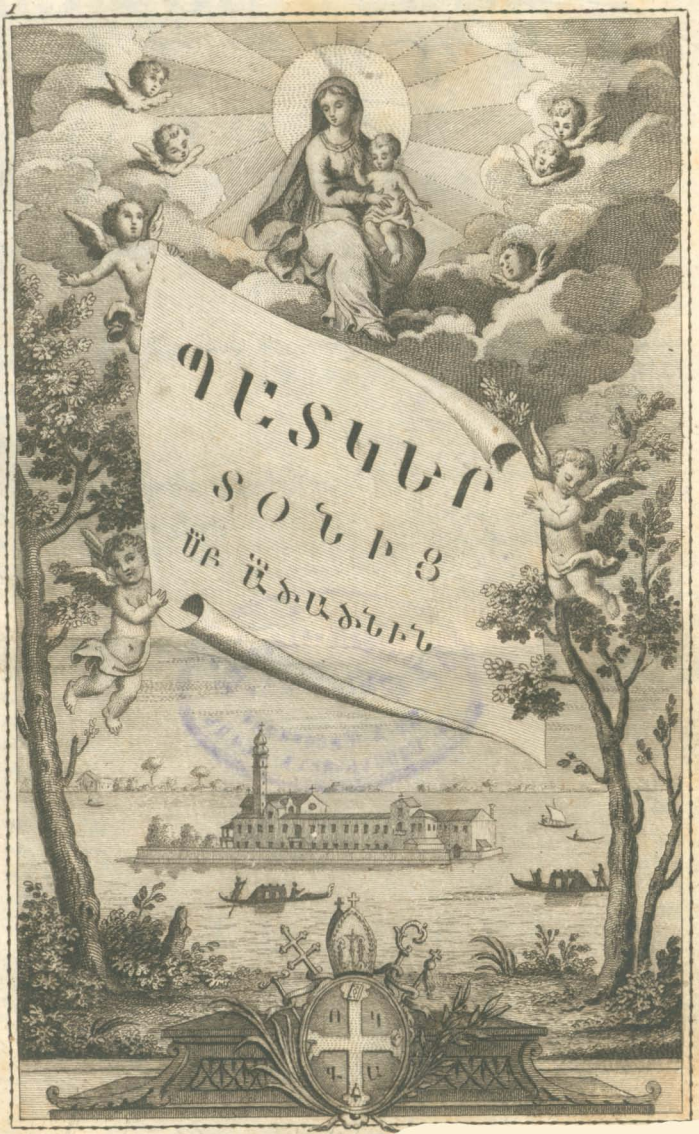
ՊԱՏԱՐԱԳ
ՏՕՆԻՑ
ՍԲ ՀԱՃԱՆԵՆ

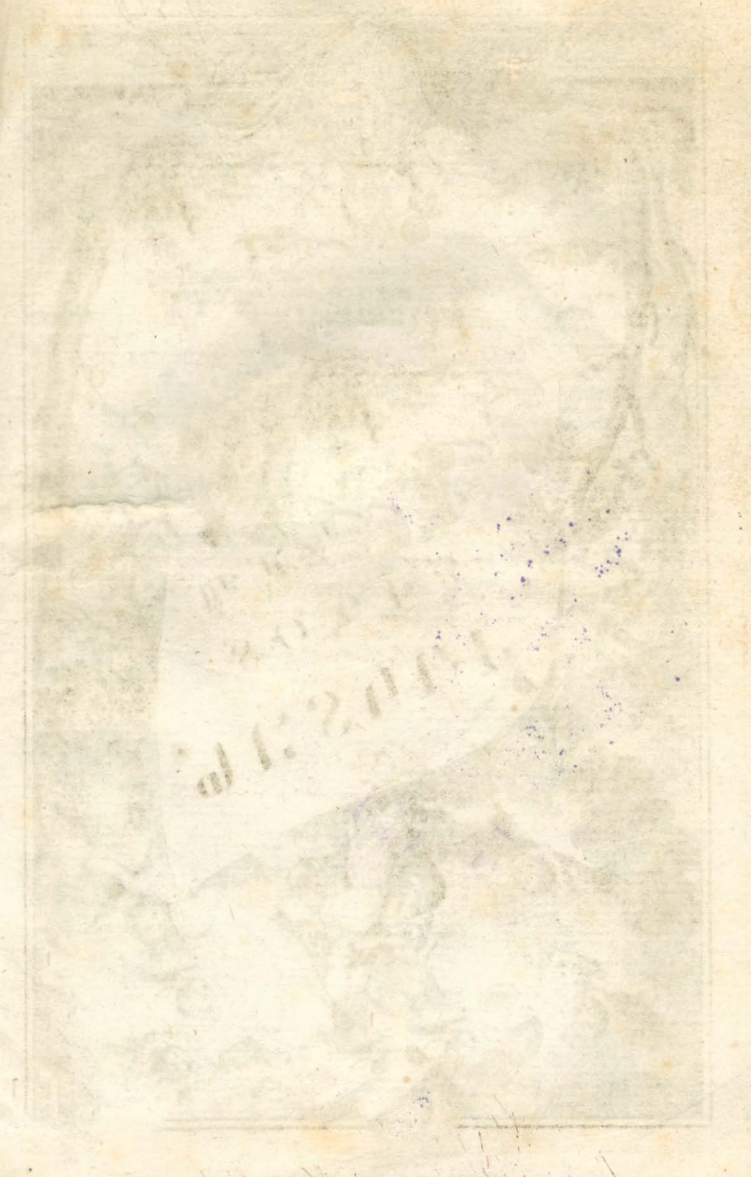

ԳՈՏԿԵՐ

ՏՕՆԻՑ

ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ։

Յօրինեալ՝ի Հայր Միքայէլ Վարդապետէ Չամչեանց։

Խորհրդաւոր պէսպէս բանից որք գրոց. յոյժ պարզ։

Տպագրեալ

Արդեամբք Պարոն Մատաթեայ Ծատուրեանց։

Հրամանաւ Արհիապատուին Տն Տն Ստեփաննոսի Գիւվէրի Ագոնց. Արքեպս. և Աբբայի Մխիթարեան միաբանութեան։

Յամի Տն 1805. ՚ի Թուին ՌՄԾԴ.

ԻՎԵՆԵՏԻԿ

Ի Վանս Սրբոյն Ղազարու։

Հ-Խ-Մ-Հ. ԳՈՍ. Д. БИБ-КА
9Z/Z-5Z

ՅԱՒ Ա.ՋԱԲԱՆ ՈՒԹԻՆ։

Ի սկզբանէ անպէ ինչէ՝ է ՀՀ՝ է լոյս ընծայելոյ աբէյ կոս-
սին Տարեմտա՝ որ ինանգամ՝ է նահապետականն է՝ է
Տարգալէական անուն պատուհեցան, եղջ Տասամբ հուսկէնեցին
ղէնիուն է ղիտա նորին. ոմանք լուսափայլ բանիւ և յայտ-
նի օրինակ, և այլ գաղանի գուշակուն է լարդարտառը
երօ։ Ընծայել ապա նը՝ է լոյս՝ աւետարանչէ և այլ առա-
քելք բարեյաջողին ընա յարձանագրուհն անբա, է
հոգէն ինա Տայր ամն, և է վիայէն՝ ըն որ ծնա՝ է նմ ամ
ն՝ *որ եղե՝ է հնոջ ‖. (գաղ. ը. 4։) Յետ աւետարանչայ
և առաքելոյ աշակերտ նորին ատանձէլի համբաւեցին ընոյն.
ընդ որս և յաբելիա և պրոնեսիա արիապատայի։ Օ հնգ
նոցա հայրապետ աբէ. եփնադիա ամծաղչեաց. յոսիմնա
եմմաուսէր. հիպոլիտոս. և այլ։ Օ հին ոց գրիգոր ատան
էլեպտրճ. գրիգոր ամծաբան. եպիփան. եփրեմ. հերոնիմոս,
և որ է հարգէ ։ Յոյնն հնախեցան լուսաւորչանօջ. յորս երևե-
լի գրաս է լարինա ամն բնեռնարդոս, և է հայս ամն գրիգոր
նարեկացի։ Ա՛ս չեա ամնն ա՝ ամրն նոտա, որ զնեա եղէն
սրբուհի վարուց՝ բանիւ և արդեամբ ընծայուցին և գուս-
տոր յուցին ընա։ Յոյնպէս և հրեայոնեաց ընդ՝ որ ճանկացան
է ըզ եկեղեցոյ՝ ընծագործիւ և ս ընծայուցին ընա՝ զինե
լաւ զնոյացած ընուածս և եկեղեցիս յանուն նը, և ըզ
ծառայուհ և պաշտամանա ընծայելովնի։ Եկն հոգին
պրնա զինեալ զհաղարն հաւատարիմուպօլիս ևս ըզերեց յա
նուն նը, և յանձնեաց է պաշտպանուհ նորին։ Արիմա
հայր է խորհրդ պողբոյ լուսիւորչն զինեաց է հոգեպարգ
ևս պօլիս զերս եկեղեցիս է պաշտօն նորին. և զինորդուհ
յոբնաղա պարբերգին եղնի զհաւեղեցոյ է մն յայնոցիկ մանն

ինչ՝ և պատուական ընտրեալ։ Յոկիսս կայսր պատճառն շինեալ յափ-
րիկեայ յանուն ՃԱ հուսկ ու՝ և պատուիրեալ զոր եւս շինել ի
պանդոկս ուղեկիցսն հոգալոյ։ ուր պէտք եղեալ եղեն
ցրել ամէն հուսին ։ Ետուն կայսր մեծ շինեաց առ ա-
ռաջնոյս հուսկ ու՝ և պատուիրեալ զոր եւս շինել ի
ճանապարհս։ Ի Կոստանդնուպաւլիս հասեալ կայսր
ընդ առաջ ելին ամենայն հրամայեաց ի պատուի մեծի
ընդունել զնա։ Եւ ի ժամանակի մի ի պատերազմի
ելեալ ընդ Պարսիկս՝ և յաղթեալ։ Եւ ի դառնալն
ի Կոստանդնուպաւլիս հիւանդացաւ կայսր և ի
ծառայն։ Ե. յաւաքեաց ։ Յովհաննէս հոգեշնորհ կայսր յետ յաղ-
թելոյ պատերազմաց և պատմեալ՝ եթէ ինչ եմուտ ՚ի հոգի պատ-
պանդանոցին ուղեկիցին հոգալոյ։ ուր պէտք եղեալ եղեն
ցրել ամէն հուսին ։ Ետուն կայսր մեծ շինեաց առ ա-
ռաջնոյս հուսկ ու՝ և պատուիրեալ զոր եւս շինել ի
ճանապարհս։ Ի Կոստանդնուպաւլիս հասեալ կայսր
ընդ առաջ ելին ամենայն հրամայեաց ի պատուի մեծի
ընդունել զնա։ Եւ ի ժամանակի մի ի պատերազմի
ելեալ ընդ Պարսիկս՝ և յաղթեալ։ Եւ ի դառնալն
ի Կոստանդնուպաւլիս հիւանդացաւ կայսր և ի
ծառայն։ Ե. յաւաքեաց ։ Յովհաննէս հոգեշնորհ կայսր յետ յաղ-
թելոյ պատերազմաց և պատմեալ՝ եթէ ինչ եմուտ ՚ի հոգի պատ-
պանդանոցին ուղեկիցին հոգալոյ։ ուր պէտք եղեալ եղեն
ցրել ամէն հուսին ։ Ետուն կայսր մեծ շինեաց առ ա-
ռաջնոյս հուսկ ու՝ և պատուիրեալ զոր եւս շինել ի
ճանապարհս։ Ի Կոստանդնուպաւլիս հասեալ կայսր
ընդ առաջ ելին ամենայն հրամայեաց ի պատուի մեծի
ընդունել զնա։ Եւ ի ժամանակի մի ի պատերազմի
ելեալ ընդ Պարսիկս՝ և յաղթեալ։ Եւ ի դառնալն
ի Կոստանդնուպաւլիս հիւանդացաւ կայսր և ի
ծառայն։ Ե. յաւաքեաց ։ Յովհաննէս հոգեշնորհ կայսր յետ յաղ-

քահա՛ն եբոյ հուսկո՛ն։ ¶ Եւ բաղմոց սակաւա՛ն եղե առաջի՛ն ի վերնո՛ւմ
աս կայսեր՛ս և ընտրո՛ւմ և երկանո՛ւ և ընտրո՛ւն և երկո՛ւ
նուհե՛ւ գրեաւոնեցեց բաղո՛մ շինուածո՛ւ կանգնեցին՝ ի պատո՛ւ
աբոյ կուսին յերկրպագո՛ւ ի՛ւրոց ընծայ՛ից։ ¶ Ելով
և լցա՛ւ ի սո՛ւ կոյսն բանն այն՝ զոր ասէ եսայի՛ն։ (խլ. 23.)
*Երկնչին ընդ՛ դեպ՛ դեպ՛ ոո ¶. և աբերակն այն՝ զոր ասէ
աղաւաբերո՛ւն։ *Երկնրպագեցե՛ն նմա ա՛մ ընդ՛ երկրե ¶. (սաղ-
մա՛. 11.) յոր և յաւելո՛ւ ասել։ *և ա՛մ ազգ՛ ծառայեսցեն
նմ՛ ¶. զի արդարո՛ւ ա՛մ ազգ՛ դրնաւոնէից փերատոյն պաշտա-
մանց՛ ծառայելո՛ւն և ծառայե՛ն նմ՛ ի տո՛ն զի առաքելով,
զինչ փրկիչ ազգ՛ յազգ՛ վը՛ վերատոյն հաճարն զինո՛ւն՝ ի պաշտօն
փերծառայո՛ւ նը։ Այլ զինուորնա հաճարն առաքեալ
՝ի նոյն. ոմ և շարունակեն ցոյցանե՛ն։ Զոյն հաճարն ըն
ոչ՛ յազգ՛ հաճարն ընտրեալ՝ ի վերծառայութի՛ն նը։
Ա՛ռնո՛ւ հաճարն՝ ըն ընտեան՛ հիայն փերատե արծանապէս
պաշտել զնա։ Յոյնպէս և այլ ա՛մ ազգ՛ դրնաւոնէից. յոր
շարմանալի են հաստէշ՛. որ՛ այնչափ վրաբեալ են՝ ի պաշտօն
ջերմեռանդութի՛ն, մինչև ասոյ յոմն ծնանելմբել զի՛ շատակ
հրաշափառ վերատեսոնն նորուն. և երբեալ նա՛ ի հիմ՝
ըն ընտեան՛ և ել՝ ի վը՛ երկրէ ճանաչէն զէերապանութի՛ն,
և ընտեան՛ հիայն շարժանաւորը պաշտօն մատուցանէն նմ՛։
Ա՛ն ելեր ասոյն զոր յայլոյ ազգ՛ դրնաւոնէից՝ ոչ ճանաչեն
և շարմանալի՛ն ասել զնե՛ն հուսկն, շարմանան, և ասե՛ն և
ըն սուտ չէն այնչափ բարբարոս՛, զի ճանաչէն զնայրն աս։
Ա՛ր ա՛մ սուտ՝ շարապետ ծառայութի՛ն և ջերմեռանդութի՛ն
ընծայելով արեւոյ հուսկն՝ երկրպագել ցուցին և ցուցանե՛ն
շարժանապատուութի՛ն։ Ընդ որս և այնոսիկ որ՛ ըզմ հաճար նը
բողոքն ճառեն հապէնն՝ ի պատե՛ն ասելն, պանծալի և
հրաշալի հռչակեցին զնա՛, ուսելով յանձնա ե՛րեսոյ՝ ի
շնորհացն ա՛մ ոգե տատուր և փերապանոյ։ Ա՛ր ա՛մ պատ՛
զնա՛ն ասելն ընդ՛ ոչ՛ ի պատե՛ւոյ առնի խորհուրդ՛ ըմ ասե սուտ յանձին։

Յաւելուածք։

Ա. Ի ՍԿԶԲԱՆ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՅ ԵՒ ՅԱՒԻՏԵԱՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ։

Ի սկզբան արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր։ Եւ երկիր էր անտես եւ անշինուած, եւ խաւար էր ի վերայ անդնդոց, եւ հոգի Աստուծոյ սնոյց զվերայ ջուրց։ Եւ ասաց Աստուած. Եղիցի լոյս, եւ եղեւ լոյս։ Եւ ետես Աստուած զլոյսն, զի բարի է, եւ բաժանեաց Աստուած ի միջի լուսոյն եւ ի միջի խաւարին։ Եւ կոչեաց Աստուած զլոյսն՝ զցերեկոյթ, եւ զխաւարն կոչեաց զգիշերս։ Եւ եղեւ երեկո եւ եղեւ առաւօտ, օր մի։ Եւ ասաց Աստուած. Եղիցի հաստատութիւն ի միջի ջրոյ, եւ եղիցի բաժանեալ ի միջի ջրոյ եւ ջրոյ։ Եւ արար Աստուած զհաստատութիւնն, եւ բաժանեաց զջուրսն որ էին ներքոյ հաստատութեանն, եւ զջուրսն որ էին վերայ հաստատութեանն։ Եւ եղեւ այնպէս։ Եւ կոչեաց Աստուած զհաստատութիւնն՝ երկինս։ Եւ ետես Աստուած, զի բարի է։ Եւ ասաց Աստուած. Ժողովեսցին ջուրքն որ ի ներքոյ երկնից ի տեղի մի, եւ երեւեսցի ցամաքն։ Եւ եղեւ այնպէս։ Եւ կոչեաց Աստուած զցամաքն՝ երկիր, եւ զժողովումն ջուրցն կոչեաց ծով։ Եւ ետես Աստուած, զի բարի է։ Եւ ասաց Աստուած. Բուսցէ երկիր խոտ կանաչ, որ սերմանիցէ զսերմն ըստ տեսակի եւ ըստ նմանութեան, եւ ծառ պտղաբեր, որ արասցէ պտուղ, որոյ սերմն իցէ ի նմա ըստ տեսակի իւրում։ Եւ եղեւ այնպէս։ Եւ հանեալ երկիր խոտ կանաչ, որ սերմանիցէ զսերմն ըստ տեսակի եւ ըստ նմանութեան, եւ ծառ պտղաբեր, որ արասցէ պտուղ, որոյ սերմն իցէ ի նմա ըստ տեսակի իւրում։ Եւ ետես Աստուած, զի բարի է։ Եւ եղեւ երեկո եւ եղեւ առաւօտ, օր երրորդ։ Եւ ասաց Աստուած. Եղիցին լուսաւորք ի հաստատութեան երկնից, եւ բաժանեսցեն զցերեկոյթն եւ զգիշերն, եւ եղիցին ի նշանս եւ ի ժամս եւ ի տարիս։ Եւ եղիցին ի լուսաւորս ի հաստատութեան երկնից, եւ լուսաւորեսցեն զերկիր։ Եւ եղեւ այնպէս։ Եւ արար Աստուած զերկուս լուսաւորսն մեծամեծս, զլուսաւորն մեծ՝ զիշխել ցերեկոյթն, եւ զլուսաւորն փոքր՝ զիշխել գիշերոյն, եւ զաստեղսն։ Եւ եդ զնոսա Աստուած ի հաստատութեան երկնից, լուսաւորել զերկիր, եւ իշխել ցերեկոյթն եւ գիշերին, եւ բաժանել զլոյսն եւ զխաւարն։ Եւ ետես Աստուած, զի բարի է։ Եւ եղեւ երեկո եւ եղեւ առաւօտ, օր չորրորդ։ Եւ ասաց Աստուած. Հանիցեն ջուրքն սողունս հոգւոյ կենդանւոյ, եւ թռչունք թռչեսցեն ի վերայ երկրի ընդ հաստատութեամբ երկնից։ Եւ արար Աստուած զկետս մեծամեծս, եւ զամենայն հոգի կենդանի սողունս, զոր հանին ջուրքն ըստ տեսակաց նոցա, եւ զամենայն թռչուն թեւաւոր ըստ տեսակի իւրեանց։ Եւ ետես Աստուած, զի բարի է։ Եւ օրհնեաց զնոսա Աստուած՝ եւ ասաց. Աճեցարուք եւ բազմասջիք, եւ լնուք զջուրսն ի ծովս, եւ թռչունք բազմասցին ի վերայ երկրի։ Եւ եղեւ երեկո եւ եղեւ առաւօտ, օր հինգերորդ։ Եւ ասաց Աստուած. Հանիցէ երկիր հոգի կենդանի ըստ տեսակի, զանասունս եւ զսողունս եւ զգազանս երկրի ըստ տեսակաց նոցա։ Եւ եղեւ այնպէս։ Եւ արար Աստուած զգազանս երկրի ըստ տեսակաց նոցա, եւ զանասունս ըստ տեսակաց նոցա, եւ զամենայն սողունս երկրի ըստ տեսակաց նոցա։ Եւ ետես Աստուած, զի բարի է։ Եւ ասաց Աստուած. Արասցուք մարդ ի պատկեր մեր եւ ի նմանութիւն մեր, եւ տիրեսցեն ձկանց ծովու եւ թռչնոց երկնից եւ անասնոց եւ երկրի եւ ամենայն սողունց սողնոց ի վերայ երկրի։ Եւ արար Աստուած զմարդ ի պատկեր իւր, ի պատկեր Աստուծոյ արար զնա, արու եւ էգ արար զնոսա։ Եւ օրհնեաց զնոսա Աստուած՝ եւ ասաց. Աճեցարուք եւ բազմասջիք, եւ լնուք զերկիր, եւ հնազանդեցուցէք զնա, եւ տիրեսցէք ձկանց ծովու եւ թռչնոց երկնից եւ ամենայն անասնոց որ շարժին ի վերայ երկրի։ Եւ ասաց Աստուած. Ահա տուի ձեզ զամենայն խոտ կանաչ որ սերմանիցէ զսերմն ըստ տեսակի, եւ զամենայն ծառ որ ունիցի ի նմա զսերմն ըստ տեսակի իւրում, եւ եղիցի ձեզ ի կերակուր։ Եւ ամենայն գազանաց երկրի եւ ամենայն թռչնոց երկնից եւ ամենայն սողնոց որ շարժին ի վերայ երկրի, որ ունիցի ի նոսա հոգի կենդանի, զամենայն խոտ կանաչ ի կերակուր։ Եւ եղեւ այնպէս։ Եւ ետես Աստուած զամենայն զոր արար, եւ ահա բարի էր յոյժ։ Եւ եղեւ երեկո եւ եղեւ առաւօտ, օր վեցերորդ։ Եւ կատարեցան երկինք եւ երկիր եւ ամենայն զարդ նոցա։ Եւ կատարեաց Աստուած զամենայն գործս իւր զոր արար, եւ հանգեաւ յաւուրն եւ սրբեաց զնա։ Զի ի նմա հանգեաւ յամենայն գործոց իւրոց զոր արար Աստուած։

Ա. Ի ՍԿԶԲԱՆ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՅ ԵՒ ՅԱՒԻՏԵԱՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ։

Ս. Նարաս Յղուհի որ կուսին :

Ա՛ՈՒ ՈՒՄԵՆ

Յոտնի անարատ յղուեաւ որ ոճամանին։

Պսրճա ՚ի ՚ն. ՚ի ՚ն ՚ն ՚ն

րոյ չունի նա պատրաստութի. յայս սակս եւ ասէ՞
թէ * անպատրաստ || էր։

Սկսաւ յայնժամ խորհուրդ խորհիլ՝ թէ զի՛նչ ա-
րասցէ. եւ զայս խորհիլս յայտ առնէ ս՟բ գիրն 'ի
ձեռն շրջելոյ հոգւոյն 'ի վ՟ր ջուրց. զ՟ի որում ջուրք
օրինակ են խորհրդոց. սմին իրի ասաց. * հոգի ա՟յ
շրջէր 'ի վ՟ր ջրոց ||. որ է ասել. հոգի ա՟յ խորհուրդ
խորհէր վ՟ս մեծ ինչ առնելոյ [illegible]իս. եւ զոր խորհե-
ցաւ՝ յայտնեաց ադամայ զխորհեալն. մինչեւ իմա-
ցաւ ադամ, թէ որ ստեղծ զինքն ա՟ծ՝ հանդերձեալ
է գալ յ[illegible], եւ միաւորիլ ընդ մարդկային բնութ՟ե, եւ
լինիլ մարդ ճշմարիտ, 'ի նորոգ արարչագործել
զ[illegible]ս իբրեւ զշինուած ա՟յ. զ՟ի որ հիացեալ եւս ա-
սաց. * գործս մեծ է ||։ Իսկ թէ որո՞վ շնորհա-
կամ որո՞յ միջնորդութ՟ե՝ ս՟բ գիրք յայտ առնէ այնու
նախասացեալ բանիւ՝ զ՟ի այլ ի՟մն խորհրդաւոր
տեսութ՟ե՝ յասելն. * եւ հոգի ա՟յ շրջէր 'ի վ՟ր ջրոց ||։
Արժան է աստ մտածել զ՟ի տերտուղիանոսի, զի ս՟բ
գիրք յորժամ յիշէ զերկիր՝ ոչ ցուցանէ զնա կա-
տարելագործեալ, այլ աներեւոյթ եւ անպատրաստ։
Իսկ յորժամ յիշէ զջուրն՝ 'ի ստեղծմանէ անտի
կատարեալ համարի. այնպէս զի հոգին ս՟բ իբրեւ թէ
'ի վ՟ր ջրոց գտեալ իցէ տեղի շրջելոյ։

Պատճառ այսր զ՟ի երկուց կարէ մտածիլ. մի՛ զի
զ՟ի կոռնելիոսի ջուրն հանդերձեալ էր լինիլ իբր
մարիամ մայր երկնի եւ երկրի 'ի ձեռն մկրտութ՟ե
'ի ծնանիլն զորդիս ա՟յ. (տե՛ս Ճառ. Ժ. յօդ. Թ.
Ա։) Երկր՟դ՝ զի զ՟ի աւանդելոյ երեւելի վդ՟պաց այն
ջուր էր տարացոյց կ՟ն նմանութ՟ե կուսին մարիամու.
զ՟ի որում եւ անուն իւր ցուցանէ. զի մարիամ թարգ-
մանի ծով կ՟մ ջրային։ Այս խորհրդաւոր ջուրս
'ի սկզբանէ անտի կատարեալ ստեղծաւ. որոյ

վ՟ր

վը հոգին նը չըքեր ՚ի վը նը ։ զոր և յայտնի տե-
սեալ գաբրիէլը՝ վկայեաց ասելով * հոգին նը
եկեսցե ՚ի քեզ ։ (ղուկ ։ ա. 35 ։) Նակ կատարեալ
ստեղծել նըյ կուսին՝ եր անարատ և կատարեալ
յղանալ նը՝ պահել լինելով յանիծից սկզբնա-
կան մեղաց. և այս եր այն խորհուրդ հոգւոյն նըյ,
որով չըքեր ՚ի վը այսր ջրոյ առ ՚ի անարատ պա-
հել, միանգամայն և առ ՚ի յայտ առնել, թէ միշ-
նորդութը այսր ջրոյ որդին ոյ հանդերձելէ գալ և
մարմնանալ ։ որով ուներ մեծ ինչ առնել ըի, կի
սասցից՝ նոր լիմն ը կերտել, կի զնս նորոգել և
զարդարել ։ Նստի և անարատ յղուի նըյ կուսին
եղև սկիզբն նորոգութե ըի ՚ի ձեռն հոգւոյն նըյ ։
Գործ մեծ եղև ստեղծել ոյ զնս, և մեծ ևս եղև
նորոգ ստեղծել զնոյն ։ եթէ արդարև մեծ եղէն
նը, ապա մեծ ևս եղև ստեղծանել զնը կոյսն՝
իբրև զգերագոյն ինչ իբր սկիզբն նը և անարատ
այսր նորոգութե՝ այնպիսի պատրաստութը, ոպէ
վայել եր մեծի գործոյն ։

Նաւելթ մարգարէ յորժամ եղ ՚ի մոի չինել ըղ
տուն ոն՝ պատրաստութի մեծ եաես, զի մեծ եր
գործն ։ ոստի և ասէր ։ * Գործս մեծ է ։ վը զի
ոչ մարդոյ է շինուածս ,այլ ոն ոյ ։ Այնպէ և որդի
նը սողոմոն իբրև ձեռն էարկ շինել զտաճարն ոն՝
այնչափ ինչ արար, և զայնպիսի պատրաստութի
եաես՝ որ բնաւ երբէք չեր եղեալ. վասն զի շինո-
ւածն լինելոց եր մեծ ինչ՝ ըի տուն ոյ. վայ ասայ ։
* տուն՝ զոր ես շինեմ՝ մեծ է ։ վը զի մեծ է ոն
մեր քը զամ ոնծս ։ (ը. մնաց. ը. 5 ։) Ա.յսր տան շի-
նուի նշանակեր զյղուի նըյ կուսին ։ ը որում շի-
նուին ոպ և հիմն՝ օրինակ բերի յղուե ։ եթէ յօ-
րինակին այսմ՝ քանի և յօրինակեալն մարիամ ։ ը

որ

որ հիացեալ՝ գոչեմք և մեք. * գործս մեծ է. վ՚ազի ոչ մարդոյ է չինուածս, այլ նո՛ն այ՚։ Ա՛յս այն տուն է, զորմէ ասէ սողոմոն. (առակ. Թ. 1.) * և մաստուէն չինեաց իւր տուն։ տուն այնպիսի * որոյ ձարտարապետ և արարիչ նո՛ւ է։ Զոր ասէ առաքեալն. (եբր. ժա՛. 10.) և հիմն նո՛ր ցո՛ր յաշխարհս ըմբռնել զեսայեայ. (ծդ. 11.) շափիղայ. որ անապական կանուխ՚ն օրինակ է։

Լսակ թէ գիարդ եղև այս նո՛ր յաշխարհի, համառօտիւ եդից առաջի։ Ո՛նապատն ազգայ յայսմաւուրք, և գրոնճածք բազումք երևելի վարդապետացն աւանդեն, թէ ծնողք սրբոյ կուսին՝ հեղի (այսինքն յո՛ վակիմ), և աննա ոչ ունէին որդի, վասն զի ամուլ էին. խնդրեին յա՛յ պարգևել ինքեանց զաւակ։ Լո՛ւաւ նո՛ր ազօթից նոցա. և կամեցող իմացուցանել, թէ ոչի՛ լինելոց էր զաւակն այն՝ միջնոր դուն՚ հրեշտակի յայտնեաց նո՛ց. մինչև յայտնի ձանաչել նո՛ց թէ ՚ի զաւակէ անտի սկսանելոց է օրհնուի՛ն։ Ո՛ այսպիսի ձանաչութեամբ ուրախացեալ և զայս պիսի փափաքութեամբ կրեցող, յղացաւ աննա զո՛ր կոյսն Մարիամ յամուլ արգանդի առ՚ի լինել լուսատու՛ն։ Պատմէ պլինիոս. (դպր. ա՛. 38.) թէ երկու լերինք կային հանդէպ միմեանց յետոյ ըմբռնաւ, և գոչմամբ ձայնի միացան. և ել՚ի նոցանէ քոյ գեղեցիկ, և լուսաւորեաց զերկիրն։ Ա՛տ սմին յովակիմ և աննա իբրև երկու լերինք գոչմամբ ձայնի՝ այսինքն աղօթիւք և փափաքանօք բղխեցին զամենագեղեցիկ բոյն Մարիամ՚ի լուսաւորել զնա։ Ա՛սի յայսմաւուրսն՚ի նոյեմբեր. ըի 12, թէ աննա է ամիս ևէ օր կրեաց զո՛ր կոյսն յորովայնի մինչև՚ի ծնանիլն։

Եւ որովհետև մեծ լին եղև այս յաշխարհ՚ս զբյ կու-

սին՝

սին՝ եկեղեցիք քրիստոնէից սկսան տօնել զօրն ի տեղիս տեղիս. իսկ Թէ երբ և ուր, որոշակի ոչ ա- ւանդի։ Այրևի Թէ յԱՀ ՀՀ ՀՀՀՀ ի սպանիա սկը- սաւ. և զայս յուցանէ բանն տեսիլեան աշակերտի Ե- ՀՀՀ յակոբայ առաքելոյն, որ եղև քարոզիչ սպա- նիացւոց. զոր և Հաստատէ որոզիոս սպանիացի՝ որ ծաղկեցաւ յամի Քրիստոսի 400։ Այև յանդղիա (յո- յինկիլթեռա) տօնէին յառաջն. որպ յայտ է ի վկայաբանուԹէ պատուական բեդայ ՀՀՀՀՀ՝ որ ծաղկեցաւ անդ ի յանդղիա Քրիստոսի 1000 ամօք յԱՀ- յայտ է և ի բանից Ե- ՀՀՀ անսեղմոսի. որ ծաղ- կեցաւ ի ԺԱ դարուն յամի ՀՀՀ Քրիստոսի 1080։ Դաղ- ղիա ևս մտեալ էր այս տօն նոյնպ Քրիստոսի 1000 ա- մօք յառաջ. զի ընԹեռնուին անդ զվկայաբանու- Թի բեդային, յորում եդեալ կայր տօն յղուե կու- սին։ Այնուհետև ի գերմանիա և իտալիա, և յայլ տեղիս։ Ի մէջ յունաց ևս կայր այս տօն. ոպ յայտ է ի տօնացուցէ ՀՀՀՀՀՀՀՀ ի յովհան- նէ դամասկացւոյ, որ եր ի Ժ դարուն. նաև ի սահմանադրուԹէ կեռմանօւելի կայսեր։ Ի մեղ ևս կայր այս, այլ Թէ երբ սկսեալ իցէ՝ ոչ է յայտ։ Ի տարածիլ և ի հաստիլ այսր սովորուե ՀՀՀՀՀՀՀՀ տե- ղիս՝ապա յետ բԺՀ ՀՀՀՀՀ հաստատեաց զսոյն ա- ղէքսանդր Ե պապ յամի ՀՀՀ 1409. և յետոյ քսեր- տոս որ և սխստոս Ի հռչակեաց յընդհանուր ե- կեղեցի. և ետ ևս ներողուԹիւն տօնողացդ. և յամի 1483 ՀՀՀՀՀՀՀՀ

Թէ տօն անարատ յղուէ, աղէքսանդր Ը վճռեաց յամի ՌՆ 1656, Թէ այս Կ տօն անարատ յղուէ. և Ը ի հետևեալ ամի սահմանեաց՝ ուԹօրկիւք կա տարել զայն յեկեղեցիս լատինաց. և զայս առաւել ևս հաստատեաց կղեմէս ԺԱ, և այս խնդրոյ լինն դիպաւ. վ՚որ ոմն յամի Տի ըՀ ՃԻԱգրաց 1656 ապրեցաւ Ը ի ջրհեղեղէ տապանն նոյի, ասացին ևս յամի ՌՆ 1656 սահմանեցաւ տօն անարատ յղուէ խորհրդաւորապէս տապանին, որ ապրեցաւ Ը ի ջրհեղեղէ մեղացն ադամայ։ Եւ իրաւամբ լինն էղև այսպէս սահմանիլ. վ՚որ գի՚ՁԲ եկեղեցին՝ որ տօնէ զտօն յղուէ Ձէյ կուսին՝ ոչ եԹէ զարատաւորդ ասէն տօ նէ՝ այլ զանարատ դոյն. իսկ եԹէ յղուէին լինէր արատաւոր, հարկ էր ասել՝ Թէ տօնէ զարատաւոր դոյն կիմ զարատաւորուէին, որ է զրոյց անտեղի։ Եւ ըսասիցես, Թէ յոյնք տօնեն զյղուէ յովհաննու մկրտչի Ի 23. սեպտ՚՚. իսկ յղուէ նոր յայտ է Թէ արատաւոր էր. ապա չէ ինչ նաև զարատաւոր յղուէին տօնել։ Պէհեմ, յոյնք ոչ ըմ տօնեն զտօն յովհաննու՝ գի յղացաւ, այլ ըմ գի մինչև էր ծնեալ՝ սրբեցաւ յորովայնի մօրն։ Իսկ Ձէյ կուսին՝ տօնեն ըմ գի ՃԲ յղացաւ։ Օ այս՚ՁԲ տօն լատինացիք կա տարեն Ի 8 դեկտեմբերի. իսկ արևելեան եկեղեցիք՝ ՃԲ և մեք Ի 9 դեկտ՚՚. յորում աւուր ըՀնոյ տումարին յառաջնակաց դարուս (սկսեալ Ի 1800 տարւոյ) դառնայ արեգակն առ մեզ, Ի ցոյց դարձի արեգականն արդարուէ Ի կեցուցանել և Ի լու սաւորել զմեզ միջնորդուքՁԲ կուսին։ Այսպէս Հեթանոսք զուԹերդ օր դեկտեմբերի նուիրեալ էին նեպտունոսի չիայն ջուրց, այն է պոսիդոն. որ և էր պաշտպան ապատելոյ յընկղմանէ։ Իսկ յեկեղեցիս քրիստոնէից այն օր փոխադրեցաւ յոր

տօնէ

տօնի յղուեն ծըլ կոստին. որ ազատ գտաւ յընկղմանէ մեղաց. և պաշտպան կարգեցաւ ազատելոյ զմեզ յն և իցէ յանցանաց։ Ո՞յոյզ խորհրդոյ զօրինակն ետես յովհաննէս աւետարանիչ՝ ի յայտնուեն. վո՛ւ ղի՛ոպ գրէ, կինն մի երևեցաւ յերկինս. և վիշապն դժոխոց Թաւիեաց ջուր ղկինի նէր. և սակայն (ասէ), կինն ազատեցաւ յընկղմելոյ (յայտ. ԺԲ. 15։) Ա.այս չար վիշապս էր այն, որ Թաւիեաց ղջուր մեղաց՝ ի վէր եւայի. յոր ընկղմեցաւ եւայ և որդիք իւր. միսոյն ոբ կոյսն մնաց ազատ՝ ի նմանէ՝ առանց մեղաց յղանալոյ, առ՝ ի պաշտպանել և զմեզ՝ ի մեղաց. ուստի և՝ ի պատիւ իւրոյ անարատ պահպանուէ՝ տօն կարգեցաւ։ Հռովմայեցիք կատարէին տօն ինչ՝ որ կոչիւր տօն յղուէ (կիմ յղուԹենական)՝ ի յիշատակ նշանաւոր իրիք գործոյ. և՛ոպ ասէ մակրոբիոս՝ զոյն տօն անուանէին արքայական կամ ինքնակալական։ Ա.այլ զանազանուի մեծ տեսանի ատ. վո՛ղի եԹէ այն տօն ասիւր յղուէ, սա ասի անարատ յղուէ. եԹէ այն էր վո՛ւ նշանաւոր իրի, սա է վո՛ւ ամենամեծ նշանաւոր իրի. եԹէ այն ասիւր արքայական, սա առաւել ևս. ըստ որում բղմ Թիւրք ջատագով կացին՝ ի կատարել զայս տօնս՝ ոչ իբր սոսկ տօն յղուէ, այլ իբր տօն անարատ յղուէ, միանդ Թագաւորք գերմանացւոց և ունկարաց։ Ա.ակաբայ եղիք յորժամ սեղան ուղղեցին՝ ի տաճարի՝ կատարեցին տօն մեծ՝ ոչ սոսկ վո՛ւ սեղանոյն, այլ վո՛ւ արբուէ սեղանոյն. վո՛ղի՛ոպ պատմէ ոբ գիրն՝ հեԹանոսք պղծել էին զսեղան ողջակիզացն. և զայն իբրև տեսին մակաբայեցիք, նորոգ շինեցին ա ռանց կոփելոյ. և հրամայեցին՝ զի վո՛ւ կատարեսցեն տօն ամ ըստ ամէ. (ա. մակ. ԺԲ. 37. = 59։)

Ա.Ե կանդնեաց ՚ի դրախտի զադամ իբր սեղան. զի ընունիցի անտի պատարագ օրհնուէ և գոհուէ. իսկ իբրև պղծեաց սատկ զսեղանն զայն, շինեաց ինք կայան իբր նոր սեղան առանց կուիման սկզբ նախան մեղաց. յորմէ պատարագեցաւ որդին նոյ։ Ա.յսմ օրինակ հրամայեաց ՚ած մովսէսի ասելով. *շինեացես սեղան ՚ի քարանց, և մի՛ հպեսցի ՚ի նա երկաթ՝ ։ (ելից. ՚ի. 25։ ընդ. օր. իէ. 5։) Այնպէ և սեղանս այս շինեցաւ առանց կուիման երկաթի՝ այ առանց հարկանելոյ սկզբնական մեղաց. մինչև ոչ ևս կարօտ լինիլ մաքրելոյ և կոփելոյ։ Եւ ահա այս է խորհուրդն այն՝ զոր ՚ի սմին աւուր տոնէ ՚աբ եկեղեցի. այ է օր անապատ յղութեան ձոյ կուսին։ Եւ այս այն օր է՝ զոր օրհնեաց ՚ած, և իւր արար։

՚Ի պատմել ՚ածաշնչի թէ ՚ի վեց աւուրս լրացոյց ՚ած զ՚ես, ջասէ ուրեք՝ թէ օրհնեաց զաւուրսն զայնոսիկ, այլ թէ *և եղև երեկոյ և եղև վաղորդեայն։ (ծնն. ա. 8։) սակայն յորժամ լիշէ զեօթնեերդ օրն՝ ասէ. *և օրհնեաց ՚ած զօրն եօթնեերդ։ (ծնն. ընդ. 3։) իսկ այն եօթնեերդ օրն օրինակեր զօրն զայն՝ յորում լետ հնոյն սկսաւ ՚ած հիմն արկանել շինուէ նորոյ ՚ի. որ է օր անապատ յղուէ ձոյ կուսին, յորում ոչ եղև երեկոյ սկզբնական մեղաց. կամիմ ասել, թէ ՚աբ կոյան յաւուր յղութե ոչ դտաւ ՚ի սկզբնական մեղս. կի թէ ոչ անկաւ ընդ մեղօքն ադամայ, ոչ անկանին այլ ամ օրդիք ադամայ, որոց իւրաքանչիւրն աղաղակէ՝ *անօրէնութե յղացայ։ (սաղ. ՚ծ. 6.) զորմէ վկայէ և պօղոս (ա՛. կոր. ժե. 22.) թէ՚ի միոջէ մարդոյ մեղք յ՚ես մտին. և թէ ամքն մեռանին յադամ։ Եւ պատճառն է այս՝ զի յորժամ՝ ա

նիծաւ

նիծաւ ադամ, անիծան և ծնունդք իւր. ըստ որում երաշխաւոր էր նա նց̃. ուստի որ միանգամ ծնանէր 'ի սերմանէն ադամայ՝ 'ի ներքոյ անիծից ծնանէր, և ը̃ իշխանութ̃ սատանայի անկանէր: Միայն տը̃ք կոյսն մարիամ եղև՝ որ թէպէտ 'ի սերմանէն ադամայ էջ, բայց առանց անիծից յղացաւ. ուստի և յղութի̃ իւր սուրբ անարատ: Իսկ աՀա 'ի վը̃ այսորիկ է առաջիկայ ճառս. զոր ունիմք բովանդակել յերկուս Հատուածս. 'ի միումն ցուցանելով, թէ 'ի յղանալ տը̃ն կուսին յարգանդի մը̃րն աննայի, մեղքն ադամայ կա̃ անէծքն նը̃ ոչ եՀաս 'ի նա. և 'ի միւսումն ցուցանելով թէ արժան էր այսմ այսպէ̃ լինիլ, և թէ պատշաճ էր ա̃յ այսպէ̃ առնել՝ նախախնամելով զտը̃ք կոյսն յայնմ արատոյ:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ:

Թէ տը̃ք կոյսն մարիամ 'ի յղանալն ոչ անկաւ ընդ անիծիւքն ադամայ, զի̃ 'ի սկզբնական մեղս. Թէև սատանայ եւս ջանացաւ արկանել զնա 'ի նոյն, զի̃ արտաքսութեամբ:

ա̃. Ս՛ գիրս երգոց երգոյն սողոմոնի՝ տը̃ք կոյսն մարիամ՝ (որոյ օրինակ էր Հոգևոր Հարսն) ոչ երբէք յիշէ զՀայր իւր, այլ միայն զմայրն ասելով. *որդիք մօր իմոյ||. (ա̃. 5.) և ոչ թէ որդիք Հօր իմոյ: Ադամ և եւա էին իսկական ծնողք տը̃ն կուսին իբրև ամենամաքուր զաւակի. բայց եւա յիշի իբր մայր, ադամ չյիշի իբր Հայր: Ո՞ւնչ իցէ արդեօք պատճառ այսր. ադամ եղև Հեղինակ մեղաց. այնպէս զի եթէ ադամ չէր մեղուցեալ՝ մեք ոչ ծնանէաք 'ի մեղս. յայսպիսի վիճակ նը̃ Հայր.

հայելով ոչ յիշէ զնա իբրև զհայր. և ոչ յիշելովն յայտ առնէ՝ թէ ինքն ոչ է հաղորդ մեղացն ադամայ. և թէ ադամ ա̅ որում հեղինակ մեղաց ոչ է հայր իւր, և ոչ մեղք նո̅ իջանէ առ ինքն։ Յիրաւի եւս ես մեղաւ, բայց ոչ իբր հեղինակ, այլ իբր յատուկ անձն. ա̅ որոյ իբր մեղաւոր՝ ոչ է մայր մ̅րյ կուսին. իսկ իբր յատուկ անձն՝ ո՛չ միայն մայր է, այլև օրինակ և պատկեր նո̅. և ա̅ որում այսպիսի՝ 'ի դրախտի ստեղծաւ նա 'ի վիճակի անմեղութե̅ և 'ի սկզբնական արդարութե̅։ Ադամ ոչ ստեղծաւ 'ի դրախտի, այլ արտաքոյ. նոյնպ̅ս յետոյ և այլք առ հօրն արտաքոյ ստեղծան. միայն եւայ 'ի դրախտի եղև կերպարանեալ անարատ։ Արդ որովհետև եւայ պատկեր էր մ̅րյ կուսին, պատշաճ էր՝ զի և մ̅ր կոյսն ստեղծագործեսցի 'ի դրախտի՝ ա̅ 'ի սկզբնական արդարութե̅ իբրև զեւայ՝ անմասն և անկցորդ մեղացն ադամայ. յայսոսիկ ահա հայելովն ո՛չ կամեցաւ յիշել զադամ անուամբ հօր, այլ զեւայ և եթ անուամբ մօր։ Հայեսցուք այժմ և յաւետարանն մ̅ր. ուր զարմանալի իմն կարգ կալեալ են աւետ̅րնիչք. մատթէոս 'ի գրել զազգաբանութի̅ն ք̅սի՝ ոչ յիշէ զանունն ադամայ. այլ սկսանի յաբրահամէ, և իջանէ 'ի յովսէփ՝ յասելն 'ի վերջոյ *յակոբ ծնաւ զյովսէփ||։ Իսկ ղուկաս սկսանի 'ի յովսեփայ, և դնայ մինչև յադամ յասելն. * որ ադամայն||։ Եւ պատճառն է. զի մատթէոս յիշելոց էր զմարիամ 'ի վերջ ազգաբանութեան ասելով. *յակոբ ծնաւ զյովսէփ զայրն մարիամու||։ Իսկ ղուկաս ոչ յիշէ յազգաբանութե̅ անդ զմարիամ, այլ զյովսէփ, վ̅ա ելանէ յադամ. զի թէպէտև համարէր զյովսէփ այր արդար և մ̅ր, բայց գիտէր ես, զի նա յղացեալ

ա̅ էր

էր ընդ մեղքն ադամայ. և լեալ էր հաղորդ մեղացն նմա։ Իսկ մատթէոս քնաւ ոչ համարեր՝ թէ մարիամ հաղորդ լեալ իցէ երբեք մեղացն ադամայ, կամ յղացեալ ընդ մեղսն նմա. և զայս այլոց ևս կատարելով խնդրուցանել՝ ոչ էդ առաջի զանուանն ադամայ։ Այլ սակայն մեք՝ ի յիշելն աստ զկուսին մարիամու՝ կարօղ եմք յիշել և զադամ, քայց տեսանելով զնա յանմեղութեն վիճակի։ Յայտ է թէ յորժամ էլ եւայ՝ ի կողից նր՝ տակաւին ադամ չէր մեղուցեալ. և որովհետև ոչդ ասացի՝ եւայ էր պատկեր սրբոյ կուսին, հետևի թէ ելնայատամայ ոչ մեղուցելոյ. այլ թէ առանց մեղացն ադամայ. մանաւանդ զի՝ ի թմրութե էր ադամ՝ յորժամ էլ եւայ. իսկ ուր թմրութի է՝ անդ ոչ գոյ հաւանութիւն մեղաց. զի թմրութիւնն անընդունակ առնէ զմարդն հաւանութե. և ահա յայնմ անընդունակութե մեղայ էլ՝ երբ կոյսն՝ ի սկզբնական արդարութե՝ յորում էր ադամ. * անպատահակիրն ապդակցութե երկնից վերոսին ։ Օ՛այլ որդիս յղացաւ ադամ յետ մեղաց, իսկ զեւայ այն ժամ կոյսն յառաջ քան զմեղանչելն՝ ի ցուցանել թէ՝ ի սկզբնական արդարութե յղացաւ։ Ա՛դամ եղև հայր ամ. կենդանեաց յետ մեղանչելոյն. իսկ եւայի նախ քան զմեղանչելն, ի ցուցանել թէ առանց մեղաց բուսոյց յիւրմէ զեւայ, այն ժամ կոյսն։ Ա՛դամ՝ ի յղուելս այլոց կայր արթուն՝ ի հեղուլ՝ ի նա զանէծսն. իսկ՝ ի յղուելն զկուսին Թմրեաւ, ի ցուցանել՝ թէ ոչ կարէր իւիք ազդել՝ ի նա զմեղս։ Ա՛մենեքեան ունէին և ունին զադամ՝ իւրեանց հայր օրինաւանց. միայն եւայ այն ժամ կոյսն ունի զադամ հայր անմեղ. կամ այսպէս ասացից՝ ամքն բուսան և բուսանին յադամայ մեղուցելոյ, այլ կոյսն միայն բուսաւ

յադամայ անմահիկ։ Եւ ահա յայս հայի բանն այն՝ զոր ասէ շարականն. * անդատապարտ շաւուաւիղ վերադարձեալ յորմանոյն յեսսեայ ||. Ի առանց դատապարտուե յանոյանայ նախահօրն վերադարձեալ. այս է՝ ի վեր քան զայլ ամ որդիս մարդկան դերազոյն արդուք բուսեալ յարմատոյն յեսսեայ. որ է ասել՝ ի յեսսեայ, որոյ առաջին արմատ էր ադամ։ Եւ այս կարի իրաւամբք. զի եթէ օրինակն մարիամու եւայ անդատապարտ բուսաւ յադամայ, չէր արժան՝ զի նա ինքն՝ որ կոյսն մարիամ վերադարձի առանց դատապարտուե։ Զ Իարդ նա՝ որ յետոյ եղև մայր մեղաց, ստեղծանիցի՝ ի սկզբնական արդարուե. իսկ նա՝ որ եղև մայր ընդհայ՝ ստեղծանիցի՝ ի ներքոյ դատապարտուե։ Ա՝ա՝ առանց մեղաց՝ ի մեղանչել. սա առանց ընդհայ՝ ի չմեղանչել. այս է իր անհեթեթ։ Ը Նորհք մեծ էր եւայի ընդհօք ստեղծանիլ՝ որ մեղանչելոցն էր. մինչ եթէ զկուսին ընդհ զի լինէր մեղաց լինել՝ որ չէր մեղանչելոց։ Եւայ էր աղախին՝ երբ կուսին, և՝ երբ կոյսն Թագուհի նորին. ապա զնարդ կարէ լինել՝ զի աղախինն՝ ի ընդհա ստեղծցի. իսկ Թագուհին՝ ի մեղս։ Եւ կոյսն զաղօթ և զտրտմուե եւայի միսիթարեաց յուրախուե. և զկործանուումն ադամայ վերածեաց՝ ի փառս. ըմ զոր ասէ նարեկացին. * Նախաստեղծին մերկացելոյ՝ փառք անկասկած ելոյ, վշտացելոյ անիծապարտ մօրն՝ սիսիրիչ քաւուե. որդւոց նոցին խռովուե՝ խաղաղուե ձայնատուս ||, ապա զնարդ մարթի լինել՝ զի մեղանչական տրտմուեն եւայի ներքոյ անկանիցի, և ըստ կործանմանն ադամայ կործանեսցի։ Եւ կոյսն եկն յաւետիս տալ ադամայ և եւայի, և դարմանն մատուցանել հիւանդ

դու-

գուլթեան նոցա. ասեա զինուորդ հնար է՝ զի մի՛
խանակ այնր ձայն տացէ լալոյ և ողբալոյ, ինքն
ևս գոլով ի նոյն հիւանդութիւն ըմբռնեալ և
նուվին ախտիւ ախտացեալ։ Ա՛ծ ինն եղև եւայի
և ադամայ որպէս ասացաք՝ զի ստեղծանն ի
շնորհս. բայց մեծագոյն ինն յաւ եղև նոյ այն՝
զի կորուսին զշնորհսն զայն. և ո՛ կարէր մխիթա
րել զնա. ոչ ոք արդարև՝ եթէ ոչ նա միայն՝ որ
գտեալ զնոյ կորուսեալ շնորհն՝ առ նա դարձուցա՛
նէր. իսկ սա եղև՝ որ կոյսն մարիամ, որ ձշմար
տիւ եգիտ զոյն, ոչ վկայեաց և հրեշտակն ասե
լով. * մի երկնչիր մարիամ՝ զի գտեր շնորհս կա՛յ
մի կարծեր մարիամ թէ սկզբնական շնորհն իս
պառ կորուսեալ ունիցէ. յիւրաքանչիւր եւայ և ադամ կո
րուսին զոյն. բայց ա՛ծ պահեաց զնոյն յիւրում
դանձու. քեզ սպասեր, զի յերևիլ քո՝ քեզ տացէ.
և ահա զկորուսեալ շնորհն նոյ դու գտեր ի դալդ
ա՛ծ ա՛ ի յղանալդ. և ի դաստատարտուիլդ նոյ
ազատ գտար, որով և արժանի եղեր բարձրանալոյ
յայնպիսի չափ, մինչզի ի քէն ծնանիցի երկրորդն
ադամ իբր յօրհնեալ երկրէ։ Յորժամ ստեղծաւ
առաջինն ադամ, դեռ ևս ոչ էր անկեալ երկիր ընդ
անիծիւք, այլ ի ներքոյ օրհնուածն էր, և յայնպիսի
օրհնեալ երկրէ գոյացաւ նա. ապա և երկդն ա
դամ լինելոց էր յայնպիսի երկրէ՝ որ չիցէ անկեալ
ընդ անիծիւք, այն է ա՛ծ երկիրն մարիամ. զի թէ ա
ռաջնոյն ադամայ այսպէս պատշաճ էր լինել քանի
ևս երկդին ադամայ, ա՛ծ որդւոյն ա՛յ. եթէ սոսկ
մարդոյ այսպէ, ո՛րչափ և այնմ՝ որ էր ա՛ծ և մարդ։
Ա՛ւելի ինն ևս կայ աստ արժանի մտածելոյ. իբրզի
որպէս նախ ք զանիծանիլ երկրի եղև ադամ, սոյն
պէս յառաջ ք զլինիլ երկրի և յառաջ ք զլինիլ ա

դամայ՝ եղև որք կային 'ի միտս այ. որպ և ինքն ասէ խորհրդաւոր իմն տեսութբ. (առակ. Ը. 22.) * յառաջ քան զերկիր առնել և նախ քան զանդունդս գործել... ծնաւ զիս‖. կամի ասել թէ մեկնելոյ երևելի վիպաց. մինչև ստեղծեալ էր երկիր, և մինչև լեալ էր ադամ և եւայ՝ ես յղացայ 'ի միտս այ. և յետ մեղացն ադամայ ապա տիրեաց խաւար անդընդոյ յորդիս նր։

Բ. Նկատել արժան է աստ, զի որդիք ադամայ և նա ինքն ադամ ոպաւանդի 'ի մեր գիրս՝ ստեղծան ձեռամբն այ. և նախ վն ադամայ յայտ է ('ի ծնն. Բ. 7. և յոբ. ԼԲ. 14.) սոյնպ և վն եւայի (ծնն. Բ. 21։) Ըստ սոցին և այլք առ հորկ ասին գործք ձեռին այ. որոյ վն ասաց (յոբ. Ժ. 8.) * ձեռք քո արարին զիս‖։ Արդ յամենին 'ի սոսա՝ որք ասին արարեալ ձեռամբն այ, տիրեաց խաւար սկզբնական մեղաց։ Իսկ մեր կուսին ոչ այսպ. զի յղութի նորա եղև յառաջ քան զսոսա 'ի միտս այ. և և նախ քան զտիրել խաւարի. և ինքն ոչ ել 'ի ձեռաց նր, այլ 'ի բերանոյ նորին. ըստ (սիրաք. ԽԴ. 5.)* ես 'ի բերանոյ բարձրելոյն ելի‖. և այն՝ յոջ քան զձեռն 'ի գործ առնել այ 'ի ստեղծանել զադամ 'ի հողոյ. ըստ. (առակ. Ը 22.) * տր ստացաւ զիս 'ի սկիզբն ճանապարհաց իւրոց 'ի գործս իւր‖. ուստի և մնաց ազատ 'ի խնդրէ սկզբնական մեղաց։ Խորտակեցան և ապականեցան գործք ձեռացն այ ադամ և եւայ. իսկ լինելութի կուսին կանխելով քան զլինելութի նց 'ի միտս այ՝ ոչ եթող զնա խորտակել և կմիւիք կցորդիլ ապականութե նց։ Նշանեաց զերկուս տախտակս ձեռօք իւրովք (ելից. ԼԲ. 16.) և այն թէ խորհրդոյն 'ի պատկեր այ, որ են ադամ և եւայ. բայց այսուքիկ տախտակք խորտակեցան

սկզբնա-

սկզբնական մեղօք՝ ի ստորոտ լերինն կՃ՝ ի ստորին ծայր լերինն, յո՛ յորժամ տակաւին նորոգ էին սկսեալ. ըստ որում՝ ստորին ծայր լերինն բերի յորիւ ձակ նորոգ սկսանելոյ։ Ը Ինեցան ապա և այլ երկու տախտակք բանիւ՛ բերանոյ իւրոյ. (ելից. լՃ. ւ.) մին յորովայն աննայի, այն է՝ զբ կոյսն մարիամ, և միւսն յորովայն կուսին՝ այն է յ՛ը ըս. և՛զբ մնային անխորտակելի. և զՃ մին յղացաւ կուսութ՛ի մարիամայ, սոյնպէ և միւսն յղացաւ անապրատութ՛ի յաննայէ։ Ա.դամ եղև մեղ խորտակէ՛ տախտակ. եթէ հայեսցուք՛ի նա՝ տեսանեմք զնա՛ի սկզբնական մեղս, * հայեցարո՛ւք (ասէ Եսայի. ծա. ւ.) ՛ի վէմն (յադամ), յորմէ կոփեցայք ‖. մեք կոտորելով և խորտակելով ելաք յադամայ. իսկ կոյսն մարիամ առանց խորտակելոյ. ինդ թէ խորտակելով զմեղս ադամայ, և կոխելով՛ի վէր նր։ ՛Ա նշան այսր կարեմք ինչ ի խորհուրդ ածել ասա. Ա.սեն բՃմք ըստ որս և զբն օգոստինոս՝ թէ ադամ Թաղեցաւ՛ի լեառն գողգոթայ, ի՛մ ոմն այլք ասեն՝ գլուխն ադամայ Թաղեցաւ յայնմ տեղւոջ՝ ուր խաչեցաւ որդին աւ՛ի ջնջել զմեղս ադամայ։ Ա.րդ՝ ասէ աւետարանիչն (յովհ. ժԹ. շճ.) թէ կայր անդ առ խաչին մօտ յի՛ր զբ կոյսն մարիամ. ոչ անկաւ անդ, այլ կայր. ՛ի նշան կոխելոյ և խորտակելոյ զմեղս ադամայ. և ամենևին գերագոյն երևելոյ՛ք զնա. մինչև բնաւ չունել նմա մասն և բաժին՛ի պակասաւորութ՛ն ադամայ։ Ա.ւ զի այս այսպէս է, կարեմք հարցանել ցադամ. * ա՛դամ ո՞ւր ես ‖. ուր լինելոց է ցեմ ասէ. ՛ի մարիամ ոչ եմ մեղօքս, այլ՛ի ներքոյ ոտից նր. զի նա միայն գտաւ ազատ յանիծից անտի՝ զոր ընկալայ յա՛յ, եթէ ես և եթէ ես և

եթէ այլ ոմն ծնունդք իմ։ Կ.Կա և Ադամ վկայէ թէ ոչ կայսն միայն եղև անարատ զաւակ յոմէ ծնունդս իւր. առ որ Հայելով ոգին պրիդորի նահ րեկացոյ խօսի առ ոչ կայսն և ասէ. * մեղուցեալ հնոյն առաջնոյ առանց յանցանաց զաւակ դուէ յար ‖. եթէ և այլ ոք գտանիւր առանց յանցանաց զաւակ գոլեալ՝ այս բան ոչ ընծայիւր ոգոյ կուսին իբր յատուկ ինչ։

ՁԱրէ ասելոք, թէ որովհետև Ադամ և Եւայ անէծան յիւ՝ վիճակ հնար էր ոգոյ կուսին առանց անէծիյ իջանել ի նոցունց. միթէ ի փշոց կարիցէ քուսանիլ խնձոր. միթէ մորթ իցէ յաղտաղտին տեղւոջէ մաքուր ջուրց հոսիլ. միթէ կարելի իցէ ի ցուրտ փուռանէ ելանել հաց ջերմ։

Կ.ՀԴ բանք յիւմի ոչ Ձշմարտին, զի աւասիկ ի հողոյ ելանէ ոսկի և կապար. ի ջրոյ եղեգն թռչունք երկնից. ի նմին կաւոյ լինին զանազան անօթք ումն ի պատիւ, և ումն յանարգանս. ի մրենուոյ եւ հուր. ի դառն ծովէ ելանէ թանձառն (այ ծովու խորձառմ) անոյշ ջրով. ղՁ ի դառն ջրոյ ելանեն ամպք լի քաղցր ջրով։ Այլ գետ մի (անոյշ ջրոյ) յաւիրիկէ, յորմէ ելանեն ձկունք առղի ջրոյ։ Այսպէս իմն և վ՚ոգոյ կուսին. որ ըստ ասելոյ պետրոսի, ոգոյն սրբոյ՝՝ի թիւր արմատոյ ազգի մարդկան եւ ուղիղ գաւազան. և ի խաւարեալ բնութէ լոյս ծագեցաւ ընտանակուէ անուճան իւրոյ, ըստ որում լուսաւոր Թարգմանի։

Պետրոսն ՁԷ զայս խօսելով նարեկացուն ասէ ,, առ նա. * իբր ի դԺնեայ փշոց խստուեց յԵիս ,, զբաղմանց ծաղկեցար. և իբր ի դառն արմա ,, տոց երկրի քաղցրաձաշակ պտուղ յայտնեցար ‖.

,, ամ-

,,ամբարձար‖ ։ Իսկ յառաւելն բերբեալ ասէ ․ *'ի
,,մարդկային զարմէ հրեշտակ երկնային․ յեղծա_
,,կանաց սեռից անմահ սերովբէ ․ 'ի հողային
,,նիւթոյ ոսկի սոփերայ ․ 'ի ծովային բերմանց
,,շնորհալից մարգարիտ․ 'ի յեսսեանն բուսոյ
,,քաղցրապտուղ ծաղիկ ․ 'ի հաւուց նախնեացն
,,Հին օրհնուէ ։‖ Իւր Հին գնեալ յայտ առնէ՝ թէ
ամ̃քն որք միանգամ սերեցան 'ի նախաստեղծիցն՝
չորացեալ եղեն անծիլիքն․ միայն որ կոյսն մնաց
իբր Հին օրհնուէ՝ առանց անծիլից ։ Ի սոյն հայե_
լով յաւելու Նարեկացին ասել առ որ կոյսն ․
*տունկդ կենաց պտղոյն օրհնուէ‖ ․ *ցաւոցա_
,,նիծից արմատ օրհնուէ ․ հօրն ադամայ որդի
,,բերկրուէ‖․ *ընտրեալ 'ի ղարմէ և 'ի զանգուածէ
,,մաքուր ղաւակէ‖ ։ Այլ տեսակ մի ծառոյ 'ի
թագաւորութեն դեղոյն՝ կոչեցեալ բասամնա ․ ար_
մատ այսր ծառոյ այնչափ թիւնաւոր է, յոր եթէ
մերձեսցի ոք՝ մեռանի․ և սակայն պտուղն են ան_
թոյն և օգտակար, և պտուղն դեղթափ է կամ
անթեղայ ըդդէմ այնր թունոյ ։ Ոյսա է մարդ_
կայինս բնութիւ․ արմատն ադամ թիւնաւորիչ․
յոյսպիսի թիւնաւոր արմատոյ բուսաւ որ կոյսն
մարիամ իբր ոստ անթոյն՝ ը̃ս առանց թունոյ անխ_
ծից մեղաց․ որոյ պտուղն եղև յս̃ դեղթափ ըդդէմ
ամ̃ մեղաց ։ Գոյ ասեն գետ մի քաղցր ջրոյ․ սո_
մտանէ ըդ լիճ մի դառն ջրոյ, և հանգոյն յորձա_
նաց (ը̃ս ալխընտրի պէս) անցեալ ըդ լիճն և քաղցր
մնացեալ դիմէ յայնկոյս, և հանգոյն գետոյ գնոյ
ըդ յանդիմանակաց երկիրն յայլ տեղի ։ Նմանապ
ի՞ն այսմ նման ինչ յիշատակէ և սողինոս ('ի բազ_
միջեան գիրսն,) հայելով 'ի ծովն կասպից ։ Նա_
դարև եմուտ որ կոյսն 'ի դառն լիճ խի․ բայց

առանց զզալոյ զզուանութիւն՝ այսինքն առանց ան-
կանելոյ 'ի ներքոյ սկզբնական մեղաց՝ էանց. և
առանց ապականութեան՝ դիմեաց, ել և գնաց 'ի
փառս։ Գրէ պլինիոս. (դպր. Ե. 3.) թէ հոսէր գետ
մի մօտ 'ի հռոմ կոչեցեալ երքօլանօ. կայր առ նո-
վաւ միւս այլ գետ՝ որ փխնկ 'ի նոյն հոսելոյ՝ խու-
սէր յայլ կողմն և ոչ խառնէր ընդ նմա. վոյ և ասիւր
կոյս գետ։ 'Ի մէջ ջրի հոսէր և հոսէ գետ ապա-
կանեալ բնութեամբ մարդկան. բայց ոչ կոյսն եղև
այնպիսի գետ՝ որ ոչ խառնեցաւ յայն ապականութե
գետ. կամ այսպ տացից՝ գետն սկզբնական մե-
ղաց՝ որ յափշտակէր և ընկղմէր զամ մարդ՝ ոչ
կարաց մերձենալ 'ի սուրբ կոյսն մարիամ։ Ապացոյց
եղև այսմ այն՝ զի յորժամ անցանէր ընդ յորդանան
տապանակն ուխտի որ էր օրինակ սրբոյ կուսին՝ ոչ
մերձեցաւ 'ի նա գետն վն երկուց ներհական պատ-
ճառաց. մին է այս՝ զի յորդանան գետ կարդելոց
էր 'ի մկրտութիւն առ 'ի լուանալ զսկզբնական
մեղս. և ըստ այսմ յորժամ ետես թէ տապանակ
ուխտին՝ այսինքն սուրբ կոյսն ոչ ունի զսկզբ-
նական մեղս, և հանդերձեալ է անցանել ընդ ինքն,
ես չունիմ ինչ ընդ նմ առնելոյ յետս եկաց։ Սկզբ-
նական մեղքն գրեալ էր 'ի մուրհակի յանուն իւ-
րաքանչիւր ծննդոց ադամայ՝ բաց 'ի յանուանէ
սրբոյ կուսին մարիամու. և վնկ պատճառ եղև նա
մեզ ընկղմելոյ զմուրհակն զայն 'ի յորդանան 'ի ձեռն
մկրտութե. ըստ որում ասէ առ նա նարեկացին. *քև
զմուրհակ պարտուց անիծիցն 'ի յաւազանին ջուր
ընկղմեցաք‖։ Իսկ եթէ անուննդ ես կայր 'ի մուր-
հակի անդ, ոչ յաջողէր նմ առնել զայս։ Երկդն է
այս՝ զի նոյն գետ ըստ որում սոսկ հոսական ինչ՝ օրի-
նակէր զսկզբնական մեղս. և ըստ այսմ 'ի տեսա-
նելն

նել ան դ ղոբ կոյան իբրև զտասպանակ ուխտի՝ չկարաց մերձենալ ի նա, այլ սոսկալով յետս փախեաւ. և յոբ կոյան յաղթանակաւ էանց յայնկոյս՝ ի յաին ածամայրուքե. որով և իրանի ստուդեցաւ ի նիմ այն՝ զոր ասէ սաղմոսերգուն. (ի. 10.) * ոչ հասցեն առ քեզ չարք. և տանջանք մի մերձենայեն ի յարկս քո ։

ե. Ակզբնական մեղքն ոչ միայն իբրև գետ՝ այլև իբրև ջրհեղեղ կորոյս զաշխարհն. միայն տասպանն՝ ի կոյան մարիամ ապրեցաւ անտի, և նստաւ ի բարձր լերին ածամայրուե՝ լինելով ձշմարիտ մայր այլ։ Եւ ըստ այսմ որով օրինակաւ և իսկ՝ ակզբնական մեղացդ զորուքի ոչ կարաց իւիք ազդել ի յոբ կոյան մարիամ։ Կորե սլինիոս. (գլոր. ք. 93.) Թէ կայ անշէն նահանգ մի յասիա մօտ ի յերասղէմ. յորմէ ես ընդ մահաբեր գողորշիք. և առ որ հասանէ՝ սպանանէ. և սակայն ասէ. * մոր քրմապետին չազդեր ինչ ։ Արդ եթէ այն թիւնաւոր գողորշիք չէր կարող վնասել մոր քրմապետի, որչափ ևս աւելի թոյն ձիս, ոչ ակզբնական մեղքն ազդայց չէր կարող ազդել յամենահզօր մայր քահանայապետին քոյ։ Հիրաւի վկիս դատապարտուէն աղամայ առ աստին եհաս, և զնաման թիւնաւորեաց. բայց յայտ է ևս՝ զի մայր վկուատուհին ազատ ինալոց էր. վասն զի ոչ կանոնաց մայր դատաւորին աղատ է ի վկուց դատապարտուե՝ որ տուեալ լինի ժողովրդեան։ Հաւաջին ձիկան եթէ վէշ ինչ պատահեր ընդէմ մոր ուրուք, տնօրինեին. և ոչ տային թոյլ զի պատժական օրէնք տիրեսցէ ի վէր մօր. ոսպ դրեալ է ի դատաստանագիրս Թէոդոսի։ Պա և պատժական օրէնքն այն՝ որ տուեալ եղեւ ադամայ և որդւոց նր՝ ամենևին ոչ կարաց զօրե

'ի նը կոյսն մարիամ՝ որ յաւիտենից ընտրեալ էր լինիլ մայր այ: Ադամ առեալ էր 'ի ձեռս իւր զվճիռ դատապարտութեան իբրեւ զսուր, եւ ընթանայր սպանանել այնու սրով զորդիս իւր՝ որք հանդերձեալ էին ծնանիլ. բայց իբրեւ եհաս 'ի նը կոյսն՝ անդէն անդ արգելաւ: Երթայր աբրահամ սրով եւ հրով սպանանել զիսահակ զորդի իւր. բայց արգել ած զսուրն, 'ի ցուցանել թէ սուրն ադամայ արգելեալ լինելոց է 'ի զաւակն աբրահամու 'ի նը կոյսն մարիամ: Եւ գուցէ յայս սակս մատթէոս աւետարանիչ յորժամ սկսանի պատմել զազգ մարիամու, յետ ասելոյն *գիրք ծննդեան յի քսի որդւոյ դաւթի‖, անմիջապ յիշէ զաբրահամ՝ ասելով, *որդւոյ աբրահամու‖. որով կամի յայտ առնել, թէ այն նախայիշեալ սուրն ադամայ՝ որ կամէր հասանել մինչեւ 'ի դուստրն աբրահամու 'ի նը կոյսըն մարիամ, արգելաւ: Եւ եթէ նա ինքն ադամ եւս եւ որդիք իւր կամէին հարկանել, չէին ձեռնհաս. վն զի նա յղանալով 'ի շնորհս հոգւոյն սբյ լեալ էր իբրեւ զմխեալ պողովատիկ, (զի ջուր սրված չէլիկ) է որ ոչ սուր ազդէ եւ ոչ նետ մտանէ:

Է. Սատանայ կամեցաւ մխել զայն սուր 'ի նը կոյսն. զի որովհետեւ յամն մխեալ էր՝ կամէր 'ի նա եւս մխել. բայց չկարաց ամենեւին: Ասեն թէ 'ի լիբանան գտանի տեսակ ինչ մայր ծառոյ՝ որ ոչ միայն անփուտ է եւ անապական, այլեւ ունի զայս յատկութի՝ զի եթէ ոք հարկանիցէ 'ի նա բեւեռն՝ նա 'ի բաց ձգէ, եւ ոչ թողու մտանել յինքն. այսպիսի ծառք գտանին եւ յափրիկէ: Հակառակ այսմ 'որ գրէ պլինիոս. (դպր. ժզ. 40) գտանի տեսակ մի բեւեկնի ծառոյ. յոր եթէ ոք մխեսցէ բըբեւեռն՝ այնպ միանայ ը նմ, մինչ ոչ եւս ելանել անտի.

Ա՛րդ՝ ասէ իմաստունն վ՚ն՚ աբեյ կուսին. (սիրաք.իզ. 19.) Թէ է * իբրև մայր ծառ բարձրացեալ՚ի լիբա՚ նան ‖. իսկ մեք եմք իբրև բևեհկնի. յամէն՚ի մեզ մխեաց սոյն զբևեռն սկզբնական մեղաց. բայց ոչ իւիք կարաց մխել և՚ի մայրն, այլ՚ի ծառ կոյնս. մինչդեռ Թէ մինչև էր մերձեալ՚ի նա՝ փախեաւ՚ի նմանէ։ Կ՚րէ պլինիոս. (գլխ. ժբ. 1.) Թէ յարմաւոյ սօս ծառոյն փախչին օձք. և՚ի տեղեաց նոր դէշ շերաշաւաբ։ Այս է կոյնս մարիամ. ըմ. (սիրաք. իզ. 17.) * իբրև զսօս բարձրացեալ՚ի գնացս ջուրց ‖։ Ա՚ սկզբան յղեաւ՝ որ է իբրև արմատ կենաց՝ փա՚ խեաւ՚ի նմանէ օձն ոճոն. և՚ի տեղեաց նորա՝ այլ՚ի դործոց նորին հալածեցան գիշերահաւք, այլ գևք։ Կ՚տեր սոյն՝ զի ասէ եդ Թշնամութիւն՚ի մէջ իւր և՚ի մէջ կնոջ. և երկնչեր ևս՝ զի ասաց ասէ՝ Թէ նա հանդերձելէ ջախջախել զգլուխս քո. բայց ոչ գի՚ տելով Թէ ո՛ է լինելոց կինն այն՝ սպասեր իւրա՚ քանչիւր կնոջ գարշապարի՝ այլ յղուէ. (ըստ որում գարշապարն առաջին և ստորին ծայր լինելով, կի՚ առաջին սկզբնաւորութիւն՚ի ստորև՝ լինի օրինակ յղուէ և մահուան). կամեցաւ մերձենալ և՚ի գար՚ շապար սոյն կուսին՝ այլ՚ի յղութիւն նր. բայց ոչ՚ ինչ կարաց առնել. զի եթէ ասաց՝ Թէ նա կո՚ խելոյ է զգլուխդ՝ զհարդ կարէր ինքն կոխել զնա։ Այնդեղ զի մինչև յայտնէրէր ասէ զղջումն պատժոյն և մինչև տուեալ էր եւայի զանկծան՝ ասաց զայս բան ցսոյն. *եդից զթշնամութիւն՚ի մէջ քո և՚ի մէջ կնոջդ ... նա սպասեսցէ քում գլխոյ, և դու սպա՚ սեսցես նր գարշապարի‖. (ծնն. գ. 15։) Ա՚սէ գլուխ սոյնպէս է սկզբնական մեղքն, որ գլուխ եղև՚ի սոյն, և ս գլուխ ամ մեղաց. զոր խորտակեաց յինքեան ծ՚ը կոյնս։ Ա՚արծէր սոյն՝ Թէ ունի յաղթել և պար՚

ծիլ.

ծիլ. բայց յաղթեցաւ և խայտառակեցաւ. Ջախ-
ջախեցաւ զօրութիւն իւր, և 'ի մոխիր դարձաւ հնարք
իւր 'ի պարծանս և 'ի յաղթանակ սրբոյ կուսին։
Գրէ Գեմինիանոս, թէ յորժամ հասանէ փոշի
արքայիկ օձին 'ի զանգուած ապակւոյ՝ ապակին
ընդանայ յոյժ։ Արքայիկ օձն այն՝ որ եղև հեղի-
նակ սկզբնական մեղաց՝ 'ի կամելն մերձենալ առ
սբ կոյսն 'ի փոշի և 'ի մոխիր դարձաւ. և սբ կոյսն
իբրև ապակի սբ այնչափ ընդացաւ՝ մինչև իբրև
վէմ անդամանդեայ անդծելի ցուցաւ. ըստ որ
զարմացեալ յոյժ սողոմոնի՝ ասաց. ոչ կարացի
իմանալ *զճանապարհս օձի 'ի վր վիմի‖. (առակ.
Լ. 19.) էանց օձն այն առաջին 'ի վր եւայի և որդ-
ւոց նր իբրև 'ի վր հողոյ. և եթող 'ի վր նց զհետս
սկզբնական մեղաց. կամեցաւ անցանել և 'ի վր
վիմին մարիամու և չկարաց բնաւ թողուլ հետս
ինչ։ Ի յղանալ սբյ կուսին՝ ոչ իմացաւ սոյ՝ թէ
ո՛ իցէ. ետես զնա իբրև զլեառն տեառն, իբրև
աթոռ աստուծոյ, և իբրև երկինս բարձր։ Կամե-
ցաւ մերձենալ և ելանել 'ի նա իբրև 'ի լեառն.
բայց քարկոծեցաւ. ըստ (եբր. ժբ. 20.) *թէպէտ
և գազան մերձենայր 'ի լեառն՝ քարկոծ լինէր‖։
Յարձակեցաւ ապա յափշտակել զնա իբրև զա-
թոռ. բայց ետես եւ՝ զի յերկինս է բարձրայեալ.
յանդգնեցաւ 'ի վեր ելանել և նման նմ յաղթող
հանդիսանալ. բայց այնչափ խայտառակեցաւ,
մինչև ընկրկել և յիմարել. և խելագարական բանս
խօսել։ Տես զինչ ասէ. *ելից յերկինս. 'ի վերոյ ած
զաստեղս արկից զաթոռ իմ. . եղէց նմանօղ բարձ-
րելոյ‖. (եսայ. ժդ. 13։) Յիմարեալ է և յիմարութբ
խօսի. եթէ կամէր նմ նմանօղ լինել, ոչ էր պարտ
ասել՝ զաթոռ իմ. այլ խնդրել զաթոռն նմ. բայց

ոչ

ոչ կարէր ասել զայս. վ՚ը զի այն աթոռ էր կոյս մարիամ. յորում սկսաւ թագրել որդին այ՚ի վը երկրի։ Տեսանեմ՝ զի սմին համարձակեցաւ մինչև ցածուին, և սակայն ոչ համարձակեցաւ ցաթոռն։ Սմին և դևք նը իբրև անկան յերկնից՝ տեղի որոնէին ինքեանց. տեսին՝ զի ոք կոյս երկինք ձևաւ նայ. աճապարեցին՝ անդ գտանել զտեղի. բայց ասէ ոք գիրն.(յայտ. ժբ. 8.) Թէ ոչ գտաւ նոյ տեղի՝ ո՛չ ի բուն երկինս, և ո՛չ ի խորհրդաւոր երկինքն մարիամ. վ՚ը զի որդին այ ոմն ոչ կամեցաւ մնալ նոյ և ոչ իսկ վայրկեան մի ի բուն յերկինս ի մեզանէ նոյ, սոյնպէս բնաւ ոչ կամեցաւ՝ զի բնաւ կեսցին նք գէթ վայրկեան մի ի խորհրդաւոր երկինս յայս, կի իւիք աղտեղուք հպեսցին ի նոյն. ապա թէ ո՞նոյն ինքն որդին այ բնակելոց էր ի տեղի բնակեալ ի դիւաց. կի նատելոց էր յանձն աղտեղեալ ի ծանից։ Յովսէփ նահապետ եթող ի ձեռաց զվերարկուն զայն, յոր անպարկեշտ կինն հպեցոյց զձեռն, զի մի՛ մնասցէ առ իւր այնպիսի գարշելի ինչ. արդ՝ ոք կոյս եղև իբրև վերարկու որդւոյն այ, և ծածկեաց զնա՛ի կուսական արգանդի իւրում. եթէ ձեռն արկանէր ի նա սատանայ ի չզութէ անդ, ոչ ևս առնոյր զնա որդին այ, այլ թողոյր ի բայ իբրև զսղտեղեալ ինչ ի սմանէ։ Այլ արդ ոչ միայն ոչ ետ թոյլ՝ զի մի՛ մերձեսցի ձեռն սմանի՛ի ոք կոյսն, այլ և բնաւ ոչ կամեցաւ թէ պատկեր նը ևս հպեսցի՛ի նա. տայ ասացէ լայս օրինակ։ Ոստ առանդելոյ առաքելոյն(եբր. ժ. 4.) եդաւ ի տապանակին ուխտի գաւազանն ահարոնի, և ոչ սքանչելագործ գաւազանն մովսէսի. ընդ արդեօք. վ՚ը զի գաւազանն ահարոնի առնևին անարատ էր. իսկ գաւազանն մովսէսի՝ թէ

սկսա

պէտ և զայնքան հրաշս գործեաց, բայց յառաջ քան զմ̅մ, էառ զձև օձի. իսկ օձն է պատկեր սա̅նյի. և ահա վ̅ն այսր պատճառի ոչ կամեցաւ Ա̅ծ զի մերձեսցի 'ի տապանակն, ք̅ս 'ի ս̅բ կոյսն Մարիամ: Արդ' եթէ Ա̅ծ ոչ կամեցաւ զի մերձեսցի 'ի նա այնպիսի ինչ' որ երևեցաւ 'ի նմանութ̅ի օձի' ք̅ս սա̅նյի' որ եղև սկզբնապատճառ սկզբնական մեղաց, քանի ևս ոչ կամեցաւ' զի մերձեսցի 'ի նա նա ինքն օձն չար, և իւրով աղտեղի թիւնով թիւնաւորեսցէ և աղտեղեսցէ: Ոչ ոք թգ̅ր հաճի զի աղտեղասցի տունն այն կ̅մ սենեակն' ուր ինքն բնակելոց իցէ. կ̅մ անկողինն այն' յոր ինքն հանգչելոց իցէ, կ̅մ բաժակն այն' յորմէ ըմպելոց իցէ ջուր. ապա զիա՞րդ կարէ լինիլ այս, զի թգ̅րն երկնի և երկրի թողլ տացէ' զի սա̅նյ սկզբնական մեղօք աղտեղեսցէ զբանաւոր տուն իւր, զբարեկարգսենեակ իւր, զվայելուչ անկողին իւր, և զամենամաքուր զանօթն զայն, յորմէ դիելոց էր կաթն զամ մի: Զի ինչ տարադէպ' եթէ աստանօր հայեսցուք յայն զոր ընթեռնումք յԱ̅ծաշնչի. գրի անդ 'ի գիրս (բ̅. օր. ի. 5= 8.) թէ արգել Ա̅ծ' զի մի երթիցէ 'ի պատերազմ անձն այն, որ շինեալ իցէ տուն' և դեռ չէ բնակեալ 'ի նմ̅. կ̅մ տնկեալ է այգի, և դեռ չէ քաղեալ զպտուղ նր̅. կ̅մ խօսեցեալ է ընդ կուսի' և դեռ չէ առեալ զնա. և տայ զպատճառն ասելով' զի մի որ վայելելոց էր զտուն իւր կ̅մ զայգի իւր կ̅մ զհարսն իւր' յառաջագոյն այլ ոք վայելեսցէ և ապականեսցէ: Արդ ս̅բ կոյսն գերագոյն իմն օրինակաւ տուն էր Ա̅յ, այգի, և հարսն. ապա զիա՞րդ կարէր լինիլ' զի մինչև վայելեալ էր զնա' սա̅նյ սկսանէր ժառանգել և ապականել 'ի ձեռն սկզբնական մեղաց: Եւ սակայն որ չափ 'ի զգու-

շուէ

զուե՛ ուներ հոգին որբ զնո՛ր կոյսն, այնչափ վարանել
վերջալոյսը սոսկ. զի՞նչ տեսանի յաստղերացս իմացաւ
՚ինչանաց՝ թէ հանդերձել է ծնանիլ աղջիկ մի՝
յորմէ ծագելոց իցէ փրկուն ՅԻ. զի յայտնի եւեւ՝
թէ աւետեաք հրեշտակի լինիւր այն՝ յիմարեալ
ասա անձասարեաց յարձակիլ՚ի վէր նը. զի ըմբռն-
նեացէ զնա՚ի ժանիս իւր՝ մինչեւ պահեալ իցէ յոյժ-
բայց ՀՀի խաբեցաւ և վրիպեցաւ, ՚ի կատաղուէ
սրտին գոռալ սկսաւ հանգոյն հողեփոեռնեայ. և
՚ի կատաղման անդ՝ ետես ՚ի վրանի՝ այր յարդանդի
մօր աննայի զյուդիթ այր զնո՛ր կոյսն. և ՚ի չիմարին
Ը տեսիլ նորա՝ եհատ յուդիթ զգլուխ նորին այր
զսկզբնական մեղս ՚ի մէնին վրանի անդ. (յու-
դիթ. ԺԳ. 3=11։) Ո՛հատ յայնժամ վայ յանձն
սմանի՝ խայտառակեալ յաղջկանէ միոջէ այն ինչ
չշացելոյ. վայ և ամօթ ասպարեաւ՝ մերկեցաւ ՚ի
նմանէ. հալածելոյն և դևք ընդ սպարտեցելոյն.
զի տեսին մեծ ինչ ՚ի վերայ օրհնեալ կուսին, և
նշան վանիչ չարուն թեան իւրեանց։ Որում մարթ է
օրինակ տալ զայն՝ որ գրի ՚ի պատմութիւնս.
թէ ՚ի հին ժամանակս որ ոք կրկր ՚ի վերայ իւր
զպատակեր ինքնակալ թագրի՝ խորշելին ՚ի նմանէ
թշնամիք. և ըստ այսմ՝ որովհետև՝ զի կոյսն ՚ի յա-
ւետենից սահմանեցաւ կրել յինքեան զկենդանի
պատկեր հօր իւր՝ զայն տեսանելով դիւաց խորշե-
ցան. և վայ հեղլով զգլխով իւրեանց փախեան։
Ո՛ սակիզբն յղուե՛ զոյ կուսին յայտնի ոչ տեսանել
լով սմանի զայն կենդանի նշան՝ հատարեցաւ զնա
իբրև զայլը յորդւոց մարդկան. ուստի որպէս ՚ի
օկզբան կենաց նը՝ այր ՚ի յղանալ նը գերեզ զնը,
սոյնպէս և զսկիզբն կենաց ոչ կուսին՝ այր ղյղուն
նը եղծանել հատեցաւ. այլ տեսեալ զնա իբրև

ղծատ

զծառ բարձրացեալ՝ ոչ կարաց ձեռն հասուցանել
'ի նա ։ Տեսանեմք զի սկիզըն կենաց իւրաքան_
չիւր ծառոյ ընդ հողովն է՝ յոր կարէ հպիլ օձ և
իշխել. իսկ սկիզըն կենաց արմաւենւոյն 'ի գլուխն
բարձրն կայ . ըստ սմին և սկիզըն կենաց իւրաքան_
չիւր մարդոյ է'ի հողոյ, որ յատուկ է մեռելութեան.
իսկ նորա կուսին 'ի վերոյ՝ հանգոյն արմաւենւոյ, ասէ.
(սիրաք. իդ. 18.) *իբրև արմաւենի բարձրացեալ
'ի կադէս‖. և այսպիսի բարձրութեան, յոր ոչ կարէր
մերձենալ օձն սատանայ. *նմանեցաւ մեծութիւն քո ար_
մաւենւոյ‖. (երգ. է. 7։) Տերևք արմաւենւոյ ու_
նին զձև սուսերի. ոստք նորա իբրև բազուկ, և
պտուղն իբրև մատն ։ Տերևք նորա կուսին՝ են զօ_
րութիւնք նորա եղեն 'ի նմին իբրև սուսեր 'ի վանել զսատանայ
և զմեղս. բազուկ էր նմա բանն աստուծոյ, որոյ մատն
ասի հոգին սուրբ. այս բազուկ և այս մատն հարին
կործանեցին զսատանայ առաջի նորա 'ի յղանալն անդ ։
Բարձրութիւն այսր արմաւենւոյ՝ 'ի կադէս է ասէ.
ոչ յայն կադէս՝ որ էր յանապատի, և կոչիւր կա_
դէսփառնեայ, այլ 'ի կադէս քաղաք ցեղին յու_
դայ. վասն զի յանապատին քարոզի մկրտութիւն և ա_
պաշխարութիւն (մարկ. ա. 4.) իսկ մկրտութիւն և ա_
պաշխարութիւն սկիզբն է այնոցիկ՝ որք յղացեալ են 'ի
մեղս, ևս և 'ի մեղօք աղտեղեալս. այլ յայս կա_
դէս գուշակի ելք նորա կուսին ։ 'Ի կադէս անա_
պատին մեռաւ մարիամ քոյրն ահարոնի, որ և
թորոտեցաւ անդ. իսկ 'ի կադէս յուդայի բարձրա_
ցաւ նոյն կոյսն մարիամ 'ի սրբութեան. զի նոյնն ասելն՝
նոյն ասել է ։

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ։

Յոյժ արժան էր զեց խոսքն յշանալ առաւել սկիզբնական մեղայ նախատպահեալ լինելով զծայրն շնորհօք։

Ձ Ի վէր անարատ յղուեաւ զոգ խոսքն յարեւաւ վէ՛ի մէջ վէպայ, յասել բազմայ, թէ ըստ առաքել զրոյ ամքն յղանան մեղօքն ապատայ. ուրեմն և՛ զոր կոյն մարիամ. զի նա և՛ ա՛ներմա նէն ապատայ ծնաւ։ Բայց նախ արժան է դիտել, զի բառդ ամ կիս ամն ոչ միշտ նշանակէ զամ ըստ բաբանչիւր անհատից, այլ երբեմն՛ ի հաւասարակի միայն. ուստի՛ ի՛ զոր դիրս այսպիսի ընդհանրական բանք կիս նախադասուիք երբեմն և ըստ պահանջման տեղւոյն բացատրոյնի առնուն. զր յասել. (ծնն. զ 12.) * ապականեաց ամ մարմին զձնոյնչ իւր՛ ի վէր երկրի ||. և յասել. (երեմ. ը. 10.) * ամ ոք ապահէ զապահուն ... ամ ոք առնէ զանիրաւուն ||։ և յասել. (ասղ. ձժե. 2.) * ամ մարդ սուտ է ||։ և յասել. (յովհ. բ. 28.) * հեղից՛ ի հոգւոյ իմմէ՛ ի վէր ամ մարմնոյ ||։ Այս և յասել. (սաղ. ձգ. 4.) * ամքն խոտորեցան ||. և յասել. (մին. բ. 21.) * ամքին զանձանց խնդրեն ||. և յասել. (յովհ. զ. 45.) * եղիցին ամքն ուսեալք ||. և յասել (յովհ. ժ. 8.) * ամքն որք յառաջ ք զիս եկին, գող էին և աւազակ ||. և յայլ բազում տեղիս՝ բառդ ամ և ամն՝ ոչ բովանդակէ զամ անհատս. զի յայտ է թէ յասելն, ամ մարմին ապականեաց զձնոյնչ իւր առ նոյնէ, նոյ և որդիք իւր՛ ի բաց առեալ լինին, զի նք չէին ապականեալ. և յասելն՝ ամքն գող

էին, յայտ է թէ մարդարէք՝ ի բաց առեալ լինին, զի չէին այնպիսի. այլ նոյնպէս իմա և զայլոց։ Աւրեմն և յասելն՝ ամքն մեղան յատեամ կամ ամքն յղանան մեղքն ադամայ, ընդէր չկարծեմք՝ ի բաց առնուլ զոք կոյսն, ուր իրաւունքն իսկ պահանջէն. զի որովհետև ընտրեալ էր նա՝ ի յաւիտենից՝ լինիլ ծնօղ և մայր ամենայն, ապա պարտ էր՝ մանաւանդ թէ հարկ էր նմա զատ լինիլ՝ ի մեղաց անտի ադամայ, ուստի հարկին պարտի բացառօղիլ՝ ի բանից անտի՝ թէ ամքն յղանան՝ ի մեղս ադամայ ըստ։ Այլ դիրն վկայէ՝ թէ հարկատու և ստրուկ եղև փարաւոնի ամ երկիրն եդիպտացւոց. (Ծնն. խէ. 20.) և սակայն՝ ի բաց առեալ լինի երկիրն քահանայից (Ծնն. խէ. 22.)՝ ի ցուցանել՝ թէ Թէպէտ և ամ երկիր՝ այ ամ մարդիկ հարկատու և գերի եղեն անմարմին փարաւոնի՝ ի ձեռն սկզբնական մեղացն ադամայ, բայց պարտ է՝ ի բաց առնուլ զօրհնեալ երկիր մեծի քահանային՝ որ ըստ կարգին մելքիսեդեկ։ Եւ այս այնչափ, մինչև կարեմք ասել՝ թէ որդին այ ևս եթէ բացայայտ վճռեալ էր՝ թէ ոչ ոք ամենևին առեալ լիցի՝ ի բաց, այլ ամքն մնասցեն արտաքոյ սկզբնական արդարութե, տակաւին ոչ իմացեալ լիներ այն՝ ի վէր ծոյլ կուսին։ Նմանաձակիմ ասել, թէ նաև յերդնուլն իսկ՝ այն երդումն ոչ էր վճռնէր. որովհետև ընտրեալ էր զնա իւր մայր։ Կարեմ՝ ի կանոնագիրս Թգ[illegible]ած, թէ ուրբաթդոս անուն ոմն երդուեաւ սամ ոմն կնոջ, զի արտաքսեսցէ զմայրն իւր, և զնա առնուցու։ Այս երդումն ոչ ընդունի կանոնագիրն ասելով, անվաւեր է երդումն արտաքսելոյ զմայրն։ Ապա անվաւեր է և օրէնքն և կարծիքն արտաքսելոյ՝ ի շնորհաց զմայրն այ, և արկանելոյ զնա՝ ի ներքոյ սկզբնական մեղաց.

և

և եթէ 'ի վերայ նորա ևս եդեալ լինէր այն օրէնք, 'ի յղա-
նալն անդ ոչ գործէր, այլ իբր անվաւեր դադա-
րէր։ Նայն յարուցոյց եղև զխորհուրդն այն՝ յորում
խորտակեցան օրէնքն 'ի ստորոտ սինայ լերին (Ելից.
լբ. 19) զորմէ խօսեցաք այժմ. և սակայն զի այլ
ինչ տեսութիւն ևս հայեցուք յօրինակդ. զի որոյ
ասելի է՝ թէ ո՛ր կոյսն է այն սինա լեառն. իսկ
ստորոտ նորա՝ յորմէ սկսանի լեառն՝ նշանակէ զսկսա-
նիլ նորա զի զյղանալն նորին. որով ցուցանի թէ 'ի
յղանալն նորա՝ այն օրէնք յղանալոյ ո՛չ գործեաց 'ի վերայ
նորա, այլ օրէնքն շնորհաց. կամ այսպէս ասասցի, ոչ ան-
կաւ նա ընդ օրինօք ծառայութեան, այլ ընդ
օրինօք շնորհաց. ուստի և ոչ վայրկեան մի գերի
եղև սկզբնական մեղաց կամ 'ի ծառայութեան
սատանայի։

Է. Որինչ կայ յերկրի՝ կարէ իւիք վաճառիլ, կամ
ծառայ լինիլ, կամ գերի. բայց ասէ ուղղիմաստն, թէ
ընդդէմ բնութեան լինէր՝ ծառայութեան դնել ծովու, կամ
գերի առնել զծով. ուստի ամ օրէնք 'ի բաց առ-
նուն զծով 'ի գերութենէ։ Արդ ո՛ր կոյսն ծովու ան-
ուամբ նշանակի, զի կոչի մարիամ, որ թարգմանի
ծով. և զի աւանդելոյ բազմերևելի վիճակ նոյն իսկ
ծովն ասի պատկեր մարիամու. եթէ չէ արժան
պատկերին մարիամու գերի լինիլ, ապա ո՛չ իսկ
նմին մարիամու, և այն գերի սկզբնական մե-
ղաց և սատանայի։ Սատանօր կայ այլ ինչ արժանի նկա-
տելոյ. իբրզի ամ յանիծանել անդ զերկիր՝ ազատ
կացոյց զծով յանիծից անտի. որ յայտ է (Ծնն. գ.
17.) զի որում հաստատէ և որն օգոստինոս. արդ
ծովն զի ասելոյ մեր այժմ է ո՛ր կոյսն մարիամ.
վասն որոյ ասի ('ի Ծնն. ա. 10.) ծով կոչեաց զնա ամ,
և զի թարգմանութեան այլոց մարիա, ծով է ծովու. ապա

եթէ ա՟ծ ազատ կացոյց զծուլն յանիծից՝ ոչ երբէք
անկաւ նա ը՟ անիծիւքն ադամայ. և կարի յիրա_
ւունս, զի իւր էր. *Ն՟ր է ծով, և նա արար զնա‖.
(սաղ. ղդ. 5.) և ոչ եթէ սոսկ արար, այլ և իւր ա_
րար՝ ո՟ր է իւր մայր. եթէ իւր արար, ապա չէր ար_
ժան թողուլ զնա՝ անկանիլ ը՟ անիծիւք սկզբնական
մեղաց՝ և նովին լինիլ ս՟տնյի. իսկ եթէ թողոյր՝
յայտ է թէ յայնժամ ս՟տնյի լինէր: Եթէ տնկեա_
ցի ծառ 'ի գետին այլոյ՝ այն ծառ լինի տ՟ն գետ_
նոյն: Մարդիկ էին իբրև զծառ. *տեսանեմ
զմարդիկս՝ զի շրջին իբրև զծառս‖. (մարկ. ը. 24.)
բայց տնկեցան յանէծս իբրև 'ի գետին ս՟տնյի, և
եղեն ս՟տնյի: Արդ զինչ ասես. միթէ վայելէր և
ն՟րյ կուսին տնկիլ 'ի գետին ս՟տնյի, և լինիլ ս՟տնյի.
քաւ լիցի, այլ՝ յերկիր հոգւոյն ն՟րյ, և լինիլ հոգ_
ւոյն ն՟րյ: Որոյ վ՟ն հոգին ն՟ր 'ի սկզբանէ անտի միշտ
և յա՟մի եղև տ՟ր ն՟ր, ուր այլք դէթ առ ժամ մի ստացեալ
եղեն 'ի ս՟տնյէ և եղեն ս՟տնյի: Եթէ մածուցի ինչ 'ի
վ՟ր իրիք արձանի՝ ո՟ր մատն մի, կ՟մ կոտոր ինչ քարի
տ՟ր արձանին լինի տ՟ր այնր մածուցեալ իրի. սա_
կայն եթէ դիցի 'ի մատանւոջ մեծագին ակն՝ տ՟ր
մատանւոյն՝ ոչ լինի տ՟ր այնր ական: Մարդիկ
իբրև զհատուած ինչ մ՟նւնդ թէ իբրև զմատն
մածուցան 'ի մեղուցեալն ադամ իբրև յարձան
ս՟տնյի. վ՟յ և ն՟ր եղեն. իսկ ա՟ծ եդ զ՟ք կոյսն
իբրև զմեծագին ակն 'ի մատանւոջ մարդկային
բնութե՟. ապա չէր կարող բնութի՟ն և ոչ ապականիչն
բնութե՟ ս՟տնյ՝ տ՟ր լինիլ այնմ, մինչև առնել զնա
ինքեան գերի և ծ՟ռյ 'ի ձեռն սկզբնական մեղաց.
ո՟վ արար զայլս: Բայց ծանիր ես՝ զի եթէ կարող
ես լինէր ս՟տնյ գերի առնել զ՟ք կոյսն սկզբնական
մեղօք, որդին ա՟յ ը՟ իրաւանց ստիպիւր պահել
զնա,

զնա , և աղատ կացուցանել ըզ օրինաց ։ Կանոն եւ
յուստինեոս կայսր՝ զի եթէ որդի ուրուք կարօղ
էիցէ աղատել զծնօղ իւր ՚ի գերուէ՝ և ոչ աղատիցէ
զնա , ոչ միայն զրկեսցի ՚ի ժառանգուէ , այլև
պատժեսցի . վասն ժառանգ լինելն ըզ օրինօք է .
իսկ աղատել զծնօղս առաւել է ՚ք զօրէնս ։ Եթէ
այս այսպէս է , ապա զիարդ որդին նոյ ոչ կացու-
ցէ աղատ զմայր իւր՚ի վտանգէ գերուէ սկզբնական
մեղաց և սանկին։ Ունախնիս այնչափ մեծ համարիւր
աղատ ճնաչն ՚ի ծնեալէ , մինչդի Թէև Թոյլ տուե-
եալ էր ծնողաց տալանանել զորդիս իւրեանց ,
քայց ոչ Թողէլ լինէր նոց վաճառել զնոս կամ գերի
առնել ։ Այս արդ ՚ք զի առաւել է պարտականուէ
որդւոյ առ ծնօղս ՚ք ծնողաց առ որդիս , զիարդ
կարէ լինել՝ Թէ որդին նոյ Թոյլ տացէ՝ զի մայր
իւր գերի լինի սանկի գոնէ վայրկեան մի ։ Արդ
ուրախանամ , Թէ յորժամ ծառայ օք առեանէ զնոր
իւր՚ի վտանգէ , պարտական է պաշտպանել և պա-
հել զնա կենօք չափ՝ ոյր դնելոյ զանձն ՚ի վէր նոր ։
Այդ պարտականուէն ծառայից է իբր բռնական .
իսկ որդւոյն է բնական . ապա Եթէ պարտ է ծա-
ռայի զայս առնել , զԹէ չէր արժան որդւոյն նոյ
պաշտպանել՝ ոչ Եթէ զնոր իւր , այլ զմայր նոր ՚ի
չար վտանգէ սկզբնական մեղաց։ Այս Թէև մայրն
ոչ կամէր պաշտպանել լինել , ոչ վայել էր որդւոյն
ոչ պաշտպանել զնա . վասն զի այնու պաշտպանուէ ոչ
այնչափ պաշտպանէր զոգատուէն մօրն՝ որչափ պաշտ-
պանէր զաղատ լինել իւր՚ի մեղադրանաց ( )րէնքն
պարտաւորէն զզօրականն պաշտպանել զնա՝ որ
հրամայէ ինքեան , և այն՝ վտանգաւոր կենաց իւ-
րոց . ապա առաւել ևս պարտաւոր էն պաշտպա-
նել զայն՝ որ զինքն կերակրէ . ոմն եղև՝ որ կոյան

մարիամ՝ որ կերակրեաց զորդին ՚ոյ կաթամբ
իւրով արբուվ Ա՚եծն կոստանդիանոս սրար վձիռ
այսպիսի. * տեղեկանալով՝ զի ամանք՚ի հարյ՝
,, աղքատուճ աղագաւ ոչ կարելով պահել զորդիս
,, իւրեանց վաճառեն զնոսա, կի՚ի գլուա դնեն,
,, հրամայեմք՝ զի յարքունի դանձուց մերոց նպաստ
,, լինի նոցա՝ զի մի և աւրասցեն զայսպիսի ինչ՚։
Ա՚դամ ոչ կարողացաւ պահել զորդիս իւր. և վա
ոչ կարելոյ՝ վաճառեէր զնա և վաճառէր։ Այլն
երկնաւոր կամելով՝ զի մի վաճառեսցէ և զոր կոչ
սըն՝ եւ յարքունի դանձուց իւրոյ՝ ՚ի ծոցոյ իւր
մէ զմիածին որդի իւր։ Ա՚նդհանուր օրէնք է՝ թէ
ամ օք պարտական է հատուցանել զպարտս իւր,
բայց արդելեալ և՝ թէ առ՚ի վճարել զպարտս
կարիցէ որդին վաճառել զծնօղն, կի՚ծնօղն զոր
դի իւր։ Ո՚յդ ասպա կարէր որդին ՚ոյ թոյլ
տալ՝ զի մայր իւր վաճառեսցի սՓնյլ առ՚ի վճա
րել զպարտս սկզբնական մեղաց։ Ա՚ստանօր հար
ցանել արժան է, թէ որդին ՚ոյ կարօղ էր արդեօք
նախապահել զմայր իւր ՚ի վտանգէ սկզբնական
մեղաց՝ զի մի յղասցի ՚ինոյն. չէ հնար ասել՝ թէ
չէր կարօղ. եթէ կարօղ էր, ընդէր ոչ արար. զի կամ կա
մեցաւ և կի՚ ոչ. եթէ կամեցաւ՝ ուրեմն արար.
իսկ եթէ ոչ կամեցաւ՝ պարտ է ասել, թէ ու
րեմն և ոչ ըստ չափու մարդկան յօժարեցաւ ցուցա
նել իւրում մօր զբարուճին զայն՝ զոր նոքա յօժարին
և պարտաւորին առնել՝ ՚ի ե պահել զծնօղս իւր
եանց ՚ի վտանգէ անկանելոյ։ Ա՚թէ կամեցաւ ա
զատուճ տալ այլոց ՚ի սկզբնական մեղաց ՚ի ձեռն
դեղոյ մկրտուճ, միթէ չէր արժան կամիլ՝ զի ա
րասցէ և մօր իւրում զայս շնորհս առանց դեղոյ.
զուցէ նախանձէր, կի՚ զուցէ ոչ կամէր՝ զի դերա

դոյն

գոյն ցուցցի մայր իւր քան զայլս՝ որք չէին իւր մայր։

Ե իսկեան սպարապետ Հռոմայեցւոց գնաց ՚ի պատերազմ ընդդէմ անննբաղայ, ը իւր ունելով և զորդի իւր. ՚ռպ գրէ զուկիոս փլորոս. և եղև ՚ի միում ճակատի՝ զի գերեցան Հռոմայեցիք. ըմբռնելոց էր և շիպիոն ՚ի ձեռս աննիբաղայ, և մեռանելոց էս էր. եհաս որդի իւր, և ոչ եթող՝ զի գերեցի կիս մեռցի հայր իւր։ Սակարդ միթէ չէր կարօղ և որդին այլ այլոյ ինչ առնել իւրում մօր։ Արդեք մարդկան գերեցան ՚ի սատանայէ սկզբնական մեղաց. մայր որդւոյն այ էս գերեցոց էր. զարմանք է՝ զի որդին շիպիոնի կարօղ լինի ազատել զհայր իւր, իսկ որդին այ չկարօղ ազատել զմայր իւր՝ զի մի ըմբռնեսցի ՚ի սկզբնական մեղաց. հաւատան այսմ է օտարանալ ՚ի հաւատոց։

Ը. Ա.յլ ոմանք աստանօր առարկեն ասելով. որ դին այ էկն յԱ փրկել զայմ մարդ. զի այմ մարդիկ անկեալ էին ՚ի նեղսիոց դատապարտութե ՚ի ձեռն սկզբնական մեղաց. որոց այնպէս փրկիչ եղև քան Սակ եթէ ոք կոյան չլինէր անկիլ ընդ ոմն դատապարտութե, որդին այ ոչ լինէր նմ փրկիչ։ Այս այսմ հետևեցուցանեն՝ թէ ուրեմն և ոք կոյան ՚ի յղանալն անդ՝ անկաւ ընդ այնու դատապարտութե։ Սակայց յաւելուն ևս՝ թէ ՚ի նմին վայրկենի ազատեաց զնա որդին ՚ի դատապարտուէ անտի, և սրբեաց ՚ի սկզբնական մեղաց. և այսու ՚ռպ այլոց՝ նոյնպէս և մեր իւրում եղև փրկիչ։ Սակայն լուծանի այս առարկութե. վասն ՚ռպ առանդէն և հաստատեն ՅԾաթանք և փիլիսոփայք, երկու տեսակք են փրկութե. մին աղատօղ և միւսն նախապատ-

հօղ. կիմ մին քարձօղ և միւսն պահօղ. ձր ըստ
ասելոյ պաղենոս բժշկի՝ երկու տեսակք են դե-
ղոց. մին բժշկե զհիւանդութիւն, և միւսն արդե-
լու զայն, կիմ նախապատճէ՛ի հիւանդութէ. արդ
առաւել գոլելն և նախապատճէնն՛ի չարէ՝քան զեկ-
եալ չարն խափանել. առաւել գոլելն մասն դե-
ղոյ ասէ պաղենոս ոչ է այն՝ որ առողջացուցանէ,
այլ այն՝ որ խափանէ։ Բժիշկն առաւել ուրախա-
նայ յարգելուըն զհիւանդութիւն՝ որ գալոցն է, ք
յորժամ եկեալ հիւանդութէն դարման մատուցա-
նիցէ. առաւել ձարտար համարի բժիշկն այն՝ որ
մինչեւ եկեալ նոցէ հիւանդութիւն՝ զգեմ ելանէ այնմ.
ք բժիշկն այն՝ որ յետ տիրելոյ հիւանդութէն՝ դե-
ղով փարատէ զայն. ըստ մինոյ ոչ թողու կրել զնեղութէ
հիւանդութէ և զդառնութէն դեղոյ. իսկ միւսն զն-
թադրէ կրել հիւանդին զնեղութէ, և զայն եդեալ՝
դառն դեղով բժշկէ։ Այ՝ նոյն գործ՝ է գործ սիրոյ.
իսկ միւսոյն՝ գործ ցաւակցութէ. արդ գործ սիրոյ
առաջ է ք զգործ ցաւակցութէ։ Այնթէ այս այսպէս
նոցէ, ուրեմն և ք՝ն նախապատճէլով զառաքեալ
՛ի սկզբնական մեղայ՝ առաւել ևս դերապանց
փրկիչ եղև նմա՝ քան թէ յետ անկանելոյ նը ՛ի
նոյն՝ բժշկէր զնա։ Այ՝ նոյնպէս՝ թէ ծանր հիւանդ-
դութէ է սկզբնական մեղքն. զնաւրդ ասէ մարթ
եր լինիլ զն նա գիտելով թողութիւ՝ զն մայր իւր
անկանիցի յայնպիսի հիւանդութէ ծանր։ Այանդ-
ցանք է բժշկի՝ որ ատոյգ գիտելով զգեղ հիւան-
դութէն՝ որ գալոցն է, ոչ կամի տալ զայն դեղ. այլ
թոյլ տայ՝ զն եկեցէ հիւանդութիւնն և տագնա-
պեսցէ զհիւանդն, և յետոյ ձեռն արկանիցէ
բժշկել։ Այնպէս (որ քաւ լիցի ասել) յանցանք
իմն համարիւր որդւոյն աստուծոյ՝ որ գիտելով

զան-

զանհնարին խօթութի կամ զհիւանդութե սկզբնական
մեղաց՝ ոչ կամիւէր դարման մատուցանել մօր իւ-
րում. միթէ պակասէր 'ի կարելոյ կամ 'ի սիրելոյ:
Եւս կանոնլերոս բժիշկ՝ թէ գերազանց արհեստ
է բժշկին զթոյնս 'ի դեղ փոխարկել. զիարդ ա-
պա ամենաճարտար բժիշկն տեսանելով զթոյն
սկզբնական մեղաց՝ ոչ փոխարկեաց զայն 'ի դեղ
մօր իւրոյ: Եւս դարձեալ նոյն կանոնլերոս թէ
* Նմանքն պահին 'ի նմանեաց ||. արդ չիք առա-
ւել նման մօր քան զորդի. զի է հայելի ծնողին և
բնական պատկեր նր. ապա և որդւոյն ոչ արժան
էր պահել զիւր նմանն՝ զմայր իւր 'ի սկզբնական
մեղաց: Յայս ամ հայելով կարող եմք ասել՝ թէ
որ կոյսն առաւել պարտական եղև քս Նախա-
պահողի զինքն 'ի մեղաց՝ քան ազատողի 'ի տիրող
մեղաց. որպէս առաւել պարտական լինի մարդ այնմ՝
որ ըմբռնէ զինքն և ոչ թողու անկանիլ 'ի տիղմ,
քան այնմ՝ որ յետ անկանելոյ 'ի տիղմ հանէ զնա և
մաքրէ: Եթէ ամ ոչ Նախապահէր, այլ միայն
փրկէր զնա կոյսն 'ի դատապարտութե սկզբնական
մեղաց փրկագործ շնորհիւ, ոչ այնչափ փառաւոր
երևէր գործ փրկութե նր. իսկ Նախապահողական
շնորհիւ փրկելով՝ առաւել փառաւոր երևի այն
գործ: Ապաքէն առաւել բարի է Նախապահել
զքղքն 'ի խռովութեց և յամպարշտութեց քան զիջու-
ցանել զյարուցեալ խռովութին և բառնալ զամ-
պարշտութին: Առաւել բարի է Նախապահել
զտունն 'ի կրակէ՝ քան յետ 'ի կրակ յափշտակելոյն
շիջուցանել: Առաւել բարի է մարդոյ առանց
մեղաց պահել զինքն՝ քան ապաշխարութբ ջնջել
զմեղս:

Առաւել օգուտ է աղով պահել զմիսն 'ի հոտելոյ՝
քան

քան յետ հոտելոյ՝ զօրութեամբ հրոյ հանել զՀոտն. Թերևս յայս սակս տէրն մեր նախ եփ ղաղն և ապա ղլոյսն, յորժամ նախ աղ կոչեաց զառաքեալսն, և յետոյ լոյս. (մատթ. դ. ե. 13. 14.) զառաջինն տեղի ետ աղի, և զյետինն լուսոյ, ուչ ըստ որակութենն, այլ ըստ նախասպահողութեն. ցուցանել կամելով թէ մեծ լինի ե նախասպահիլ ի չարէ՝ քան աղն ի հոտոյ։ Այսեր անտոնիոս կայսր. * առաւել կամիմ զքաղաքացի մի սպահպանել ,, քե զհազուր թշնամիս սպանանել ։ և շի- ,, սիոն ասէր. * առաւել ե պահելն քան զյաղ- ,, թելն ։ Այս ըստ այսմ առաւել եղև քեզ սպա- հել զկոյսն ի չար ներգործութէ սկզբնական մեղաց՝ քան վանել զայն ի նմանե։ Այստ աւան- դելոյ առնսյն վէպսպ և ածաբանից քեզ սպահեաց զոր կոյսն յաղմ ներելի մեղաց, որ փոքրագոյն ա- րատ ե քան զսկզբնական մեղսն. արդ միթէ ար- ժան իցէ կամիլ մաքուր ուսնել զժասպաւէնսն (այ զշէրիտոներըը), և աղտեղեալ զբուն զդեստն. Այլ ևս արժան կամիլ զարդարանս դնել ի վէր աղտեղի կտաւոյ, և ոչ կամիլ զի մաքուր իցէ կտաւն. եթէ այսպէ առներ քե, սուլին փիղկ պա- տուհելոյ զմայրն յամօթ առներ զնա. վնդի սուլին այսու առաւել ի յայտ գայր ի ներքոյ եղեալ արատաւորութիւնն։ Վասեմք զի քեզ սպահեաց կոյսն ի թշնամութենէ երկանց ծննդեան. ա- պա ըստ չար չսպահեր զնա ի պատճառե թշնամու- թէ երկանց՝ այսինքն ի սկզբնական մեղաց, զի նա ևղև պատճառ սյսմ։ Վասեմք ի նը աւետա- րանէն՝ զի քեզ նախասպահեաց զնը կոյսն ի կասկա- ծանաց մեղասպարտ գոլոյ կամ անմաքուր լինելոյ՝ ի վկայել հրեշտակին առ նը զոր յոսկէփ՝ մի կաս-

կա-

կամիլ ինչ՝ զի որ 'ի նմայն ծնեալ է ասէ՝ 'ի հոգ-
ւոյն սրբոյ է (մատ․ ա․ 20․) ապա զիարդ թողուլ
նմա կրել ոչ զկասկածանսն մեղապարտի, այլ
զնոյն իսկ զչար ներգործութիւն մեղապարտի, և
յետ մեղապարտ լինելոյ սրբել․ զի որ արար զԵրե-
միա մարգարէ (Երեմ․ ա․ 5․) և զՅովհաննէս
մկրտիչ (ղուկ․ ա․ 41․) և զինչ աւելի արարեալ
լինէր մօր իւրոյ ։

Սան յովհաննու վկայէ քրիստոս․ (մատ ժա․
11․) թէ * չէ յարուցեալ 'ի ծնունդս կանանց
մեծ քան զյովհաննէս մկրտիչ ‖․ եթէ արդարև
մեծ է յովհաննէս 'ի ծնունդս կանանց, ապա
մեծ պարտի լինել և սուրբ կոյսն 'ի յղութս կանանց
առանց կարօտ լինելոյ սրբիլ և մաքրիլ յորովայնի
իբրև զնա։ Եւ չասիցես՝ թէ ընդէր ապա ասի՝ թէ
ոչ կոյսն սրբեցաւ յարգանդի մօրն․ Զի ('ի շար․ Բ․)
* այսօր սրբեցեր յորովայնէ Ծնկաւ մայր 'ի մօրէ
անձառ մարդեղութեան ‖։ Գիտեմ, յայսպիսի բանս
բայց սրբել՝ ոչ նշանակէ յաղտեղութեան մաքրել,
այլ ոչ կացուցանել․ զի այնպէս պահել զի ոչ յղա-
ցի․ ուստի պարզապէս ոչ ասէ, սրբեցեր զնա, այլ
թէ սրբեցեր 'ի մայր․ զի այնպէս գոյացուցեր, զի լի-
ցի քեզ ոչ մայր, կամ թէ արարեր զնա ոչ մայր․
կամ զԲ ոճոյ ոչ գրոց, արարեր քեզ մայր ։ Այնպէս
պարտ է իմանալ և զայն՝ զոր ասէ նոյն շարականն․
* որ մաքրեցեր հոգւով ոչ զսիրտ և զարգանդ մօր
քո փառակցի ‖․ զի և աստ Տէրն զնի փրկի մա-
քուր գոյացուցանելոյ, կամ փրկել այնպէս առնելոյ՝
զի առանց աղտեղութեան յղասցի, և մաքրութեան
զարդարեալ ցուցցի ։ Ուստի 'ի նմին շարականի եր-
գեմք՝ թէ հոգին ոչ * մաքրազարդեաց զմարմնա-
կան որդւոյն ‖․ և այս՝ ոչ ասացաք՝ 'ի ձեռն այն-
պի-

պխի շնորհաց, որ պահեաց զնա՛ի վայրկենի յղու-
թեն. մինչև ոչ կարել հասանիլ՛ի վր՟ նր՟ ձեռին
ստնյի, և կմ՟ հպիլ՛ի նա աղտեղութե իրիք ցկետ
մի ևս, այլ ամենևին ս՟բ պահիլ, և մաքուր մնալ՝
իբրև զանձ ինչ ա՟ծային և անօթ ա՟ծընկալ: Պա-
հեաց ա՟ծ զտապանակ ուխտին ձեռամբ երեմիայ
մարգարէի զի մի անկցի՛ի ձեռս քաղդէացւոց, և
մի իւիք աղտեղասցի: Նոյն եթէ զտապանակն զօ-
րինակ կուսին այսմ՟ պահեաց՛ի ձեռաց թշնա-
մեաց, զիա՛րդ ոչ կարաց պահել զմ՟ր կոյսն յաղ-
տեղութե սկզբնական մեղաց: Ըստ աւանդելոյ
ս՟բ գրոց՝ ՛ի գնալ որդւոցն իսլ՟ յերկիրն աւետեաց
պահեաց ա՟ծ յանապատի զկօշիկս և զհանդերձս
նց՟ զխ՟ ամ՟. և զայս արար՛ի պատիւ իւր (Բ. օր.
իթ՟. 5.) ապա քանի՛ ևս արժան էր պահել յանա-
պատի բնութե զկօշիկ մօր իւրոյ՝ այ՟ զսկզբնաւո-
րութի յղութե նր՟, (որ օրինակն՛ի կօշիկ). ոմ՟ զի
մի արատաւորեսցի, և մի երբեք լիցի արտաքոյ սի-
րոյ և շնորհաց իւրոց. սոյնպ՟ և զհանդերձս նր՟, այ՟
զգործսն, մինչև հասցէ յերկիրն աւետեաց այ՟՛ի մե-
ծակ ա՟ծամայրութե:

Թ. Եթէ ա՟ծ ոչ նախապահէր զմ՟բ կոյսն, այլ թո-
ղոյր զնա հանդոյն այլոց՝ սկզբնական մեղօք գալ
՛ի կեանս, այն ոչ լինէր նմ՟ գալ՛ի կեանս, այլ՛ի
մահ հոգւոր. և զիա՛րդ լինէր այս. զի ինքն՝ որ
լինելոց էր մայր հոգւոր կենաց, ստեղծանիցի՛ի
մէջ հոգևորական մահու, այս ամենևին անկա-
րել իմն էր. ապա պարտ էր այլով իմն հոգևորա-
կան օրինակաւ ստեղծագործիլ. ուստի և նա ինքն
զստեղծանիլ իւր որոշ իմն համարելով՛ի ստեղծ-
մանէ այլոց՝ ասէ. *ասաց ինձ փրկիչն ա՟մն, և
որ արարն զիս ||. (սիրաք. իդ՟. 12.) Աւր երկու արար-

չուի

չուն դնէ. զինն հնարիկաց յասելն * արարիչն ամէնից ||. և զիւրան՝ իւր յատուկ յասելն, * և որ արարն զնա ||. իբր թէ ասէր. որ արարիչն է հասարակաց՝ ոչ ստեղծ զնա ըստ նոցա՝ ի մեղս, այլ յատուկ արարչութեամբ առանց մեղացն։ Կ՚ասեմք զի ամէն յոչնչէ արար զերկինս և զերկիր. զայս ևս դիտեմք՝ զի ոչ կոյսն է երկինք վերհատոյն և երկիր ոչ. եթէ այսպէս է, ապա արժան էր ստեղծել և զոչ կոյսն յոչնչէ, ի առանց ոչնչի, որ է ասել՝ առանց մեղացն, կիրճուելով մասն ինչ առաջին մեղացն։ Ամաստուն այս կամեցաւ նոր ինն արարչագործութիւն առնել՝ ի վերայ երկրի՝ ի ձեռն խորհրդոյ մարդեղութեանն. եթէ զայս կամեցաւ, պէտ էր կամիլ՝ զի և հինն արկուր թի այսր լինիցի նոր ի ոչ և մաքուր առանց մեղացն, և ոչ ըստ այլոց մեղաց։ Զդ յայտ է՝ թէ յղութիւնն ոչ կուսին էր առաջին հինարկութեան այսր խորհրդոյ. և նոյն յղացեալն (ի ոչ կոյսն) լինելոյ էր դուռն ոչ, ի առաջին սկսուածն՝ ըստ որ մտանելոյ էր յն նորոգիչն Ճի։ Իսկ եթէ սկզբնական մեղաց սկսանէր այս դուռն, նորոգիչն անցանելոյ էր ըստ ապականեալ դուռն։ Հռովմայեցիք զդրունս քաղաքին կոչէին սիղճս, իսկ զպարիսպն անուն նէին ոչ. վ՚ասէ զի որպէս ասէ պլուտարքոս, ընդ այն դրունսն անցուցանէին զմեռեալս. իսկ վ՚ոչ պարիսպին պատրաստ էին մեռանել։ Ոչ կոյսն ոչ լինէր արժանի կոչելոյ ոչ դուռն մտից որդւոյն ոչ՝ եթէ չ՚ի յղանալն անցանէր ըստ նա մեղքն սկզբնական ի՛ դիակն նախկին յանցաւորութենէ. քայց նա ոչ միայն էղև դուռն ոչ, այլև պարիսպ ոչ, և առաջինն շինուածի իւր՝ ի յղութի իւր աշտարակ հզօր.

* ես պարիսպ և ստինք իմ իբրև զաշտարակ ||.

(երգ. ը. 10։)

Օդը

Օ որ ինչ ընտրեաց ած վէս իւր, կամեցաւ՝ զի ոչ
էցէ, և չէցէ իմիք պղծեալ. ապա քանի՛ ևս պարտ էր
կամիլ՝ զի և մայր իւր ոչ էցէ, և չէցէ երբէք անկիել
ընդ մեղս։ Կամեցաւ՝ զի տաճարն յորոյ վէր կոչեցաւ
անուն իւր՝ չէցէ իմիք պղծել, այլ ոչ, որոյ ի
նշանն ետ պատել զնա ի ներքուստ համայն ոսկւով.
ապա ոչ ևս կամեցաւ զի մի իմիք երբէք պղծե-
ցեալ լիցի նա՝ որ լինելոց էր ներմարմնական տա-
ճար և բնակարան իւր։ Զթէ թիւր ոչ իմասցի
յաւելից ասել և զան մի. իբրպէս եթէ որդին
աստուածոյ ևս ոչ կամէր զանարատ յղանալ մօր
իւրոյ, հոգւոյն սրբոյ ոչ վայելէր թոյլ տալ. ո-
րովհետև ինքն դոլով աղբիւր սրբութեան՝ ընտ-
րելոց էր զնա իւր հարսն. որով գրեթէ ըստ երա-
ւանց ստիպիւր անարատ և անսպիական ընծայել
զնա։ Ըստ հին օրինացն եթէ կամէր քահանայա-
պետն առնուլ հարսն զկին այրի՝ ոչ թոյլ տայր ծե-
րակոյտն, այլ հրամայէր առնուլ զանարատն ըստ
օրինացն և զանշօշափին։ Զորդ ևս կոյսն ընտրեցաւ
լինիլ հարսն հոգւոյն սրբոյ, և խորհրդաբար նման
հարսն ՔՍԻ. ուրեմն ոչ էր արժան՝ զի ապականել
լիցի սկզբնական մեղօք և կիր շօշափիցի անտի։
Վասն հոգւոյն սրբոյ անհամեմատաբար առաւել եղև
առ ած կոյսն իբր առ իւր հարսն՝ քան առ այլ ամ
մարդիկ. եթէ այսպէս է, ապա զինչ առաւելութի
լինէր ընդ նա և ընդ այլս՝ եթէ սոսկ փրկէր կիր սոսկ
պահէր զնա և ոչ նախապահէր ի մեղացն ադամայ։
Յամառօտեսցուք զբանս մեր. յայտ է յաստուած-
ծոցն՝ թէ որդին ած ի յաւիտենից ընտրեաց իւր
ճշմարիտ մայր զիւր կոյսն, և ոչ միայն մայր, այլև
կոյս մայր. և ևս ի յաւիտենից ճանաչէր զնա ա-
ժանամաքուր իւր բնակարան. ի յաւիտենից կար-

դել

գեղէ ևր զնա տիրուհի երկնի և երկրի , Թագուհի հրեշտակաց և մարդկան.՝ի յաւիտենից տեսաներ զնա յառաջ քան զնա արարածս : Աչուեա այժմ, Թէ զիարդ մարթ եր լինել՝ զի որդին այ՝ի յաւիտենից տեսցէ զնա միանդամայն մայր իւր և գեղի սանյի. ամենամաքուր քնակարան իւր , և գալ շէլի օթևան չարաթոյն օձին . Թագուհի վհեհագոյն , և անկեալ ընդ անիծիւք . բարձր քան զնա, և անարգ իբրև զայլ որդիս մարդկան : Աղաւև չկ բնաւ արժան զայսպիսի ինչ և ընդ միտ ածել : Օ ինչ առեա՝ այսմ այսպէս լինելն պատճառ եր որդւոյն այ՝ Թէ անարգանք : Յիրաւի նախատինք համարել լինի նմա այս . զի կարօղ գոլով ընտրել իւր մայր ազատ յամենայն պակասաւորութենէ՝ ունիցի մայր արատաւորել և աղտեղեալ՝ի չար ներգործութենէ սկզբնական մեղաց : Աթէ մեք կարեմք այսչափ ինչ խորհիլ, չկարացը խորհիլ որդին այ . եթէ մեք այսպէս լինիլ պատշաճ տեսանեմք , որդին այ զնրպիսի հոգ պարտ եր ունել զնմանէ : Կարօղ եմ ասել՝ Թէ նաև բնութենին այսպէ ձանաչէր. որոյ վ ասէ դամասկացին՝ Թէ՝ի յղանալ՝ն յոյ կուսին՝ բնութենին օպաստեր ընորհաց. իբր զի նախ ընորհքն արասցէ զոր արժան է առնել, և ապա բնութենին. այ Թէ այնպէս հասցէ ընորհք հոգւոյն սրբոյ՝ զի յառաջ քան զտիրել մեղաց՝ ընորհօք յղասցի՝ սբ կոյսն , և ոչ Թէ մեղօք : Այնն նման գրէ և սբն գերմանոս.ոչ համարձակեցաւ ասէ բնութենին տալ կուսին զգոլ՝ մինչեւ տեսեալ եր զնա կանխեալ յաջողեալին ընորհաց : Ասա սոցին գրէ ինչ մի և սբն կիսրիանոս. (գիրք ջ. ընդեմ հրէից . գլ. 9 .)

յղաց

Կատարեաց՝ի վերայ հաստատեն՝ Թէ սբ կոյսն՝ի ասելոյ * ՚ի մարիամ շինչաւ բոցն սկզբնական ||

յղանալն անդ յառաջնում վայրկենին՝ բանալու-
լուբ գոյացաւ. վասն եթէ յովհաննու միրտն
ստուա՝ զի՛ ի սրբելն յորովայնի՝ բացցի բանալու-
լուքինն, մինչև ցնծալ նմա և ցնծուլք երկիրպա-
գանել քրի, ապա քանի՛ ևս առաւել ընդհեղաւ
այս այնմ՝ որ իւրովնեւրկայուլք սրբեաց զյովհան-
նէս. եթէ արուսեակին, ապա ևս առաւել մօրն
արևուս։ Այդր եթէ յայնմ վայրկենի՛ ի մեղս յղա-
ցեալ լինէր՝ թե կոյսն՝ այն բանաւարուլքն լինէր
նմի՛ ի պատիժ. վասն ոնէր տեսանել զլինիլ հոգ-
ւոյ իւրոյ՛ ի ներքոյ մեղաց. ապա պարտ է ասել
եթէ առանց սկզբնական մեղաց եղև յղանալ նորա
կիմ մտանել նը յ՚ն, և զոլն իւր յ՚ն, ոնդի եղև
և ելք նը յաշխարհէ։

Ո՛ արմանան ասա բզմիք՝ թէ զի՞ է՝ զի աւետարա-
նիչք ոչինչ գրեն զայսպիսի գերազանց լրմոլուէ.
բայց չէ արժան զարմանալ. զի բաւական է այն՝
զոր ասեն՝ թէ նա ծնաւ զնա՛՝ ի գրելն թէ * յոր-
մէ ծնաւ յ՚ս։ վասն այսու բանիւ զնա՛ բան կատա-
րելուլքե բովանդակեն՛ ի սբ կոյսն՛ ի յղուլքէ
նորա մինչև ցվերապրոլքիւնն նորին. ուստի և՛ ի
մանաւորի ոչ գրեն ինչ զանարատ յղուլքէ նորա
և զանապական վերափոխմանէն։ Այլ այս ոչ
գրելս, առաւել յարդոյ և գեր՛ի վերոյ կացուցա-
նէ զնեղեալն. մինչև զարմանալ իսկ թէ ընդ ոչ
գրեցին՝ և այս զարմանք՝ տայ մեզ իմանալ զզար-
մանալի լինիլ այնր։ Այլ թէ գրէին՝ հնարք ինչ ե-
րևէր, բայց յոչ գրելն պանծալի երևի։ Այլ ոչին
զծննդենէնն յ՚ն և ղյղուլքէ նը՝ առ՛ի ցուցանել
թէ նա ա՛ծ զոլով այսչափ խոնարհեցաւ. գրեցին
և զյովհաննու և զայլոց ոմանց՝ ի ցուցանել թէ
զայսպիսի վիայս ունի զաշխատն ՚ք։ Իսկ վինչև

աբեղ կուսին ոչ պահանջէր զայս. զի ոչ ՚ւոճ էր, և ոչ հասարակ ոք ՚ւբե, այլ ՚ի վայր քան զՙՙոճ և ՚ի վեր քան զՙՙամ ՚ւբես. վասն և ոչ դրէլով ցուցին՝ թէ այլազգ է գալնէր յՙՙ, և այլազգ ելանելնէր յՙՙ. վասն ոչ զգաշն և ոչ զգնաշն դրեցին։ Եւ ըստ այսմ նաև ՚ւբե եկեղեցին, ոչ զայս վճռեաց և ոչ զայն. իբր զի Թէոփեաև վերիսկին ևս ըստնի և հրամայէ ասել, ՚ի գանաբատ յղութիւն և գանատական վերսխոսումն, քայց հաւատոյ վճռով ոչ է սահմանեալ իբրև զբան հաւատոյ. զի համարի թէ զայս երկուս պատուճս առանց վճռոյ ևս արժան է ընծայել ՚ւբել կուսին մարիամու։ Արթ էր և զայլ պատճառս տալ, ոյզ և ունիմք ասել՝ ի ձառն. Ե. հատ. ՚ք. 9. քայց Թողեալ զնոսին՝ կատարեմք ասա յաւելուլ ևս, թէ աւետարանիչք քահանան համարեցան զոր ինչ գրեալ տեսին՝ ի վերՙ ՚ւբել կուսին՝ ի հին կտակարանս՝ մինՙՙդ՝ ի գիրս երգոյ երգոյն ասղումնին. որ բովանդակ՝ ի վերՙ յՙՙի և ՚ւբել կուսին հասն խորհրդաբար։ Որ արժան է նկատել. զի յայս գիրս յորժամ կամի՚ՙՙ կոյսն գոլոր Թիս տալՙՙքն՝ սկսանի՝ ի գլխոյն՝ ասելով. * գբլուխ նո՚ յոսկւոյ կեփազեայ ։ (երգ. Ե. 11։) Ապա զբիստոս սկսանի գոլել զՙՙբ կոյսն՝ ի գնացից ոչ. տիցն ասելով, * գեղեցկացան դնացք քո ։ (երգ. է. 1։) Ընական պատճառ զայս կարգ ունելոյ այն է՝ զի կատարելութիւն մարդոյ է՝ ի գլուխն. իսկ սկսիկեշտութիւն կնոջ յոտս։ Այլ եԹէ հայեսցուՙՙ՝ ի խորհուրդն՝ գլուխ ասել՝ի քո ցուցանէ զբարձրութիւնն ՚ՙՙծութիւնն. վասն արժան է՝ զի առաջին գոլութիւնն սկսանիցի՝ ի գլխոյն։ Ապա գնացք ոտից ասել՝ ի ՚ւբե կոյսն՝ զայլ և այլ բանս՝ ի մէջ բերել. ուստի յոգնաւի դնէ յառեղն գնացք կիսերկու դնացք կիսերկու

քայլք են մարդոյ. մին՝ սկսանել քայլել յոչնչէ 'ի կեա-
նս 'ի յղանալն, և միւսն՝ սկսանել քայլել 'ի կենաց 'ի
մահ 'ի մեռանելն։ Երկոքին սոքա ասէ գեղեցկա-
ցան 'ի մեր կոյսն. միոյն էանց յոչնչէ՝ քն ոչինչ մե-
ղօք, կամ աստցիս՝ առանց մեղաց 'ի կեանս, և միւսոյն
էանց յանցաւոր կենաց առանց ապականութե 'ի փառս.
այն էր առաջին գնացք, իսկ այս վերջին. այն՝ ա-
նարատ յղութբ, և այս անապական ամբարձմամբ։
Ըստ անոր նկատել արժան է և զայս՝ հայելով 'ի
գնացս սոցա. իբրզի տեսանեմք՝ զի մարդիկ 'ի
գնալն զճանապարհ զգուշանան՝ զի մի ոտքիք իւր-
եանց կիծնոզք յերթալն անդ կոխեսցեն 'ի վր փշս,
կիծ 'ի տեղի. գուցէ փուշ ինչ մտցէ յոտս, կամ խոնա-
ւութի առնուցու, և այնու տկարանայցեն կամ հի-
ւանդանայցեն։ Սա սմին արժան էր և Քսի զգուշա-
նալ 'ի վր մոր իւրոյ, զի ոտք նր քն յղութին (որ որի-
նակի յոտս. քն որում ոչ յոտից սկսանի հասակ
մարդոյ, սոյնպ և 'ի յղութէ կեանքն,) մի հպեսցի 'ի
փուշ սկզբնական մեղաց, կամ մի թացցի 'ի խո-
նաւութէ աղտեղութե նորին։ Եւ այսպս մեր կոյսն՝
մեր ոտիւք եկն յԾ 'ի յղանալն, մեր ոտիւք ել յԾէ
'ի վերամբառնալն, վասն բարուոք ասէ, թէ * գե-
ղեցկացան գնացք քո||։ Թերևս ասիցես. 'ի գիրս
երգոց երգոյն ('ի գլ. Է. 1. և 'ի գլ. Է. 4.) սկսանի
քրիստոս գովել զմր կոյսն նախ 'ի գլխոյն։ Բայց
գիտելի է, զի պարզ 'ի գլխոյն ոչ սկսանի, այլ
'ի հերաց գլխոյն և յաչացն. իսկ հեր գլխոյ
սկիզբն իմն լինելով մարմնոյն՝ նայի և 'ի սկզբ-
նաւորութի յղութեան նր. նաև գլուխն իսկ
սկզբնաւորութի լինելով 'ի նոյն ակնարկէ՝ քն 'ի
յղութին. զաչսն ևս 'ի մէջ բերելով յայտ առնէ՝
թէ 'ի սկզբնաւորութե անդ՝ բաց էր աչք նր քն է

բա-

բանաւորութիւնն ոպ՟ ասացաք 'ի վերոյ։ Յասացե-
լոցս ցայս վայր այս մի ինչ յայտ յանդիման երեւի՝
թէ առաջին եւ գլխաւոր պատճառ անարատ յղա-
նալոյ ն՟րյ կուսին այս է՝ զի նա լինելոց էր ճշմա-
րիտ բնակարան որդւոյն ա՟յ ։ Իսկ քանզի մեք եւս
հոգեւորապ՟ բնակարան եմք ամենայն՟ երրորդու-
թե . ոպ՟ ցուցանէ բանն այն՝ զոր ասաց ք՟ս . (յովհ.
ժդ. 23.) *եթէ որ սիրէ զիս՝ զբանն իմ պահեսցէ ,
„ եւ հայր իմ սիրեսցէ զնա . եւ առ նա եկեսցուք ,
„ եւ օթեւանս առ նմա արասցուք (հանդերձ հոգ-
„ ւովն ‖ . (տես եւ բ . կոր . զ . 16 . ևն .) արժան է
ուրեմն՝ զի ջանասցուք անարատ պահել զմեզ 'ի
մեղաց , եւ փոյթ մեծ կալցուք անարատութ՟ բնա-
կեցուցանել 'ի մեզ զա՟ծ . որով եւ արժանի լիցուք
իւրումն ն՟ր ժառանգութեան , եւ զմայլեսցուք
յանանց փառս արքայութե՟ երկնից յաւիտեանս
յաւիտենից ։

ՃԱՌ ԵՐԿՐՈՐԴ։

՚Ի տօնի ծննդեան սբ̃ ա̃ծածնին։

Առանց հօր առանց մօր անազգաբանեալ։ Եբր. է. 13։

Յադամայ և այսր որչափ մարդիկ ծնեալ եղեն՝ անհամար համարին և անթիւ. և յայսքան մարդկան միջի չեղև ոք՝ որ թգ̃ր ծնանիցի կամ թագուհի. ՚ի թգ̃րական ցեղէ բազում եղեն ծնեալք, այլ ոչ ծնան թգ̃ր։ Շապուհ թգ̃ր երկայնակեաց՝ մինչչև էր ծնեալ՝ թգ̃ր ասացաւ յարգանդի մօրն. բայց ոչ ծնաւ թգ̃ր. ո՛չ պսակ ՚ի գլուխ և ո՛չ օծումն ՚ի ճակատն. ո՛չ սա և ո՛չ այլք. այլ ամ̃քն առ հօրն առանց օծման և առանց թագի ծնան։ Սոյնպ̃ և ո̃ հոգևոր վիճակի՝ ոչ ոք ծնաւ թգ̃ր կ̃մ թագուհի. ոչ թագ հոգևորական և ոչ փառք արքայական։ Հոգևորական թագ էր սկզբնական արդարութիւնն, զոր ՚ի գլուխ իւր եդեալ ունէր ադամ. որով թգ̃րէր ՚ի վր̃ երկրաւորաց, թագաւորէր և ՚ի վր̃ իւր, թագաւորէր և ՚ի վր̃ մահու։ Բայց այս թագ սպառուածական կողոպտեցաւ ՚ի նմանէ. և ինքն մնաց առանց թագի. ուստի և որք ծնանն ՚ի նմանէ՝ ոչ եթէ թգ̃ր կամ թագուհի, այլ կողոպտեալ ծնան՝ ան-

ան-

անթափ և անվատք։ Այնպես ըստ կոյն մարխամ էղև՝ որ զայն սկզբնական արդարութիւն Թագ՚ի գլուխ ունելով՚ի հոգին՝ նովին ծնաւ՚ի սերմանէն ադամայ։ Ցեսանեմք՝ զի որչափ պտուղք կան՚ի ծառս՝ ՚ի ծնանիլն անդ ոչ ունին՚ի գլուխն Թագ. միայն նուռն է՝ որ Թագ՚ի գլուխ ծնանի, և Թէրակեան ծիրանեաւ երևի. յորմէնակ ըստ կուսին, որ յառաջ քան զծնանիլն եգիտ զայն Թագ սկզբնական շնորհաց. և այնու Թագիւ ծնաւ։ Յովհաննէս մկրտիչ և Երեմիա մարգարէ յորոց վայնի մօր իւրեանց սրբելով՝ ծնան՚ի շնորհս. բայց այն ոչ էր Թագ շնորհաց, այլ շնորհք սկզբնական արդարութեն դրախտին, այլ սոսկ շնորհք արդարութե. իսկ ըստ կուսին՝ Թագ շնորհաց իբրև զԹագ գեղեցիկ նռան։ Աստ՚ի յառաջի եդեալ քննաքանիդ խօսելովքն առ ըստ կոյն՝ ասէ. * առաքուն մըն քո դրախտ նռնենեաց ‖. իսկ առ արդար հոգին ասէ անդ՚ի համարն 3. *իբրև կեղև նռան‖. իբր զի յառաջիլ ըստ կուսին չէ՝ այլ՚ի ծնանիլ նորա՝ հանգոյն նռան Թագ՚ի գլուխ ծնաւ. և որ ինչ կայր՚ի հոգի նէր՝ բուխանդակն վայելչութի էր ըստ բարեկարգութե նռան, այլ շնորհաց, ոչ էր՚ի դրախտին. իսկ յովհաննու մկրտչին և երեմիայեն և այլոց արդարոց հանդոյն կեղևոյ՝ համեմատութե ըստ կուսին. և այս՝ ոչ ըստ մարմնաւորական պատուճոյ, այլ ըստ հոգևորականին։ Այս սակայն նաև ըստ մարմնաւոր պատուճոյ Թագաւորացն ծնաւ ըստ կոյն՝ սերբեալ՚ի Թագաւորական ցեղէ, ՚ի նահապետական տոհմէ, և՚ի մարգարէական զարմէ. ևս և՚ի քահանայական աղգէ՚ի մօր կողմանէ, զի աննա մայրն (որ սղզական էր եղիսաբեթի սերելոյ՚ի դստերացն ահարոնի,) էր՚ի ցեղէ անտի, այսինքն՚ի

ցե-

ցեղէ ահարոնի ՚ի մօր կոչմանէ, ըստ որում աւանդ-
դ դամասկացին. (գիրք. ՟ը.) կիմ ըստ այսմաւուրայ
յապրիլի. 7. եղիսաբէթ էր. * մօրաքոյրն դուստր
մարիամու ամաճնին ‖ : Ասէր խորենացին զայս աղ-
գայնուն համարի ըստ խնամուն (՚ի Թուղթն առ սա-
հակ արծրունի). ըստ որում եղիսաբէթ դուստր ա-
մինադաբայ և քոյր նաասովնի՝ եղև կին եղիսաղ-
բու որդւոյ ահարոնի։ Յայսոսիկ ցեղս՝ նահապետք
և Թագաւորք, մարգարէք և քահանայապետք
յաջմէ և յահեկէ ծոյ կուսին սպար առեալ բերին
զնա յՅ իբրև զթիղն. ուստի և ինքն իրաւամբք
կարէ ասել, Թագուհի ծնայ. ոչ սոսկ վճակ՝ զի ՚ի
Թիբրական զարմէ ծնաւ, այլ և վճակ՝ զի ինքեամբ
էր Թիղն յածային նախատահմանուէն։ Պատիճ
մեծ է յազգատոհմէ Թագուհի ծնանել. բայց ա-
մենամեծ պատիճ այն է՝ զի ինքնին Թագուհի դո-
լով՚ի Թիբրական զարմէ Թագուհի ծնանիցի՝ աւ ՚ի
ծնանիլ զԹիղն երկնի և երկրի. որով երևի Թէ ըն-
դոյն այսպիսի օրինակաւ ծնանելով՝ զածային իմն
նոր ցեղ Թագաւորական կազմեաց։ Ըստ ասացեալ-
ոցս տեսանեմք՝ զի աւետարանիչք զանազան դա-
սու կարգաւորեն զծնունդ և զազգաբանուի ըն-
դոյն։ Այլն զուտկաս զցեղն մարիամու դասաւորէ
՚ի յովսեփայ ՚ի յԱծ ՚ի ստորե ՚ի վեր. իսկ ըն-
մատթէոս զցեղն յովսեփայ դասաւորէ՚ի վերուստ
՚ի վայր մինչև ՚ի մարիամ. մին յերկինս վերջացու-
ցանէ զազգն, և միւսն յերկիր. բայց սա ևս յի-
մատթէոս ՚ի մարիամ վերջացուցանելով՝ այնու
վերջացուցանէ ՚ի վեհագոյն երկինս. վասն զի մա-
րիամ առաւել ցանկալի երկինք եղև որդւոյն ՅՍ
քան Թէ բոլոր պալատն երկնից. որովհետև է-

Թող զայն և կէ յայս։

Ադամն նկարագրէ բանն այն՝ զոր եդաք ի ձառն անարատ յղութեանն ի վերջն. ի դրոյ երդոյ երդոյն. ուր (ի գլ. Ե. 11 = 15.) ձե կոյսն նկարագրէ զքրիստոս ի դէմսն մինչև ցոտս. իսկ (ի գլ. Է. 1 = 9.) քո նկարագրէ զձե կոյսն յոտից մինչև ցգլուխ. որով ցուցանի թէ վայելչութեն ազգաբանութեանն քոյ պահանջէ վերուստ ի վայր իջանել. իսկ ձեյ կուսին՝ ի ստորէ ի վեր ելանել։ Զգաբանութեանն քոյ իջմամբ լինելով ցուցանէ զնոնարհիւնն յերկինից յերկիր. իսկ ձեյ կուսին ելմամբ լինելով՝ ցուցանէ զելանել նր յերկրէ յերկինս, ի զբարձրանալ նր ի ստեղծուածք դէպ ի գոլ մայր բարձրելոյ։ Յակոբ նահապետ ի գնալն ի միջագետս՝ ննջեաց ի Ձնպերհի, և ետես ի մտաց նել արեւու սանդուղք (այ մերտիվէն) յերկրէ յերկինս հաստատեալ՝ ըստ որ ելանէին և իջանէին հրեշտակք (ծնն. իբ. 12։) Զի՛ և դու յակոբ, և ել առաձ։ Ոչ կարող ասէ օգոստինոս. զի եթէ ոչ իջանէ ձե, մարդս ոչ կարէ ելանել։ Այս սանդուղք է սուրբ կոյսն Մարիամ. և զայս ետես մարդկայինս բնութեն յետ որոյ ի մուտս եղև նմա արեւն շնորհայ. և ինքն թամրեցաւ և ննջեաց։ Ձա մինչ այն ետես ուղիղ հաստատել յառաջնոյ աստիճանէ մինչև ի յետինն, այ յառաջինն վայրկենէ մինչև ի յետինն վայրկեանն։ Յաղագս այսր սանդղոյ ելանէին և իջանէին հրեշտակք. այ աւետարանիչք. զուկաս եւ մինչև յայծ՝ յասելն *որ ադամայն, որ այն։ մատթէոս էջ ի վերուստ մինչև ի քե և ի սուրբ կոյսն. ի մէջ բերելով քառասնեւերկու աստիճանս յերրեակ չորեքտասան կարգս։ Յայելչէն ցնմարի խոստուանի, զուշակութեն, և կատարումն. խոստումն եղև ի ձեռն աբրահամու. (ծնն. իբ.

18 . ղուկ . ա . 73 ։) Գուշակումն 'ի ձեռն դաւթի և այլոց ։ Կատարումն խոստման և գուշակութե 'ի ձեռն քրի 'ի սբ կոյսն մարիամ . և զայսմ կատարմանէ գրեալ է 'ի գիրս (ծնն . ժե . 16 .) թէ լինելոց է 'ի չրս ազգի ։ Այս չորեքկին ազգ ըստ յարմարութեն հայի 'ի չորս դարս . այսինքն է . 'ի 4000 ամն ե ժամկագրաց . յորոց 'ի լրման ծնաւ սբ կոյսն ։ Ըստ Ճառին հայի 'ի չորս ծնունդս՝ զորս յիշէ մատթէոս 'ի ծառայութեն եգիպտացւոց , յասելն . *եզրոն (կամ եսրոն կի՞ ասրոմ, որ եմուտ ը հաւուն իւրում յուդայի և ընդ հօր իւրում փարէզի յեգիպտոս . (ծնն . խզ . 12 ։ և ա . մնաց . բ . 9 ։) ծնաւ զարամ (ա ծնունդ 'ի ծառայութե) . արամ ծնաւ զամինադաբ (բ ծնունդ .) ամինադաբ ծնաւ զնաասոն (գ ծնունդ .) նաասոն ծնաւ զսաղմոն (դ ծնունդ) ‖ . որ ել յեգիպտոսէ ը հաւուն իւրում ամինադաբայ . և եմուտ յերկիրն խոստացեալ . (խորէն . 'ի թուղթն առ սահակ ասպետ ։) Իսկ ըստ խորհրդոյն հայի 'ի չորս ազգ՝ այսինքն 'ի չորս եղանակ ծննդոց . առաջինն առանց հօր և մօր , որպէս ադամայ . երկրդն 'ի հօրէ առանց մօր , որպէս եւայի . երրդն 'ի մօրէ առանց հօր , որպէս յիսուսի . և սա պահանջէր զչորրդն՝ այսինքն ենթադրէր զչորրդ եղանակ ծննդեան՝ որ է ծնանիլ 'ի հօրէ և 'ի մօրէ ։ Իւ քանզի առաջինն և երկրդն և երրդն եղեն մի քան զմի սբ , չորրդին ևս պարտ էր լինել սբ . որպէս զի 'ի չորրդումն եղանակի ծննդեան կատարեսցի խոստումն այս . ապա թէ ոչ՝ եղծումն լինէր խոստմանն , և ոչ թէ կատարումն ։ Իւ ե այսմ առաջին երեք կարգք ծննդեանն իբր երեք տառիւք [illegible] կապեցին 'ի վր չրդին , և իբր չորս տառիւք [illegible] ցուցին զայն 'ի սբ կոյսն 'ի վր ամ ծննդոց , և զծնեալն՝ թա_

Թագուհի ամի։ Ասաի մատթէոս աւետարանիչ ՚ի ծննդաբանել աղգահամար ՚ըզյ կուսին՝ ոչ միայն ՚ի կարդի ծննդոցն, այլև ՚ի ձևակատն ևս դնէ զգաւթի. որ երիցս պսակեցաւ. այր թէ երիցս թիքր օծաւ. մի՝ զաղտ ՚ի սամուելէ (ա. Թագ. ԺՆ. 13.) երկիդ յետ մահուճան սաւուղայ՝ ի վերջ ցեղին յուդայ (բ. Թագ. բ. 4.) կրկիդ՝ յետ մահուճան յեբուստեայ՝ ի վերջ ցեղիցն իլի. (բ. Թագ. Ե. 1։) Նա ըստ այսմ մատթէոս աւետրանիչ սկսանելով՝ ի ձևակատ գրոցն ՚ի դաւթայ զծնունդ ՚ըզյ կուսին՝ կամեցաւ մեծ ինն ցուցանել զնոյն յերից անտի առաջնոցն իբր թագ կապել, և իբր պսակ նոցին երևեալ։ Այլ թուի թէ աւետարանիչն ոչ այնչափ յառաջինան հայելով, որչափ զվերջինն դիտելով կամի մեծ ցուցանել զծնունդ այսր մեծի թագուհւոյ։ Արդիկ սովոր են մեծացուցանել զծնունդ մարդոյ յազնուհւթէ ազգին և ցեղին. իսկ աւետարանիչն մեծացուցանէ նաև ՚ի ծնիցելոյն և ՚ի պտղոյն ՚ի կոչելն զնա մայր ՚ոյ, և յասելն. * յորմէ ծնաւ յ՚ս։ Այսր մեծի թագուհւոյ ծնօղք էին յովակիմ և աննա. որք ըստ յայսմաւուրաց սեպտ. 8. մեծատուն էին, և բնակէին ՚ի տեղին կոչեցեալ սեֆորիս մօտ ՚ի նազարէթ ինն մղոնաւ ըստ բարոնիոսի։ Ազք էին ՚ի ցեղէն յուդայ. ըստ որում գուշակեաց յակոբ նահապետ. Թէ յայնմ ցեղէ գալոց է քո (ծնն. խթ. 10։) ըստմէ և պօղոս վճիռ հատանէ ասելով. (եբր. է. 14.) * յայտ իսկ է՝ թէ յաղէկ յուդայ ծագեաց տէրն մեր։ Իսկ թէ ընդ այդ, կարդաւ դնէ ըստ ասելն. (գլ. ՃԸ. 23 = 38.) * ոստ կարծիւք՝ որդի յովսեփայ, որ հեղեսյն, որ մատաթիայն .... (37 ծնունդ) որ նաթանայն, որ դաւթին, որ յեսսեայն ... (10 ծնունդ ևս)

որ

որ յուդային .... (22 ծնունդ ևս) որ ադամային ,
որ աստուծոյն ։ ||Ուր հեղեաւ լմացեալ լինի յովա-
կիմ , որ եղև բնական հայր ըստ կուսին ։ |Ոչ թէ
յովսեփայ տայ՝ այն ոչ է ըստ բնական հայրութեանէ ,
այլ ըստ օրինականին . ըստ որում անքն ասէ հայր
փեսային . կամ ասացից՝ ոչ ըստ հայրութեանն , այլ
ըստ աներութեանն . զի աւետարանիչն . * ոչ ըստ բնու-
զաղգահամարն կարգէ աստ , այլ ըստ օրինացն ‖ .
ոյզ ասէ խորհուրդն՝ի թուղթն առ սահակ արձրունի .
ըստ որոյ ոչ ասէ՝ որդի հեղեայ , այլ որ հեղեայն ,
այ թէ որ էր փեսայ հեղեայն , և ոչ թէ ծնեալ՝ի
հեղեայ . ոյզ յասել նէր անդ * որ ադամայն , որ
ինն ‖ . ոչ յուցանէ՝ թէ ադամ ծնեալ էցէ յայ ,
այլ թէ յայ էր ։ |Ասկ պատճառ փոխելոյ զկարգն ,
ըստ որոյ պարտ էր յետ յիշելոյ զյովսէփ՝ յիշել զեղ-
նէր՝ այս է . զի ըզն ղուկաս կամէր աստանօր զազ-
գահամար կուսին շարադասել , յորմէ իրապէս
ծնաւ յն . իսկ զազգահամար յովսեփայ , որ եղև
օրինական այր յնի՝ արդէն եդեալ էր ըզն մատ-
թէոս։Յորս ոյզ տեսանի՝ երկոքին աւետարանիչքն
ևս զտոհմ և զցեղ երկաքանչիւրոցն զմարիամանն՝
ասեմ և զյովսեփայն տան դաւթի , մին այ ըզն
ղուկաս՝ի դաւթէ միջնորդութեբ նաթանայ որդւոյ
դաւթի . միւսն այ ըզն մատթէոս՝ի վայր իջուցա-
նելով՝ի նոյն՝ի դաւթէ միջնորդութեբ սողոմոնի
որդւոյ նորին դաւթի ։ Յայս կարծիս է ընդ-
հանուր ըզ եկեղեցի ըստ աւանդելոյ ըզ հարց,
մանդ դրիգորի նիւսացւոյ , հերոնիմոսի մոլեկ-
սի խորենացւոյն, յովհաննու դամասկացւոյ, ըզ որս
և սիմէոնի մետափրաստեսի ։

Ա.յլ վ՚ա հեղեայ՝ զոր ասացաք լինիլ յովակիմ,
այլազգ-զրկ եսիփան և խորենացին և այլք ոմանք.զի

հա-

համարին՝ թէ յովակիմ էր որդի բարեայ (որ կո-
չի պանթեռն). և էր բարէ որդի հեղեայ. և հեղի
էր որդի մատաթայ. զոր խորենացին կոչէ մամ-
թան՝ իջեալ 'ի սողոմոնէ յորդւոյ դաւթի. ում
դնի և յայսմաւուրս. սեպտ. 8 : Ուր մ'ն աննայի
գրի՝ թէ էր *'ի ցեղէն ղևեայ 'ի զարմէն ահարոնի.
դուստր մատթան քհնյի : Որպէս և իսէ՝ առաջին
կարծիքն է ստուգագոյն. զորոյ զկարճառօտ շա-
րագասութիւնն տեսցես յառաջիկայդ :

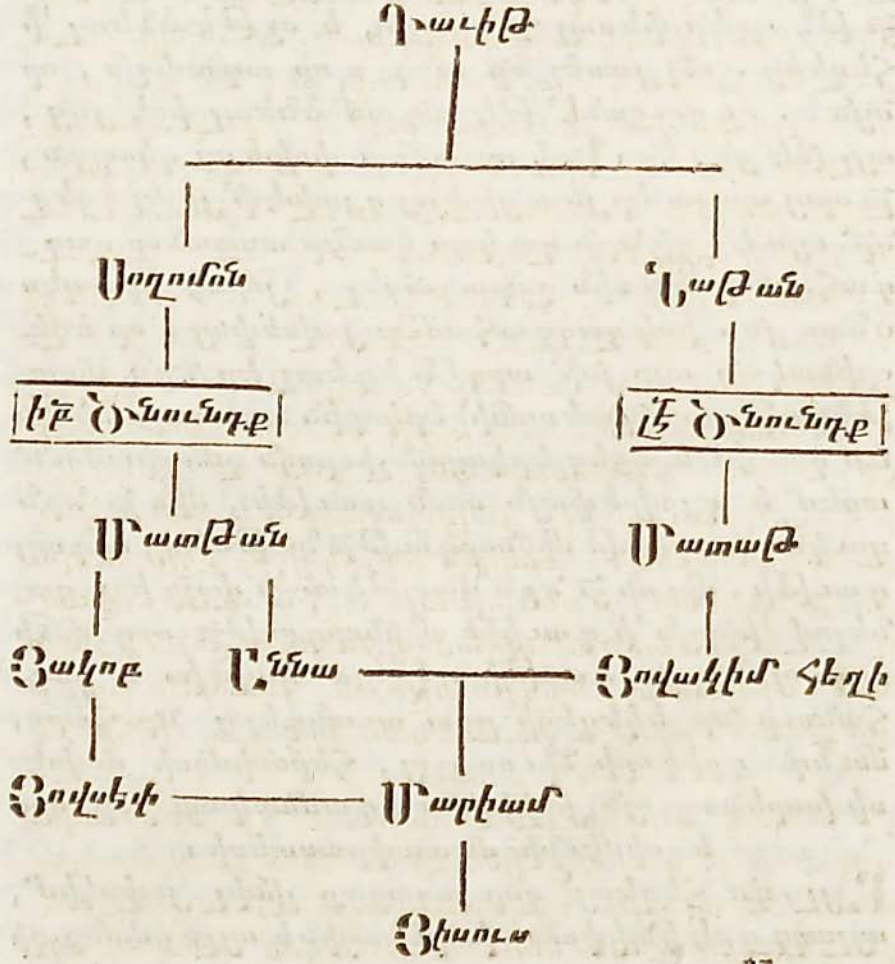

Ա.ըդ ոմն ասացեալ ՚ի Ճառն յղուեցեալ կուսին ՚ի յա-
ռաջաբ՚՚. ըստ աւանդելոյ նախահայրենեալ մատենա-
գրացդ, և ըստ յայտմաւուրացդ զանազան աղբեաց ՚ի
սեպտ. 8. յովակիմ և աննա ամուլ էին. և զամս
քսան ոչ ծնան որդի. վ՚ոյ տրտմութիւք մաշէին. և
յորժամ երթային ՚ի տաճարն լալով խնդրէին յն՚ոյ,
տալ ինքեանց զաւակ բարւոյ։ Ա.սէ թէ ՚ի միւսմնո-
ւածդ ՚ի մատուցանել յովակիմայ զընծայս իւր ՚ի
տաճարն՝ խոսքար ՚ք՚ն՚ոյ, կիմ ըն յայտմաւ՚՚ սեպտ. 8.
ընդունիմ ք՚ն՚ոյ ոչ կամեցաւ ընդունել. սաստեաց և
ասելով. ել ՚ի տաճարէս. ո դիտէ թէ զո՚նդի ծանր
մեղս ունիս դու. որոյ վ՚ը ոչ տայ քեզ ՚ա՚ծ զաւակ։
Վ՚նաց յովակիմ բո՚ղմ տրտմութիք ՚ի տուն առ ան-
նա կին իւր, և սպասեաց նմ՚ զերձեալն։ Յայն
ժամ երկոքին ՚ի միասին ուխտ եդին, զի եթե տա-
ցէ ն՚ը ՚ա՚ծ որդի՝ նմա ընծայեսցեն զնա։ Ա.ւ ՚ա՚ծ
ետ նոցա աւետեաք հրեշտակի զաւակ այնպիսի՝ որ
՚ի վեր էր ք՚ զամ զաւակ. ո՚ր զ՚ը կոյսն մարիամ.
որով և լցաւ ուրախութի՚ն ն՚ոյ. զի թէպէտ ծնօղք
ոչ այնչափ ուրախանան ՚ի վ՚ը եղ զաւակի, վ՚ո զի
դժուա՚արին է գաստիարակել, և դժուա՚արագոյն և
՚ի հարսնացուցանել. բայց յովակիմ և աննա զսո-
րին հակառակն նշմարեցին ՚ի՚նք կոյսն. ք՚զի տեսին
զնա տիրամօրդ ընծայեալ, ո՚ր յն՚ոյ մնալ. իմա-
ցան և հոգւով՚ք՚վ՚ զի ՚ա՚ծ միջնորդութի՚ք ն՚ր մե՚ծ
ինչ ունի առնել առ ին իւր, և համօրէն ազգի
մարդկան. որպէս յայտնեցաւ նոցա և ՚ի հրեշ-
տակէ։

Ա.հա սոյն այս զաւակ է՝ որ ծնաւ ՚ի սմին աւուր.
ուստի և մե՚ծապարգ իմն է օրս այս և մե՚ծապա-
տիւ. և է օր այնպիսի, որոյ յիշատակն ուրախ առ-
նէ զերկինս և զերկիր. և արդարև այնպիսի օր՝

զոր

զոր արժանն է գերագոյն փառօք հռչակել վս՟ խորոյ գերազանցութեան և արժանապատուութեան ։ Նկեղեցի սուրբ 'ի սկզբան հռչակէր զայս տօն 'ի տեղիս տեղիս՝ գուցէ 'ի ժամանակէ անտի առաքելոց՝ մինչև 'ի տարածիլ այնր ը՟ ա՟մ տեղիս ։ Մե՟ն օգոստինոս թէպէտ և գրէ ուրեք՝ թէ զերկուս ծնունդս տօնեմք՝ զյի՟ն և զյովհաննու մկրտչին, բայց 'ի ճառն ժը՟. յաղ". ծրց. գրէ այս-
,,պէս. *մօտ է մեզ սիրելիք՝ ցանկալի օր երանե-
,,և փառաւորեալ միշտ կուսին մարիամու. վս՟ գե-
,,րագոյն ցնծութ՟ ուրախասցի երկիր մեր, 'ի ծնունդ
,,այսպիսի կուսի պայծառասցէ||։ Նաև դամասկա-
ցին (ճառ. ա՟. յաղ. ծնն. կուսին.) ասէ. *եր-
,,ո՛ւարուք ազինք ա՟մ և ամենայն ազգք մարդկան,
,,ա՟մ լեզուք և հասակք և իշխանք Տի՝ զօր ուրա-
,,խալի ծննդեան (որյ կուսին), և ա՟մքն ցնծալից
,,հոգւով հռչակեսցուք||։ Սոքիմբք երևի թէ 'ի վաղ ժամկաց տօնելին եկեղցիք զծնունդ որյ կուսին։ Նաև թէ ճգնաւոր ոմն յա՟մ տարւոջ 'ի 8. սեպտ. տեսանէր 'ի տեսլեան՝ զի հրեշտակք տօն մեծ կատարէին յերկինս. եհարց զմին՝ զպատճառ այնր. և նա արար պինի թէ այն է օրն ծննդեան թագուհւոյ իւրեանց ։ Զայս յայտնութի հռչակեաց նա աստ և անդ. և յայնմ հետէ 'ի բազում տեղիս սկսան տօնել ։ Բայց ընդհանուր հրաման տօնելոյ յա՟ ա՟մ եղև յամի տն՟ 1243 առ չըդ. իննովկենտիոսիւ քահանայապետիւ՟ հռովմայ. որոյ առիթն եղև այս ։ Յետ մահու քհնյպետին կեղեստինեայ չըդի տարի մի և ութ ամիս ոչ յաջողեցաւ ընտրութիւն քհնյպետի. որոյ աղագաւ շփոթութի մեծ ծագեցաւ յեւրոպիա. մինչ զի և փրիդերիկոս կայսր ապստամբեալ 'ի հռովմայ՝ աստ և անդ հարկանէր

և

և ասպատակէր: Կարդինալք են՝ որք ժողովեալ էին 'ի դարպասն ընտրութեան՝ անկարանային 'ի գլուխ տանիլ զընտրութիւն : Ապա խորհրդատուութեամբ բարեպաշտից ոմանց՝ ուխտ եդին 'ի մէջ իւրեանց՝ թէ որ միանգամ ընտրեսցի Քահանայապետ՝ հրաման հանցէ կատարել զտօն ծննդեանն սբյ կուսին յընդհանուր եկեղեցի ընդ ամենայն երկիր: Ի դնել և 'ի հաստատել նոցա զայս ուխտ՝ իսկոյն յաջողեցաւ ընտրութիւն 'ի վերայ սենիբալդոսի կարդինալին. զոր օծին և կացուցին Քահանայապետ, և անուն եդին նմա Իննովկենտիոս չորրորդ: Եւ նա 'ի նստիլն անդ՝ հրաման եհան, զի ամենեքին կատարեսցեն զտօն ծննդեան սբյ կուսին: Ի հրատարակիլ այսր հրամանի ընդ ամ, յաղագս մերում եւս սկսան տանել իմն հանդիսիւ տօնախմբել: Աստի և մեծն վարդան՝ որ յայնոսիկ աւուրս ծաղկեալ էր 'ի մէջ հայոց, յօրինեաց գերապանծ շարականն 'ի վերայ ծննդեան սբ կուսին սքանչելի բանիւք. յամի տն իբր 1245: Յետոյ և յակոբ կլայեցի կաթուղիկոս յաւել յօրինել և զայլ միւս եւս շարական : Եւ զի երկու եղեն շարականք, առաջինն՝ որ սկսանի * որ նախիմաց իմաստութբ ‖, կարգեցաւ յօր տօնի յովակիմայ և աննայի 'ի պատիւ ծննդեան սբյ կուսին. իսկ երկրորդն՝ որ սկսանի * երգեցէք որդիք սիոնի երգ նոր ‖, յատկացաւ 'ի բուն օր ծննդեան նորին: Եւ արդ քանզի մեծ է յոյժ օրս այս, և մեծի խորհրդոյ պարունակիչ՝ յորում զուարճանան հաւատացեալք հռչակելով զայնպիսի ամենաբարի ծնունդ մօրն այ, արժան է մեզ խօսիլ քանի մի բանս 'ի վր սորա յերկուս հատուածս. յառաջնումն թէ երբ ծնաւ, և զինչ ծնաւ և որպիսի ծնաւ. յերկրորդումն թէ յորքան շնորհս ծնաւ, և յոր աստիճան շնորհաց բարձրացաւ:

Ա.-

ՀԱՏՈՒԱԾ ՈՒՐՈՒՅՆ։

Որ երբ ծնաւ զՅովան մարխամ. եւ պիտի ծնաւ, եւ ուրպիսի։

ա. Գարք առաջինն եւ ծիլք եւ աւուրք հակառակ կէսին եւ կռուէսին ըմիմեանս՝ թէ ո արդեօք ի մէջ իւրեանց ունի ցնծալ ծննդեամբ որդի կուսին։ Գարն առաջնեկդ ասէր, յաւուրս իմ ծնանելոյ է՝ մինչդեռ կենդանի է մարդն առաջին. վեղի նման յայտնեցաւ։ Գարն երկդ՝ որ սկսաւ ի նոյէ՝ հայելով ի ծիլ իւր՝ պատշաճ տեսանէր՝ զի ի նոյն աւուրս ի լոյս ընծայեսցի. որովհետեւ արքեցան երեսք երկրի ջրհեղեղաւ. եւ նշան ևս ստուգ ընծայեսցի յամպն աղեղամբ։ Գարն եռդ՝ որ սկսաւ ի կոչմանէն աբրահամու ակնուներ տեսանել զնա յաւուրս իւր. որովհետեւ յայտնայ եղեւ աբրահամու ծագումն նորին։ Գարն չորդ՝ որ սկսաւ յերանելոյ որդւոյն իւրմէ յեդիպտոսէ՝ տեսանելով զօրինակ ծիլ կուսին զմարիամ զքոյրն ահարոնի՝ յաւուրսայր տեսանել զնա զմարիամ կոյս։ Գարն հինգերորդ՝ որ սկսաւ ի հինարկուածէ տաճարին սողոմոնի՝ եդ ի մահ՝ թէ յաւուրս իւր շինեսցի եւ խմբնալի տաճարն մարիամ։ Գարն վեցերորդ՝ որ սկսաւ ի շինուածէ երկդ տաճարին (մինչեւ ի քո) տեսանել թէ դարք՝ որք յառաջ էին քան զինքն՝ փափաքեալ փափաքեցան եւ ունայն եղին՝ տրտմեցաւ յոյժ. ապա հաշիւ արարեալ՝ եւտես զի մարիամ վեց դրամ յօդի. յոյս եւառ այսու՝ թէ ի վեցերորդ դարու անդ յաւուրս իւր տեսցէ զնա։ Սկսաւ դիմել հաշիւ առնել, եւ եւտես զի անուանս մարիամ՝ վեց դրամք իւ-

րամք

թոլք քալհիւսե զԹիւդ 5422. յորում վերջանայ դարն վեցերդ ըստ սէպտուագինտայ հաշուի. զի ըստ եւսեբիոս աբ ծնեալ կոյան ծնաւ յամի ձի 5140. ըստ ափրիկանոսի յամի ձի 5444. և ըստ այլոց այլազգ և յայլ ամս խակ. ըստ ոմանց յամի ձի 5422. որ է զուգաթիւ անծնանն մարիամու. սմին իրի՛ ի շարականի անուանս Տէրեա՛ սոսի լինիլ*զուգաթիւ աւուրց դարուցս անցեալոցս։ յոր միահաշիւ եթէ վեց դարուց, և եթէ 5422 ամաց։ Եւ այս վեցերդ դար յորժամ եգիտ զամն ծննդեան աբէլ կուսին, հայեցաւ յերկինս՛ ի քննել և՛ ի գտանել նաև զամիսն. սկիզբ եդ՛ ի կոյս կենդանակերպն. ետես զի՛ ի ձեռին ներ կայր հասկ ցորենոյ առ՛ ի տալ զհայն կենաց, և միւս ձեռն տարածեալ էր՛ ի պաշտպանել։ Եւ զի առ նովաւ կայ կշիռ կենդանակերպն՝ նովին կշռեաց, և ետես՝ զի ճմին լցանայ՛ ի 28 կէտի կոյս կենդանակերպին, յոր՛ ի 8 սեպտեմբերի, և յետ երկուց աւուրց լինի հաւասարակած՛ ի կշիռն։ Եւ քանզի եօթնեերդ ամիս է սեպտեմբեր, եգիտ այսու՝ թէ յեօթնեերդ աւուր լինելոց էջն, յոր յաւուր շաբաթու. որպէս պնդեն ոմանք։ Նովին յուսով ասպասէր, միանգամայն և հառաչէր, լինիցի արդեօք. արդեօք գայցէ. արդեօք ծագեսցի. արդեօք տեսցէ. և ահա՛ ի նմին աւուր՛ ի սեպտեմբերի 8. ետես՝ զի երբեւ առաւօտ փայլեցաւ փափաքելին իւր. որով և փարատեցաւ տագնապ սրտի նորա. փարատեաւ և խաւար աշխարհի, փարատեցաւ և սուգ մարդկային ընութեան։ Հանդեաւ և աստուածածի՛ ի Թախտանձանաց մարդկան, նաև՛ ի սպառնալեաց նորա. վասն զի մարդիկ յադամայ սկսեալ մինչև ցայն օր ընական ինն երամամբ Թախտանձկին զնածն աստուածածն ևս բարկացեալ՛ ի վերնից՝ սպառնայր աճել՛ ի նա զաստապարտութիւն յաւիտենական. այնպէս

ղն մարդիկ Թախանձանօք և ՚ի ապառնալեօք իբ-
րև Թէ կռուիլին ընդ միմեանս ՚ի խոր խաւարն. այլ
յորժամ ծագեցաւ նոր կոյսն՝ կռիւն վերջացաւ։
Յակոբ նահապետ յորժմ գայր ՚ի խաւարանէ առ-
իսահակ հայր իւր ննջեաց առ ձորով. ուր ասէ՝ նոր
գիրն, Թէ ՚ի գիշերին յայնմիկ կռուեցաւ մի ումն
ընդ նմա և նա ընդ նմին՝ մինչև յառաւօտ. և՚ի ծագել
անդ առաւօտու ասէ ցյակոբ. * արձակեա զիս.
ընդ այդ եղև ‖. այր Թէ Թող զիս, վ՚ը զի ծագեցաւ
առաւօտ. (ծնն. կը. 26։) Կռուօղն էր նա ինքն
ՅԾ. ոմն յայտ առնէ ՅԾաշուննն. բայց զարմանա-
լի է այն՝ զոր իբրև պատճառ առաջի դնէ արձակելոյն
արձակեա զիս ասէ. ընդ.վ՚ը զի առաւօտ եղև. պատ-
ճառ արդարացն,որով կամէր ասել առ մարդկայինս
բնութեն. ահա ծագեցաւ առաւօտն մարիամ. ահա
Թախանձանացդ վախճան եհաս. ահա խնդիրդ
կատարեցաւ. այսուհետև խաղաղութեն է ՚ի մէջ
մեր. արդ Թող զիս։ Յայս միտ յերկեղ մեր ՚ի շա-
բաթին յաւուր տօնի ծննդեան՝ ոչ այն՝ կոչեմք
զնա * առաւօտ խաղաղութեն ‖. իբր Թէ ասէաք.
դու առաւօտ եղեր մեզ նստեալոյս ՚ի խաւարի. ա-
ռաւօտ այնպիսի, որով խաղաղութեն եղև ՚ի մէջ
մեր և ՚ի մէջ ոչ։

ը. ՚ի ծագել այսր առաւօտու յերեսաց վախճան
եղև գիշերոյ, և սկիզբն տուընջեան. այր Թէ վերջ
եղև խռովութեն մերոյ և սկիզբն խաղաղութե. ե-
հաս աւարտ տխրութեն մերոյ, և սկիզբն ուրա-
խութեն. եղև կատարած դառնապատուհաս մերոյ,
և սկիզբն փրկութեն։ Ա՚ն զի ոչ ասէ մեծն ինննով-
կենտիոս (ձառ ը՚ի տօնի վերափոխման.) * որով-
,, հետև առաւօտն է աւարտ գիշերոյ, և երեւումն
,, աւուր, ըստ պատշաճի նշանակէ զնոր կոյսն մարմ-

,, ամ.

,, ամ. որ եղև նահանջիչ դատապարտութեան
,, և սկիզբն տրկուլճե. ևս և խափանիչ ախտից և
,, սկիզբն առաքինութեց ։ Այս ուսուցեր աբբայ
(դիրք ե. ի վեր երդոց երդոյն.) խոսելով առ ծբ
կոյան ասէ. * ծնունդ քո առաւօտ ծագեաց մեզ.
,, առաւօտ յաւիտենական աւուրն, և վերջ ան-
,, վերջանալի դիշերոյ. սկիզբն մեռնիլ արուճե և կա-
,, տարած ցաւոց. սկիզբն ուրախութճե և վախճան
մերոյ տխրութե ։ Այս ոմն ի ծագիլ առաւօտու ի
փախուստ դառնան գողք և գազանք՝ իսկ մարդիկ ելանեն ի գործ, այսինքն ի ծագիլ՝ յայ կուսին
սկսան վախչիլ գնք և կռապաշտութիք, և սկսան
մարդիկ ի գործս արդարութճե, ազատասիրելք ի
խաւարչ ։ Լուսոյն և իրաւամբք աւետիս տայ մեզ
,, եսայի մարգարէ ասելով. * որ բնակեալդ էք
,, յերկին և ի տուներս մահու, լոյս ծագեաց ի
,, ձեզ ։ (եսայ. ՂԹ. 2։) արդարև պայծառ լոյս և
,, ցանկալի առաւօտ յուղորմութճէն ոյ ծագեալ ի
մեզ. յոր վայելեալ մեր՝ կարօղ եմք ցնծալից ա-
ռել առ ձեզ. * լցաք առաւօտուց ողորմութք քով ։
(սաղ. ՃՂԹ. 13։) Նահանջիչք ընդ հիւսիսային բևե-
ռաս գտանիս վեց օչ տեսանեն զարև. որոյ վե ան-
հնարին փափաքանօք կարօտին այնմ. և այսր աղա-
գաս պահապանս և դէտս կարգեալ են ի բարձր
տեղւոջ, որ տեսցեն զծագիլ լուսոյ նորուն։ Յատ-
նուլ նոցա զնշան ծագմանն՝ ձայն տան փողով և
Թմբկաւ՝ ի յուցանել Թէ ահա ծագե լոյս առաւ-
ւօտու ։ Այս՝ ի ծագելն այնր՝ բնակիչք տեղւոյն,
սկսանին խոյզ խաղալ, և պարս բռնել, և առ մի-
մեանս ընծայս առաքել ։ Այդ մեք ոչ եթէ զանիս
վեց, այլ զվեց դարս մնացեալ ևաք ի խոր խաւարի.
սպասարկել էաք զմոլորեալս ի վեր լերանց բարձր

խորհրդոց. բայց չտեսին նք զլոյս առաւօտուն, այլ միայն գուշակելով ծանուցանէին մեզ, թէ հանդերձեալ է ծագիլ։ Ապա յորժամ նա ինքն ծագեցաւ՝ քանի՛ արդեօք ուրախութե պատճառ եղև, 'ի փարատիլ անդ թանձրացեալ խաւարի հեթանոսութե և կռապաշտութե. առ որ կարէ յարմարիլ բանն այն՝ զոր ասէ եսայի 'ի բերանոյն այ. * ետու զքեզ յուխտ ազգի և 'ի լոյս հեթանոսաց ‖. (եսայ. խբ. 6։) Այնպի լոյս՝ որ յետ այ * լուսաւոր առնէ զամ մարդ՝ որ գալոց է յխ ‖ ։ Յայս իսկ և նա ինքն սբ կոյսն 'ի մէջ գիշերի ծնաւ զկենդանի լոյսն քս։

Խաւար և գիշեր երկիւղալի իմն տեսանի, և կասկածելի. ուստի մարդիկ երկիւղիւ և կասկածմամբ շրջին 'ի գիշերի. իսկ 'ի ծագել լուսոյ և 'ի հասանել առաւօտու, վստահանան և անկասկած գնան։ Խաւար հեթանոսութե և գիշեր մեղաց սոսկալի իմն երկիւղիւ պատէին զմարդիկ. իսկ 'ի ծնանիլ որդ կուսին՝ բարձաւ այն սոսկումն 'ի մարդկանէ։ Եւ այժմ յորս միանգամ հասանէ աւետութի այսր լուսոյ՝ զի որդ կուսին՝ աներկիւղ մնան և անկասկած ընթանան 'ի կեանս յաւիտենականս. * այգ արփիասփիւռն աստեղն առաւօտին ‖. (նարեկ։) Նման սբ կոյսն և իբրև աստղ. զորմէ գուշակեալ էր բաղաամ ասելով. * ծագեսցի աստղ յակոբայ. ‖ (թուէ. իդ. 17։) Աստղ մարդկային բնութե, որ մերկացեալ էր 'ի լուսոյ. որոյ վս կոչէ զնա նարեկացին * մերկացելոյ այգւոյն աստղ առաւօտի ‖։ Աստղն փոքրիկ երևի. բայց չէ փոքրիկ, այլ մեծ յոյժ և 'ի բարձրութե երկնից. զո ամին և սբ կոյսն 'ի ծնանիլն փոքր երևեցաւ և ինքըն խոնարհ. զի * հայեցաւ 'ի խոնարհութի աղախ.

պահանոյ իւրոյ ‖ . (ղուկ . ա . 48 ։) քայց ՚ի բարձրութենէ երկնից . * ես ՚ի բարձունս բնակեցայ ‖ . (սիրաք . խդ . 7 .) և այնչափ մեծ , մինչև կարօղ լինել պարագրել յինքեան զարարիչն երկնի և երկրի ։ ‖ . յս աստղ է այն՝ որ իբր արուսեակ առաւօտու ՚ի ծագել իւրում ուրախ առնէ զնմանն, մինչդեռ հինանդայելոսին իրի յաւուր տոնի ծննդեան նր երգեմք առ նա կոչելով զնա * արուսեակ զուարթութեար ‖ ։ ‖ . յս է բեւեռական աստղն այն՝ որ ծնաւ անշարժ, և մնաց անշարժ . այսինքն ծնաւ սուրբ . և եկեաց սուրբ . զայսու աստեղբ պատմեին և չափին այլ ամենայն աստեղք , այսինքն սուրբք . յայս աստղ հայելովնաւորդաց՝ այսինքն մոդիկան ՚ի ծովու ՚ին՝ ուղղեն զշաւիղս իւրեանց . և ազատեալ ՚ի նաւաբեկութենէ հասանեն ՚ի նաւահանգիստն կենաց և փրկութեան՝ ուստի և ինքն կոչի աստղ ծովային . ըստ որում թարգմանի անուն իւր . * զու և ես ուրեմն ով մարդ յալեկոծիլդ նայեա ,, յայս աստղ, և ուղղեա զընթացս կենաց քոց ‖ . ասէ ՚ըզն բեռնարդոս . ոյն այս աստղ երևեալ երանելեացն այնոցիկ երից մոգուց՝ ուրախութիւն լցոյց զնա, և ձնալիճ ցուցանելոյ նոյ առեալ եբեր զնա յերկրպագութիւն անստեղծ լուսոյ ։ ‖ . այսր աստեղ ասէ՝ թէ ծագելոց է յակոբայ . յակոբ թարգմանի խաբօղ կամ խաբեութիւն . և սովինիշանակի խաբեութիւնն, այն՝ որով խաբեցաւ եւայ , և խաբեաց զադամ, և եմոյծ խաբեութիւն յՃ. մեռոյց զինքն , մեռոյց և զմեզ ։ ‖ սակ ՚ըր կոյսն՝ որ իբրև աստղ ծագեցաւ ՚ի նմանել , եղև նման և մեղ փառատիչ խաբեութենէ . մայր լուսոյ , մայր ճշմարտութեան, և մայր կենդանութեան . ուր ասէ իննովկենտիոս . (Ճառ . ը . ՚ի տոնի վերափ . կուս .) * ոպ ՚ի

,, ձեռն հնոջ եմուտ յԱ խաբէութիւն և մահ, այնպէս
,, ի ձեռն հնոջ մտցէ կեանք յԱ, աւասիկ ըստ դա-
,, տապարտեաց եւայ՝ կեցոյց մարիամ. ոչ զի ուս-
,, տի ծագելոյս մահ, այնտի յարուցիցէ առնուցու
,, կեանքն ։

Ը. Ելանաւ յետ կոյսն նաև իբրև լուսին ըստ այլ և այլ հանգիստուցիցէ. լուսինն յարեգակնէ առնու զլոյս, և լուսաւորէ զԱ ի գիշերի. այնպէս և յետ կոյսն յարեգակնէ արդարութիւն առնու զլոյս ընդ հայց և լուսաւորէ զմեզ՝որք կայք նստեալ ի գիշերի մեղաց ։ Յամիսսիւել ի մէնջ լուսոյ արեգական, հասանէ լոյս լուսնի. և եթէ ինչ լրացեալ զգիշերն ողջոյն պայծառացուցանէ, և զուարձացուցանէ զերեսս ծովու և ցամաքի. այնպէս յամիսսիւել ի մէնջ ընդհայց արեգականն արդարութիւն, հասանէ լոյս ընդհայց ըստ կուսին զնամ գիշեր կենցաղոյս, մնէնդ եթէ հասցէ իբրև լրացեալ լինել ողորմութիւն. * ոչ լուսին՝ զի հաստատեցէ յաւիտեան վկայ հաւատարիմ յերկինս ։ (սաղ. Ձէ. 38։) Լուսինն ծագելով ի գիշերի՝ օգնէ ձնայնհոգեցեալ. այնպէս և ըստ կոյսն օգնական լինի մեզ՝ գիւրաւ ձնայնհոգել յերկինս ի գիշերի կենցաղոյս։ Լուսինն իշխէ ծովու այնպիսի զօրութիւն՝ որով կինքն ձգէ զծովինսաև շարժումն ծովու զհետ երթայ շարժման նէ. այնպէս ըստ կոյսն իշխէ ի վէր մեղաւորացն, որք հանգոյն ծովու ծփին ի դառնութիւն. և դարմանն մատուցանէ նոյ դարձուցանելով զնա ի մեզաց յատպաշխարութիւն. * հոգի և ծով հնազանդին ինձ ։ (մատ. Ը. 27։) ուստի ոչ լուսինն կոչի դշեայ ծովու, այնպէս և ըստ կոյսն դշեայ մեղաւորաց։ Լուսինն առաւել քան զայլ ամաստեղս մօտ է մեզ. այնպէս և ըստ կոյսն առաւել քան զայլ ամ

ըստ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԵԳԱՅԻ ։

Ի ՀԱՅՍ ԱՇԽԱՐՀԻ ։

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն։ Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած։ Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, եւ առանց նորա ոչ ինչ եղեւ, զոր եղեւ։ Ի նմա կեանք էին, եւ կեանքն էր լոյս մարդկան։ Եւ լոյսն յարուցեալ լուսաւորէ զխաւարն, եւ խաւարն զնա ոչ ըմբռնեաց։ Եղեւ մարդ մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն նորա Յովհաննէս։ Նա եկն ի վկայութիւն, զի վկայեսցէ վասն լուսոյն, զի ամենեքեան հաւատասցեն նովաւ։ Ոչ էր նա լոյսն, այլ զի վկայեսցէ վասն լուսոյն։ Էր լոյսն ճշմարիտ, որ լուսաւորէ զամենայն մարդ եկեալ յաշխարհս։ Յաշխարհի էր, եւ աշխարհ նովաւ եղեւ, եւ աշխարհն զնա ոչ ծանեաւ։ Յիւրսն եկն, եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան։ Որ ընկալան զնա, ետ նոցա զիշխանութիւն որդի Աստուծոյ լինել, հաւատացելոց յանուն նորա։ Որ ոչ յարեանց, ոչ յակամայ կամաց, ոչ յանդաստանէ մարդոյ, այլ յԱստուծոյ ծնան։ Եւ Բանն մարմին եղեւ, եւ բնակեաց ի մեզ, եւ տեսաք զփառս նորա, փառս իբրեւ միածնի յհաւր, լի շնորհաւք եւ ճշմարտութեամբ։ Յովհաննէս վկայէ վասն նորա, եւ աղաղակէ ասելով. Սա էր, զոր ասացի, թէ որ յետ իմոյ գալոցն է, առաջի իմ եղեւ, զի նախ քան զիս էր։ Եւ յլնութենէ նորա մեք ամենեքեան առաք, եւ շնորհս ընդ շնորհս։ Զի օրէնքն յՄովսէսէ տուաւ, շնորհն եւ ճշմարտութիւնն յՅիսուսէ Քրիստոսէ եղեւ։ ԶԱստուած ոչ ոք երբէք ետես, միածինն որդի, որ է յգրկի հաւր, նա պատմեաց։ Եւ սա է վկայութիւն Յովհաննու, յորժամ առաքեցին հրեայքն յԵրուսաղէմէ քահանայս եւ ղեւտացիս, զի հարցանիցեն զնա, թէ դու ո՞վ ես։ Եւ խոստովանեցաւ, եւ ոչ ուրացաւ, եւ խոստովանեցաւ, թէ ես ոչ եմ Քրիստոս։ Եւ հարցին զնա, թէ ապա ո՞վ ես դու, Եղիա՞ ես։ Եւ ասէ, թէ ոչ եմ։ Մարգարէ՞ ես դու։ Եւ պատասխանի ետ, թէ ոչ։ Ասացին ցնա, թէ ապա ո՞վ ես, զի պատասխանի տացուք առաքելոցն, որ առաքեցան առ մեզ։ Զի՞նչ ասես զանձնէ քո։ Ասէ, թէ ես ձայն մի եմ, որ կոչիմ յանապատի, ուղղեցէք զճանապարհ Տեառն, որպէս ասաց Եսայի մարգարէ։ Եւ առաքեալքն էին յաստուածասիրելոցն։ Եւ հարցին զնա, եւ ասեն ցնա, թէ զի՞նչ մկրտես, եթէ դու ոչ ես Քրիստոս, ոչ Եղիա, ոչ մարգարէ։ Պատասխանի ետ նոցա Յովհաննէս, եւ ասէ, թէ ես ջրով մկրտեմ զձեզ, եւ ի ձեզ կայ, զոր դուք ոչ գիտէք։ Նա է, որ յետ իմոյ գալոցն է առաջի իմ եղեւ, զի նախ քան զիս էր։ Զոր ես ոչ արժանի եմ լուծանել զկօշիկ ոտից նորա։ Զայս ամենայն առ Բեթանիայ եղեն յայնկոյս Յորդանանայ, ուր Յովհաննէս մկրտէր։ Եւ յաւուրն վաղիւ տեսանէ Յովհաննէս զՅիսուս գալ առ ինքն, եւ ասէ, թէ ահա Գառն Աստուծոյ, որ վերանայ զմեղս աշխարհի։ Սա է, վասն որոյ ես ասացի, թէ յետ իմոյ գալոցն է առաջի իմ եղեւ, զի նախ քան զիս էր։ Եւ ես ոչ ճանաչէի զնա, այլ զի յայտնեսցի Իսրայէլի, վասն այսորիկ եկի ես մկրտել ջրով։ Եւ վկայեաց Յովհաննէս, եթէ տեսի զՀոգին իջանել իբրեւ զաղաւնի յերկնից, եւ հանգեաւ ի վերայ նորա։ Եւ ես ոչ ճանաչէի զնա, այլ որ առաքեաց զիս մկրտել ջրով, նա ասաց ցիս, թէ յորում տեսանիցես զՀոգին իջանել եւ հանգչել ի վերայ նորա, նա է, որ մկրտէ Հոգւով սրբով։ Եւ ես տեսի, եւ վկայեցի, թէ նա է Որդի Աստուծոյ։

կենդանիք , 'ի մտանելն Թմրին և ննջեն . սոյնպ
'ի ծագել սբյ կուսին 'ի սիրտ մեր՝ զուարթանան
'ի մեզ հոգևոր զօրութիւնք, և զարթնուն կենդանի
գործք : Այլ ոչ հասանէ զօրութի արևու , ոչ աճեն
ծառք , և ոչ պտղաբերեն . սոյնպէս ուր ոչ այգէ
զօրութիւն սրբոյ կուսին : Յորս ուղղագիծ ծա_
գեն շառաւիղք արևու՝ զօրագոյնս այգեն. որպէս
տեսանեմք յամառայնի . իսկ յորս կողմնակի կամ
ու 'ի շեղ՝ սակաւ այգեն . սոյնպէս յորս ուղիղ
ծագեն՝ այսինքն հաճութեամբ սրտի հասանեն
շնորհք սբյ կուսին : Ճառագայթք արևու ծագ_
եալ 'ի խոնարհ հայելիս իմ 'ի ծոցաւորս, եթէ գըտ_
ցեն 'ի մէջի այրել ինչ , հուր բորբոքեն և այրեն. սոյնպ
շնորհք սբյ կուսին ծագել 'ի խոնարհ սիրտս՝ բոր_
բոքեն հուր սիրոյ, և այրեն զախտս: Արեգակն իւ_
րով՝ դալարնի ազդեցութի Թափանցելով 'ի խորս
երկրի՝ գոյացուցանէ զոսկի և զականս պատուա_
կանս. սոյնպ և սբ կոյսն իւրով դալարնի ազդեցու_
Թի գոյացուցանէ 'ի սիրտս մեր զոսկի շնորհաց և
զպատուական ակունս առաքինութեց : Արեգակն
եթէ չունիցի արգելս ինչ , փարատէ զմէգս , պար_
զէ զօդս , մեղմէ զցրտութի, նուաղեցուցանէ զխո_
նաւութի, նորոգէ զզօրութի յատկութե տնկոց և
կենդանեաց . երևեցուցանէ և զթագուցեալսն 'ի
մթան . սոյնպ և սբ կոյսն փարատէ զմէգ սրտից
մերոց , պարզէ զմիտս մեր , ջերմացուցանէ զցրտա_
ցեալ կամս , նուաղեցուցանէ զցանկութի զգայու_
թեց , նորոգէ զզօրութի կարողութեց հոգւոյն.
Երևեցուցանէ զծածկեալ մեղս և զպակասութիս ,
ևս և զորոգայթս Թշնամեաց մերոց՝ 'ի զգուշա_
նալ : Արեգակն ասի ակն երկնից . սոյնպէս և սբ
կոյսն ակն եկեղեցւոյ՝ որ հանդիսանայ երկնից .

արդ

արդ ոմն ակն առաց՝ զբոլորը մարմինն լուսաւորէ ըստ աչեստարանին, (մատ. ՚ղ. 22.) այնպէս և ըստ կոյսն լուսաւորէ զբոլոր էակեղեցի՝ որ է մարմին որդւոյ Աբրահամ է՝ ի մէջն եօթն աստեղաց, այսպէս և ըստ կոյսն՝ ի մէջ նոյ և մարդկան, ունելով՝ ի վերքան զինքն զերիս աստեղս, այր զերիս անձինս աներեսաբ երրորդութեանն. և՝ ի վայր ըստ զինքն և զերիս, այր զՀրեշտակս, զմարդիկ, և զայլ արարածս։ ՚Ի մէջ աստեղաց գեղեցիկ է արեգակն իբրև մի միայն. այնպէս և ըստ կոյսն՝ ի մէջ ըստ ամի։ ՚Ի ծագել արեգական չերևին աստեղք, այնպէս՝ ի ծագել ըստ կուսին ծածկին զերազոյն ըստ և Հրեշտակք. ըստ կայնն և կան արդարև լուսաւորեալ աստեղք, բայց Համեմատութիւն ըստ կուսին ոչ երևին. կամիմ ասել, թէ ըստ ոչ բաղդատին ընդ ըստ կուսին. զի միայն է ինքն և միայնակ՝ ի կայն իւրում իբրև զարեգական. ուստի՝ ի լատին լեզու ասի կոչի արեգական, որ ստուգաբանի սոլուս, այսինքն միայնակ։ Յայսմ արևու եհար ամ զկնորան իւր. (սաղ. ԺՀ. 5։) Նա զսոյն զայս կազմեաց աթոռ որդւոյ իւրոյ, և ասաց. *աթոռ նորա որպէս արեգակն առաջի իմ. (սաղ. ՃՀ. 37։)

Ը. Յոպիսի ինն տեսանելով Հրեշտակաց զըստ կոյսն՝ ի ծնանիլն անդ՝ զարմացան, և յերեսս իւրեանց Հայելով Հարցանէին. *ոչ է սա՝ որ էրև եալս է իբրև զառաւօտ, գեղեցիկ ոմն լուսին, ընտիր իբրև զարեգական‖. (երգ. ՚զ. 9։) ‖Որ քննուն ինչ առնէ ինոսվիկենտիոս և ասէ, Թէ՝ ըստ գիրն ըզծնունդն քեմ կոչէ ծագումն. ըստ այնմ. (մաղաք. ՚դ. 2.) *և ծագեսցի ձեզ ... արեգակն արդարութեան‖. և (դաբար. ՚զ. 12.) *ահա այր, և ծագումն անուն նմա. և՝ ի ներբոյ իւրմէ ծագեսցէ։

իսկ զծնունդ՝ որ էր կուսին կոչէ երևումն։ Ա՛յսմ
ասէ զպատճառն թէ թէպէտ մեծ է ծնունդն քան
զնոսա ծնունդ ոչ, բայց՝ որ էր կուսին մեծագոյն երևի
ըստ երկուց. մի՝ զի՝ որ կոյսն ծնաւ՝ ի ծնանիլ զանե-
ղանելն ծնունդն. և երկիդ՝ զի ծնեալ էգևս առ՝ ի
երևիլ յաւմ ժամու։ Ա՛րեգակն քո ունի՝ ամ բաց-
որոշեալ վասն առնջեան. իսկ մարիամն ևթէ՝
առնջեան և ևթէ գիշերոյ. ՚ի առնջեան երևի
ոչ արեգակն, ՚ի գիշերի՝ ոչ լուսին, յայգն ոչ
առաւօտ. գիշեր է վիճակն մեզաց. այդ է վի-
ճակն ապաշխարութեան. տիւ է վիճակն շնոր-
հաց։ Ա՛ռ ՚ի ընդունել ՚ի քեզ զբարիս՝ պարտ է ըստ
ժամին և ըստ սահմանեալ ժամու գիմել. ապա թէ
ոչ՝ կարելի է թէ ասասցէ. * չև է հասեալ ժամ իմ։
(յովհ. բ. 4։ և է. 6։) իսկ առ ՚ի ընդունել ՚ի որ
կուսին զբարիս՝ արժան է յաւմ ժամու գիմել. նա
և յայնմ՝ յորում չիք յոյս փրկութեան. (տես և ՚ի
գնառն ժ. յոգ. 1։) Ընդաւ որ կոյսն նաև իբրև
երկինք ընդ ղանդաղան բանիւ. երկինք զարդարեալ
է անհամար աստեղօք, սոյնպէս և որ կոյսն առաքի-
նութիւք ևկատարելութիւք։ Երկինք պատմեն զփառս
նոյ, սոյնպէս և որ կոյսն յայտնեաց զնոյն ամ ծին։
Երկինք են բարձր, և անապական. սոյնպէս և
որ կոյսն։ Երկինք են անմատչելի չարաց, սոյնպէս
և որ կոյսն։ Երկինք պարսնակէ զաւմ, սոյնպէս
որ կոյսն պարսնակէ զաւմ հնորհս, զաւմ իմաս-
տութիւն, զաւմ գթութիւն, ևն. Թող զայն՝ զի պա-
տուհակեաց յինքեան զայն՝ որ զաւմ պարապէր՝ այ
գաւծ։ Երկինք բոլորակութիւք իւրով պատէ զերկիր
կիսոց հանդերձ. սոյնպէս և որ կոյսն ողորմութիւք և բա-
րերարութիւք իւրով պատէ զաւմ երկիր։ Երդ ոչ տ-
վորութիւն է մարդոյ ՚ի կոչելն զաւծ՝ զայնս յեր-

կինս

կինս ամբառնալ, այլ՝ զի ոչ միանգամ կամիցի զնա կոչել և յայլ զաղբմունեն խնդրել, պիտոյ է նմա համբառնալ զաչս իւր յայս երկինս, այսինքն՝ ի ոգի կոյսն. (տես և՝ի Ճառն. Ե. Հատ. է. 7։) Յերկնից առուն ծագին մեզ ամ բարիք. միանգ զի նոյն ինքն անհուն բարին՝ ի սմանէ ծագեցաւ. * ի ծագումն երկնից են ելք նր ։ (սաղ. ԺԷ. 6։)

Ոնաւ ոգի կոյսն և իբրև ամպ ըստ բազմապատիկ նմանուեց. ամպն է մայր անձրևոյ և ցօղոյ. սուրբ կոյսն մայր ընդհաց և գթածեաց՝ ևս և ցօղոյն կենաց. ըմ * ցօղոյն հանդարտի ամպ անձրևաձիւք ։ (նարե. կ։) Ամպն է՝ի բարձունս. այլ և ոգի կոյսն՝ի բարձրուէ ընդհաց և այլոց կատարելութեց և գերազանցուեց. նաև զի ցօղական յերկրի էր՝ ի բարձունս քաղաքավարեր. և այժմ՝ի նոյն իսկ՝ի բարձունս փառաւորի։ Ամպն զովացուցանէ զտապացեալն յարեգակնէ. այլ և ոգի կոյսն միջնորդութեբ իւրով զովացուցանէ զմեզ՝ յարժամ բարկութեն արեգականն արդարութե ապառնայ կիզուլ. * սիրեաց ամպ՝ հովանի առնել նմ (՝ի տապիլ նմ) ՝ի տօնէ ։ (սաղ. Ծ. 39։) Ամպն յարմար ենթակայ լինելով՝ եդ՝ի նմա ամ՝ ի ժամանակս ջրհեղեղի զծիածանն, որ է ծնօնդ արեգական և իբր պատկեր նր՝ ՝ի նշան հաշտութե. այլ յարժամ հեղեղաս մեղաց կորնչելոց էին մարդիկ՝ եդ ամ՝ի ոգի կոյսն իբրև յամպ զիւր ծնօնդ և զպատկեր, յոր զմիածին որդի իւր. որով էզձև հաշտուի ըստ ամ և ըստ մարդիկ։ Այս այն ամպ է, զորմէ դրէ մարգարէն (էսայ. ԺԹ. 1.) * ահաւասիկ տէր նստեալ ՝ի վրր թեթև ամպոյ եկեսցէ յեգիպտոս ։ Նովաւ եկն յեգիպտոս և նովին դարձաւ յերկինս իբրև. (մատ. ը. 21.) Վա զի նովաւ եկն յ՞ց, և՝ի ձեռն նր

դալ-

դարձան մարդիկ յեդիպտոսէ կռապաշտութենեն յերկիր ուծապաշտութեան ։ Ոնաւ՝ որ կոյսն ևս և իբրև մատեան կի՛ դիրք ուծային իմաստութեան . և ըստ նարեկացւոյն իբր * մատեան մեծուն ընտրհիւ նկարեալ ‖ . և իբր * օրինի ստուերին տուր ձեմալ տաձառ ‖ . այլ մատեան՝ լրմամբ ձեմարտութեան՝ յայտնիչ խորհրդոյ հին օրինացն ։ Մատեան և դիրք այնպիսի՝ ըստ արտադրեալ միտքն ուծային . վ՛ը դիրքն մտօք արտադրի ։ Ու ըստ այսմ ծնունդն մարիամու նմանութ իմն համ մատի ծննդեան բանին ուր . նա՛ի մտաց՝ անատեղծ ծննդեամբ , սա ևս՛ի մտաց ստեղծական ծննդեամբ ։ Այլ արարածս յառաջ բերէ կարողութեն ուր , և միտքն ասէ զգալ զաւիարն . իսկ զորդին յառաջ բերէ միտքն ուր , և կարողութեն համընթաց լինի ։ Այնպէ և՛ի ծնանիլ նր զայս աբանչելի խորհրդաւոր գիրս՝ միտքն յառաջ եբեր , և կարողութեն՛ի գոյութի եաճ ։ Այ՛ եբ ծնանիմք իբրև քարտէզ կի՛ իբրև Թուղթ * Թուղթ մեր դուք եք ‖ . (բ. կոր. գ . 2.) իսկ ըբ կոյսն իբրև գիրք , որ գաւմ Թղթոց , այ գաւմ մարդկան կատարելութի բոլանդակէ յինքեան ։ Յարգուի գրոց չափի և՛ի հեղինակէն . արդ հեղինակ այսր գրոց է անհուն իմաստութին ։ Ոչիմ ինչ գրեալ կան՛ի գիրս յայս . մեք միայն զգեղեցկուի կազմուածոյն տեսանեմք . բայց ամ բանք իմաստուե գրեալ են՛ի միջի . նա և նոյն ինքն անսահման իմաստութին ։ Ստորագիր այսր գրոց նոյն է որ կայ գրեալ յաւետարանի . * դիրք ծննդեան յի՛ քի ‖ . և վերջաբանութիւն սր է . * յորմէ ծնաւ յա , որ անուանեցաւ քս ‖ . դիրք մեծ և աբանչելի . սկսանի ըստ ծննդեանն յի՛ քի , և աւարտի ըստ ծննդեանն յի՛ քի ։ Ի՛ բանիլ այսր գրոց բացեալ լինի և մեզդուն ողորմութե . (յայտ.

Ե .

Է. 1 = 6.) Այնչափ մեծ համարի եկեղեցի սուրբ
զծնծայիլ ՚ի լոյս այսր մտանելն , մինչև զնոյն աւե_
տարան ընթեռնուլ ՚ի ծննդեանն ն̄ր և ՚ի ծննդեանն
ն̄ր . այն է * գիրք ծննդեան յ̄ի ք̄ի || ։ Ի այս այսմ
առնելով գրեթէ նոյնապատիւ համարի զծնունդ
երկաքանչիւրոցն, ոչ ը̄ ինքեան՝ այլ ը̄ միաբերութե.
յայս սակս սարգիս յերապօլսեցի աս՝ թէ զնոյն գո_
վասանու՛ ընծայեմք ծննդեանն ն̄ր և ծննդեան
մարիամու մօր ն̄ր ։ Որ զայլ ինն ես ՚ի մէջ բերէ
յուլհան ոսկեբերան ը̄ այլ իմն յարմարութե ասելով՝
թէ ծնունդ ն̄րյ կուսին նմանութի ինչ ունէր ծննդ̃ն_
դեան մեծի հովուէ ինն, ն̄ յ̄ի.վ̄ զի համարի ոսկեբե_
րան և այլք ոմանք թէ ծնօղք սրբոյ կուսին ու_
նէին հօտս և հովիւս , և ՚որ կոյսն ծնաւ ՚ի մէջ
ն̄ց . ոչ եղև ՚ի ժամի ծննդեանն յ̄ի , որում մերձ
էին խաշինք և հովիւք ։ Զայն գիտելով և աւե_
տարանչին յայտ առնել՝ ՚ի կամին խօսիլ զծննդենէ
նորա ՚ի մէջ բերէ զծնունդն յ̄ի նախադրեմ բա_
նին զ՝ թէ * յորմէ ծնաւ յ̄ս ||.

Է. Արդ՝ այսմ սքանչելի ծննդեան սպասէր Ե .
սուլաւ փափաքէր ցնծալ . ՚ի սոյն հառաչէր , և
զսոյն տեսանել ցանկայր . յոգւոյն վիճակի էր .
հեծէր և լայր և լսել ցանկայր զաւետիս նորա ,
ոչ որ ՚ի գիշերի նեղեալ գոլով սպասիցէ լսել զձայն
խօսնակի . որոյ վ̄ն կոչէ զնա նարեկացին . * գիշե_
րային մթոյն խօսնակ բերկրանաց ||. եհաս ժամա_
նակին,և լուաւ զաւետիսն.ետես ծնեալ յինքեան զ̄որ
կոյսն , և ցնծացաւ . զի գիտէր՝ թէ ն̄ր միջնորդու_
թե̄ հանդերձեալ է նորոգիլ և իբրև թէ նորոգ_
ծնանիլ . վ̄ն զի * սա ծնանի , և Ե ընդ սմ նորոգ_
ծնանի ||. ասէ սարգիս յերապօլսեցի ։

Ցնծայ այսօր և երկինք ՚ի վերուստ . վ̄զի ետես
՚ի

'ի վէր երկրի երկինք նոր. ցնծան 'ի միասին և սրև և լուսին, և այլ աստեղքընդ նոսին. յորոյ 'ի նշան ըստ դրելոյ Թէոփիլակտոսի, 'ի ծնանիլ անդ տեղ կուսին * արեգական կրկնապատիկ լուսով ձառա ,, գայթեաց, և լուսինն պայծառութիւն արևու ,, վայելեաց ‖ : Ցնծայ և երկիրս. վասն եռես թէ ծնեալն ոչ է ըստ անիծիւք իւրովք, այլ օրհնել յամենայնի երրորդուէ և հաստել Աշմարիտ պատ ,, ճանդան ոտից նոյ. ըստ ասացելումն, Թէ * երկինք ,, (ասէ) աթոռ իմ են, և երկիր (ոյ կոյն տեղ) ,, պատուճանդան ոտից իմոց ‖. (եսայ. կէ. 1։) Երկիր լի ողորմութիւ. ըստ սաղմոսին. լէ. 5. երկիր հաստատեալ բանիւն նոյ՝ զի մի սասանեսցի յաւիտեան. սաղ. ղէ. 2. երկիր այնպիսի՝ որ հանդերձել էր բուսուցանել յիւրմէ զողորմուն անսահման. ըստ (եսայ. խե. 8.) * բղխեսցէ երկիր զողորմութիւն ‖։ եռես դարձեալ՝ զի ասէ պահել զերկինս վասն ինքեան՝ 'ի բնակիլ՝ եռ զերկիր որդւոց մարդկան, ոմանց զոր ծեսցի 'ի նոցանէ. իսկ զոմն կոյն եռ նոյ՝ զի դարմանեսցէ և պաշտպանեսցէ զնոս. ըստ. * երկինք երկնից նոն են, և զերկիր եռ որդւոց մարդկան ‖ սաղ. ճժդ. 16. կիբ 24։) Դարձեալ եռես՝ զի նոր ինն դրախտ երևեցաւ 'ի վէր նոր. ինքն՝ վասն կորուսանելոյ զա ռաջին դրախտն զորմէր և զտերէր. 'ի զոտանէն ասպա զոս՝ յուրախութիւն ի խեցաւ. մանաւանդ զի եռես և՝ զի վերընձիւղել բուսաւ 'ի վէր նոր ծառն կենաց, որոյ պտուղն ունէր կենդանացուցանել զամ երկրաւորս։ Դատես և յինքեան զայնպիսի ոյժ՝ զոր տնկեաց աջ հայր վայելուչ և անսխալ (սաղ. հձ. 16.) ըստ որ հայեցեալ դատերայն ե ւայն՝ սկսան ցնծալ և ծաղկամբք առաքինու թեաց զոհարձանալ, և առ միմեանս դոչել. * այսիքն մեր

ծաղ-

ծաղկեցան. և ետուն զհոտս իւրեանց ‖ . (եբգ. ը. 13 ։) Այսես դարձեալ զի ոչ կոյսն Թէկլէ և երկնից ծնանի, քանզի ծնանի յիւր վը. տղայ զի օրհնեսցէ զինքն, և ժառանգեսցէ ՚ի փրկութէն ։ ՚Ի վաղ ժամկս յորժամ իրաւապէտք վճիռ հատանէին վ՚ը ժառանգութէ երկրի, ստացող երկրին ոսկեք զերկիրն զայն՝ ՚ի նշան ժառանգելոյ. ըզայն սմին և ոչ ոք կոյսն յերկրի ծնանելով և զերկիր կոխելով՝ ստացաւ զայն ՚ի ժառանգութէ ։ Եթէ Թանուք ՚ի ծնանիլն զորդի դնէին զայն ՚ի վը երկրի՝ ՚ի գուշակել՝ Թէ յերկիր դառնալոց է. իսկ ՚ի ծըննանիլ՝ որ կուսին՝ ՚ի վը երկրի՝ ծանեաւ երկիր՝ Թէ նա չէ դառնալոց ՚ի հող, այլ Թէ լինքն երկիրն հանդերձեալ է ընծայել զնա երկնից ։ Ընծայ այսօր և ծուխ կենցաղոյս. վ՚ը զի երեւեցաւ քաղցրացոյց զիչխ. որում մարթէ տալ տարացոյց ինչ փոխադարձական. ասէ զլուտարքոս, Թէ յորժամ բարձաւ Յէ դիոնեսիոս բռնաւոր սիկիլիոյ՝ ջուր ադրիատիկան ծուխն քաղցրացաւ. եթէ ՚ի բառնել Յէ բռնաւոր Թդէի այսպիսի ինչ եղև, որչափ ևս ՚ի մտանել Յ՚ն աստիճան Թէհնոյ. որ ծնեալ եղև վ՚ը քաղցրացուցանելոյ զդառնութէն ծուխս կենցաղոյս, զոլով լինքն ասաղ ծուխս ընծանակուն անուշան իւրոյ. ոմն ասացաք ՚ի վերոյ ։ Ընծան այսօր և կանայք. վ՚ը զի ևհաս սիրելիչ իւրեանց։ Յառաջն յանհնարին ամօթ պաշարէէին. որով հետև մարդիկ ՚ի ձեռն կնոջ հասին ՚ի Թշուառութէն մեծ. որոյ վ՚ը առ ամենին մեղադրելի էին սերք կանանց ։ Վ՚իտէին ևս նոքին իսկ կանայք Թէ միջնորդութէ կնոջ գալոց է փրկիչ Յ՚ն. ապա յորժամ տեսին՝ Թէ ծնաւ նա, ծնաւ և ընծութէ

մեծ

մեծ՝ ի սկզբան նոյն։ Յնմին այսօր ադամ և եւայ. վ՚ա զի ծնաւ բարձոյ անիծիւ նոյ. ծնաւ և փարաթիչ տրտմուե նոյ. ծնաւ և աւետաւորն երանելի նոյ։ Յորժամ մեղաւ ադամ և եւայ՝ բարձաւ ի նոցանէ սկզբնական արդարութիւնն. բայց ոչ բարձաւ ծննդականութիւն. որով կարելի եղեւ՝ զի ծնցի ի նմանէ այնպիսի ոք՝ որ դարձուսցէ առ նա ըզկորուսեալ արդարութիւն, կիճ ղերանութիւն. և լինի նոյ փառք պարծանաց. ուստի յորժամ տեսին զծնունդ նր՝ (այր կուսին), անսպառում ցնծութիւն ունեցան։ Այլ թէ քանի մեծ էղեւ ադամայ և եւայի երեւումն այսր ծննդեան՝ ինքեանք իսկ անկարանային յայտնել. ինքեանք ի մահ ծնանի զորդիս, իսկ նա հանդերձեալ էր ծնանել զնոս և զորդիս նոյ ի կեանս. կամ ոմն ասէ դուերիկոս աբբայ. (Ձառ. ա. յայլ. ծնն. մար.) * ծնեալոցս ի մահ տացէ ծնանիլ ի կեանս ։ Եւս դարձեալ նոյն դուերիկոս. * ծնաւ այսօր նոր մայր, զի ,, ջնոյց մեր զանէծսն լուծանիցէ. օրհնութիւն ,, ժառանգուի յաւիտենական կենաց ստանան նք՝ ,, ոչք անիծիւք նր ծնան ի նեղջոյ յաւիտենական ,, անիծից...նոր մայրնոր սքանչելեօք ծնեալ՝ առ ի ,, կուսութ ծնանել զայն՝ որ արար զնմա և զնա ,, ինքն զմայրն (որ ծնաւ այսօր)։ Եռաւել քան զառաւել ցնծացին այսօր նոքին իսկ ծնօղքն մեր կուսին յովակիմ և աննա. վ՚ա զի յայտնացի տեսին զի չինքեանս լրացաւ ակնկալութիւն ամին. և ինքեանք եղեն այնպիսի երկիր, յորմէ բուսաւ օրհնեալ ծառն այն՝ որոյ հովանաւորութ ունեցին զովանալ ամքն։ Այսօր և նա ինքն աննա ըն նշանակութ անուանի իւրոյ շնորհք եղեւ լսելոց նմա՝ ծը-

նանեալոյ զտիրուհի մի՛ ի միջ ՚ծի, ուստի ասէ գա-
մասկացին (գիրք· ՚ճ· յաղ ուղղ· հաւատ· գլ· 15·)
*ընարհքն ծնաւ զտիրուհին · վ՚ա զի աննա ընարհք
,, թարգմանի, և մարիամ (աստղերկն) տիրուհի՚։
՚Ընծայաւ և ընծայ այսօր և բնուհս մարդկային,
որ կարաց զայսպիսի կենդանի արձան գործել·
ըստ որ հիանալոյ յովհաննու դամասկացւոյն (ճառ·
ա · յաղ· ծնն · կուսին ·) ասէ · * ո՛ կենդանի ար-
,, ձան ՚ընծային , առ որ էկն Ճարտարապետն ՚ամի
,, ՚ընծ· արդարև կենդանի արձան ունող ՚ընծէղէն
,, մտայ, (և ոչ դատարկուն՚ոյն են այլ արձանք)՚։
կիմ ըստ նարեկացւոյն ասացից · * արձան անձնա-
կան լմաստիւք զօդեալ ՚։ ՚Ընծայ դարձեալ՝ զի
կարողացաւ զայսպիսի հրաշս երևեցուցանել· առ
որ հայելոյ ասէ նոյն դամասկացին ՚ի յիշատակել
տեղւոյ· * ո՛վ հրաշք՝ ՚ամ հրաշից նորագոյն · ծնա-
,, նի իբր կին՝ բայց քերովբէից գերագոյն · ո՛վ
,, կոյս ընարհօք ընարհեալ յայլ յուրախուն մարդկա-
,, կինս բնուհ՚։ ՚Ընդ այսոքիւ ոչ միայն ուրախացաւ և
ընծացաւ բնուհս, այլև զարմացաւ ևս։ ՚Ի հացաւ
մահ ՚ի յետին շունչն քոյ · վ՚ա զի ետես՝ զի որք
ըստ ձեռամբ իւրով էին մեռեալքն՝ յառնէին։ ՚Ի հա-
ցաւ և բնուհն ՚ի նախկին շունչն մարիամու · վ՚ա զի
ետես՝ զի ծնեալն չէր իբրև զայլս, այլ յարատեալ
սերմանէն ադամայ անարատ անօթ կազմեալ ։
Ել զարմացաւ ՚ի ծագել հրեշտակաց առանց յան-
ցանայ, զի են անապական բնուհք· զարմացաւ ՚ի
ծագել ՚ընդ կուսին ՚ի յադամայ՝ կարծրացեալ
իբրև անդամանդ՝ առ ՚ի նորոգուհն իւրոյ խա-
խուտ որմոյ և քայքայել չինուհծոյ։ Ցատուհեաց
այսօր ՚ընդ կոյսն մարիամ զ՚ամ ծնունդս վատա-
բախտ բնուհթեա · պարծանք էղև ՚ամին · ՚ընդ

զբերանս քաղցրեցուն ի ցնծուէ. և քարձրացոյց զսիրտս ամէն ի մխիթարուէ և ի փրկուէ։ Ա՛ռ տիցուք այժմ խօսիլ և զանկշռելն ընդհաց նէ։

ՅԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿԱՐՈՐԴ։

Թէ ո՛րտեղ ընդհօդ ծնաւ ոբ կոյսն Մարիամ, և ո՛րտեղ ընթացաւ ի նոյն՝ տեղ պատրաստեցաւ։

Ը. Որ միանգամ ծնանի ի վէր երկրի՝ կարդի յայ առ վախճան ինչ, կամ առ գործ ինչ, կամ առ պաշտօն, ոմն կայս և ոմն կայն. ուրեմն և ոբ կոյսն ի ծնանիլն անդ կարգեցաւ և կարգել իսկ էր ի յաւիտենից առ յայ առ վախճան ինչ կամ առ պաշտօն ինչ, այ առ ածամայրուի. բայց զի սահմանել էր զնա ածծ ի ծնանիլ զածծ, և այնու լինիլ մայր այ, կայսմ չիք երկբայուի. ըստ որում և իրօք եղև։ Վասդ որ կարգի առ վախճան ինչ կայնժամ հասանել ի նոյն, յորժամ ունի զկարմար միջնորդս նորին. որ յորժամ փայտ ինչ կարգի գառնալ ի հուր, կայնժամ հասանել ի նոյն այ ի հուր լինիլ յորժամ ունի զկարմար միջնորդ. այ յորժամ ստանայ զայնք ջերմուէն, որով կարմար լինի գառնալոյ ի հուր. ապա թէ ոչ՝ ոչ հրաստնայ. ուրեմն և ոբ կոյսն զայնք ինչ պարտ էր ունել՝ որով կարօղ լինէր զածծ ծնանել և ածամայր լինել. կամ այսպէս ասացից՝ զայնպիսի ինչ պարտ էր ունել՝ որ լինէր կարմար տրամադրուէն առ ածամայրուէն։ Թէ։ Թող այս կարծիք իրս ոչ կարէր այլ ինչ լինիլ՝ եթէ ոչ ընդհօդ հոգւոյն ոբ, որ և հաղորդուի ածնէ ոչն բնուէ. որ հանգոյն ջերմութեան տրամադրէր

դրէր

դրեր զնոր կոյսն, և վերացուցաներ առ Ճշմարիտ
րուն։ Նոյն արդ արժանապատուհուն Ճշմարտութե
կիս ծնանելոյ զնա կիս լինելոյ Հշմարիտ մայր նա,
ըս Ճշմարտին՝ ի վեր ե՛ք զնա կարգ արժանա
պատուհուե ստեղծուհածոց, և փակէ լինքեան զան
հնուի և զանչափուի ինչ. (ոյզ ունիմք ցուցանել
ի Հառն աւետման յՀնջաբան. և ի հատ. ք.) ու
րեմն և ընորհք Հոգի կուսին Հասանելոց էր յայն ա
տիճան, որուհ ոչ լինէր դնել չափ ինչ. ոյզ զի
լոյն յարմար այնմ կարգի արժանապատուհութե,
ք զոր աւելի ոչկարէ տուհել լինիլ սոսկ ստեղծուհա
ծոյ. * լինիլ մայր նա (ասէ ալպերտ. Ք. 4.) և
„ այն ք մեծագոյն պատիւ՝ որ ոչ կարէ Հաղորդիլ
„ սոսկ ստեղծուհածոյ. ուստի Հարկ է (ասէ) զի
„ ընորհն որ պատրաստէ առ այս լոյն մեծագոյն ք
„ զնա՛ր ընորհս սոսկ ստեղծուհածոյ ։ Հայեցուք
այժմ ի սկիզբն կամ ի սկզբնաւորութե ընորհաց
Հոգի կուսին, յայն ասեմ՝ որ Հասանելոց էր ի վեր
ջին չափ կատարելութե իւրոյ։ Հայտ է թէ
սկզբնաւորութե իրին պարտի լինել Համաձայն
կատարածի նորին. զր սկզբնաւորուի պատկերի
պարտի յարմար լինիլ կատարածի պատկերին.
կամ այսպէս ասացից՝ ուրուհականն զր թաւալման
պատկերին պարտի ունիլ զյարմարուի ընդ կատա
րելոյն. եթէ աւարտել և կատարել պատկերն՝
լոյ պատկեր ծննդեան, ակաուհածն ևս պարտի
ունիլ զձև պատկերի ծննդեան. եթէ լոյ պատ
կեր խաչելուե՝ զձև խաչելուե։ Արեմն և սկզբ
ուհած ընորհայ Հոգի կուսին լինելոց էր յարմար
կատարածի ընորհացն. և ըստ չափ կատա
րածին ի վեր է քան զնա չափ, և Հայի ի կարգ
Ճշմարտութե, որ է յաստիճանի անՀուն արժա

նապատուհանքն, ապա և սկսուածն լինելոց էր յայն ձև յարմար կարգի ածամայրուն, այնչափ և այնպէս՝ զի բնաւ ո՛և իցէ շնորհք որչափ և իցէ՝ ոչ կարիցէ հասանել՝ ի չափ նորին, այլ մնալ՝ ի խոնարհ քան զայն ըստ համեմատուն. ըստ որոյ որչափ շնորհս ունէին հրեշտակք, սրչափ շնորհս ունէին ադամ և եւայ, և այլ նահապետք և մարգարէք, ևս և որչափ շնորհս ունէին առաքեալք և այլ սրք, նաև որչափ շնորհս ունին այժմ և ունելոց են քահանայուքն՝ քանական ստեղծուածոց, եթէ բոլորն՝ ի միասին առեալ լինէր ըստ համ կատարելութեանց, ոչ հասանէր՝ ի սկզբնաւորուն շնորհաց Որդոյ Կուսին, այլ անհամեմատաբար՝ ի խոնարհ մնայր։ Եւ այս է անսըտելի վկիւռ ածաբանից. որոյ պատճառն է այսպէս՝ զի այլոց շնորհք ոչ էր կարգեալ առ իրական ընդունելուն անհնուն՝ ի կարգ ածամայրուն. իսկ սկզբնաւորուն շնորհաց Որդոյ Կուսին (ոյր աստուածք), կարգեալ էր առ իրական ընդունելուն ածամայրուն, որ ունի չինքեան զանհնուն արժանաւորուն։ Եւ ոյր զի առաւել զարմանալի ցուցցի աստուածն՝ հանցուք զբան մեր՝ ի բաղդատուն հրեշտակաց՝ զոր յիշեցաք. ըստ աւանդելոյ դիոնեսիոսի արիսպագացոյն և Թովմայի աքուինացւոյն՝ թիւ հրեշտակաց անհամար է. որոյ վասն՝ ի գիրս յոբայ (իե. 3.) ասի ընդ այլում Թարգմանուն. * իսկ թիւ զօրացն ո՞չ կայ նոր ‖. ուստի՝ զբ զիրք կամելով ցուցանել զանհամար լինիլ նոցա՝ ի բաղմ առեղիս ասէ Թէ են * հազարք հազարաց, և բիւրք բիւրուց ‖։ Արդ յանհամար բազմուե իւրեանց մի քան զմի՝ ի վեր են. ոմն Թիւդ երկու՝ ի վեր է՝ քան զմին, և Թիւդ երեք քան զերկուսն, և չորս քան զերեքն. ևն.

ոմն

ոմն տեսանի նաև՝ ի Թուճանշանս այր՝ ի ոտիսաժն՝ ի գրելն 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. ևն, մինչև՝ ի հազարս ցհազարս։ Եւ ոմն՝ ի վեր ևն ոտքս (այր հրեշտակք) մի քան զմի քննութ, սոյնպէս՝ ի վեր ևն և ընտրհօք. մինչդմի ընտրհք վերնոյն փակէ յինքեանս և զընտրհս ստորնոյն. ոմն Թիւնս եօթն՝ փակէ յինքեան զվեցն, ևս զհինգն, ևն։ Այսուհետև այժմ՝ Թէ ուրեմն լինելոց էին ընտրհք ամենեցուն ։ Ասէ առն և ցուցանեն ածաբանք, Թէ այս ամ ընտրհք ևս և ընտրհք այլոց ամենն՝ համանման՝ ի միասին առնել, ոչ հասանեն յաւուրսն աստիճան ընտրհաց ոչ այլ կուսին, կամ առաջին ընտրհն՝ զոր ոչ կոյսն ստացաւ յաւ ուրսն վայրկենի՝ յորում յղացաւ յարդանդի ոչն աննայի ։ Եւ վ՚ս այսպիսի լինն գոլոյ, առաւել մեծ և յարգոյ էր առաջի ամ այս սկզբնաւո րուն ընտրհաց, քան այնքան ընտրհք այլոց և կատարելութիք նոցին. կամ այսպէս ասացից՝ առաւել հաձէր ածէ ըստ այս սկզբնաւորուն ընտրհաց՝ ի ոչ կոյսն, քան ըստ այնչափ լրուն ընտրհաց ոչ ։ Եւ զայս դեղեցիկ լինն նմանաբանութ ցուցանէ մարգարէն ըստ մեկնչին՝ յայն բան զոր ասէ* Հիմունք ,, նէ՝ ի լեառն ոչ նէ. սիրէ ամ զդրունս սիոնի ,, առաւել քան զամ յարկսն յակոբայ։ (սաղ.ձչ.1)։ Այս լեառնս է քարձրագոյն կատարելութիւն ընտրհաց այլ ամ ոչց միանգամայն առնէ՝ ի վեր այսոր քարձրութ ոչ է ասէ հինն ընտրհածոյ՝ այր սկզբնաւորուն ընտրհաց ոչ կուսին. (ըստ որում հինն է օրինակ սկզբնաւորութիք) . մինչդմի ուր աւարտի վերջին քարձրութիւն կատարելութիք ընտրհաց նոյ, անդ սկսանի առաջին կատարելուն ընտրհաց ոչ կուսին ։ Եւ այս այնչափ մինչև առաւել սիրել ամ զդրունս՝ այսինքն զայս սկզբնաւորուն ընտրհաց

սիոնի՝ ի՞ր ոբյ կուսին, քան զնա՛մ յարկիս յակո-
բայ, ի՞ր քան զնա՛մ լըսացէլս և քան զնա՛մ յարկէլս՝
որք արդէն կատարէ՛լ են և աւարտե՛լ ի՛ ընորհս-
վ՛ս զի յարկին զայս ցուցանէ՛ս. եթէ արդարև քան
զնա՛մ յարկիս աղգին յակոբայ՝ յորում երևեր եկե-
ղեցի՛ այ, ո՛րչափ ևս ք՛ զայլ նա՛մ յարկս։ Օ՛՛ր պատ-
ճառն ևս տայ մարգարէն ասելով. * զի մարդ
ծնաւ ի՛ նի՛ ||. ի՞ ա՛ծ մարդացե՛լ ծնաւ ի՛ նի՛՝ ի՛
ոբ կոյս. յոր յաւելու ասե՛լ, * ինքն հիմունս
էարկ նմա բարձրեալն ||. իբրպի ինքն բարձրեալն
միայն կարօղ եղև զայսպիսի ամենամե՛ծ սկզբնա-
ւորուն ընորհաց՝ դնե՛լ հիմն այսպիսի սքանչե՛լի
հոգևոր տաճարի։ Յորոյ օրինակ՝ սողոմոն իմաս-
տուն յորժամ շինե՛ր զտաճարն (ը ասե՛լոյ ոբ
գ՛ըոց. ը՛ Թագ. Է. 17.) եդ ի՛ հիմն նը՛ * վե՛մս
մե՛ծ ամե՛ծս և քարինս պատուակա՛նս ||. որով ցու-
ցանի մե՛ծութի՛ն և պատուակա՛նութի՛ն սկզբնաւո-
րութե՛ն ընորհայ ոբյ կուսին. որ համեմատութե՛ վեր
ջին աձմանն այնչափ մե՛ծ գոլով՝ ոնչ թէ չերևեր
ը՛ օրինակի հիման, այլ՛ եր իբր ծածկեա՛լ լինէ. զա-
կեա այժմ՝ թէ յորժամ սկսաւ աձե՛լ մինչև՛ ի՛
վերջին կատարելուն՝ ո՛ւր եհաս։

Ջ. Ա՛սեն ա՛ծաբանք առ հո՛րկ, թէ ընորհք ոբյ
կուսին յառաջին վայրկենե՛ սկսաւ աձի՛լ յա՛մ նե՛ր
գործունե սիրոյ կրկնապատկաբար. կի՛ ասացից՝
կրկին առաւե՛լութ՛ե. ը՛ր եթէ ընորհք առաջնոյ վայր-
կենի էր ի՛ տասն աստիձանի՝ երկրորդին եղև
ի՛ 20. աստիձանի. ե՛րրդին եղև ի՛ 40. չո՛րդին ի՛ 80.
հինգե՛րդին ի՛ 160. վեցե՛րդին ի՛ 320. եօթնե՛րդին
ի՛ 640. ուԹե՛րդին ի՛ 1280. իննե՛րդին ի՛ 2560.
տասնե՛րդին ի՛ 5120. մե՛տասանե՛րդին ի՛ 10240.
երկոտասանե՛րդին ի՛ 20480. սոյնպ և յորս վկնի։

Ասկ

Նոյն ումանք դնեն աճիլ բազմապատկաբար. զի որոյ
եթէ առաջինն էր 'ի 10. աստիճանի, երկրորդն տաս-
նից տասն, որ առնէ 100. երրորդն հարիւրից հա-
րիւր. որ առնէ 10000. երրորդն տասն հազարից
տասն հազար. որ առնէ 100000000. սոյնպէս և յայլ
աստիճանսն՝ որ զկնի. մինչև լինել անըմբռնելի :
Արդ եթէ առաջին շնորհք սրբոյ կուսին 'ի լինելն
'ի տասն աստիճանի այսչափ աճէր և աճէր, որ-
չափ աճեաց ողջն իւր շնորհք՝ որ պարագրէր զամ
աստիճան շնորհաց այլ ամ արարածոց. այսմ ոչ
հասանեն միտք մեր. զայս միայն կարող եմ ասել,
թէ մօտ յանհունս բարձրացաւ. ուստի և եպի-
փան ('ի Ճառն. գովլ. կուսին.) * անհուն ‖ կո-
չէ զշնորհս նորա. որով տրամադրեցաւ նա յղա-
նալ յինքեան զէական զանհուն շնորհն՝ զի զոր-
դին այ : Յայս հայելով ասէ Թովմաս ագուինա-
ցի. (գ. մասն. խնդ. իէ. պր. 5.) * երանուհին
,, մարիամ զայնքան լիութիւն շնորհաց ստացաւ, որով
,, մերձեցաւ 'ի հեղինակն շնորհաց (յորդին այ),
,, և զնա ինքն՝ որ է լիութիւն շնորհաց յինքն ընկալաւ‖:
Նու զի այսմ որքն աթանաս կոչէ զնա * բովան-
դակեալ յամ շնորհս ‖. մինչև անկարանալ մեզ
բացատրել զայն. որոյ վնաս ասէ ալպերտ. (Ճառ գովլ.
կուս. գլ. 69. 70. 71.) * ոչ ոք 'ի ստեղծուածոց
,, կարէ չափել՝ թէ զոր գերագոյն լիութիւն շնորհաց
,, կարաց ընդունիլ որբ կոյսն. մինչև իրաւամբք եր-
,, գել եկեղեցւոյ. ('ի գիմաց նր.) իսկ և շնորհք ամ
,, կենաց և զօրութե‖: Պարձեալ ասէ. * մարիամ է
,, անօթ լի. յորում չիք դատարկութի (շնորհաց), և
,, ոչ ևս կարէ աւելի ընդունիլ ‖: զի սմին ասէ և
պոնավենդուրա ('ի գիրսն կոչեցեալ հայելի կու-
սին.) *յիրաւի անբաւ եղև շնորհքն, որով լցաւ

,,նա.

,, Նա. վ՛ա ղի անօթն անչափ՝ ոչ կարէ լցեալ լինել
,, եթէ ոչ անչափ իցէ նա՝ որով է լցեալ։(և ղի այն
,, որով լցաւ մարիամ՝ էր անչափ), ապա և մարիամ
,, եղև անօթ անչափ. որով ընդ ինքն՝ որ ամենայն
,, ի քան զերկինս՝ կարաց ունել յինքեան։ Վասր
ձեալ ասէ.*արդարև պատուական էր անչափ լինել շնորհ
,, հաց կուսին, ոմն զի հնար լինէր ընդունել զանչափե
,, լն ըստնակուսին նէր։ վ՛ա ղի * ոչ ղէայեաալ լինել
,, անչափ շնորհս այնմ՝ որ վերաւեալ եղև լինել մայր
,, անչափին։ Այնպէս իսկին և այլ ամենայն։ Վ՛ա-
ձուն շնորհաց ասէ կուսին եղև մինչև ՚ի լրանալն.
*անսպառաց աձելոյն լրման թերութենէ։ (՚ի նարեկն.)
և այս՝ մինչև ցայն վայրկեան՝ որում յաջորդեաց
վայրկեանն յղանալոյ զբանն ամբ. վ՛ա ղի յայնմ
վայրկենի՝ յորում դեռ չէր յղացեալ կուսեաց զնա
հրեշտակն բերկրել, կի՛ լի շնորհօք. իսկ յետ յղնա-
լոյն յանհունս լի՝ ոչ եթէ նոր ինն շնորհօք, այլ նո՛վ-
այնպէ ղի ըստ ասելոյ մեկնչին, ՚ի գտանել՚ն կուսին
զլիուն արբարար շնորհաց՝ եդ ետ զնա կոյս լիուլին
էական շնորհաց. քայց և նա ինքն նոր կոյս նո-
վաւ եդիտ զայն. ուստի ասէ բեռնաւորեաս. (ձառ
՚ի վեր ծննն. կուսին.) * եդիտ զշնորհն (էական)
,, որ արդէն լի էր (սրբարար) շնորհօք... և զինչ
,, զարմանք՝ թէ լի էր շնորհօք, ընդ որում էր տէրն
,, շնորհաց։ Յետ լինելոյ էական շնորհին ՚ի նո՛ր
կոյսն, այ յետ յղանալոյ ՚ի նմ՛ բարդեանն այ՝ այլ ոչ
ևս տանէր զաձումն շնորհք նէր։ Այս թէպետ ար-
դիւնք շնորհաց նէր աձելին յայնժամ յայմ շարժ-
ուածս նորին, քայց նոյն շնորհքն ոչ ևս ունէր
տեղի երթալոյ յառաջ. վ՛ա ղի հասեալ էր յայն
վերջին կէտ, որոյ վ՛ա տուեալ էր սկիզբն այնր շնոր
հաց։ Ալեղս գետ աձէ յամառան (՚ի սկիզբն

օդոստոսի 2.) և յորժամ բոլորի արեգակն 'ի կոյս կենդանակերպ, ('ի 10. սեպտ.) դադարի յաճելոյ. զի սմին և դեռ շնորհաց 'որյ լուսնին՝ սկսաւ աճել 'ի տղայութե իբր յամսեան, և միշտ էր յաճման, մինչև բոլորեցաւ արեգակն արդարութե 'ի կոյս կենդանակերպ, զի 'ի կուսական արգանդի նր. և յայնմհետէ ոչ ևս լինէր աճել. զի դրեթէ չափակցեցաւ ճառագայթից այնր արեգական, զի շնորհաց նր: Այլոց 'որց շնորհք որչափ և աճիցեն՝ արդարև զքանչելի են, բայց չեն ինչ երևելի առաջի քո, ո՛րպ լոյս ճրագի առաջի արևու. իսկ 'որյ լուսին շնորհք այնչափ աճեաց՝ մինչև ինքն ևս նմանակցեցաւ քո՝ իբր նման նմանւոյ յանդիման կալով. ո՛րպ երբեմն տեսանին յերկինս արևանմանունք յանդիման արևու մինչև կարծել՝ թէ ինքեանք ևս արև իցեն: Որ հեռի կալով յարեգակնէ՝ սկսանի մերձենալ առ նա, որչափ մերձենայ՝ այնչափ լուսաւորի. բայց յորժամ հասանէ յարեգակն՝ այնքան լուսաւորի, մինչ ոչ ևս կարէ աճելի լուսաւորիլ. նոյնպ ևս 'որ կոյսն յորժամ եհաս յարեգակն շնորհաց, և յղացաւ զայն յինքեան, և եղև մայր արեգական և ստնտու նմին, բոլոր լի եղև լուսով նր զի շնորհօք նորա նման նմա: Եւ այսպէս իսկ վայել էր. վ՟զի արժան է մօր և որդւոյ նման լինել միմեանց. զի որոյ հասարակաց առած է թէ * մարք են կենդանի գաղափար որդւոց իւրեանց ||: Այլորդ որովհետև նոյն արեգակն արդարութե կուսի և առեալ 'ի տանէ դաւթի՝ կարեմք այսմ օրինակ բերել զայն՝ զոր առնէին եգիպտացիք. իբր զի վ՟ն աճման և դադարման նեղոս գետոյ, նկարէին * կոյս մի և յանդիման նր առիւծ մի || համեմատ նմին. զի

[catchword] սմին

ոմին իմն և զոր կոյսն յանդիման քո իբր հա-
մեմատ նմին, և իբր բովանդակիչ շնորհաց նորին։
Արժան է աստ նկատել, զի այս նեղոս գետ ար-
ձակեալ զբազուկ իւր՝ Եգրկէ զծով հնգեդումբք
մասամբք՝ եւ հինգ առաջիւք. կամ է ոմանց հին
մատենագրաց՝ եօթն առաջիւք. որով ցուցանի
խպառ գրկելն. վն զի ձեռք 'ի հինգ մատունս
տպառին. և թիւս եօթն, 'ի սբ գիրս 'ի բզմ
տեղիս ցուցանէ զլիապառն։ Իսկ այս բերի յորէ-
նակ շնորհաց սրբ կուսին, որ իբր գետ խպառ
գրկեաց զնոյն ինքն զծովն շնորհաց. կամ այսպէս ա-
սացից, որչափ էր մեծուն արժանապատուունն
քսի, այնչափ փարեցաւ զնովաւ, և այնչափ բարձ-
րացաւ 'ի շնորհս նր։ Մին իրի ոմանք աձման
որթոյ և նմանեցուցանեն զաճումն շնորհաց սրբ
կուսին. վն զի որթն առ որով ծառով տնկի՝
հայի 'ի չափ նր. այնչափ աճէ և բարձրանայ, որ-
չափ բարձր է ծառն. սոյնպէս և շնորհք սրբ կու-
սին որ տնկեղ եղև առ քսի՝ այնչափ բարձրացաւ,
որչափ պահանջէր բարձրութին քսի. որով և ցու-
ցանի՝ թէ շնորհք սրբ կուսին եհաս 'ի չափ իմն
անհնունե։ Իսկ արժան իսկ էր այսպէս լինել. վն զի
յայտ է թէ նք կոյսն արժանապտն ծնաւ զած. իսկ առ
'ի արժանապէս ծնանիլ զած պիտոյ է 'ի ձեռն շնոր-
հաց յանհունն արժանաւորուին բարձրանալ. քզի
բառս արժանի՝ զկարգ և առնլի՝ եթէ է ինքեան,
և եթէ է պատշաճի՝ 'ի մէջ բերէ զբան հաւա-
սարութե. խնկարդ ծնանիլ զած է արժանաւո-
րուին անհուն, ուրեմն և արժանաւորուին շնորհաց
կուսին ունէր հասանել իբր յանհունս մինչև
անըմբռնելի լինել 'ի մեզ, և միայն ստեղ-
ծողին ձանաչելի։ Սյ ասէ սբն օգոստինոս.

* քանի՛ արդեօք անձառելի սրբարար շնորհք
,, յաձախեաց ՚ի սէր կոյսն , նա միայն ձանաչէ ,
,, որ ՚ի բնուէ նոր ետաւ ղբնուէն ։ Օ այս ասէ և
սէրն անսեռնոյս , և յաւելու ևս թէ * կամեցաւ
,, յի՛ զմայր իւր այնպիսի և այնչափ շնորհօք պե-
,, ղեցկացուցանել՝ քան զոր մեծադոյն չէ կնաւր ի
,, մանալ ՚ի վայր քան զնա ։ Այլոց սէրն շնորհք
մասնաւոր էին, միոյն այսչափ՝ և միւսոյն այնչափ
ըստ պատշաձողութեան վիճակի իւրեանց. իսկ սէր
կուսին ամենալի , և այնոցիկ ամենեցուն ունողի
իբրև ժողով նոցին ամի. յայս հայելով ասէ սէր
գիրն . (ծնն . ա. 9 .) * ժողովեսցին ջուրքդ ՚ի
,, ժողով մի ։ . այսինքն ՚ի մարիամ. ըստ որում
նոյն սէր գիրն (ըստ ասելոյ մեր ՚ի նախերն-
թաց ձառն . հատ. ք. 7.) վկայէ , թէ այծ * ըզ-
,, ժողովս ջուրց կոչեաց ծովս ։ , այ մարիամ. վ՚ըզի
մարիամ թարգմանի ծով. ըստ որոյ ՚ի լատինն դնի,
*ըժողովս ջուրցն կոչեաց մարիա ։ , այ ծովս. որով
ըստ ասելոյ պետրոսի ոսկեբերանին . (ձառ. 146.)
ցուցանի թէ ամ ջուրք, այ ամ շնորհք ժողովելոցան
՚ի մարիամ. և մարիամ կոչեցաւ ժողով ամ ջուրց
այ ամ շնորհաց, կամ անյատակ խորուէն և անբաւ
լիուքի շնորհաց ։ Եւ յայս սակս յովհան դա-
մասկացին կոչէ զսէր կոյսն՝ անհուն խորք շնոր-
հաց ։

Ը. Ընդարձ այլ սէրք ևս ունէին զմեծուէն շնոր-
հաց, և ասացան ևս լի շնորհօք, ոմն առաքելքն և
աշակերտք , և մանաւանդ սէրն ստեփաննոս .
բայց ոմն ասէ որոգինէս (ձառ . իմ . ՚ի վէր գլուխ .)
* այն էր մեծուէն և լիուէն բաւականուէ , որով ա-
,, ռաքելք և ստեփաննոս ևայլ սէրք ՚ի գործ ա-
,, ծէին զգերագոյն պաշտօն իւրեանց , սակայն է
,, և

,, և մեծութ՚ն և լիութ՚ի շնորհաց մի միայն ա-
,, ռանձին գերազանցութ՚բ. որ ՚ի վեր ՚ք զայլ-
,, ամ՚ս պարգևեցաւ մ՚յն ա՚յ ։ || Իսկ սոփրո-
նիմոս (՚ի ճառ. վերափ. կուսին.) ասէ. այլոց
շնորհք՝ կամ սոսկ ծառայի է, կ՚մ սոսկ աղախնոյ.
իսկ ո՚րդյ կուսին՝ ա՚յ ծնողի. * արդարև ասէ ծնող
,, ա՚յ ընտրեալ. և վ՚ն նախընտրեալ լինելոյ ար-
,, ժանապէս՝ լի շնորհօք ասելով զաւետիս ետ նմ՚
,, հրեշտակն ... յիրաւի ՚ի ՚որբ նախահարս և ՚ի մար-
,, գարէս և յառաքելոց եղեն անճառելի շնորհք,
,, բայց ոչ այն՚ք լիութ՚ք. իսկ ՚ի մարիամ եկն եհաս
,, լիութ՚ն ա՚մ շնորհաց որ ՚ի ՚ք՚ս || ։ Իսկ հեղինակն
գրոց՝ որ մակագրի յանուն եւսեբիոսի եմեսացւոյն
(յաւետ. ղուկ.) ասէ. * ո՛ զայն՚ք շնորհս ստա-
,, ցաւ, զորքան կոյսն մարիամ. այլոց չափով
,, տուեալ լինի, իսկ սա ասի լի շնորհօք || ։ Սմին
նման ասէ և հերոնիմոս. * այլոց մասնաբար տր-
,, ուեալ լինի շնորհք, բայց ՚ի մարիամ զլինքն բո-
,, լոր միահաղոյն եհեղ լիութ՚ն շնորհաց ||. և զպատ-
ճառն տայ յայլ թուղթս իւր ասելով. * որդ-
,, բուհին մարիամ որովհետև յղանալոց էր զայն՝
,, յորում ա՚մ լիութի ա՚ծութ՚ն բնակեցաւ, լի շնոր-
,, հօք աւետարանեցաւ || ։ Ուստի խրիսիպպոս
խօսելով առ ՚որբ կոյսն ասէ. * լի ես շնորհօք. զի
,, ՚ը քեզ է գանձարան ՚ը հանուր շնորհաց, ես և
,, բովանդակութ՚ն շնորհաց, և թ՚գն շնորհաց || ։
Իսկ ՚որբն ամբրոսիոս (՚ի ղուկ. ա.) ասէ. * արժա-
,, նա՚պ կոչի լի շնորհօք, որ միայն բովանդակեաց
,, յինքեան զշնորհս՝ ՚ք զոր այլք կարողացան ար-
,, ժանի լինելոյ. վ՚ն զի զհեղինակն շնորհաց յղա-
,, ցաւ և ծնաւ || ։ Իսկ (գիրք. Է. ՚ի վ՚ր երգոց եր-
գոյն) ասէ ։ * Ջունի մարիամ ոչ ՚ի մէջ հրեշտա-
,, կաց

„ կաց և ոչ՝ի մէջ մարդկան ղիւր նմանին, ոչ յա-
„ ռաջնոց անտի, և ոչ՝ի յետնոց. ամիւր լի շնոր-
„ հօք ընտրեալ։ Այս ասէն զառաքեալն (՝ի Գործս ա-
ւետ. կուս.) ասէ. * Վերապանծէ կոյսն Գառադա-
„ թիւք շնորհայ իւրոց քան զամս՝ սակս ոգւոյ արեգակին
„ քան զամս աստեղս։ Այս ըստ որում դրի յայս-
մաւուրս. (սեպտ. 8.) * ոմն ոք այն էր՝ի հողէ-
„ ղէն և յանցաւոր բնութէս, որ այնքան և այն-
„ պիսի բարձրադոյն շնորհաց հանդիսացեալ և
„ դերադրական փառօք ձօխացաւ. ոմն ոք, և ոչ
„ այլ ոք, քան Թէկղա՝ որ՝ի բանիցն իւրոց դրօճա-
„ տեցաւ, ինքն վկայեալ ինքեան ասելով, յայսմ-
„ հետէ երանիցեն ինձ ամ ազգք։ Յայս բարձ-
րութիւն շնորհաց հասանելով՝ ասի և է
ոչ միայն ընտանեան և բուսանդակիչ շնորհաց ամ
արարածոց, այլև դրեթէ նոյն ինքն շնորհք՝ հայ-
ելով յայլ ամ՝ ըստ. ամին իրի՝ի գիրս երդոց եր-
դոյն. (ՃԻ. 6.) ասի. * Կնդրուկ յամ փոշեաց իւ-
„ ղեփեցաց։ որով նշանակի բուսանդակուն շնոր-
հաց և պարագրութիւն պարգեւաց ամոյն ընկալանի։
Այլոց՝ըզց շնորհք ասին իւղեփեաց. (որ է եփեալ
և խառնեալ միսկ եաղը.) հանդերձ փոշեօք.
որով ցուցանի՝ Թէ Թէպետ և սպատուական են և
անուշահոտ այն շնորհք, բայց համեմատութիւն շնոր-
հաց՝ըզց կուսին՝ են իբրև փոշի՝ ի մանուածոր
և առանձին, իսկ՝ըզց կուսին ընդհանուր. վ՛ա ղի՝
ղորն՝ը մասն մասն ունէին, ըզ կոյսն հաւաքապէս
և ընդհանրապէս ուներ զամ։ Ասաւ՝ըզն պոնա-
վենդուրա (՝ի գիրքն կոչեցեալ հայելի կուսին գլ.
Ը.) ասէ. * շնորհքն մարիամու է շնորհք ընհանուր,
„ շնորհք անչափելի, շնորհք ամենապատիկ, շնոր-
„ հիք ամենաղդուն։ Շնորհք այլոց իբրև Թէ առու
„ են,

են, կամ գետ, կամ ուղիս. և ամքն բովանդակին 'ի
ձեռ կոյն մարիամ իբրև 'ի ծով ոմն ցուցանէ և
ստուգաբանութեն անուանն. որում քարուղք յար-
մարի բանն այն՝ զոր ասէ սողոմոն. (ժող. ա. 7.)
*ամենայն ուղիք 'ի ծով գնան ‖ : Կայօրիկ ուղիք
են ընորհք մեծամեծք և վիրտունք. զորոց ասէ պո-
նավենդուրա. ('ի նախայիշեալ դիրսդ. գլ. ը.) *ամ
,, ընորհք այսոքիկ գնան 'ի ծով եթ 'ի մարիամ: (զի
,, մարիամ ծով թարգմանի). ուղիք ընորհաց հրեշ-
,, տակաց. ուղիք ընորհաց առաքելոց և մարտի-
,, րոսաց. ուղիք ընորհաց խոստովանողաց և կուսաց
,, նաց և այլոց ազգ. վ՛ր զի ամ՛ ուղիք 'ի ծով գնան ‖.
Ո՞ր լինէայիք ունին 'ի ընորհաց, զնմանսինքն հառ
ծովն այս. այլոց ընորհք՝ իբրեանց սեպհական. սա
զնմանն զբովանդակութենն դրաւեաց : Պատմէ
ածաչունչն. (գաս. ձ. 36.) Թէ գեղեցն եդ ղբեղմն
'ի կալի. և եկն անձրև զայն գիշեր, և բովանդակ հաւաքեցաւ 'ի գեղմն յայն. և այս էր օրինակ լինել ընորհաց ազգ կուսին, ըստ որում ընորհք ամ՛ ազգ 'ինիմ բովանդակեցաւ. ոչ եթէ սակաս մնաց նոցա, այլ կատարեալն ամքն 'ինիմ բովանդակեալ գտաւ զերազանցաբար. ոմն կատարելոյն հարիւրապատիկ Թուէր բովանդակի 'ի հազարն՝ Կոցայն նմ էր՝ և 'ի ազ կոյսն պարունակէր. և ազ կուսինն իւր էր, և ընոցայն պարունակէր : Եկ ազ գիրն 'ի նմին տեղւոջ պատմէ Թէ 'ի հետևել գիշերի եկն անձրև 'ի վեր կալին բոլոր, և ոչ էջ 'ի վեր գեղմանն, 'ի ցուցանել՝ Թէ ընորհք այլոց ոչ համեմատին ընորհաց ազ կուսին այլ 'ի նմին պարագրին : Յայս ամ յաւելուն վէպք զայլ ինչ պատճառ լինելոյ ընորհաց ազ կուսին, այն է սէր որդւոյն ամ՝ զոր ունէր առ ազ կոյսն առաւել քան զոր ունէր առ այլս.

այլ ։ զի յայտ է թէ սէր նոր առաւել էր առ այն՝ զոր ընտրեաց իւր մայր , քան առ այլ՝ զորս ոչ էառ ՚ի մայրուէ իւր։ Նա զի որդի գոլով նոր՝ ըստ ոմ որդի միշտ պարտաւորիւր սիրել զնա առաւել քան զայլս ։ և որչափ պարտաւորիւր՝ ոչ պակասիւր յառաւելն պարտաւորելոյ։ զի ըստ արիստոտէլի՝ * այլ և ծնողացդ ոչ կարեմք բաւական հնարհա ,, մատուցանել ‖ ։ զի որչափ և մատուցցուք՝ միշտ պարտաւոր դտանիմք ։ և այս՝ մասամբ ինձ առաւել մտածել ՚ի քէս։ վ՚ասզի պարտաւորուն սիրելոյ նոր զծնօղս՝ ոչ էր բաժանել ՚ի հայր և ՚ի մայր, ոպէս և այլոց, այլ առ մայրն միայն։ այլոցն մտածէ ըստ օրինակի ծաղկանց պարտիզի, որք յառաջ դան յերկրէ և ՚ի գործակցուէ հողագործի ։ իսկ քէսին ըստ օրինակի ծաղկանց դաշտի , որք առանց գործակցուէ հողագործի բուսանին յերկրէ։ յոյր սակս քէս կոչէ զինքն * ծաղիկ դաշտի ‖ , և ոչ թէ ծաղիկ պարտիզի։ (երգ։ ք։ 2։) Ո՛րանիկր և ես , զի սէր որդւոյ ՚ի հասարակի խօսելոյ նուազ է քան զսէր մօր։ ուստի պատուէր եդաւ որդւոյ սիրել զմայրն, և ոչ մօր՝ սիրել զորդին։ վ՚ասզի սէր մօր է իբր յլստակ ջուր յաղբերն , կամ իբր անխառն հուր ՚ի կեդրոնի իւրում։ իսկ սէր որդւոյ ՚ի ստեղծուածս է իբր ջուր պղտորեալ ՚ի վտակի , կամ իբր հուր խառնեալ արտաքոյ կեդրոնի։ և պատճառն է՝ զի այն սէր ընչաւորուէ ինքանելոյ յորդին՝ պակասաւոր կացուցանի ։ Այլ սէրն քէսի ոչ էր այսպէս նախ՝ զի ոչ էջ ընչաւորուէ ՚ի մորէ։ երկրդ՝ զի էր ՚ի նմ իբր ՚ի բուն աղբեր՝ ամենայն մաքուր և առանձնեւին անխառն ։ և այնպիսի գոլով քերիւր առ ինքն կոյսն։ ոպէս և սէր նորին կուսին առ որդին ըստ օրինակի մաքնիսականաց ։ Ի դնել այսր՝ հետևի թէ

քէս

ՔՀս ըն առաւելուե սիրոյն՝ զոր ուներ առ ՝ըբ կոյսն
քան ուռ այլս՝ առաւել քան զայլս հաղորդեաց
գնա իւրում՝ ածոյին բարուե. զի սիրոյ է հաղորդել
բարուց զսիրելին. իսկ այս հաղորդուն հայելով՝ի
՝ըբ կոյսն՝ լինելոց՝ի ձեռն ընորհայ. վ՚ր զի ընորհքն է
այնպէս ինչ՝ որով ըն ածաբանից հաղորդ լինիմք ածե-
զէն բնուե. ոպ գրէ առաքելն. (բ. պետ. ա. 4)։ Ա՚ր
ըն այսմ այնչափ եղև ընորհք կուսին՝ որչափ հնար
եր լինել՝ի լիացուցանել զնա ըն ամ կարելուե . զի
զի այնչափ սիրեաց զնա ՔՀս՝ որչափ կարաց , ասյնպէս
այնչափ լիացոյց զնա ընորհօք՝ որչափ կարաց հա-
ղորդել նմին. և որչափ նա կարաց հաղորդիլ՝ եր նկա-
տել ևս արժան է , զի եթէ կարաց ՝ըբ կոյսն պա-
տապրել՝ի մարմնի (այ յարգանդի)՝ զանպարապրե-
լի որդին, առաւել ևս կարաց պարապրել՝ի հոգին
զանպարապրելի և զանչափելի ընորհս. զի հոգին
առաւել ըստնակ՚է կրել զընորհս այ՝ ՔՀս մարմինն՝ի
կրել զաՀ ։ Ա՚թէ լիապէս կրեաց՝ի մարմնի զՀՔ
զինաւոն ընորհաց, ապա լիապէս ևս կրեաց՝ի հո-
զի իւր զընորհս նր ։

ԼԹ. Լուր և կատարեըուի ընորհայ ՝ըբ կուսին
կարէ դարձեալ մտածիլ ըն հոգեւորին՝ և ըն մար-
մնաւորին. ըն հոգեւորին՝ի հոգին, և ըն մարմնա-
ւորին՝ի մարմինն. վ՚ր զի՝ի հոգի նր բնակէր
հոգին ՝ըբ աղբիւրն ամ ընորհաց, ոպ ասացաք
յառաջադոյն. և յետոյ՝ի մարմնի նր , այ յորովայ-
նի նորին բոլորովին բնակեցաւ որդին այ ամ ընոր-
հօք. զի ասսին հայելով ասեմք՝ Ա՚թէ հայրն երկնա-
ւոր՝ որ արարիչն է ամի՝ լցոյց զնա ըն ամի և յամի.
նախ ըն հոգւոյ հոգւովն ՝ըբ, և ապա ըն մարմնոյ
որդւովն իւրով. վ՚յ նա ինքն հայր ասէ . * միթէ
՚՚ զերկինս և զերկիր ես ոչ ընուցում ‖ . (երեմ.

ին. 24։) Այս եմ ասէ որ ընտրեցի ինձ զմարիամ, ուրախ ոչ կամ չկամիմ լսել զհոգի նոր ըստ ամենայնի հայոց իբրև զերկինք, և զմարմին նոր իբրև զերկիր։ Այս ասի և որդին ասէ. Ես եմ որ բուսանդակաւոր ընծում զմայր իմ, որ է խորհրդաւոր երկինք և երկիր. երկինք ըստ հայոց՝ զորս եառ նմ. երկիր՝ ըստ բնութեն՝ զոր առի ի նմանէ։ Այս այսմ և հոգին ոչ ասէ. Ես եմ որ ըստ ամի ընծում հնորհօք զհարսն իմ ըստ բանական մասին հանդոյն երկնից և ըստ զգայական մասին հանդոյն երկրի. ի բանական մասին ըստ մտաց և ըստ կամաց. ի զգայական մասին ըստ ներքնոյն և ըստ արտաքնոյն։ Հա սոյն այս մայրն է և աստուածաւորեցաւ տիրուհի, որ ծնաւ այսօր. որով և աւետաւորեցաւ դերեզմոյս և դատապարտելոցս ոչ զորմալ և փրկուլիլ. որ ի ծնանիլ դատեր մեծի Թագրի աւետիս սիրոյ բանտարկելոց վ՚ը ազատուել իւրեանց. դադարին նաև հրապարակական առ եանք դատապարտուել. ըստ որոյ յարմար ինն ամսոյ դիպաւ ամիս ծննդեան նր, այն է ամիսն սեպտեմբեր. վ՚ը զի յայսմ ամսեան փակին յերուսաղիա այլ պիսի առեանք. ոմն գրեալ է ի Թէոդոսեան մատեանս։ Յաղագս այսր ամի արժան է մեզ ցնծալ ի սմին աւուր, և ուրախունք կիրել զնոր զայս օր։

* Ի սմին աւուր (ասէ դամասկոսցին.) ընկալցուք՝ ,, եթէ տրտում իցեմք՝ զքաջալերուլիլն. եթէ ,, հիւանդ իցեմք՝ զառողջուլն. եթէ տկարք իցեմք՝ ,, զզօրուլն. եթէ ալքատք իցեմք՝ զիարթամուլն. ,, եթէ ի փորձուիս տառապիմք՝ զարիուլն. եթէ ի ,, նեղուիս վշտանամք՝ զհամբերուլն. եթէ ի ծառայ ,, ութեան նորա հաւատարիմ գտանիմք՝ զանդ ,, ընդհատ պաշտպանուլն, և որ մեծն է՝ զառհա ,, ւատչեայ փառայ ալքայուէ երկնից։ Ասէ.

սէ և սարդիս յերապօլսեցի . * 'ի սմին տօնի (ա_
,, սէ) և 'ի լուսապայծառ հանդիսի ցնծասցուք և
,, հոգևորական փողով գոչեսցուք , և բերկրա_
,, պատար պարեսցուք . վասն զի 'ի սմին աւուր
,, ծնանի մայր կենաց 'ի դաւթեան տանէ նահան_
,, ջիչ խաւարի, նորոգիչ ադամայ, սփոփիչ եւայի .
,, անմահութե՟ աղբիւր , ապականութե՟ եղծիչ . որով
,, և մեք շնորհօք ա՟ծեղէն բնութե՟ն գտանիմք հա_
,, ղորդք , և 'ի դատապարտութե՟ մահու ազատ ||:
Սուրբն պօնավէնդուրա աղաղակէ առ սբ կոյսն .
* ծնունդ քո տիրուհի զգերեալս փրկեաց , զհի_
,, ւանդացեալն ապաքինեաց . զաղտեղեալն սըր_
,, բեաց . զդատապարտեալն ազատեաց , զտարա_
,, գրեալն դարձոյց և զմեռեալն յարոյց || : Սու_
րբն գերմանոս խօսելով առ սբ կոյսն ասէ . * օրհ_
,, նեալ ես տիրուհի և օրհնեալ ծնունդ քո . դու
,, երկինք և աթոռ ա՟յ և ընդունարան ա՟մ մաքրութե՟ .
,, դու աշխարհի ուրախութի՟ւն . դու ցնծալից եր_
,, կարուն կենաց . դու բարձօղ անիծից . դու ձիր
,, օրհնութե՟ . ով տիրուհի կոյս յայսմ աւետաւոր
,, ծննդեան քո շնորհեա՛ մեզ զխաղաղութի՟ւն և զմխի_
,, թարութի՟ւն . և պարգևեա՛ հոգւոց մերոց զշնորհս և
,, զողորմութի՟ւն || : Արդ է մեզ յայսպիսի մեծի ա_
ւուր առաւել քան զա՟մ հեռի կալ յո՛ և իցէ մե_
ղաց՝ մանաւանդ 'ի մահացուացն՝ զի չէ արժան 'ի
ծնանիլ այսպիսի թագուհւոյ գերի գրաւիլ մեղ
մահու . և 'ի լոյս ընծայիլ լուսոյ մօր՝ խաւարիլ և
մեռանիլ հոգւով : Նախնիք յորժամ տօնէին զտօն
ծննդեան մեծամեծաց՝ ոչ առնէին զոհ արեամբ .
այլ ծաղիկս ընծայէին ա՟ծոց իւրեանց . զի ասէ
կենսորինոս . ոչ վայելէ յայնպիսի աւուր , յորում
մեծամեծք 'ի լոյս ընծայեցան՝ բառնիլ լուսոյ
այլոց :

այլոց։ Այրեմն և մեղ չէ արժան յայսպիսի աւուր՝ յորում կեանք ծագեաց մեզ՝ ի մահ մեղաց մատնել զմեզ. ապա թէ ոչ՝ կրկին մահու և դատապարտութիւնք լինիմք պարտաւոր։ Արուսաղէմ՝ քեզ ոչ Հանաչելով զպատիւ այսր ծննդեան՝ ի նմին աւուր՝ ի 8 սեպտեմբերի մատնեցաւ՝ ի ձեռս հեռով մայեցւոց և այրեցաւ։ Արդ թէ նա ոչ Հանաչելով՝ զայսպիսի պատիւ կրեաց, զոր և էր այնչափ դիւրին Հանաչել ոմն այժմ, մեզ ոնգլն պատիւ կարէ հասանել եթէ յետ Հանաչելոյ անփոյթ լիցուք։ Արդ ամի այսմ, այլ զգաստասցուք և զօրասցուք, և խոնարհութիւք դիմեսցուք առ ամենաբաշխ ընդհս ծննդեան աննեղծած մօր, և արժանասցուք ընդունելոյ ընդհսդ նմա։ Ընդքն խոնարհ գոլով առ խոնարհեղեան զեղուս զանձրև ընդհսդ իւրոյ և զհեղեղս պարգևաց. վասն զի ջուրք՝ ի խոնարհ տեղիս իջանեն. եթէ խոնարհիմք առաջի նմա՝ արժանի լինիմք ոչ միայն ընդունելոյ զընդհսն նմա, այլ և բարձրանալոյ՝ ի վեր յերկինս, և վայելելոյ անդ ընդհսդ ընդհսդ, և մեծացուցանելոյ զնա յաւիտեան։

Ի ՎԵՐ ԱՌՈՔԱՆՆ Ա՛ՐԻԱՄԱՆ։

Ջ. Աստանօր արժան է մեզ՝ ի մանկաւորի առաջի առնել նաև զանուն ծնեալ կուսին. զորմէ գիտելի է. զի սովորութի էր հրէից՝ ոնգլ արու զաւակի յութերդ աւուր, սոյնպէս և իգի կամ յութերդ աւուր, կամ յետ երկուց և երից աւուրց ծննդեան զանուն դնելոյն և ծնօղք նոցա կուսին յետ քանի մի աւուր ծննդեան, կամ ըստ նմանութեան յոի յու-

Թէրդ աւուր եդին նմա զանունս Տրխամ։ Ոսկ յայլ մատուրսն. սեպտ. 8. զրի Թէ որբուհին աննա ՚ի կատարիլ աւուրցն սրբուհ անուանեաց զնա մարիամ։ Ոսկ յասպրիլի 7. դնի Թէ զաքարիա քահանայ եդ նմ զանունս մարիամ։ Ա. յս անուն պէսպէս Թարգմանի. ըստ լատինականին Թարգմանի ծով. և ըստ ոմանց ծովային, ևս և ջրային. ըստ ասորւոց՝ տիրուհի. ըստ եբրայեցւոց լուսաւորեալ, կամ լուսաւոր, կամ գառն. կամ ոմն զրե ՚ըզն Հերոնիմոս * լուսաւորիչ իմ, կամ լուսաւորօղ նոց, կամ աստղ ծովային։ զայս ասէն և եւքերիոս. և եսիխան. և դամասկացին. և արնուլդոս, և այլք բազք։ Ոսկ խորհուրդք այսոցիկ Թարգմանուածոց և նշանակուածոց յայտնի լինին ՚ի յաջագոյն դրելոցս։ (Տես և ՚ի նոճադարանն օրհնուածոյ՝ զոր ինչ ասացաք ՚ի ա. օրհ. ՚ի վերջն։) Ա. րդ անուանս Տրխամ լինելով անուն ածմամբ, ՚ի վեր է քան զամ անուանս ազգ. այնպէս՝ զի եթէ զամին նոյ զբարձրութիւն դիցուք ՚ի միասին, քան զամսին գերազանցէ, և ՚ի վեր բարձրանայ իբրև իւղ ՚ի վէր ջրոց. ուստի և կոչի իւղ Թափեալ. ըստ. (ելգ. ա. 21) * Իւղ Թափեալ է անուն քո ‖. զի ոմն իւղն Թափէ ՚ի վէր ջրոյ՝ ՚ի վերոյ մնայ ըստ ջուրս, սոյնպէս ՚ի վերոյ է անունն մարիամու քան զամ անուանս ժողովոց ջուրց, այ առ հնդիկ ամ ազգ։ Յորչափ յերկրի երանգ կայցէ՝ անունս այս իբրև Թէ փակէլ էր յամանի. և յորժամ վերացաւ նա յերկինս՝ Թափեցաւ այս անուն նոր յերկիր ՚ի վէր ամին, և յամենից գերազանց ցուցաւ. և այնքան գերազանց, մինչև յետ անուանն յոյն ոչ գոյ այլ անուն, որով պատեհ լիցի հասանել փրկուԹե։ Ա. յնքան զօրաւոր է անունս, մինչև երբեմն առաւել փոյթ ազգէ ՚ի փրկել, քան զանուն յոյն. ըստ որոյ ասէ ոբեն անսեալ

մոս.

մոս. * փուլ Թագոյն է երբեմն վրկիլ յիշամբք անդ
„ ոճանն մարխամու ՝ք կոչմամբ անուանն յոր ։ ։
և այս՝ վա մայրենի գթոյն. նա պի՝ նման է յանձ
նեալ յա պիրկութի՛ն և զաղատութիւն մեր. Թող
զայն՝ պի փառք մօրն՝ փառաւորութի՛ն է որդւոյն։
Կարձրուե այսր անուան մարխամու երկրպադու
Թիւն տան արարածք ամ. ուստի ասէ խոխոթա
(գիրք. ա. յաղ. մար. գլ. 5.) * ոմ ամենաձք
„ կոյս մարխամ. քեզ է տ ամենաձք երկրպադութի՛ն
„ զայնպիսի անուն՝ որ յետ անուանն որդւոյ քո՛ ի
„ վեր է քան զամ անուն. վա պի քումդ անուան
„ կրկնի ծունր երկնաւորաց և երկրաւորաց և սան
„ դարամետ տականաց ։ Կու յարէ անմիջանի. * Ա. յս
„ անուն կանգնէ զանկեալս, բժշկէ զկիւանդա
„ ցեալս. լուսաւորէ զկուրացեալս. կաղդուրէ զվաս
„ տակեալս, կակղացուցանէ զխստացեալս, օծանէ
„ ընդեմ ախտից զփորձեալս, և խորտակէ զլուծ
„ սոնոյի ։ Կու յաւելու զկնի ասելով. * այնքան զօ
„ րաւոր է և քարձր ամենաձք անուն քո ոմ ամեն
„ օրհնեալ կոյս, մինչդպի յանուանեն զայն՝ ցնծան
„ երկինք, զուարձանայ երկիր, ուրախանան հրեշ
„ տակք, դողան դեւք, և խուովին դժոխք ։ Օ այս
անուն արժան է ամէն առնուլ՛ի բերան ոչ միայն
իբրև զքաղցր մանանեայ սփոփիչ և զօրացուցիչ,
այլև իբրև զդեղ առողջացուցիչ և դարմանիչ։ Կու
և այս արժան է ոչ միայն՛ի բերան առնուլ, այլև՛ի
ձեռս իբրև զգաւազան՝ ՛ի յենուլ՛ի նա յամենայն
ձնդպրս կենաց մերոց և յամ գործս մեր. զ
րով մարթասցուք բարւոք ընթանալ, և անվը
տանգ ձգնել անդ՝ ուր ոչ միայն անուանեսցուք զա
նունն մարխամու, այլև տեսցուք զնա փառաւորել, և
ցնծասցուք՛ի փառս նր յաւիտեան։

ՃԱՌ ԵՐՐՈՐԴ։

՚Ի տօնի ընծայման տ՟ր ա՟ծածնին։

Ո՞վ է սա՝ որ երեւեալս է։ Երգ․ Է․ 9։

Յետ որոյ ջնջեաց ա՟ծ ջրհեղեղաւ զա՟մ մարդ՝ ակն ունէր՝ թէ որք գանն զկնի՝ ուղղեսցեն զինքեանս և լինիցին բարի։ Լանց ժ՟մկ, նայեցաւ ա՟ծ ՚ի բարձրութէ երկնից․ ետես՝ զի ա՟մքն եղծեալ և ապականեալ են վերստին զճանապարհս իւրեանց։ Սորջացաւ և բարկացաւ․ խորհեցաւ կրկին ջնջել զա՟մն իսպառ յաւիտեան։ Յորժամ տեսին մարդիկ՝ զի հանդերձեալ են ջնջիլ և կորնչիլ՝ աստ և անդ անկան՝ որոնել և գտանել զոք առ ՚ի միջնորդ կացուցանել զնա, և նովաւ հաշտեցուցանել զերեսս ա՟յ։ Որոնեցին և ոչ զոք գտին, բայց եթէ զօրհնորդ մի տ՟ր զկոյսն մարիամ․ ահա սա է՝ զոր խնդրեաք ասելով՝ առին և յանդիման կացուցին զնա ա՟յ, և նուիրեցին զնա բարեհաճութեան տ՟ր իբրև ընծայ հաշտութեան, և իբրև միջնորդ խաղաղութեան։ Նայեցաւ ՚ի նա հայրն երկնաւոր և հաճեցաւ ընդ նա․ եհարց* ո՞վ է սա՝ որ երևեալս է։ Զիջաւ ապա ՚ի բարկութէ, և խորհեցաւ ՚ի ձեռն տ՟ր ցուցանել

ատ մարդկի զկիրկուԹի։ Յորժամ միեղջերուն բար-
կուԹԷ յարձակի ՚ի վր բաղմուԷ մարդկան, (ոմն
պատահեցաւ երբեմն կարաւանաց ,) ջիք այլ հնար
աղատելոյ , բայց եԹէ Է առաջ նր հանել զաղջկի
մի կոյս. վ՛ս զի ՚ի տեսանել նր զաղջկին՝ խոկոյն
զինջանի ասէն ՚ի բարկուԹէ և հանդարտի ։ Ա՛հա
քեզ օրինակ ընտիր՝ ընծայուԷ ՚ի ոգոյ կուսին . որով
զինջաւ ամբ ՚ի բարկուԷ , և խոնարհեցաւ նա ինքն
որդին այ . * որ սիրելին Է ոմն որդիս միեղջերուի ։
(սաղ . ի՛ը . 6 ։)

Կարկացաւ արտաշէս արքայ ՚ի վր ասԹինէ տիկ-
նոջ, և մերժեաց զնա . իբրև առաջի ընծայեցին
զկոյսն եսԹեր՝ հաճեցաւ Է նա յոյժ և զինջաւ .
(եսԹեր . ա՛ . 12 ։ Ի՛ . 17 ։) Այնպէս իմն և զընծայուԷ՝ ՚ի ոգոյ կուսին . վ՛ս զի ոմն առաջի՝ բարկացաւ ամբ ՚ի վր ասԹինեայ՝ այ՛ ՚ի վր եւայի և ծնընդոց նր . մերժեաց և ջնջեաց զնա հեղեղաւ . և ՚ի կամին անդ վերստին կորուսանել՝ ընծայեցին մարդիկ առաջի նր զեսԹեր զոբ կոյսն մարիամ, Է որ հաճեցաւ , որով և զինջաւ ՚ի բարկուԷ ։ Ա՛հա այս Է խորհուրդ առաջնիկայ աւուրս՝ զոր տօնա-
խմբէ սուրբ եկեղեցի, պատճառս առեալ յիրա-
պէս ընծայելոյ նոյ կուսին ՚ի տաճարն ՚ն ։ Ա՛ն զի
ըստ աւանդելոյ նոյ Հարց , և երևելի վկայից , և
յայտնաւորաց ամ եկեղեցեաց , ծնօղք նոյ կուսին
յուակիմ և աննա , (ոմն յիշեցաք ՚ի նախընԹաց
Ճառն) ուխտեցին այ՝ զի եԹէ տացէ նց աստ զղա-
ւակ՝ ընծայեսցեն զնա այ . ոմն արարին աննա և
եղկանա ծնօղք սամուէլի մկրտչին . զոր մինչդեռ
երեքամեայ էր՝ ընծայեցին ՚ի տաճարն առ հեղի
քհնյպետ . (ա՛ . Թագ . ա՛ . 28 ։) Ա՛ստ այսմ և
ծնօղք սրբոյ կուսին յետ որոյ ծնան զնա՝

յոր-

յորժամ երեքամեայ եղեւ՝ առեալ տարան 'ի տաճարն, եւ ընծայեցին Այ ձեռամբ քահանայից. որպէս զի անդ մնասցէ, եւ անդ վարժեսցի 'ի հոգեւորական կրթութիւն, եւ յարտաքին իրողութիւն, որպէս սովորութիւն էր եւ այլոց ։ Ուր զի կայր առ տաճարին՝ կից 'ի գաւիթս նորա այնպիսի տեղի, յորում ժողովէին եւ մնային աղջկունք ։ Կային անդ եւ բազում վարժիչք 'ի զգաստ կանանց, որք բարեպաշտութեամբ եւ հաւատարմութեամբ դաստիարակէին զնոսա մինչեւ 'ի հասանել նոցա 'ի չափ հասակի ։ Աւանդութիւն է՝ թէ յորժամ յովակիմ եւ աննա մատուցանէին զսուրբ կոյսն 'ի տաճար Այն՝ կացուցին զնա 'ի վերայ առաջնոյ աստիճանի. եւ 'ի պատրաստել զընծայսն՝ սուրբ կոյսն ինքնին սկսաւ իբրեւ աղաւնի թռանիլ ընդ աստիճանսն. եւ գնաց բերկրալից մինչեւ 'ի սեղանն, որպէս թէ լեալ էր վարժեալ 'ի նոյն եւ ուսեալ ։ Յայն իբրեւ հայեցան քահանայք եւ այլք՝ որք կային անդ՝ զարմացան յոյժ. մանաւանդ զի տեսին զի ամենեւին ուրախ էր սուրբ կոյսն յընծայման անդ իւրում. իբրեւ թէ 'ի բազում ամաց վառեալ էր 'ի փափագ տաճարին ։ Զարմացաւ եւ նոյն ինքն տաճարն, զի ետես յինքեան զկենդանի տաճար Այ ։

Առին ծնողքն զկոյսն սուրբ զերեքամեայ, եւ տարան 'ի վարժարան կուսանաց, եւ յանձնեցին զնա վարժիչ կանանց, որոց մին էր (որպէս ասեն բազումք) Աննա մարգարէուհի դուստր փանուէլի. զոր յիշէ սուրբն Ղուկաս (բ. 36.) ։ Եւ սա մարգարէական հոգւով ծանուցեալ՝ թէ սուրբ կոյսն հանդերձեալ է բարձրանալ 'ի գերագոյն վիճակ, մանաւանդ փոյթ տանէր 'ի վերայ նորա, եւ բազում ուսուցանէր նմա ։ Իսկ յայսմաւուրս մեր ('ի Նոյեմբերի. 21. եւ յապրիլի 6. կամ ը տօմարի. 7.) գրի այսպէս. ծնողքն սրբոյ կու-

սին՝

սին՝ որք ուխտեալ էին *բերին զտղայն ՚ի տա-
,, ճարն երից ամաց . զոր առեալ քահանայն զա-
,, քարիսաս զնոր տղայն ՚ի գիրկս իւր , կոչեաց զա-
,, նուն նո՛ր մարիամ, որ ասի լուսաւորե՛լ... օրհնեաց
,, զաքարիա զնոր տղայն. և մարգարեացաւ վե՛ր նո՛ր՝
,, անուա՛նի լինել ՚ի մէջ մարդկան , և երանե՛լի
,, յաւմատզեաց: Եւ յովակիմայ և աննայի կատարե՛լ
,, զուխտս իւրեանց՝ և առե՛լ զտղայն , դարձան ՚ի
,, տունս իւրեանց. և յաւմատի ՚ի տարեկինն քերկին
,, զտղայն ՚ի տաճարն և տանկին : Եւ երբ եղև եօթն
,, ամաց նոր տղայն մարիամ, քերին ՚ի տաճարն, (և
,, յանձնեցին աննայի մարգարէի ,) և այլ ոչ տա-
,, րան. և մնաց անդէն զամս եօթն, և սնաւ սրբուհի
,, ՚ի տաճարն և ՚ի հրեշտակաց լինէր սպասաւորե՛լ
,, և կերակրե՛լ: Այս ընծայումն նոր կուսին խորհրդա-
ւոր իմն եղև , և պատշաճաւոր յոյժ. իբրզի ոչ լի-
ուին ընորհայ (ըստ ասելոյ մեր ՚ի նախընթաց ճառն.
հատ. ը.) եղև ՚ի նմա ներքին տրամադրուի առ
ած ամայրուին , ոյնպէս և ընծայումն նո՛ր ՚ի տաճարն
եղև ՚ի նմա արտաքին պատրաստուե՛ի առ ՚ինոյն.
նաև նոյն իսկ ներկայուի տաճարին ցուցանէր՝ թէ
նա պատրաստի և շինի տաճար ինչ : Ո՛ր ինչ ա-
ստուածաբնեայ՝ հաստատե՛ն ՚ի բանս երանե՛լի հարց
և վե՛ճպետ. մասամբ իմն միոյն, և մասամբ իմն միւսոյն.
ոմն են գրիգոր նիւսացի , գրիգոր նիկոմիդացի ,
գրիգոր կեդրենոս , ոբն կիւրեղ , ոբն հե րոնիմոս ,
ոբն գերմանոս , եւստիոս անտիոքացի , անդրէաս
կրետացի, յովհան դամասկացի, բեռնարդոս, թէո-
փիլակտոս, սիմէոն մետափր աստէս, թովմաս ազ-
ուինացի, և այլք ոչ սակաւք. ըստ որս և որոգինէս .
ճառ. իգ. ՚ի վե՛ր մատթէի. որ յաւելու և ասել, թէ
ոբ կոյսն նաև յետ ծնանելոյ զյի՛ս երբեմն բնա-

կէր

հայր՝ ի տաճարի՝ ի տեղւոջ կուսանաց, ուր անելն էր։ Այլ ոմն ասեն նախայիշեալ վիպակք, թե կոյսն մնայ՝ ի տաճարի զամս մեռանելոյ. և իբրև լրացոյց զամն չորեքասանեցիդ՝ հայր և մայր նր առին զնա՝ ի տաճարէն, և հարսնացուցին Երկն յովսեփայ։ Առաքա մարդկօրէն խորհելով այնպէս ամուսնացուցին՝ ակն ունելով թէ մեծ ինչ հանդերձեալ է ծագիլ՝ ի նմանէ. իսկ նոքա ամուսնացան՝ ոճօրէն խորհելով, անարատ ընդ անարատի, կոյս ընդ կուսի, արդար ընդ արդարոյ, նման ընդ նմանի։ Այնուհետև ամենաքաջ ապակին՝ և միւսն իբր մաքուր անակն. (որ է սրտ հայելին)։ Այնուհետև յայնժամ կայս մաքուր ապակիս պատկերն այդ որդին միածին յղանալով՝ ինքն մաքուր կուսուքէ. առանց անցանելոյ անակուայն յանձն ապակւոյն, (այն առանց անցանելոյ սրտին ընդ միկլոսն.) որ է ասել, առանց ապականութեան։ Այլ աստ քննել արժան է՝ թէ ընդէր ոչ կամեցաւ ինձ՝ զի սուրբ կոյսն մնասցէ առանց ամուսնութեան՝ ի տաճարի հիւ՝ ի տան, այլ՝ ամուսնացուցի ընդ առն։ Պատճառ այսր մտածի նախ՝ ի կողմանէ սրբոյ կուսին. երկրորդ՝ ի կողմանէ քոյ. եր րորդ՝ ի կողմանէ մերմէ։ Ի կողմանէ կուսին մտածեալ երեք պատճառք կան. մին է այս՝ զի յառաջին ժամանակին ամուսնանալոց էր ամ աղջիկ. ապա թէ ոչ՝ իբր ընդ անիծիւք լինի հաճարիւր վճ լինելոյ անպտուղ իբր ծառ չոր. իսկ այս չէր վայելուչ կուսին, ուստի և արժան էր նմ ամուսնանալ, և կուսուքէ դալարի մնալով տալ պտուղ. որոյ վճ լինքն միայն առացաւ և եղև օրհնեալ՝ ի կանայս։ Երկրդն է այս՝ զի ունիցի իւր արտաքին խնամատար և պահապան։ Երրդն է այս՝ զի մի յետոյ՝ ի ծնանիլ զորդւոյ առանց փեսա

յի՝ քարկոծ լինի ընդ հին օրինաց ։ Ի կողմանէ քսի
ես երեք պատճառք կան. առաջին՝ զի մի՛ կարծես-
ցի ապօրինաւոր ծնեալ ։ Որ ասէ մեկնիչն. * 'ի
,, կուսէ ամուսնացելոյ ծնանելով յաւէտ՝ կամե-
,, ցաւ կարծիս տալ թէ ծնաւ 'ի կնոջէ առանց կու-
,, սութեան, քան յոչ ամուսնացելոյ ծնանելով կար-
,, ծիս տալ պոռնկութեան ։ Երկրորդ՝ զի ընդ սովորական
կարգի յայտնի երևեսցի՝ թէ յորմէ՛ ցեղէ իջանէ.
իսկ առ այս պարտ էր ունել զհայր. զի ցեղ հօրն
ցուցանէր զազգն և ոչ սոսկ մօրն ։ Երրորդ՝ զի բաց
'ի մօրէ ունիցի զարտաքին սնուցիչ և պաշտպան ։
Յաւելու սրբն Իգնատիոս մեծազգեաց և զայլ
պատճառ մի ասելով. * Իմաստութիւն էր կարգա-
,, ւորեաց՝ զի ամուսնասցի տր կոյսն որ զի ծը-
,, նունդն յի ծածկեսցի 'ի սատանայէ ։ Ոչ զի ոչ հա-
մարի սա ինքն սրբն Իգնատ" և այլ բզմ երևելի
վրդպք, ոճ ծածկեաց 'ի սատանայէ զկուսութիւն յղա-
նալն յի . իսկ եթէ առանց ամուսնութեան լինէր՝ ի-
մանայր սատանայ ։ * Դարանօղն և հետամուտն կուսութե
,, իշխան աշխարհիս այսորիկ սատանայ (ասէ բարսեղ. ճառ.
,, ծնն. քսի.) տեսեալ զմարիամ ընդ տեսակաւ ամուս-
,, նութեան՝ պատրեցաւ, և ոչ իմացաւ զխորհուրդն ։
Ի կողմանէ մերմէ ևս երեք պատճառք կան. առա-
ջինն է՝ զի նաև վկայութիւն ամուսնոյ որոյ կուսին՝ ընդ
որոյն յոլովեփայ անտարակոյս լիցուք՝ թէ կուսութբ
ծնաւ նա զյս ։ Երկրորդն է՝ զի ընդ այլաբանական
խորհրդոյն՝ նշանակեսցի հարսնութիւն եկեղեցւոյ
ընդ քսի ։ Երրորդն է՝ զի ընդ բարոյական տեսութեան օրի-
նակ տացի կուսանաց և բարի կանանց՝ զգաստութեան
և զգուշութեան վարել ընդ մարդկան ։ Զննել արժան
է դարձեալ՝ թէ որդեօք յորժամ կայր որ կոյսն
'ի տաճարի կից արտաքոյ տաճարի՝ փորձեաց զնա
ստնյ ։

սնոյ ։ Այս ստոյգ է՝ թէ ՚ի նեղբուստ ոչ մի
այն ոչ կարաց փորձել, այլ և ոչ իսկ մերձենալ
՚ինա . * ոչ հասցեն առ քեզ չարք ‖ . (սաղ. ղ. 10։)
Իսկ ըստ արտաքնոյն ասեն ոմանք, թէ ոչ փորձեաց
նա արտաքուստ զքո և յաղթեցաւ ՚ի նմանէ,
սոյնպէս և արտաքուստ փորձեաց զքո կոյս, և
՚ի նմանէ և յաղթեցաւ և խայտառակեցաւ։
Այլ այս կարծիք չէ ընդունելի և չունի ինչ
հաստատուն. նաև այն հանդիտուն ընդ
քոյ չէ ինչ պատճառ զօրաւոր, վասն զի այն
եր վասն այլ ինչ պատճառի. իբրպէս որովհետև
քո պատերազմունքն ըստ սնոյն՝ պատշաճ էր թոյլ
տալ նմա՝ զի եկեալ ՚ի ձակատ և ՚ի փորձ մատիցէ.
ապա թէ ոչ՝ յաղթուին քոյ ոչ երևէր այնչափ
փառաւոր։ Իսկ ըստ կուսին չէր հարկ պատերազմ
ունել ըստ սնոյն. մանդ զի սնոյ ոչ եդիտ ՚ի նմ
առնել փորձելոյ ինա. և եթէ կամէր և մերձենալ
՚ինա՝ յետս կոչանէր. վ՚ասն զի ըստ ամի և յամ կոչ-
մանդ զօրացուցեալ և ամրացուցեալ էր զնա հոգին
սրբ ամենալի և ամենազօր չնորհօք։ Օ՚ի ոչ ըստ
դրելոյ սլլինիոսի՝ յորժամ խառնի մաքնիս ընդ
ղանգուճած ապակւոյ՝ ամրացուցանէ, սոյն
պէս և չնորհք հոգւոյն սրբ՝ (որ իբր մաքնիս
զամ մարդ առ ինքն ձգէ), խառնելոյ ընդ բնակե-
լոյ ՚ի սրբ կոյսն՝ ամրացոյց զնա. և ամենևին ան-
գծելի և աննեղդոյծելի արար զնա յո՛ւ և իցէ նե-
ւից բանսարկուին։ Իսկ թէ սրբ կոյսն կրեաց
հալածանս ՚ի հրէից, որպէս գրե խորենացին ՚ի
Թուղթն առ սահակ արծրունի՝ և այլք ոմանք,
այդ չայլ ինչ հայի, և ոչ ՚ի փորձուիս սնոյն։
Տեսուք այժմ՝ թէ յորմէ աւուր եղև ընծայ-
ումն սրբ կուսին. ընդհանուր եկեղեցւոյ համարումն

է՝

է՝ թէ եղև 'ի 21 նոյեմբերի. վն զի ամ եկեղե-
ցիք քրիստոնէից 'ի նմին աւուր տօնեն զայս սբ ըն-
ծայումս։ Իսկ թէ երբ սկիզբն եղև տօնելոյ՝
չէ յայտ. երևի թէ յառաջին ժամանակսն 'ի բզմ
տեղիս հռչակիւր օրս այս. բայց սահմանադրուն
տօնելոյ ը ամ տեղիս յետոյ եղև յամի տն իբր
1465. վն զի քահանայապետն պիոս երկդ՝ որ
նստաւ յամի տն 1464, վճիռ արար առ ամ քրիս-
տոնեայս՝ զի տօնեսցեն զայս տօն։ Պատմէ յովհան
դամասկացի՝ թէ հեթանոսք 'ի հնումն տօնէին
տօն մի 'ի յունվարի 30. յորում ընծայէին չծուհ-
ւոյն խաղաղուէ զեգ. գառն. և զայն օր կոչէին
տօնախմբուի մաքուր գառին։ Այս գառն ասէ
դամասկացին իբրև թէ ստուեր իմն էր սբյ կու-
սին, որ ընծայեցաւ այ 'ի տաճարն վն խաղաղուէ
համօրէն ազգի մարդկան՝ ոչ 'ի յունվարի 30.
այլ 'ի նոյեմբերի 21. որով և եղև օրս այս տօն
ամենամաքուր գառին, այ սբյ կուսին։ Արդ 'ի
մնալ սբյ կուսին 'ի տաճարի՝ զարգանայր անդ,
կամ այսպէս ասացից՝ յառաջ գնայր օրըստօրէ
յառաւելուն շնորհաց և առաքինուէց։ Օ առա-
ւելուէ կմ զանձմանէ շնորհաց խօսեցաք 'ի նախըն-
թաց ճառն, աստ խօսեսցուք զառաւելուէ առա-
քինուէց նր յերկուս հատուածս. 'ի միումն 'ի
հասարակի, և 'ի միւսումն 'ի մասնաւորի։

Ար.

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ։

'Ի վր առաքինութեանց սբյ հոգւոյն 'ի հաւատարմէն. որոց օրինա-
օրէն ծաղկէր նա 'ի տաճարի տն, և 'ի հեռանս եւր ։

Ա. Բաւ լինէր շնորհաց ունել մբ կուսին և զլիու-
թիւն ամ առաքինութեանց հեղեալ յնյ. և
ոչ օրըստօրէ աճէր 'ի շնորհս, սոյնպէս փայլէր և 'ի
ներգործութիւնս առաքինութեանց. այնպէս զի որքան եկաց
'ի տաճարի՝ յամ աւուր 'ի լոյս առաքինութեանց պայ-
ծառանայր ։ Ուստի որ 'ի հիացումն ըմբռնեալ սբյն
գրիգորի Նարեկացւոյ՝ յայլեայլ նմանութիւնս 'ի վեր
առնու զվիճակ առաքինական կենաց նր, կոչելով
զնա գեղեցիկ տեսակ և կտակ, եւս և տառ և տու-
մար, նամակ և կնիք, և որ 'ի կարգի. որոյ ասկե-
շար բանքն են սոքին. * աններհելի դիտմամբ տե-
,, սակ լուսալիր աչօք նկատեալ ||. * կտակ մակա-
,, գիծ անեղծ պայմանաւ արձան հաստատեալ ||.
եւս և * կտակ նուիրեալ ||. * տառ տարբերական
,, տողիւ ձևացեալ, տումար տենչալի անխաւ-
,, գրոշմեալ. . . նամակ ընտրութե բանիւք բար-
,, գեցեալ. . . կնիք մատանւոյ տէրունական կերպագրեալ ||.
մինչև հասանել նիւ 'ի սահման վերջին կատարե-
լութե. զի որոյ կոչէ զնա Նարեկացին * սահման յա-
,, ռակայ մեծութենն կցորդութե ||.

Ուստի զի յամ առաքինութիւնս գերազանց գտաւ նա
զամ, վն այն պսակ ամբ դնէ զնա նա խորաքանչիւր
կատարելութեց՝ սկսեալ յամենամաքուր կուսութե
նր յաւետն. * պսակ կուսութե մաքուր հարսնու-
,, թե. պսակ ընտրութե անփորձ զովութե. պսակ
,, ան-

,, անեղծութիե լուսոյ նմանութիե. պատկ շնորհա-
,, նորոգ կին ծնելութիե (ի ար ժանի ծնանելոյ
,, ղէնն ած.) պատկ երանելական քանին հօր մայ-
,, րուե. պատկ ըե պարծանաց կենացն բարձրու-
,, թիե. պատկ պայծառապատ վարուց իմաստուե.
,, պատկ տիրապետօ ասա երկնահանձարն գիտու-
,, թիե. պատկ պիտանական եկեղեցւոյ գեղեցկու-
,, թիե, պատկ պաշտելութիե սիոնի նորոյ զարդա-
,, ման. պատկ յոգնանկար յարփիոյ հօթանց փայ-
,, լատակման. պատկ առաքինորդական վերնոյն աղ-
,, ակեղուե. պատկ անբծուե շուշանացն արդարուե ։

Նա ապա զարմանալով ըե առաւելուն առաքինու-
թենց նը՝ բարձրացուցանէ զնա ՚ի հպատորութիւն
հրեշտակաց յասելն առ նա. * ՚ի յերկրաւոր նիւ-
,, թոյ մարմնաւոր վարուցն՝ երկնայնոցն կրօնից
,, եղեր հպատոր ։ ուստի և ՚ի բանն ձ կոչէ զնա
* հրեշտակ՚ի մարդկանէ, մարմնատեսիլ քերովբէ։
և՚ի գումարն դնէ. *՚ի մարդկային զարմէ հրեշտակ
,, երկնային.յեղծականաց սեռից անմահ սերովբէ ։

Նա ապա առաւել ևս բարձրացուցեալ զնա քան
զհրեշտակային դասակարգութիս ասէ. * գերա-
,, զանց չափոյ կշռման երկրային բնութեան, և
,, քերովբէականն նախադասուե եղեալ վե հակառ
,, սրբութի պայծառ առագաստ փրկչին յոր ։

Նա որ մեծն է՝ նշոյլ երկնային փառաց համարի
զնա առաքինութիք շողեալ, յասելն. * ՚ի ծագմա-
,, նե փառացն երկնայնոյ անստուեր նշոյլ տարփա-
,, լի շողեալ ՚ի ստորինս աեղի ։ Ալ՚ց և ներբողե-
լով զնա՝ յառաքինութիւն հաստչին վերացուցա-
նե զնա ասելով. * ներբողեալ ես մաքուրդ փայ-
,, լուն կրօշ արարչին առաքինութիե ։ Արուն յոմ
՚ի կեանս իւր յոմ վայրկենի փայլեր ըե հաճոյս

ձեռային կամաց . որով աղաչաւ կոչէ զնա * ընտ
,, նարան ընտրական կամաց ամբաւելն ‖ .’ի հատա
րելն յամի զկաման նէր ։ Յայսպիսի առաքինութիւն
կեանս Եղբ կուսին նայելով մարդարէին՝ զաւուրս
նորա նմանեցուցանէ աւուրց երկնից ասելով .
* աթոռ նէր ոսկի զաւուրս երկնից ‖ . (սաղ . ձէ . 30 .)
կամի ասել . տեսանեմ ’ի տաճարի տէն ’ի մէջ կար
գի կուսանաց զեզ կոյս աթոռ այ՝ յայնպիսի ա
ւուրս՝ որք են աւուրք երկնից ։ Այլ արժան է
քննել , թէ ընդ երկնից լինին այն աւուրք , և ոչ
երկրի ։ Պատճառն է՝ զի թէպէտ երկաքանչիւրն
ևս ունին զլոյս , բայց աւուրք երկրի խաւար ևս
ունին ։ Երկնից միշտ ցերեկ , երկրին՝ խաւար և
ցերեկ . յերկինս չիք ստուեր , իսկ յերկրի նաև ’ի
ցերեկի ոչ պակասի ստուերք յայլևայլերաց և յամ
պոց ։ Այսպիսի եղեն ասէ աւուրք Եղբ կուսին՝
յո առանց գիշերոյ մեղաց , առանց ամպոյ ախտից ,
և առանց ստուերի անկարգութե ։ Յայսպիսի ա
ւուրս լինելով Եղբ կուսին՝ իբրաքանչիւր առաքի
նութիք փայլէին ’ի նմա իբրև անմոլար աստեղք
հաստատութե երկնից . որով համեմատութե ա
ռաքինութիք այլոց Եղբ էին իբրև աստեղք մոլորա
կանք . առ ոսոս յո առ մոլորակս՝ հասանել դի
տակն (որ է տիւրպինն) . իսկ առ աստեղս հաստա
տութե ամենևին ոչ հասանել ։ Կամիմ ասել թէ
առ առաքինութիս Եղբ կուսին դիտակն
մտաց ոչ հասանէ . մինչև յառաքինութե անտի նո
ցա իբր յաստեղաց բարձանց յորդորիմք և յոր
դորեմք զայլս օրհնել զյոյժ ասելով . (սաղ . ճկե .
1 .) * օրհնեցեք զտեր յերկինս . օրհնեցեք
,, զնա ’ի բարձունս ‖ , այսինքն օրհնեցեք զտեր յաս

տեղս երկնային առաքինութեանց նրյ կուսին՝ որք են ՚ի բարձունս։ Այսպիսի առաքինութիւնս զարդարեր նր կոյսն մինչև էր ծնեալ զԱծ․ յորոյ ապացոյց տեսանեմք՝ զի Ը աւանդելոյ նր գրոց յառաջ քան զհաստատիլ արևու զարդարեաց Ած զերկիր տըն-կովք և ծաղկամբք․ նմին հանգոյն մինչև էր ծագեալ արեգակն արդարութե ՚ի սրբոյ կուսէն՝ զարդարեաց զնա Ած տնկովք և ծաղկամբք առաքինութեանց։ Բայց ծանիր՝ զի նոյն ինքն արեգակն անեղական նաև յառաջ Ք զծնանելն ՚ի նմանէ՝ համայն պատեալ էր զնա առանց խաւարի և առանց ստուերի Ը սիոն լերին․ զորմէ ասէ պօղոս արեսխոս՝ թէ բոլոր պատէ զնա արեգակն յամարայնի վն ունելոյ նր զձև բիրամիտեսի՝ այն է հրաձև․ որոյ փոխան ՚ի մերում գրի յուրան։ Ուստի զայս յայտնի եսես յոհաննէս աւետարանիչ (․յայտ․ ԺԲ․ 1) ուր ասէ՝ թէ նր կոյսն արկեալ էր զիւրև զբոլոր արեգակն։ Տես զինչ ասէ մաղաքիա վն արդարոց․ (Դ․ 2․) *ծագեսցի նց արեգակն արդարութե‖․ իսկ վն նրյ կուսին ասէ աւետարանիչն՝ թէ զգեցեալ էր զարեգակն ։ Սն արդարոց գրեալ է․ (մատ․ ԺԳ․ 43․) թէ *ծագեսցին իբրև զարեգակն յարքայութե երկնից‖․ իսկ նր կոյսն դոլով՛ ՚ի վր երկրի, համայն արեգակն էր գրձ խորովք առաքինութբք։ Ապա թէ ՚ի ներքս հայեսցուք յարմնապատուութին նր՝ բացյածամայրութեն (զորմէ ունիմք խօսիլ ՚ի ձառն Դ․ հատ․ Բ․) բովանդակ լոյս էր անձառելի և անթարգմանելի․ ուստի ճշմարիտն սողոմոն յետ թուելոյ զսքանչելի առաքինութիս նր ասէ․ (երգ․ Զ․ 6․) *բաց ՚ի լռութե քումմէ‖․ Զր բաց յայնմ գերագոյն կատարելութե՝ որ ծածկեալ է ՚ի մէնջ և լռելի, Զր անձառելի և անտեսա-

նե-

նելի 'ի մէնջ. յոր միտ առէ դաւիթ.(սաղ. խդ. 15.)
* Ամ փառք դստեր թգ՟ի 'ի ներքոյ 'ի վերջաւորս
,, ոսկեհուռս զարդարեալ և պաճուճեալ ||. զի ան-
հասանելի կատարելութ՟ի սբյ կուսին 'ի ներքս է.
բայց ծայրքն՝ այս՟ ներգործութիւքն երևելին արտա-
քուստ իբրև ոսկի զարդք 'ի ձեռն առաքինութեց:
Ինչ մի դրէ առ՟ծաշունչն՝ զոր արժան համարիմ
առաջի մատուցանել աստ: Ասէ՝ թէ սողոմոն ե-
մաստուն * արար տանն տ՟ն պատուհանս հայե-
ցիկս 'ի ծածուկ||. (գ. թագ. զ. 4.) կամի ասել.
թէ զայնպիսի պատուհանս արար, որք արտաքոյ ե-
րևելին անձուկ յոյժ. իսկ 'ի ներքուստ այնչափ
լայն էին՝ զի որ զեղոյր բոլոր լոյսն 'ի ներքս ոչ տե-
սանեմք և առ միօք յաշտարակս ինչ: Այն այսմ
մարթէ նմանեցուցանել զհանգամանս առաքինու-
թեց սբյ կուսին. իբր զի որովհետև 'ի մարմնի էր
սբ կոյսն՝ հանգամանք առաքինութեց նր հանգոյն
անձուկ պատուհանից երևելին. իսկ լոյսն արե-
գական արդարութեան ծագեալ 'ի նա՝ զեղոյր 'ի
ներքս իբրև զի պատուհանս զկատարելութիւ առա-
քինութեց անտեսս 'ի մէնջ:

Դ. Այս աստ քննելի ինչ ծանր. իբրզի յորժամ
մարդիկ առաքինութիք զարդանան՝ հարկ է նոցա
նախ 'ի բաց բառնալ զայնոսիկ յօժարմունսն՝
որք հակառակ են առաքինութեց, և ըզդէմնց զե-
տեղել զառաքինութիս. սմին իրի այր առաքի-
նի՝ ասի միանգամայն արձան և պատկեր. արձան՝
բառնալով ինչ, և պատկեր՝ դնելով զայլ ինչ.
վն զի արձանն կոփմամբ և կոկմամբ լինի, որով
բառնին անպիտան մասունք. իսկ պատկերն նկար-
մամբ՝ որով դնին կից յաւելեալ լինին ներկք: Կար-
ծեմ թէ յայս միտս 'ի հին Ծմկս յեցուցանելին

հուսպաշտք զպատկերը չայն առաքինուեց յարձանն չայն արհեստի. ՚ի ցուցանել՝ թէ այր առաքինի հանդոյն արձանի պարտի կոկիլ արհեստիւ յաւէլորդաց, և հանգոյն պատկերի նկարիլ առաքինութիւք։ Ղամ և եւայ ոչ չինեցան սկսան, զի ոչ էին կարօտ կոկելոյ, որովհետև առաքինութիւքնկարեալ էին չայ. բայց նք և աս ասէին և էին արձանի կոկեալ և պատկեր նկարեալ. ոչ եթէ քարձմամբ պակասուեց, և յաւելմամբ առաքինուեց, այլ ստեղծեալ լինելով լիակատար առաքինութիւք. վ՚ո զի այնպիսի Ձարտարապետի այսպէս վայել էր գործել։ Օ՚ սոյն զայս անհամեմատ առաւելութիւք պարտիմք իմանալ զսքէյ հուսէն՝ հայելով յառաքինուեաս նր. և յայս միտ անդրէաս կրետացի (Ձառ. յաղ. ծննն. կուս.) կոչէ զնա. * արձան չայ ,, կոփեալ, պատկեր ուղիղ նկարեալ։ Կոփեալ՝ ոչ եթէ յանկատարուեց կոկելով՝ այլ առանց անկատարուեց ստեղծեալ լինելով. նկարեալ՝ ոչ եթէ նորոգ զարդարելով յառաքինուեց, այլ լիութիք կատարելուեն ՚ամ առաքինուեց ՚ի լոյս ընծայելով, և ՚ի զանազան ներգործուեիս նոցին օրըստօրէ առաւել քան զառաւել փայլելով։

Ղ՚սայի. * ոչ եթէ յանկատարուեց կոկելով։ վ՚ո զի նա ամենևին կատարել լինելով՝ չէր կարօտ կոկեալ լինելոյ կամ մաքրելոյ։ Ղ՚ւ սակայն եթէ ՚ի կողմանէ վչտակրուեց մտածեսցուք, ենթակայ էղև նա յետոյ ոչ եթէ կոկելոյ, այլ նմանութիք իմն խօսելով՝ կոփելոյ ՚ի ձեռն զանազան վչտաց և ամենամեծ ցաւոց. ըստ որում որդին ՚այ արժանի ետես զնա այնմ. ոմն զի և նա ինքն ևս լինի փրկուեն մերոյ գործակից իւրով չարչարակցութիք. ամին իրի ասէ ինքն ՚ի դիրս երգոց երգոյն. (Է. 5.)

* ձեռք

* ձեռք իմ կաթեցուցին զմուռս ||։ Զմուռն օրինակ է վշտաց․ իսկ ձեռքն իմացեալ լինի առաքինական գործք և կեանք․ արդ ասէ, ես 'ի մէջ առաքինական կենաց ցաւօք կոփեցայ, և վշտօք հարուածեցայ ընդ որդւոյ իմոյ․ որով և ձեռք իմ կաթեցուցին զմուռս․ որպէս թէ ասէր՝ առաքինութիւքս իմ 'ի ցաւս ճմլեալ կաթեցուցին վիշտս ։

Գ․ Յայսպիսի վշտակրութիւն՝ համբերութիւն սրբոյ կուսին, և այլ ամենայն առաքինութիւք նորա սքանչելի և պայծառ երևեցան ։ Այլոց ուրեք առաքինութիւք 'ի վշտակրութիւս զտեցան․ իսկ սրբոյ կուսին առաքինութիւք զուտ գոլով՝ ամենևին պայծառ փայլեցան ։ Այլոց առաքինութիւք յորում կատարելութիւն և լինէին՝ յանկատարութեց ինչ մասն ունէին, և երևէր ևս 'ի նոսին արատ մարդկային տկարութե․ վասն զի և կարօտ էին առաւել ևս սրբելոյ լինելոյ․ իսկ սրբոյ կուսին առաքինութիւք յամ կողմանէ և ըստ ամի կատարեալ էին, և ինքն իբրև անօթ գերազանց առաքինութեց, և զանձ համայն սրբութեց, և գումարումն աստուածային կատարելութեց, մինչև անհնարին լինել պակասելոյ նմ 'ի սրբութեց ինչ, կամ ունելոյ նմ զարատաւորութի 'ի մարդկային տկարութեց ։ Ս՟ղի ը՟ գրելոյ պետրոսի դամիանեան (Ճառ․ Գ․ յաղ․ ծնն․ մար․) * որ սրբուն, որ արդարուն, որ կրօն,
,, որ կատարելուն կարէր պակասիլ յայսմ անհա-
,, մեմատ կուսէ, որ բոլորովին լցեալ էր պարգևօք
,, աստուածային շնորհաց ||։ Եւ դարձեալ ասէ․ * որ
,, ախտ կարաց գտանել տեղի ինքեան 'ի հոգի և 'ի մար-
,, մին այնորիկ, որ հանդոյն երկնից արժանի եղև
,, բնակարան լինել լրումն բովանդակ աստուածութե․ ոչ

,, և զարմանք (ասէ) թէ գերազանցէ քան զնա
,, արժանաւորութիւն ամ մահկանացուաց. ուր՝ ի
,, վեր անցանէ և քան զբարձրուն հրեշտակաց։
Ա՛ւր դիր այնմ՝ զոր ասէ. * որ ախտ կարաց գնել
,, տեղի ինքեան։ վ՛ը զի չէր ծնացել՝ ի նմ տեղի
գնելոյ. ծրքան առաքինուիք կարէն լինիլ՝ գնեալ
էին զբնութիւն սրբոյ կուսին, և բոլոր սեպհակա-
նել էին ինքեանց. վ՛ոյ ոչ կարէր ախտ ինչ տեղի
գտանել՝ ի նմա և գնել. եթէ հնար լինէր մոլուե
իմիք մերձենալ՝ նայիլ անդամ ոչ իշխէր. ար եթէ
հպարտութիւն կարող լինէր մերձենալ՝ քնաւ տեղի
ինչ ոչ գտանէր գնելոյ, վ՛ը զի առաքինութիւն խո-
նարհութիւն համայն գնել էր զհոգի նր. եթէ բար-
կութիւն կարողանայր մօտաւորելոյ, ոչ տեսանէր՝ ի
նմ տեղի ինքեան, վ՛ը զի առաքինութիւն հեղուէ ըս
ամի գրաւել էր գնա. եթէ նախանձ շարժէր հպիլ
առնա՝ամաչէր, վ՛ը զի սէր յամ կողմանց արարէր
զսիրտն իւր. ոչ նմա իմա և վ՛ը այլոց մոլուեց, և վ՛ը
լինէ առաքինութեց։ Այս ակնարկելով կոչէ գնա
նարեկացին՝ * պատուական հրապարփակ անմատոյց
,, ընդդիմադացն հինից. պատուական բոցանշոյլ ան-
,, հուսպ և անհաս մատուցման դժնեայ դժրողաց։
Ա՛յլոց սրբց ոչ էր այսպէ. զի գնոնք առաքին խոր-
հրդածութիւք անկարդուե իրիք կարէին մերձենալ
առ նոսա. և մերձենայն իսկ և մերձենան, և զո-
րուքն ոչ մերժին. քայց՝ ի սբ կոյսն մերձենալ
և ամենևին ոչ կարէին։ Ա՛ւր հուր վառեալ անշէջ
ոչ կարէ մերձենալ կենդանի՝ ոչ անբան և ոչ բա-
նական։ Ա՛րդ սբ կոյսն էր բոլորովին հուր վառ-
եալ շնորհօք և ածայնն առաքինութիք՝ ի ծայրա-
գոյն աստիճանի. ասլա զնւարդ հնար էր մոլուե
իմիք մերձենալ՝ ի նա. ոչ մոլուի բանական և ոչ
մո-

մելուն անբան, ոչ մարմնաւոր և ոչ հոգևոր։ Այս
տի ասէ սքեն ամբրոսիոս. ամենևին անմերձենալի
եր յինչ և իցէ արատոյ. կենցաղասլարութիւն նը
յաման անարատ, յաման ամբիծ, յաման անբասք
գտանելի. և ինքն * կոյս՝ ոչ միայն մարմնով, այլ
„ և հոգւով։ Ասէ և յովհան ոսկեբերան (Ճառ.
ա. ի վէր մատ. դորձ անկատար. հատոր. բ.) * ոչ
„ինչ անկարդութիւն կարաց մերձենալ ի նա. ոչինչ
„ անվայելչութիւն երևեցաւ ի նմ. ոչ ի խօսիլն և ոչ
„ ի շարժիլն, ոչ յօտեքն և ոչ ի նստիլն։ Օ այս
գրե և սքեն ամբրոսիոս. (գիրք. ք. յաղ. ի ու
սուքե առ մարկեղիա). ուր մանրամասնաբար
և խօսելոյ ասէ, թէ եր նա * խոնարհ սրտիւ ա
„ մենևին. քանիւք ծանր. խմաստուն հոգւով. ի
„ խօսիլն խնայող. յընթեռնուլն փոյթ. ուշա
„ դիր յամ՝ի գործս. պարկեշտ՝ի շարժուճաճս.
„ ազատութիւն մտաց հաստատուն՝ ոչ՝ի խնդրել
„ զմարդկայինս, այլ զնաճ. եդեալ զյոյս իւր ոչ.
„՝ի մեծուքե, այլ յաղքատութե. ոչինչ խորհուրդ
„ ատելոյ զոք կամ նախանձելոյ ունէք. ոչ խոժո
„ ռութիւն յաչս, և ոչ համարձակութիւն՝ի զրոյցս.
„ ոչինչ պատիասուելի յարարսն, և ոչինչ
„ բեկբեկուածն՝ի վարմունսն. ոչ ձայն խիստ, և
„ ոչ գնացք թոյլ. այնպէս զի նոյն իսկ տեսակ
„ մարմնոյն պատկեր եր հոգւոյն բարեկարգուե։
Այնպէս և դամասկացին (գիրք. ղ. յաղ. ուղիղ
հաւատոյ. գլ. 15.) ասէ. * մարիամ ածել՝ի տաճարն
„ և ընծայել նմն՝ իբրև ձիթենի պտղաբեր երև
„ եցոյց զինքն. զի տնկեալ՝ի տան նմն, և ուռոգել
„ ուծայինն հոգւով՝ եբեր պտուղս դեղեցկիս. և
„ եղև տուն նմ առաքինութեց. զմիտսն յամ
„ ծական հոգւոյ աղատ ուներ. զհոգին ըստ կու

„ սակաւ մարմնոյն մաքուր և անխախտելի պա-
„ հել. ըստ որում վայել էր այնմ՝ որ կրեալ էր զայծ
„ յորովայնի. զի որովհետև՝ ըստ ոչ այծ և անարատ,
„ ՚ի սէր և յանարատս բնաւորել ոչ հանդչիլ. ապա
„ զնա ժուժկալուն և զմաքրուն ՚ի կիր առնլով՝
„ յայն կոպար կատարելութե՛ն հաս, մինչև լինիլ
„ նիւթաձար սէր, ծայրագոյն վերին զօրութեց հիա-
նալի ։ Այս սէն բեռնարգոս (Հառ. Գ. ՚ի վերամբ՛
կուսին) ասէ. * զոր առաւելութե՛ն ասացից. գեղեց-
„ կուն կուսութե՛ն ըստ պարզևի արդասաւորութե՛ն.
„ խոնարհուն ըստ գերագոյն սիրոյ, որ ծորէն զկո-
„ րնախս ՚ի զգուեցն ողորմութե՛, զկուն ընդ հայց, և
„ զբարձրուն առանձին փառաց ։

Գ. Ա. յօդիկ ասացուածք են բանք հասարակք. և թէպէտ բարձր են, բայց յիրն հայելով (քան ՚ի կուսական մայրութէ) չեն ինչ մեծ. վ՚ասի զայս. պիտի կարեմք մասամբ ինն ասել և զայլոց սէից. քանզի վիճակ հանգամանաց առաքինուե՛ սէյ կուսին այլազգ է ամենևին և ՚ի վեր քան զնա վիճակ. վ՚ասի առաքինուի՛ք այլոց սէից են իբրև զարդք հասարակ անդամոց. իսկ սէյ կուսին իբրև զարդ պարանոցի. ըստ որում ինքն կարգեցաւ պարանոց եկեղեցւոյ. (երդ. Է. 4։) և իբր այնպիսի զարդ բերեալ յայն աքանչելահրաշ առաքինուի՛ք. որոց ՚ի գովուեցն յաւիտեան նարեկացւոյն իբր ա-
հանաւոս գոչէ առ նա ասելով. * ոչ ընդհաշուք
„ գեղով (առաքինուեց)՝ արիաւոր ծածկութիւ՛
„ յանմատոյց գեղեցկուէ պաճոյճ բողբոջեալ. ոչ
„ հառաստ հեղուկ՝ խոնարհ անբծուկ, կերպա-
„ սիւք լուսոյ ՚ի հոգւոյն պարասքողեալ. ոչ զար-
„ դուք երկնայնութիւք ոսկեզօծ սրբուկ, արծաթա-
„ փայլ մաքրուկ ականակաւոյ պսակ քեզ փառաց
„ զբարձ-

,, զբարձրելոյն Հովանի ՚ի դլուխ ընկալեալ ։ ։
Այլ արդ ասէ՝ * որ բան բազդատելով զանհա-
,, մեմատ քո մեծութիդ լինի կարօղ գերահռչա-
,, կել ։ Առաքինութիք այլոց կարդել էին , առ ՚ի
առնել զնո կատարելն և հաճոյս ին. իսկ սքե կոստին
՚ի գերազանցել քան զնոսա ստեղծուածս , առ ՚ի
մարմնով ևս առնել զնա աթոռ և տաճար ին.
ըստ որոյ ասէ առնա երանելիս նարեկացին. * երկ-
,, րաւոր մարմնով՝ երկնայնոյն աթոռ կազմեցար ։
և հոդածին բնութիք * տաճար արբատեալ (յո-
,, րինեցար) և լուսալուծականաւ ուռճացեալ ։
և այս՝ առ ՚ի արժանապէս կրել զնոսա յորովայնի։
Այս հայի այն՝ զոր ասէ ոսկեբերան (՚ի Ճառն
նոն ընտրելոյն) , թէ * երանուելին մարիամ յորո-
,, վայեցաւ զնոսա մարդկային բարեչափութ
,, և ևս և զվայելչուն և զբարեմասնութի՝ արժանա-
,, ցաւ կրել յորովայնի զնորն նոսի. մինչ զի եթէ
,, կոյր ոք կոյս մեծագոյն վայելչութ և գերագոյն
,, մաքրութ և երկնային հանձարով զարդարեալ՝
,, զնա միոկ նոր ընտրեր ՚ի բնակութի ։ Եւ մեծն
բարսեղ (՚ի քան յայտ. ծննդ. քսի.) ասէ. * ոչ մինչ
,, հաւասար մարիամու . և ոչ մաքուր մինչ երբեք
,, կարէ գտանիլ ՚ի մէջ մարդկան՝ համեմատելի նմին։
ոնի և եկեղեցի երգէ ասելով. * անհամեմատդ ՚ի
,, կանոյս ։ . (շար. ՃԻԵ) ։ Այլոց սքեց առաքինութիք
ստացմամբ և ջանիւք լինէին , կիմ տալով նոյ . իսկ
սքեց կուսին բղխմամբ կիմ հետեւութիք իբր յատ
կութիք . զի ոչ ընդմուն հրոյ ոչ ե ստացմամբ՝
այլ ե հետեւուն բնութե հրոյ, այսպէս և սքեց կու
սին առաքինութիք. (տես և ՚ի Ճառն ըստ. հատ ա.) Եւ
ոնի անուշահոտութիք խնկոյ ինքնին բուրեն յան
վանին ՚ի հուր, ոյնպէս և հոտ առաքինութե ևս և
բա

բարբարականաց՝ ի սէր կոյսն. ուստի խօսելով առ
նա ասէ նարեկացին. * ընդ իբրև զձնդուճն խառ-
,, նուեիլ ինկոց (ըմբից առաքինութեանց՝ հանգոյն)
,, կնդրկի և զմուսկ ընդ աւազին և կասիայի բորբոք-
,, եալ հրով մաքրուիլ՝ բարդեցեր զծուխս քուրմանն
,, անուշահոտ արբուիլ՝ ի հոտոտելիս այլ և հօր հա-
,, ճուիլ. վարուք մաքրեալ, բարուք լցեալ, հե-
,, ղուք արձանացեալ, առաքինուք կատարեալ,
,, քաղցրուք աղբիւրացեալ՝ որ ասէ Յովհաննէս։ Ա՛յլոց
որք առաքինութիւնք չափով էին. իսկ որք կուսին իբր
առանց չափու ամենևին կատարել. ամենևին լինա-
ցին. ամենևին զերաշանցել զի զո և իցէ ստեղծ-
ուածոց առաքինութիւն՝ ի վեր ամ առաքինութեց. յայս
հայելով ասէ Քս. (առակ. լա՛. 29.) * առաւել եղեր,
,, և անցուցեր զամենքեսբ։ Ա՛յլոց որք առաքինութիւնք
համեմատութիւն որք կուսին՝ էին իբրև զկաթիլ մի
ջրոյ. իսկ որք կուսին ջրհոր. յորում է լիուն կեն-
դանի առաքինութեց. ըստ (երգ. գ. 5.) * ջրհոր ջրոյ
,, կենդանւոյ հոսեցելոյ ի լչբանանէ։ լչբանան
Թարգմանի ձիւնապիսյլ. ըստ որոյ ասի թէ առաքի-
նութիւնն մարիամու հոսեցին՝ ինձ իբրև՝ ի ջրհոր
՝ի վիճակէ սկզբնական արդարութեն, որ է վիճակ
ձիւնապիսյլ և երկնային՝ ըստ որում ձիւնն յերկինս
գոյաւորի։ Ա՛յլոց որք առաքինութիւնք իբրև դեռ
էին, իսկ կուսին ծով. արդ ոչ ասացաք զընդհատ
(՝ի Ճառն. ք. հատ. ք. 8.), զոյնպէս ևս զառաքինու-
թեցն արժան է ասել զայն՝ թէ * ամուղիք՝ ի ծով
դնան։ ։ ։ թէ ամ առաքինութիւնք որք իբրև ուղիք
բովանդակին յառաքինութեն որք կուսին։ Ա՛յլոց
առաքինութիւնք յորոշեալ ձև երևէին. իսկ որք կուսին
՝ի բոլորակ. զորմէ գիտելի է, զի ո՛ և իցէ ձև եթէ
եռանկիւնի իցէ և եթէ քառակուսի՝ սկիզբն ունի

և

և կատարած. իսկ բոլորակն ոչ սկիզբն ունի և ոչ կատարած. զի ուր է սկիզբն՝ հանդ և կատարած. և ուր կատարած՝ անդ և սկիզբն, որով և սրբոնակէ յինքեան զայմ ձև. յոյր սակս իսկ և բնութիւնն ի բոլորակուն դիմէ. ոչ երևի ի սնդիկն. ի պղպջակն, եւ. սոյնպէս որինչ առաքինութիւնք կան յայլս՝ այսպիսի կիր այնպիսի օրինակաւ կարգին. իսկ ՍԲՅ հուսին առաքինութիւնք են իբրև բոլորակ՝ որոյ բովանդակուին ոչ ունի տարած ոչ սկզբան և ոչ կատարածի. և ինքն պարապրէ զայմ առաքինութիւս այլոց սբոց, Աստի ի դիրս երդոյ երդոյն. (Ե. 14.) առաքինութիւնք ՍԲՅ հուսին կոչին Ճախարակ հեպ յասելն.* Ձեռք նիր Ճախարակեայք ոսկեղինք։ զորմէ տես (ի Գառն Ք. Հատ. ք. 7.) իսկ առատնօր Ձեռաք նշանակին առաքինական գործքն և հեանք ՍԲՅ հուսին, յորում երևեր բովանդակուին առաքինութեց իբր յանչափելի բոլորակ մի։ Եւ ոչ զբոլորակն անաշխատ և իբր ինքնին պտոյտքն ի տափարակ տեղւոջ, սոյնպէս և առաքինական հեանք սբոց հուսին ինքնին պտոյտքեր ի վեր ընարձակուն ընդհատ յաճմնեցրգործուես կնորհեցուեց։ Եւ ոչ Ճա իբրով բոլորակութ շրջապատել կայ յերկինից և յօդոյ և ի ջրոյ, սոյնպէս և առաքինական հեանք ՍԲՅ հուսին բովանդակ շրջապատել երկինային զօրութիւն, և ի ընդհատ, և ի կատարել ուեց իբրև ի ջրոյ։

Ե. Այլ ՍԲՅ ըն կարգի ընդհատ ասին բնակարան ՍԲՅ. և ըն կարգի առաքինուեց քաղաք ՍԲՅ. իսկ ՍԲ կոյն մի միոյն յատուկ քաղաք. մինչ զի եթե որոնեսցուք՝ թէ ո՞ւր է քաղաքն ՍԲՅ, մարդարէք իբր մատամբ ցուցանեն զՍԲ կոյն ասելով.* «Հաւասիկ քաղաքդ ՍԲՅ ։ (սաղ. ձղ. 2.) ահա

ասեիկ ասելով յայտ առնեն՝ թէ մի միայն է այն քաղաք, այն է իմանալին եղէմ յոր ոք կոյսն մարիամ։ * եղէմ կինել ոպ քաղաք ‖. (սաղ. Ձիա. 3։)
Ա՛րդ ներբին գլխաւոր կատարելոյն քաղաքի է կրկին. առաջինն է կարգաւորել կառավարութիւն յիմաստուն քաղաքապետէ. որով ըստ բարոյական մտաց ցուցանի կառավարուի առաքինական կեցուցանող, որ՝ ի ոք կոյսն եղև գերագոյն օրինակաւ՝ իյաւուկ խնամոց ամենիմաստ քաղաքապետին յիսուսէ Քրիստոսէ։

Երկրորդն է համահաւաքութիւն բնակչաց և միաբանութիւն նոյ՝ ի հնազանդիլ սաղմնոյն՝ հրամանաց վերնոյն։ Ա՛ինչև էր մեղուաբեալ ազամ՝ այնպիսի քաղաք էր՝ յորում հաւաքէլ էին ամ առաքինութիւնք. և էր՝ ինամ միաբանութի ամբողջ, որով մարմինն հնազանդէր հոգւոյն, և սաղմն վերնոյն, և զգայական յօժարութիւն ակնարկուէ բանական մասին՝ ի ձեռն հեղել առաքինութեայ. իսկ յորժամ մեղաւ՝ բարձաւ այս միաբանութի՝ ի նմա և՝ ի մեզ. և տիրեաց ոգբալի խիմն անկարգութիւն. մինչև լալ սգոցոսի և ասել. (գաղ. Ե. 17.) * մարդ ,, մին ցանկայ հակառակ հոգւոյ ‖։ Ա՝ սոսին հայելով կարեմք ասել՝ թէ մեք և ոչ իսկ եմք քաղաք, թող թէ քաղաք սուրբ։ Ա՝իսկ՝ ի՝ոք կոյսն մարիամ անթեղի ցուցաւ այս կատարելոյն՝ ի՝ր է հաւաքութիւն ամառաքինութեայ՝ ի յղութէ անտի իւրմէ, և ամենակատար միաբանութեի՝ ի ձեռն գերազանց ներգործութեայ. վ՛ոյ ինքն միայն ասի յաւուկ քաղաք սուրբ։ Ա՛սա այսմ առաւելութէ օրինակեցաւ ոք կոյսն նաև՝ ի տեսանն նոյն, յորում միաբանեալ կային ամ կենդանիք՝ ի մէծ խաղաղութէ, մինչև օձեւանեցաւ՝ ի նմ և ամն խաղաղութէ։ Այլեւ

ցոյք

ցնծք այժմ և ի կատարելութիւս շինուածոց քաղաքի, մանաւանդ ի վայելչութիւն, որով փառաւոր երևի. ոյս վայելչուն ի՞նչ կոյսն էր լիուն առաքինութեց. որովք ուծայինին էրևեցաւ. ըս որում վկայէ յով. Հաննէս. (յայտ. ին. 18.) ասելով. * և ունէր քաղաքն զփառս այ ‖. վ՚ս զի զնմ կարելի փառազարդուն առաքինութեց Հաղորդել էր նմա Հոգին՝ քան զոր աւելի ասել ոչ կարեմք. և և լցեալ էր զնա լուսով իւրով. շմ. (յայտ. ին. 23.) * և ,, փառքն այ լուսաւորէին զնա ‖։

Ս.յս քաղաքս էր ասէ. * ոսկի մաքուր նման սպ ,, ապակւոյ ‖. ոսկին ե կռանելի, իսկ ապակին անկռանելի, ապա զիարդ լինի՝ զի իցէ ոսկի նման ապակւոյ։ Ս.յս բաղդատուի Հայի ի զանազանութեմ առաքինութեց. ըս որոյ ոսկւոյ նմանութեմն Համեմատի առաքինութեց բանական մասին. իսկ ապակւոյ նմանութեմն Համեմատի առաքինութեց զգայական մասին։ Կամ թէ մին Հոգւոյ՝ որ ոսկւոյ Համեմատի, և միւսն մարմնոյ՝ որ վ՚ս բեկանելի լինելոյ Համեմատի ապակւոյ։ Օ այ սոսիկ ի միասին յիշելով՝ կամի ցուցանել թէ նմ առաքինութիք ըս նմի զարդարեալ էր։ (տե՛ս և ի Ծառն. ը. Հատ. ը. 10։)

Ս.յր քաղաքի միւս այլ կատարելուի էր ձևն. զոր մ՚ն ասէ յովՀաննէս՝ թէ էր քառակուսի (այ չորս բեօշ) կիսով. որով ցուցանի նախ՝ թէ ունէր զնմ կատարելուն չորից բարոյական առաքինութեց, և և զՀաւատոյ, զյուսոյ, զսիրոյ, և զգործոյ. որպես ասնիմք ասել ի յայլորդ Հատուածդ. ցուցանի երկրորդ՝ թէ ամենևին կատարեալ էր. զի գնէ թէ կիսով էր (այ զարի ձևով). իբր զի ի վեր և ի վայր, յառաջոյ, և յետոյ, յաջմէ և յահեկէ ըս

ամէն

ամի վայելչացնէր առաքինութիւք։ Ա.յս քաղաք
ունէր և ջուր առատ, որով նշանակին ներքին և
արտաքին առաքինութիւք. «Ներքնոյն ասէ սաղմոսեր-
գուն. * գնացք գետոց ուրախ առնեն զքաղաքնայ».
(սաղ. խե. 4.) «Ի արտաքնոյն ասէ նաւասւմ. (գ.
8.) * Ջուրք շուրջ զնովաւ. որոյ սկիզբն ծով. և ջուրք
„ պարիսպ նմա ։ որով ցուցանի՝ թէ առաքինութիւք
իբրև պարիսպ պատէր էին զնոր կոյսն. որոյ սկիզբն
էր ընդրկեն ոյ իբրև զծով ։ Այլ քանզի այսպէս
հաստատեալ և ամրացեալ էր այս քաղաք յստա-
քինութիւս և ի ընդրկս, պատճառ կոչէ զնա նարե-
կացին ըստ զանազան կատարելութեց յասելն.
* պատճառ սկզնայօրէն ի զանազան մաքրակարդ
„ ականց յարմարեալ . . . պատճառ ամենա-
„ հրաշ (ի կուսութե) ըն եղեկիելի՝ որ աղխեալ
„ զմուտ քո Ջշգրտապատումն գրեաց . պատ.
„ ուճար շրջապարիսպ ըստ դաւթայ, որոյ հիմն ան-
„ շարժութե ի բարձրելոյն հաստատեցաւ . պատ.
„ ուճար ամրակառոյց քաղաքին վերնոյ ըն պօղոսի.
„ որում ջհանուրս բնակիչս արարեր ։ Ա.յս
պատճառ կամ այս քաղաք ունէր և խրամ խո-
նարհութե , ըն որ անցանէին ջուրք առաքինութեց։
Ունէր և պահապան զհոգին ՚ոբ։ Հիմունք այսր
քաղաքի են ըն այլևայլ կարգի են
նահապետք և մարգարէք, և ամ՚ոբք. և հաստատուի
առաքինութեց նոյ էր իբրև զվէմ պատճառական. ըստ
(եսայ. ին 16.) * ահաւասիկ ես դնեմ՚ի հիմունս
„ սիոնի վէմ ։ . ՚ի վէմ այսոցիկ հիմանց շինեցաւ
այս սիոն քաղաք նոր ՚ոբ կոյս. և ՚ի վէմ վիմի ոյ նոր
՚ի վէմ հաստատուե ոց կանգնեցան առաքինութիք
նէր . մինչև ծածկիլ նոյ և չերևիլ առնուաւ ։ Այլ
զորդ կարգ հիմանց այսր քաղաքի էին նոյն իսկ

առա-

առաքինութիւնք նոքա. և վկայեն երբ հաստատուն առաքինութեանցն. որով արժանացաւ ընդունիլ յինքն զվկայն կենդանին զյիսուս։ Որոյնք այսր քաղաքի էին պատուհասական և ընտիր քարինք փակեալք ընդ՝ ի և ինչ անկարդուեց, և բացեալք միայն առաձգ. դրունք աչաց՝ ի տեսանել զյիսուսինան. դրունք ականջաց՝ ի լսել զՏիրոդեսու. դրունք բերանոյն՝ ի խօսիլ զօգտակարս. դրունք մտացն՝ ի խորհիլ զվերինս. դրունք կամացն՝ ի բերիլ յանբափելի սէր նայ։ Որոյնք դրունք այնչափ բարձր էին և դերապոյնք, մինչև չկարել հրեշտակի ոտն չափել, այլ միայն թռուել. թէպէտ և կարաց չափել զպարիսպն. (յայտ. ին. 17.) վ՞ոչն զդերապոյնան կարելի է թռուել այլ չէ հնար չափել. որ կարեմք թռուել զյիսուսին անձինս՝ ի միւռե երկրորդուե, բայց չափել անկարանամք. ոյնպէս կարաց հրեշտակին թռուել զառաքինութիս կուսին, բայց անկարեցաւ չափել։ Որոյնք դրունք ասէ՝ ըստ որս և այսոքիկ հիմունք էին ժբ. (յայտ. ին. 12. 19.) որով ոչ եթէ զրոշեալ թիւն առաքինութեց կուսին ցուցանէ, այլ զզանազանութիւն նց, ըստ ամ կարդի առաքինութեց. (յայտմաւ՞ սեպտ. 8. երես. 58։ և նոյեմբ. 21. երես 196։)

Որդ այսպիսի և այսքան առաքինութիք փայլեալ և փառաւորեալ յոբ կուսին, եղև նախատիպ և ակզբնատիպար օրինակ ամենայն առաքինեաց, մանաւանդ կուսից և կուսուհեանց. ուստի ասէ նա բեկացին. * քարեհամբաւել էս մաքրուե շաւիղ ,, նախընթաց կուսից ‖. և ս * սկզբնարար կու- ,, սից անարատուե‖. և դարձեալ. * մաքրուի կու- ,, սից և սկզբնաշաւիղ դասուց երջանկաց‖. և և. * անարատ կուսից, նոցատակ կրօնից ‖. ս և դար-

Ձեալ.

ձեալ. * նպատակ կուսից ||: Սոյնպէս և այլոց ուղ-
ղուեց տիպար խոստովանելով զնա ասէ. * օրինակ
,, ուղղուէ անայլայլակ վրիպուէ ||: Իսկ մաքրուէ
կարգաց կրօնից սկիզբն դասելով ասէ. * որպէս
,, երևեալն 'ի քէն միածին անդրանիկ բնութեն հօր՝
,, սկիզբն ամի հետևման խաչունակ մահակիր
,, ձգանց, այսմ երանեալդ և բարեբանեալդ գեր
,, օրինակ ցուցման տեսակի ն̃ծակրօն կարգաց
,, ծաղկեցար ||: Իսկ արդարև որչափ կարգք կրօնից
հաստատեցան 'ի մէջ եկեղեցւոյ՝ ամի ինքն գտա-
ռաջնորդող յառաքինական կեանս, և իբր նա-
խատիպ բարեկարգ ձգանց նոցին. որոյ վն կոչէ
զնա նարեկացին. * վսեմական վարուց նախընթաց
,, և յաջողաշաւիղ ||. և խօսելով առ նա ասէ. * նմ
,, ամբծաց ընտրուէ պսակ սրբուէ դու դաւա-
,, նեցար ||. և թէ դու եղեր * պատճառ պատշա-
,, ճից անպատկառ ձգնուեց ||. և կնքելով զբանն
գնէ զնա լինիլ * օրինակ երանուէ ||. զի որ միան-
գամ հայելով 'ի նա, և ջերմեռանդն լինելով
առ նա՝ փութայ հետևիլ առաքինուեց նորա,
գտանէ զառհաւատչեայն երանութե յաստի
կեանս, և բերկրի 'ի խաղաղութե, և աներկեան
հասանէ յերանութին յաւիտենական:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ ։

'Ի վր̄ առաքինութեանց մէջ ճառին 'ի մասնաւորի ։

Է. Չորրք առաքինութեանց կրկին են. մտային և վարքային, կամ մտաբանական և բարոյական ։ Մտային առաքինութիւնքն են հաւատ, յոյս, սէր. հաւատքն 'ի միտս, յոյս և սէր 'ի կամս. յոյսն ը̄ ցասմնական մասին, սէրն ը̄ ըղձական մասին ։ Բարոյականքն են խոհեմութի, արդարութի, արիութի, բարեխառնութի. խոհեմութին 'ի միտս. արդարութի 'ի կամս. արիութի և բարեխառնութի 'ի զգայական յօժարութե, արիութին ը̄ ցասմնականին՝ բարեխառնութին ը̄ ըղձականին ։ Այսոքիկ առաքինութիք ը̄ վերոյգրեալդ 'ի կատարեալ աստիճանի փայլեին 'ի մեր կոյսն ։ Ընդ սոսին և եօթն պարգևք հոգւոյն մեյ. որ են իմաստութի, հանճար, խորհուրդ, զօրութի, գիտութի, մտապաշտութի, և երկիւղ. բայց սոքա յատկապէս չեն առաքինութիք, այլ այնպիսի ինչ զօրութիք՝ որք տրամադրեն կամ պատրաստեն՝ դիւրաւ գործել զգործս առաքինութեց, և յօժար ելուզանել զպտուղս հոգւոյն. որ են սէր, խնդութի, խաղաղութի, համբերութի, երկայնմտութի, բարութի, քաղցրութի, հեզութի, հաւատ, համեստութի, ժուժկալութի, և ողջախոհութի. և ենոքք յօժարակամ ներգործութիք առաքինութեց ։ 'Ի վր̄ որոյ մի մի խօսիլ հայելովառ ոք կոյսն՝ երկար լինի. վ̄ո բաւ հարցուք առաջի անել զկարևորսն. նախ զհանգամանս առաքինութե հաւատոյ, և այսպէս զայլոց ։ Ըստ ասելոյ որքյն պօղոսի (եբր. ժա. 6.) * հաւատով արժան

,, և այնմ՝ որ մերձենայ առ ՚ած։ արդ յայտ է թէ
մի միայն ՚ընդ կոյսն եղև, որ առաւել ՚ընդ զնամարա-
րածս և ՚ի վեր քան զնամ մերձեցաւ առ ՚ած. ու-
րեմն հարկ էր նմա ունել զայնպիսի հաւատս, որ
էջե ՚ի վեր քան զնամ։ Այս հաւատք ՚ընդ կուսին
էր լոյսն այն, զոր ստեղծ ՚ած ՚ի սկզբան ՚ընդ յա՛ջ
քան զերկիր զարդարել. ըստ որոյ և հաւատքն ասի
լինիլ առաջինն ՚ի մէջ առաքինութեց. և սոյն այս
հաւատքս էր՝ որ լուսաւորեաց համայն զհոգի ՚ընդ
կուսին ՚ի տեսանել զնամ դերբնական ձանաչելիս.
որով և հոգևորապէս հարսնախօսեցաւ հոգւոյն
սրբոյ. ըստ որում ասէ բերանով ոմնէ։ (ք. 20.) * խո-
,, սեցայց զքեզ ինձ հաւատով ք ։ Այսմ հոգևոր
հարսնախօսութենէ պարզելի երևեցոյց ՚ընդ կոյսն զներ-
գործութիս հաւատոյ. մանաւանդ ՚ի ժամու աւետման,
յորժամ հաւատաց այնպիսի բանի, որ ՚ի վեր էր
քան զբան, ընդդէմ իւրոյ ձանաչման ։ Վ՚ասէր
ինքն՝ թէ ՚ծնանիցէ ՚ի կոյս, և ոչ երբէք մերձենալոց
է կայր. զայս անտարակոյս այսպէս դիտելով՝ յաւե-
տել նմա հրեշտակին՝ թէ կուսութ յղանալոց ես
զորդի, և կուսութ ծնանելոց ես, անտարակոյս
հաւատաց և ասաց. * ահաւասիկ կամ աղախին
տն ։ ոչ թէ ասէր. հաւատամ, և ահա պատրաստ
եմ ծառայելոյ այսմ մեծի խորհրդոյ ։ * Վ՚ասնա-
,, գերազանց հաւատք եղև այս (ասէ ալկերտ.
,, ղուկ. ա.) վ՚ո զի անձանելի հաւատք է
,, այսպիսի անհաս խորհրդոյ աներկբայ ՚ընծայ։
Վ՚ս ոչն ամբրոսիոս ասէ. * տեսանես թէ ոչ
,, կոյսն զինարդ այսպիսի մեծի խորհրդոյ զայսպի-
,, սի հաւատս ընծայեաց առանց երկուձանալոյ.
,, արդարև հաւատք մեծ և գերազանց ։ որով
և ըստ ասելոյն ոչ վճռին, եղև ոչ կոյսն վճռ

հա-

հաւատոյ՝ ինձ թէ մայր հաւատոյ։ Այլ ի մեզանէն չէին՝ մայր անհաւատուբէ էղև, և անհաւատուբ կորոյս զինքն և զորդիս իւր. իսկ՝ որ կոյսն Հետուվ իւրով կեցոյց զորս նա կորոյս. և հաւատով նորոգ ծնաւ զնո։ Աբրահամու հաւատք մեծ էղև՝ զի ամէն՝ ի հաւատալն այ՝ թէ Հարիւրամեան դոլով կարիցէ ծնանիլ. չունելով յոյս՝ յոյս էառ և հաւատաց. ոնց ասէ առաքեալն. (Հռոմ. դ. 8.) որ անյոյսն յոյս՝ սուլ հաւատաց։ Այս հաւատք աբրահամու այնչափ մեծ էղև՝ մինչև արդարացուցանել զնա. ըստ այնմ (ծնն. ժե. 6.) * հաւատաց աբրահամ յայ, և համարեցաւ նմա յարդարու՝ թիւն։ Այս տակայն եթէ ղհաւատ նորա համեմատեցուք հաւատոյ՝ որ կուսին՝ անհամեմատ տարբերուն դտանեմք. նախ՝ ղի իրք աբրահամու չէին անկարելի. իսկ՝ որ կուսին ըստ բնական կարգի անկարելի էր։ Երկրորդ՝ ղի աբրահամն տարակուսանօք խաւսէր. ղի նախ տարակուսեցաւ և յետոյ հաւատաց. իսկ՝ որ կոյսն ամենևին ոչ տարակուսեցաւ. միայն եհարց ըղղիարդն, և հրեշտակն եդ առաջի նորա զեղանակ նին անկարելի. և նա այսմ անկարելի եղանակի աներկբայ հաւատաց։ Երրորդ՝ ղի ըզվերոյդրեալդ՝ աբրահամ հաւատաց, և համարեցաւ նմ յարդարուն. իսկ՝ որ կոյսն յառաջ քան ղհաւատալ մեծի խորհրդոյն փայլեր՝ ի լոյս ամենապայծառ հաւատոյ և՝ ի ծայրագոյն արդարուբ. այնպէս՝ ղի ոնց բոյն ինքնին՝ ի վեր ելանէ և յափշտակէ, սոյնպէս և հաւատք՝ որ կուսին ինքնին էլ՝ ի վեր՝ յափշտակէլի ծոցոյ հօր ղմիածին որդին և յղանալ. որոյ դրեթէ ոնց ասէ * հաւատով յղացաւ. կամ ոնց այլք ասեն՝ * ականջօք յղացաւ։

Որդ եթէ պօղոս առաքեալ այնչափ գովէ զհա-
ւատն աբրահամու, և զնա ինքն *հայր ամ հաւատացե-
լոց|| կոչէ, (հռովմ. դ. 12.) ապա որքան և որ-
պիսի գովութե արժանի համարեսցի հաւատք սրբ
կուսին. և ոչ միայն գովութե, այլև մեծի երա-
նութեան. որպ և վկայեաց եղիսաբէթ յերանելն
զնա և յասել. (ղուկ. ա. 45.) * երանի որ հաւատա-
„ ցէ եթէ եղիցի կատարումն ասացելոցս նմ 'ի տնէ||.
կամի ասել. երանի է քեզ զի հաւատացեր այսմ
անհասանելի խորհրդոյ։ Եւ նա ինքն սրբ կոյսն
ևս երանելի տեսանելով զանձն իւր՝ պինի ետ, թէ
ոչ միայն այժմ երանի է ինձ, այլև յաւիտեան ա
ամ տեղիս. զի * յայսմհետէ երանիցեն ինձ ամ
„ ազգք||. (ղուկ. ա. 48։) Եղիսաբէթ ոչ երա-
նեաց զսրբ կոյսն վն յղանալոյն զքս, այլ վն հա-
ւատալոյն. վն զի ոչ ասէ երանի է քեզ՝ զի զած
ունիս յորովայնի, այլ երանի է քեզ՝ զի հաւատա-
ցեր՝ թէ զած ունիս յորովայնի։ Եւ առ այս ասէ
սրն օգոստինոս. (գիրք յաղ. սրբ կուսին. գլ. դ.)
*երանագոյն եղև կոյսն յղանալով զհաւատն քի,
„ քան կրելով յինքեան զմարմինն քի||։ Հաւատք
սրբ կուսին կրկին ևս փայլեցաւ 'ի ժմկի խաչելուեն
քի. վն զի 'ի տեսանելն սր թէ որդի իւր մեռանի
'ի խաչին, կարէր երկբայիլ՝ թէ զիա՞րդ տը-
ւօղն անմահութե մահանայ, որպ եղև առաքելոց,
որք յայն աւուրսն անկան յերկբայութի. բայց 'ի
սրբ կոյսն և ոչ նշմարանք ծնաւ երկբայութեան։
Զայս խորհուրդ յաւագ ուրբաթու (երկդաբար
մտածելով,) 'ի ժդ վառեալ մոմեղինաց զերկոտա-
սանսն շիջուցանեմք՝ և զմին անշէջ պահեմք,
'ինշան անշէջ մնալոյ հաւատոց սրբ կուսին յայնպիսի
պահու։ Մի ոմն 'ի վդպց խորհրդածութի ինչ 'ի

մէջ

մէջ բերէ զայն՝ ասելով. 'ի խաչելութենն քոյ ասէ
էին ոմանք՝ որք ոչ հաւատս ունէին և ոչ ցաւ, ոյք
տիրապետանքն. ոմանք միայն հետ կամ ձանձրոյն
ունէին և ոչ ցաւ, ոյք հրեշտակք. ոմանք միայն
ցաւ ունէին և ոչ հետ հաստատուն. որպէս առա-
քեալքն, (որովհետև անկան 'ի հետոյ գոնէ առ ար-
տաքս.) միայն ըբ կոյսն էր՝ որ ջերմռեան ևս ունէր
'ի ծայրագոյն աստիճանի։ Եւ ըբ այսմ երկդակա-
նին մեկնութեամբ յարմարի ըբոյ կուսին այն քան՝ զոր ասէ
ըբ գիրն, թէ * արդարն 'ի հետոյ կեցցէ ||. այլ թէ
ըբ կոյսն՝ որ միայն արդարն էր՝ ունէր կենդանի
հաւատս, կամ թէ 'ի հաւատս ունէր կենդանութի,
կամ թէ հաւատով կեայր, որպէս ասէ թէ ճուկն 'ի
ջրոյ կեայ՝ այր թէ 'ի մէջ ջուրց կենդանի է։ Եւսեբն
թէ յառաջ ժամաւ 'ի կողմանս ափրիկէի 'ի տեղ-
ւոջ ուրեք յերդ ծովու 'ի խորս ջուրց բազ բղխեր
առանց շինանելոյ. այսպիսի բազ էր հաւատքն
մարիամու՝ ոյք և սէր նոր, որք անշէջ բղխէին 'ի
սիրտ նորուն 'ի խաչելութենն քոյ՝ յորժամ էր նա
'ի խորս ծովու անհնարին ցաւոց։ Այս մեծի հա-
ւատոյ ըբոյ կուսին էր և՝ ամենասէր յոյս նոր. վ-
րդ եթէ չունէր զերազանց յոյս՝ ոչ հաւանէր և ա-
սէր առ հնձակն * ելիցի ինձ ըբ քանի քում||։ Այ
յոյս թէպէտ և ըբոյ կուսին էր, բայց կարեմք ա-
սել թէ ոչ էր վ-ս իւր՝ այլ վ-ս մեր, առ 'ի ըբ յու-
սալ առաջնորդել մեզ յընդունելութի հնարհաց և 'ի
ժառանգութի փրկութե. ուստի ասէ ինքն. * ես
,, միայր ... ըբ յուսոյ||. (սիրաք. ին. 24.) և ևս
թէ * ինև ամ յոյս կենաց||. (ին. 25։) Այլ ծա-
նիր և՝ զի ներգործութի յուսոյ ըբ կուսին բուկան
դակէր 'ի ներգործութե սիրոյ նր, ոյ ներգոր-
[illegible] ... թիւն մաքրութեան հրոյ բուկանդակի 'ի ներ.

գործութեան ջերմութեան ն՟ր. մատիցուք ապա խօսիլ զսիրոյ նորուն: Սէր ո՟րյ կուսին չափի 'ի շնորհաց ն՟ր. ապա քզի չկարեմք դնել չափ շնորհաց նորին, ուրեմն և ոչ սիրոյն. այնպ զի միայն 'ի ն՟ք կոյսն ը՟ս ա՟մի և ամբողջապէս լրացաւ պատուիրանն սիրոյ՝ այն զոր աս՟է. *սիրեսցես զՏ՟ր Ա՟ծ քո յամ՟ սրտէ քումմէ, և յամ՟ անձնէ քումմէ, և յամ՟ զօրութ՟է ,, քումմէ, (կամ յամ՟ մտացքոց)‖. (մարկ. ժբ. 30: մատ. իբ. 37: բ. օրին. զ. 5:) Արդ երեք կարգ են սիրոյ. առաջինն է արենակցութեան՝ որպ սէր ծնողի և ծնեցելոյ, կամ եղբօր և եղբօր. և ըստ այսմ ն՟ք կոյսն սիրէր զԱ՟ծ յամ՟ անձնէ, զի յամ՟ հոգւոյ: Երկրորդն է բարեկամութեան կամ սիրելութ՟ե. և ը՟ս այսմ սիրէր յամ՟ զօրութ՟է կամ յամ՟ մտաց: Երրորդն է փեսայի և հարսին. և ը՟ս այսմ սիրէր յամ՟ սրտէ Նա ևս զհայրն երկնաւոր սիրէր յամ՟ զօրութ՟է կամ հզօրեղապ. զորդին միածին սիրէր յամ՟ սրտէ իմաստութ՟բ. զհոգին Ճշմարիտ սիրէր յամ՟ անձնէ, քաղցրութ՟բ. ուրեմն սիրէր զԱ՟ծ յամ՟ սրտէ, սիրէր յամ՟ անձնէ, սիրէր յամ՟ զօրութ՟է: Յա՟ղ սրտէ. ը՟ս որում սիրտ ն՟ր՝ որ կարաց պարագրել զԱ՟ծ յիւքեան, կարաց պարագրել և զսէր ն՟ր. մինչ զի բովանդակ սիրտ ն՟ր տոգորել էր սիրովն ա՟յ. զ՟ր տոգորի սպունգ բովանդակ 'ի խորս ծովու ջրով: Ոչ գտանիւր 'ի նմա և ոչ կէտ մի՝ որ չէր լցեալ սիրովն ա՟յ: Սիրտ ն՟ր ոչ յայլ ինչ բերիւր, եթէ ոչ յայն՝ զոր կրէր յորովայնի. և ը՟ս այսմ որպ բոլոր 'ի նմա էր Ա՟ծ մարմնով, սոյնպ և ինքն բոլոր յաստուած էր սրտիւ: Նաղի և մայրական սէր նորա բնականաբար զսոյն պահանջէր: Մայրական սէր այլոց մարց յարի յորդին կիսամասնաբար. վ՟ն զի որդին բոլորապ ոչ է յիւրմէ, այլև յայլմէ, զի նաև

'ի

ի հօրէ. իսկ սէր՝ որ կուսին յարէր յորդւոյն քրիստոս, զի յիւրմէ էր բոլոր։ Յամենայնի՝ այ յամ հոգւոյ. զի ոչ երբեք բաժանեցաւ հոգի նէր յայն ինչ՝ որ չէր նա, զի յայն միայն ունէր զայն իբրև յիւր մի միայն կեդրոն։ Յատկութեն սիրոյ է միաւորել զսիրօղն ընդ սիրեցեալին. որոյ ապացոյցն երևեցաւ յորդւոյն այ, որ վասն սիրելոյ զազգ մարդկան միաւորեցաւ ընդ մարդկայինն բնութեան. ընդ որոյ և հոգի նորին կուսին միաւորէին ընդ այ, ոչ թէ լեալէր ինքն օդ, և նա լոյս՝ միաւորեալ ընդ նմա. և կամ ոչ թէ ինքն լեալէր իբր մարմին, և նա իբր հոգի միաւորէին ի միասին։ Յամ չորրորդ. և այս՝ ընդ տարածութեան և ընդ սաստկութեան. ասացի ընդ տարածութեան, զի զոր ինչ զօրութեամբ և ունէր՝ եթէ ընդ մեծ և եթէ ընդ համայ և եթէ ընդ զգայութեանց՝ զամենայն ուղղեալ էր առ աստուած. սոյնպէս և զնամ նորոգողն ծնեալ իսկ այսոցիկ զօրութեանց։ Ասացի և ընդ սաստկութեան. վասն զի այնչափ էր զօրացեալ սիրովն այ, մինչև ոչ ևս կարել առաւելուլ և կամ իմիք թուլանալ նա՛ անտի՝ եթէ ի նեղութեան և եթէ ի հալածանս. ուստի սէր նորա անյաղթելի ասի. (երգ. ը. 7։) Եթէ մահ ևս ընդ առաջ ելանէր՝ ոչինչ իմիք տկարանայր. վասն զի * հզօր է իբրև զմահ սէր ։ (երգ. ը. 6.) որոյ վասն իսկ ետ ի մահ զօրդի իւր. ուստի ոչ ասի՝ թէ * այնպէս սիրեաց աստ զնա, մինչև զօրդին իւր միածին ետ ։ (յովհ. գ. 16.) սոյնպէս և վասն հոգւոյ կուսին ասի. այնպէս սիրեաց զնա և վասն այ զնա, մինչև տալ ի մահ զօրդի իւր, գերագոյն ինչ օրէնս նակաւ ընդ զոր արար աբրահամ. ըստ որոյ մարթ է ասել, թէ * առաւել քան զաբրահամ է աստ ։ (մատ. ժբ. 42.) նաև զի պատրաստ էր զանձն ևս տալ ի բիւր մահուունս յանչափելի սիրոյ իւրմէ։

Ա՚ն այսոցիկ պատճառաց սէր ՚ըզ կուսին ասի լինել ՚ի վեր ՚քան զսէր արենակցուհե, ՚ի վեր ՚ք զսէր բարեկամուհե, ՚ի վեր քան զսէր հարսին և փեսայի, և ա՚ ի վեր քան զսէր սերովբէից և քերովբէից, և ամ զօրութեց երկնից, և ՚ի վեր ՚ք զսէր ո՛ և իցէ կարելի ստեղծուածոյ, զի էր սէր ամօթ. և ոչ կարէ լինել ստեղծական էակ ինչ ՚ի վեր ՚ք զամայր, այնպէ և ա՚ ոչ կարէ լինել սէր ՚ի վեր ՚ք զսէր ՚ըզ կուսին։ Ասասի ոմանք զսէր ՚ըզ կուսին նմանեցուցանեն գերագոյն տարեր, այ հրոյ. որ է տարր ՚ի վեր ՚ք զօդ, ՚ի վեր ՚ք զջուր, ՚ի վեր ՚ք զհող. և յերաւի իսկ. զի ոչ որ ըն հրոյ միանայ՝ հուր դառնայ, այնպէ և ՚ըզ կոյսն իրաւ միանալով ըն անհուն հրոյ՝ այ ըն որդւոյն ա՚, բոլոր հրացա՚ի սիրոյ. մինչ զի որ միանգամ մերձենայր ՚ի նա, ՚ի հուր սիրոյ նէր դառնայր. ոչ որ ինչ անկանի՚ի հուր՝ դառնայ ՚ի հուր. զորմէ ասէ սողոմոն. * հուր ոչ երբեք ասէ շատ ։ (առակ. Լ. 16։) Պարզ բոցոյ ևս նմանի սէր ՚ըզ կուսին, յաղի անշէջ, ևս և՚ի ՃՄԿ վշտաց և ցաւոց, ոչ տեսաւ՚ի խաչելութե. վ՚ն զի ըստ ասելոյ աւետարանչին, անդ առ խաչին կայր իբրև զբոց ուղիղ, և ասէր. * ո՛ տայր զմահ իմ փոխանակ քո. ես փրկէ քո ։ (ը. Թագ. ԺԸ. 33.) իսկ առաքեալքն իբր կայծակունք՝ (այ իբր կայծ կի խրվելչիմ) ցրուեցան։ Բոց սիրոյ արդարև տանջէ զոգի. բայց բոց սիրոյ ՚ըզ կուսին գերագոյն զանգիմ քան զ՚ամ զօրութի ո՛ և իցէ սիրոյ՝ ամենևին ոչ տանջէր զնա. այլ բերկրական ցնծութեամբ արտասփռէր, և յաւիտեակէր յաղթայնութե ինչ. յոր միտ ասէ ինքն. *խանդակաթ եմ ՚ի սէր քո ։(երգ. Ը. 8.) խանդակաթ դնեալ՝ կամի ասել. ոչ երեք այլևս, այլ յաւիշտակիմ. ոչ երեք տկարանամ, այլ

զբ-

զոհարձանաւ. ոչ եթէ հալիմ, այլ փայլիմ։ Ա. Այլ
և սա բաղում բանք կան խօսելոյ զսիրոյ աբել կուսին՝
որ առ աճ, սակայն անհաս գոլով յինէն նահան-
ջիմ՝ ի գրելոյ։ Կան և բազմ բանք խօսելոյ զայնմ
սիրոյ նէ՝ զոր ունի առ մարդիկ, բայց զայնմանէ
ունիմք խօսիլ՝ ի Հաւն. Ժ. յօդ. 8։

Է. Հայեցուք այժմ՝ ի բարոյական առաքինուհիս
սրբոյ կուսին, որք միանգամայն հեղան՝ ի նա
ըստ աճական առաքինութեան։ Յօդիկ առաքինութիք
ոչ աձէին՝ ի սբ կոյնըս ունակութենէ. վասն զի էին՝ ի
լիակատար աստիճանի. սակայն յաճմի՝ ի դիպել առ-
թին՝ յառնիցան անդ փայլէին և առաւելուին՝ ի
ներգործութենիս իւրեանց՝ բայց՝ ի փորձառական ա-
ռաքինութենէ, զոր ոս՝ ի ձեռն փորձոյ երևեցուցա-
նէր. ոմն էր համբերութեի, ժուժկալութեի, կեն-
ցաղավարութեի, խոստակցութեի. ևլն։ Յայսոսիկ ա-
ռաքինուհիս առաջինն է խմաստութեի՝ ի միտս. որ
ըստ գործնական ներգործութենէ՝ ասի խոհեմութեի։
Ա. Այլ թէ քանի և արպիսի էր՝ ի սբ կոյն այս կա-
տարելութեի՝ ոչ կարեմք այլոյ իմիք չափել, բայց
եթէ այնու՝ զի իշխեաց կրկէ յինքեան զանաստման
խմաստութենն, և եղև իրական անօթ նորին. ըստ
ըստ ասելոյ մեկնչին՝ * էր արժան անօթոյն երկնայինն
„ խմաստութենէ ոչ լինանալ՝ ի լուսէ խմաստութենէ
„ նէ՝ զոր ընկալաւ յորովայն իւր ‖. նագի նա ինքն՝
որ բնակեցաւ՝ ի նմ՝ էլոյ զնա իւրով խմաստութ.
ըմ (սիրաք. ին. 35.) * որ ընդ իբրև փիսոնն գի-
„ մաստութեի ‖. այ թէ հանդոյն փիսոնն գետոյ
լիացուցէ և զխմաստութեն նր։ Կարէ խմաստութ՝
նշանակիլ աստ՝ ի Քանձրացէնն՝ խմաստնոյն, այ
տիրոյն խմաստութենէ, այն ինքն է սբ կոյն մա-

մաս-

մաստուին ածային, և հետաւ ՚ինա նա ինքն գետն
խմաստուե, և ելից խմաստութ զամ ըստնակուինր.
ըս որոյ յաւելու ասել խմաստունն. (սիրաք. իդ. 26.)
*որ ընու ոմն եբիրատ զղգօնութի ‖. այ մեկ գետն
ածային խմաստութե լի արար զղգօնութի մտաց
նր, զոր ընտրեաց ինքեան մնլը, և խմաստնացոյց
զնա առաւել քան զամ: Ոլայլ խմաստնացոյց ածն
ըս իւրեանց չափու. իսկ զնք կոյսն առաւել քան
զչափ ըս նր արժանապատուհութե. *առակօք խոս
,, սեցաւ ածն ըս ժողովրդեան. (ասէ բեռնարտինոս.
,, Ճառ. յաղ. մարիամու.) յայտնեաց և առաքե
,, լոց զամենայն իւր բարեկամաց. զինչ ապա
,, պարտ է ասել զսրբոյ կուսէն. արժան է հա
,, ւատալ՝ թե օրչափ սիրէր զնա իւրև զմայր,
,, այնչափ ծայրագոյնս խմաստնացոյց զնա, և խոր
,, հրդոց իւրոց արար խեչամուտ ‖. եմոյծ և՚ի
ներքին գաղտնիս խմաստութե իւրոյ. ըս որում
ասէ նա ինքն՝ոբ կոյսն. (երգ. ա. 3.)*տարաւ զիս
արքայ՚ի սենեակ իւր‖. ուր եղոյց նմա զամ՝ որ
ինչ կայր՚ի գաղտնութե իւրում: Ոլրդ խմաստուի
ածլոյ կուսին առաւելանլ յերիս եղև. մի՝ ի՚ը տեսա
կանին՚ի ձանաչել զաստուածածային խորհն խոր
հուրդս. երկրորդ՝ ըստ գործնականին՚ի խորհիլ
զամենայն ուղղուի՝ որ ըս կամաց. եր՝ ըս վարժո
ղուե՚ի տեղեկանալ ածային գրոց և այլոց դիտե
լեաց: Ոլստ առաջնոյն ասէ քն առ սուրբ կոյսն.
*գլուխ քո՚ի վր քո իբրև զկարմելոս ‖. (երգ.
է. 5.) կարմելոս Թարգմանի քարձր և պաթարտ.
ըս որում և քարձր է նա յեզր ծովուն ապեայ պա
զեստինոյ. որով նշանակի քարձրութի խմաստուե՝
և պարարտութի ածային մտածուե. որով յաւէշ
տակիւր՝ոբ կոյսն՚ի քարձրադոյն և յանհասանելի
խոր-

խորհուրդս իբրև յեղր ծովու, որ օրինակ է խոր-
հրդոյ ։ Կամելով ապացուցանել թէ ոչ ի քաղց-
րութե՟ յափշտակիւր յայնս՝ յաւելու ասել. * աչք
,, քո աղաւնւոյ ‖. (Երգ. Ա. 14.) ըստ որում աղաւ-
նին անոյշ հայի ։

Ըստ երկրորդին ասէ քս՟ առ կոյսն. * Հիւսք գլխոյ
քո (այ՟ հիւսեալ հերք գլխոյ քո) ոչ՟ ծիրանի թագի ‖.
(Երգ. Է. 5.) Հիւսք գլխոյ են օրինակք գործնական
մտածութեց. որով ցուցանի թէ մտածմունք սբյ կու-
սին միացեալ էին ը՟ գլխոյ՝ այ՟ ը՟ քսի, իբրև տերև
ը՟ ծառոյ. և էին իբրև ծիրանի թագի, այ՟ թէ ծի-
րանացեալ էին ածային սիրով. որք յետ ժմկաց
կարմրացեալ ևս եղեն խոկմամբ խորհրդոյ հեղ-
ման արեանն քսի՝ մեծի թագաւորի ։ Այլ առ ՚ի
ցուցանել թէ այս ամ՟ մտածութիք սբյ կուսին ուղ-
ղէին միայն առ ծայրագոյն բարին և ոչ առ ան-
ցաւորս ինչ՝ միայնոյ ական նմանեցուցանէ ասելով.
* սրտացուցեր զմեզ միով ակամբ քով և միով քառա-
,, մանեկաւ պարանոցի քո ‖. (Երգ. Դ. 9.) կամի
ասել. միութ՟ խորհրդոցդ յափշտակեցեր զիս, սոյն-
պէս և միութե՟ քառամանեկի (այ՟ կերտանըլխի)
կամեցողութեդ կապեցեր զիս ը՟ քեզ. ևս և միա-
ցուցանելով զմիտս քո և զդիտաւորութի քո ՚ի մի
խորհուրդ՝ բերկրեցուցեր զիս. ոչ՟ թէ * Նարդոս և
,, քրքում.. հանդերձ ամ՟ առաջնովք իւղովք ‖, խառ-
նեալ էր ՚ի միասին, և անուշահոտութ՟ նց՟ զմայլեցու-
ցանէիր զիս. (Երգ. Դ. 14.) * իբրև զխունկ բազմա-
,, բուրեան յաւուրս ամարայնոյ ‖. (Սիրաք. Ծ. 8.)
որով ցուցանի նաև գոյն կամ որպիսութի խորհրդոց
սբյ կուսին ը՟ գունոյ նարդոսի և քրքմի՝ այն է
գոյն սիրոյ ։ Ըստ երրդին գիտելի է, զի ոչ՟ աւան-
դեն ՚ոք հարք և երևելի վրդք, յորժամ ՚ոք կոյսն

սնա-

մնանէր 'ի տաճարի՝ վարժէր և զարգանայր անդ
նախ 'ի լեզու եբրայական, և յարհեստ ուղղա-
խօսութե, ևս և յայն ամ՝ որ վայել է մարդկային
իմաստութե 'ի բանալ զբերան իւր հանճարով. զի
որում ասէ իմաստութն (առակ. 'ի վերջն. լա. 27.)
* զբերան իւր բանայ հանճարով և օրէնադրութբ ‖ ։
Եթէ մեծ եղև իմաստութի բանիցն աբիգեայ և
առատ 'ի խօսիլ ընդ դաւթի՝ (ա. Թագ. իե. 3.) մին-
չև ազատել 'ի մահուանէ զնաբաղ, քանի ևս պարտ
էր մեծ լինել և առատ իմաստութե բանից 'որյ կու-
սին 'ի խօսիլ ընդ ամն յազատութի Տի ։ Արժեցաւ
դարձեալ և 'ի բանս 'որ գրոց՝ եթէ մովսիսական
օրինաց, և եթէ մարգարէութեց. եթէ պատմա-
կան զրուցաց, և եթէ խորհրդական մտաց նոցին,
մինչև իմանալ զամ բարձրութի և զխորութի իմաս-
տից յամի. յոր միտ ասէ. * ընդ շրջանակս երկնից շրջե-
ցայ, և ընդ խորս անդնդոց յածայ ‖. (սիրաք. իդ. 8.)
Եւ զայս յայտնի ցուցանէ յերգսն իւր, 'ի մէջ բե-
րելով և զառաջին հարսն ընդ աբրահամու. որով
յայտ առնէ՝ թէ որինչ բանք եղեն և որինչ գոր-
ծեցան 'ի սկզբանէ՝ ամի խելամուտ եղև առաւել
քան զնոյն իսկ զնախահարս և զմարգարէս, և գերա-
զանցեաց զնոքօք. զի թէ սողոմոն իմաստութն վկայէ
զանձնէ, (ժող. ա. 16.) թէ * յաւելայ իմաստութբ քան
„ զամն որք յառաջ եղեն քան զիս յԵմ ‖, քանի
ևս 'որ կոյսն՝ յորմէ ծնանելոց էր անստեղծ ի-
մաստութին ։ Որդ զորս միանգամ գիտէր 'որ կոյսն
հեղեալ իմաստութբ՝ յաւիթմն խելամուտ լինէր
փորձառութբ. զի որոյ ասէ ղուկաս. (բ. 19.) * և մա-
րիամ զամ զբանս զայսոսիկ պահէր, և խելամուտ
„ լինէր 'ի սրտի իւրում ‖. համեմատելով ընդ այնմ
ամի՝ զորս հեղմամբ գիտէր, և զորս ուսմամբ

ստա-

ստացեալ ներ. ըստ այսմ ես ասեմ զոր ասէ (ի համարն. 51.) Թէ * մայր նոր պահէր զամ զբանսն ի սրբ
,, տի իւրում»: Եւ թէպէտ ասէ անդ զուկաս՝ Թէ * նք ոչ իմացան զբանն», բայց այդ ոչ հայի յանդ
գետ լինիլն, այլ յայն Թէ ցայնժամ ոչ գիտէին զդէպ տաւորուն բանիցն. և ի ժամանն յայնմիկ փոքձիւ գիտացին՝ զոր առաց: Զոր զոր գիտաց և որոց միանգամ խելամուտ եղև՝ թէ կոյսն տեսանելով և լսելով՝ ուսոյց և այլոց ըստ չափու նոցին. զի * ի ,, սիոնէ ելցէն օրէնք, և բան տն յերկրէ». (միք. գ. 2:) Նմանէ ուսան և առաքեալք և աւետարանիչք զայն ամ՝ որք միանգամ եղեն ընդհանր մինչև ի ձամ մկրտուէն. յայս հայելով ասէ թէ կոյսն. (երգ. ե. 7.) * առին զնա պահապանք պարսպաց». ըստ Թէ որչափ ինչ գիտացի ընդհանր՝ որով խելայեցայ, ուսան յինէն առաքեալք և աշակերտք: Յայսպիսիս Ճոխացեալ և զարդարեալ տեսանելով իմաստնոյն ընդ կոյսն՝ ասէ ի դէմս ոնեայ. դու * իբրև անօթ ոսկւոյ յեռեալ. ամ պատուական ,, ակամբք զարդարեալ». (սիրաք ծ. 10.) ոսկւոյ ասէ ըստ դերադանցուէն. իսկ պատուական ակամբք իմանայ զընտրեալսն վարժմունս, որով զարդարեցաւ ընդ կոյսն: Ատիցուք այժմ խօսիլ զարդարուէ. ըստ զայնմ առաքինուէ՝ որով հատուցանէ մարդ իւրաքանչիւրոյ ընդ գործս: Ո այս առաքինուէն ունէր ընդ կոյսն գերազոյն աստիճանաւ՝ առ ամ, առ ընկերն, և առ ինքն: Ա.ռ ամ՝ յամի և յամ ժամ ընդհատոյս նոր կատարելով: Ա.ռ ընկերն՝ յամի զբազմին կամելով, և բարի օրինակ երևելով, և վնաս ամի աղօթս առնելով. և այժմ վնաս մեր յերկինս բազմեխոս լինելով: Ա.ռ ինքն՝ յամի զանձն անարատ ունելով: Այնպէս և յառաքինուէ արիուէ գերազոյն

գտաւ

պատասխանի կոյսն. որով և անմատչելի եղև յան և ի-
հնարից սատկի, և անյաղթ լինչև ի վիշտս. քան
որում և յառաքինութե հեղուն եղև սքանչելի, և
ի վերհանձնութե հրաշալի։

ը. Ասա սին և յառաքինութե բարեխառնութե գե-
րազանցել զատաս քան զաւր։ Այլ գիտելի է, զի
այս առաքինութի յերիս ունի զիւր ներգործութիան.
առաջինն է յարտաքին շարժումն, ի պարկեշտութե
զգայարանաց, ի համեստութե զվեստուց, և ի
կենցաղավարութե ընդ այլոց, յորս իբրև երկնային
հրեշտակ երևեցաւ ընդ կոյսն. այնչափ երկնամայր-
գոյ այս առաքինութի, մինչդեռ յերևիլնիմ հրեշտակին
ի կերպարանս առն և յայլոյն տալ՝ ոչ խոսեցաւ
ընդ նմի, բայց եթէ յորժամ յայտնեաց նմի հրեշ-
տակն զբան իւր, և զի լինիլ իւր. ապա զի ոչ ասէ
երկնիմոս (ի Թուղթն առ եւստոքիոս. յաղ-
պատպանութե կուսութե.) ինքն ապա իւրոյ ծայրագոյն
պարկեշտութե չուներ սովորութի խոսիլ ընդ առն։ Երկ-
րորդն է ի սննդեան՝ յուտելն և յըմպելն, յորս
ամենազգաստ գտաւ ընդ կոյսն ի ձեռն ժուժկա-
լութե. ըստ որոյ ասի՝ Թէ * ժուժկալութե որովայնի կըր-
,, եաց զձեզ յորովայնի ։ և Թէ * որովայնն՝ որ ցնծա-
,, ցաւ ասէ՝ ոչ ծանրասցաւ հերակրով։ և Թէ * ոչ
,, յաղանայր մարիամ զձեզ յորովայնի՝ եթէ յղիա-
,, նայր ի նմի ախորժ որովայնի ։ Երրորդն է ի
սերնդեան ի ձեռն ամուսնութե. յայսմ մասին մի
միայն գտաւ ընդ կոյսն իւրով կուսութե։ Այս կու-
սութի նոր եղև ի նմի ոչ եթէ առաքինութի, այլ ի
վեր քան զառաքինութի։ Վասն ընդ կոյսն Թէ
ինչ է ամուսնութի, և ինչ կուսութի. բայց զայս ևս
գիտեր՝ Թէ ինքն միշտ ի կուսութե մնալոց է, և ոչ
երբեք կորուսանելոց է զիւր կուսութիւն։ Այնին

իրն

իրի ասեն ոմանք, թէ զայս գիտե լոկ աբեղ կուսին՝ ի սնանիլն անդ ի տաճարի ուսմանցդ զուխտ կուսութե։ Եւ սակայն ոչ երևի պատեհ զայս ասել. վասն զի ուխտ կուսութե նա առնէ՝ որ կարէ կորուսանել զկուսութի իւր. իսկ նա՝ որ գիտէ թէ ոչ երբեք կորուսանելոց է զկուսութի իւր, մանաւանդ թէ անկարելի և է կորուսանել իբր անմարմին հրեշտակ՝ յինչ պէտս ունի ուխտել. զի պակասի նուէր ուխտի։ Այլ քանզի ներդործուն ուխտի մեծ լինի է, մարթ է ասել՝ թէ ոք կոյսն զօրութե արար զայս ի ձեռն ներդործութե ծայրագոյն սիրոյ, յորում բովանդակեր ի և ևս ներգործուն կրօնի՝ և յաւէտ ուխտի կուսութե. ոչ ի ներգործութե ծայրագոյն սիրոյ բովանդակի և ներգործուն կատարեալ զղջման։ Ասացի թէ գիտեր ոք կոյսն՝ եթէ ինքն միշտ ի կուսութե մնալոց է. և այս յայտնի երևի անտի՝ զի յորժամ աւետեաց նմա հրեշտակն՝ թէ հանդերձեալ էր յղանալ և ծնանիլ խոստացաւ, այր զարմացաւ յոյժ, զի երևեցաւ իբր անկարելի. ենթադրէ թէ որպէս ձնպիրհաւ կարիսկ լիր նմա այդ. եթէ լինելոյ իցէ կորուսմամբ կուսութե, այդ չէ կարելի. * քանզի (ես ասէ) զայր ոչ գիտեմ։ (ղուկ. ա. 34։) Այս բան ապացոյց էր անխախտելի մնալոց կուսութեն. վասն զի եթէ ոք կոյսն չէր եդեալ ի մտի՝ թէ ինքն յաւիտեան մնալոց է կոյս և ոչ երբեք գիտելոց է զայր, ոչ ասէր զայդ բան. քանզի ձանաչէր թէ հրեշտակն կարօղ էր այսմ պատասխանի տալ. այլ ոչ գիտես՝ բայց կարես գիտել. և սովին պատասխանեաւ ունայնանայր բան իւր, և ի վայր անկանէր ձանձրութիւն իւր։ Եւ զի ձանձրացեալ ասաց զայն բան, ձանաչէր և թէ անկարելի էր նմա կորուսանել զկուսութիւն, քանզի որ և հրեշ-

տակն

տակն զարմացաւ. *ով իմաստուն կոյս, (ասէ բեռ-
,,նարդոս.) ով զգաստ կոյս. ով թէ զիարդ գերա-
,,գոյն կուսութ. զարմացուցեր զհրեշտակ ած ||:
Եւ պատճառ զարմացուցանելոյ նր զհրեշտակն
այսէր. զի ետես հրեշտակն, թէ ինքն աւետէ նմա
մեծ ինչ՝ որ է ծնանիլ զած և լինել մայր այ. իսկ
նա ցուցանէ՝ թէ յաւէտ ընտրէ կոյս մնալ քան
լինիլ մայր այ. որով և յայտնի ետես, թէ կուսու-
թին մեծ համարեալ է առ նա քան զածամայրու-
թին. և զի ածամայրութե պատիւ անհուն իմն է,
կուսութե պատիւն ևս երևեցաւ այնու իբր
անհուն, որ անհամեմատ և մի միայն: Այսու գե-
րագոյն կուսութ. ցանկալի և սքանչելի գտաւ որ
կոյսն քան զամ կուսանս, և եղև կոյս կուսանաց.
որ առաջին և մի միայն կոյս ՚ի մէջ կուսանաց,
մի՝ ընդ միայնոյ որդւոյն այ: Գրէ յոհաննէս
(յայտ. ժդ. 4.) վն կուսանաց, թէ * զկնի եր-
թան գառինն||. իսկ որ կոյսն եթէ զկնի, եթէ
՚ի միասին, և եթէ յառաջոյ. նախ քան զյղա-
նալն զկնի երթայր ՚ի գտանել. ՚ի յղանալն ՚ի միա-
սին էր նմ լինելով. յետ ծնանելոյն՝ յառաջոյ. վն զի
առաջնորդէր նմա, և նա յամի անսայր նմա: Այլ
վն կուսութե որ ածածնին ունիմք և ևս խօսիլ ՚ի
Ճառն ծննդեան ածն մերոյ. հատ. բ:

Թ. ՚Ի մէջ այսպիսի և այսչափ առաքինութեց, խո-
նարհութի որպէս կուսին ունի զառաջին տեղի ՚ի սրտի
նր. վն զի խոնարհութին է առաջին հիմն առաքի-
նութեց և վերջին պահապան նորին. եթէ զայն միայն
ունէր՝ համարիւր ունիլ զամ. ը որոյ ասէ որոգի-
նէս. (Ճառ. ը. ՚ի վր ղուկասու.) * Մարիամ՝
,,ասելովն հայեցաւ ՚ի խոնարհութի աղախնոյ իւ-
,,րոյ, ՚ի մէջ ւեբեր զամ առաքինութիս. վն զի ՚ի խո-

,, նարհուն և ամ առաքինուն ։ Օ արմանք է՝ զի
ձգ կոյն ուներ զանչափելի ընորհս և զայնքան
հատարելուիս, իսկ ած՝ ոչ՝ ի նոսին՝ այլ՝ ի խոնար-
հուն նր հայեցի ։ Հայեցաւ ասէ՝ ոչ՝ ի ընորհսն՝
զոր ետ ինձ, ոչ՝ ի պարգևսն՝ որովք զարդարեաց
զիս, ոչ՝ ի հատարելուինն՝ որովք վայելչացոյց զիս,
ոչ յայս և ոչ յայն, այլ՝ ի խոնարհուն իմ։ * զինչ ազ-
,, նուազոյն քան զչինիլն մայր ամ (ասէ Հերոնիմ
,, մնա՝ ի Թուղթն առ պաւլա) . զինչ պայծառաց
,, զոյն քան զչինիլն այնպիսի ինչ՝ զոր պայծա-
,, ռուինն յաւիտենական փառաց ընտրեաց. զինչ
,, վհատոյն քան զչինիլն այնպիսի՝ որ ծնանիցի զքա
,, առանց ապականուե . և ասիցէ նա ինքն՝ որ
,, այսպիսի եղև, խոստովանի՝ Թէ ած՝ ի խոնարհու-
,, Թիւն նր միայն նայեցաւ . վ՚ա զի խոնարհուինն է
,, պահապան այլ ամ առաքինուեց ։ Արդ իրացն
պահանջեր ասել՝ Թէ ած հայեցաւ՝ ի կուսուն ա
զախնոյ իւրոյ . վ՚ա զի քանն էր՝ ի վր կուսուԹե
՚ի յղանալն, և ինքն գտաւ մի միայն գերադոյն
՚ի կուսուե . սակայն ոչ զկուսուԹիւն՝ այլ զխոնար-
հուն առաջի առնէ ասելով . * զի հայեցաւ՝ ի խո-
,, նարհուն աղախնոյ իւրոյ ։ Աստի ասէ բեռնար
դոս (Ջառ. ա.՝ ի վր քանին. առաքեցաւ հրեշտակ
յայ.) * հայեցաւ ած առաւել՝ ի խոնարհուն ա
,, զախնոյ իւրոյ քան՝ ի կուսուն նր. կուսուԹիւն հա
,, ճոյացաւ, խոնարհուԹիւն յղացաւ ։ Դարձեալ ասէ
անդ. * մարիամ ընծայէ զանձն կուսուԹիւ, և
,, պարծի խոնարհուԹիւ ։ . վ՚ա զի ասէ * ած առա
,, ւել սիրէր զկոյսն վ՚ա խոնարհուէ՝ ք զխոնարհն
,, վ՚ա կուսուե՚. Քզի յայտ է Թէ հայիլն ամ բե
րի յայն՝ ուր բերի սէր նր . և ոչուիհետև ասէ Թէ
հայեցաւ՝ ի խոնարհուն աղախնոյ իւրոյ, ուրեմն

սերն ՚ի աւաւելն եր ՚ի վէր խոնարհութենէ կուսին՝
քան ՚ի վէր կուսուէ խոնարհին։ Վարձեալ՝ սոյն
այս մեծ վէրայս ՚ի նմին ձառի զարմանալով ինն
զարմանալիս խօսի. * ոմն ասէ կոյս այս այսքան
„ յարդոյ՝ զի ողջունեաց ՚ի հրեշտակէ. այսքան
„ խոնարհ՝ զի հարսնացաւ հիւսան. զեղեցիկ միաց
„ բանուի կուսուէ և խոնարհուէ. ոչ չափով հաձոյ-
„ անայ ՚ի հոգին այն, յորում խոնարհուէն փարի
„ զկուսուէ, և կուսուէն զարդարէ զխոնարհու-
„ թիւն. յորժամ լսես կոյս՝ լսես խոնարհ։ Վասն ապա
հետևեցուցանէ ասելով. * եթէ ոչ կարես հետևիլ
„ կուսուէ խոնարհին, հետևեաց խոնարհուէ կու-
„ սին. գովելի է առաքինուի կուսուէ, այլ ա-
„ ւաւել հարկաւոր է խոնարհուի. այն է խրատ,
„ սա հրաման. ՚ի նոյն դժուարիս, ՚ի սոյն ստէ-
„ պիս. զայնմանէ ասի՝ որ կարօղն է տանիլ տար-
„ ցի. զայսմանէ ասի՝ եթէ ոք ոչ եղիցի (խոնարհ)
„ իբրև զմանուկս զայս՝ ոչ մտցէ յարքայութի-
„ երկինից. այն վարձատրի, սա պահանջի. կարես
„ առանց կուսուէ փրկիլ, առանց խոնարհութե-
„ ոչ կարես։ Վասն սաստկացուցանելով զբան իւր՝
ասէ. * առանց խոնարհուէ հատարձակիմ ասել
„ թէ կուսուէն մարիամու ոչ հաձոյանայր ՚ի-
„ զի ՚ի ծ ասէ. ես յո՛ հանդիպայց եթէ ոչ ՚ի հեզս և
„ ՚ի խոնարհն. ՚ի խոնարհն ասէ, և ոչ ՚ի կոյսն. ու-
„ բեմն եթէ մարիամ ոչ եր խոնարհ, ոչ հանդիպեր
„ ՚ի նմ՝ հոգին ս. և եթէնա ոչ հանդիպեր ՚ի նմա՝
„ ոչ յղանայր զորդին. ՚ծ սպասեր խոնարհուէ
„ աղախնոյ իւրոյ՝ ք կուսուէ. եթէ հաձոյացաւ
„ ՚ի կուսուէ, յղացաւ ՚ի խոնարհուէ. որով
„ յայտնի երևի՝ եթէ անտարակոյս խոնարհուէն
„ արար՝ զի հաձոյացաւ կուսուէն։ Խոնարհուէ

ըմբոյ կուսին այնչափ գերազանց ցուցաւ՝ որչափ նա ինքն կոյսն ի գերազանց արժանապատուելոյ բարձրացաւ. նոյնաստ մարդոյ խոնարհութիւն չէ ինչ այնչափ գերազանց. իսկ գերազանց մարդոյ խոնարհութիւն այնչափ է, որչափ է յինքեան. * ոչ ,, է մեծ խոնարհ լինիլ յանարդութենէ (ասէ քեռ ,, նարդոս)։ մեծ և անգիւտ առաքինութիւն է խո ,, նարհութիւն ի գերազանցութենէ ։ Պարձեալ գրէ սոյն այս բեռնարդոս. * որչափ մեծ եղև մարիամ, ,, այնչափ խոնարհեցոյց ինքն . . . եղև առաջին ,, և յետին. վասն զի յորժամ առաջինն եր զամն՝ ,, յետին եցոյց ինքն. յորժամ ախրուհի եղև ամն՝ ,, եցոյց ինքն աղախին ։ Նոյնպէս ամբրոսիոս. (չաւ ք. ի վեր գրուկ.) ասէ. * տեսս զխոնարհութիւն ,, կուսին ըստ գերազանցութենէն. աղախին կոչէ ,, զինքն՝ յընտրելն անդ մեծ ամն. և այս կարի ,, ի դէպ. զի որ ուներ ծնանիլ զխոնարհն՝ ար ,, ժան էր խոնարհութենէ նմին զհետ գնալ ։ Նոյնպէս (գիրք ք. յաղ. կուսութենէ) ասէ. * հոյս՝ յամի խոնարհ ,, և միշտ խոնարհ, մանաւանդ յորժամ ծանեաւ ,, Թէ ընտրեալ է յայն առ այնքան մեծ խոր ,, հուրդ ։ * ահա քեզ խոնարհ Թագուհի ։ ասէ ռուբերտոս ։ Նոյնպէս պօնավէնդուրա ասէ. * Մարիամ կարդի տիրուհի երկնի և երկրի. Թա ,, գուհի հրեշտակաց, իշխանուհի տիեզերաց, դըշ ,, խոյ փառաց, մայր ամ կենդանեաց, և սը ,, նուցիչ հաստչին ամի. ոչ հայի ի սոսին, այլ ,, յամի սքանչելի խոնարհութենէ զինջանելով ասէ. ,, ահաւասիկ կամ աղախին ամն ։ Ռաւեղընտ ,, բեռ

,, բեռնարգոս) թէ յայնժ փառս բարձրացաւ մա_
,, րիամ. վ՛զի յանհաս խորութ ձգեաց զարմաս
,, խոնարհութե իւրոյ‖: Ո՛ ի ը՛ բանի ա՛ն որչափ որ
խոնարհի, այնչափ բարձրանայ. (ղուկ. ԺԸ. 14:)
Ո ա՛ծ յինքեան ունելով զնաց առ եղիսաբէթ.
դաւանեցաւ զնա մայր ա՛յ. իսկ նա յանչափս խո_
նարհեալ զմեծութի իւր ա՛յ ետ, և զխոնարհութի
ինքեան ասելով. * մեծացուսցէ անձն իմ զտ՛ր. .
,, զի հայեցաւ 'ի խոնարհութի աղախնոյ իւրոյ‖:
Որքան արդեօք քաղցր հնչեաց այս ձայն յակա_
ջըս ա՛յ. յոյժ և յոյժ քաղցր, մինչև ասել զնա.
* ձայն քո քաղցր է‖. (երգ. Բ. 14:) Ընդ որ բերկ_
րեալ և հրեշտակք ասելով. * ձայն տատրակի լսե_
,, լի եղև յերկրի‖. (երգ. Բ. 12.) ձայն տատրակի
և ոչ սոխակի. զի տատրակն խոնարհ է: Ըստ
խոնարհ ձայնին և խոնարհ ճանաչմունք իւր. զորոց
ասէ ՟ս 'ի գիրս երգ երգոց. (Դ. 1.) * վարսք քո
,, իբրև զհօտանս այծից, որք երևեցան 'ի գաղաա_
,, դէ‖: Այս վարսք նշանակեն զխոնարհ ճա_
,, նաչմունս, որք 'ի գլխոյ ելանելով ՟ի 'ի մտաց
կ՛մ 'ի հոգւոյ, վարսք կոչին (՟ի գլխոյ մազ:) Ո_
քա ասէ երևին 'ի գաղաադէ՝ որ թարգմանի բարձ_
րութ. որով ցուցանի թէ ճանաչմունք նոյ կուսին
'ի բարձրութէ գոլով՝ էին խոնարհք իբրև զհերս
այծից. վ՛զի հերք այծից 'ի խոնարհ են: (Այս
բան երգոց երգոյն կրկնի և 'ի գլ. Զ. 4. զորմէ ու_
նիմք խօսիլ 'ի ճառն. Ժ. 10:)

Այսպիսի խոնարհութեամբ ոչ միայն յինքեան
բարձրացաւ նբ կոյսն, այլև զմեզ բարձրացոյց:
Եւայ կամեցաւ բարձրանալ և ա՛ծանալ, անար_
գեցաւ և մեռաւ, զմեզ ևս անարգ կացոյց և
մեռոյց. իսկ նբ կոյսն յաղախնութի խոնարհելով՝
բարձ_

քարձրացոյց զինքն յաճախամայրուն, և զմեզ կեցոյց
և վերացոյց յաճախին որդեգրուն : Այս ասէ քե-
զա պատուհասական քննիչ . (ի ղուկ. ա.) * վայելէր՝
,, զի ոչ հպարտուչ նախնոյ ծնողին մերոյ (Եւա
,, յի) մահ եմուտ յաշ, սոյնպէ ի ձեռն խոնարհու-
,, թեն մարիամու չափեսցի մուտ կենաց ։

Պետրոսեան գեղեցիկ աբեղ կոստէն :

Ժ. Ըժան է աստ խօսիլ և զդերազանց գեղեց-
կուէ աբեղ կոստին ի լրումն գովուէ վեհա-
պանծ առաքինուէեց նր : Ո՞ այսմանէ խօսելոյ քա
բարբառի առ նա և ասէ. * գեղեցիկդ ի կանայս ։
(երգ. ա. 7.) ՚ր գերազանցեալ ի գեղեցկուէեն
քան զամ կանայս . զի յայս ակնարկէ յաւելուածք
բառիդ ի կանայս . վ՚ր զի ոչ յասէն՝ օրհնեալդ
՚ի կանայս՝ իմացել լինի ասել, օրհնեալ ես քան
զամ կանայս՝ և յօրհնուէ գերազանցել, սոյնպէ և
յասէն՝ գեղեցիկդ ի կանայս՝ նշանակի ասել գե-
ղեցիկ ես քան զամ կանայս , և ամենևին գերա-
զանցեալ ի գեղեցկուէ : Այս առ ի ցոյց այսր՝ յա-
ւելու քս ասել առ նա . * ամենևին գեղեցիկ ես
մերձաւոր իմ, և արատ ինչ ոչ գոյ ի քեզ ։ (երգ.
դ. 7 :)

Այլք մասամբ ինն գեղեցիկ են, և մասամբ ինն տգեղ-
ձր մասամբ ինն արդար , և մասամբ ինն մեղաւոր .
*եթէ ասիցեմք՝ եթէ մեղս մեք ոչ ունիմք՝ զանձինս
,, խաբեմք և ճշմարտուէն ի մեզ ոչ գոյ ։ . (ա. յովհ.
ա. 8. 10:) Ահա՝ ըզ կոյսն ամենևին գեղեցիկ ,
ամենևին՝ ըզ, ամենևին անարատ : Այս այ՝ այն-
չափ և այնպիսի , մինչև ցանկալ ի գեղ՚նէ երկ-
նա-

նաւոր թգ͞րի · ը͞մ (սաղ · խէ · 12 ·) * ցանկացաւ
„ թգ͞ր գեղոյ քո ‖ · նաև 'ի հայեցուածոյ գեղոյ
նորա յափշտակիլ և ասել · * դարձո զաչս քո ա-
„ ռաջի իմ · վ͞ս զի ն͞ք ըստաուցին զիս ‖ · (երգ · Զ ·
4։) Ինչ որ ապշեալ և երկնայնոց բարբառելին
առնա · * դարձիր դարձիր սոմնացիդ՝ դարձիր դար-
„ ձիր, և տեսցուք զքեզ ‖ · (երգ · Զ · 12։) Օ այսմի
գեղեցկութ͞ի ունելով 'որ կուսին՝ կոչէ զինքն նաև
սեաւ յասելն · (երգ · Ա · 4 ·) * Սեաւ եմ ես և
„ գեղեցիկ ‖ · սեաւ՝ ը͞ս գոլոյ 'ի մարմնի , և գեղե-
ցիկ՝ ը͞ս գերազանցելոյ զերկնայնովք · սեաւ՝ ը͞ս գո-
լոյ ստեղծուած, և գեղեցիկ՝ ը͞ս գոլոյ մայր ստեղ-
ծողին · սեաւ՝ ըստ բ͞զմ ցաւոցն՝ մանաւանդ յայնմ
պահու յորժամ խեթիւ հայեցաւ 'ի նա արե-
գակն արդարութե 'ի խաչէ , և գեղեցիկ՝ ը͞ս հաս-
տատութե հաւատոյ, սիրոյ, և համբերութե ։ Այս
սեւութի և գեղեցկութի այնպ͞ս համեմատի 'ի կոյսն ,
որպ͞ս ստուեր և լոյս 'ի ծիածանն · զի որպ͞ս լոյսն խառ-
նեալ 'ի նմա ը͞ս ստուերի՝ սքանչելի երևեցուցանէ
զնա, սոյնպէս լոյս գեղեցկութե կուսին խառնեալ
ը͞ս յիշատակեն սևութե՝ առաւել սքանչելագոյն
ցուցին զնա, քան եթէ սոսկ լոյսն փայլէր 'ի նմ ·
վ͞սյ և պարծանօք ասէ · * սեաւ եմ ես և գեղեցիկ ‖ ։
Անզգիտելի է , զի կրկին է գեղեցկութի , ո͞ր հոգւոյ
և մարմնոյ, կմ ներքին և արտաքին · զորս լիագոյնս
և բարձրագոյնս ունէր 'որ կոյսն · որոյ վ͞ս ասէ առ-
նա ք͞ս · * ահա ես գեղեցիկ մերձաւոր իմ , ահա
„ ես գեղեցիկ ‖ · (երգ · Դ · 1 ։) Ահան է ձայն կմ
ցոյց բացառութե իրիք յայլմէ · և ըստ այսմ 'ի
կրկնելն զահան՝ ցուցանէ թէ 'որ կոյսն կրկին
գեղեցկութ͞բ 'ի վեր էր քան զայլս՝ եթէ գեղեցկու-
թ͞բ հոգւոյ, և եթէ գեղեցկութ͞բ մարմնոյ · ահա ասէ
գե-

դեղեցիկ ես դու ըստ հոգւոյ մերձաւորիմ. ահա դեղեցիկ ես դու և ըստ մարմնոյ։ Հոգևորական դեղեցկութիւն նշեյ կոսին յերիս փայլէր. մի՝ յանչափելի ընդոհն՝ զորմէ խօսեցաք՝ ի նախընթաց Ճառն. երկրորդ՝ ի կատարեալ ամառաքինութեանց, զոր խօսեցաք յայս Ճառ. երրորդ՝ որ՝ ի վեր է քան զամ՝ յարժանապատում ածամայր գոլոյ, որով ծագեալ զՃառագայթ փառացն ամ՝ զդեղեցկութիւն յաւիտենական։ Նոկ վ՚ը մարմնաւոր դեղեցկութե նշեյ կոսին գրէ մեծն ալպերտ. (գիրք. յաղ. գոլութե կոսին) այսպէս. * անմարթ էր մարդամոյ ,, զարդարել զերազանց տեսլեամբ և անզուգա ,, կան գեղեցկութե. որ բաղմօք առաւել գտաւ ՚ի ,, նմա, քան յեսթեր և ՚ի յուդիթ, քան ՚ի ռա ,, քել և ՚ի ռեբեկա. որք եին նախատիպք մա ,, րիամու. ուներ զծայրագոյն և զամենակատար ,, վիճակ ՚ի գեղեցկութե, որչափ կարէ լինել ՚ի մահ ,, կանացու մարմնոյ ըստ վիճակի կենցաղոյս և ըստ ,, տանելոյ բնութեն. զի որպէս ըստ եղև գեղեցիկ ,, տեսլեամբ քան զամ որդիս մարդկան, սոյնպէս ,, կոյսն ամենագեղեցիկ ՚ի դստերս մարդկան ‖. ըստ ամին խօսեցան և այլք ոմանք։ Նա սակայն զայս ոչ է պարտ իմանալ ըստ շքեղութե կամ ըստ ջքնաղութե, այլ ըստ վեհապանծ վայելչութե, ոպ արժան էր այնպիսի տիրուհւոյ. քանզի ոչ միայն ՚ի հաստուածոյ մարմնոյն ուներ զանհամեմատ չափակցութե, այլ և ՚ի ներքին գեղեցկութե հոգւոյն զեղոյր ՚ի մարմին նը հրեշտակային իմն վայելչութե. որոյ օրինակն տեսաւ ՚ի ծբն ստեփաննոս. քանզի դրի գնմանէ՝ թէ * տեսին զերեսս նը եբրև զերեսս հրեշտակի ‖. (գործ. ը. 15.) ոչ ըստ ջքնաղութե, այլ ըստ վայելչութե ։ Այնպէս և առաւելևս և ՚ի ծբ կոյսն. մինչ

զի որ միանգամ հայեր 'ի նա՝ պատկառէր և խոնարհէր, սքանչանայր և զգաստանայր։ Գեղեցկութիւնք կանանց և աղջկանց իբրև փուշ են և խայթեն զհայեցողսն. իսկ սորա կուսին իբր վայելչութիւն ծաղկանց, որ 'ի զգաստութիւն շարժէր զտեսողսն և 'ի պարկեշտութիւն. որպէս վկայէ սբն Ամբրոսիոս. (գիրք յաղ″ կրթ″ կուսից. գլ. 7։) Ըստ որում կոչի սբ կոյսն * շուշան 'ի մէջ փշոց‖. (Երգ. Բ. 2։) Ասի և՝ թէ * ոչ ոք 'ի նա հայելով՝ ոչ հայեցաւ յած‖։ Ահա սոյն այս սքանչելագեղ կոյս է՝ որ 'ի սմին աւուր ընծայեցաւ նմ 'ի դիմաց ազգի մարդկան ձեռամբ յովակիմայ և աննայի, լինել միջնորդհաշտութեան 'ի մէջ մեր և 'ի մէջ նմ, և բարեխօսութբ իւրով մերձեցուցանել զմեզ առ ած. միայն թէ և մեք մերձեսցուք յառաքինութիւն սորա կուսին, որով և ժամանեսցուք 'ի տեսութիւն երկնային փառաց նր։

ՃԱՌ ՉՈՐՐՈՐԴ։

'Ի տօնի աւետման սբ. ածածնին։

Իջցէ եղբօրորդին իմ 'ի պարտէզ իւր։
Երգ. Ե. 1։

Մեծ է խորհուրդ աւուրս այսորիկ և
անհաս 'ի մէնջ. այս այն օր է՝ յորում
մարդացաւ Ած յորովայն Սբյ կուսին.
և մարդս Ածացաւ յանձն Ածային
բանին։ Յանկացաւ ադամ Ածանալ. և 'ի
հեռանալն յԱծութենէ՝ ասաց Ած. * ահա ա_
,, դամ եղև իբրև զմի 'ի մէնջ‖. (Ծնն. Գ. 22։)
Այս ասացուած հանդիտանայ հանդամանաց
գրութեան կնքոյ, որով կնքեալն տեսանի ընդ
հակառակն կնքոյն. զի որ աջոյ է 'ի կնիքն՝ ձախու
գայ 'ի կնքեալն. և որ 'ի խոր է կնքոյ՝ բարձր
ձևանայ 'ի կնքեալն. յայս համեմատութի հայելով՝
յասելն * ադամ եղև իբրև զմի 'ի մէնջ‖, տե_
սանի բանին կնքի այսմ. * մին 'ի մէնջ եղիցի
,, իբրև զադամ մարդ‖. զոր և տիրամ անօրին_
եաց կատարել. իբր զի փոխ Ածանալոյ մարդոյն՝
նա ինքն Ած մարդացաւ, որով և մարդն Ածա_
ցաւ. իբր զի ցուցմամբ մի և նոյն անձին՝ մարդն

աստ_

ասացաւ և ասի ՀՀմարիտ ած, և ածն ասի ՀՀմարիտ մարդ. յորում և երևեցաւ անհուն իմաստուն ոյ. զորոյ զգեխարդն պատշաճ դատիմ առաջի դնել աստ։ Ի մեղանչելն ադամայ՝ բողոք եբարձ արդարութիւն ոյ դատակնքել զնա և զորդիս նր Ի մահ յաւիտենական. ձայն եբարձ և ողորմութիւն ոյ, խնայեա զի դու արարեր զսոսա. բայց այս ձայն ողորմուե չէզև լսել. զի հարկ էր նախ հատուցումն առնել արդարուե, և ապա ներել ողորմուքն. իսկ այսմ չէր հնար լինիլ. զի պարտաւորութեի հատուցմանն ադամայ անհուն էզև։ Ա՚ր պատձառն է՝ զի յանցանքն՝ զոր արար ևիմ անարգանքն՝ զոր հասոյց նա, եզև անհուն Ի պարտաւորուե. վ՚ր զի այնքա մեծ լինի անարգանքն՝ որքան մեծ է անարգեցն և փոքր անարգողն. իսկ արդ ած է անհուն մեծ՝ և մարդն անարգ էակ յոչնչէ, ապա և պարտաւորուե անարգանայ նր՝ որով անարգեաց զած՝ եզև անհուն, և արար զնա պարտաւոր անհուն հատուցմանն։ Իսկ այս անհուն հատուցումն ոչ կարէր լինիլ այլազգ, բայց եթէ կամ անհուն պատիւ ընծայելով անարգեցելոյն, և կամ անհուն պատիւ կրե լով անարգողին. և զի զանհուն պատիւ չէր կարօղ հատուցանել մարդն՝ վ՚ր զի հոնաւոր էր, հարկ էր զանհուն պատիւ կրել՝ ոչ ըստ սաստկուե՝ զի անըմբռնակ էր, այլ ըստ տեւողուե, ըզ յաւիտեանս յաւիտենից։ Կարէր ած կացուցանել զոք միջնորդ հաշտուե, և նր միջնորդուքն ներել այսմ. բայց այնու ոչ լինէր հատուցումն արդարուե իւրում. զի միջնորդն այն կամ էր սոսկ ստեղծուած, և կամ սոսկ ած. եթէ սոսկ ըստեղծուած էր, ոչ կարէր զանհուն հատուցումն

ցուսմն առնել. իսկ եթէ սոսկ ասէ՝ ոչ կարէր լինել միջնորդ, զի նոյնն ոչ կարէ ինքեան միջնորդ լինել. ըստ որոյ ասէ պօղոս. * միջնորդ միոյ ուրուք ոչ է, ,, բայց աստ մի է ‖. (գաղ. գ. 20։) Յանկնարկին լինել իրացդ՝ սաստկացաւ վէմ արդարութե և ողորմութեն այ. զի արդարութիւն ոչ նահանջէր ի խընդրելոյ զհատուցումն. սոյնպէս և ողորմութիւն ոչ նահանջէր ի խնդրելոյ զներումն։ Ապա ընդ միջ եմուտ աշխարհութիւն այ՝ որ իմաստուն էր, և եգիտ զայնպիսի հնարս, որով լինէր աշխարհիս հատուցումն. իբր զի մին յերից անձանց աստուածութեն՝ անսպասելով ողորմութե՝ լիցի միջնորդ. և զի միջնորդն պարտի հաղորդիլ երկուց ծայրից, պատշաճ դատեցաւ՝ զի անձն այն մարդասցի, և հատուսցէ արդարութեն այ։ Եւ զի ուր լինելի է հատուցումն, ենթադրի՝ թէ հատուցօղն ոչ միայն պարտական էջէ, այլ և կարօղ՝ի հատուցանել. կամ այսպէս ասացից, ոչ միայն պարտ էջէ, այլ և կարէջէ. արդ մարդն պարտիւր և ոչ կարէր. աստ կարէր և ոչ պարտիւր. իսկ եթէ նոյնն լինէր աստ և մարդ՝ մարդ գօրով պարտէր, աստ գօրով կարէր. զի զոր ինչ հատուցանէր՝ էր յանհուն արժողութե. որով լիանալ լինէր հատուցանել, և այնու խաղաղէր արդարութիւն այ. յորմէ ասէ՝ի տաղ. (ձէ. 10.) * ողորմութի և ճշմարտութի ,, թի պատահեսցին, արդարութի և խաղաղութի համ ,, բուրեսցին ‖. իբր թէ ասէր. ՝ի միաբանիլ ողորմութեն այ ընդ ճշմարտութե նորա՝ արդարութիւն գտցէ զխաղաղութի։

Յորժամ այսր խորհրդոյ՝ ոչ թէ վիճակ արկաւ երից անձանց, և էլ վիճակն ՝ի վէր իմաստութե՝ այ ՝ի վէր որդւոյ. ընդ որ հաճեալ նէր ասացեալ. վիճակ էլ ինձ ընդ ածային ընտրելի անձինս, վիճակ

մար-

մարդանալոյ և ժառանգելոյ զմարդկային բնութիւնս. և զի յոյժ հաճոյ եղև նմա այս, յաւելաւ ասել. * ժառանգութիւն իմ հաճոյ եղև ինձ ‖. (սաղ. ԺԶ. 6։) Ի հատարել այսր վիճակընկերացուն՝ իբրև եկն նա յԱ՝ դադարեցաւ խոսելութիւն Ցիս, իբրև ղդատարուսն խոսելուն ծուլու. ոչ դադարեցաւ նա ինքն ծուլն յորժամ վիճակարկութիւնք ընկեցաւ յումնան ի ծուլ անդր. որ և նախանշակարեր ղդալ որդւոյն ասէ յԱ. (յովն. Ա. 12. = 15։) Իսկ թէ ընդր որդւոյ եւ վիճակս այս՝ և ոչ հօր կամ հոգւոյ, այս կախէ զհաճութիւնն այ. և սակայն ըստ մերմ խօսելով՝ յաւէտ որդւոյ վայել էր քան հօր կամ հոգւոյն։ Զի՝ զի հայրն ինաստ ունի հայր, և որդին որդի, և հոգին հոգի. նաև զի որդին ինալով որդի ասի՝ լինելի և որդի մարդոյ. իսկ եթէ հօր կամ հոգւոյն վիճակէր, նոյնն ինալով հայր՝ լինէր և որդի. նաև ոչ լինէր ըստ ամի անսկիզբն և անծին. և հոգին ոչ գոլով ծնուածդ՝ այլ բղխուածն, լինէր բղխեալ և ծնեալ այլեայլ տեսակաւ էլման՝ ի բղխմամբ և ծնընդեամբ. և ասիւր հոգի ասի և որդի մարդոյ. (կամ բղխուածն ասի և ծնուածդ մարդոյ). նաև զի լինելին յաճախային անձինս երկու որդիք։ Զի և ևս զի որդին ըստ կարդի էլմանց՝ էր միջին երից անձանց, ապա նմա պատշաճ էր՝ միջնորդ լինել և միջին ըստ ամի և ըստ մարդ։ Երկրորդ՝ զի մարդիկ ի ձեռն այսր խորհրդոյ լինելոց էին որդեգրական որդի ասի, ապա արժան էր բնական որդւոյն ասի լինել որդի մարդոյ, և առնել զնա որդեգրական որդիս՝ իբրև իւր եղբարս և ժառանգս սոյնը ամի՝ զոր խոստացեալ էր ասել ի կտակի իւրում. իսկ եթէ որդին ոչ մարդանայր՝ մարդս ոչ կարէր ժառանգ լինել. զի

կայր՝

կայր՝ որ ժառանգէր, ըստ որում որդւոյ անկանի ժառանգութիւն. իսկ մարդանալովն՝ ոչ միայն ինքն եղև ժառանգ իբրև մարդ, այլ և զմարդն արար այնմ հաղորդ. ինքն իբրև դուստր և անդրանիկ, իսկ մարդն իբրև անդամ և եղբայր։

Արդ՝ զի բանին է ձայնաւորիլ. ապա և բանին այ պատշաճ եղև ի ձեռն մարդեղութեանն իբր ի ձեռն ձայնի ձայնաւորիլ, այր մարմնանալ։ Այլ ևս բանին է խօսիլ ուսուցանել և առաջնորդել, ապա բանին այ վայել էր գալ, և ուսուցանել Հոգի՝ զի որ մարդանալոյն էր՝ պարտ էր նիմ բարեխօս լինիլ և աղաչել. արդ յաւէտ որդւոյ պատշաճ՝ աղաչել զհայր՝ քե հօր զորդի։ Խնգերդ՝ զի մարդն իմաստութեանցանկանալով անկաւ, ապա արժան էր՝ զի իմաստութիւնն յաւիտենական՝ այր որդին այ եկեալ կանգնեսցէ զնա. և ջաղխեսցէ զգլուխ խաբեբայ օձին, որ ասացաւ լինել իմաստնագոյն ի պատրել։ Ի եղերդ՝ զի ոմն ձարտարապետ ոք զխաթարել տունն նորոգէ նովին գաղափարաւ՝ որով շինեաց զայն, սոյնպէս և հայրն երկնաւոր պատշաճ գտաւ՝ զի զխաթարեալ ցս նորոգեսցէ նովին գաղափարաւ՝ այր այնու բանիւ, որով շինեաց զայն։ Այլ ևս որովհետև նորոգելին էր պատկեր այ՝ այն է մարդն, պատշաճ էր նորոգել ինքնաբուն պատկերաւ նոր՝ այր որդւովն։ Այլ արդ զոր ինչ և խորհեցաւք զայսմ խորհրդոյ՝ և զոր ասելմաթեացաւք, անկարասնամբ հասու լինել. զի այնպիսի իմն է՝ զոր հաւատալ պարտաւորիմք և քննել արդելանիմք. զորմէ խօսելով և ժողովն տոլետեան՝ ասաց. * խոստովանիմք ուրեմն՝ թէ այ կարէ ինչ՝ զոր մեք հետազօտելոչ կարեմք։ Ո այսպիսիս խօսելով և՝ բան օգուտինոս (զիրք ընդեմ փեղկեսի) ասէ. * հաւատքն

դա-

դաւանի . մտօքն մի հետազօտեսցէ ‖ . Ք̃զի է խոր-
հուրդ ծածկեալ և անքննին . * զխորհուրդն որ
„ ծածկեալն էր 'ի յաւիտենից և յազգաց ‖ . (կող.
ա̃ . 26 ։) Զայս խորհուրդ ոչոք ծանեաւ ասէ Ե-
րանոս . (գիրք . Ե̃ . ընդէմ հերետ . գլ. ժը̃ .) * ոչ
„ վաղէնտինիանոս , ոչ մարկիոն , ոչ սատուռնինոս ,
„ և ոչ բասիլիոս , եւ և ոչ հրեշտակք և ոչ հրեշ-
„ տակապետք , և ոչ իշխանութիւնք , և ոչ պետու-
„ թիւնք , այլ միայն որ ծնաւ զնա հայր , և որ ծնեալ
„ եղև որդի , և հոգին Սբ̃ ‖ ։ Իսկ դիոնեսիոս արիս-
պագացի . ('ի գիրս յաղ . ա̃ծային անուանց . գլ.
ը̃ .) ասէ . * Զի ա̃ծաստեղծութիւն է անճառելի է
„ ա̃մ բանի , և անդիտելի ա̃մ մտաց . և նորին
„ նախադունի՝ և առաջնոյն հրեշտակի ք̃ զա̃մ
„ առաջինսն հրեշտակս ‖ ։ Որ ինչ բանք լինին 'ի վե̃
այսր խորհրդոյ՝ առածս համարի կիւրեղ աղեք-
սանդրացին . այս խորհուրդ ասէ՝ ('ի բանսն գրեալ
առ Թադուհիս) առածէ . * ասեն՝ որդի ա̃յ և որդի
„ կնոջ՝ առած է . հայրն յերկինս, մայրն յերկրի՝
„ առած է . յերկինս առանց մօր , յերկրի առանց
„ հօր՝ առած է . որդի մօր ժամանակաւոր , որդի
„ հօր յաւիտենական՝ առած է . յղանայ 'ի կնո-
„ ջէ , և կինն մնայ կոյս՝ առած է . ստեղծուածն
„ ունի որդի զստեղծօղն , ստեղծօղն ունի մայր
„ զստեղծուածն՝ առած է . բան ա̃յ, և տղայ ան-
„ բարբառ՝ առած է . (զի Թէ բան է , ապա և
բարբառօղ) ‖ . և այլ որ ինչ և սոյնպ̃ի զայսմանէ՝
առած է ։ Հեթանոսք ծաղր առնեն զայսպ̃ի առա-
ծս, և հրէայք գայթակղին, ոմ̃ երբեմն գայթակղեին
ը̃ բանս մ̃գեից՝ զինչ է ասելովդ առած ա̃ն . որոց
պատասխանեաց երեմիա՝ մի ասել ը̃ կատակս՝ * առած
„ ա̃ն ‖ . (երեմ . իգ̃ . 36 .) ցուցանելով Թէ * համա-

„ ռօ

,, ստեղծեալ է առածն ‖ . զի որ բազում բանիւք ա-
ւանդեալ լինէր 'ի մարգարէից՝ 'ի մարդանալ որդ-
ւոյն ա՟յ համառօտեաց զայն ա՟ծ յերկուս բանս ,
յասելն՝ ա՟ծ և մարդ . ք՟ս սմին և որք զսովիմբ ասեն .
ք՟ր *անեղ եղեւ . անպարագիր պարագրեցաւ . կցոյ
,, մայր [illegible] ‖ . յոր մէտ ասէ պօղոս . (հռոմ . Ը . 28 .)
* բան մի հակիրճ և հմուտ արդարութբ՟ . զբանն
,, հակիրճ արասցէ տ՟ր 'ի վ՟ր երկրի ‖ : Որով թէ-
պէտ նշանակի ասել , թէ ա՟ծ փութով ունի կա-
տարել զբան իւր՝ զոր վճռեաց արդարութբ՟ , սա-
կայն եղանակ ասութեան հայի յայն՝ թէ ա՟ծ 'ի հա-
կիրճ բան ունի բովանդակել զաւանդեալն 'ի մար-
գարէից և 'ի նահապետաց . այլ որչափ հակիրճ ,
այնչափ անհաս . (եսայ . Ժ . 22 :) Երեք խորհուրդք
են հաւատոյ , ա՟յ երրորդութիւն , մարդեղութեան , և
հաղորդութիւն , երեքին ևս անհաս 'ի մեզ . խոր-
հուրդն երրորդութեան բնական է ա՟յ և հարկաւոր
յա՟ծ . և որ ինչ հարկաւոր է և բնական՝ թէև
անհաս իցէ՝ ոչ է անհաւատալի . նազի և բանիւ կա-
րեմք հաստել՝ թէ ունի ա՟ծ զմիտս և զկամս , որով
ծնանի զբան , և բղխէ զսէր : Խորհուրդն հաղոր-
դութեան կախի զխորհրդոյ մարդեղութեան .
և նոյն է ըստ գոյացութեան : Այլ խորհուրդն
մարդեղութեան՝ գոլով ամենևին ազատ՝ կա-
խի զհաճութենէն ա՟յ՝ եթէ ը՟ս գոյութեան և եթէ ը՟ս
եղանակին . ուստի և առանց կատարման ոչ կարէ
ըմբռնիլ 'ի մէնջ և հաւատացեալ լինիլ . զի ո՞ կարէր
խորհիլ՝ թէ վ՟ն նորոգման արարածոց , անչարչա-
րելին և անմահն և յաւիտենականն զգենլոց է 'ի
կուսէ մարմին չարչարելի , և մահկանացու , և փա-
կելոց է ը՟ ժամկաւ : Արդարև անհասանելի են խոր-

հուրդք

հուրդ է այս, քայց ոչ է անկարելի այ. զի ըստ վէ-
ճաստիայից՝ որ յայտնի հակասուԹիւն ոչ փակէ յին-
քեան՝ ոչ է անկարելի առ ած. զի * ոչ տկարասցի
,, առ յոյ ամենայն բան ||. ոյզ ասաց հրեշտակն ՚ի
հաստատուԹիւն այսր խորհրդոյ. (ղուկ. ա. 37։)
Ա՚հա այս խորհուրդ է՝ որ երևեցաւ այսօր յարդան-
զի սքեայ կուսին, զորոյ զկիշատակն և եկեղեցի սուրբ
մեծահանդէս տօնիւ կատարէ անվրէպ յամենայն
աւուր ՚ի 25 մարտի. առ ՚ի նշան ամենամեծ սքան-
չելեաց, զոր արար ած յաշխարհի։
Ա՚յս զի մեծ էր խորհուրդս այս՝ խորհիլն և դաշտնի,
ոչ կամեցաւ ած վայելաղակի և միանգամայն յայտ-
նել, այլ առ սակաւ սակս դարուց ՚ի դարս. ոյզ զի ոչ
միայն առաւել յայտնի ցուցցի ողորմելի վիճակ
մարդկային կարօտուԹեանն, այլև առաւել վսեմաքե-
լի լինի խորհուրդն, և յարգոյ ընծայեսցի, և ՚ի
կատարելն անդ՝ մի անհաւատալի իմն Թուիցի, և
մի զարհուրեցուսցէ զՅս. ուստի ՚ի սկզբանէ ան-
տի սկսաւ պէսպէս օրինակաւ յայտնել, ոմանց ըստ
միոյ հանդամանաց՝ և ոմանց ըստ այլոյմ։ Յայտ-
նեաց նախ ադամայ՚ի Թէմրուէ նր ՚ի հասարակի
զգալիսն և մարդն լինիլ. (ծնն. բ. 23։) Յայտնեաց
և նոյի՚ի խորհուրդ տապանին, յոր եմուտ նա ինքն
նոյ՝ և փակեաց զինքն ՚ինամա, ՚ի ցուցանել Թէ որդին
այ պարագրելոց է յարդանդի կուսին. եցոյց նմ
և զհանգամանս այսր պարագրուԹեանն յաղեղն ամ
պոյն. յորում ՚ի ցօղել ցօղագին անձրևոյ՝ չառաւ
գայԹ արեգականն տապաւորել և խառնել ընդ ըստ
ուերի՝ երևեցաւ գեղեցիկ ծիածան. (ծնն. Թ. 15.)
՚ի ցուցանել Թէ ՚ի ցօղել ողորմուԹենն այ՝ չառաւ
գայԹ փառացն հօր տպաւորելոց է և խառնելոց է

ըմ մարդկութեանէ իբր ըստ ժողովրդի յամենամաքուր ամուսնութիւն մարիամ. և լինելոց է մարդ՝ իբր ծիածան դեղեցիկ, և սպեղն հաշտութեան։

Յայտնեաց և աբրահամու, և երդուաւ ևս օրհնել՝ ի զաւակին նր ամենայն աղգաց. և խոստացաւ՝ ի ջրհեղեղն աղգի կատարել զերդումն իւր. (ծնն. ԺԵ. 16.) զայսմ ջրհ աղգէ խօսեցաք՝ ի ձառն յղութեան կուսին Հայելով յանարատ յղութիւն նորա. բայց պատշաճ դատիմ այլով ինչ կարգաւ աստ ևս դնել զսոյն առաջի՝ Հայելով՝ ի յղութիւնն քոյ։ Եւ ըստ այսմ առաջին աղգ Համարի այն՝ զի եղև յՅիւ մարդ առանց մարդոյ, այր առանց առն և կնոջ, ոյզ ադամ. երկրդ աղգ Համարի այն՝ զի եղև մարդ՝ ի ձեռն առն առանց կնոջ, ոյզ եւայ. Երրդ աղգ Համարի այն՝ զի եղև մարդ յառնէ և՝ ի կնոջէ, ոյզ աբէլ և այլ մարդիկ. չերրդ աղգն՝ յորում կատարելոց էր խոստումն այն՝ չերևեր՝ ի միջի. զայն ևս երևեցոյց ասծ՝ այր է լինել մարդ՝ ի կնոջէ առանց առն, ոյզպէս եղև որդին այն. որ յղացաւ և ծնաւ՝ ի կուսէ առանց առն. զոր իբր փողով կանխագոյն հրատարակեաց եսայի յաւետն. *ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի ‖. (եսայ. է. 14։)

Յայտնեաց ասծ զայս և յակոբայ՝ ի մեռնամարտին ընդ նմ. զի յոչ թողուլ զնա յակոբայ՝ ասաց. *արձակեա զիս, քանզի այգ եղև ‖. (ծնն. լբ. 26.) իբր թէ ասէր. ահա այգ եղև, և ես մերկ եմ. վասն զի տակաւին չեմ զգեցեալ զզգեստ մարմնոյ, և այսպիսի երևիլոչ կամիմ. զգեցայց՝ ի ժամանակի, և յայտնեցայց։

Յայտնեաց զայս և սամփսոնի՝ յառնուլ նր զօտար աղջիկ մի՝ ի Հարսնութիւն, Թողեալ զիւրոյ երկրին. (դատ. ԺԴ. 1.) յօրինակ որդւոյն այ, որ Թողեալ

զհրեշտակական բնութեն իւրոյ երկրի՝ այսինքն երկնային պալատին, եւ զօտարն՝ այսինքն զբնութին մարդկային ։ Յայտնեաց և մովսէսի 'ի մորենին վառեալ, յորում նկարագրիւր խորհրդս այս․ զի երևէր մորենի և հուր, և հուրն ոչ վնասէր մորենւոյն․ (Ելից․ Գ․ 2։) Մորենին ցուցանէր զմարդկային բնութին, իսկ հուրն զա̃ծութին․ երկաքանչիւրոց 'ի միասին գոլով՝ ա̃ծութին ոչ կիզեաց զմարդկութին ։ Զայն եղև առ մովսէս, թէ տեղիդ՝ ուր տեսանես զմորենիդ վառեալ՝ է երկիր ս̃բ՝ անմերձենալի կուսկաց մարդոյ, ք̃ս ամենեւին կոյս․ որով նշանակի կոյսն մարիամ, որ եբեր զայսպիսի բերս ։ Շարական մեր մորենեաւ իմանայ զնոյն ինքն զս̃բ կոյսն մարիամ, յորում վառեցաւ հուրն ա̃ծ․ այս եւս վայելուչ է և գերազանց ը̃ երկդական տեսութեն, և յարմար եւս առաջիկայ տօնիս ։ Յայտնեցաւ այս նաև 'ի նոյն իսկ յանձն մովսէսի, ըստ որում եդաւ 'ի պրտուեայ տապանի, և արկաւ 'ի խաղի․(Ելից․ Բ․ 3․) որ օրինակէր զծնիլ որդւոյն ա̃յ յարգանդի կուսին'ի ջուր Յ̃ս։ Յայտնեաց զայս և գաւթի բ̃մ իւրով․ մինչև հուսկ յետոյ համարձակիլ նմա և ասել՝ թէ ա̃ծ մարդ եղանելով ծնաւ 'ի սիոն՝ այն է ս̃բ կոյսն․ (սաղ․ Ձ̃Է․ 4։) Յայտնեաց և սողոմոնի 'ի շինութեան տաճարին, որ օրինակէր զս̃բ կոյսն 'ի լինիլ բնակարան բանին ա̃յ․ նաև 'ի շինութեան այնր աթոռոյ, որոյ նմանն ոչ երևեցաւ․ (Գ․ Թագ․ Ժ․ 20․) յօրինակ ս̃բյ կուսին, յորում իբր յաթոռ բազմեցաւ որդին ա̃յ։ Յայտնեաց և եզեկիեայ արքայի 'ի ժամացոյց արեւուն․ (Դ․ Թագ․ Ի․ 10։) զորմէ տես 'ի ճառն

Է̃․ Հատ․ Ա̃․ 2։

Յայտնեաց ա̃ծ զայս և այլոց բազմաց մանաւանդ

մար-

մարդարէից մինչև ՚ի մաղաքիա. (եբր. ա. 1։) Համարձակիմ ասել՝ թէ յայտնեաց զայս նաև Տէրն Յիսուս, ոչ և նաբեւուդոնոսորայ. որ յայտնապէս եառ զորդին այ ՚ի կերպարանս մարդոյ ՚ի մէջ հնոցին բաբելոնի ընդ երիս ոք մանկունսն, և ասաց. * տեսիլ չորրորդին նման է որդւոյ այ ‖. (դան. ե. 92.) Թող աստ զայլևայլութիւնս գուշակուածն և յայտնուածն սիբիլլայից որք զարմանալիս խօսեցան զայսմ խորհրդոյ։ Զորդ սքի ամքն իւրեանց յայտնութիւք և գուշակութիւքն համանեցան այնպիսի նաւասլարաց՝ որք բարձեալ տանին յայլ երկիր զբաբելեցիսն պատուղս ՚ի ներքոյ յորդւոյ։ Ո՛ տանիլն ոչ տեսանեն զպտուղսն, բայց առնուն զհոտ նոցա. և բերեալտան այնոցիկ՝ որք ոչ աշխատեցան։ Այնպէս և հարք հին օրինաց բերէին և բերին զպտուղ խորհրդոյ մարդեղութեանն որդւոյն այ՝ գուշակելով և մաղթելով. առնուին զանուշահոտութիւնն միայն, և զպտուղն եառն այնոցիկ՝ որք ոչ աշխատեցան։ Օ այս խորհուրդ բերէին նոքա ՚ի ներքոյ յարդից՝ այ ՚ի ներքոյ արարողութեց այլևայլ ծիսից, որք դադարեցան և ընկեցան ՚ի քաց. ոչ թաւիին յարդք պտղոյ ՚ի ժամանել նաւուն ՚ի նաւահանգիստ։ Ըստ որդւոյն իւր յորժամ բերէին զողկոյզ խաղողին յերկրէն աւետեաց՝ բարձեալ էին զայն լծակաւ. (Թուոց. ժգ. 24.) նա որ դնայր յառաջոյ՝ ոչ տեսանէր զողկոյզն. իսկ որ ղկնի գայր՝ ոչ միայն տեսանէր, այլև կառներ ուտել. սոյնպէս և հարք հին օրինաց՝ որք բերին մեզ զողկոյզն անմահուն, ոչ տեսին զայն, այլ միայն գհոտն առին. իսկ որք եկին ղկնի՝ որոց նոր օրինաց՝ տեսանեին և տեսին զայն, և ձեռաւ կեցին և առ։ Այս յարմարելով ասէն զբան

իւր՝ ասաց ցառաքեալսն, ընդ որս և ցհետևողս նր. * այլք վաստակեցին, և դուք 'ի վաստակս նոցա մտէք‖, և վայելեցէք: (յովհ. դ. 38.) Արդ յետ որոյ յայտնեցաւ խորհուրդս այս մեծ՝ անհնարին անձկանօք ցանկայր մարդկայինս բնութիւն միաւորիլ ընդ յայտնեցելումն և խանդաղատէր ասելով. * իջցէ եղբօրորդին իմ 'ի պարտէզ իւր ‖ 'ի կոյսն մարիամ. և անդ * համբուրեսցէ զիս 'ի ,,համբուրից բերանոյ իւրոյ‖. (երգ. ա. 1.) Այս համբոյր էր նշան միաւորութեն, որով ցանկայր մարդկայինս բնութի միաւորիլ ընդ նմ, և լինիլ նոյն ընդ նմա:

'Ի փափագիլ մարդկային բնութե և 'ի պաղատիլ նախահարց տեսանել զլրումն այսր խորհրդոյ՝ փափաքէր և ած 'ի գործ դնել զսոյն. բայց ոչ զոք եգիտ 'ի սկզբանէ անտի, 'ի ձեռն որոյ մարթասցի կատարել. բազում դստերք երևեցան, և բազում որք կանայք պանծալի ցուցան. բայց ոչ զոք 'ի նոցանէ հաճեցաւ ընտրել 'ի լինիլ կատարիչ այսր խորհրդոյ, և բարձրանալ 'ի մայրութի այ. վն զի իւրաքանչիւր նք ունէին զարատ ինչ և զպակասաւորութի ոչ սակաւ. որոյ սակս ոչ արժանաւորէին այնմ պաշտաման: Հայեցաւ ապա որդիք մարդկան յերեսս երկ կուսին, և զնա միայն գտեալ ամենևին կատարեալ և արժանի այսմ խորհրդոյ՝ զնա մատուցին առաջի յաւուր ընծայման նորին. ըստ որում ասացաք 'ի ճառի այնր աւուր: Իսկ յընծայելն անդ փութացան և եդին զնա 'ի տաճարի ընդ այլ կուսանս, զի զարգասցի և պատրաստեսցի 'ի նոյն: 'Ի լնանել աւուրց հայեցաւ ընդ նա հայրն երկնաւոր և հաճեցաւ. հաւանեցաւ և ընտրեաց զնա իւր դուստր 'ի մայրութի որդ-

ւոյ

ւոյ իւրոյ: Հաճեցաւ և հոգին սբ իբր Է հարսն իւր և 'ի նոյն յարդարեալ պատրաստեաց զնա: Հաճեցաւ և որդին, և էջ աւետմամբ հրեշտակի և մարմնացաւ յարգանդի նր. և ծնալով որդի այ՝ եղև որդի մարդոյ. և սբ կոյսն ծնալով որդի մարդոյ եղև մայր այ. զորոց խոստացուք յառաջիկայ ճառս յերկուս հատուածս. յառաջնումն զհանգամանաց աւետմանն՝ որով յղացաւ սբ կոյսն զքս. և յերկրորդումն զհանգամանաց ածամայրութե սբյ կուսին:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ:

Հանգամանք աւետման որք տեսանին 'ի յղանալ որդւոյն այ:

Ա. Յետ հաւանելոյն այ և վճռելոյ՝ թէ 'ի ձեռն սբյ կուսին մարմնով կատարելոց իցէ զխորհուրդ մարդեղութե, մարդկօրէն խօսելով՝ պատրաստեցաւ և իբրև թէ գործաւորեցաւ (կմ սոգտորլեցաւ) ձեռն 'ի գործ առնել և կատարել զոր կամեցաւն: Եցոյց նախ հրեշտակաց զսբ կոյսն, դա է ասելով՝ Է որ հաճեցայ. դա է՝ զոր ինձ ունիմ հարսնացուցանել. դա է՝ յորում ծոցածին իմ յղանալոց է կուսութե: Զայս լուեալ հրեշտակաց՝ 'ի հիացումն ըմբռնեցան. և խորհէին թէ զիարդ հանդերձեալ իցէ կատարիլ, արդեօք առանց յայտնելոյ կուսին, թէ յայտնելով նմա. արդեօք անմիջապէս ինքնին յայտնելով՝ թէ 'ի ձեռն սքանչելեաց ինչ. արդեօք միջնորդութե մարդոյ, թէ միջնորդութե իւրեանց: Ի խորհիլ նոցա զայս՝ հրաման եղև գաբրիելի՝ մեծի

հրեշտակն՝ փութալ դնալ առ նոբ կոյն, և զպատգամ իւր դնել առաջի նորա, միանգամայն իմանալ և զիմ տանդ, և սպասել պատասխանւոյ նորին։ Յաջիշ հրեշտակեայ գաբրիէլ զպատգամն. և հերձեալ անցեալ ըն անհամար բազմուն երկնային զօրուն Թեղ՝ կղ դեպ ուղիղ՝ի բարձանց անտի՝ի նազարեթ քաղք՝ի տուն նոբն յովսեփայ, և տեսեալ զնոբ կոյն յազօթս՝ յափշտակեալ զմայլեցաւ ըն սքանչելի տեսիլ նոր։ Ոսկ այլ հրեշտակք յիջանել անդ գաբրիէլի՝ առ հասարակ միաբանական հայեցուածով նայէին՝ի վերուստ անտի՝ի վայր՝ տեսանել՝ Թէզիարդ ողջունէ նա զկոյն. զինչ ասէ նմա, և զինարդ խօսի ըն նմ։ Եւ նոյն ինքն ինձ՝ որ առաքեցայն զգաբրիէլ՝ իբրև Թէ նստեալ՝ի պատշգամբ երկնից՝ դիտեր տեսանել՝ Թէ զինչ պատասխանի ունի տալ նոբ կոյն։ Տեսին ևս և ադամ և եւայ և այլք ըն նո զիջանել հրեշտակին առ նոբ կոյն տալ նմա զաւետիս փրկուեմարդկան. բայց Թէ զինարդ վճարելոց իցէ՝ սպասէին հասու լինել։ Ոսկ գաբրիէլ հայելով՝ի նոբ կոյն, և դիտելով՝ Թէ ահա հանդերձեալ է նա լինել մայր հաստչին իւրոյ, և կարգելոյ է Թագուհի երկնաւորաց և երկրաւորաց՝ պատկառեր խօսիլ ըն նմա. այլ զի պատգամ ցնծութե ունէր՝ի ձեռին իւրում՝ ցնծութիք մատոյց նմա՝ նախ ոչ զպատգամն, այլ զողջոյն իւր ասելով. * ուրախ ,, լեր բերկրեալդ նոր ըն քեզ ‖. կամ որ նոյն է՝ * ողջոյն ըն քեզ լի շնորհօք նոր ըն քեզ ‖. (ղուկ. ա. 28.)

Ո՛յս էդանակ ողջունի այնչափ դերագոյն եղև, մինչև ասել նոբց հարց, Թէ չէղև երբէք նմանն. ուստի ասէ որոգինէս. (Ջառ. ղ. ի վր ղուկ.)

* ար-

* սրդարև զնման ձև ողջունելոյ՝ եթէ առ այր և
„ եթէ առ կին՝ ոչ ուրեք գտի ՚ի գիրս։ և դարձեալ
ասէ. * ոչ յիշեմ թէ ընթերցեալ իցէ իմ այ-
„ լուր ՚ի նոր գիրս՝ լի շնորհօք. միայն մարիամու
„ պահն այս ողջունատուճուն ։ Ի ամբրոսիոս.
(ղուկ. ա.) ասէ * զարմանայ կոյսն ընդ հորաձև
„ ուղին աւետեաց. զի ոչ ուրեք ընթերցեալ
„ եղև (այսպիսի ողջոյն). միայնոյ մարիամու
„ պահեալ եղև այս ։ Ի սոփրոնիմոս (Հառ.
յաղ. աւետ.) ասէ։ * Ոչ պարզ լինչ խոստովա-
„ նիմ՝ կամ սովորական զայս աւետաւորութիւն,
„ այլ ամենևին զարմանալի. զի յարդուճէ եղև
„ ընծայութիւն, և ուղերձումն պարզևաց ։ Ի
՚ի Հառն վերայ՚՚ ասէ. * զաբրիէլ՝ որ աւետեաց
„ ծերոյ կուսին՝ պատկառեալ խօսեր ընդ նմա. զի
„ Հանապազ՝ թէ սրպիսի էր կոյսն, և յոր բարձ-
„ րութիւն վերայեալ. որովհետև գիտէր՝ թէ ամե-
„ նաօծն ած յայլ ամ էից զնա միայն ընտրեաց
„ առ այնպիսի դերագոյն պաշտօն, առ հնորհս և
„ առ փառս ։ Ի պետրոս ոսկևաբան. (Հառ.
„ Ձխ.) ասէ. * յայս քան ուրախ լեր բերկրեալ՝
„ լի շնորհօք՝ ոչ սուակ պաշտօն ողջունի երևի, այլ
„ մանաւանդ ընծայուն պատուոյ ։ Ի ՚ի Հառն
„ Ձխէ. ասէ. * այս ողջունատուճուն՝ հիանալի
„ իմն շնորհաւորուն է յասէն լի շնորհօք. լիու-
„ այնպիսի շնորհաց՝ որ տայ երկնից ղէառս, եր-
„ կրի զաճ, աղբայ զհաւատս, ախտից աւարտ,
„ կենաց կարդ, վարուց կրթուճէն. ահա զայս
„ շնորհս եթեր հրեշտակն, և Հառ կոյսն առ ՚ի տալ
„ տիեզերաց զփրկուճէ ։ Ի ՚ի Հառն. Ձխէ. ա-
սէ. * Նա ինքն հրեշտակն զարմանայ, թէ արդեօք
„ կինն միայն՝ թէ ամ մարդ ՚ի ձեռն կնոջ արժա-

,, նայան կենաց. սարսեցաւ ես թէ զիարդ Ած
,, բովանդակութ իւրով գայ յանձուկ որովայն
,, կուսական. որում արարածք ամ համանգա-
,, մայն անձուկ են‖: Իսկ մեկնիչն ասէ. (ըստ
լաւրենտիոսի յուստինեան. յաղ. աւետ") * Ո լը-
,, րուն այնր շնորհաց՝ որ էր 'ի Մարիամ՝ երկնա-
,, յին դեսպանն ներկայացոյց. և ծանոյց ես,
,, յասելն՝ լի շնորհօք, կմ ուրախ լեր բերկրեալ‖:
Արդ արժանէ գիտել, զի բառս κεχαριτωμένη՝ ըստ ինքեան
նկատեալ՝ նշանակէ զայն՝ որ վերջին ներգործու-
թեն կամաց ժառանգեալ ունի զբարին. և զի ետես
հրեշտակն՝ թէ ոբ կոյսն ժառանգեալ է զլրութի
ամ բարուն՝ ըստ ամ շնորհաց և առաքինուեց և
այլոց կատարելուեց՝ կոչեաց զնա բերկրեալ,
ըստ ժառանգող ամ բարուեց, և լի ամ բարեօք. յոր
միտ ըստ նախադրելոյդ 'ի լատ" փոխանակ բառիս
κεχαριτωμένη՝ դնի լի շնորհօք:
'Ի յոյնն ես կարէ այսպ իմացեալ լինել. զի 'ի
բնագիրս նյ գրի քեխարիթօմենի. իսկ այս ձայն
ըստ որում ելանէ 'ի բառէս χάρις՝ որ է շնորհք, նշա-
նակէ շնորհացեալ, կամ շնորհաւոր, որ է ասել՝
շնորհալի կմ շնորհօք լի. և վնկ լատինք այդպ
եդին: Բայց ըստ որում ծագի 'ի բառէս χαίρω՝ որ
է ուրախութի կմ բերկրութի՝ նշանակէ բերկրեալ.
վնկ թարգմանիչք մեր այսպ եդին: Իսկ իմաստ
երկաքանչիւրոցն ես ըստ ասացելոցս է նոյն. զի
լրումն հոգևոր ուրախուե կմ բերկրուե յառաջ գայ
'ի լրուէ շնորհաց. և լրումն շնորհաց բերէ զկատարեալ
ուրախուի կմ զբերկրուի: Իսկ արդ քզի ըստ առաւե-
լուե շնորհաց առաւելապ բնակի Ած 'ի հոգին, զայն
ես տեսեալ հրեշտակին 'ի ոբ կոյսն՝ յաւել ասել.
* Տր ընդ քեզ‖: Ընդ այս և նա ինքն հրեշտակն

զար-

զարմացաւ. զի՝ ի փուլթալ նը ժամանել վասլ՝ ի կոյն՝ յառաջ քան զհասանել առաքողին, եգիտ զնա անդ. սմին իրի վերացոյց զբան իւր ընդ զբան պատգամաւորի. վ՚ը զի պատգամաւորն առ որ գնայ՝ ասէ ցնա. պատրաստեա զանձն քո, կիր յաղ դարեա զօթևան քո, զի գայ ես իմ առ քեզ. բայց ՚ի գալ գաբրիէլի՝ տեսեալ զօթևան նը պատրաստեալ, և զնոյն ինքն զնորն նախ քան զինքն առ նա ժամանեալ և ընդ նմա լեալ՝ ասաց, ես ընդ քեզ. զի յերկինս թողեալ գնա՝ եգիտ առ կուսին. սորին աղագաւ ասէ բեռնարդոս. * յաղթեցեր սէր հր ,,րեշտակապետ. յառաջեաց ընդ զքեզ՝ որ առաքեցոյն ,, զքեզ՚՚։ Ա՚յլայս յառաջելս և այս լինելս ընդ նմա՝ կրկնակի մտածի. մի՝ ըմ որ եղև, և մի և՝ ըմ որ առ նմին լինելի էր. յեղեալն մտածի ընդ միանալ ըմն ոյ ընդ նոյ հոգևորապէս ՚ի ձեռն շնորհաց. ՚ի լինելին մտածի ընդ միանալըմն ոյ ընդ նմա մարմնապէս և գոյացապէս ՚ի ձեռն իրական յղութե։ Ա՚ստ երկուցս ընդ այսոցիկ ասաց հրեշտակն որ ընդ քեզ. մի՝ զի էր ՚ի նմա հոգեպէս, և մի և՝ զի լինելոց էր ՚ի նմա մարմնապէս։

ք. Ա՚ռեալ ոչ կուսին զողջոյն ՚ի հրեշտակէն՝ զարմացաւ՝ հայելով ՚ի խոնարհութի իւր. ընդ որում ասէ աւետարանչն. * և նա ընդ բանն խռովեցաւ ,, և խորհէր ընդ միտս թէ ոմպէս լինիցի ողջոյնս ,, այս ‖. (ղուկ. ա. 29։) Ա՚ւսայ ՚ի լսել ՚ի բերան հրեշտակին զբան ստուեր՝ ոչ զարմացաւ, և ոչ խռովեցաւ, զի ինքնահաւանութի տեղի ետ նմա. իսկ որ կոյն խռովի, զի ոչ համարեցաւ՝ թէ ընդ րևոյթ լինիլ իցէ չար հրեշտակի ՚ի հրեշտակ լոյս ոյ, ոմպէս եղև եւայի. զի գիտէր՝ թէ չարն առ նա ոչ մերձենայ. այլ զի եղանակ ողջունին ՚ի վեր

հր

էր քան զեզանակ հասարակ պատգամաւորն. և առ՝ ի զայս յայտ առնել՝ ոչ ասէ աւետարանչին՝ թէ խռովեցաւ ընդ տեսիլ հրեշտակին, այլ ընդ բանն. իբր զի ոչ զարմացաւ ընդ այն՝ թէ ո՞վ էիցէ և ո՛րպիսի ոք որ երևեալ ինքեան, այլ թէ ո՛րպիսի ինչ էիցէ այն պերազանց ողջոյն եկեալ՝ ի կոչմանէ այդ, և առ ինչ տուընեալ լինիցի ինքեան. որով և սկսաւ պատկառիլ առաջի մեծավայել ջուխճին այդ։ Կրկին առանձնախօսուն տեսանեմք անմարմնոց ընդ կուսիդ՝ ի բե՛ռ գերս (ասէ ալլեռտ. Բ. 3.) հակառակ միմեանց. մին բերկարայ ընդ եւայի, և միւսն գաբրիէլի ընդ մարիամու. միոյն վախճան էր դըժուարին, և միւսոյն կանդնուածն. միոյն եմուտ մահ յաշ, և միւսոյն կեանք. ՚ի միում տեսաւ հպարտուն՝ անհաւատուն՝ և տիաբուն՝ ընդ որս և գաւառանուն՝ ՚ի միւսում խոնարհ հուն, հաւատաք, և ըղձասուն՝ ընդ որս և ձգմարտուն. ՚ի միում էջ եւայ յանարգուն՝ զի անըղձոյշ գտաւ և անզգաստ, իսկ ՚ի միւսումն գարձրացաւ մարիամ՝ զի ըղձաւոր գտաւ և զգաստ. որով և ցուցաւ լինիլ կինն այն՝ զոր խմաստուն կոչեաց ✻ ըղձաստ և հըս ‖. կի՛ ընդ այլում ✻ ղգօն և ,, լուռ ‖. (սիրաք. իզ. 18.) ըղձաստ և զգօն՝ ՚ի հարցանելն և ՚ի գիտել. հըս և լուռ՝ ՚ի հաւատալ ձգմարտուն, և ՚ի յանսալ ածային պատգամաց. ✻ վասն զի ետ նմա՝ որ հաղորդեաց զինքն նմա՝ ,, զհանձար ՚ի գիտել, և զխոնարհուն ՚ի հաւաս ,, նիլ ‖ ասէ մեկնիչն։ Ընդ տեսեալ հրեշտակին՝ թէ որ կոյս փոխանակ ընդունելոյ զողջոյնն՝ զարմանայ և պատկառի, զօրացոյց զնա ա սելով. (ղուկ. ա. 30.) ✻ մի երկնչիր մարիամ, զի գտեր շնորհս յաշ ‖. մի զարմանար ասէ ընդ բանս

իմ,

իմ, որով կոչեցի զքեզ բերկրեաւ և լի ընդհօք զի գտեր ընդհես յոյժ ։ Եդ ասա զպատգամն ՏԻՆ առաջի նր , և ասէ ։ * և ահա յղասջիր և ծընա ,, ցիս որդի , և կոչեսցես զանուն նր յի. նա եղիցի ,, մեծ , և որդի բարձրելոյ կոչեսցի ։ և տացէ նմ ,, Տր Ած զաթոռն դաւթի հօր նր , և թագաւո ,, ցէ ՚ի վր տանն յակոբայ ՚ի յաւիտեան , և թա ,, գաւորուն նր վախճան մի լիցի ‖ ։ (ղուկ ։ ա. 31 ։) Ա՝եծամեծ բանք էին սոքին , զոր չէր ոք լուեալ ցայն ժամ ։ լուաւ ոք կոյսն , և հաւատաց ։ Այլ քանզի դիտեր՝ թէ յղութիւն և ծնունդ գործակ ցութիւք առն լինի , և դիտէր և՝ թէ ինքն ոչ կա րէր գործակցութիւք առն յղանալ և ծնանիլ զոր դի, նա՝ դիտէր և ՚ի մարգարէութենէ՝ թէ կոյս մի հանդերձեալ է յղանալ և ծնանիլ զորդի, (եսայ ։ է ։ 14 ։) զայսոսիկ դիտելով յայլ ինն զարմացումն վերացաւ , որով և վստահացաւ հարցանել ՅՀրեշ տակն ։ (ղուկ ։ ա. 34 ։) * զիա՞րդ լինիցի ինձ այդ ,, քանզի զայր ոչ դիտեմ ‖ ։ իբր թէ ասէր ։ այդ քո պատգամ որով՛ օրինակաւ կատարելոց է յիս ։ արդեօք առանց գործակցութե առն ՚ը գուշակութե մարգարէից , թէ գործակցութք ։ եթէ առանց գոր ծակցութե , այդ այլ ինչ է ։ իսկ եթէ գործակցութք առն՝ այդ ոչ կարէ կատարիլ յիս , զի ես զայր ոչ դիտեմ, և ոչ իսկ կարեմ դիտել ։ Յայսպիսի բարե գործ մտածութիւն դտեալ զնա Հրեշտակին՝ եդ առաջի նր և զօրինակ կատարելոց իրացն , և ասէ ։ մի կարծեր , թէ այս յղուն լինելոց ինչ գործակ ցութք առն, այլ * Հոգի՝ն սր եկեսցէ ՚ի քեզ և զօրուն ,, բարձրելոյն հովանի լիցի ՚ի վր ։ քզի և որ ծնա ,, նելոց է ՚ի քէն՝ սր է, և որդի այ կոչեսցի ‖ ։ (ղուկ ։ ա. 35 ։) Այս կամելով ցուցանել՝ թէ կարօղ է այն

առ-

առնել զայս, օրինակ եթէր զյղանալ յոլխաննու
յամուէն եղիսաբեթիէ ասելով։ * Եւ ահա
,, եղիսաբեթ աղգական քո. և նա յղի է ի
,, ծերուԹեան իւրում. և այս՝ վեցերորդ ա-
,, միս է նորա, որ ամուլն կոչեցեալ էր. զի ոչ
,, տկարասցի առ յամ ամ բան. ‖ (ղուկ. ա. 36։)
Եւասիկ քեզ պատգամ մեծ. մեծ ի կողմանէ
առաքողին, մեծ և ի կողմանէ նմ առ որ առա-
քեցաւ. մեծ՝ ի կողմանէ նիւԹոյն, մեծ և ի կող-
մանէ եղանակին։ Եւարտեալ հրեշտակին զայս-
պիսի պատգամաւորուԹիւն իւր՝ սպասէր վերջինս պա-
տասխանւոյ կուսին. սպասէին և հրեշտակք յեր-
կինս՝ զինչ ունիցի պատասխանել ըստ կոյն. սպա-
սէին և հոգիք նահապետաց և մարգարէից և այլոց
արդարոց եղելոց ի լիմպոսն, և փափաքէին լսել
ի նմանէ զհաճուն հաւանուԹե. սպասէր և նա
ինքն ամ. քանզի յառաքելն անդ զհրեշտակն
գաբրիէլ առ ըստ կոյն՝ բարձրացեալ ի դիտա-
նոց երկնից՝ նայէր. և ի խօսակցիլ հրեշտակին
գրեթէ ելեալ էր ի ձանապարհ գալ առնա։ Ասա-
տն և հրեշտակն փուԹացեր և փուԹացուցանէր
առնուլ պատասխանի ի ըստ կուսէն։
Եւ արդ մի՛ ևս յամեր ըստ կոյս՝ տալ պէտանի մե-
ծի պատգամաւորիս. զի ահա ամենեքեան սպա-
սեն քումդ հաւանուԹե. հայեաց և ի տառապեալ
ազգ մարդկան, որք ի տուռունս մեղաց պաշարեալ,
և ի բռնուԹէ բեւիարայ կաշկանդեալ՝ ակնուն
արձակիլ քոյին բանիւդ։ Ընանեաւ ըստ կոյն ըզ-
կամն ամ. հասու եղև և խորհրդոց նր. գիտաց ևս
Թէ յայսմ իրողուԹե ունի խաչակից լինել ըստ այնմ՝
զոր հանդերձեալ էր ծնանիլ. ետես՝ զի ընտրի
լինել տիրուհի երկնի և երկրի, Թագուհի հրեշ-

տա-

տակաց և մարդկան, մայր ամէ և աղքատկան ա-
մենաքեր երրորդուհե։ Ո՞յսոսիկ առաջնիկայ տե-
սանելով՝ հպատակեցոյց զանձն իւր հաւանութե
պատգամացն ամ՝ ոչ իբր իշխանուհի, այլ իբր
աղախին՝ սպասաւոր լինել ահագին խորհրդոյս.
ուստի ասաց. * ահաւասիկ կամ աղախին ամն,
„ եղիցի ինձ ըստ բանի քումմ։ (ղուկ. ա. 38։)
Յայսմ հաւանութենէ առաւել մեծ երևեցոյց զինք
կոյսն ղնոնարհուն իւր, քան թէ հրաժարեալ
լինելր ի հաւանելոյ։ Խոնարհութենին մովսէսի ի
հրաժարիլն ի մեծագործուէ անտի չեղև մեծ.
զի կարծեր թէ յիւրմէ ևս ունի ինչ առնել. և
յետոյ ի սպառնալ ամն հաւանեցաւ։ Այնպէ և
յովհաննուն ի մկրտելոյ ղքէս, և պետրոսին ի
լուացմանէն. զի՞նք ևս համարէին ունել ինչ յան-
ձանց իւրեանց. բայց յետոյ ստիպեցան, և բռնա-
դատեալ հաւանեցան. իսկ՝ նք կոյսն չունելով ինչ
ստիպումն՝ և միայն յայ գիտելով զնրան՝ անկշռե-
լի խոնարհութե հաճեցաւ հաւանիլ, և նովին քարձ-
րանալ։ Մեծ երևեցոյց սովին և զլեհանձնուեն
իւր՝ ի հաճիլն վստահիլ և հաստանելայսպիսի ան-
հաւանելի քարձրուն։ Մեծ երևեցոյց և զայլ առա-
քինութիս, որով զարդարեցոյցաւ ի սմին ժամու։ Ա-
այս կարի իրաւամբք. զի պր օրհնդք ի ժամ հարս-
նախօսուե զարդարին փառաւոր զարդուք, և ար-
ևանեն ի պարանոց իւրեանց զմեծագին յօրի-
նուճաս ոսկւոյ և ականց, սոյնպէս և սբ կոյսն ի
ժամ հարսնախօսուե իւրոյ, ամ ի ժամ աւետման՝
յորում խօսեցեալ եղև հոգւոյն սբոյ, երևեցոյց
յինքեան զսքանչելի զարդս առաքինուեց, եթէ
ի յընտրողուե, և եթէ ի հաւանուե. ոմն գրէ
(ալլերտ. ՀԵ. 3։) Յընտրողուե՝ ոչ եղև վաղվաղ-

կոտ

կոտ ըստ եւայի (ծննդ. իշ. 1.) ոչ գտաւ երկեսայ ըստ ղաքարեայ. (ղուկ. ա. 18.) ոչ երեւեցաւ դանդաղ ըստ սարայի. (ծննդ ԺԸ. 12։) ՚ի հաւանուել եղոյգ նախ զյօժարակամ հնազանդուելն, յասելն. * ահաւասիկ կամ ‖. երկրորդ՝ զծայրագոյն խոնարհուելն՝ յասելն. * աղախին ես ‖. երրորդ՝ զկատարեալ սէր առ այն՝ առ որ պատրաստեալ էր զանձն՝ յասելն. * եղիցի ինձ ‖. չորդ՝ զամենալի հաւատոյ՝ յասելն. * ըստ բանի քումմ։ Որ կոյսն՝ աղախին կոչելով զինքն ասէ՝ եղոյգ այծ զընտրիլ իւր ՚ի ծնեալսն առաջնիակայ խորհրդոյն, քայց սովին իսկ եղոյգ նաեւ զլինիլ իւր միշտ աղախին ոյ. և զայս յայտ արար յետոյ յայն բան՝ զոր ասացաւ առ եղիսաբեթ. զի հայեցաւ ՚ի խոնարհութիւն աղախնոյ իւրոյ. յորում համարի զինքն միշտ աղախին լեալ ոյ, և ոչ երբեք իւիք աղախին սկզբնաջարին՝ ոյր եղև այլոց. որք գոնէ ՚ի յղանալն զրաւել գտան ընդ աղախնութիւն կամ ըստ ծառայութիւն նորա. որոյ վասն միշտ երանեցաւ յամ աղգաց, եթէ յաւրացն ՚ի նահապետացն և ՚ի մարգարէից գուշակութիւք և փափաքմամբ, և եթէ զինքն՝ յամ մարդոց մարդկան և ՚ի հրեշտակաց։

ե. Ուրդ ՚ի հաւանել՝ որ կուսին և յասել, * ա,,հաւասիկ կամ աղախին տեառն՝ եղիցի ինձ ըստ ,,բանի քումմ‖, ՚ի նմին վայրկենի ամբողջապէս յղացեալ եղև յարդանդի կուսին էմմանուէլ Աստ և մարդ կատարեալ. և այն՝ յարենէ նոյն որ կուսին հոգւով սրբով. որով և նա ինքն Աստ անհաս ինն առաւելութիւք եղև ՚ի նմ և ըստ նմ։ Ուստ զինեալ՝ ՚ինմին վայրկենի. զի ոչ եղև թէմ առ ըստ հաստարակ յղութիւն մարդկան. զի որովհետև մարդիկ ՚ի սերմանէ յղանան, առ որամադրուի յղու-

թե

Թէ նոյ աւուրք պիտոյանան. արդ՝ աւուրք իբր քառասուն, և իգաց՝ իբր ուղտուն կիր Հօթանասուն: Նակ ՚քսին ոչ այսպէս, այլ ՚ի նմին վայր կենի. և զայս յայտնի ցուցանէ քան հրեշտակին՝ զոր ասայ.* ահա յղասջիր ‖. յորում քանի ահան ասուածի առնէ ընդ կայն՝ կիր զայն ինչ լինելին: Ո այս ցուցանէ և քան եղիսաբեթին, որ խոստովանեցաւ Թէ յաւետման անդ ՚ի հաւատալ կուսին՝ յղացեալ էր որդի ՚ի ծեր ամուսնոյն: Ա. սացին երկրորդ՝ ամբողջապէս. զի ՚ի վայրկենի անդ՝ ամենամաքուր արիւն կուսին որ ՚ի հոգւոյն սրբոյ նախապատրաստեալ էր՝ կերպացաւ մարդ կատարեալ՝ ստեղծմամբ քանական հոգւոյն և միաւորութեամբ քանին աստ. ուստի ոչ ասի՝ Թէ յղացեալ եղև մորմինն քրիստ, այլ Թէ յղացաւ քրս յարգանդի կուսին. և այն՝ ՚ի ջուր այնր կատարելոյն, յորում յղացեալ լինի մարդ յարգանդի, այլ կիրեղուն. ըստ որոյ ՚ի սկզբան ասի և ծնեալ ըստ այնմ. (մատ. ա. 20.) * որ ՚ի նմայն ծնեալ է ‖. ասին ակնարկելով ասէ նարեկացին առ աբգ կոյն. ոմ երջանիկդ ծնօղ, * որ զնայն և անմոլ ,, պահեաւն հոգեշունչ երկօք, (այ հոգւով սբով ,, երկեղով զայն քան՝ Թէ ահաւասիկ կամ աղաչ ,, խին ան՝ եղիցի ինձ ըստ քանի քում) ՚ի քեզ ընդ ,, կալար, ոչ ՚ի մանկէ՝ այլ ՚ի լրումն, ոչ հատմամբ՝ ,, այլ հաստատուն, ոչ բաժանաբար՝ այլ ամ ,, բողջեալ, ոչ փոխոխմամբ՝ այլ փոխատրուն, ոչ ,, ՚ի ծերս սահմանի տեղւոյ, այլ ՚ի սենեակ լայ ,, նատարը տղւոյ ‖: Ա. սացին երկրորդ՝ * նմանապէս ընդ՝ նոյ և մարդ կատարեալ ‖. զի Թէ չէր այսպէս՝ այլ յառաջն գոյանայր մարդ կուսին՝ և յետոյ միաւորէր ընդ քանին, երկուս անձնաւորութիւնք միաւորեալ

ընդ

Նային ընդ միմեանս ըստ նեստորի. վասն զի յետ անձնաւորելոյ մարդկութիւնէ՝ չէր հնար քաւ ժանիլ յանձնաւորութէ անտի և միանալ ընդ այլում անձնաւորութե։ Եւ թէպէտ ասէ ամենակալ ծոզ գոլով՝ կարէր քաւժանել, բայց այս լինելը ընդդէմ բնութե. զի լինելը եղծանել զմարդն՝ կալով նմա ի մարդկութե։ Եւ դարձեալ՝ մարդկութիւնն այն լինելը այլոյ մարդկուէ, և ապա լինելը մարդկութ որդւոյն ասէ. այլ արդ եթէ զայս կարէր, զայն դիւրաւ ևս։ Ասացի չէր. *յարենէ կուսին ॥. զոր մէ գիտելի է՝ զի այն արիւն՝ յորմէ յղացաւ քս, չէր արիւն երակաց, այլ արիւն արգանդի. վ՛ն զի արիւն երակաց ընդ բժշկաց չէ կարգեալ առ յղուն, այլ միայն արիւնն տեսակաւորել յարգանդի, ոյք լինին յայնոսիկ՝ որք յղանան զորդի. բայց և այս ոչ եղև ի՛ բր կոյսն ընդ օրինի հոսմանն կանանց, այլ ըստ գոյացուէ արեանն. իսկ եթէ չէր յայսոսիկ առբենէ՝ բր կոյսն ոչ լինէր ձշմարիտ մայր՝ այլ ընդ պատահման։ Ասացի հինգերորդ. *հոգւով սբով ॥. վ՛ն զի հոգին սբ կատարեաց զայս գործ յղուե. զորմէ գիտելի է, զի արիւնն արգանդի՝ զորմէ խօսեցաք, թէպէտ և կարգելէ առ յղուն, բայց հարկ է՝ զի յատուկ ինչ արարօղ զօրուբ տրամադրեսցի կամ ասացից եփեսցի յարգանդի անդ՝ ոյք լինի և ի նիւթ կաթին ի ստինս. իսկ այս տրամադրուբ կամ եփուածն լինի ի ծնողականն զօրուէ՝ եթէ նրին և եթէ արուինն. և զի հոգին սբ լցոյց զտեղի այսր արարողական զօրուբ, իբր զի ինքն պատրաստեաց և յարմարեաց զայն, ասի հոգւով սբով։ Այլ գիտելի է ևս, զի այս գործողուն իրբում մտածեալ ոչ է ասսկ հոգւոյն սբոյ կամ հօրն, այլ գործ ամենասբ երրորդուե. վ՛ն զի ո՛ և իցէ

գործ ամենակարողութեն այ՝ նմին է և այս, ոչ
սոսկ Հօր է և ոչ սոսկ որդւոյն կամ սոսկ Հոգ-
ւոյն սրբոյ, այլ երիցն ես. զի թր եթէ երեք մար-
դիկ ունէին զմի ևեթ ձեռն և նովին գործէին,
այն գործ ոչ լինէր միոյն, այլ երիցն ես. և
կամ եթէ ունէին զմի ևեթ ակն, ոչ կարէր մին
տեսանել զայս ինչ առանց տեսանելոյ միւսոյն,
զի մի է զօրութիւն տեսանելոյ և մի տեսութիւն. սոյն-
պէս է և յարտաքին գործողութիւն երից անձանց
ամենասուրբ երրորդութեան. զի յերեսին ես մի է էու-
թիւն և մի զօրութիւն գործելոյ: Սակայն գործողու-
թիւն ինչ ՟է յարմարութեան իմիք ընծայի Հօր, և գործո-
ղութիւն ինչ որդւոյ, և գործողութիւն ինչ Հոգւոյն սրբոյ.
թր ստեղծանելն՝ Հօր. յարուցանելն՝ որդւոյ. սըր-
բելն՝ Հոգւոյն սրբոյ. ևն:

Ըստ սմին յարմարութեան և յղութիւն քնի որ եղև յար-
գանդի կուսին՝ թէպէտև է գործ ամենասուրբ եր-
րորդութեան, բայց ընծայի Հոգւոյն սրբոյ ՟է այլևայլ
պատշաճողութեան. մի՝ զի Հոգին սուրբ է սէր Հօր և
որդւոյ. և զի ՚ի սիրոյն այ եղև մարմնանալ որդ-
ւոյն. ըստ (յովհ. գ. 16.) * այնպէս սիրեաց այ զաշխարհ,
,, մինչև զորդին իւր միածին ետ ||. սմին իրի ասի
թէ այս գործ եղև Հոգւով սրբով: Երկրորդ՝ զի այս
գործ կատարեցաւ ՚ի շնորհացն այ և ոչ յարդեանց
մերոց. ես և տրամադրութիւն շնորհաց, (որպէս առա-
ցի ՚ի Ճառն. ժ. համ. ը.) և զի շնորհքն սեպհական-
նի Հոգւոյն սրբոյ, ասի լինել Հոգւովն սրբով: Երրորդ՝ զի յղա-
ցեալն էր սուրբ և որդի այ. և քանզի սուրբ լինել և որդի
այ լինել՝ է գործ Հոգւոյն սրբոյ, (գաղ. դ. 6.)
վասն նմա ընծայի այս: Մեք Հոգւովն սրբով որդե-
գրիմք այ. իսկ որդին ոչ եթէ որդեգրեցաւ՝ զի
արդէն իսկ բնական որդի այ էր, այլ զի լցեալ

եղև հոգեւով՚եբվ.ըմ (ղուկ. Ը. 1.) * և յո՛ւ լի հոգեւով՚եբվ՝. (եւս և ղուկ. Ը. 14. և 18.) որոյ վ՚ա և յղուեն՚ն՚ն ասի հոգեւով՚եբվ՝ կամ՚ ի հոգեւոյն եբվ. ըմ * որ՚ ի նմանէ ծնեալ է՝ ՚ի հոգեւոյն սբվ է՝։ (մատ. ա. 20։) Օ այսոսիկ յայտ է թէ պարտ է իմանալ ըզ գործողուե՚ն կամ ըզ արարողուե՚, և ոչ ըզ եղերողուե՚ն կի՛ ըզ մարդեղուե՚. զի գործողուե՚ն էր ՚ի հոգեւոյն եբվ, իսկ եղերողուե՚ն կի՛ միաւորուե՚ն, որով բանն աճ միաւորեցաւ ըզ մարդկայն՚ն քնուե՚ ոչ հոգեւոյն եբվ էր և ոչ հօր, այլ միայն որդեւոյն ա՚յ. զի նա մարդացաւ, և ոչ թէ հոգի կի՛ հայր։ Ա՚սացի վեցե՚րդ՝ թէ աճ անհաս ի՛ն առաւե՚լուե՚ք եղև ՚ի նի՛, և ըզ նմա. զի թէ պէտ յա՛մի և ըստ ա՚մի է աճ, սակայն հայե՚լով՚ի կոյն՝ լինե՚ն ա՚յ՚ի նի՛, ՚ի մէջ բերէ զառաւե՚լուե՚ն ի՛նչ անբաւ՚ական թէ զի՛արդ՝ ծանի՛ր, զի աճ երբա՛կի ասի լինի՛լ յա՛մի. մի՛ գոյացուե՚ք իւրով որով կ՚՚ի նո՛ւ ըստսկս ոմն հոգին՚ ՚ի մարմնի՛՝ և առաւե՚լ ևս. երկրդ՝ ներկայուե՚ք, որով տեսանել զա՛մ ըզ ա՚մի. երդ՝ իշխանուե՚ք՝ որով կառավարե՚ զա՛մ ըստ ա՚մ շարժմանց և հանգամանաց իւրեանց. և այսոքիք եղանակք լինելոյն ա՚յ յայլ՝ ՚ի հնո՛րկի մտածին, և ասին հանրական։ Իսկ ՚ի մասնաւորի՝ այլևայլ օրինակաւ ևս ասի լինի՛լ յայլ. ՚ի սրբազան իւս օրհնուե՚ք. ՚ի քանակա՛նս ձանձրամբ. յարդարս սիրով. յերանելս տեսուե՚ք. և յայլս այլազգ։ Իսկ ՚ի ձեռ կոյն այլով ի՛ն գերազանց լրուե՚ք. հայրն երկնաւոր իբր՚ ՚ի գուստր՝ հոլանաւորուե՚ք իւրով. հոգին՚ն՚ իբր՚ ՚ի հարսն՝ շնորհօք և զօրուե՚ք իւրով. իսկ որդին կրկնակի. մի՛ հաձոյական ներկայուե՚ք իբրև ՚ի մի միայն իւր սիրե՛լի. և երկրդ՝ ձշմարիտ մարդեղուե՚ք իբրև ՚ի ձշմարիտ մայր, հանդիպե՚լով յորովայնի

նո՛ր

ներ։ ըմ (սիրաք։ լիդ։ 12։) * որ արարն զինս՝ հանդ-
„ եաւ՝ի տաղաւարի իմում ‖։ոչ զոյր հոստչին տեղի
յիջևանի ձիս, բայց միայն բանաւորս այս մսուր։
յորում պատեցաւ մարմնով, և եդաւ մարմնով-
անաւ մարմնով, և եկաց մարմնով ամսօրեայ ժամաւ-
որով և եղև ըմ գրելոյ նարեկացւոյն՝ * երանաւոր
„ խոստմանն տեղի ‖։ * երկիր անձ նակատ բանա-
„ կան քուսոյն։ և զգայական անդաստան կենացն
„ հացի։ և վառարան բորբոքման անչէջ կայծա-
„ կան։ և վայր դալարաբեր հայրական ծոցածին
„ ծաղկին։ և ծառ երկնուղէշ անթառշամ խնձո-
„ րին։ և գործարան գոյութեանէ լուսատու մարգար-
„ տին, և լեառն արձանունակ երկրալիր վիմին
„ ։։։ և արքայարան լուսակերտ անմահ թագին ‖։
ևս և * հարսնարան անլուծանելի անժամանակա-
կանն փեսայի ‖։ * եղեալ կառք անճնաւորն՝ կայից
„ բաղմելոյն յաթոռ քրովբէից ‖։ ոչ միայն ըմ նմա
լինելով, այլև՝ի նմա։ որոյ վ՚ը ասէ առ նա նոյն
երանելին։ * ոչ ըմ քեզ միայն, այլ և՝ի քեզ։ ոչ միայն
„ փառեցաւ քաղմել ըմ, այլև բնակեցաւ տաղաւարել ‖։
Ա՚րդ եթէ երանել է ժէգն այն՝ որոյ ոտ է նոյ,
(սղ.Ձնգ.15.)առաւ քանի՛ ևս երանել եղև՚ը կոյսն,
յորում իրաւ և գոյացաւել բնակեցաւ ոտ՚ի նմա՝
առաւել քան յերանեալս և՚ի հրեշտակս, նաև՚ի
նոյն իսկ՚ի պատգամաւորն գաբրիէլ։ Աստի ըզն
օգոստ։ (Ձառ յաղ։ ծննդ։ կուսին։) խոսել լով՚ի դի-
մաց գաբրիէլի՝ ասէ։ * որ ըմ քեզ՝ բայց առաւել
„ քան ըմ ևս։ դի է և՚ի հոգիդ և յորովայնիդ։ որ
„ զհոգիդ ընդ՝ ընդ և զորովայնդ ‖։ Ո՚յոյն գրէ
և՚ի Ձառն յաղագս ժամանակի։ (բան։ 18։) * որ
„ ըմ քեզ, բայց ոչ ոգի ըմ ևս։ կիս է ստեղծմամբ,
„ ՚ի քեզ է ծննդեամբ ‖։ Որ է յայլ պարագրելով

զնա. ՚ի ձբ կոյն է, պարապրել լինելոյ ՚ի նմանէ՝ ոչ ինքն ևեթ, այլև զօրութիւք իմն ամբն նը որք ին ՚ի նմա. զի որ պարագրի յիմիք պարագրին ՚ի նոր և որք եննն ՚ի պարագրելն։ Տը է յայլ՝ տալով նոցա զգոլ, և ոչ թէ առնլով ինչ ՚ի նոցանէ. ՚ի ձբ կոյն է՝ առնլով ՚ի նմանէ զգոլ մարդկային։ Տը է ը այլ՝ զի էն ՚ի նմանէ. ը ձբ կուսին է՝ զի է ՚ի նմանէ։ Տը է ը այլ՝ իբր ը տիարս և ը հաբօտս. ը ձբ կուսին է՝ իբր ը հզօրի և ը անկարծի. առ որ կարէ յարմարիլ բանն այն՝ զոր ասաց սաղմոսերգուն. (սաղ. ՃՁ. 3.) * ը քեզ է սկիզբն յաւուր զօրութե՛ն։ ՚ի թէ ը քեզ է սկիզբն ամի որդին ՚ոյ՝ որ վկայեաց զանձնէ՝ թէ ես եմ նախնին՝ ՚ի սկիզբն ամի. (յովհ. ը 25.) և այս՝ յաւուր զօրութե՛ն. ՚ի յայնմ աւուր, յորում լը ամի զօրացեալ եղև կոյն զօրութե՛ն հոգւոյն ձբ և հովանաւորութե՛ն հօր, ՚ի կրել յինքեան զբանն ՚ած բովանդակ՝ լինելոյ իբր մի ը նմ. ուստի ասէ անդրէաս եղմայի. (Ճառ յաղ. կուս.) խօսելոյ ՚ի բերանոյ զաբրիէլի առ ձբ կոյն. * որ յառաջն է քան զքեզ, ,, այսօր մի է ը քեզ, և յետ փոքու ծնանի ՚ի քէն. ,, որ սկիզբն է ամի՝ սկիզբն առնու այսօր ՚ի կուսէդ։ և դարձ թէ * անժամանակն անժամանակաբար ՚ի ,, քեզ երևեցաւ ՚ի ժամանակի։ ուր անժամանակաբար ասելն ցուցանէ՝ թէ ոչ ՃՄՒ՝ ՚ի թէ ոչ բնմ աւուրբք յղացաւ ձբ կոյն զքս, այլ ՚ի վայրկենի, ոպ ասացաք այժմ։

Ա՛յլ թէ յորմէ վայրկենի՝ գիտելի է, զի հաստատակաց աւանդուն է, և հաստատուն կարծիք եկեղեցւոյ՝ թէ եղև յայնմ վայրկենի, յորում ետ կոյն զՀաւանութե՛ն ասելով. * ահաւասիկ կամ ,, աղախին ՚ան, եղիցի ինձ ը բանի քումմ։ (ղուկ.

ա՟ծ . 38 .) զի ցայնժամ առաջի միայն եղեալ էր հրեշտակն զպատգամ ա՟ծն , և սպասէր պ՟ինւոյ , և ոչ մեկնեւ լինէր 'ի նմանէ ։ Իսկ ՟ըզի յասել կուսին * ահաւասիկ կամ աղախին ա՟ծն եղիցի ի՟ն ‖, մեկնեցաւ նա 'ի նմանէ , (ղուկ . ա՟ . 38 .) աստի յայտնանէ յայտնի երևի՝ թէ յայնմ ժամու՝ յասելն եղիցի՝ եղև յղութիւն ։ Ի սոսին հայելով Նարեկացւոյն գնէ զ՟ք կոյսն * ախիթ մարդկութեան բանի ա-
,, նեղին . գործի մարմնումն վեհին ընութեան ։ Արժան է աստ զարմանալ , թէ զիարդ այսպիսի մեծ խորհուրդ 'ի հաւանութենէ օրիորդի միոյ եառ զկատարումն . և յասելն ՟ըր եղիցի՝ եղև ։ Ասաց ա՟ծ . եղիցի լոյս, և եղև լոյս . ասաց կոյսն, եղիցի ա՟ծ մարդ, և եղև մարդ . հիացան վերնականք , հիացան և արարածք ա՟մ . զի ինքեանք 'ի հաւանութենէն ա՟յ եղեն , իսկ ա՟ծ 'ի հաւանութենէ կուսին եղև . գուցէ և ա՟ծ հիացաւ ընդ այս . զի ինքն զա՟մ արար այս ինչ 'ի հրամանէ իւրմէ , իսկ ինքն եղև մարդ 'ի հրամանէ կուսի միոյ ։ Հիացաւ և նա ինքն կոյսն . զի յասելն եղիցի , ետես՝ զի եղև Ճշմարտին , և ինքն եղև մայր եղելոյն , և այն՝ մայր ընտրութ՟բ իւրով, որի ինչ չէր բնաւ երբէք լեալ ։ Այլ թէ յայնմ վայրկենի՝ յորպիսի ցնծութիւն յափշտակեցաւ ո՟ր կոյսն, ինքն միայն գիտաց՝ ոչ միայն 'ի հոգի իւր, այլ և 'ի մարմնի , մինչև ասել . * անձն իմ ցնծասցէ 'ի տ՟ր,
,, ուրախ եղիցի 'ի փրկութ՟ն ն՟ր . և ա՟մ ոսկերք իմ
,, ասասցեն , տ՟ր ո՞ նման իցէ քեզ ‖ . իբր թէ ասէր . ո՞ իցէ նման յղացելոյդ յիս ա՟ծ և մարդ կատարեալ ։

Դ . Արժան է ևս քննել աստ , թէ ըՙնէր ա՟ծ զայս խորհուրդ անմիջապէս ոչ ծանոյց ա՟րյ կուսին՝ և կամ 'ի ձեռն մարգարէի ուրուք , այլ կամեցաւ 'ի

ձեռն հրեշտակի յայտնել. ասելն է թէ՝ այսպէս առնել պատշաճապէն և ոչ ըստ քոյ դլխոյ. ալ՝ զի այս խորհուրդ՝ որ յերկրի կատարիւր, հայէր ի մուտս մարդկան յԱ երկնային. ապա ոմն երկրաւոր անձն ոք՝ ի յումէ անանէս մկրտիչ եղև կարապետ մտանելոյ ոմն յԱ երկրաւոր, սոյնպէս և երկնաւոր անձն ոք՝ ի հրեշտակ ոք լինելի կարապետ մուտանելոյ մարդկան յԱ երկնաւոր։ Երկիդ՝ զի այս խորհուրդ՝ որ կատարիւր, էր ըստ Ած և ըստ մարդ. ապա պատշաճ էր ընտրել այնպիսի միջնորդի՝ որոյ բնութիւնն էցե իբր ըստ մեջ այ և մարդոյ, ի՝ վայր ք զԱծ, և ի վեր քան զմարդ՝ որպիսի է բնութիւն հրեշտակի. և այսպիսի դոլով առաքեսցի առ ոբ կոյսն՝ որ ըստ ընորհաց ինքն միայն գտաւ ի վայր քան զԱծ և ի վեր քան զամենայն արարածս։ Երիդ՝ զի որովհետև Ած յերկնից ուներ խոնարհիլ յերկիր, պատշաճ էր յերկնաւորաց անտի առաքիլ պատգամաւոր յերկիր։ Ըրդ՝ զի լրումն այսր խորհրդոյ պատշաճիւր կատարիլ յերից կարգաց. յԱծայնոյ, ի հրեշտակայնոյ, և ի մարդկայնոյ. յԱծայնոյն և ի մարդկայնոյն եղև մարդանալով այ. ապա պարտ էր լինել և ի հրեշտակայնոյ՝ ի ձեռն պատգամաւորութեան։ Հինգերդ՝ զի հրեշտակք ընտել կին այ, և հանապազ տեսանէին զերեսս նորա, և էին առ ձեռն պատրաստ պատգամաւորք. որով և անուանեցան հրեշտակք, որ զնոյն նշանակէ, այսինքն պատգամաւոր. ապա նոցա էր պատշաճ պատգամաւորութիւն առաքիլ առ սուրբ կոյսն։ Վեցերդ՝ զի պատուհասոյն հրեշտակային բնութիւն՝ ի սպասաւորել այսպիսի մեծի խորհրդոյ. զի որովհետև զանց արար զնաքօք որդին այ զնոսին պատշաճ էր ի կիր առնուլ՝ ի սկսանիլ

խոր-

խորհրդոյն , զի մի անմասն գտցին նք անտի, կամ
ի բաց զուրկ 'ի ծառայութէ նորին . ըստ որոյ կարէր
հրեշտակն ասել առ ոք կոյսն . արժան էր բանին
այ՝ մերում հաղորդիլ բնութե . այլ զի ձերումդ
կամեցաւ , մեզ յանձնեցաւ յայտնել : Եօթներդ՝
զի 'ի ձեռն այսր խորհրդոյ հնդերձեալ էր ընուլ զտեղի
հրեշտակաց . վն և զսկզբնաւորուն նորին յանձն
արար նմ ած յայտնել մեր կուսին : Ութերդ՝ զի
կամէր բանն ած այլազգ եւս բերկրեցուցանել
զհրեշտակս իւրով մարմնաւորութեամբ, և փա-
ռաւորել 'ի նոցունց յերկինս իբրև ած մարմնա-
ցեալ . վասն որոյ կամեցաւ՝ զի այսր բերկրու-
թեան լիցին պատգամաւոր : Եւ թէպէտ մարդ-
կային բնութին ստորին է ք զհրեշտակաց , բայց
կարէ առարկայ լինել մեծի բերկրութե . 'ի փու-
թալ ապա հրեշտակաց 'ի տեսութի այսր առար-
կայի՝ եառ գաբրիէլ զպատգամին ան , և հասոյց առ
կոյսն : Իններդ՝ զի ոք կոյսն էր ամենեւին անա-
րատ . ապա պատշաճ էր յանարատից անտի՝ ի հրեշ-
տակաց պատգամաւորիլ . ը որում ասէ ոսկեբե-
րան՝ի ճառն աւետման . Նաև զի որովհետև հրեշ-
տակ էր նա յերկրի , և 'ի ձեռն կուսութե մերձա-
ւոր հրեշտակային բնութե, եւս և անձնաւոր պալատ
թգին հրեշտակաց , արժան էր հրեշտակի լինել
առ նա աւետաբեր : Տասներդ՝ զի ոպ հրշտկն չար
հրապոյր մատոյց եւայի, նոյնպ և հրեշտակն բարի
աւետիս տացէ մարիամու . և ոպ հրեշտակն եղև
առաջին պատճառ կորստեան մարդկան , նոյնպէս
հրեշտակն լիցի առաջին աւետաւոր փրկութե նց .
ոպ զի մի մարդիկ մեղադիր լիցին հրեշտակաց՝ թէ
զոր չար հրեշտակք արարին մեզ չար , բարիքդ չա-

ղարկք մեզ բարի: Մեստասաներորդ՝ զի ցուցցէ մեծ զսէր իւր առ մեզ և զյարգ բնութեան մերոյ՝ կամելով զհրեշտակս ևս ծառայեցուցանել 'ի խորհուրդ այսր մեծի փրկութեան. *ոչ ապաքէն ամենեքեան
„ հոգիքեն հարկաւորք՝ որք առաքին 'ի սպասաւո-
„ րութի վ՞ն այնոցիկ՝ որք ժառանգելոց են զփրկու-
„ թիւն ||. (եբր. ա. 14:) Երկոտասաներորդ՝ զի (սոսկ 'ի կողմանէ ո՞ք կուսին մտածելով,) այսու հաւատք նորա գերագոյնս բարձրասցին յաներկբայ հաւատալն անհաւատալի և անհասանելի խորհրդոյ: իսկ եթէ անմիջապ ինքեան յայտնեալ լինէր՝ ոչ պիտէր հաւատք:

Կարէ ոք աստ հարցանել, թէ ընդէ՞ր յետ աւետելոյ հրեշտակին և յետ մեկնելոյ ն՞ր 'ի ն՞բյ կուսէն՝ երևեցաւ նմ՞ և ևս կ՞մ ինքն և կամ այլ հրեշտակք: Զայս թէպէտ և չունիմք յաւետարանէ, բայց ոչ տարակուսիմք, թէ բ՞զմ անգամ մանաւանդ թէ հանապազ երևէին նմա հրեշտակք և սպասաւորէին իբր մօր ա՞ն իւրեանց. զ՞ որս և ո՞քն աթանաս. ('ի ճառն որ 'ի վ՞ր ա՞ծամօր.) յասելն.
* մեկնեցաւ 'ի նմանէ հրեշտակն ոչ ըստ ընտա-
„ նուեն, այլ ը՞ պատգամաւորութեն ||: Նու ո՞քն բեռնարդոս. ('ի ճառն յաղ. ծնն. մար.) խօսելով առ ո՞ք կոյսն՝ ասէ: * Մի՛ երկնչիր, մի՛ զար-
„ մանար 'ի գալ հրեշտակի. և եթէ գերագոյնն
„ ևս եկեսցէ մի՛ զարմանար. հրեշտակ ա՞ն և ա՞ր
„ հրեշտակաց ը՞ քեզ է. միթէ յետ այսորիկ ո՞չ
„ տեսցես զհրեշտակս, որ հրեշտակօրէն կեաս. մի-
„ թէ ոչ այց արասցէ հշտկն զհրեշտակդ հաղորդ-
„ կենաց իւրոց. միթէ ո՛չ ողջունեսցէ զք՞ղք՞ ևս
„ և զառունդ ա՞յ||: Նա զի տեսանելով ն՞ն զնա իբ-

րև

ընե պէհացումն կարգեալ (երզ. ձ. 3.) և երբ
կատք ածուէ բարձրացեալ՝ զրեթէ իբրև անիւք
շրջելին գնովաս. (եղեկ. Ա. 9։)

Ե. Արթ է ասա խնդրել՝ թէ պէ՞ է պէ ած պայս
խորհուրդ կատարեաց՝ ի մարդկային բնուէ, և ոչ
՝ի հրեշտակային. ոչ ապաքէն անմարմին գոլով հր-
եշտակաց՝ յարմարագոյն էս էր անմարմնոյն աս-
տուծոյ միանալ ընդ նոսա։ Այսմ հարցման հնար
է բազում ինչ պատասխանել։ Նախ՝ պէ որդին
աստուծոյ ոչ վասն վերկուԹեան հրեշտակաց, այլ
վասն վերկուԹեան մարդկան խոնարհեցաւ այս
խորհուրդ. ապա յաւէտ արժան էր ընդ մարդ-
կային բնուէ միաւորիլ, քան ընդ հրեշտակայնոյն։
Երկրորդ՝ պէ որդի ոչ լինելոց էր միջնորդ ընդ
ած և ընդ մարդ. արդ պիտոյ է միջնորդին հաղորդ
լինել երկուց ծայրից. ընդ որոյ պարտ էր նմա լի-
նել ած և մարդ, և ոչ Թէ ած և հրեշտակ։
Յայս ակնարկելով յոբայ ասաց. (Ի. 32.) * ոչ ես
„ իբրև պէս մարդ ընդ որում դատեցայց, եԹէ հարկ
„ եկեսցուք ՝ի դատաստան. իսկ յանկարծ դոյր
„ միջնորդ՝ և յանդիմաներ և լսեր ՝ի մէջ երկու-
„ ցունց ‖. ոչ Թէ ասէր. ոչ ես տակաւին մարդա-
ցեալ ՝ի լինիլ միջնորդ ՝ի մէջ ոյ և մարդկան։
Երրորդ՝ պէ այս խորհուրդ հայէ և ՝ի պատշաճողու-
Թիւն այլևայլ կարգի գոլոյ. ընդ որոյ պատշաճ էր՝ պէ
առաջին իմացական էն միասոյն ընդ հետին իմա-
ցական էն, յորում իցէ ոյժ կարգ գոլոյ, ոյր կարգ
մարմնաւոր գոլոյ, պգայական գոլոյ, և բա-
նական գոլոյ. որով լինի նմա միանալ ընդ ոյմ
կարգս գոլոյ, և տիրապէս ընդ այնմ գոլոյ՝ որ իցէ
հետին եղը իմացականուէ։ Արդ միայն մարդն
է բովանդակ ինչ ոյմ կարգի գոլոյ, և ինքն է մի-

այն

այն յետոյն եղը իմացականութիւն, մինչ զի եթէ 'ի
վայր է զայն լինէր նախ ինչ, ոչ լինէր իմացական,
այլ անբան. յայս խոկ եղեւ նա յետինն գործոյ
արարչութեան, զի յետ ամի ստեղծաւ. (Ծնն. Ա. 27։)
Նա որ 'ի միանալ այ ը մարդկութեան՝ քան ը հրեշտա-
կային բնութեան, բոլորիւր բովանդակութի էից. և
ճշմարտիւր ասել, թէ միացաւ առաջինն էն ընդ
յետինն էի. և թէ առաջինն եղև յետին. (Եսայ.
խա. 4.) կմ թէ եկն այբն 'ի քէ, կմ ալֆան 'ի
օ. ք որում նա՝ որ էր այբ՝ միացաւ ը քէի.
որով և եղև այբ և քէ, կմ ալֆայ և օ. (Յայտ.
իբ. 13.) ալֆայ՝ ք որում ած. և օ՝ ք որում մարդ՝
բոլորելով 'ի մարդկային բնութիւն։ Զիրդ՝ զի մարդ-
պարագրելով յինքեան զամ աստիճան գոլոյ՝ ա-
սի լինիլ ստեղծեալ 'ի նմանութի և 'ի պատկեր այ-
տոյս պատշաճ էր և այ լինել 'ի նմանութի մարդոյ.
(Փիլ. Բ. 7.) ոչ զի իցեն նման միմեանց ստեղ-
ծողն և ստեղծուածն։ Այլ և ոչ մարդս հոգւով
և մարմնով է մի, սոյնպէս և ստեղծողն ածութք և
մարդկութք իցէ մի։ Զինդէրդ՝ համեմատութք
հրեշտակաց մարդն է իբր տղայ. և զի գուցէ սի-
րոյ յաւէտ 'ի տղայս բերի քան 'ի չափահասս,
վն յաւէտ կամեցաւ ած միանալ գթով սիրոյ
ը մարդկան՝ քան ը հրեշտակաց, և հաճեցաւ մխ-
թարիլ նոքիմբք իբր մանկամբք. ք որում ուրա-
խութի էր նմա լինիլ ը որդիս մարդկան. (Առակ.
Ը. 31.) Այլեւդ՝ զի մարդիկ թէպէտ և մարմնա-
ւոր գոլով զմարմնաւորս սիրեն, բայց սիրտ նոցա
ինքնին բերի առ անմարմինն, այ առ ած. այլ
քզի ոչ կարէ ըմբռնել զնա 'ի գոլն անմարմին, եկն
նա ինքն և մարմնացաւ, զի դիւրըմբռնելի լեալ
'ի մարդկանէ՝ արժանի սիրեսցի։ Յօժնէրդ՝ զի
հրեշ

հրեշտակք արդէն հոգևորանալ ձգտակէին զանսահման էն զնծ, իսկ մարդիկ ոչ հոգևորանալ և ոչ մարմնաւորանալ։ վ'ոյ առ մարդիկ եկն՝ զի մարմնաւորանալ ևս ձգտակէսցեն զնա. և որ էր հաց հրեշտակաց՝ եւ զինքն մարդկան 'ի կերակուր. ըստ այնմ (սաղ. ՀԷ. 25.) * զհաց երկնից եւ նոցա՝ ,, զհաց հրեշտակաց կերան մարդիկ ։ Ա'ւ թէպէտ՝ զի մարդիկ կարօտ էին հոգևոր կենաց և անմահութե, ևս և ձանաչարկի և չհմարտութե. զի էին մարմնաւոր և մահկանացու, մոլորեալ և պատրեալ. իսկ հրեշտակք չէին կարօտ. վ'ոյ թողեալ զնոսա որդւոյն ոյ եկն իբրև կեանք առ մահկանացուս. իբրև անմարմին առ մարմնաւորս. իբրև ճնարհ առ մոլորեալս. և իբրև ձշմարտութի առ պատրեալս, և

բոլորովին ըստ մեզ եղև։

Ա'ննէրդ՝ զի հրեշտակային բնութիւն գոլով անհատական գոյացութի աննիւթ, ոչ կարէր հաղորդիլ այլոյմ անձնաւորութեն՝ և ենթակայաւորիլ նոցա. ապա թէ ոչ՝ ոչ ևս կարէր մնալ այն ինչ՝ որ էր. իսկ մարդկային բնութիւն՝ տեսակարար գոյացութի գոլով նիւթական՝ կարէր հաղորդիլ այլոյմ գոյացութե. վ'ոյ և որդին ոյ ոչ միաւորեցաւ ընդ բնութե նոցա, այլ ըստ մարդկայնոյն յարդանդի որդւոյ մարդոյ. ըստ որոյ ասէ առաքեալն. * ոչ երբեք զհրեշտակաց բուռն հարկանէ, այլ զզո՝ ,, ւակէն աբրահամու բուռն հարկանէ ։ (եբր. բ. 16.) Ա'յլ թէ քանի պարծանք եղև մարդոյ խորհուրդս այս, անկարանամք 'ի միտ առնուլ. եթէ որդին ոյ առեալ էր զբնութի հրեշտակաց, յո՛ր պարծանս վերանային նք. արդարև նոքին ևս անկարանային յայտնել։ Ա'յթէ այս պարծանք էր նոյ և մեզ, ապա ո՛րպիսի պարծանք էցէ այնմ՝

յորոյ

յորոյ գոյացութենէ էառ նա զմարդկային բնութիւն , և միացեալ մնաց ընդ նմա յարգանդի նորա զամիս ինն . * Երանի է որովայնին՝ որ կրեաց զքեզ ‖ . (Ղուկ. ԺԱ . 27 :)

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ :

Հանգամանք ամենամաքրութեան մեր կուսին :

Դ . Մինչև յղացեալ էր ընդ կոյսն զՔրիստոս՝ գեր 'ի վերոյ գտանիւր քան զամենայն սուրբ ստեղծուածս , որպէս յայտ է 'ի յառաջագոյն ասացելոցս . բայց ոչ էր և ոչ ասիւր Աստուածամայր . իսկ 'ի յղանալն՝ իրօք և ճշմարտապէս եղև մայր Աստուծոյ : Զայսմանէ խօսիլ ինչ ըստ յանդգնութեան է համարելի . զի որ զի այնպիսի ինչ է , որում ոչ հասանեն միտք որդւոց մարդկան . քանի՛ քանի՛ վկայք և աստուածաբանք մատեան յայս ճառ , և ամենքն խոստովան եղեն՝ թէ ոչ է հնար մարդոյ յայտնել ինչ զսոյն , զի մէգով անհասութեան ծածկեալ է 'ի տեսութենէ մերմէ . * և մէգ 'ի ներքոյ ոտից նորա ‖ . (սաղ. ԺԷ . 10 :) Հրեշտակաց արժան էր զայս մեզ պարզաբանել . բայց նոքա ևս ոչ համարձակին . որպէս վկայէ հրեշտակն 'ի մարմնի Տէր Գրիգոր Նարեկացի . որ և հրեշտակային ինչ հոգւով 'ի սոյն մերձեցաւ . և կրնքեաց բանիւն՝ թէ չէ ոք յէնյս 'ի սոյն բաւական . ապա քանի՛ առաւել ևս յետնութիւն տրուպս անձին . բայց եթէ արտաքուստ ինչ բարբառել բանս ինչ, կամ ըստ պատկերահանից ոչ զինքն՝ այլ զստուերն քանի մի ներկօք նկարել : Արդ այս պատիւ Աստուածամայրութեան այնչափ է , որ թէ և չկայր 'ի Տէր կոյսն այլ

այլ ինչ կատարելոյն նկատելի, սուրբն միայն գերազանցեալը քան զամ. իբր զի թեև չուներ զբ կոյսն կատարելոյն ինչ թէ ընդհայց և թէ առաքինուհեց, միայն ածամայրութ գեր՝ի վերոյ գտաներ քան զքերովբէս և քան զսերովբէս և քան զամ կարելի ստեղծուածս, յոր գերազանցութեն և վերացեալ մտածեսցին։ Աստի ասէ պետրոս դամիանեանն. * ասելն զմարիամայ՝ թէ ես մայր ,, այ, մի միայն այս բան՝ գեր՝ի վերոյ ես քէ զամ՝ որ ,, ինչ այլ կարիցէ ասել՝ի հրեշտակէ կամ՝ի մարդ- ,, կանէ ։ Եւ կաստանոս կարտինալ ասէ. * ՚ի ,, մէջ ամ անուանեցոյ՝ որք ըստ պատշաճի ընծային ,, ստեղծուածոց, ոչինչ վեհագոյն և գերազան- ,, գոյն քէ զայն, զի կարիցէ անուանիլ մայր այ ։ Եւ մեկնիչն ասէ. * անուանս ածամայր՝ փակէ ՚ի ,, նշանակուհե իւրում ոչ միայն զիսկուն անբաւ ,, գերազանցուհե, այլ և զանհասանելի փառս և ,, զպատիւս որք վայելէն նմա մինչև յանբաւս ։ Ասա որոյ մեծն տերտուղիանոս (գիրք յաղ. յա- րուցեալ մարմնոյ,) կոչէ զկոյսն * ամենակրանեալ ,, և ամենափառաւոր՝ զի ես (ասէ) մայր քոյ ։ Յայս իսկ և ածային ստորոգուհք ընծային նմա ոչխբր այ, այլխբր ածայնացելոյ. ունի են բառքս անձառ, անհաս, ամենօրհնեալ, ամենաուրբ կոյս։ Գերազանցուհն ածամայրուհե կարէ մտածիլ ֆիլ- զինգատես և առնչայն ։ Ֆիլզինգատես՝ ըստ այլ- եւայլ կարգի. նախ՝ ըն մարմնազգեցուցանելոյն. երկրորդ՝ ըն պարագրելոյն. երրորդ՝ ըն միանա- լոյն. չորդ՝ ըն միաւորելոյն. հինգերորդ՝ արտաքսանի առեալ՝ ըն խնամելոյն։ Ասայն նախ՝ ըն մարմնազ- գեցուցանելոյն. զի ինքն ետ մարմին որդւոյն այ ՚ի մարմնոյ կուսէ. և նովին մարմնով մարմնաւոր-

եաց

եաց ընա. ըստ որ սքանչացեալ մարգարէին՝ ասէ յայլում Թագաւորութեան. (երեմ. լա. 22.) * նոր
„ ինչ արասցէ ձեր ՚ի վէր երկրի. կին շուրջ պա-
„ տեսցէ զարամբ ‖. այր կոյսն պատեսցէ զմարմին
զաճապարդեալ. որով՝ որ էրն ածի՝ եղև ձկնարիւտ
մարդ. և յորժ կոյսն՝ որ էր ստեղծուածի՝ եղև
ձկնարիւտ մայր այ. նա՝ համարձակիմ ասել՝ թէ
ոչ ՚ի կուսէն ածի եղև մարդացեալ, սոյնպէս և
յորդւոյն այ յորժ կոյսն եղև իբրև թէ ածացեալ.
և որպէս ածի պատեալ եղև մարմնով ՚ի նմանէ, սոյնպէ
և յորժ կոյսն ածուէը յաստուածածորդւոյ իւրմէ։ Յա-
ռաջն էր իբր ջուր ընորհաց ողկիսանոսացեալ. և
՚ի յղանալն անդ գ՚ածի՝ դարձաւ ՚ի գինի փառաց
ածայնացեալ՝ լինելով մայր այ. յառաջն էր իբր օդ
մաքուր՝ և յերևնիլն անդ գանատեղծ լոյս՝ եղև
լոյս անըմբռնելի. որով մեծացաւ. զօրացաւ, և
կարողացաւ զգեցուցանել զածի մարմնով իւրով,
և ածի զգեցոյց ընա ածուէը իւրով. յայս հայե-
լովերյն բեռնարդոսի՝ ասէ. * զգեցուցանես ընա,
„ և զգեցուցանիս ՚ի նմէ. զգեցուցանես ընա գոյ-
„ ացուէը մարմնոյ, և նա զգեցուցանէ զքեզ փա-
„ ռաք մեծուէ. զգեցուցանես զարեգակն ամպով,
„ և դու զնոյն ինքն զարեգակն զգենուս ‖։ Ա՛ստ
այսմ խորհրդածուէ կարէ ասել որդին այ առ՝ երբ
կոյսն. մերկ էի, և զգեցուցեր զիս. (մատ. իե.
36։) Ա՛նաւանդ զի ըստ նարեկացւոյն՝ եղև նա
* զգեստ լուսանիւթ երկնից արքային. օթոց սըր-
„ բուէ անմահ բնակողին ‖։ Ա՛սացի երկրորդ՝ ըստ
„ պարագրելոյն. զի յայտ է թէ երբ կոյսն զամիսս
ինն կրեաց և պարագրեաց իրօքյորովայնի իւրում
զհացն կենաց զածի, և իբրև հնոց եդիեաց ընա ՚ի
մարմնի. և զոր բնուէիք արարածոց ոչ կարէին

տա-

տանիլ, նա բաւականացաւ տանիլ. եւ որ հինացեալ
նարեկացւոյն բաղմադիմի բանս թարգմանէ առ նա
ասելով. * զբերդն՝ի կշիռ ձեռին զերկիրն և զեր-
„ կին տարար յարդանդի ։ ։ և դարձեալ՝ թէ յոր-
մէ սարսին երկինն և երկիր , * տարար զնա՝ի քեզ
„ ախորժ հանդստեամբ ։ ։ և դարձեալ՝ թէ * ոչ
„ թեւօք խնայական պահպանուբ զպարսնակոցն
„ պարիսակեցեր ։ ։ որոյ և եղեր ասէ՝ * յարկ ան-
„ ձառ ծնեցեալդ՝ի քէն անեղդ այ ։ ։ * յարկ վա-
„ յելչուճ անեղ շինողին ։ ։ * յարկ դիտապետին
„ բանական հօտին ։ ։ և ևս * բնակարան արժա-
„ նաւոր բանին խոնարհուճ. տնկաստեղծի մար-
„ մնոյ ածուճն խառնարան. երկարան օծելուճե
„ քեսական անուճանադրուճ ։ ։ * արքայարան լուսա-
„ կերտ անմահ թագին ։ ։ և դարձեալ կոչէ զնա ,
* մարմնարան անտեսին և ճեմարան մեծին. տա-
„ ղաւար տիրական և խորան ածական . . . և
„ բնակարան հաճուճ կամաց անեղն ածուճ ։ ։
քեզի ասէ * զերծուի բանին էուճ ածուճն յղացեալ
„ կրեաց՝ի մարմնի ։ ։ ։ սոսին հայելով շարա-
„ կան մեր կոչէ զոք կոյսն. * անպատրաժիծ կին
„ լայնածաւալ տեղի ։ ։ ևս և * բնակարան ան-
„ բաւ՝ բանին այ ։ ։ և այլ ևս բիւր բանք , զորս
կարես տեսանել՝ի շարականն , և՝ի գրոշածս նո-
Տարց. ընդ որս և յովհաննու ոսկեբերանի , որ՝ի
Ճառն աւետման նոյ կոչէ զնա * հոգեւոր
„ եաւ պալատ թագաւորին հրեշտակաց , տաճար
„ ածային փառաց , անձնաւոր օթևան այ , ան-
„ քուվանդակելի բնուրճե լայնատարած ճեմարան ,
„ բնակարան արժանի բանին այ, առաջաստ խոր-
„ հրդոյ անքննին մարդեղուճե, ամենամաքուր սե-
„ նեակ ծագմանն քոյ , երկնի և երկրի միաւոա-
„բաղ

,, ըսպասարկել։ Այնպես խօսին և այլ ամ հարք ՚ի ըբ-
և ամքն զարմանալիս բարբառին, հիացեալք՝ թէ
զինարդ կոյս մի յորեքտասանամեայ կամ հնդետասան
ամեայ բարձեալ ուրուք զայն ինքեան, նովին
ըմպել, նովին գնալ, նովին խօսել ընդ մարդիկան, և
նովին կայ յաղօթս առ ած։ Ընդ այս հրաշա-
ւոր և եղելիանոս ասէ. (՚ի Ճառն գով՚ կուսին.)
* ո՛ արդանդ անխախտելի՝ բովանդակիչ կամարացն
,, երկնից. ո՛ արգանդ լայնատարած քան զերկինս՝
,, որ զանպարագրելին զայն ՚ի քեզ պարագրեցեր. ո՛
,, արդանդ վեհագոյն, վերին պարսնակաց եօ-
,, թանց պարփակիչ. ո՛ արգանդ բարձրագոյն քան
,, զեօթն հաստատուխս երկնից. ո՛ արգանդ՝ որ կըր-
,, բես զանննւազելի լոյս եօթնարփիւեան ընդու-
,, հայ. ո՛ արգանդ՝ պալատ երկնային՝ յանչափ
,, բարձրացեալ և փառաւորեալ։ Նոյ մեծն ալ-
,, պերտ հիացմամբ լինի ասել. (Ք. 10.) * տարաւ
,, աստղն զարեգակն. ուրն զլոյնն. առուն զաղ-
,, բիւրն. դուստրն զՀայրն. ստեղծուածն զստեղ-
,, ծողն. յաւելից ևս ասել՝ թէ եղև մայր հօր իւ-
,, րոյ, և դուստր իւրոյ ամուսին։ որով մեծ ե-
ղև և մեծ ցուցաւ ՚ք զոր չէ հնար լինիլ։ Այլ
տեսս դու՝ զի թէպէտ չեն մեծ յիրում ՚ք զառնն յո-
րում բնակին, թէև փառօք մեծ համարիցին. իսկ
Թագաւորն Թէպէրացոց յանսահմանս մեծ գոլով,
՚ի տան փոքու՝ ՚ի յորովայն աղջկան միոյ բովան-
դակեալ բնակի. ըստ որոյ ասի՝ թէ * որովայն նո՛
,, պարագրեաց զմեծն քան զինքն։ (յոբ. ԼԸ.
24. ըստ այլում Թարգմանութե)։ Այսպէս հայելով ա-
ռաքեալն. * մարիամ առաւել ունէր յարգան-
,, զի ՚ք զոր ունիլ և տանիլ կարեն տրարածք ամ
յերկինս և յերկրի։ Նոյն որ զարմանալին է՝

ժ՚ք ասաք

ասացից. որ արար զորուվայնն՝ յաղանայ յորուվայնն և՝ ի նիմ բնակի. ոմն թէ ոք չինիցէ զտուն, և՝ ի նիմ ծննեալ լինի։ Ա. պաքէն ոմն տեսանեմք, լոյս յարեդակնէ և ոչ թէ արեգակն՝ ի լուսոյ. բայց աստ ներհակն նշմարի. զի արեգակն արդարու թէ՝ ի լուսոյ գոյաւորի, այ՝ ի՝ ինքեայ կուսէն. որում և կարէ ձչմարտիլ կալծիքն այն՝ զոր հաստատեն ոմանք, թէ նախ ստեղծաւ լոյս, և՝ ի լուսոյ անտի գոյացաւ արեգակն. ըստ որում՝ ոք կոյսն ստեղծաւ իբրև լոյս, որ և վարատեաց զխնէր Եհս, և՝ ինմանե գոյացաւ արեգակն արդարուէ. և զինա ինքն արեգակն արդարուէ օրինակի և՝ ի լոյս, ոչ միայն՝ ինմանե գոյացեալ, այլև՝ ի նիմ բնակիլ հաձեցաւ իբրև յարև, և իբրև՝ ի համանման լոյս, սոյնպես և՝ ի ոք յորուվայն նր իբրև յաճախատ երկիր երկնային։ Ա. յս բնակուէթ՝ այ յորուվայն կուսին այնչափ անըմբռնելի է, մինչև առակաւ ինն՝ (այ հանելուքով կիսպիլմէհուլ) առաջի եղ ոճ յոբայ՝ զի թէ կարօղ իցէ՝ լուծանիցէ. վ՚այ հարցանելով ասէ. * զի՞նչ երկիր իցէ՝ յորում լոյսն ,, ապանիցի ‖. (յոբ. լը. 19.) իբր թէ ասէր. լոյսն անստեղծ ունի օթևանս առնել՝ ի տեղւոջ ուրեք, կարիցեն արդեօք հասու լինիլ այսմ. զինչ ասես ո՛ յոբ, բանն անեղական և անուրեք՝ իւր տեղի խընդրէ բնակելոյ, և ձայն տայ նմա կոյս մի՝ ահա ասիկ ես, և ընդունի զնա. ո՛րպիսի՞ լինչ այս իցէ։ Ա. յսմ չուներ լինչ պատասխանի տալ յոբ, այլ նա ինքն բանն ոճ ձայներ առ կոյսն. * օտար էի (այ ,, հիւր էի) և ժողովեցեր զիս (այ հիւրընկալեցեր ,, զիս) ‖. (մատ. իե. 36։) Ո՞ լինչ ասէին արդեօք հրեշտակք՝ ի տեսանելն զոյս. մեծ եղև, և * մեծ է առ նա (ասէ Նարեկացին) հիացումն ըս-

,, քանչելի ահեղս գործոյ քան զհասումն երկրա-
,, ւորացս բանից պատմութեն ||։ Որպիսի երանութեամբ արդեօք երանեսցին զնա. եւ մարգարէք իսկ որք զուշակն եղեն՝ քանի՞ հիացմամբ սքանչանային եւ զովաբանել փութային ։ Եթէ նոքին իսկ մարգարէք ասէ Նարեկացին՝ կրելով յինքեանս զպատգամս եւ զառածս Աստուծոյ՝ գովաբանեալ լինէին՝ կոչելով ծնօղք իմ, ապա որպիսի գովաբանութեան արժան է փառաւորել զսուրբ կոյսն, որ կրեաց յինքեան զբանն Աստուած։

* Ո՜րքան մեծ է 'ի քեզ աւարտեալ խորհուրդ
,, սրբուհի. զի թէ առաջք մարգարէիցն (ըստ առա-
,, ծակիր մարգարէք,) հոգեկիր յղացմամբ՝ իմ
,, ծնօղք ասացան, ապա դու՝ որ զբանն Աստուած անձ-
,, նաւոր՝ հայրենի՝ բնութեան հպաւոր՝ 'ի սենեկի
,, քում մաքրական մարմնոյ բացածանուցեր,
,, զորպիսի արժանապատիւ գովութիւնս ոչ ընդունի-
,, ցիս ||։

Է. Ասացի երրորդ՝ ընդ միանալոյն. վասն զի յայտ է թէ ո՛ եւ իցէ մայր 'ի յղանալն զորդի՝ միացեալ լինի ընդ նմա 'ի ձեռն գոյացական իւրք մասին, (ըստ 'ի ձեռն պորտոյ)․ ընդ որոյ որդին առնի մի ընդ մօրն, եւ համարի մի գոյացութիւն ընդ նմա, որպէս ծառն ընդ պտղոյ իւրում. ապա եւ սուրբ կոյսն 'ի յղանալն անդ զԱստուածորդին՝ միացեալ եղեւ ընդ նմա 'ի ձեռն իւրք գոյացական մասին. իսկ եթէ չէր այսպէս, ոչ լինէր ճշմարիտ ծնօղ ։ Այսմ աղագաւ տարացոյց՝ որ 'ի վեր է քան զամենայն տարացոյցս՝ զանհասանելի ծնունդն անեղական՝ յորում հայրն յաւիտենական միացեալ գոլով 'ի նմին էութեան ծնաւ զորդին. եւ 'ի նմին միութեան ծնանելով՝ ասի եւ է ճշմարիտ ծնօղ. իսկ եթէ 'ի ծնանիլն անդ չունէր միութիւն ինչ ընդ նմա՝ ոչ լինէր ճշմարիտ ծնօղ, եւ ծնեալն ոչ լինէր ճշմարիտ

որդի

որդի՝ այ, այլ ստեղծուածք ինչ արտաքոյ այ։ Ա. Պատ
և սքի կոյսն ՚ի յղանալն և ՚ի ծնանիլն եթէ չէր
միացեալ ընդ որդւոյն՝ մայրուն նոր ոչ լինէր Աշմա-
րիտ. իսկ միացեալ ուներով զնա՝ երբ ինքն Աշմա-
րիտ ծնօղ՝ ուստի և Աշմարիտ մայր. այնպէս զի
որպէս հայրն ասաց ցորդին՝ դու ես որդի իմ
սիրելի, զսոյն տիրանալ և Աշմարտապէս ասէ և՝ ես
կոյսն առնոյն որդի. դու ես որդի իմ սիրելի. զի ընդ
առածին, * յո ոչնուազ որդի կ՚ըլլայ կուսին՝ քան
,, հօրն երկնաւորին, յաղագս լինելոյ երբոյ որդի
,, այ՝. ընդորոյ ասէ բեռնաւորդոս. (Ճառ. յայտ. մ՚ըեղ.)
* այս կ՚ամենօրհնել կուսին մերոյ շնորհք առան-
,, ձին և գերապանծ գոլըն, զի զմի և զնոյն որդի
,, արժանացաւ ունել հաւասարակ ընդ այլ հօր՝. մինչև
ասել յայտնաւորդոս. (օգոստ. ժէ.) Թէ * հօրն այլ
,, հաւասարորդ գտաւ . . . զի զոր ծնաւ հայրն ա-
,, ռանց մօր, զնոյն ծնաւ կոյսն մարիամ առանց
,, հօր . . . քայց զի նա արարիչ, և սա արարած . . .
,, նա անեղ, և սա եղակաւ՝։ Ա. Ըրժան կ՚ասէ
հայիլ յայլ ինն անհաս միտն. երբոյ ոմն միացեալ էր
որդին այ ընդ կուսին յարգանդն նոր, նոյնպէս և
միացեալ էր ընդ հօր յարգանդն նոր. ընդ կուսին՝ ընդ
մարդկութ, և ընդ հօրն՝ ընդ աստուածութ. և ընդ այսմ նոյն
սքի կոյսն՝ որ անմիջապէս միացեալ էր ընդ որդւոյն՝
միջնորդուբն նոր միացեալ էր ընդ հօր և ընդ սուրբ հոգ-
ւոյն, ոչ ՚ի պատահական կարգի, այլ ՚ի գոյացա-
կան դիր. ընդորումբ որք միանան ընդ միմեանս երկուս՝ միա-
նան ընդ միմեանս. և այս՝ կամ միջնորդ կամ անմիջնորդ։ Ա.
վերոյ եդաք՝ * եթէ ծառ ընդ պտղոյ ՚։ զի մանուկն
ցորչափ յարգանդի մոր միացեալ է ընդ մոր՝ պտուղ
ասի. այլ արդ ոմն ծառ ՚ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի,
նոյնպէս և կոյսն յաճախուբեաւ իւրմէ։ Արդեօք նկր

տեսեալ զոդիսդ երկրին աւետեաց՝ զոր ես երկին լրտեսքն՝ ծանեան զաղնուՀուն երկրին. ահա քեզ ոդիսդն անմահուՀ, հայեաց յայն՝ և այնու ծաղիր զաղնուՀուն որթոյն (ի առմային։) Աստի ասէ մեծն դրիգոր. * եթէ կամիս ընթալ կոյսն Քա-
„նաչէլ՝ ուղիք և ուրչափ դերազանց իցէ նայնաց
„յորդի նր. և ի դերազանցուէ նորին զդերա-
„զանցուն մօրն իմանալ կարիցես ‖. զի արժանա-
պատուՀուն որդւոյն ի մայրն զեղու, և լուսափայ-
լուն նր ինձա ծագի, մանաւանդ թէ և շրջապատէ
զնա իբրև արև արկեալ զնովաւ. (յայտ. ժբ. 1։)
Ի սոյն յարէ զայլ ինն յարացոյց հայրն մատթէոս,
յասելն՝ թէ որ պատուՀականուն սատափին Քանա-
չի ի դեղեցկուէ մարգարտին՝ զոր յղանայ և ծնա-
նի յինքեան յազգեցուէ երկնից, սոյնպէս և ազ-
նուՀուն սքեայ կուսին ի մարգարտե անտի՝ զոր յղա-
ցաւ յերկնային ազդեցուէ։ Եւ զի աղնուՀութիւն
որդւոյն է մօրն՝ և ինքն իսկ բոլոր մօրն՝ նաև
ստացուածք իւր, ապա և աղնուՀուն որդւոյն այ, և
ինքն իսկ որդին այ է սքեայ կուսին, և ամ արարածք
և ամ ինչ նր են, նր է ուրուն, նր է վրկուն, նր է
ընորհք, նր է փառք, նր է երանուիթն, նր է զո-
րուն, նր է յաղթուն, նր է մեծուն, նր է կեանք,
նր է ամ. որովՀ և ոք կոյսն ասի և է տիրուհի ի վր
ամի, տիրուհի վրկուիթ, տիրուհի ընորհայ, տի-
րուհի փառաց, ևայ. * ինև ընորհք ամ Քնիցի և
„Քշմարտուէ. ինև ամ յոյս կենաց և ղօրուէ. առ
„իս անցիք ամքն, և ի տոհմականաց իմոյ լցա-
„րուք‖. (սիրաք. իդ. 25. 26։) Ա. յս բանք ասին ի դի-
մաց բանին այ. բայց ասին և ի դիմաց կուսին՝ որ
ծնաւ զնա։ Ա. սացի չըդ՝ ըն միաւորելոյն. և այս է
գերազանցուն իմն անՀաս, զի Հասանէ ի կարդ
անձն-

անձնաւորական միաւորումն ոչ ըստ բոլորին՝ այլ ըստ մասին. իսկ թէ ղնարդ՝ ծանիր. զի ՚ի յղանալն ըստ յարգանդի կուսին՝ մասն ինչ ՚ի կուսական պոյծոյէ նր ՚ի ստեղծանիլ բանական հոգւոյն միաւորեցաւ ընդ անձին բանին յարգանդի անդ։ Իսկ այս միաւորումն ՚ի մէջ բերէ ղՀաղորդակցու թիւն դերագոյն աստիճանի. զի չորք աստիճանք են գոլոյ. մի՝ ՚ի կարգի բնութե, ոնգի և գոլն բնական և բանական. երկրորդ՝ ՚ի կարգի շնորհաց, ոնգ գոլն արդար և սէր. երրորդ՝ ՚ի կարգի փառաց, ոնգ գոլն երանեալ տեսութեն ոյ. չորդ՝ ՚ի կարգի անձնաւորական միաւորութե, ոնգ գոլն ածեայեէ, ոնգի եղև միաւորումն մարդկային քնութե ըստ ածեայնոյն յանձն բանին. յայս հայի և ասացեալս մեր, իբր զի գոյացումն կուսին ըստ մասին միաւորեցաւ ընդ անձին բանին, կամ անձնաւորեցաւ յանձն բանին։ Իսկ այս աստիճան գոլոյ ՚ի վեր և քան զնմա աստիճան, քան զոր ոչինչ և ՚ի վեր՝ բայց և թէ գոլն ածեայ։ Ետ սմին մտածել և այն մատակարարումն աննդարձար արեւանն՝ որով զամիսս ինն անուցանէր սէր կոյան զքն յարգանդի Ըրջումն. զի և այն մտածներ յայս միաւորումն անձնաւորական։ Ցսմ գերազանահրաշ միաւորումն մարմնոյ ՚ի սկզբանէ փափաքեր ՚ոք կոյան, և գոչէր առ որդին քերանով մարգարէին. * ծարաւեցաւ առ քեզ հոգի իմ, ,, քանիպատիկ ևս և մարմին իմ ‖. (սաղ. կբ. 1։) փափաքեր արդարև միանալ ընհոգւով ՚ի ձեռն շնորհաց՝ որովք լցաւ և շատացաւ հոգին. բայց առաւել ևս փափաքեր միանալ ընմարմնով ածեալով. * քանիպատիկ ևս և մարմին իմ ‖. զի այս միաւորումն ոնգ ասացաք՝ ՚ի վեր և քան զամ միաւորումն. վասն զի հայի ՚ի միաւորումն ածային անձին.

այնպէս ղի՛ ի գոյացուէ նը և՛ ի գոյացուէ կուսին՝ (այ՛ ի մարմնոյ Տոդեառրեղոյ յարգանդի կուսին) ըն նիլ մի ջնս. ոչ բոլոր յիւ, և ոչ բոլոր ի՛ կուսէ, բայց բոլոր այ և բոլոր կուսին։ Ա՛ ամին միաւորուե ոայ որդին այ առնլով մարմին ի՛ կուսէ՝ ի նա խոնարհեցաւ իսպառ, այնպէս և երբ կոյսն տալով որդուոյն զմարմին՝ ինա բարձրացաւ իսպառ. * եղբօրորդին իմ ինձ (խոնարհելով,) և ես նմա ,, (բարձրանալով) ։ (երդ. ը. 16։) Այս բարձրուն վերածի ըն իմիք և հետևաբար նաև այն՝ որով դիեցուցանէր սը կոյսն ղնջս յետ ծննդեանն՝ կուսական կաթամբ իւրով. որով աձէր և զարգացնայր մարմին նը՝ ոչ իբր օտարի գոյացուէ, այլ գոյացուէ ձշմարիտ մօր իւրոյ։ Ա՛ յաւել ևս՝ թէ նաև այժմ նոյն մարմին է, զոր ունէր և ունի որ դին այ միաւորեալ ընդ իւր. յառաջն ունէր զայն ի գոլն չարչարելի ի վեր երկրի, այժմ ունի ըզնոյն զայն յերկինս ի գոլն փառաւորեալ. մինչև ասել նմա ցմայր իւր. ի քէն ունիմ զայս իմ մարմին, դու ետուր ինձ զսա, և ոչ ոք այլ։ Այս հայելով ասէ սրբն օգոստինոս. * մարմինն ջնի է ,, մարմին մարիամու. և թէպէտ փառօք յարուցեալ ,, եղև հրաշափառացեալ, սակայն նոյնն մնայ՝ որ ,, առեալ եղև ի մարիամայ ։ Սուլին այսու ըստ մեզ խօսելով մասամբ ինն պարտականն ղտանի որդին այ առ սը կոյսն։ Այրաւ ասծ ոչ ումեք պարտական արար զինքն՝ բայց եթէ բանիւ խոստմանն. սակն առ սը կոյսն պարտական արար առմամբ գոյացուէ. մինչև ասել մեզոտիոսի, (ա. 2.) թէ սը կոյսն * պարտասական ունի ինքեան ,, զնմին փրկաստուն ։ * ամքն ասէ պարտական ,, եմք այ. իսկ քեզ՝ և ասծ իբր որդի ։ ղի սը կոյսն

ձշմար-

ՀՇՄԱՐԻՒՆ ԵՒ ՆԻՄ Ի ՄԱՐՄՆոյ ԻՐմէ ՂԴՈՂ ՄԱՐԴԿայինն։ Ալ կարէ պօղոս (ըստ ասելոյ մեկնչին)՝ հաւատանել ցաբ կոյսն. * ոմ ետ նիմ փոխ, և առնու ,, ցու փոխարէն ինմանէ ||. (Հռոմ. ԺԱ. 35.) զի սկիզբն կոյսն. ես ետու նիմ զոյն՝ որով է մարդ։ Ընարածք ամ ստեղծան առ ի ընդունիլ յոյզ զբնականս և զդերբնականս ըստ իւրեանց կարգի, և ոչ թէ ի տալ. զի ջունին ինչ տալոյ յիւրեանց գոյացուէ. իսկ սբ կոյսն ստեղծաւ՝ նաև ի տալ նմին իսկ ոյզ զբնուն ի բնուէ իւրմէ։ Այլ արդ եթէ վն բաժակի միոյ ցուրտ ջրոյ զուգիս փափկուէ երկնից խոստանայ ոճ, զոր ծուլ փափկուէ ետ սբյ կուսին՝ որ ոչ եթէ ջուր ցուրտ ետ, այլ մատակարարեաց նմա զարիւն իւր ջերմ, և արբոյց նմա զկուսական զիւր կաթն. ընկալաւ զնա ի գիրկս իւր, և կերակրեաց զնա. ըստ որոյ կարէ ասել ցնա քս. * ծարաւեցայ, և կաթամբ ,, քոյ արբուցեր զիս. քաղցեայ և անուցեր զիս ||։ Ընատանօր արժան է քննել ևս, թէ յորմէ գերագոյնն զանցուէ պարտ էր լինիլ ազնուէն արեան և կաթին սբյ կուսին ի միաւորիլ ըստ անձին բանին, ի ննաջնիլ նոր այնու արժանանալ։ Ընա ամին ևս արժան է զիտել թէ քանի գերագոյնն պարտ էր լինիլ ազնուէն անձին նոր և խառնուածոյ նորին։ Յորժամ հարկ լինի, (ըստ ասելոյ ուրումն) ստնտու կարգել որդւոյ թիկրի՝ զո՞րպիսի ընտրեն. քանի քննուին առնեն հանգամանաց և խառնուածոյ նոր. որովհետև հանգամանք ստնտուին տպաւորին ի մանուկն, ոյզ և դիւցիկ մանկան երբեմն ի ստնտուն։ Ընպա զո՞րպիսի հանգամանս պարտ էր ունել սբյ կուսին՝ որով արժանասցի ստնտու լինիլ և դիեցուցանել զորդի երկնաւոր թագա-

ւորի ։ Զայս հայէր գուշակումն տիեզերութեայ սե-
րելայն յասել Նր ․ * ո՛ ամենայն երջանկագոյն, և
,, քան զերկինս արժանաւորագոյն Մայր․ որ զայս-
,, պիսի որդի դիեցոյց ՚ի քո ստեանց ‖ . * երանի
,, է ․․․ ստեանց որք դիեցուցին զքեզ ‖ . (Ղուկ․
ժա․ 27․) զայս ասաց երանելի կինն այն , որ կո-
չեցաւ Մարկելլա ։ ՚Ի յիշել Նարեկացւոյն զայս
գործ և պաշտօն սբյ կուսին , զարմանալով իմն
բարբառի առնա և ասէ․ յոր ոչ համարձակին սե-
րովբէք , * դու յաւէտ համարձակ Նմին կաթ-
,, Նաձիր Մայր ցուցեր ծանուցար ‖ . և եղեր * Մայր
,, կաթնամատոյց բնաւից ստեղծողին ‖ . * և (թէ)
,, զլրութիւն ունողն գոյից կարօտաբար կաթամբ
,, լցուցեր ‖ . և դարձեալ ասէ . * զկերակրիչն
,, դասուց հրեշտակաց կաթնասուն ստեամբքն
,, դիեցոյց ‖ ։ Եւ ապա դարձեալ խօսելով առ նա
ասէ․ * ո՛չ միայն ստեամբք սնուցեր զանժամանակն
,, զհինն աւուրց, այլև աճման հասակի զնոյն ընծայ-
եցեր ‖ ։ Իսկ թէ ՚ի դիել որդւոյն քո յայնպի-
սի Մօրէ՝ զորպիսի հանգամանս տպաւորեաց ՚ի նա,
այս անճառ է ՚ի մէնջ . կարող եմ ասել՝ թէ Աստուածա-
ցոյց զնա ։ Եթէ մայր մի ստնտու լինէր արե-
գական, (որպ գրէ վրդպ ոմն) , զորպիսի լոյս և զոր-
պիսի բորբոքումն տպաւորէր ՚ի նա արեգակն .
ապա զինչ արեգակն արդարութեան ՚ի ստնտու Մայր
իւր ։ Եթէ որ մերձենայ ՚ի Տէր հոգւով՝ մի հոգի է
ընդ նմա , ապա որ այսչափ և այսպիսի օրինակաւ
մերձեցաւ ՚ի նա նաև մարմնով՝ զինչ պարտ էր այնմ
լինել ։ Ոմանք ասեն , զի պատճառ այսչափ մեր-
ձենալոյ կուսին մարմնով ՚ի Տէր՝ այն է , զի յառա-
ջագոյն մերձեալ էր ՚ի նա հոգւով իսպառ . և
որպ ասի, * յառաջ քան զյղանալն զնա ՚ի մարմնի՝

,, յղա-

,, յղացեալ եր զնա ՚ի հոգի ‖ . և յառաջ քան զդիեցուցանել զնա կաթամբ՝ դիեցեալ եր ՚ի ննա-
նե ըստ ամ լրուե հոգւոյ . այնպես զի մարթ է ա-
ռել, թէ յղութին և դիեցումն հոգևոր արար զնա
՚ի բարոյական կարգի պատճառական քան զմարմ-
նաւորն . զի սա արար զնա մայր ոյ և ստնտու նէր ,
իսկ նա արար զնա արժանաւոր մայր ոյ և արժա-
նաւոր ստնտու նէր . մինչև առաւել հաճիլ նէր ըստ
այս քան ըստ այն ։ Ասաի յերանել կնոջն այնմիկ
զորովայն և զսիներս սքեյ կուսին, ասաց ՔՍ. (ղուկ .
ժ՝ա. 28.) *նա՝ երանի այնոցիկ է՝ որք լսեն զբանն
ոյ և առնեն ‖ . ՚ի թէ առաւել երանի է նէ՝ որք
յղանան զբանն , և ծննանին յարարան ,
Քան այս ոմն ասացի՝ ՚ի բարոյական կարգի . իսկ
ֆիղիզապէս մտածեալ՝ անհասանելի ՚ի վեր է յը-
ղանալն իրօք ։
ը. Ասացի հինգերդ, ըստ խնամոց լոյն արտաքսապէս.
և այս ՚Այն՝ ՚ի տածելն . զի յայտ է թէ ոք
կոյն յետ հատանելոյ զորդի իւր ՚ի ստենի՝ ձե-
ռամբ իւրով տածէր զնա ՚ի զանազան ձաշակե-
լիս , որչափ ինչ մարթ իցէ մօր կերակրել զորդի
իւր. երբեմն ծաղքելով զուտ եղինն և մատամբ իւ-
րով ՚ի բերան նէր մատուցանելով . երբեմն դրդու-
լով ջամբելով . երբեմն առաջն նէր դնելով . և ևս
երբեմն պտուղ ընծայելով , և երբեմն զբմպելիս
տալով ։ Այրկրորդ՝ ՚ի խնամարկելն . զի յայտ է
թէ ոմն օրէն է մարդ՝ ՚ի ծննդենէ անտի ամ զգու-
շութիւ խնամարկեր զնա , յանձանձելով, դրկե-
լով , դրդելով , պատելով , զդեցուցանելով ,
ընկոզմանեցուցանելով , եւ . զորոց պանծագոյնս
խօսելով նարեկացւոյն , կոչէ զնոր կոյն՝ * անբա-
,, ւին դրկարան , ամենակալին յանձանձիչ, փառա-
,, զարդ

,, զարդողին զքեզ ուսուցիչ, վերօրհնեալդն զրդիչ ‖ .
զոր և մանաւանդ ինն յիշէ աւետարանիչն առ ծննդեամբն
Յի՛ն՝ յասելն. * պատեաց զնա ՚ի խանձարուրս , և
,, եդ զնա ՚ի մսուր ‖ . (ղուկ . բ. 7 .) ուր զարմա-
նալով ինն գրէ առն բեռնարդինոս . հիանամ ասէ՝
Թէ ընդ այսպէս ՚ի մանուկն ինչանէ աւետարանիչն՝
ասելով Թէ պատեաց զնա , եդ զնա ևն ։ Օ այսո-
սիկ ոչ վայրապար գրէ՝ այլ խորհրդով , առ ՚ի ցու-
ցանել Թէ քանի՛ մեծ էր որ զայս առնէր. Նախ՝ զի
զձեռս ամենակալին կապէր և արձակէր. որով և
յայտ առնէր Թէ կապէ ՚ի ժամանակի բարկութե ,
և արձակէ ՚ի ժամանակի գթութե ։ Երկրորդ՝ զի
զնա ինքն զանպարագիրն ՚ի խանձարուրս և ՚ի մսուր
պարագրէր՝ ՚ի ցուցանել՝ Թէ ՚ի ձեռս իւր է ամե-
նազօր տերութի նէր ։ Երրորդ՝ զի զնոյն զայն զանհպե-
լին եհեղ՝ ՚ի դիրկս բարձեալ դ դուէր և համբուրէր,
՚ի ցուցանել՝ Թէ բարեհաճ մեր է . ըստ որ բերկրա-
լից զմայլեալ երջանիկ ուխտաւորի նորին՝ ասէ աւ
նա. մեծ է արդարև այս , զի *զանհայրն մանուկ
,, մայրդ որդեպէս գերադգուեցեր . և ըմբռնեալ
,, բարձողաց ձեռացդ բազկօք զանպարագիրն հակ
,, մարդացեալ՝ ՚ի համբոյր հպելոյ մատուցման
,, շրթանցդ ողջագուրեցեր ‖ . * և ՚ի մէջ դաստա-
,, կաց ձեռացդ որպէս զմանուկ զծերն հինն աւուրց
,, գգուանօք ընկալար ‖ ։ Երրորդ զի զաննիրհելին
յերուէ՝ յօրոցի կամ յանկողնի դնէր , գուցէ նաև
ձայնիւ մեղմով ննջեցուցանէր , ՚ի ցուցանել՝ Թէ
միջնորդութե իւրով կարօղ է հանդարտեցուցանել
զծածկութիւնս ։ Ի բանիլ ապա բարբառոյ նէր՝ զրպի անու-
շութե խօսեր ընդ նմա , ձայնի գթով, և զրպիսի պատ-
կառանօք. զրպէս արդեօք հայեր յերեսս նէր. ո՞վ
նատեր ընդ ինձ . ո՞վ զգուշանայր զնովաւ ։ Երշտիկք
իսկ

իսկ քաղցրանալին և զմայլելին ըստ վարմունս նորա։ Այլորդ՝ ՚ի կատարածն. զի յայտ է թէ երբեմն այր ըստ պատշաճելոյ ներգին՝ յայտ ինչ կամ յայն ինչ գործ պարապեցուցաներ զնա. զուգե և առ տաքսանալ առաջնորդեր նմա առ այս կամ առ այնս ՚Ա,և ամի ամի ՚ի գնալ նուր հանդերձ յովսեփաւ ՚ի տաճարն՝ ըստ իւր տաներ զնա. ուր ՚ի կորուսանն զնա միանգամ յերկոտասան ամաց հասակի՝ որոնելով եգիտ. և ՚ի մորմոքմանէ սրտին ասաց ցնա. * մրդեակ զինչ գործ գործեցեր դու ընդ ,, մեզ. ահաւասիկ հայր քո և ես տառապեաք խընդ ,, դրեաք զքեզ ‖. (ղուկ. ը. 48։) Ո՞ արմանայ բեռնարդինոս. (՚ի Ճառն. ա. ՚ի վէր բանին՝ առաքեցաւ հրեշտակ.) արդեօք մրպիսի ինչ երևեցաւ ասէ առաջի այ և հրեշտակաց այս բան, զոր համարձակուէ ասաց մարիամ առ որդին այ. * մրդեակ զինչ գործ գործեցեր դու ընդ մեզ ‖. (ղուկ. ը. 48.) ո՞ իշխեր զայսպիսի ինչ բարբառել առ որդին այ՝ բայց միայն կոյս այս. * որ ,, զինքն մայր Ճանաչէլով, զմեծվայելչուհին զայն՝ ,, որում հրեշտակք ահիւ սպասաւորեն՝ որդեակ ,, կոչեր, և համարձակաւթ ըստ նմա խօսեր ‖։ Վասն նիւս և արդեօք ոչ միայն որդի կոչելոյ, այլ և յաստ նուճանելով՝ առ ինքն ձայներ զնա. յո՛ ՚ևկ, յո՛ գնա առ հայր քո. յո տար զայս. յո արա զայս. և։ Ո՞ այսոսիկ գերապանծ լինն բանիւք առաջի առնէ նաբեկացին՝ յասելն առ նա. * ոչ միայն ՚ի տես ,, նիատման աչաց նայելոյ ՚ի նա, այլ և շօշափ ,, մամբ ձեռացդ ծանեար. ոչ միայն ողջունեալ ,, զանհուպն շրթանց, այլև ըմբռնել. ոչ միայն ,, զննեալ զնորահաչեն խորան մարդացեալ քա ,, նին, այլև անուճանել կոչմամբ յո՛ զքնն այ ‖։

Ընդ՝

Ընդ՝ ի հրամայելն. զի ըստ վկայելոյ աւետարանչին, որդին այ հնազանդուն յուցանէր առ մայրն եւ առ հայր. ըստ այնմ. (ղուկ. ՟բ. 5.) * և եր
,, նայ հնազանդ ‖. արդ հնազանդուն էնթադրէ զհրամայելն։ Այս հնազանդուն՝ քսի՝ եր ըստ բնական և ըստ ամծադիր օրինաց. որով հրամայի մարդկան հնազանդիլ ծնողաց իւրեանց. (Ելից. ՟ե. 12.) Եւ թէպէտ որդին այ ըստ որում եր ամր օրինաց՝ ոչ պարտաւորիւր առ այս. բայց քզի ոչ խորշեցաւ ի լինելոյ որդի մարդոյ՝ ոչ խորշեցաւ և ի պա
հելոյ զայս օրէնս, ըստ նմին և զայլս. ըստ որում և ինքն վկայեաց ասելով. (մատ. ՟է. 17.) ‖ մի՛ հա
,, մարիք եթէ եկի լուծանել զօրէնս կամ զմարգա
,, րէս. ոչ եկի լուծանել, այլ կնուլ ‖. և առ յով
հաննէս ասաց. (մատ. ՟ճ. 15.) * վայել է մեզ
,, կնուլ զամ արդարութի ‖. ապա և զարդարութի
հնազանդելոյ ծնողաց. մանաւանդ զի նա ինքն պարձեալ վկայեաց զանձնէ, թէ * որդի մարդոյ
,, ոչ եկն պաշտօն առնուլ, այլ պաշտել ‖. (մատ. ՟ի. 28.) ոյ և պաշտեացն իսկ զմայր իւր. ընդ որ գուցէ և նա ինքն մայրն զարմանայր տեսանելով զստեղծօղն երկնի և երկրի հպատակիլ ինքեան և պաշտել զինքն։ Ընդ որ հիանալով գոչէ առ նա նարեկացին և ասէ. * ի ստեղծողէն քո և
,, համայնից հպատակօրէն ձևով պաշտեցար ‖։
Այսու հրամանատուութ՝ գերագոյն ցուցաւ նա կոյսն գրեթէ և քան զորդին այ. մինչ սքանչացնալ աւքնոյպետուէց երկնից, և սոսկալ իսկ՝ թէ զիարդ օրիորդ մի հրամայէ այ իւրև ճշմարիտ որդւոյ, և ամծ հնազանդի նմա իւրև ճշմարիտ մօր։ Յեսու նաւեան հրամայեաց արեգական ասելով. (՟ճ. 13.) * կացցէ արեգակն հանդէպ գաբաւո
,, նի ‖.

,, նի ‖ . և եկաց Արեգական . և ասէ դիրն՝ Թէ * ոչ
,, եղև այսպիսի օր, ոչ յառաջ և ոչ յետոյ՝ լսել ասե
,, տուծոյ ձայնի մարդոյ ‖ : Ո՞ իարդ ապա չկոչ
հիանալի , զի օրհնէրդ մի հրամայէ ոչ տարրական
արեգական , այլ արեգականն արդարութե , և
նա հնազանդի նմա : Ա՛ռեաւ ասծ յեսուէ , զի
այնպես կամք եղեն նմա մարիամու հնազանդեցաւ՝
զի այնպես պարտ էր նմա ըստ պատուիրանին՝ Թէ
* պատուեա . . . զմայր քո ‖ . (Ելից . ի . 12 .)
որպէս ոմն ի հնազանդիլ որդւոյն՝ երևեցաւ իշխել
՝ինոքէ՝ այր ի մօրէ , այնպես և ի հրամայել մօրն՝
նա ինքն մայրն երևեցաւ իշխող նմա : Վասն սակ
մոսերդուն Թէ ասծ * արար . . . զարեգակն յին
,, խանուԹի տուննջեան ‖ . այս բան Թեպետ նշա
նակէ ասել , Թէ զարեգակն արար ասծ առ ի իշ
խել ի վեր տուննջեան , զի տիւն և ոչխ գործին
՝ի տուննջեան՝ են արեգական . բայց ըստ յարմարա
կան մեկնուԹե յայլ ինչ հայի , յայն Թէ արար
ասծ՝ զի տիւն իշխեսցէ արեւու : Ա՛րդ տիւ պայծառ
է մարիամ , և արեգակն է քո՝ որ իշխեցաւ ի
կուսէ . ըստ որոյ ասէ մոլիտիոս . * արեգակն ար
,, դարուԹ քո տուեալ եղև յիշխանուԹի իւրոյ ծնո
,, դին ‖ : Ա՛յլեր զմեզ արդարև արդարուԹեն արև ,
եԹէ աքանչելապայծառ տիւն մարիամ ոչ իշխեր
նմա :

Ք. Ջարդ խօսեցաք զնշածանայրուԹէ տեղ կուսին
Ֆիլիգանի մտածեալ. այժմ խօսեցուք զայնմանէ
առնչապէս մտածելովւ. և նախ կամեմք ի լուծել զըն
տրուԹէնէ նը , ասելն է՝ Թէ որդին այ ի հաձիլն ե
ղանիլ մարդ՝ունէր ընտրել զայնպիսի մայր՝ որ կոյս
յարմար այսմ մեծի արժանապատուԹեան , և
վայել իւրումն բարձրուԹե զայլևայլ պատշաճ
ղու-

զուարճէ։ Ի սա որոյ նախ՝ ոչ ասէ՝ զբան թեռնարդոս
(ձառ. ԻԲ. ի վեր քանին՝ առաքելական հրեշտակ.) * ոչ
» վայելէր այ այլ մայր՝ զ կոյս. և ոչ կուսին վայել
» էր այլ որդի՝ քան զձծ. զի ոչ կարէ ծնանիլ գերա-
» զանն ի մէջ մարդց, և ոչ գերազանն ի մէջ որդւոց։
զի երկաքանչիւր տոքա, այր կոյս մայր՝ և որդի կուսի,
ի վեր են միմեանց մայրութեամբ. ուստի մի-
այն վայելէր սա, և միւսոյն այն. այր այ՝ կոյս մայր, և
կոյս մօր՝ ձծ որդի։ Արդ՝ ոչ վայելէր այ ընտրել
զայնպիսի մայր՝ որոյ նմանն կայցէ յԱստ, այլ ըզ-
գերազանն զ զամենայն. եթէ թէր ոք կարէր և
կամէր աղատ կամօք ընտրել ինքեան Աստուած
մայր՝ զորպիսիս սորա հետազօտէր և ընտրէր.
զինչ ասէ յընտրել որդւոյն այ ինքեան Աստուած
մայր. * ոչքան կանայք և ոչքան կուսանք եղեն
» յաւուրսն զնա և զկին նորա. (ասէ հեղինակն
» զրոյ եւսեբիոսի եմեսացւոյն. յաւետ. զրկ.)
» քայց սա միայն մայր այ լինել արժանացաւ. որ-
» դարձ մեծ և անչառելի շնորհք՝ զի մին յայսքա-
» նեսից ընտրեսցի։ Արդ՝ ոչ էր վայել այ ընտրել
զայնպիսի մայր, ըզ որում ինքն ոչ յարմարիցի. այլ
զայնպիսի՝ որում իբրև թէ նաև ինքն չափակցել
լինիցի, և իբրև զդեստ չամեմատ գայցէ նմ, և
նա ինքեան. և ըզ այսմ մտածել արժան է՝ թէ
յորքան գերազանցուածէ սարտ էր լինել կուսին,
որով ոչ միայն ինքն գայցէ յարմար այ, այլև ձծ
յարմար նմա՝ իբրև նման նմանեաց. և կամ ըստ
գրելոյ որոգինեսի՝ ի Թուղթն առ սարմնախուս, *որ-
» ժանէ արժանաւոյ։ Արդ՝ ոչ վայելէր այ ընտրել
զայնպիսի մայր՝ որ յիմիք սակաւաւոր երևեսցի.
այլ զայնպիսի՝ որ ոչ միայն իւրե անարատ լինի,
այլ և ամենևին մաքուր և ի ամենայն կատարե-

լուԹիք՝ պատշաճ իբրեւ զսիրելիս ԹեՂ. ըստ որոյ ասէ
Տէրն հերոնիմոս։ * այնչափ մաքուր դատաւ մարիամ
,, և կատարէ, մինչև արժանացաւ լինիլ սրժանաւ
,, ւսոր մայր աստ։ Ինչպէս երէց ոչ վայել կր այր ընտրել
զայնպիսի մայր, յորոյ արգանդն ոսոխ իւր՝ ի մեր
բնակեսցի, այլ զայնպիսի՝ յոր իւր յախտրժական
աԹոռ հանդիցէ. ըստ որոյ մարդ եղանիլ որդւոյն
աստ՝ ԹէպԹէ հայելով յինքն՝ասի խոնարհիլ և ինջանել
ըստ. (սաղ. ժԷ. 10.) * խոնարհեցոյց զերկինս և էջ։
բայց հայելով՝ ի կոյսն՝ ասի նստիլ և հանգչիլ. ըստ
(եսայ. ժԹ. 1.) * ահաւասիկ տէր նստեալ՝ ի վէր
,, ԹեԹև ամպոյ (այ՝ ոզոյ կուսին),եկեսցէ յերուսաղէմ
(այ յՏ)։ և՝ըստ կոյսն ասէ. *որ արարն զիս՝ հանգեաւ
,, ի տաղաւարի իմում։ (սիրաք. լԷ. 14.)զի սուրբ
կոյսն ոչ խոնարհեցոյց զնա, այլ հանդոյց զնա և
բարձրացոյց. * մեծացուսցէ անձն իմ զտէր ։
(ղուկ. ա. 46։)

Ա.րդ յընտրել որդւոյն այր իւր մայր՝ գրեԹէ վէս
ձակ արկաւ ածամայրուԹէ, և ոչ ոք արժանացաւ
այնմ, այլ ըստ կոյսն միայն. բայց յաւէտ բարե
բախտական ընտրուԹէ քան վիճակարկուԹեամբ։
Ա.ւ ըստ այսմ եԹէ՝ ի քան վիճակն հայեսցուք՝ կա
րէ ասելոք կոյսն զայն՝զոր ասաց որդին այր. (սղ. ժԷ.
,, 6.) *վիճակք եղեն ինձ ըստ իւրս, և ժառանգուԹի
,, իմ հաճոյ եղև ինձ։ իբրեԹ ասէր. վիճակեցայ ես
լինիլ աղջկանից երից անձանց ամենասրբ երրորդուԹե.
զի ծնանելով զորդին՝ եղէ ծնողակից հօր, և մայր
որդւոյ փառակից հոգւոյն, և այս ժառանգուԹիւ
աղջակցուԹե հաճոյ եղև ինձ. * մարիամ մասն
բարի ընտրեաց ։ (ղուկ. Ժ. 42։)

Նոկ եԹէ հայեսցուք՝ ի քան քահանի՝ կարէ ասել
զնա կոյսն. * ՚ի լուսԹե սրբոց վերանահարուԹիւն իմ ։
(սղ.

(սիրաք.իէ. 16.) ըստ որում ինքն միայն գտաւ արժանի պատահելոյ այսպիսի բարեբախտութեան. Որում գրեթէ տարայոյժ ինն եղև դուռն այն հռովմայ՝ որ կոչիւր պատուհան. առ որով կայր առաքեալ բախտի: Դուռն է՝ որ կոյսն Մարիամ, առ որ եհաս բախտ բարի. զի՝ ի մտանել՝ ի նա յաւիտենական լուսոյն լիբր՝ ի պատուհան՝ եղև ձկնորսիւ բաղդաւոր, այն է լինիլ նորա մայր ՚ոյ. թէ սիրտ և ստեղծական բնութեամբ՝ լիբր առաքեալ

ի՛ն:

Ժ. Այսու բարեբախտութեբ ծածամայրութեբ է հաս՝ որ կոյսն յայնպիսի արժանապատուհութեան՝ մինչև անհնարին դերազանցել քան զնա՝ որք առին լինիլ ՚ոյ. յոր միտ առէ դամասկացին. * մերն ,, ՚ոյ և ծառայիցն ՚ոյ անհուն է ըստ մեջ ||: Այլ զի սուրբն այսու՝ զի եղև մայր ՚ոյ՝ իրապէս առնչացաւ առ անսահման էն՝ այր առ որդին ՚ոյ. և նոյն իսկ մայրութեբն նորա եղև առնչուն առ որդին ՚ոյ՝ հիմն ներառ՝ ի ֆիզիկական ծննդեան. իսկ առնչութեբն տեսակացուցանի յերկրէն առ որ է: Այս սր պատճառն է՝ զի էակն առ այլ՝ տեսակացուցանի յայնմանե՝ առ որ է. այր թէ ըստուն զգոլ այսպիսի և այնպիսի յայնմանէ՝ առ որ կարգի. և զի մայրութեբն է առնչութեբ առ որդի՝ տեսակացուցանի յորդւոյ. ապա և մայրութեբ ոչ այ հուսին կամ գոլն նր մայր ՚ոյ՝ տեսակացուցանի յածորդւոյ իւրմէ. և քանզի ածորդին իւր իրօք է անսահման՝ ի գոլն և յարժանաւորգոլն, ապա և մայրութեբ հուսին իրօք բերէ յինքեան զանսահմանութեբ ինչ առնչական գոլոյ, կիւ զանհուն ինչ արժանապատուհութեբ, վ՚ս հասանելոյ յանսահման ածութեբն: Ընդ այս հիացեալ ոչն Թումայ ազգէ ինացւոյ՝ ասէ. * որպէս մայ-

ժէ

,, րուն

,, ըստ ինքն այս իւրով նեղդործութեամբ հատանել
,, յանծութի ։ և ՚ի ա . գիրս վկայ ասէ . * ոչ կ
,, պարտ տարակուսիլ՝ (թէ արդեօք արժան իցէ)
,, ընծայել զանատմանութի՝ ինչ արժանապատ
,, ուշութ՝ այնմ անձին՝ որ է մայր այն։ և զրկել թէ
* արժանապատուհուն այծամօր բերել զտեսակ իմն
,, անհնութէ . զի հատանէ առ այնպիսի կէտ զե
,, րակայութէ , քան զոր՚ի վեր և նա ինքն այծ ոչ
,, կարէ առնել ։ Այլ գարձեալ թէ * երանուհի
,, կոյսն յայտմանէ՝ զի է մայր այն՝ ունի զարժանա
,, պատուհութի իմն անհուն , անհուն բարեաց՝ որ
,, է այծ . և ըստ այսմ մասին ոչ կարէ լինիլ իմն ա
,, ուսուել լաւ քան զնա . ոյզ ոչ կարէ լինիլ իմն ՚ի
,, վեր քան զայծ ։ Այլ գարձեալ թէ * եթէ և այլ
,, այն յայծային անձանց մարմնանայր՝ յայնժամ
,, լինէր յօն և այլ այն այծամայր , բայց ոչ ակէր
,, յօն աստիճան ինչ արժանապատուհութե գերա
,, գոյն քան զայն՝ զոր նա կոյսն մարիամ ունի ։
(տես և ՚ի Ճառն . է . հատ . ը . 7 ։) Այնչափ մեծ
է այս գերազանցութի , որ միայն այ Ճանաչելի պա
հի , այլ ասէ բեռնարդոս . զի նաև նոյն ինքն նա
կոյսն ոչ կարաց Ճանաչել զայս . ուստի ասի թէ նա
կոյսն կարաց Ճանաչել թէ է ինքն մայր այ , բայց
ոչ կարաց Ճանաչել թէ զինչ է լինելն մայր այ . այս
ակնարկելով ասէ նաև օգոստ . * և ոչ իսկ նա ինքն
,, յայտնել կարաց՝ զոր տանին կարաց ։ այլ միայն
ծածկեալ և հաստարակ իմն բանիւ ծանոյց յատեն.
* արար ընդ իս մեծամեծս հզօրն ։ Այր հզօր ասէ
լով՝ երկոյն թէ զայլ կանդուն ոչ երկիւղ չափելոյ
զնորուհին այսպիսի մեծի շինուածոյ, բայց եթէ
զնայծ հզօրն , կամ զամենազդու զօրութի նր . վ
զի ոչ ինչ ստեղծական զօրութիւն կարէ հատանել

այսմ: Զայլ կատարելութիւնս ո՛րչ կուսին թերեւս հնար իցէ չափել 'ի հեղմանէ Աստուծոյն մանաւանդ լուսոյ. բայց զխորութին խորհրդոյ Աստուածայնութեանն ոչ ոք կարէ՝ եթէ չիցէ հաղորդեալ Աստուածեղէն Ճանաչմանն: Որպէս յովհաննէս աւետարանիչ. (յայտ. իա. 15. 16.) թէ որ խօսէրն ը՛ն իս՝ ունէր զեղեգն ոսկի 'ի ձեռին իւրում՝ զի չափեսցէ զքաղաքն. որով կամի ծանուցանել՝ թէ հրեշտակք իւրեանց ոսկեայ ճանաչմամբ փափաքեին չափել զքաղաքն Աստուծոյ զոր կոյսն մարիամ: Ոսկեայ ասացի՝ զի ոսկին գոլով գերագոյն քան զայլ ամենայն հրահալելիս, ցուցանէ զգերազանցութի ճանաչման, որով միայն պատշաճ երեւէր չափել զքէ՛ն զայն: Չափեցին հրեշտակք մասամբ իմն զլայնութիւն եւ զերկայնութի եւ զբարձրութի նր, բայց ոչ կարացին չափել զխորութին. լայնութին ցուցանէ զլիութին շնորհաց եւ առաքինութեց. երկայնութին զբարեբարութի նորին յառատաբաշխել. բարձրութին զփառաւորութի նորուն յերկինս. իսկ խորութին ցուցանէ զխորին խորհուրդ Աստուածայնութեանն՝ որ մնայ անչափելի. առաջինքն եւս թէպէտ երեւին անչափելի, բայց սա ամենեւին անմերձենալի է. միայն կանգունն Աստուծոյ կարէ չափել, իբր զի նա միայն կարէ ճանաչել զայս: Որպէս եզեկիել մարգարէ. (խ. 5.) թէ *Էր ,, 'ի ձեռին առնն ձող չափու 'ի վեց կանգնոյ եւ ,, թզաւ||. այսու ձողով չափի բովանդակութիւն Աստուծոյ արարածոց՝ որք ստեղծան 'ի վեց աւուրս. իսկ չափ տաճարին Աստուծոյ, ո՛յ մարիամու՝ գերազանցէ նկաքան զամենն զնն: Այս գերազանցութի նուազ իմն երեւի, մանաւանդ թէ եւ անդիտան. բայց ոչ է այնպէս. զի այս այն նիզէ՝ որ չափէ զԱմ. ը՛ն (եսայ. խ. 12.) *ո չափեաց ... զերկինս թզաւ||. որով

ցու-

ցուցանի Թէ մինչ Թիկն ածելէն յ՚ որդին ոչ՝ կարօղ է չափել զբերազանցութիւն երկնից՝ յ՚ երկ կուսին ըստ ածամայրութեն, վ՚ տակելոյ յինքեան զանհնութիւն առնչական ։ ևս և ընմանութիւն գերազանցական ընդ որդւոյ իբրև ընմանութիւն հնքոյ և հնքեցելոյ ։ Ու ըր հանդամանք հնքոյ հնքեցելով չափի, և հանդամանք հնքեցելոյն հնքով, սոյնպէս և արժանապատուհութիւն երկ կուսին որդւովն չափի իբր հնքով և հնքեցելով որոյ վ՚ հին կոչեցաւ յորդւոյ իւրմէ ։ քանզի այս բառ ըստ յարանուհանութե նշանակէ հինք, յ՚ հնիք և հնքեալ ։ յորմէ ձևանայ բառս կեանք։ զոր իբրև յատուկ անուն եդ ադամ եւայի ։ (ծնն ։ գ ։ 20։ ևս և յ ։ 23 ։) զի եւայ կրնքել՝ ի նմ ընկալաւ կեանն՝ ի նմանութի նորա ։ և եղև հնիք ամ կենդանեաց ։ (ծնն ։ գ ։ 20 ։) Ի ստ ամին և ըբ կոյան կոչեցաւ հին, յ՚ այնպիսի հինք, յորում հնքեալ եղև հերպարան որդւոյն ոյ, և յորմէն հնքեալ եղև հերպարան կուսին՝ յ՚ հերպարան որդւոյ մարդոյ ։ Ու ըր այսմ որինչ նմանութի է՝ ի մէջ հնքոյ և հնքեցելոյ, զնոյն նմանութիւն արժան է ըմբռնել յորդւոյն ոյ և՝ ի ըբ կոյան ։ որդւոյն ոյ իբր նախատիպ հինք ըստ ածութե, և ըբ կոյան իբր պատկեր հնքեալ՝ ի նմանէ ։ և անդրադարձեալ, ըբ կոյան իբր նախատիպ հինք ըստ մարդկութե վ՚ մայր գոլոյ, և որդւոյն ոյ իբր պատկեր վ՚ որդի նր լինելոյ ։ որով գրեթէ ըստ մայրութե և ըստ որդիութե նոյն պատիւ ընծայի երկաքանչիւրոցն իբր նմանեալ և հաւասարի ։ ըստ որոյ ասէ արնտոհոս կարնոսեան ։ *զպատիւ որդւոյ ըստ մօր ոչ այն՝ ,, չափ հաւասար համարիմ՝ որչափ նոյն ‖ ։ Ու՚ակ ,, և անդրէնաս կրետացի, թէ * մարիամ է ածեալն ,, սկզբնատիպին պատկեր ստուգութե նկարեալ ,

,, և ամենայնի կատարելութեանց բովանդակիչ ‖ ։ Սու-
րբն Օգոստինոս խօսելով առ նոյն սբ կոյսն ասէ.
*Եթէ պատկեր այ կոչեցից զքեզ՝ արժանի ես ‖ ։
*Լեհին պատկեր կերպին կչռորդեալ ‖ . Նարեկ։
Զայս սքանչելի պատկեր՝ զոր ՚ի սբ կոյսն՝ նկարէն
երկու մնկնդ. թէ տպաւորեալ երկու կուսութբ անըս-
տեղծ պատկերն այ ՚ի յղութե անդ. ոպ տպաւորի
կուսութբ պատկեր մարդոյ ՚ի հայելւոջ. և զբ
խոնարհ հայելին՝ զբ ծոցաւոր հայելին մեծ երևե-
ցուցանէ յինքեան զտպաւորեալ պատկերն, և զայն՝
որոյ է պատկեր, սոյնպ և ամենախոնարհ սբ կոյսն՝
՚ի տպաւորել ՚ի նմ պատկերին այ՝ մեծ երևեցոյց
զնա. մինչև համարձակել ասել. *մեծացուցէ անձն
,, իմ զտէր ‖ ։ Նա զի՝ որովհետև այսու պարա-
գրեաց յինքեան զարժանապատուութի անհուն՝
յանհուն արժանաւորութե անտի պատկերին այ՝
սովին իսկ երկու դարձեն պատկեր իմն մեծացուցա-
նող այ. զի պատուականութի և մեծութի գոր-
ծոյն մեծ երևեցուցանէ զճարտարապետն։ Ընդ-
այս հայեցեալ նոցին իսկ երկնայնոց, հիանային
և պատկառէին. քանզի ամենամեծ բարձրութիւն
նր անհաս գոլով ՚ի նոցունց՝ ՚ի պատկառանս ա-
ծէր զնս. ոպ գրէ եպիփան. (՚ի ճառն յաղ. գով.
կուսին.) խօսելով առ նա սոյնպ. *ո՛վ կոյս ամենասբ,
,, որ քոյին անճառ գերակայութբ պատկառեցուցեր
,, զզօրս հրեշտակաց ‖ ։ Զայսմ ամի առ հօրն բեր-
կրեալ և զմարճացեն նը, և պար առեն զնովա-
ողջունէին զնա ՚ի սմին աւուր՝ մեծամեծ բա-
նիւք. վերինք գոչէին առ նա, ըստ որում գրէ եփրեմ.
(՚ի ճառ գով. կուսին.) *ուրախ լեր լուսապայծառ
,, անօթ այ. ուրախ լեր տիրուհի մարիամ լի շնոր-
,, հօք. ուրախ լեր սբ կոյս՝ ամենօրհնեալդ ՚ի կա-
,, նայս.

,, նայս . ուրախ լեր աստղ ամենանշոյլ . ուրախ լեր
,, լոյս ամենափայլ . ուրախ լեր մայր և կոյս, սքան-
,, չելի ծնօղ հաստչին ... ուրախ լեր երդ քրովբեից,
,, և ցնծուն հրեշտակաց . ուրախ լեր խաղաղուն դ
,, Ձի. ուրախ լեր ուրախութեամբ ազգ մարդկան .
,, ուրախ լեր քարոզ նահատակաց և պատգամ
,, մարգարէից . ուրախ լեր գեղ մարտիրոսաց և
,, պսակ ծերց ... ուրախ լեր երկնային Թագաւո-
,, րութեանն ամենագեղ զարդ . ուրախ լեր ամենա-
,, հրաշ սքանչելիք տիեզերաց . ևն ॥ : Ապա սոցին և
ասորին դասք ողջունէին զնա ասելով ըստ գրելոյ
խրիւսիպպոսի (՚ի Ճառն յաղ . մար" ՌԾաԾ" .)
* ուրախ լեր լի՛ հնորհօք՝ որ ունիսդ զարդանդ ՚ի
,, վեր քան զբնութիւն և քան զընդարձակութիւն
,, երկնից , զի զոր երկինք ոչ բաւէին ընդունել՝ տա-
,, րար ՚ի քեզ . ուրախ լեր աղբիւր լուսոյ՝ որ լուսա-
,, ւորէ զաւիմարդ, ուրախ լեր ծագումն արեւու՝ զոր
,, մուտ ոչինչ կարէ առնուլ և կրել . ուրախ լեր
,, զինարան կենաց անվանելի զօրութեանց . ուրախ
,, լեր ամենազօ՛արձ պարտէզ հոգ երկնաւորի . ու-
,, րախ լեր մարգագետին ամ անուշահոտութեան
,, հոգւոյն Ըրց . ուրախ լեր արմատ օրհնութեանց և
,, ամ բարութեան . ուրախ լեր ամենաբերրի որթ՝
,, տուօղդ գեղեցիկ և անգին ողկուզոյ . ուրախ լեր
,, մորենի վառեալ հոգևորական հրով անկիրեւ . ու-
,, րախ լեր դ-ոհար ամենապատուական գերագանցեալ
,, քան զամ արժողութեն . ուրախ լեր ամպ անձ-
,, րևաճին զովացուցիչ ծարաւոյ աւ՛ ՚երց . ուրախ
,, լեր ջրհոր ջրոյ կենդանութեան և անմահութեան ,
,, ուրախ լեր գերապանծ գ՛ուռն փակել՝ ըստ որ է-
,, մուտ միայն Թզրն երկնաւոր . ուրախ լեր ամե-
,, նաբարձր լեառն , յորմէ հատաւ վէմն առանց

„ ձեռին ‖ ։ Այլն հանգոյն և գասք նահապետաց
և մարգարէից մեծացուցանելով զնա ասէին, ըստ
գրելոյ եպիփանու ք̃հնյին ’ի ներբողեանն ի̃ր կու֊
սին ։ * ուրախ լեր դուստր պանծալի զարդարեալ
„ ամենապատիկ շնորհօք ։ ուրախ լեր ամենամա֊
„ քուր կոյս, որ ’ի զամբարդ կրեցեր զլոյսն անշէ֊
„ ջանելի ։ ուրախ լեր պայծառացեալդ քան զար֊
„ փի, որ ծագեցեր ’ի մեզ զճառագայթ անեղին ։
„ ուրախ լեր հոգևաշէն տապանակ փառաց ։ ու֊
„ րախ լեր սափոր ոսկեղէն պարունակող երկնային
„ մանանային ։ ուրախ լեր հրափայլ պսակ վայելչուե̃ ։
„ ուրախ լեր կնիք երկնային կատարելուե̃ց ։ ուրախ
„ լեր անդորրաստարած ծով առաքինուե̃ց, որ ունիս
„ ’ի քեզ զմարգարիտն անգին ։ ուրախ լեր քրովբէ
„ հողեղէն՝ որ զքրովբէական աթոռով փայլեալ
„ գերազանցես, որ զշրջանակն երկնից բովանդա֊
„ կեն ունիս յանձուկ որովայնի քում. որ զանմատոյց
„ էուի̃ ա̃ծուե̃ բարձել ունիս ’ի քեզ ‖ ։ Ընդ սոսին և
մեք ’ի բերան առել զբան մեծի հրեշտակին՝ գո֊
չեսցուք առնա ։ * ուրախ լեր բերկրեալդ տր̃ ը̃ քեզ ‖ ։
ուրախ լեր օրհնեալդ ’ի կանայս ։ միայնդ օրհնեալ
’ի միտս ա̃յ յառաջ ք̃ զյաւիտեանս ։ և յա̃մի օրհնել
յա̃մ ’ի կեանս քո ։ այլ որ մեծն է քան զա̃մ այն է՝
զի օրհնել եղեր այսօր անսահման օրհնութե̃, և
օրհնեալ ես յաւիտեանս յաւիտենից ’ի վերոյ քան
զամենայն ։

ՃԱՌ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ։

Յաւուր յիշատակի այցելութեան սբ. Ածածնին։

Նշան մեծ երեւեցաւ յերկինս. կին մի արկեալ զգեստ զարե-
գակն, եւ լուսին 'ի ներքոյ ոտից նր. եւ 'ի վր գլխոյ
նր պսակ յաստեղաց երկոտասանից. եւ այլն։
Յայտ. ԺԲ. 1։

Այս կին ըստ նկարագրին նշանակէ զեկեղեցի սբ. իսկ ըստ խորհրդոյն, (որպէս աւանդեն երեւելի վրդք եւ շարական մեր՝ յոր նախիմացն,) յանդիման առնէ զմր կոյսն։ Որոյ 'ի յղանալն զմր քն՝ թէպէտ եւ նշան մեծ եղեւ, բայց չերեւեցաւ նշանն՝ ոչ յերկինս եւ ոչ յերկիր. ոչ նշան սքանչելեաց՝ 'ի ցոյց խորհրդոյն, եւ ոչ նշան հրատարակութեան նորին։ Իսկ իբրեւ չոգաւ նա 'ի տուն զաքարիայ՝ երեւեցաւ անդ նշան մեծ, եթէ նշան սքանչելեաց, եւ եթէ նշան հրատարակութեան։ Նշան սքանչելեաց երեւեցաւ յորովայն եղիսաբեթի 'ի սբն յովհաննէս. որոյ տեսեալ զգալուստ մօր տն իւրոյ ցնծացաւ. եւ ցնծութբ ընդ առաջ ելեալ երկիրպագ նմ յորովայնէ մօրն։ Նշան հրա-

տա-

տարակուսեցեալ եւ եղեալ յայն՝ զի եղիտաբէթ լցեալ Հոգւովն Սրբով հրատարակեաց զնորհուրդն՝ որ ծածկեալ էր յարդանդի կուսին։ Այս է այսմ տունն այն եղև երկինք, յորում երեւեցաւ նշանս այսառաւօտ հայելով՝ ձմարտի ասելն. *նշան մեծ երեւեցաւ, ցաւ յերկինս։ Այս նշան՝ ցուցաւ եր կոյն արկեալ զինքեամբ զարեգակն արդարութեան. զի թէպէտ նա յինքեան յարդանդի ունէր զարեգակն, բայց ել երից ասի և զինքեամբ. մի՝ ել մեծութեն. զի որ ի նմ էր բովանդակ՝ անբովանդակելի զոլով՝ զնուաւս ևս էր բովանդակ։ Արկիզ՝ ել փառացն. զի յարեգակինք անտի ամ մասամբ արփիացեալ էր փառօք յաչս ամ և հրեշտակաց։ Արիզ՝ ել աղդութենէն. զի արտաքուստ ևս իբրև զիւրև երեւեցոյց զարեգակն յաչս եղիտաբեթի։ Երեւիլ նմ կուսին՝ ի տան եղիտաբեթի՝ ի ներքոյ ոտից նորա, երեւեցաւ լուսինն՝ յոր մանուկն յովհաննէս. որ հաճեմատութեամբ արեգականն արդարութեան՝ օրինակի՝ ի լուսին. սա ասի լինիլ՝ ի ներքոյ ոտից կուսին. ել որում՝ ի մտանելն նր՝ ի տունն յայն՝ կոխեաւ եղև՝ ի մտից ոտից նր սկզբնական մեղքն յովհաննու. և նա ինքն յովհաննէս արբեալ փայլեցաւ և հաստատեցաւ ծագեցաւ իբրև զլուսին. ել որում և դուշակեալ էր մրդրէն. (սաղ. հա. 7.) Թէ՝ ի ծագել արդարութեան, * կատարեսցի լուսինն։ Ի գլուխ կուսին երեւեցաւ պսակ կազմեալ յերկոտասան աստեղաց. որովնշանակի նախ բովանդակութեան ամ կատարելութեանց. ել որում Թիւնդ երկոտասան՝ համարի իբր պսակ Թուոյ. յոյր սակս զգիք եւ ևեւել իբր յայդ Թիւ աւանդին՝ ի նոր գիրս. ոմն և զիմ ծայնն իբր այսու Թուով յարգոյ ընծային։ Նշանակի երկդ լրումն ժանտալան քարոզական ա-

ռաք

ասքինութիեդ դլխոյ կուսին, յր հոգւոյ նորին. որք են խոհեմութիե, արդարութիե, արիութիե, կուսութիե, խոնարհութիե, հեղութիե, դթութիե, համբերութեն, հնազանդութեն, վերհանձնութեն, համեստութեն և ըղդաստութեն։ Ա դիրս նմա ուիեց. (երես. 809. 2.) այլ ինն դասաւորութիե դնի ժբ կատարելութեդ. զորք լը հոգւոյ և լը մարմնոյ միանգամայն. յր են՝ աշնարատ յղուն, աւետումն հրեշտակին, գալ հոգւոյն սրբոյ, և յղուե որդւոյն աստ։ Զորք լը հոգւոյ միայն. յր են՝ խոնարհութե, խոհեմութե, ամօթխածութե, և սէր։ Զորք լը մարմնոյ միայն. յր են, մայրութիեն կուսական, կուսութե մայրական, յղութիե առանց ծանրութե, ծնունդ առանց ցաւոյ։ Զարձեալ և այլ ինն կարգ աւանդի անդ. յր ինն՝ հրեշտակայ, և երեքն երանելեացն՝ յր մարտիրոսաց, խոստովանողաց և կուսանաց լը կատարելութեդն։ Զոքիմբք զարդարեալ երևեցաւ նա ի տան զաքարիայ, որ ի յայցելութե անդ՝ ոգի աստուած երկնից հանդիսացաւ։ Ո՞չ միշտակ այսր խորհրդաւոր այցելութե հռչակեն քեզ եկեղեցիք. մանաւանդ եկեղեցի լատինացւոց. ըստ որում նաև քահանայապետն ուրբանոս վեցերորդ յամի ն՚ 1338 սահմանեաց, զի կատարեսցի տօն այցելութե նրոյ կուսին։ Զի զոր ինչ ներողութի՝ ընդհակառակ էր ուրբանոս չորդ և կղեմէս չորդ ի տօնի մարմնոյ և արեան յն, զնոյն ընդհակառակ և սոքա այս ութերորդ ուրբանոս՝ այնօրիակ, որք ի տօնի այցելութե ներկայ լինին պարգեւ կիր պաշտամանն աւուրն։ Զի թէպէտ զայս տօն ըստ կարգի աւուրց պատշաճ էր կատարել ի վերջ մարտի կամ ի սկիզբն ապրիլի, բայց լատինացիք փոխադրեցին ի 2 յուլիսի. զուցե վասն զի ի 2 յուլիսի կատարի յիշատակ տփոյ նր ընծայնին. որ և

ասի

ասի գիւտ տփոյ. և է տօնն այն՝ զոր յիշատակեն
յոյնք և Հայք 'ի տեղի տօնի այցելութեան։ Այլ ը՟
որում աւանդի յայսմաւուրս. 'ի 2. յուլիսի,
յամս թգ՟ուե Լևոնի բարեպաշտ կայսեր՝ երկու
Հարազատեղբարք դարձեալք 'ի յարիոսական Հեր-
ձուածոյ կամեցան գնալ յուխտ յերուսաղէմ. * և
,, Հասեալ 'ի պաղեստին 'ի սահմանս գալիլեաց-
,, ւոց՝ տեսին բազում Հիւանդս և ախտաժէտս
,, 'ի տան և 'ի դրան կնոջ միոյ Հրէի այրւոյ.
,, և մտեալ 'ի ներքսագոյն տունն՝ տեսին բզ՟մ ջաՀս
,, և մոմեղէնս 'ի վառման և խնկաՀոտս 'ի բուր-
,, ման. և բռնադատէին Հարցանելին զկինն Հրէայ.
,, Եւ նա պատմեաց նմ՟ թէ յայսմ տփի՝ (՟Է տա-
,, պ՟նկի,) է գլխադիր մօրն յի. և այդ սքանչելիք
,, 'ի նմանէ լինին յամ՟ նեղեալս։ Եւ նք՟ իբրև
,, լուան զայն՝ իջևանեցան 'ի տեղին. և զամ՟ գի-
,, շերն անդ աղօթէին առաջի նրյ տփին. և գաղտ
,, 'ի կնոջէն առին զչափ տփին, և 'ի վաղիւն ող-
,, ջունեալ երկրպագին և գնային յեղ՟մ. և յորժ՟մ
,, կատարեցին զուխտս իւրեանց, արարին փայտեայ
,, տապանակ մի ը՟ չափոյ սրբապաՀ տփին. արարին
,, և ոսկեթել ծածկոց նմա, և դարձան 'ի տուն
,, Հրէայ կնոջն՝ պարգևս առատ տալ նմ՟. և զգի-
,, շերն ամ՟ անՀանգիստ փառաբանութ՟ի մատու-
,, ցանէին և աղաչէին զամենաօրՀնուՀի ած՟ածինն
,, զի յաջողեսցէ նոցա՝ զոր խորՀեալն էին։ Եւ
,, մինչդեռ 'ի գիշերի ամենեքեան 'ի քուն կային՝
,, առին գաղտ զտապանակն սուրբ գանձիւն,
,, և եդուն 'ի Հաւատարիմ ծառայս իւրեանց, և
,, յուղարկեցին յառաջագոյն։ Եւ եդին 'ի տե-
,, ղին զտապանակն՝ զոր ինքեանք արարին ըստ
,, չափոյ և ըստ ձևոյ սրբութեան տապանակին.

և

,, և ծածկեցին զսրտին և էրն ։ Այլ ի վաղիւն
,, բարեաւ միաձայն ասացին կնոջն , և գնացին ղձա-
,, նապարհ իւրեանց։ Այլ հասեալ ի կոստանդինու-
,, պոլիս՝ աղդ արարին յառաջադոյն թագաւորին ։
,, Այլ երկին թագաւորն և հայրապետն ամ բազ-
,, մութիք քաղաքին ընդ առաջ արքունիք տիկին արք
,, և կանայք՝ ծերք և տղայք լուցեալ մոմեղինօք
,, և անոյշ խնկիօք ։ Այլ այնպէս տարեալ յեկեղե-
,, ցին ամենասրբուհի ածածնին՝ որ ի վերայն
,, նա ։ Այլ արարին տօն մեծ և հռչակաւոր ի
,, յուլիսի. ք։ Այլ կազմէ զարդարեցին զտապա-
,, նակն ոսկւով և մարգարտով և ակամբք պատ-
,, ուական օրհանօք ի փառս ամենասրբ ածածնին ։ Այլ
,, յամ առն ի յուլիսի. ք. զտօն եբ տիկին կատարէ-
,, ին. (և մինչև ցայսօր կատարեն) փառաւորելով
,, զամենասուրբ ածածինն ։

Ամին նման է և տօնն այն, որ կոչի դիւտ գօտ-
ւոյ ածածնին. զոր մեք և յոյնք յիշատակեմք յետ
60. աւուրց դիւտի տիւոյն՝ յօգոստոսի 31. զորմէ
գիտելի է, մի դրի ընդմանէ յայսմաւուրս ի 31.
օգոստոսի այսպէս. * ամենասրհնեալ տէր ածած-
,,նին գօտին դաին յերկիր, և տարան ի կոստանդ-
,,նուպոլիս. որոյ եղին ընդ առաջ ամ քաղաքն
,, ջահիւք և անուշահոտ խնկիօք. և եդին մեծաւ
,, պատուով ի մեծապայծառ եկեղեցին՝ զոր շի-
,, նեցին յանուն ամենասրբ ածածնին. յորմէ բիշմ
,, բժշկութիք լինին ի հիւանդս և յախտաժէտս և
,, յամ վտանգեալս ի ցաւոց՝ ընդ որ հաւատով
,, ածածնին. և կարդացին զօրն զայն տօնել
,, ամ յամէ յօգոստ. լը ‖. ըստ որում կատարի և ի
մեղ յիշատակութիւն ընթերցուածոց յայսմաւուրացն։

ծեցաւ յանձն նր̃՝ և ոչ 'ի զգեստ նորին, զայնմա-
նէ են աստ բանք մեր։ Այլ յառաջ քան զմատչիլ
'ի Ճաշ՝ արժան համարիմ կարգաւ իմն յիշատա-
կել զանցից զաքարիայ և եղիսաբեթի համեմա-
տութ̃ անցից որդ̃յ կուսին, սկսեալ յաւետմանէ որ
եղև առ նա՝ մինչև ցայցելութի̃. զի 'ի քննելն զհան-
գամանս նոցին՝ սքանչելի իմն թագ և պսակ հիւ-
սի նոքիմբք՝ իբր երկոտասան լուսաւոր աստե-
ղօք 'ի գլուխ որդ̃յ կուսին, զի 'ի պարծանս նր̃. զի
որում պարծանքն օրինակի 'ի գլուխ ։ Այլ նախ
առաջին զարմանալ արժան է զի այն՝ զի որքն զու-
կաս 'ի խօսիլն զզաքարիայ և զեղիսաբեթէ ,
կարգաւ իմն և գովութ̃ գրէ զհանգամանացնոցա
յանէլն ։ * Այլ եղև յաւուրս հերովդի արքայի
,, հրէաստանի քահանայ ոմն անուն զաքարիա 'ի
,, դասակարգէ աբիայ , և կին նր̃ 'ի դստերաց
,, ահարոնի և անուն նր̃ եղիսաբեթ . և էին ար-
,, դարք երկոքին առաջի այ̃ . գնային յամ պա-
,, տուիրանս և յիրաւունս տն̃ անարատք . և ոչ
,, գոյր նց̃ որդեակ , քանզի եղիսաբեթ ամուլ էր .
,, և երկոքեան անցեալ էին զաւուրբք իւրեանց‖.
(ղուկ . ա̃ . 5 . = 7 ։) Իսկ զնք կուսէն ոչինչ
այսպիսի գրէ . զի թէ նա էր արդար և որք , ևն̃ .
այլ այսչափ միայն ։ * Իսկ յամսեանն վեցերորդի
,, առաքեցաւ գաբրիէլ հրեշտակ յայ̃ 'ի քաղաք
,, մի գալիլեացւոց, որում անուն էր նազարեթ,
,, առ կոյս խօսեցեալ առն՝ որում անուն էր յովսէփ
,, 'ի տանէ դաւթի, և անուն կուսին մարիամ‖ .
(ղուկ . ա̃ . 26 ։) Իսկ թէ զի՞էր ոչ յաւելու գրել
գովութս զկուսէն, տես 'ի վերջ Ճառիս։ Երկրորդ՝
'ի պատմել զաւետմանէն զաքարիայ, առաջի առնէ
զուկաս զերբն սկսանելոյ, և զուրն կատարելոյ

ասե-

ասելով . * Եւ եղև 'ի քահանայանալն նր ըստ
,, կարգի աւուրցն հասանելոյ առաջի այ ը օրի-
,, նի քահանայութեան՝ եհաս նմա խունկ արկանել՝
,, մտեալ 'ի տաճարն տն . և ամ բազմութի ժողովըր-
,, դեանն կայրն յաղօթս արտաքոյ 'ի ժամ խնկոցն ||.
(ղուկ. ա. 8 :) Իսկ յաւետարան կուսին զայսպիսի
ինչ ոչ գրէ . այլ թէ * և եկեալ առ նա (հրեշ-
,, տակն) ասէ || . (ղուկ. ա. 28 :) Երրորդ՝ ոչ
գրէ՝ թէ հրեշտակն ետ ողջոյն զաքարիայ, այլ
թէ * երևեցաւ նմ հրեշտակ տն, զի կայր ը աջմէ
,, սեղանոյ խնկոցն || . (ղուկ . ա. 11 :) Իսկ մն
կուսին գրէ ասել հրեշտակին ցնա. * ուրախ լեր
,, բերկրեալդ . տր ը քեզ || . (ղուկ . ա . 28 :)
Չրդ՝ մն զաքարիայ գրէ . * և խռովեցաւ զաքա-
,, րիա , իբրև ետես (զհրեշտակն) || . (ղուկ ա.
12:) Իսկ մն կուսին գրէ . * և նա ը բանսն խռո-
,, վեցաւ||. (ղուկ. ա. 29.) ոչ ը տեսիլն՝ որպ զաքա-
րիա , այլ ը բանսն . զորմէ խօսեցաք 'ի ճառն ա-
ւետման . հատ. ա: Հինգերրդ՝ զզաքարիայէ գրէ.
* և անկաւ ահ 'ի վր նր || . (ղուկ. ա. 12:) Իսկ
զմրյ կուսէն ոչ երկիւղ և ոչ այլ ինչ այսպիսի. այլ
թէ * և խորհէր (նա) ը միտս՝ թէ որպիսի ինչ
,, իցէ ողջոյնս այս || . (ղուկ. ա. 29 .) որով առա-
ջի դնի խոհական զգաստութի նր : Վեցերրդ՝ առ
զաքարիա ասաց հրեշտակն . * մի երկնչիր զաքա-
,, րիա՝ զի լուեալ եղեն աղօթք քո. և կին քո եղիսա-
,, բեթ ծնցի քեզ որդի , և կոչեսցես զանուն նորա
,, յովհաննէս . և եղիցի քեզ ուրախութի և ցնծութի. և
,, բզմք 'ի ծննդեան նր խնդասցեն . զի եղիցի մեծ
,, (ոչ յինքեան, այլ) առաջի տն . և գինի և օղի
,, մի արբցէ . և հոգւով սբվ լցցի անդստին յորո-
,, վայնէ մօր իւրոյ . և զբզմս յորդւոցն իղի դար-
,, ձուս-

,, ձուսցէ ՚ի սէր ամօ իւրեանց ։ և ինքն եկեսցէ ա-
,, ռաջի նր հոգւով զօրուք եղիայի, դարձուցանել
,, սրտից հարցն յորդիս , և զանհաւանս յիմաս-
,, տուն արդարոյ , պատրաստել տէն (յն՚ի) ժո-
,, ղովուրդ կազմեալ ։ (ղուկ ։ ա. 13 = 17) ։ Ուստ
ատ՚ն՚ եբ կոյսն մեծամեծս բարբառի ասելով ։ * մի
,, երկնչիր մարիամ՝ զի գտեր շնորհս յաչ , և ահա
,, յղասցիր , և ծնցես որդի, և կոչեսցես զանուն
,, նր յն՚նա եղիցի մեծ (յինքեան), և որդի բարձ-
,, րելոյ կոչեսցի ։ և տացէ նմ տէր ամ զաթոռն
,, դաւթի հօր նր։ և թագաւորեսցէ ՚ի վր տանն յակո-
,, բայ ՚ի յաւիտեանս։ և թագաւորնէ նր վախճան մի
,, չիցի ։ (ղուկ։ ա. 30 = 33։) Ասէր նկատել ար-
ժան է և զայն՝ զի առ զաքարիա ասէ ։ * կին քո
,, ծննցի քեզ որդի ։ իսկ առ կոյսն։ * ծննցիս որդի ։
վ՚ասլն * կուսանէն (ասէ ոսկիբերան,) ոչ ինքեան ծնա-
,, նի որդի,այլ բոլոր ՚ի իր փրկիչ։ իսկ յովհաննէս
,, ծնանի հօր և մօր իւրոյ իր պարգև ։ ըստ որում
,, և անուն իւր պարգև թագմանի ։ ։ Զի զաքարիա
զաքարիա ոչ հաւատաւորով բանից հրեշտակին՝նշան
խնդրեաց յասելն ։ * Ասդ ի՞նչ գիտացից զայդ ։
,, (զինչ նշան ցուցանես կատարման իրացդ՝) զի ես
,, ծեր եմ, և կին իմ անցեալ զաւուրբք իւրովք ։
(ղուկ։ ա. 18։) Ուստ որ կոյսն անհրկբայ հաւա-
տաց, և զեղանակ լինելոյնն խնդրեաց, հայելով ՚ի
պահպանուն կուսութե իւրոյ , և ասաց ։ * զիարդ
,, լինիցի ինձ այդ, քզի զայր ոչ գիտեմ.։ (ղուկ ։
ա. 34։) Ասէ՝ զաքարիա պատուհասեցաւ ՚ի
հրեշտակէն յասելն առ նա։ * Ասա եմ գաբրիէլ՝
,, որ կամ առաջի աչ , և առաքեցայ խօսել ընդ
,, քեզ, և աւետարանել քեզ զայդ։ և ահա եղիցիս
,, համր , և մի կարասցես խօսել մինչև ցօրն՝ յո-

„ ըսեմ այդ լինելոյն. վասն զի ոչ հաւատացեր բա-
„ նիդ իմոց, որք լցցին ի ժամանակի իւրեանց։
(ղկ. ա. 20։) Ուստի ըստ կոյն փառաւորս լուծաւ
յաստեղնա հրեշտակին. * Հոգի սբ եկեսցէ ի քեզ
„ և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի վրդ քո.
„ ընդ և որ ծնանելոցն ե ի քէն՝ սբ է, և որդի
„ այ կոչեսցի. և ահա ելիսաբեթ ազգական քո.
„ և նա յղի է ի ծերուե իւրում. և այս վեցերորդ ամիս
„ է նմ՝ որ ամուլն կոչեցեալ էր. զի ոչ տկարասցի
„ առ յայ այ բան ։ (ղուկ. ա. 35 = 37։) Ուստի
եղիսաբեթ յետ աւուրց ինչ յղացաւ զյովհաննէս զուգակցութեամբ առն. ըստ այնմ. * Եւ եղև
„ իբրև լցան աւուրք պաշտամանն նր՝ գնաց (զա-
„ քարիա) ի տուն իւր. և յետ աւուրցն այնոցիկ
„ յղացաւ եղիսաբեթ կին նր ։ (ղուկ. ա. 23։)
Ուստի սբ կոյն որպէս առաջք ի ձառն աւետման,
ի նմին վայրկենի՝ յորում եւ զհաւանութեի առե-
լով՝ * եղիցի ։ (ղուկ. ա. 38.) յղացաւ զյն
առանց գործակցութե առն։ Ցառնելոյ՝ իբրև յղա-
ցաւ եղիսաբեթ զյովհաննէս, * Թագուցանէր
„ զանձն ամիս հինգ, և ասէր. զինչ գործ գոլ
„ ծեաց ընէս ինձ յաւուրս յորս հայեցաւ յիս բառնալ
„ զնախատինս իմ՝ ի մարդկանէ ։ (ղկ. ա. 24։) Ուստի
սէն կոյն անդէն վաղվաղակի գնացեալ եղիսաբեթ.
ըստ այնմ. * Յարուցեալ մարիամ յաւուրսն յայնոսիկ՝ գնաց ի լեռնակողմն փութանալ ի քաղաքն
„ յուդայ, և եմուտ ի տուն զաքարիայ, և ետ
„ ողջոյն եղիսաբեթի ։ (ղուկ. ա. 39։) Ետես
ան եղիսաբեթի՝ վ եղիսաբեթի դրե աւետարանիչն.
* Եւ եղև իբրև լուաւ զողջոյնն մարիամու եղի-
„ սաբեթ՝ խաղաց մանուկն յորովայնի նր. և լցաւ
„ եղիսաբեթ հոգւով սբով. և ի ձայն բարձր

աղա-

,, աղախնոյ Եւ ասէ. օրհնեալ ես դու 'ի կա_
,, նայս և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո. և
,, ուստի է ինձ այս՝ զի եկեսցէ մայր տն իմոյ առ_
,, իս. զի ահաւասիկ իբրև եղև ձայն ողջունի
,, քո յականջս իմ, խաղաց ցնծալով մանուկս
,, յորովայնի իմում. և երանի որ հաւատայցէ՝ (կմ
,, որ հաւատայեր) եթէ եղիցի կատարումն ասա_
,, ցելոցս նմ 'ի տնէ ||. (ղուկ. ա. 41. = 45 :) Իսկ
վն մարիամու զայսպիսի ինչ ոչ գրէ, կմ թէ լցաւ
հոգւովսբվ լնս, զի արդէն լի էր. այլ թէ * Իսկ
,, ասէ մարիամ. մեծացուսցէ անձն իմ զտր. և
,, ցնծացաւ հոգի իմ յածծ փրկիչ իմ ||. (ղուկ. ա.
46 :) Եղիսաբեթ զմարիամ մեծացուցանէ. իսկ
մարիամ զած և զինքն ես խոնարհութբ յասելն.
* հայեցաւ 'ի խոնարհութի աղախնոյ իւրոյ. զի
,, ահա յայսմհետէ երանեսցեն ինձ ամ ազգք. զի
,, արար ինձ մեծամեծս հզօրն, և սբ է անուն նր.||
(ղուկ. ա. 48 :) Երկոտասանեբդ՝ 'ի ծնանիլ եղի_
սաբեթի զյովհաննէս, * եղև ահ 'ի վր ամն որ
լսէին զայս||. (ղուկ. ա. 65 :) Իսկ 'ի ծնանիլ
տրյ կուսին զյս, երկնային զօրք յերկիր իջին.
և օրհնութբ զաշխարհ լցին. (ղուկ. բ. 9. =
14 :) Յայսոսիկ երկոտասան այլաբերութս՝ հան_
դամանք աւետման կուսին և յղութե, նոյնպէս և
համդամանք կարգի բանիցն՝ 'ի քննիլն ուշի մտօք՝
անհամեմատ գերազանց երևին քան զզաքարիայն
և քան զեղիսաբեթին: Կուսինն իբրև թագուհ_
ւոյ, իսկ նոցայն իբրև ծառյի և աղախնոյ. սորայն
իբրև երկնայնոյ և հրեշտակայնոյ, իսկ նոցայն
իբրև երկրայնոյ և մարդկայնոյ. սորայն լուսա_
փայլ իբրև զաստեղս, իսկ նոցայն նսեմ իբրև
զղամպարս: Որդարև նոցայն ես մեծ և սքան_

չէլի, բայց ս՟բյ կուսին իբրեւ պայծառ պսակ նոցին։ Օ այսոսիկ եղեալ՝ մատիցուք յառաջինկայ ձառդ՝ բովանդակելով զբան մեր յերկուս հատուածս. յառաջնումն խօսեսցուք զհանգամանաց այցելութե՟ն կուսին. իսկ յերկրորդումն զգերազանցութ՟ն ս՟բ որ հրատարակեցաւ 'ի սմին աւուր։

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ.

Համգամանք այցելութեան ս՟բյ կուսին։

ա. Տեսիլ ետես եզեկիէլ մարգարէ. եւ 'ի տեսլեան անդ ձեռն տ՟ն եղեւ 'ի վ՟ն նր. եւ եած զնա 'ի լեառն՝ յորում կայր * իբրեւ զշինուած քաղաքի||. (եզեկ. խ. 2։) Այն այս տեսիլ ակնարկէ յերթն ս՟բյ կուսին յայցելութե՟ն եղիսաբէթի ազգականի իւրոյ, որ վեց ամսօք յղացեալ ունէր յարգանդի զյովհաննէս։ Եղեւ ձեռն տ՟ն 'ի վ՟ն կուսին, ք՟ս է բանն ա՟ծ կամ բազուկ հօրն 'ի յղանալ նր զնա յորովայնի. եւ զի հոգին ս՟բ կոչի մատն ա՟յ, նա եւս եղեւ 'ի վ՟ն կուսին. զի որում գործակցութ՟բ նորին եղեւ յղանալ ս՟բյ կուսին զորդին ա՟յ. եւ եած զնա 'ի լեռնակողմն յուդայ. ուր ետես ս՟բ կոյսն զշինուած իբրեւ զքաղաքի, ք՟ս զմ՟ն յովհաննէս. որ չեւ էր քաղաք կատարեալ, զի չէր ծնեալ, այլ * իբրեւ զշինուած քաղաքի||. եւ յետ ժամանակաց եղեւ կատարեալ ք՟ղք ապաստանի. յոր ժողովեցին ամենեքեան մարդկան, եւ գտանէին 'ի նմ՟ զսկիզբն ապաշխարութե՟ն։ Արդ 'ի լսել ս՟բյ կուսին 'ի հրեշտակէն, թէ եղիսաբէթ ազգական իւր յամլութեան եւ 'ի ծերութեան իւրում յղացեալ է որդի, բերկրեցաւ 'ի հոգի իւր. եւ խոր-

հեցաւ գնալ առ նա յայցելութի, ոչ վն ստուգե-
լոյ զբան հրեշտակին, զի նա չունէր ինչ երկբա-
յութի զայսպիսեօք. որովհետև այս հայեր 'ի խոր-
հուրդ անօրէնութէն քնի. յորում սքանչելի ցուցաւ
հաւատք նր. (ոպ ասացաք 'ի Ճառն ընծայման.
հատ. Ը.) այլ գնայ՝ շարժեալ 'ի հոգւոյն սբյ, նախ՝
յուրախակցութի և 'ի շնորհաւորութի եղիսաբեթի,
որ հրաշիւք էր յղացեալ. ուստի ասէ բեդա. ('ի
Ճառն որ 'ի վր այցել".) * գնաց մարիամ 'ի տուն
,, զաքարիայ ոչ վն տարակուսելոյ 'ի վր բանին՝
,, զոր ինքն ընկալաւ, այլ զի շնորհաւորեսցէ վասն
,, պարգևաց՝ զոր եղիսաբեթ կալաւ ||: Երկրորդ՝ 'ի
ցուցանել նմա զսէր իւր՝ ևս և զազգային գթու-
թի և զյօժարակամ ծառայութի իւր. յոր մտ ասէ
(երգ. Դ. 6.) * ով է սա՝ որ ելանէ յանապատէ իբ-
,, րև ստեղն ծխոյ խնկեալ ||. ստեղն ծխոյ ինքնա-
բերաբար ելանէ 'ի վեր ուղիղ և դիւրամետ. որով
ցուցանի յօժարակամ ելանել կուսին յանապատն 'ի
լեռնակողմն. և այն՝ անուշահոտութբ իւղեփեցաց.
ն գթութբ և քաղցրութբ: Երրորդ՝ 'ի յայտնել և 'ի հա-
ղորդել եղիսաբեթի զմծային զայն խորհուրդ՝ որ
եղև առ նա. զի 'ի միասին օրհնեսցեն զմծ. որպէս
ասէ մեկնիչն: Չորրորդ՝ ն որոգինեսյ և ն ամբրո-
սիոսի, և ն այլոց բազմաց, առ 'ի սրբել զյովհան-
նէս մկրտիչ, որ կայր յարգանդի նր. ոպ ուսնիմք
ասել այժմ: Հինգերորդ՝ ն որում ասէ բեդա,
առ 'ի ուսուցանել մարդկան զխոնարհութի. զի
զոր եցոյց առաջի հրեշտակի՝ ասելով, ահաւա-
սիկ կամ աղախին տն, արժան էր ցուցանել և
առ մարդիկ. և արդարև զարմանալի եցոյց զնոյն
յայսմ այցելութե. զի ինքն ընտրեալ գոլով մայր
տն, և վերաբերեալ յայնմի գերազանց արժանաւորութի

ոչ

ոչ խորհեցաւ ըստ խորհրդոյ մարդկան ծնիս՝ թէ եղի-
սաբեթի նախ արժան է գալ առ ինքն յայցելութիւն
իբրև առ տիրուհի, այլ ինքն աճապարէ գնալ
առ նա։ Ա՛ւա ղի՛ գիտելով ևս թէ եղիսաբեթ՝ ի
լսելն զայն՝ գայ առ ինքն՝ խոնարհեցաւ կանխել
ընդ գնա հանդերձ ամօթոյն զոր կրեր յորովայ-
նի՝ ասէն Հայելով և հեղինակն գրոյ՝ որ մակագրի
յանուն Եւսեբիոսի Եմեսացւոյ՝ ասէ (՝ի Ճառն այ-
ցելութեան.) * ոչ ծանր համարեցաւ Մարիամ գնալ
„ առ եղիսաբեթ, և ըստ նմ՝քս առ յովհաննէս. տի-
„ րուհին առ աղախինն, և ետրն առ ծառայն ։ Ա՛յս
ոքն ամբրոսիոս (՝ի Ճառն այցելութե) ասէ. Հա՛,
յեցարո՛ւք կուսանք ՝ի պարկեշտութիւն Մարիամու
և ՝ի խոնարհութե նը. * գայ Մարդուհին առ ա-
„ ղախինն, և պատանուհին առ ծերն. և ոչ միայն
„ գայ, այլև յառաջագոյն ողջունէ. զի գիտէր
„ տալ պատիւ ծերութենից. եղև վճռուհի խո-
„ նարհութե յորումն կուսանէ ։ Ա՛յս գաղ-
ձեալ ասէ. * ետրագոյնն գայ առ ստորագոյնն, զի
„ ստորագոյնն օգտեսցի ։ Օ՛յս ասեն և այլ
մեկնիչք և վճռք։

ե. Ա՛ստանօր հայեցեալ ՝ի բանս աւետարան-
չին և հրեշտակին, յայտնի երևի՝ թէ ՝ի բազում
ժամանակաց չէր եղեալ նոքա կոյս արտաքոյ տան
նորոյ. զի թէ եղեալ էր՝ գնայր ՝ի տուն եղի-
սաբեթի. զի ոչ միայն աղգական էր, այլև նա և
արդար. բայց գաբրիէլ ասէ՝ թէ այս վեցերորդ ա-
միս է ընդ նե. իսկ եթէ գնացեալ էր առ եղի-
սաբեթ՝ ՝ի հարկէ տեղեկանայր զայդմէնն. և թէ-
պէտ եղիսաբեթ Թաքուցանէր զանձն, քայց ՝ի
գնալ առ նա նոր կուսին՝ զայն ոչ առնէր նմա.
ուրեմն ՝ի վեց ամսոց հետէ և անդր ևս չէր գնա-

ցեալ առ նա , ապա և ոչ առ այլս · որով տեսանի
թէ յորպիսի զգաստութե կայր , մինչև էր առեալ
զուեռխմն ։ Յառնուլն անդ ապա զայն՝ եառ և
հրաման 'ի հոգւոյն սբյ՝ որ լռելեայն փակէր
'ի բանս հրեշտակին․ և հնազանդելով այնմ՝ ել
և գնաց ։ Յընթանալ կուսին ոչ տարակուսիմ՝ թէ
նաև զօրք երկնից ընդ նմա ընթանային · զի
տեսանէին յարգանդի նր զտր իւրեանց , և զնա
ինքն լինել մայր ած․ ուստի գրեթէ թռուցանել
փափաքէին զնա ։ Այս իսկ և ինքն ոչ գնայր
դանդաղանօք և տատանմամբ, այլ Փութապէս՝ զի
մի՛ յամեսցէ 'ի Ջնորհի, և մի երկար երևեսցի ար-
տաքոյ՝ յօրինակ զգաստութե կանանց․ որոց բնմք
յելանելն 'ի Ճանապարհ՝ ծանրագնաց լինին՝ ոչ
վն համեստութե՝ զի այդ գովելի իմն է , այլ վն
տեսեալ լինելոյ և փափաքելի երևելոյ ։ Գրէ սբն
Ամբրոսիոս ('ի Ճառն այցելութե ,) թէ փութա-
պէս գնալն Մարիամու սքանչելի ցուցանէր զզօ-
րութի շնորհաց հոգւոյն սբյ , որ ստիպէր զնա փու-
թանակի ընթանալ․ զի ոչ գիտէ հոգին սբ զդան-
դաղութի շարժման ։ Նա զի ինքն ևս էր արե-
գակն ընտիր , հանդոյն արևու արագ ընթանայր·
վդյ ասէ Նարեկացին․ * արեգակնաձև հոլովմամբ
,, առ արուսեակն երագ ընթացար ‖ ։ Նա զի ա-
րեգակն արդարութե յարգանդի նր գոլով, փութա-
ցուցանէր զնա հասանել յարուսեակն՝ ՅՀ 'ի յով-
հաննէս առ 'ի սրբել զնա․ որոյ վն ասէ որոգե-
նէս․ ('ի Ճառն Է 'ի վր ղուկասու)․ * Մարիամ
,, փութանակի գնայ․ փութայ և քս յարգանդի
,, նորա , հասանել սրբել զյովհաննէս՝ մինչդեռ
,, յարգանդի էր ‖ ։ Օ այսպիսիս խօսի և ժողովն
բասիլեան․ (գում․ խդ․) յասելն․ * ամենէրա-
,,նեալ

„նեաւ կոյսն երկնային պատգամաւորաւ ուսեալ
„և հպարտով վարեալ՝ եւ փութանակի ի լեռնա-
„կողմն. և փութանակի եմուտ ի խոնարհ տուն
„զաքարիայ. զի յն որ յարդանդի նր էր՝ փու-
„թայր սրբել զյովհաննէս յարդանդի մօրն.
„և նոյն ինքն կոյսն առնապետաւորեալ այլ արա-
„րեալ յաղթական իւր յեղիսաբեթ, ոչ միայն
„շնորհաւորելով ողջունեաց զնա, այլև պտղա-
„բեր բանիւ բերկրեցոյց ։ Փութանակի ընդ
թանալ սըբ կուսին, բարոյապես խրատել զմեզ՝
փութով ընթանալ զճնդիրն առաքինութեց, յր
առանց յապաղելոյ գործել, և առանց աստ և
անդ ի սնոտիս զբաղելոյ, հանգոյն նոյեան ա-
զաւնոյն, որ դարձաւ փութով ի տապանն. զի
ոչ գտանի յաստի կեանս կռիւ ոտից արդա-
րոյն. ջուր է վճ նր ամ ինչ. ոչ է պարտ ըզ-
կայ առնուլ, այլ թողուլ և փութալ ի տապան
արքայուե ։ Եթէ կոյսն մարիամ ի գնալն առ ե-
ղիսաբեթ՝ եր ի տանն յովսեփայ. զի պահակեալ
եր ընդ նմ. ապա թէ ոչ՝ եթէ յետ երից ամսոց
(յորս եկայ ի տան եղիսաբեթի) գնացեալ եր
ի տունն յովսեփայ, և յանցանել վեց ամսոց
ծնանիր զյն, վեցամսեայ միայն համարիւր ծըն-
եալն։ Եւ յայտ է թէ զայս ոչ տաներ սբ կոյսն, և
ոչ ձեն յովսէփ. զի գայթակղուլ տայր աղգականաց
դրացեայ և օտարաց և։ Եւ հաւանական և թոմի
ասել, թէ նա ինքն ձեն յովսէփ յուզարկեաց կին
տարաւ զնա անդր. և թէ ինքն և եկայ ի տան
անդ գոնէ առ ժամանակ մի. զի ոչ վայել եր
նմ զայնպէս հարսն իւր երեքամսեայ ժամանակաւ
ոչ տեսանել, և թողուլ յայլում տան. նա զի ձա-
նապարհն և էր հեռի ։

ե. Ա՛յդ ոմն ասէ աւետարանիչն, ՚ի մտանել հուսին ՚ի տունն զաքարեայ ողջոյն ետ եղիսաբեթի. այլ թէ զինչ ասացն յողջունելն՝ ոչ գրէ. թերևս ղհասարակականն զայն բան ասաց. * խա՛ղաղութի՛ն ընդ քեզ ‖. կամ * ողջո՛յն ընդ քեզ ‖. և. կի՛ զայլ տարազ ողջունատուծուէ։ Ո՛յդ և լեալ էհայ, այն ձայն ողջունի նո՛ր յոյժ քաղցր հընչեաց յականջս յուհաննու և եղիսաբեթի, ևս և զաքարեայ, մինչև զմայլիլ նո՛ք և ասել. * ձայն տատրակի լսեցի եղև յերկրի մերում ‖. (երգ. Բ. 12։) Ա՛յլ որ առաւել մեծն է և առաւել նկատելի, այն ձայն սո՛ր հուսին եղև իրակա՛ն և ճշմարիտ գործիքական պատճառ ազդելոյ եթէ՛ ՚ի մանուկն՝ որ էր յարգանդին եղիսաբեթի, և եթէ՛ ՚ի նոյն ինքն յեղիսաբեթ։ Հայեցուլ առ մանուկն՝ այս ողջոյն սո՛ր հուսին անցեալ ընդ սիրտ եղիսաբեթի՝ նախ զարթոյց զմանուկն յառնել և երկրպագանել տեառն իւրում որ էր յարգանդի հուսին։ Երկրորդ՝ որպէս զնա ՚ի սկզբնական մեղաց՝ յոգոյ յղացեալն էր. ոմն ասանդէ՝ թէ եկեղեցի. և տալին այսու եղոյց մարիամ առ յուհաննէս զաւաջին ներգործուի փրկագործուէնն յոր՝ յորոյ՝ նի անդ եղիսաբեթի. առ որ կարէ յարմարիլ բանն այն՝ զոր ասէ սաղմոսերգուն. (սաղ. Կ՛Գ. 12.) թէ * արար (ա՛ծ) զփրկուի՛ն ՚ի մէջ երկրի ‖. ո՛ր ՚ի մէջ որովայնի եղիսաբեթին. մինչև ոչ ևս կարող ոմն ձեռն ձգել ՚ի նա։ Յորժամ եմուտ տապանակ ուխտին ՚ի տաճարն դաւթեան, անկաւ դաղձն, և խորտակեցան դաստակքն։ Այնպէս ՚ի մտանել երկնային տապանակին՝ յո՛ր սո՛ր հուսին ՚ի տունն զաքարեայ՝ անկաւ սո՛ղն՝ որ էր ՚ի սո՛ր յուհաննէս ՚ի ձեռն սկզբնական մեղաց, որով

տա-

տաձարացուցեալ էր զնա ինքեան. և անկան գաստատիք ձեռաց նոր, զի ոչ ևս կարաց ձեռն արկանել՝ ի նա։ Յերկորդ՝ լցոյց զնաշխարհօք և սարդևօք, և ևօծ զնա մարգարէ. որով յորովելոյն անդ մարգարեացաւ. և զայս յայտնեաց խոստանալիս։ Եբաց և զբանաւարուն նր, մինչև յայտնի ձանաչել՝ թէ որ կայ յարգանդի կուսին՝ է որ խոս. զի թէ ոչ ձանաչէր զնա այնպիսի, ոչ ընծայն առաջի նր, և ոչ երկիրպագանէր նմ յորովելոյնէ մոր իւրոյ յորովելոյն սրբոյ Կուսին։

Ասացի երկիրպագանել. զի այն ընծայ և խոստացաւ նր յորովելոյնն՝ ոչ էր սոսկ շարժուածն. վ՚ս զի զայդ նաև այլ մանկունք առնեն յորովելոյնն. այլ էր շարժուածն ցնծութե և երկրպագուե։ Ո այսոսիկ բիմ առաւելուբ զտանես աւանդեալ՝ ի շարականն, և՝ ի բանս՝ ոբ հարց։ Կիատել արժան է ասատ. զի՝ոբ կոյսն զայսոսիկ ներդործուելոս անմիջապես ոչ աղդեաց՝ ի մանուկն, և ոչ հնչեաց յականջս նր, այլ միջնորդուբ մօրն՝ ի ձեռն աականջաց նր. զի մայրն արդարացեալ էր օրինօք. իսկ մանուկն դեռ չէր սրբեալ՝ ի սկզբնական մեղաց. որով եցոյց՝ ոբ կոյսն՝ թէ ոչ հաձէր ուրնիլ անմիջական լինչ կցորդուն ընդ այնմ՝ որ չինչ սրբեալ՝ ի մեղաց. և ոչ իսկ կամէր՝ թէ ձայն իւր հասցէ յականջս մեղաւորի, այլ ընդ ականջս այնր՝ որ լցաւ Հոգւով՝ ոբով. այն է սրբուհին եղիսաբեթ։ Կիատելի է և ևս, զի որովհետև բանն եղեաւ սրտաքս՝ ձայն ձևացուցանէ, ըստ սմին և բանն՝ ոբ էր յարգանդի կուսին՝ աղդեալ բերատնով մօր՝ ի մանուկն յովհաննէս՝ ձևացոյց զնա ձայն բարբառոյ յանապատի։ Ո սոյն փոփոխեր և նոր յաառաջադոյն յորովելոյնէ անդ. և ցանկալի զնա

ինքն զբանն տեսանելով՝ ձայնել զնա և հրատա-
րակել թէ նա է գառն ՚ոյ որ բառնայ զմեղս ՚ի-
և թէպէտ չև էր նա հասեալ ՚ի բանաւարուն,
բայց բնութ ՚ի սոյն յօժարէր. ըստ որոյ գրեթէ յայս
և յայն հայէր, և ոչ միանգ զփափաքելին իւր
նշմարելով՝ ՚ի նոյն հառաչէր։ Զղիա մարգարէ
փափաքէր տեսանել զնա, և յայտնել նմա զկիրս
իւր. եւ և զնայ յանապատ մինչև ՚ի լեառն քո-
րեբ՝ և եմուտ անդ յայրն և դադարեաց. և ահա
ընդեաց հողմն սաստիկ, և ոչ եռես ՚ի նմա զնա.
յետ հողմոյն դետնաշարժուն մեծ, և ոչ ՚ի շարժ-
մանն անդ. յետ շարժմանն հուր, և ոչ ՚ի հուրն.
յետ հրոյն ձայն մեղմոյ օդոյ, և ահա ՚ի յօդն
յայն եռես զնա. (գ. Թագ. ԺԹ. 9 — 13.) Ի սո-
սմին և նորս եղիա՝ (ղուկ. ա. 17.) փափաքէր տես-
սանել զարարիչ իւր. ընդեաց հերովդէս՝ սսել
զսանձնէ՝ թէ իցէ մեսիա. հայեցաւ ՚ի նա յովհան-
նէս, և ոչ ՚ի հողմն սր։ Ո արժեցաւ սրուն թէ
հռովմայեցւոց՝ցուցանել զնծուն ինչ, և ոչ ՚ի շարժ-
մանն սր. վառեցաւ հուր խնկոց և ողջակէ-
զաց ՚ի ձեռն քհնոյից, և ոչ ՚ի հուրն սր։ Եւ ահա
ձայն մեղմոյ ողջունի ՚ի նոր կոյսն. անդ եռես
զնա, և ընծացաւ ըստ առաջնոր, և այն՝ յորովայնի
մոր իւրոյ լցեալ յսրբոյ եղիսայի. և երկիրեսպագ նմ

խայտալով։

գ. Ձայեացուք այժմ և ՚ի մայրն յովհաննու յերա-
նուհին եղիսաբեթ. ՚ի նմա ևս արդարև այն ձայն
ողջունի սրբ կուսին եղև իրակաև գործի հոգւոյն
սրբ ՚ի լուսաւորել զմիտս նր. մինչև յայտնի ձա-
նաչել նմա՝ թէ որ ետ ինքեան զայնպիսի ողջոյն՝
ունի յարգանդի իւրում զնր սրանց. որոյ ասա-
ցոյց եղև շարժումն ցնծուե և երկրպագուե ման-

կանն

կանն ։ Ա՛յս գլխ ընդ հասանել ձայնի ողջունին
յականջս նորա՝ լցաւ նա հոգւոյ սքով. ըստ որում
ասէ աւետարանիչն . * և լցաւ Եղիսաբեթ հոգ-
,, ւոյ սքով ։ Ասասի ասէ սքն կիւրեղ . (գիրք
յաղ. ուղիղ հաւատոյ առ Թադուհին.) * ոգ-
,, ջոյն սքով կուսին մարիամու՝ որ կրեր զյիսուսքան-
,, գի , ՚ի հասանելն առ Եղիսաբեթ՝ լիացոյց զնա
,, հոգւով , և շարժեաց զյովհաննէս ՚ի մարգարէ-
,, ութիւն ։ Ո՛չ այն ասեն և այլ՝ թէ հարք բազմ բա-
նութիւք և քաղցրութիւք ։ Յայսմիսիկ նեղ
գործոյ ստիպեաց Եղիսաբեթի՝ չկարացեալ հան-
դուրժել և զուսպ ունել զձայն իւր, այլ մեծա-
ձայն աղաղակելով սկսաւ խօսիլ. զի ոչ ասէ ա-
ւետարանիչն . * ՚ի ձայն բարձր աղաղակեաց և
,, ասէ . օրհնեալ ես դու ՚ի կանայս , և օրհնեալ է
,, պտուղ որովայնի քո . և ուստի է ինձ այս զի
,, եկեսցէ մայր տեն իմոյ առ իս. ևն ։ Ա՛յս բարձ-
րութիւն ձայնի ոչ միայն էր ըստ հնչմանն , այլև
ըստ ջերմեռանդութեանէ , որ բարձր համարի առա-
ջի աց , և մեծ ։ Յայս ձայն Եղիսաբեթի բազմ
զարմանալիք հնչեն . քայց առաւելապէս երկու
այսոքիկ . առաջինն է յայտարարութի օրհնէ լն-
նելոյ ՚ի կուսին քան զնա կանայս . իսկ այս
օրհնեալ լինելս եղև նմա ըստ այլեայլ կարգի .
նախ՝ ըստ բնական ձրիոյ , յորս գերազոյն գտաւ քան
զայլ ամ կանայս . երկրորդ՝ ըստ շնորհաց և ըստ առա-
քինութեց , յորս ՚ի վերոյ գտաւ քան զնա լինելի
հատարելութեց . երրորդ՝ ըստ ածամայրութե , որով
եհաս յանբաւս . չորրորդ՝ ըստ լինելոյ արմատ օրհ-
նութե ազգի մարդկան . ըստ այնմ . * բոպէից մա-
,, նանց բերկրութի. ազգաց և ազանց արմատ օրհ
,, նութե ։ . հինգերորդ՝ ըստ երանեալ և ըստ փառա-

ւորեալ լինելոյ յՅովհ լեզուաց։ Ի սոսին հայելով ասէ անսելմոս. (Ի ձառն յայտ. կուսականդ.)
* ով կոյս օրհնեալ, և գերազոյնս օրհնեալ, և
„ միշտ օրհնեալ. որոյ օրհնութիւք օրհնին արարածք
„ ամ‖։ Արկրորդն է յայտարարուն նոյն իսկ ածա-
մայրութիւն կուսին, Ի դաւանիլ զնա եղիսաբեթի
մայր տեն Իւրոյ. զի այս ոչ բանի Ի՝ նոր գիտս ակ-
նարկէ յածն իւր. զի յասելն, օր տեն, գործք տեն,
լեառն տեն, պաշտօնեայք տեն, և, բառս պետրոս
նշանակէ զածն. ուստի և աստ յասելն մայր տեն
իմոյ, պետրոն հայի յածն. Թող զայն՝ զի եղիսաբեթ ոչ գիտեր զայր տեր. և եթէ գիտեր ևս,
նոր կոյսն ոչ էր մայրն։ Ա՛ր ըստ այսմ յասելն՝ * ուս
„ տի՛ ես ինձ այս, զի եկեսցէ մայր տեն իմոյ առ
„ ես ‖, դաւաներ զկոյսն՝ մայր ոյ. ոչ թէ ասաց
ցէ էր. զի՞նչ այս իցէ՝ զի մայր ստեղծողին իմոյ
այց արասցէ իւրում աղախնոյ. ո՞վ ես իցեմ, և
ո՛ օրհնեալդ դու. ես մայր ստեղծուածոյ, իսկ դու
մայր ստեղծողին. և զի նչ հաւասարուն կայցէ ընդ
ես և ըստ քեզ։

Է. Ի լսել ձոյ կուսին զայսպիսի բարբառ եղիսաբեթի, տեսեալ թէ ածն հրաշատարակէ զդաշտն իւր խորհուրդ իւր, սկսաւ և ինքն նոճագել անդ
զհրաշալին զերդն զայն. * մեծացուսցէ անձն իմ
„ զտր‖։ Ո՛ի որովհետև սովորուն էր եբրայեցիս
յընդունելն յոյ զպարգևս ինչ՝ նոճագել զերդս
ընորհակալուե՝ յափշտակեցաւ և յոր կոյսն յերգ
այսպիսի. և զի մեծ եղև պարգևն՝ մեծ եղև և երգ
նր ի զայլոց ասմունս Ի մեծացուցանել զածն։ Ո՛
վինն երգով գրեթէ նաև պատասխանի տայր եղի-
սաբեթի որ կոյսն, և ոչ թէ ասէր. դու գովեա
զիս և երանես յաղագս բարեացն՝ զոր յիս տե-

սաւ

սանեա. բայց անձն իմ և սիրտ իմ գովէն և մեծա-
ցուցանեն ոչ զիս, այլ զնածն իմ զնոր. յորոյ ձեռաց
էին ինձ նմա բարիք. զի արար ինձ մեծամեծս
հզօրն : Օ ինչ մեծամեծք էին՝ զորս արար քեզ
տիրուհի. զինչ քան զայս մեծ. լցոյց զքեզ ընդ
հօք. ընտրեաց զքեզ իւր մայր. և կացոյց զքեզ
թագուհի երկնի և երկրի. և ահա յայսմհետէ
երանի տացեն քեզ ամ աղդք և աղինք։ Եթէ գովել-
լոյ ձեզ կուգին զնածդ, և ցուցանել լոյ թէ մեծամեծս ա-
րար ինձ ինքեան, զոհանալ զնմանէ և վե՛ ողորմու-
թիւն՝ զոր արար համօրէն ՚ի յաւելս. * ողորմու-
,, թիւն արար աղդաց յաղդս ||. և թէ զանարժանն
ողորմուե՛ յրուեաց : Դարձուցանէ ասէ զբանն
՚ի խնամն մարդասիրուեն, զոր եցոյց ազգին իւրո՛
ըս խոստման իւրում : Ցե՛ս զայսմանէ ՚ի նոր կա-
գարանն օրհնուեց. (օրհն. ժբ :) Գիտել ար-
ժան է՝ զի ըս գրելոյ ալլակերտի. (գ. 3.) ՚որ կոյսն
զեօթն բանս խօսեցաւ գրելը յաւետարանին. առա-
ջինն է. * զիարդ լինիցի ինձ այդ ||. երկրորդն
է. * ահաւասիկ կամ աղախին տեառն ||. երրդն է ողջ-
ջոյնն զոր ետ եղիսաբեթի. չրդն է. * մեծացուսցէ
,, անձն իմ զտեր ||. հինգերդն է. * որդեակ զինչ
,, գործ գործեցեր ||. վեցերդն է. * գինի ոչ ու-
,, նին ||. եօթներդն է. * որ զինչ ասիցէ ձեզ՝ ա-
,, րասջիք ||. Այս այսոքիկ բանք ոչ տեսանի՝ են
համառօտ. իսկ միջին բանն՝ որ է չրդն՝ է երկար,
զի է գոհացողական և մաղթողական. որով ցու-
ցանի գերապանծ վեհանձնուեն նր, և տուեալ լի-
նի մեզ յօրինակ՝ մանաւանդ կանանց՝ յայլ զրոյցս
համառօտ լինել, իսկ յաղօթս երկար ըս կարի : Ա-
կաց ասա՛ ըզ կոյսն ՚ի տանն զաքարիայ ամիսս
երիս, և դարձաւ ՚ի տուն իւր : Այրջանիկ էղե-

տունն

տունն զաքարիայ ընդ այն աւուրսն. զի անդ էր
ՈՒՆ յորովայն կուսին. անդ և կարապետ նոր յո-
րովայն եղիսաբեթի. անդ էր և ՈՒՆ յովսէփ, (ոչ
կարծի,) և զաքարիա. ՚ի միասին էին, և ՚ի միասին
ուտէին։ Ո՚րչափ արդեօք խօսէին ՚ի մէջ իւրա-
եանց. ո՚րպիսի դիմօք հայէին առ միմեանս. զինչ
խորհէին ՚ի միտս իւրեանց. քանի՛ խնդութիւք լը-
եաւ լինէին սիրտք նոցա. ո՚րչափ օգտէին հոգիք
նոցա։ Ա՚ստ որոգինէս. (՚ի Ճառն Ճ. ՚ի վերայ ա-
ւետ՚՚ զուարկ.) * եթէ գալստեամբն մարիամու
,, առ եղիսաբեթ և ողջունիւն նորա ցնծաց մա-
,, նուկն խայտալով յորովայնի, և եղիսաբեթ
,, լցեալ հոգւով ՚ձայն մարգարէացաւ, և ՚ի միում
,, ժամու զայնքան օգուտ եգիտ, զինչ ապա յերից
,, ամիսս ՚ի ծնեալ մարիամու առ եղիսաբեթ։ Այս
ամբր. (Ճառ. յաղ. կրթ. կուսից) ասէ.* եթէ զա-
,, ռաջինն (՚ի մտանել կուսին ՚ի տուն զաքարիայ,)
,, այնքան օգուտ եղև... ո՚րքան ինչ համարեսցուք
,, թէ ՚ի կենցաղինն ՚ի տան անդ զամիսս երիս յաւե-
,, լեաց իւրն ներկայութիւն նորին։ Այս ՚ի բացատրութեան աւետ՚՚
զուարկ՚՚ ասէ. * այնքան օգուտ եղև յովհաննու
,, յամենայն կուսին, մինչ զի իւրովք չնորհաց տոգոր-
,, եալ նոր ստացաւ զժուժկալութիւն մարմնոյ և զան-
,, մեղութիւն հոգւոյ։ Այս բեռնարդոս. (Ճառ. ա-
յաղ՚՚ վերափ.) ասէ. * եթէ հոգի մանկանն չև-
,, ևս ծնեալ զտեցաւ ՚ի խօսիլ մարիամու, և ձայն
,, ողջունի նոր արար ցնծալ մանկանցն (չէ և յով-
,, հաննու), յոյժ մեծ եղև և առաւել ուրախութի
,, նոցա՝ որք արժանացան զձայն այնպիսի կուսի
,, լսել, և զնա ինքն տեսանել, և յերջանիկ ներս
,, կայութենէ նր վայելել զամիս երիս։ Այնոսիկ
արժան է ասել՝ թէ արդեօք ՚ձեզ կոյսն ծնաց ՚ի տան

զա-

զաքարիա մինչև ցծնանիլ յովհաննու, թէ ոչ Ան-
տարակոյս համարելի է՝ թէ նա յառաջ քան
զծնանիլ յովհաննու մեկնեցաւ անտի. ապա
թէ ոչ, ոչ ասէր աւետարանիչն՝ թէ * եկաց
„ մարիամ առ նմա իբրև ամիսս երիս, և
„ դարձաւ 'ի տուն իւր‖. զի լրանային յայն-
ժամ աւուրք յղութեն. և զայս գիտելով սրբոյ կու-
սին մեկնեցաւ անտի. զի ոչ վայել էր այնպիսի
թագուհւոյ՝ 'ի ծառայութեն երկանց կալ իբրու
աղախնոյ. նա զի որովհետև ինքն կուսութբ յղա-
ցեալ ունէր զԱծորդին յորովայնի, և կուսութբ
ծնանելոց էր զնա, չէր վայել աշխարհային ծնըն-
դեան ներկայ գտանիլ, այլ խոնարհութբ իմն տեղի
տալով իբր աղաւնի թևաւորիլ յօթևան իւր:
Օր և հաստատէ իգնատիոս վկայ մեկնիչն զու-
կասու, ասելով թէ * Յորժամ ծանեան թէ ով
„ այն իցէ զոր յորովայնին կրեալ ունի, ոչ կամեցան
„ թէ բնաւ մեկնեսցի 'ի նմանէ, այլ բռնադատեցին
„ այնքան աւուրս առ իւրեանս ունիլ‖ Իբրև եհաս ժամ
„ ծնանելոյն եղիսաբեթի թոյլ ետուն գնալ. զի ոչ
„ էր օրէն որ զԱծն յղացեալ ունէր, 'ի սպասու կալ
„ այնմ՝ որ զծառայն ծնանէր‖: Իսկ թէ 'ի մեկնիլ
Նր 'ի տանէ անտի՝ որպիսի տխրութի պատեալ պա-
շարեաց զտունն՝ ո՛ կարէ ընդ գրով արկանել.
զի բաժանեցաւ հոգի 'ի մարմնոյ: Վասն այսր 'ի
գիրսն՝ մակագրեն յանուն եւսեբիոսի եմեսացւոյ.
('ի Դ. որ գալստեան ճռ.) * քանի ուրախութի եղև
„ գնալն մարիամու, և զորպիսի պատուական պտուղ
„ եբեր զաքարիայ և կնոջ Նր, և որդւոյ նորին,
„ ոչ կարեմ ասել. բայց առաւել ես ոչ կարեմ ա-
„ սել՝ թէ մեկնիլ անտի սրբոյ կուսին զորքան տրտ-
մութի շարժեաց 'ի նա, և յորս էին անդ‖:

ԶԱ

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ։

Համեմատմանց գերազանցութեան որդւոյ Աստուածածնին։

Է. Գերազանցութիւն որդւոյ կուսին յայտնի լինի յասացելոցս ՚ի նախընթացս չորս Ճառս մինչև ցայս վայր. բայց քաջ այն գերազանցութիւն որ մանաւորապէս հաւաքեալ ցուցանէ բանիւն եղիսաբեթի և երկրպագութեամբ յովհաննու, մանաւորեսցուք խօսել զայնմանէ և ասեմ ։ Արդ գերազանցութիւն որդւոյ կուսին այնչափ էր և այնչափ է, մինչև յետ Ք՟սի առաջին լինել նմ ՚ի միտս մ՟ր ՚ի կարգի սոսկ ստեղծուածոց ՚ի վեր քան զամ՟. ուստի ՚ի նախասահմանել հօր ա՟յ զՔ՟ս իբրև անդրանիկ որդի՝ նախասահմանեցաւ և ս՟բ կոյսն իբրև մայր նր՟ և իբրև անդրանիկ քոյր նորին. ըստ որոյ քոյր իւր կոչէ զնա Ք՟ս. (Երգ. Դ. 9.) զի ա՟յ ՚ի գերազանցութեան շնորհաց առաջին է Ք՟ս՝ և ապա ս՟բ կոյսն, սոյնպէս և ՚ի նախասահմանութեան շնորհաց առաջին է Ք՟ս իբրև որդի կուսին՝ և ապա ս՟բ կոյսն իբրև մայր նորա, և յետոյ այլք. Ք՟ս բնութեամբ առաջին և անդրանիկ, իսկ ս՟բ կոյսն շնորհօք առաջին և անդրանիկ. յոր միտ իրաւամբք կարէ ասել ս՟բ կոյսն, և ասէ իսկ. (Առակ. Ը. 22.) * յառաջ քան զյաւիտեանս „ հաստատեաց զիս. (Ա՟ծ) ‖. նա՟ յառաջ քան զամ՟, Յայսմանէ մասամբ ինն խօսեցաք. (՚ի Ճառն Ա. հատ. Ա.) այլ աստ ևս խօսիմք ըստ այլ մասին.

ը որոյ բառդ յոռոգ որ գնի՛ ի վիճակուեդ՝ կարէ առեալ լինիլ նաև վիճակ առաջնոյ. ոմն Թէ եդեալ էր, իբրև առաջին քան զնա՛մ ի յաւիտենից սահմանեաց զիս. կամ Թէ իբրև յառաջին քան զնա՛մ որք սահմանեցան ի յաւիտենից՝ հայեցաւ յիս, և հաստատեաց զիս։ Ասեն ի սոսկ ստեղծուածս սկզբնական, և գերազանց առարկայ նախատատմանուէն ոմն՝ ի կարգէ շնորհաց եղև՝ զոր կոչեն վերադրեալ գոլոյ քան զնա՛մ. ը որոյ ասէ. * որ ,, սահացաւ զիս ի սկիզբն Ձանապարհաց իւրոց ,, ի գործս իւր ‖. (առակ. ը. 22.) Օ՛ի պէ՛ ի ծագիլ արեւու Ձառագայթ իւր նախ ծագէ՛ ի լեառն բարձր, և ապա յայլ լերինս, և յեռոց յայլ տեղիս, սոյնպէս և ի կամիլ ոմն ծագել իբրև արեգական՝ լոյս նախասահմանուեալ շնորհաց՝ նախ ծագեցաւ ի կոյս իբրև ի լեառն բարձր և գերազանց, և ապա յայլս. * և եղիցի ջուղ որ լոյս յա ,, ւիտենական ‖. (եսայ. կ. 20.) Ա՛րձագանգ այսոքն նախասահմանուածք հնչեցաւ ի գիրս տեսս, յորս բարձր ցուցաւ յոյժ գերազանցուն այսոր լերինն. որոյ ի բարձրութէն ուժգնութէ արձագանգի հատաւ ի լեռնային աւուրս վերին քան առանց ձեռին, և լցոյց զամենայն երես. (դան. ը. 35.) որով և յայտնի երևեցաւ գերազանցուն նոր ի վերոյ լինել քան զնա՛մ լերինս, այլ քան զնա՛մ տեսս. ը ասեմ. (միք. է. 1. և եսայ. ը. 2.) * և եղիցի յաւուրս յետինս յայտնի լեառն ,, տան, պատրաստեալ ի գլուխս լերանց ‖. այլ ի վե՛ր տամ տեսլ բարձրացելոց յերկիրէ, և ի վե՛ր տամ երկնային զօրաց. զի տեսին զնա՛մ հաստատուեալ զոր կոչեն լերինք բարձունք բարձրուեն նորին։ Ա՛յս լեառն այլ մածեալ և պարարտացեալ եղև յանսահման իմաստուէն այլ. մածաւ

ի

՚ի նախասահմանելն անդ՝ լինել ծնօղ որդւոյն ոմն. և ցուցաւ պարարտ կրկնակի. մի՝ ՚ի ծննանելն զորդին ոմն. և մի և՝ ՚ի ծննանելն զորդիս մարդկան յորդիս ոմն. որոյ վ՚ն երկեցս կոչի պարարտ. ըստ այնմ. (սաղ. կէ. 15.) * լեառն ոմն լեառն պա-
՚, րարտ, լեառն մածեալ և լեառն պարարտ ‖. լեառն մածեալ՝ յինքեան. լեառն պարարտ առ որդին իւր. և և լեառն պարարտ առ մեզ ՚ի բարձրութիւն այսր լերինն ի՚ջանեն առ մեզ ամ՚ենորհք և պարգեւք ոմն ՚ի ստորոտ այսր լերինն յաձախեն ոսկեաւազք. ոմն պատմի զլերանց ինչ ափրիկոյ և ամերիկոյ. իբր զի որք խոնարհ՚ութ՚ծառայեն այսմ՚ածապարարտ լերին՝ հոսին ՚ի նմա ՚ի լեռնէ աստի ոսկեղինիկ առաքինութիւք, յորս ինքն կայ լիացեալ յանմերձենալն բարձրութե։ Յայս լեառնս էջ ած, և աստի ետ մեզ գպատգամ իւր՝ ար զորդին գբանն ած. (ելից. ժԹ. 20։) Յիջանել՚նդ յայս լեառն՝ զորբոքեցաւ բոլոր զոգով ածուէ. (ելից. ՟ի. 2։) Ոչ ոք յօտարաց կարէր մերձենալ յայս լեառն. նաև ոչ յո՚ջ քան զիջանել ոմ ՚ի սա. զի ոմն գրէ յովհաւսիոս, կարծիք էր առ նախնիս, եա և նախ քան զմովսէս, Թէ ած՚ուէ բնակի յայս լեառնս՝ այն է սէր նա. ուստի և ոչ հովիւք մերձենային ՚ինա։

Է.Ո Ե ոչ յայսմիսի գերազանցուէ համեմատի՚ն զկոյն և երկնային կառաց, յոր բազմեցաւ ամենանոր երրորդութի՚ն. անիւ՚ք այսր կառաց են զո՚ւարթութիւնք երկնից, և ինքն բարձր ՚ք զերկինս. և Թէպէտ ա՚նիւ՚ք կառաց յերկիր հպեալ հոլովին, բայց ոչ յոյժ հուսինն յերկինս երևեցան. ոմն եաես եղեկիէլ (՟ա. 9.) ՚ը որոյ նաև նոյն ինքն կառքն՝ ար ՚որ կոյն, յաւէտ երկնային ասի ՚ք երկրային. զի Թէպէտ և յերկրի գոյացեալ ցուցաւ, բայց ՚ձմարտի՚ երկ-

նային կոչեցաւ՝ վասն իւրոյ բարձրութեան ։ Աղի և յերկինս անդ յօրինեն եղև այս կառք, զի որում յառաջ քան զամենայն յղացեն եղև յերկինս՝ զի 'ի միտս էր ։ Ապաքէն քո տէրն մեր 'ի բեթղեհէմ ծնաւ, բայց նազովրեցի կոչեցաւ . ըս . (յովհ. ժթ. 19.) *յի նազովրեցի, թգր հրէից. զի 'ի նազովր, զի 'ի նազարեթ յղացաւ . վս զի մարդ առաւել յայնմ տեղւոջէ յարանուանի յորում յղացեալ լինի, քան յայնմանէ՝ յորում լինի ծնեալ ։ Ըստ նմին և սբ կոյսն մարիամ թէպէտ յերկրի ծնաւ, բայց քանզի յառաջ քան զամ յղացեալ եղև յերկինս՝ զի 'ի միտս էր 'ի յաւիտենից, յայսմանէ յաւէտ երկնաւոր կոչի քան երկրաւոր ։

Ըստ այսօրիկ համեմատի սբ կոյսն և երկնից . զորմէ խօսեցաք 'ի Ճառն բ. հատ. ա. արդ որպէս երկրաւորք սովոր են հայիլ յերկինս, սոյնպէս և ամ արարածք 'ի սկզբանէ և այսր 'ի բարձրութիւն սբյ կուսին հայեին և հային ։ Ադամ և եւայ 'ի նոյն հայեին՝ և զնոյն իբր մատամբ ցուցանել ցանկային. սոյնպէս և ամ նահապետք և մարգարէք 'ի նոյն հայելով պէսպէս իրօք և զանազան բանիւք զնոյն գուշակեին . նաև դերասպանծ իրք սրբազանք՝ որք էին 'ի հնումն՝ 'ի նոյն հայեին, զի զնոյն նախանըկարեին . տապանն նոյի, տապանակն ուխտի, սափորն ոսկի, սիւն ամպոյն, տաճարն, սեղանն, եւն . եւս և լերինք և բարձունք, ծառք և ծաղիկք, եւն, 'ի նոյն հայիլ բերեին . ըստ որում զնոյն օրինակեին և իբրև ստուեր զնոյն ձևացուցանեին ։ Այլ այժմ ոչ լոկ նքա, և ոչ սոսկ սոքա, այլ ամենայն ազգք և ազինք թագաւորք և իշխանք՝ ոչ թէ զնոյն օրինակեն, այլ 'ի նոյն բերին, առ նա դիմեն, զնա կարդան, և 'ի նա պանծան, և ամ եկե-

զեցիք է ամ տեղիս գերագոյն պաշտամամբք և
երգօք հոգևորօք զնոյն գովեն և մեծացուցանեն.
և ամ քահանայապետութիւք երկնային զինուո-
րութեց նմա երկիրպագանեն. ամքն առ հուրկ 'ի
նոյն զուարճացեէք և 'ի նմանէ նպաստաւորեալք
երանի տան նմ. և նա ինքն ստեղծօղն 'ի նա հայե-
լով բերկրի է նա, և 'ի նոյն փառաւորի. Նա՝ մե-
ծարանս ես ընծայէ նմ. է որոյ կոչէ զնա նարեկա-
ցին ('ի բանն. Հ.) *մեծարեալդ ոյ‖. Իւր հայե-
լով յայլ և այլ գովաբանութիւս, զորս տան նմա
ազգք և ազինք՝ ասէ. Ահա *զամ բերան գոհութ
„ մատուցար քեզ օրհնաբանս անձկով տարփման ոք
„ ամածին‖. *զի երանեն ահա յայսմհետէ քեզ
„ ամ ազգք է բանի ամածազգացին քում դաւա-
„ նութե‖. Իւր բեռնարդոս ասէ (յայլևայլ գը-
ուածս). *երանի տան և երանի տայցեն քեզ ամ
„ ազգք, որ ամ ազգաց ետուր զկեանս և զփառս.
„ ...յարդիւնս քո հայցին ամք համօրէն արարածոց.
„ ...'ի քեզ և քև գտանեն հրեշտակք զուրախու-
„ թի, արդարք զշնորհս, մեղաւորք զթողութի,
„ և ամքն զնորոգութի և զմխիթարութի ...'ի
„ քեզ և քև ամենաբարի ձեռն ամենակալին՝ զորս
„ ստեղծն՝ վերաստեղծու‖. Յայս հայի և այն բան
որ ասի յայսմաւուրսն. (օգոստ. ԺԵ.) թէ *վն նր
„ հանդիսացան մարգարէք. և ընտրեցան առաքեա-
„ քըն. 'ինմէ զօրացան մարտիրոսքն, և յուսով նր
„ արիացան նահատակքն. նա է զէն վդ ոյց ուղղա-
„ փառաց և պսակ նց հայրապետաց‖. Յայս ամ
յաւելուս ասել նքն բեռն", թէ *բոլոր Այս վն նր
„ է արարեալ‖. վն զի նուազ կատարեալքն՝ են վն
առաւել կատարելագունին. և զի միայն նք կոյսն
գտաւ 'ի սոսկ ստեղծուածս կատարելագոյն, Էք.

(երգ.

(երդ.ջ.8.)ամի և աղաւնի իմ կատարեալ իմ»։ ուրեմն այն միայն է՝որոյ վ՚ա են այլք ամենք։ Ա՚ա այսր ամի՝որ արարն ինա՝ քան զամ առաւել սիրեաց ինա. ըս ո-
րում ասէ սուճարէդ ածաբան, թէ * ածէ առաւել
„ սիրէ զ՚ոբ կոյն միայնակ քան զայլ ամ՚ոբս, և ա
„ և քան զեկեղեցի իւր, եթէ զղինուճորեաչն,
„ և եթէ զյաղթանակողն»։ զի դերադոյն գտանի յամի քան զամ. և այս այնչափ՝ մինչ զի և ամենա-
կարօղն ածէ զկայ առնու՚ի կարել դերագոյն ինչ գործել քան զինա. ոնզ հաստատէ՚ոբն Թովմաս. (ա. մասն. խնդ. իե. պր. վերջն.) (աես և՚ի Հառն, զ. հատ. իէ. 10։) Կարէ ածէ գործել հրաշս մի՝ ք զմի դերազանցս, այլ ոչ դերազանց զոք քան զ՚ոբ կոյն, զի է՚ի ծագ հրաշից. ըս որոյ յովհան դա-
մասկացին (՚ի Հառն յաղ. ծնն. մար.) կոչէ զկոյն
* անդրունդք հրաշից»։

Օ այլ՚ոբս կոչեմք հրաշալիս, իսկ՚ոբ կոյն է հրաշք ինն անՀառ. զի՚ի վեր է քան զամ կարգ բնու՚ե և ընդհաց, և ինքն միայնակ յինքեան։ Եթէ այլ ոբք ևս կարիցեն կոչել հրաշք, ոբ կոյն կոչի հրաշք հրաշից. մինչ դրե՚ե արտաքոյ լինել կոտոր-
ի ամենակարողուե՚ն ոյ. յորս տակս իսկ ասաց նա ինքն ոբ կոյն. * արար ըս ինս մեծամեծս հզօրն»։ ոչ ասէ ամենակարօղն. զի զանոյանկ զկոտորատ ամե-
նակարողուե՚ն. վ՚ա զի ամենակարօղ գոն հայի առ արտաքս, որով ասի ամի և յամի կարօղ. իսկ հզօր գոն հայի նաև՚ի ներքին զօրուեիւն ոյ։ Ա՚ս սովին այսու ցուցանի՝ թէ ածէ իւր ներքին ինն զօրուե՚ եացոյց զ՚ոբ կոյն ըս քանի իրական աղ-
գակցուե՚ ըս ոյ բանին։ Ա՚յս քանք մերձին յան-
հրտելիան, յոր չէ մեզ օրէն համարձակիլ. ասա
մատիցուք՚ի դիւրամատչելիան, ՚ի ցուցանել՝ թէ

ձեր կոյան առաւելու ՚ի գերազանցուէ քան զնոսա սուկ ստեղծուածս. ըստ որոյ ձեր գիրք կետ բնչիւ նմանուէց, զորս ուրեք ուրեք յիշատակեցաք, և ունիմք ևս յիշատակել՝ նմանեցուցանէ զձեզ կոյան քաղաքի ՚այ. (սաղ. ճղ. 2.) որով կամի յայտ առնել՝ թէ ոչ քաղաքն բնչիւ առաւելուսբ գերազանցէ զանշէն անապատս, սոյնպէս և սբ կոյան բնչիւ առաւելուսբ զնոսա արարածս, ոչ իբրև սուկ քնչբ, այլ իբրև քաղաք ՚այ. ըստ որում եդաք՚ի Ձառ. գ. հատ. ա. Ահայ կոչի և քաղաք հաւատարիմ, ևս և քաղաք արդարուէ. (եսայ. ա. 26.) ըստ որում ոչ միայն արդարուիք և այլ կատարելուիք սբց, այլև կատարելուիքն ՚այ և մանաւանդ արդարուիւնբ մեծ երևեցան ՚ի նմա, ոչ ասէ պետրոս դամիանեան. (Ձառ. ա. յաղ. ծնն. կուսին.) ըստ այնմ. (սաղ. խէ. 1.) * մեծ ,, է տէր և օրհնեալ է յոյժ ՚ի քաղաք ՚այ մերոյ. (՚ի ,, սբ կոյան) ‖ : O այս քաղաք տեսեալ սբչն յովհաննու (յայտ. ի. 18.) վկայէ՝ թէ էր * ոսկի ,, մաքուր՝ նման սբ և սպիտակ ապակւոյ. (այ էլ ,, մասի). ‖ զորմէ տե՛ս ՚ի Ձառն. գ. հատ. ա. 5. այլ աստ ևս խօսեցուսբ ըստ այլ իմն տեսուէ: Յաւելուլ աւետարանչին ՚ի վէր ապակւոյ զձբն և զսպիտակն, յայտ առնէ թէ սբ կոյան ոչ ունէր զբեկանաւորուի ապակւոյ, այլ զսրբուի և զփայլողուի կատարելուէ. ևս և ցուցանէ՝ թէ ոչ խօսի զհասարակ ապակւոյ, այլ զայնմանէ՝ որ գերադոյն է քան զնոսա տեսակս ապակեղինաց և ակնեղինաց. և է անհաղելի և անգծելի՝ ոչիւ է անդամանդն՝ այ էլմասն, որ ՚ի մէջ ապակեղինաց է առաջին՝ զի է անգծելի ՚ի գործեաց և անհալելի, քան զոր աւելի ոչ կարէ դոյաւորել բնուէն ՚ի մէջ ականց և ապակեղինաց. և սուէն ցուցանի ամենակատար գերազան-

զանցուն Աբել կուսին։ Այնպէս և ոսկւով նշանակի առաւելուն գերազանցուեն նորին՝ ի վեր քան զերամ. ըստ որում ոսկին առաւելէ գտանի քան զերամ հրաշալիս, քան զոր առաւել լինիլ ոչ տանի բնութին. զի և յետին ձիգն բնուե։ Ընդ՝ ի խորհիլ ուրուք զերդ կուսին՝ թէ և ստեղծուած լինէ՝ թէպէտ և կարէ համարիլ զնա իբրև ապակի, բայց՝ ի հայիլն՝ ի նա իբրև՝ ի լուսոյ շնորհաց և առաքինուեց և անկշռելի կատարելուեց՝ համարի զնա անդամանդ անգծելի և անհալելի. իսկ՝ ի նկատելն՝ ի նա իբրև՝ ի մայր այլ գերագոյն՝ զերդնու թէ և ոսկի նման ապակւոյ։ Այլ զարմանք է, զի աստ որ առաւելեն է բաղդատի՝ ընդ նուազեալն, այլ ոսկին՝ ընդ ապակւոյ, յասելն՝ * ոսկի նման ապակւոյ ‖ . վասն զի այն ինչ որ իբր նուազ երևի՝ ի ձեռ կոյսն՝ է առաւել և աքանչելի։ Այլ և ոսկի գոլն՝ ոչ եթարձ՝ ի նմանել զերևոյն ապակւոյ. այլ անչափապէս գերազանց գոլն՝ քան զամ ստեղծուածս՝ ոչ եթարձ զերևոյթ ստեղծուած գոլոյ, այլ յաւէտ վերացոյց զնա՝ ի սուրբ և՝ ի մաքուր գոյուն, և յառաւելութիւն ա՜նապականութիւնէ և պատուականութիւնէ ոսկւոյ, ոչ երկրայնոյ, այլ երկնայնոյ, այլ հրեշտակայնոյ և աճմայնոյ։

ԺԵ. Յայսմ ամի յայտնի երևի՝ թէ գերազանցու թիւն Աբել կուսին քան զայլ միայնոյ՝ ի վեր է քան զամ. ուստի ասէ Եպիփան (՝ի գոլ կուսին.) * քան զայլ միայնոյ վերագոյն գտանիս ամին. բնութիւն գեղե՜ ցիկ քան զքերովբէս, քան զսերովբէս, և քան զամ զօրս հրեշտակաց. զոր չէ բաւական քարո՜ զել՝ ոչ լեզու երկրաւոր և ոչ լեզու երկնաւոր ‖ ։ այլ ըստ այսմ ամ՝ գերազոյնս բարձրացուցանէ զնա ըստ զոյց և յայտմաւորք մեր համեմատելով զնա ըստ

այլևայլ հանդիսատուէից՝ ասելով. * Թէպէտ և ամ
„ ենգն դասք բարեկամք կոչեցան այլ, բայց նոքա
„ սիրելիք և ես թ, և նա ծնող. նք սպասաւորք, և նա
„ դշխոյ. նոքա ծառայք, և նա տիկին. նոքա զնդ
„ ուորք, և նա թագուհի. նք առաքեալք, և նա
„ մայր թագաւորին. նոքա հրամանակատարք, և
„ նա հրամայող... նոքա լոյս են, և նա ծագող
„ անմատոյց լուսոյն... նոքա մանուշակք, և նա
„ հոտ կենաց... նոքա սկունք պատուականք,
„ և նա թագ ի գլուխն սրամոյ զարմից. նոքա
„ ոսկի կերպաղի, և նա պսակ եւայի. նոքա հարսնա
„ ծուք փեսային, և նա հարսն երկնաւորին. նոքա
„ օրիորդք մաքուր հարսին, և նա ծնող ամենամե
„ ծին. նոքա ոչ են յաճախ, և նա ի վեր քան զնո.
„ նոքա հրեշտակաց ձայնակիցք, և նա ի վեր քան
„ զքերովբէեան. նոքա անմարմնոյն քաղաքակիցք,
„ և նա ընդ ամենայնի երրորդութենն դասաւո
„ րեալ յանմատանելին եղականացս. նոքա սերով
„ բէիցն օրհնաբանակիցք, և նա պաշտեալ ի սե
„ րովբէիցն. նոքա քերովբէիցն փառաբանակիցք,
„ և նա պատուեալ ի բազմաչեայ խմբիցն. նո
„ քա աթոռոյն երգակիցք, և նա երկրպագեալ
„ յերկնաւորայ և յերկրաւորայ և ի սանդարա
„ մետականաց ||. (յայսմաւուրն. օգոստ. լ։) Զոր
և ենքն պոնաւենդուրա զայսպիսի ինչ. * յատուկ է
„ մարիամու զի յետ այ որինչ գեղեցկագոյն գտաք
„ նի ի փառս, որ լինչ աղնուագոյն ի գերազան
„ ցուլիս, որ լինչ վայելչագոյն ի վայելելիս, այն է
„ մարիամ, այն ի մարիամ, այն ի ձեռն մարիա
„ մու ||: Յայսչափ գերազանցուլեն ենքն կուսին
յափշտակեալ յոլհաննու ոսկեբերանին՝ ասէ.
(ի ձառն ընդ ընտրեալին). * ի բուլանգակուլեն

„ հա

,, համօրէն էից ոչ ոք մեծապոյն և բարձրագոյն
,, կարէ գտանիլ քան զմարիամ, որ միայն գտաւ
,, քան զերկինս ընդնաւտարն և բոլորովին՝ ըստ. ոչ
,, ինչ յերևելի և յաներևոյթ գործս այ գերագոյն
,, և հրաշափառագոյն ‖ ։ Այս դամասկացին (յեր-
դըս ինչ աւետման) կոչէ զնոր կոյսն, * սրբագոյն
,, քան զառաքեալս, սրբազնագոյն քան զսրբա-
,, զանս, պատուականագոյն քան զպատուա-
,, կանս ևս ‖ ։ Այս ըստ օգոստինոս խօսելով առ
նոյն ըստ կոյսն ասէ. (Ձառ. ըբ. վերափո.)* զինչ ասա-
,, ցից սղքատս մտօք. զի զոր ինչ ասեմ՝ նուաղ
,, գոլովն է՝ ըստ զոր արժանաւորն զոյդ դերագոյա-
,, ուսուցի. եթէ երկինք կոչեցից զքեզ՝ բարձրա-
,, գոյն ես. եթէ մայր աղգաց անուանեցից՝ դերա-
,, զանցագոյն ես. եթէ կերպարան այ յորջորջե-
,, ցից՝ արժանի ես. եթէ Թագուհի հրեշտակաց
,, ձայնեցից, յաւելի՛ ի վեր ըստ զնա ցուցանես զքեզ ‖։
Օ՜սոյն գրէ (և՛ ի գիրս յաղ. ոգց. բան. ձ։)
և այլուր, Թէ * առաւել բարձր է քան զերկինս
,, մեծուն քո, և առաւել քան զանդունդս խոր է
,, անհատուն քո ‖ ։ Այս սուիրոնիմոս (՛ի Ձառն վե-
րափ՛՛ կոչսին) ասէ. * այնքան վերանայ զօրութիւն
,, բարձրելոյն՛ ի գերագանցուն, որքան սպայծա-
,, ռագոյն բարձրանայ՛ ի փառս ‖. և դարձեալ՝ Թէ
* այնքան գերագանց քան զնա, որքան շնորհօք լի
,, քան զնա ‖։ Օ՜ առաւելագոյնն կարես գտանել
՛ի նարեկն. ուր (՛ի բանն. ձ.) դնէ զնոր կոյսն լի
նիլ՝ * գերագանց քան զքնաւորն անկոխելին սըր-
,, բութեց ‖. և՛ ի գովեստն դնէ.* գերագանց չափոյ
,, կշռման երկրային բնութե, և քրովբէականն նա-
,, խադասութե եղեալ վեհական ‖. * անորիշ հրոյ-
,, մամբ մերձաւոր անմատոյց լուսոյ ‖ ։ Այս ոգն

ամբրոսիոս (գիրք յաղ. կուսաւոչ.) ասէ.
10 * ո՛ և իցէ նախասպասհուիք և աղնուական
20 ,, նուիք և արժանապատուհուիք, որք կա-
30 ,, րեն լինիլ անհատի ումեք ի մարդկանէ՝
40 ,, զնոսին եդ ած յայս պերասպանծ օրինադ Ա։
50 Եւ որք բարեգ (ի Ձառն աւետման) ասէ.
60 * որ ինչ կ յերկինս և որ ինչ յերկրի՛ոչ կա-
70 ,, րէ համեմատիլ արժանապատուհենե-
80 ,, րին ॥։ Եւ լաւրենտիոս յուստինեան (ի
90 Ձառն վերապի.) ասէ. * որինչ փառք և որինչ
100 ,, երանուն գոյանի յիւրաքանչիւր իրա՝ նա-
200 ,, մայն գոյանի ի՛ աբ կոյան ॥։ Եւ մեկ-
300 նէին ասէ. * որ ինչ հոգևոր գեղեցկու-
400 ,, թի փայլէ յայս կամ յայն ոչ յեկեղեց-
500 ,, ոջ յերկինս և յերկրի, քուանդակապես
600 ,, և միանգամայն գոյանի ի՛ աբ կոյան ॥։
700 Եւ ար քաղաք սարապէրկ զիւրաքանչիւր
800 անհատ անձինս, ոյնպէս և աբ կոյան պա-
900 տրէրկ զկատարելուհս իւրաքանչիւր ան-
1000 հատից՝ եթէ հրեշտակաց, և եթէ այլ ամ
2000 հասարակ աբոյ։ հրեշտակք և այլ աբք իւ-
3000 րաքանչիւր ունին զիւրեանց մանաւանդ գե-
4000 րազանցուհի. իսկ ի՛ աբ կոյան է գու-
5000 մարն ամի. զի քաժանեալքն ի ստորինս
6000 միաւորեալք են ի վերինս իբր ի գումա-
7000 րս. ար ո՛ և իցէ թիւ քառակուսի ի վեր-
8000 ջին գումարն. ոպ է տեսանել յատուկ-
9000 կայդ։ Ա՛հա ոպ և տեսանես՝ որ ինչ
թիւ կան ի կարգի՝ եթէ նոճաղ, և
եթէ առաւել, ամբքին քառակուսին
50000 վերջին գումարն. ի՛ 50000. ոյնպէս
որինչ չնորհք և կատարելութիւնք և
ար.

արժանասլատուճուԹիւք զտանին յայլ ամ ստեղծ-
ուճածս զերազանցեալ բոլանդակին ի ոք կոյան
իբր ի զուտաւ ամի և իբր ի յինն զերապոյն քան
զամ։

Թ. Ա.ստի յայտնեալ անձառելի զոլ ցուցանէ
զերազանցուԹիւն աբէլ հատին. յայս իսկ ի յիշել
աւետարանչացս զնոր կոյան՝ ոչինչ զրեցին զզերա-
զանցուԹիւն նր. զի անձառ է և անհաս ի ստեղծա-
կան մտաց։ Ապա զզուշոյ ինչ ևր զրեցին՝ որ
չափ պատկանէր առ քս. զայն Թէ զնորդ յղացաւ
զնաս, զնորդ ծնաւ, զնորդ տարաւ ի տաճարն, զն-
որդ հուսկ յետոյ մատոյց զնա հօր ի խաչին։ Ապա
Թէ որքան զերազանց էր նա՝ և որպէս, ոչ միայն ոչ
զրեցին, այլև ոչ իսկ կարէին զրել։ * զերազուննից
,, ոչգոյ գոլով (առ աբնատուէլ), այլ զարմացուամն||.
քանի և ս աբէլ հատին, որոյ չիք ինչ չափ. չափ
գոլով ևր և լրուին։ (յոր միտ (ի սալ. կիշ. ւ.)
ուր ի մեղ դնի՝ * քեզ վայել է օրհնուի աճ||, ի
Թարգմանուէ հերոնիմոսի դնի. * քեզ լուսի գո-
,, վուԹին||. իբր Թէ ասէր, լուելի և գովլուի զքեն.
ի ձեռն լրուէ խոստովանի զանբաւականուի իր ի
գովել զբարձրուի նր։ Սովին չափով չափեաց և քս
զզերազանցուի հուսին յատկէն առ նա. (երգ. գ.
3.) * քաց ի լրուէ քումմէ||. իբր Թէ ասէր. քաց
ի լռելի զերազանցուԹէ քումմէ. զի այնոչէ խո-
սելի, այլ՝ լռելի. ոպ սասցաք ի Ճառն. գ. հատ.

Ընդ Թէպէտ և լռեցին աւետարանիչք ի խոսե-
լոյ զզերազանցուէ աբէլ հատին, բայց եդին և ա-
այլ զայնպիսի չափ մի՝ որ պարագրէ յինքեան
զզերազանցուի նր, և այն էր հոչելն դնա՝ մայր ան-
այս չափ այն պարագրիչ է ամի, սակայն և սա և

է անհաս. որովհետև միակ յինքեան զբան անհասանելոյն. իսկ որ անսահմանն է՝ անհաս է՝ ի մինչ, զորմէ տեսս՝ ի Ճառն. Ղ. Հատ. ԺԲ. 10։

Աւետարանիչք սրբոյն և գրեին՝ նուճալ լինն էր. չգրել նոյ առաւել ցուցանէ քան զգրել նոցին. շատ եղև և այն գրուածի նոյ։ Զորէ ոչ լինիցի՝ թէ տիմանատոս ոմն կամեցաւ նկարել զհակայ մի՝ զոր պաշտէին՝ ի սիկիւլիա, որ և ունէր զմի ակն միայն՝ ի ձակատ իւր. բայց չկարելով յայտնի կացուցանել զմեծութիւն նորա՝ գրեաց՝ ի վեր պատուհանդան նի նորուն ոտանաւոր բանս ինչ առ՝ ի չափել մտաց դնող զհկոյթս մատանց նոր։ Այնպէս և աւետարանիչք տեսեալ զփոքրկութիւն գրչի իւրեանց և զնուաստութիւն լեզուի, և կշռեալ թէ ոչ կարեն բացատրել զգերազանցութիւն ՚ցոյ կուսին, գրեցին քանս ինչ՝ թէ մայր է յիւ, և զչափ նոր Թողին մտածութիւնք մարդկան, և ոչ արհեստի նոցին. ըստ որոյ ասէ ՚ցն Թովմաս վիլլանեան. * աւետարանիչք ,, նիչք վասն ոչ գրեցին զգործս ՚ցոյ կուսին, զի ,, են յաւէտ իրք մտածելոյ՝ քան ըստ գրոյ արկա- ,, նելոյ ‖։

Այլ ասելի է ևս՝ թէ նա ինքն ՚ցս ոչ ետ Թոյլ նոյ գրել զի ինքն վիճակ նոյ կամեցաւ խօսել և գրել զգերազանցութիւնէ մօր իւրոյ։ Ճառ գրիչ զօդոմոն և նոր վինն գրեաց՝ ի գիրս երգոյ երգոյն զբնշմն. և զի անչափառելի և անպատմելի կին՝ զորս ունէր գրել, հանմայն փոխանբերութիւնք և նմանաբանութիւնք գրեաց, սկսեալ՝ ի հետոյ ոտից մինչև՝ ի գլուխն, և՝ ի հերս գլխոյն. և սակայն ոչ ասացաք՝ լռեաց ըզվերջինն գերազանցութիւնէ նոր։ Այս դարձեալ՝ որով հետև իրք անհուն էր այս գերազանցութիւնն կուսին՝ ապագայից եթող իրք անհունից՝ գրել և

գրել

գրել, և դարձեալ գրել որջան և կարիցեն գրել յան-
բաւս ցանբաւս մինչև ՚ի յաւիտեան. և * ոչ գոյ
„ Թիւ աղաղակի նոյ՚՚. (սաղ. խգ. 13.) այ Թէ ոչ գոյ
չափ գնել կամ Թիւ կարգել բանից և գրուածոց նոցա,
և ոչ աւարտ վերջանալոյ: Այլ և հեղինակ ոմն,
Թէ * յայն սակս սակաւ բառիւք գրեցին աւե-
„ տարանիչքն, զի մարդիկ գրեսցեն որքան բառիւք
„ և կարասցեն՝ ցնորելոյր կարէ Ճիգն բանականաւն
„ ձկտիլ մինչև յերկերս հաւատոյ՚՚: Այլ դարձեալ
ասէ. Թէ * վասն ոչ գրեցին զնմանէ գովուԹիս՝ զի
„ջերմեռանդուԹիք հաւատոցելոց հոչակեսցեն զայն՚՚.
ոմն և առնեն իսկ: Աստուածանիչքն նաև զիաուս
ւորուածն քոի համատօտ խօսին. ՚ի Թէ յարեաւ՝
չէ աստ. իսկ Թէ զհարդ՝ ոչինչ գրեն. և Թէ համ-
բարձաւ յերկինս. իսկ Թէ ոմն՝ չգրեն ինչ. իսկ ըզ-
յարչարանսդ նոր երկար գրեն, առ ՚ի շարժել ըզ-
մեզ ՚ի ցաւակցուԹիւն և ՚ի զգաստուԹիւն: ԱյԹէ զհամ-
բարձմանէն քոի կամ զայլակերպուԹէ նոր գրէին դե-
մոնԹենէս կամ էիբերոն, զորոյիսի արհեստաբանու-
Թիս հիւսէին. ոմն հիւսեալ մատամբ իմն և երա-
նելի լամբրոնացին: Սակայն զոր ինչ և գրեսցեն
մարդիկ՝ համայն մարդկային յօրինուածք են, և
չեն բաւական յայտնել զիսկն. ըստ որում ասէ եսկե-
փան ՚ի գոլ. կուսին. ըստ որոյ և դիոնեսիոս վկայ ա-
սէ. (գիրք. ա. գոլ. կուսին ՚ի յառաջք՚՚.) * եԹէ
„ամէն մեր բերանք դառնայիմն ՚ի լեզուս՝ չէին քա-
„ւական գովել զնա՚՚. զի ըստ գրելոյ դամասկաց-
ուՀոյն. (Ճառ. ք. վերափ.) * զանցանէ կոյսն քան
զօրինս ո՛ և իցէ գովեստից՚՚. որչափ գովեսցես, և
որչափ երանեսցես, միշտ գերազանցէ քան զամ
երանուԹ. մի միայն ե երանելին ասծ, և մի միոյն
ե երանուհին մարիամ փառաւորեալ յաւիտեան:

Ժ.

ժ. Ա՛ւրդ զանի՞նչ ասացից, ոմն անտեսանելի է
ած, այ անհասանելի, սոյնպէս և երբ կոյսն. մա-
նաւանդ զի արկեալ ունի զիւրև զարեգակն. յոր
ոչ համարձակին աչք մեր հայիլ, զի խստղին.
ոմն և խստղեցան աչք ոմանց. որք յառաւել ձկտիլ
՚ինն՝ փոխանակ լուսաւորելոյ՝ անկան ՚ի կուրութի.
վ՚ն զի յանդգնեցան պաշտել զնա իբրև զած կամ ՚ի
տեղի այ. ոմն դրէ եպիփան (՚ի գիրս հերձուա-
ծոց. հերետ. ՀԲ. կամ ՀԹ.) * լո՛ւաք ասէ՝ զի ոմանք
„այնչափ յանդգնեցան՝ մինչև արկին զանձինս ՚ի
„մոլորութի՛ւն մեծ (զքեզ կուսէն). զարմացաք՝
„մինչ դարձեալ լո՛ւաք՝ թէ ոմանք ՚ի ձառէն ըղ-
„միշտ երբ կուսէն, ՚ի տեղի այ զնա հասուցին.
„և տակաւին կատաղութիւն ՚ի նոյն նկրտին, և
„չմարութի՛ւն ՚ի նմին յածին ‖ : Յայս մոլորութի՛ւն
կարէր հակիլ և երբն դիոնեսիոս արիսպագացի,
եթէ յառաջն չէր ծանուցեալ զչմարիտն ած.
զի՛ւ ըստ պատմելոյ դիոնեսիոսի կարթուսեան կրօ-
նաւորի՝ եւ՚ելաւ՚ն յերուսաղէմ, և տեսեալ անդ զերբ
կոյսն՝ ՚ի հիացման եղև. և եւս զնա ՚ի հիացման
անդ շուրջ պատել ՚ի հրեշտակաց, և լցեալ ան-
ձառելի փառօք. և ապա լինքն եկեալ երկիրեպագ
նմ և ասէ. եթէ ձչմարտուի՛ հաւատոյ ոչ նահան-
ջէր զիս՝ զքեզ պաշտէի իբրև զած ձչմարիտ ։
Ա՛յս դերապանցութի՛ւն սրբոյ կուսին ստիպ-
եաց և զոմանս յաւիշտակիլ և խօսիլ զայնպիսիս,
որք գրեթէ հաւասար ցուցանեն զնա աստուծոյ ։
Ա՛յլ և երբն եպիփան ՚ի ձառն ածածկի ասէ.
* Ա՛րդ զի՞նչ ասացից, և կամ զինչ խօսեցայց, զի
„արդ երանելոյ զամէ նաբոլոր արմատ փառան.
„զի բայց միայն յայ, այլ քան զամ վեհագոյն
„ևս ‖. իբր թէ ասէր. այնչափ դերապանց է մա-

րիամ,

րիամ, զոր չէ հնար իւիք բացատրել. այսչափ միայն ասեմ՝ թէ նա չէ ուծ. գերազանցութիւն նոր ստիպէ՝ ուծ ասել, այլ չգիմարտութիւնն պահանջէ՝ ստեղծուած ոչ դնել։ Վարձեալ ասէ եսկիան. (Հերետ, ՀԲ), թէ քո վնաս զգուշացուցանելոյ զհաւատացեալս՝ կին կռնեաց զմայր իւր. զի մի՛ ասէ գերազանցութիւնն նոր յորդորեսցէ զնա առաւելքան զկին պաշտել զնա իբրև զաստուածն։ Այս զգուշացուցն վերածի և այն՝ որ առանդի՛ ի սաղ. ձղ. 4. յորում վինակ ասելոց մարգարէին, ուծ ծնաւ՛ ի սիոն՝ այր՛ ի մարիամ, զրէ. * և մարդ ծնաւ՛ ի նմա ||. զի եթէ ուծ դներ, համարէին և զծնօղն ուծ լինել։ Վասն այսու որչափ զգուշացաւ մարգարէն՛ ի չըկարծեցուցանելոց զնոր կոյսն լինիլ ուծ, այնչափ գերազանց եղոյց զնա. զի այսու յայտ արար՝ թէ այնքան մեծ ետես զգերազանցութիւն նոր, մինչև կասկածիլ՝ թէ գուցէ ուծ համարեսցի նա, վասն եդ՝ թէ մարդ ծնաւ՛ ի նմանէ. զի ծանիցեն թէ կին ոմն է ծնօղն՝ և ստեղծուած, և ոչ ուծ։ Այլ քզի զոր ծնաւ նա՝ էր միանգամայն և ուծ, կարէր ոք հարցանել, թէ զիարդ հնար եղև կնոջ ծնանիլ զուծ. ասէ՝ թէ * ինքն հիմունս էարկ ,,նմա բարձրեալն ||. իբր թէ ասէր. այս է հնարք և գործք միայնոյ բարձրելոյ։ Վասն որում՝ այսչափ գերազանց է նոր կոյս ուծածինն՝ գերազանց սպաշտօն և երկրպագութիւն մատուցանի նմ։ Որմէ դիտելի է՝ զի չորեքկին է երկրպագութիւն. մին՝ մատուցանի մարդոյ՝ վասն բնական կատարելութիւն թէ կիսիշխանութիւն, և ասի մեծարանք. որպիսի եղև երկրպագութիւն աբրահամու՝ զոր մատոյց որդւոյն քետայ. (ծնն. իդ. 7.) Երկրորդ՝ մարդոյ կամ հրեշտակի վասն գերբնական կատարելութեն. որպիսի

եղև

եղև այն՝ զոր մատոյց աբրահամ հրեշտակաց ետն.
(Ծնն. ԺԸ. 2։) Արդարդն՝ ձշմարտին այ. որպիսի
եղեն այն ամ՝ զոր աւանդե՛ սբ գիրն։
Խակ էրդն՝ այնմ՝ որ՝ ի վեր է նաև քան զկարգ շնոր.
հայ և քան զլինձակ գերբնականն, և՝ ի վայր
քան զնա՛ծ. և այս պաշտօն յա՛ծաքանից կոչի գեր.
ծառայութիւն, և յունարէն հիպէռատուլիա՛. և զի
միայն սբ կոյսն մարիամ դաւանի յայսպիսի գե.
րապանցուե՛, նմա միայնոյ ընծայի այս պաշտօն և
երկրպագութիւն. այնպէս զի սովին պաշտամամբ
մատուցանեմք նմ՛ զայնոսիկ գովաստանական բանս՝
զորս մատուցանեմք ա՛յ, յասելն առ նա. օրհնեմք
զքե՛զ, վերօրհնեմք, մեծացուցանեմք, բարձր
առնեմք, բարեբանեմք, պաշտեմք, երկրպաշտ.
նեմք. ևն. զորս այլոմ սբոյ ոչ ընծայեմք, և ոչ
խակ կարեմք ընծայեցուցանել։ Այսպա զայսպիսի
պաշտօն և զբարձրագոյնն ևս քան զսոյն մատու.
ցանելով նմ՛ դիցուք՝ ի նա զկոյս մեր ասպատ ինե.
լով՝ ի գիաստիրուհի նր։ Աւելի միոյն մեր լեցի յա.
ւետ յուսալ՝ ինա և սիրել զնա, քքննել զանքննե.
լին և զծածկեալ բարձրուե՛ նր։ Եզոս գետ յա.
ռատանայն բարձրանայ. և ըստ սլինիոսի սկիզբն
նր ծածկեալ կայ՝ ի բարձրագոյն լերինս մօտ՝ ի
սահմանս բարիյուսոյ, կամ մօտ՝ ի հրէանդանն
բարեյուսոյ։ Արդ ե՞ կոյժ գերազանցուե՛ սբոյ
հուսին՝ սուսատացեալ յա՛ծուէ անտի, և ծածկել
կայ՝ ի մէնջ. առ որ ոչ ժամանեն միտք մարդկա.
կին, այլ միայն բարի կոյս մեր. սովաւ մատե.
ցուք առ նա իբրև առ ապատինուե՛ բարի յուսոյ.
որով և կարասցուք ժամանել առ նա և ժառանգել
զգերազանցուե՛ նր՝ ի միառն իւրում յաւիտեանս
յաւիտենից. ամէն։

ՃԱՌ ՎԵՑԵՐՈՐԴ.

՚Ի տօնի ծննդեանն քրիստոսի։

Ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի. և կոչեսցեն զանուն նր՟ Էմմանուէլ. որ թարգմանի ընդ մեզ ա՟ծ ։
Եսայ. Է. 14.

՚Ի բարբառիլ մարգարէին և յաղաղակելն * Ահա կոյս յղասցի, և ծնցի որդի և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ ‖, զքանչացան յայս ձայն երկինք և երկիր. զի անհաւատալի իմն լուր առա, և անիմանալի ևս. քանզի ո՞ կարէ հաւատ լինել և կամ հաւատալ՝ թէ արարածական բնութի կարիցէ զարարիչ ծնանիլ. որդարև սոյն այս անկարելի իմն երևի. զի ո՟պ անբան էակ ոչ կարէ ծնանիլ զբանական, սոյնպէս և ոչ արարած զարարիչն ա՟ծ. վ՟ զի ա՟յ միայն է զա՟ծ ծնանիլ։ Նաև թէպէտ յայս բան, ծնունդն՝ ոչ դնի ը՟ ա՟ծութեն լինել այլ ը՟ մարդկութե, ը՟ որոյ ծնեալն կոչի Էմմանուէլ, սակայնյայտ է թէ մարգարէն ոչ զմարդկութին համարի ծնանիլ կամ զսոսկ մարդն, այլ զԷմմանուէլն՝ ա՟յ զա՟ծ ը՟ մարդկութե, կամ զա՟ծ մարդացեալ։ Իսկ առ ՚ի ծնանիլ զա՟ծ՝ նաև ըստ մարդ-

մարդկութե պարտ է ծնողին լինիլ՝ եթե ոչ այծ գէթ այծապետ լինի. վ'որ ալ ծնունդն պահանջէ զնմանութի՝ ի մէջ ծնողին և ծնիցելոյն. ալ թէ չկայցէ նմանութի՝ ծնունդ ոչ ասի. ոայ որդունք՝ որք գոյանան՝ ի կենդանիս՝ ոչ ասին ծնունդ, ալ չունին նմանութի ընդ ծնողին: Այլ այժմ եթէ կատ՚ղոյ ինչ իցես կշռեա և չափեա՝ թէ ալինչ պարտ իցէ խորհիլ և խօսիլ ընդ կուսէն, զորմէ է գուշակուն մարգարէիս, յասելն՝ թէ ահա կոյս ալ ծնանիցի է ալծ. չիշխեմք արդարև ասել ինչ, այլ միայն հիանալ և ափշիլ:

Ալպաքէն երկաթ ոչ կարէ ինքնին ծնանիլ ալհուր, եթէ ոչնահս հրացոյն, և ոայ թէ թողցէ ալերկաթ գոլն իւր, և ալգեցցի ալգոլ հրոյ. ապա՝ ի ծնանիլ ալդոյ կուսին ալծ՝ ոայն ինչ պարտ է երևիլ բայց եթէ օրպէս ասացի՝ լինիլ իւր ալծապետ լինի՝ ոչ բնութե, այլ հաղորդութե. ապա թէ ոչ՝ կամ հարկ լինի ասել՝ թէ նա ոչ քաւականացաւ ծնանիլ ալծ, և կամ պարտ է հաւատալ՝ թէ ուհաս նա յայծութենէն մերձաւորութի անբմբռնելի՝ ի մէնջ, և անքննելի. ուստի նարեկացին, անքննին ծնող կոչէ ալնա յասելն. * արարչին անհաս ,, տնօրէնութե անքննին ծնող՚՚: Ցեսանեմք՝ ալ կենդանիք՝ ոչ ծնանին ալորպէս մինչև հասեալ իցեն ի կատարել հասակ՝ ի կարգի բնութե. այս կանոն պահի և՝ ի կարգի ընծորհաց. ապա և առ՝ ի ծնանիլ ալծ պարտ է ծնողին հասանել՝ ի չափ այնպիսի կատարելութե, որպէս մարթասցի ծնանիլ ալնա. իսկայս չափ՝ ի վեր է քան ալծամ չափ. ալ չափն մեծութեն այդ: Այլ թէ ալիարդ մարթ իցէ այսմ լինել՝ անկարանամք ձառել, և ոչ միովիւիք արժանաւոր բանիւ ալայսպիսի արժանաւոր ծնող

քարոզել, ոչ երկրաւորքս միայն՝ այլև ոչ երկնա-
յինք. վասն որ ըստ երջանիկ Հռետորին, * ան-
„ձառութ անհասանելիանաւ վեհապոյն ամենի վա-
„կեալ գոյանի. և ոչ զօրեն երկնայինք զարար-
„չին անհաս տնօրինութիւնն ծնող վե-
„րաքարոզել ։ (նարեկ. ի գովել. կուսին) Այս-
անիմանալի և անհաւատալի խորհրդոյ հաձեցաւ
խնամատուիչին այնոր լման նշան տալ. էառ ի ձեռս
կուսուհին, և զայն ետ. այս ասէ լիցի ձեզ նշան
մեծի խորհրդոյս, զի որ ծննանելոցն է զէմմա-
նուէլն ածծ կոյս է, և կուսութ ծննանելոց է գնա։
Այս ասաց եսայի առ աքազ՝ յորժամ միաբա-
նեցան ընդէմ նմա ասորւոց, և փա-
կէհ արքայ իսրայէլի՝ որդի ռոմէլոյ. (եսայ. է.
1. 10։)

Ծանիր սակայն, զի ոչ աքազայ ետ զայսպիսի մեծ
նշան, զի անարժան էր, այլ տանն յուդայ։ Ասաց
նախ ցաքազ. խնդրեա դու քեզ նշան, ոչ որ ի
ներկայն՝ և ոչ որ յայսմանէ է, այլ ի խորութեան
կամ ի բարձրութենէ. և յոչ խնդրել նմա՝ եսայի ետ
ի խորութենէ և ի բարձրութենէ. ի խորութենէ՝ յատեանն.
* ահա կոյս յղասցի և ծնցի զորդի ։ ի բարձրու-
թեան՝ յատեանն. * և կոչեսցի անուն նորա Էմմա-
նուէլ ։

Այս առ ի ցուցանել՝ թէ ոչ աքազու տայ զայս նշան
խոր և բարձր՝ այլ տանն դաւթի, յատեանն ասէ
(է. 13.) * լսե՛արասք տուն դաւթի ։ . . . տացէ ձեզ
տէր ինքնին նշան։ նաև զի ի լռանալ նշանին՝ չէ-
րևեր աքազի միջի, զի անցեալ էին ամք իբր վեցհա-
րիւր. այլ կայր տունն դաւթի, յորում կատարե-
ցաւ։ Այս ըստ ոմանց խորհրդոյն կարգեալ էր յա-
զատութիւն մարդոյ ի ձեռաց մահու և սատանի, սմին

ԻՐԻ ՀԱՅՍ ՆՇԱՆ ԵՏ ԱՅՍ՝ Ի ՊԱՇՏՊԵԼ ՌԱՍԽՄԱՅ ԵՒ ՎԱՂԵՍՈՅ,
ՅՈՐ ՄԱՀՈՒ ԵՒ ՍՏՆՈՒՑ: ՅԱՅՍ ԲԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷՆՆ՝ ԵՐԿՈՒ
ԻՆՉ ՏԵՍԱՆԻ. ՈՐՈՑ ՎԻՆ ՀԱՅԻ Ի ԾՆԵԱՑՆ, ԵՒ ՎԻՒՍՆ
Ի ԾՆՈՂՆ. ՄԱՐԳԱՐԷՆՆ Ի ԾՆԵԼՆ ՀԱՅԵԼՈՎ, ԵՒ ԶԸ ԲԱՐՁ-
ՐՈՒԻՆՆ ՀԻԱՆԱԼՈՎ ՂԱՅՆՈՊԻՍԻ ԻՆՉ ԱՍԱՑ՝ ՈՐ Ի ՎԵՐ Կ ՔԷ
ՂՄՏԱԾՈՒԹԻՆ ՄԱՐԴՈՑ. ՅՈՐ Կ ԵՄՆԱՆՈՒԿԼ, ՈՐ ԼԱՐՈՒ-
ՄԱՆԻՆ՝ ԸՆԴ ՄԵՂ ՅԱԾ, Ի ՆՇԱՆԱԿԵԼ ԹԷ ՆԱ ԻՆՔՆ ՅԱԾ
ՀԱՆԴԵՐՁԵԱԼ Կ ՄԱՐԴԱՆԱԼ: ՈՅՆՊԷՍ ՀԱՅԵԼՈՎ Ի ԾՆՈՂՆ
ԵՒ ԶԸ ԳԵՐԱՂԱՆՑՈՒԹԻՆ ՆՈՐ ՂԱՐՄԱՆԱԼՈՎ ՂԱՅՆՈՊԻՍԻ
ԻՆՉ ԵՂԱ ԱՌԱՋԻՆ, ՈՐՈՎ ՂԱՐԹՈՑՑ ՁԱՐԱՐԱԾՆ, ԱՅՆ Կ
ԿԱՏԱՐՈՒԹԻՆ ԾՆՈՂԻՆ: Ի ԼՐԱՆԱԼ ԱԶԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑՆ՝
ՄԱՏԵԱՒ ԻՇԽԱՆՆ ԽԱՒԱՐԻ Ի ՂՆՆԵԼ ՅԱՅԵՑԱՒ ՅԱ-
ՌԱՋԻՆՆ ԵՒ ՅԻՄԱՐԵՑԱՒ, ԵՒ ՈՉ ԿԱՐԱՑ ԻՐԻՒ ԸՄԲՌՆԵԼ՝
ԹԷ ԾՆԵԱՑՆ ԻՑԵ ԵՄՆԱՆՈՒԿԼ. ՈՒՊ ԱՍԵ ԻՄՆԱՏԻՈՍ
ՀԱՅՐԱՊԵՏ Ի ԹՈՒՂԹԱՆ ԻՒՐ. ՂՈՐ ԵՒ ՀԱՍՏԱՏԵՆ
ԲՂՄՔ, ԶԸ ՈՐՈՒՄ ԱՍԱՑՈՒՔ Ի ՁԱՌՆ ՔՐ. ՅԱՌԱՋԱԲ:
ՅԱՅԵՑԱՒ ԵՒ ՅԵՐԿԻՂՆ, ԵՒ ՈՉ ԿԱՐԱՑ ՀԱՍՈՒ ԼԻՆԵԼ ԵՒ
ԿԱՄ ՀՆԱՐԱԼ ԹԷ ԿՈՅՍ ԻՑԵ ԾՆՈՂՆ. ՔՐ. (ՅՈՎ. ԻԱ. 5.)
*ԵՒ ԽԱՒԱՐ ՆԻՓՈՂԵՂԵՒ ՀԱՍՈՒ||. ՅԱՅՍ ՍԱԿԱՒ ԱՍԱՑ ԵՂԵ-
ԿԻՒԼ. (ԽՂ. 2.) * ԱՅԴ ԴՈՒՌՆ ՓԱԿԵՔ ԿԱՑՑԿ||, ԸՆԴ-
ԴԵՄ ԻՇԽԱՆԻՆ ԽԱՒԱՐԻ. ՂԻ ՄԻ ԿԱՐԱՑՑԷ ՄՏԱՆԵԼ ԶԸ
ԴԱ. ՅՈՐ ՂԻ ՄԻ ԿԱՐԱՑՑԷ ԻՄԱՆԱԼ ՂԻՈՅ ՄՆԱԼ ԴԸ: Ո՞Վ ՅԱՅՍ
ՀԱՍՏԱՏԵՆ ԲԱՂՈՒՄՔ. ՈՐՔԱՆ ԵՆ ՍՈՒՐԲՔՆ ԲԱՐԵՊԱՐՏ.
ՅՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ. ԹԷՈՓԻԼԱԿՏՈՍ. ՅՈՎՀԱՆ
ԴԱՄԱՍԿԱՑԻ. ԵՒ ՆԱԽԱՅԻՇԵԱԼ ԻՄՆԱՏԻՈՍ ՀԱՅՐԱ-
ՊԵՏ. ԶԸ ՈՐՍ ԵՒ ՄՅԼՔ ԲՂՄՔ, ՈՐՔ ԱՍԵՆ ԹԷ ՍՏՆՈՒ Ի
ԲԱՆԻՑ ԵՍՈՒՅԵԱՅ ԻՄԱՆԱԼՈՎ ԹԷ ՄԵՍԻԱՅՆ ԾՆԱՆԵ-
ԼՈՑ Կ Ի ԿՈՒՍԷ, ԱՊԱՍԷՐ ԵՒ ՈՐՈՆԵՐ՝ ԹԷ Ո՛Ւ ՈՒՐ
ԵՐԵՒԵՍՑԻ ԱՅՆ. ԲԱՅՑ ՈՉ ԿԱՐԱՑ ՍՏՈՒԳՈՒԹԵՔ ԻՄԱ-
ՆԱԼ ԵՒ ԳՏԱՆԵԼ. *ՁԻ ՈՐ ՀԱՃԵՑԱՒ Ի ԿՈՒՍԷ ԾՆԱՆԻԼ
,, ՈՉ ԿԱՄԵՑԱՒ Ի ՍՏՆՈՒՑ ՁԱՆԱՁԻԼ||: ՆՈՒ ԱՐԴ ՈՐՈՎ.
ՀԱՏԱԿ ԶՆ ՆԱԽԱԿԱՐԳԵԼ ԲԱՆԻՑԴ ԵՐԿՈՒ ԻՆՉ ԱՌԱՋԻ

ԴՆԻՆ

գնին ՚ի բանդ եսայեայ վ՚ը ծննդեանն Յիս, ՚ի վ՚ը այսոցիկ երկուց խօսեացուք և մեք յառաջիկայ Ձառիդ յերկուս հատուածս. յառաջնումն ՚ի վ՚ը հանդամանաց ծննդեան ելմնանուելի. յերկրդումն ՚ի վ՚ը կուսուԹե՛ն ած ածնին. ցուցել Թէ նա կուսուԹը ծնաւ զքո և մնաց միշտ կոյս.

ՅԱՂԹՈՒԹԻՆ ՅԱՒԱՍՏԱՆԻՆ։

Յանգամանս ծննդեանն քեր։

ած. Լսկե զլեզի ած ՚ի սմին աւուր առաջի առնէ տիկակ ընԹերցուածոյ զայն բան պօղոսի՝ զոր ասէ. * քանզի երևեցաւ շնորհն ած փրկիչ ամ ,, մարդկան ‖. (տիտ. ք. 11։) Ցնյարմար երևի այս բան առաջիկայ տօնիս. զի որովհետև ՚ի սմին աւուր տօնեմք զծնունդ որդւոյն ած ՚ի ՚ե՛ջ կուսէն, պարտ էր զայնպիսի ինչ յառաջ բերել՝որով ցուցցի ծնունդ նր. իսկ յասէ՝ * երևեցաւ շնորհն ած ‖. այս բան ուղղակի ոչ ցուցանէ զծնունդ նր, այլ անուղղակի. իբրպէ ՚ի ծնանիլ որդւոյն ած ՚ի ՚ե՛ջ կուսէն, յայտնի երևեցաւ Թէ ած շնորհս արար մեզ։ Ցայլ դիտելի է՝զի յասէն աստ՝ * երևեցաւ ,, շնորհն ած ‖, բառս շնորհ՛՝ ոչ նշանակէ զբուն շնորհն, այլ զբանն ած. որ ՚ի ծնանիլն՝ մեզ շնորհեալով՝ շնորհք կոչեցաւ. ըստ որոյ տուրք ևս ասացաւ. ոպէ տեսանի ՚ի ԹուղԹին յակոբայ. (ած. 17։) Ցայլ արդ եԹէ շնորհք ասացաւ ևս և բան՝ դիտելի դնէ Թէ երևեցաւ. զի շնորհքն ոչ երևի, այլ սպարգևի. ոպէ և բանն ոչ տեսանի՝ այլ լսի։ Օ այս տարակոյս լուծանել յոլհաննէս աւետարանիչ յասէն.

* և բանն մարմին եղև ։ (Յովհ. ա. 14.) իբր զի
բանն աճ՝ որ ընդոհ կոչեցաւ՝ մարմին զգենուլով ՝ի
ոգւոյ կուսէն՝ երևելի եղև, մինչև աչօք ևս տեսանել
և ձեռամբ շօշափել. ըստ այնմ՝ զոր ասէ սա ինքն
Յովհաննէս յառաջին Թուղթն իւր. (ա. 1.) Թէ
* որում ականատեսն իսկ եղաք. ընդ որ հայե-
,, ցաքն. և ձեռք մեր շօշափեցին ՝ի վէր բանին կե-
,, նաց ։ Այսմ և Տովհիւք տգէտք մասամբ ինն
հասու եղեն. լուր զինչ ասեն. * երթիցուք և տես-
,, ցուք զինչ է բանս այս՝ որ եղև, զոր ինձ եցոյց
մեզ ։ (ղուկ. բ. 15.) Տովհիւք անբանիկ, զբանն
կամիք տեսանել. եթէ բան է՝ փութասջիք լսել,
և ոչ թէ տեսանել ։ Այլ քզի * փառք ինն ծագե-
,, ցան առ նոսա ։, ծանեան Ճշմարտիւ, թէ բանն
աճ ինձեալ՝ի ստորինս զգեցեալ է մարմին, և նովին
մարմնով ծնեալ ՝ի կուսէ՝ լեալ է տեսանելի ։ Այլ
թէ զիա՞րդ՝ տացու արտաքին ինչ օրինակ. իբրզի ոմն
բանն որ՝ի միտս մեր է յորժամ մեք բանաւ գրի՝ի թղթի՝
լինի տեսանելի, սոյնպէս և բանն աճ յորժամ գրեցաւ
յարգանդի կուսին մեքանաւ մարդկութեամբ՝ եղև
տեսանելի. դարձեալ՝ ոմն մտաւոր բանն ՝ի ձեռն
բերանոյ լինի զգալի խօսք՝ և ծնանի ՝ի բերանոյ
անտի, սոյնպէս և բանն աճ ՝ի ձեռն որովայնի կու-
սին եղև մարմին՝ որ է մարդ, և ծնաւ՝ինքեան անապա-
կան։ Այլ սակայն մտաւոր բան մեր՝ի լինիլն խօսք՝
լսելի միայն լինի, և ոչ տեսանելի. իսկ անեղական
բանն տեսեալ ևս եղև միջնորդութեամբ մարմնոյն, զոր
եթէ չէր առեալ՝ չէր մեզ հնար տեսանել
զնա աչօք՝ ոչ միայն վասն անմարմին լինելոյն,
այլև վ՛ն անչափ փառացն, որով անհնարին է մար-
մնաւորաց տեսանել զնա. ոմն և ինքն ասաց առ
մովսէս. * ոչ տեսանէ մարդ զերեսս իմ և ապրի ։.

(Եւիտ.

(Ելից. գլ. լՁ. 20։) բայց յաւելու և ասել. * Եւ անց-
ցից առաջի քո փառաւք ... և ապա տեսցես զկե-
,, տոյսն իմ։ իսկ և թէ առեր. եկից փառաւք ահաւոր ի
մոյ. բայց ոչ կարասցես անմիջապ տեսանել զիս, այլ
տեսցես զկետոյսն իմ, այր զմարմնաւորութիւնս իմ. որ
է ասել, միջնորդութիւք մարդկութեանս տեսցես զիս և
զփառս իմ, զի նուաւս երևեցայց. ոչ և յետոյ երև-
եցաւ նմա ՚ի Թաբոր լեառն պայծառացեալ լու-
սով ՚ի մարմնի. (Մատ. ԺՁ. 3.) որով և մեք * տե-
,, սաք զփառս նր՝ զփառս իսկ զմիածնի։ (Յովհ.
ա. 13։)

Զինջանել մովսէսի ՚ի լեռնէն սինայ, քոզ էարկ զի-
րեսաց իւրովք, և այնպէս խօսեցաւ ընդ ժողովրդեան.
զի առանց այնր քոզոյ ոչ կարէին տեսանել զնա որ-
դիքն իսրայէլ ՚ի լուսոյ փառաւորութենէ երեսաց նորա.
(Ելից. լՁ. 33։) | ուսաստեսին մովսէս՝ որ Թարգ-
մանի ելեալ ՚ի ջրոյ՝ նշանակէ զանեղական լոյսն
փառաց՝ զբանն աստ, որ եղ ՚ի ջրոյ, այր ՚ի բովանդա-
կիչ ձանաչմանէ հօր. ըստ որում և ինքն վկայէ.
(Յովհ. ԺՂ. 28.) * Ելի ՚ի հօրէ ||. և էկ ՚ի լեռնէ
բարձրութենէ երկնից. ընդ որում և ասէ։ (Յովհ. Ղ.
38.) * Իջի ես յերկնից||. և էարկ զերեսոք այր զնա-
ւութիւք իւրով զկերպարանս մարդոյ՝ զի էառ զբնու-
թիւն մարդկային, և նուաւս ծնեալ ՚ի կուսէ՝ երևե-
ցաւ մարդ կատարեալ. * որ ՚ի կերպարանս այ էր,
,, ոչինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զի լինել ին հա-
,, ւասար այ. այլ զանձն ունայնացոյց զկերպարանս
,, ծառայի առեալ, ՚ի նմանութիւն մարդկան եղեալ,
,, և կերպարանօք գտեալ իբրև զմարդ||. (փիլ. Բ.
6։) | Ընդ ահա սուլին այսու կարացաք մեք հայիլ ՚ի
նա, և համարձակ տեսանել զնա։

Բ. Բայց թէ զինչ երևեցաւ ընորհն այ՝ յայտ առ-

նէ առաքեալն ասէ լսել Թէ փրկիչ երևեցաւ. ոմն զի աղատեսցէ զմարդիկ ՚ի մահացու հիւանդութենէ հոգւոյ, և ՚ի յաւիտենական մահուընէ, (եսայ. կը. 2.) յորս մատնեալ էին և լսէին։ ՚Ի հիւանդանալ եղեկեայ Թագաւորի՝ իմացեալ Թէ մեռանի՝ դարձոյց զերեսս իւր յորմն անդր, և ելաց լալիւն մեծ՝ ՚ի գտանել զփրկութիւն ՚ի մահուընէ անտի. և ասծ լուաւ լալոյ նորա առաքեաց առ նա զեսայի. և ետ նշան կենդանութենէ զկնդումն լուսոյ ՚ի ժամացոյցի ՚ի ձեռն ստուերի մինչև ցտասն աստիճան. (Դ. Թագ. ի. 1։)

Ա՚յդպարև հիւանդացաւ բնութենի մարդոյ՝ (որ Թգէր ի սպրդեցաւ երկրի,) հիւանդութենի յաւիտենական մահու՚ի ձեռն մեղացն ազատայ. և չգտեալ հնարս բժշկուե՝ դարձոյց զերեսս իւր յորմն անդր առաջի ումն, այ՚ի խորհուրդ մարդեղութե որ լինելոց էր միաւորութենէ մարդկութե. և այս օրինակեր յորմն. ըստ որոյ ասէ Տարան ցօրիորդան. * ահաւասիկ սա է ,, կաց յետուստ որմոյն մերոյ ‖. (երդ. ը. 9.) իբր Թէ ասէր. ահա բանն ասծ եկաց յետուստ բնութե մերոյ. որ է ասել մարդանալոց է ասծ։ Յայս հոյակերտ աղաչէր և պաղատէր. զի երևեցուսցէ զինքն և կենդանացուսցէ. * ցոյց ասէ զդէմս ,, քո. և լսելի արա ինձ զբարբառ քո ‖. (երդ. ը. 14.) * երևեցո՛ զերեսս քո՚ի մեզ և ողորմեա մեզ ‖. (սաղ. կէ. 1։) ‖ ՈՀնէ՚ն այ Թագաւորն նոր, առաքեաց զեսայի հնդձայլովք մարգարէիւք՝ տալ նշան կենդանութե հիւանդացելոյն զկնդումն յաւիտենական լուսոյն ստուերաւ մարդկութե յարեգակնային ժամացուցի այ յարգանդ՚ոքոյ կուսին՝ մինչև ցտասն աստիճան, որ ցուցանէ զխոնարհիլն մինչև խսպաս. (զի Թիւս տասն՝ ցուցանէ երբեմն զխսպասն.) և

միա-

միաւորէլ ընդ ստուերի այր ըստ մարդկութեանն ծնեալ
՚ի կուսէ անապական ծննդեամբն։

Ա. յամ փափաքէին մարդիկ, և ՚ի սոյն հաւաչէին։
Ձայեցեալ և նախահարց ՚ի փափաքումն սորա՝ ակսան
բազում մտածմամբ զսոյն նկարագրել, և պէսպէս
բանիւք յանդիման հայցուցանել։ Զայնակից եղեն
այսմ և մարգարէք, և քարոզ կարդային ՚ի ցոյց
կատարման խորհրդոյս։ Ա. յլ սոքա գոլով ՚ի ստուե
րի այր ՚ի մարմնի, թէպէտև աւետարանեցին զմար
մնանալ անմարմին բանին, բայց ոչ ցուցին մեզ
զնոյն մարմնացեալն՝ զի անմարմնոց էր զանմարմին
բանէն աւետել։ Ա՚ինչդեռ բանն ասծ չէր մարդա
ցեալ՝մարդիկ այնմ կարօտեալով զնոյն դուշակեցին,
յորոց և անմարմինք ծանեան. իսկ յորժամ բանն
մարմին եղև, նախ անմարմինք զնոյն աւետարա
նեցին, յորոց ծանեան մարմնաւորք. զի որովհետև
՚ի սկզբան անդ ՚ի ձեռն անմարմին բեւեռացեալ մա
տուցաւ ադամայ մուտ մահու յաշխարհ, վայե
լուչ էր ՚ի ձեռն անմարմնոց աւետել մուտ կենաց
յաշ. (տես առաջաբ ՚ի Ջատն. ՚ը. հատ. ա։) Ա՚յլ
և յերևիլ անդ փրկչին՝ աւետիս տուաւ նոքօք առ
մարդիկ. * ահաւասիկ աւետարանեմ ձեզ զուրա
,, խութիւն մեծ ‖. (ղուկ. ՚բ. 20։) Ա՚ինչդեռ էր ա
ւետարանէ զայս հրեշտակաց՝ մարդս չուներ զոք
իւր փրկիչ. անկեալ կայր ՚ի թշուառութեն անօգ
նական. և սպասէր աւետաւորութեն հրեշտակաց։
Ա՚ել և եղոյց զայս երեանևութեամբ հիւանդն այն
ամենատիկար՝ որ անկեալ կայր առ սրոբատիկէ
աւազանին։ Ա՚հարց ցնա քէն, կամիս ողջ լինիլ. և
նա ասէ մարդ չունիմ որ օգնիցէ ինձ։ Ա՚յս ասէ
աւետարանիչն,թէ * անկէր դներ (անդ) բազմութի
,, յոյժ հիւանդաց, կուրաց, կաղաց, չօսացեալոյ‖.

որք ակն ունէին իջանելոյ հրեշտակին, և զջուրսն յուզելոյ: (Յովհ. Ե. 3:) Նմանի քեզ պատկեր թշուառութեան մարդկայինս բնութեան. զի առ հնրկ ա̃մ մարդիկ ոչ եթէ երեսնեւութ ամ, այլ ը̃ հազարի հրեից երեսնեւութ հարիւր ամ, (ը̃ 3760. ամ) անկեալ կային յանհնարին ցաւս պէսպէս ախտից և հիւանդութեանց. և իւրաքանչիւր 'ի նոցանէ աղաղակէր, մարդ չունիմ որ օգնեսցէ ինձ, և հնարեսցէ ինձ բժշկութի. զի դեռ ևս զա̃ծ չունիմ մարդ, ը̃ թէ տակաւին ոչ է մարդացեալ ա̃ծն իմ. այնմ սպասեմ, այնմ փափաքիմ, այնմ կարօտիմ, նովաւ բժշկիմ, նովաւ սրբիմ; և նովին նորոգիմ. և ահա սպասեալ ժամ իջանելոյ հրեշտակաց, ոչ զի ինքեանք փրկեսցեն զիս, այլ զի զջուրս մեծամեծ խորհրդոց յուզեսցեն. ը̃ է աւետարանեսցեն ինձ զխորին խորհուրդ մարդանալոյն ա̃յ, և երևելոյ նր̃ ինձ փրկիչ. այժմ ակնունիմ լսել 'ի հրեշտակաց ոչ զայն զոր 'ի մարդարէից լուայ՝ թէ ծնանելոց է ա̃ծ, այլ թէ ծնաւ նա ինձ փրկիչ: Եւ ահա յայսմ ակնկալութեան մարդկայինս բնութեան աւետարանեցաւ նմա այսօր 'ի հրեշտակաց ցանկալին այն աւետարանութի. *ահաւասիկ աւետարանեմ ձեզ ուրախութի մեծ. զի „ ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ": Ասեմ ցանկալի, զի այնմ աւետեաց անձկանօք փափաքէր բնութիս 'ի սկզբանէ անտի ստեղծման իւրոյ յետ մեղացն ադամայ: Աստի և եկեղեցի նր̃ ամ̃ը ամէ արժանա̃ կատարէ զտօնախմբութի աւուրս 'ի 25 դեկտ". առ 'ի յիշատակ այսպիսի մեծ և ուրախական աւետեաց, զոր ետուն հրեշտակք կարկամեալ բնութես 'ի զանազան ախտից: Յորոյ աւետարանիլն, ոչ ևս կարօտացաւ մարդս արկանել զինքն յաւազանն պրոբատիկէ ը̃ խտրական օրինաց, այլ բանիւ̂ մար_

դա

զայնչափն անդէն թժշկել կենդանացաւ յաւակնին
մկրտութենէ։

Ե. Ա՛տիցուք այժմ տեսանել՝ թէ յորմէ՞ մեծութենէ երևեցաւ ընդհէն այս։ Եւ զի առաքեալն վկայէ զանձնէ՝ թէ ետես զնա, հարցցուք ընդ իւրեւ ցակատաւես վկայ. և սակայն կարէ նա պնդել՝ թէ ոչ պիտեմ. ես միանգամ տեսի զնա մարմնաւոր աչօք և կուրացայ. հարցեալք ցանմարմինն, և նոքա պատասխանեսցեն. իսկ նոքա զինչ ասիցեն. * այս նշանակ ձեզ, գտանիցէք (զնա) մանուկ պատեալ ,,՝ի խանձարուրս, և եդեալ՝ի մսուր ։ Օ արմանալ արժան է աստ. զի յորժամ մեծ ինչ մեր՝ն դնի, մեծութենէ նորա յայտնի տեսանի. իսկ արդ ամենամեծ էր երևեալ ընդհէն, մինչև ասել. *միթէ զերկինս և զերկիր ոչ լնուցում։.(երեմ.ԻԳ.14.)ապա զինարդ՝ լմեր՝ն դնիլն առ մե՞՝ի մանկան չափ երևի։ Ա.յս չափ փոքրկացար տէր, զի զմե՞զ մեծացուսցես. հինառնիրդ՝ մանուկ յայտնեցար, զի մի՞ զարհուրեցուսցես զմե՞զ. ահաւոր թագաւորդ՝ տղայ յուցար, զի գորովալի և սիրելի ընծայեսցիս. անպարագիրդ էակ՝ի տղայութե՞ հասակ պարագրեցար՝ զի ծածկեսցես զքե՞՝ի սկզբնաչարէ։ Ա.յլ ծանիր ևս, զի որովհետև պատճառ յայտնելոյ որդւոյն այդ եղև փրկութե՞ մարդկան՝ի դատապարտութէ անիծիցն, պատշաճապոյն ևս եղև՝ի սկզբան անդ՝ի չափ մանկան երևելով կատարել զայս. վ՞ը զի մարդ՝ի մանկութե՞ մեռաւ, զի զեռ ևս մանուկ էր ըստ ձևակին, քզի նոր էր ստեղծեալ. ապա արժան էր և նորոյս ադամայ՝՝՝ի չափ մանկան երևելով՝ինքնին կենդանացուցանել զմեռեալն։ Ա՛եռաւ մանուկն սոմնացի. և եղիսես մարդարէ առաքեաց զծառայ իւր հանդերձ գաւազանաւն՝ կենդանացուցանել զնա.

այլ

այլ ոչ կենդանացաւ մանուկն ։ Ապա եկն ինքն Ե-
ղիսէ՝ և խոնարհեցաւ *անկաւ 'ի վ͞ր մանկանն . և
,, եդ զբերան իւր 'ի վ͞ր բերանոյ ն͞ր . և զաչս իւր 'ի վ͞ր
,, աչաց նորա . (և զձեռս իւր 'ի վ͞ր ձեռաց ն͞ր .) և կծկե-
,, ցաւ 'ի վ͞ր ն͞ր ‖ . և ձևացոյց զինքն 'ի չափ մանկանն .
*և դարձաւ և գնաց 'ի տանն յայս կոյս և յայն կոյս ‖ .
իբր խաչաձև . և աՀա եբաց մանուկն զաչս իւր ,
և կենդանացաւ . (Դ . Թագ . Դ . 34 :) Մեռաւ
մարդկայինս բնութ͞ի 'ի մանկութ͞ե անդ ըստ խոր-
հրդոց , ըստ բանից , և ըստ գործոց . առաքեաց ա͞ծ
զծառայ իւր զմովսէս ը͞ն այլոց մարգարէից՝ գաւա-
զանաւ առաջնորդութ͞ե և խրատու առ 'ի կենդա-
նացուցանել զնա , այլ ոչ կենդանացաւ մեռեալն .
Ապա 'ի գութ շարժեցաւ եղիսէ ա͞ծ փրկիչ մեր .
զի եղիսէ ա͞ծ փրկիչ թարգմանի . եկն խոնարհե-
ցաւ առ մեռեալ մանուկն . անկաւ 'ի վ͞ր ն͞ր , միա-
ւորեաց ը͞ն բնութ͞ե նորին . եդ զաչս իւր 'ի վ͞ր աչաց
ն͞ր՝ որ է միտքն՝ առ 'ի բժշկել զնա 'ի բծոտեալ
ախտից . եդ զբերան իւր 'ի վ͞ր բերանոյ ն͞ր՝ առ
'ի ուղղել զբանս ն͞ր . զձեռս իւր 'ի վ͞ր ձեռաց ն͞ր ,
առ 'ի հաստատուն առնել զգործս ն͞ր . և ձևացոյց
զինքն 'ի չափ նորա , և մանուկ երևեցաւ ,
և խաչաձև շրջեցաւ . զի 'ի մանկութեան անդ
յուս իւր եբառ զխաչանմանն իշխանութ͞ի իւր . ըստ
որում ասէ . * մանուկ ծնաւ մեզ . . . որոյ իշխա-
,, նութիւն իւր եղև 'ի վերայ ուսոց իւրոց ‖ .
(Ես . Թ . 6 :)

Եւ աՀա եբաց զաչս իւր մեռեալ մանուկն սոմնա-
ցի , և կենդանացաւ 'ի մեռելութ͞ե մեղաց . 'ի խոր-
հուրդս լուսաւորեցաւ . 'ի բանս իւր զգաստացաւ .
և 'ի գործս բարիս առաջնորդեցաւ . ը͞ն որ հիացեալ
երկնային զօրաց ասէին . * զի՞նչ տեսանիցէք 'ի սոմ-

նա

,,նացիդ ‖. (երգ. Է. 1։) և այլք զկնի աղաղակելին.
* դարձի՛ր դարձի՛ր սունամացիդ, դարձի՛ր դարձի՛ր, և
,, տեսցուք զքեզ ‖. (երգ. Է. 12.) և կեսք վկայելին.
* աչք քո աղաւնւոյ . . . խօսք քո գեղեցիկ ‖. (Դ.
1.) և այլք ևս թէ * յարմարումն բարձից (այսինքն
,, գործոյ) քոյ նմանութիւն ուլանց յեռելոյ
,, գործոյ ձեռաց արուեստաւորի ‖. (Է. 1։) Այլ
արդ եթէ նա առ 'ի կենդանացուցանել զմեզ այս-
չափ խոնարհեցաւ՝ մինչև մանուկ երևիլ, ապա և
մեք պարտիմք նմա հետևիլ առ 'ի կենդանանալ.
զնո՛ր խաչն բառնալ, և խաչիւ նմին նմանիլ։ Օնա
ետ մեզ ա՟ծ տարացոյց, և կամի զմեզ ևս նման ն-
մին տեսանել. * ահա մանուկ իմ ասէ՝ զոր ընտրե-
,, ցի, և սիրելի իմ ընդ որ հաճեցաւ անձն իմ ‖.
(մատ. ժբ. 18.) զսա ետու ձեզ ոչ միայն փրկիչ,
այլև օրինակ կենդանի. * եթէ ոչ դարձջիք և ե-
ղիջիք իբրև զմանկտի (հանգոյն այսմ մանկան).
,, ոչ մտանիցէք յարքայութի երկնից ‖. (մատ.
ժը. 2։) Այլ թէ քանի՛ հզօր իցէ նորածին մանու-
կըս այս, մատի՛ր 'ի տեսիլն դանիելի. (բ. 34.)
տե՛ս թէ զիա՛րդ իբր ամենալանից վէմ''ի ծնանիլն
անդ 'ի կուսական պարարտ լեռնէ անտի՝ առանց
ձեռին՝ ու՟ առանց գործակցութե առն, եհար՝ կործա-
նեաց՝ և մանրեաց զպատկեր կռամոլ պաշտամանց.
և զհնարիչն այնր ամպարշտութե և սատակման
յաւիտենական մահու զօձն չարախանձ՝ էառ ընդ-
ոտիւք, եհար զքարի և սատակեաց։ Ու եթէ չի-
ցէ անտեղի զմեծն փոքումբ ցուցանել՝ յայն ար-
կից ձեռն յօրինակ. պատմի թէ քաջն հերքիւլես
'ի մանկութե անդ՝ յորժամ յօրոցի էր՝ սպան զօձ
մի. զի՛նչ ապա մանուկս այս. 'ի ծնանիլն անդ''ի
խանձարուրս պատեալ գոլով՝ սպան զօձն իմանա-
լի,

լի, և աւար եառ զամ զօրութի նր, և եբաշխ զպաշտօն մահու ։ Օ՛ր և կանխաւ տեսեալ մարգարէին ծանոյց հիացմամբ՝ ասելով. (Եսայ. Ը. 4.)
* մինչև ծանուցեալ իցէ մանկանն կոչել զհայր՝ կմ
,, զմայր, առցէ զզօրութի Դամասկոսի և զաւար Սամա-
րիայ ‖. ոչ է թէ 'ի ծնանիլ որդւոյն ոչ 'ի խանձարուրս գոլով՝ (ուր ոչ է յարմար կոչել զհայր կմ զմայր,) բարձցէ զզօրութի Դամասկոսի, որ այն ինքն է ասոյ . զի Դամասկոս թարգմանի նմանութի հրդեհման, որ յուցանէ զանյ. և աւար առցէ զանօրէնութին Սամարիայ, ոչ զպաշտօն չանձց. Է որում

մեկնէ Երևելին Տերտուղիանոս ։

Գ. Տեսցուք այժմ թէ ուր երևեցաւ շնորհն այ. արժան է հարցանել զայս ցսրբն պօղոս, որ վկայեաց զնմանէ . բայց նա չգիտեմ ասէ. ես զայն յերկինս տեսի ։ Հարցցուք ապա ցածարեալն դաւիթ, զի նմա խոստացեալ եղև այս երևումն. պատասխանէ դաւիթ. և ես ասէ զնոյն խնդրեմ, և զհետ մտեալ եմ գտանել . ոչ մտից 'ի յարկս տան իմոյ, ոչ ելից յանկողինս մահճաց իմոց, ոչ տաց քուն աչաց իմոց, կամ նինջ արտևանաց իմոց, կամ հանգիստ իրանաց իմոց, մինչև գտից զտեղի նր. (Սաղ. ՃԼԱ. 11 ։) Խնդրեաց արդարև, և եգիտ . ուստի և աւետիս տալով մեզ՝ ասէ . * ահա լուաք զնմանէ յեփրաթայ, և գտաք
,, զնա 'ի դաշտս մայրեաց ‖ . լուաք ասէ հաւաստեաւ՝ զի ծնեալ է 'ի յեփրաթ . որ է բեթղեհէմ. ո՛չ յայտ է յայն բան միքիայ. (Ե. 2.) * և
,, դու բեթղեհէմ տուն եփրաթայ սակաւաւոր
,, իցես լինել 'ի հազարաւորս յուդայ. 'ի քէն ել-
,, ցէ ինձ լինել իշխան իլի . և ելք նր 'ի սկզբա-
,, նէ աւուրց յաւիտենի ‖ ։ Նորջանիկ գտաւ բեթղեհէմ

քան

քան զՀաղարաւոր քրիստոս յուդայ. զի զոր սա եւս՝
դերազոյնք քան զնմա|յրկկրն խոստացեալ մեզ զկեանն
բղխեցուցաներ. իսկ սա զպարգեւիչն ամ քաղցր
րուն, զլիացուցիչն բնաւին բարուն, և զամե-
նասնունդն հոգւոց զՀայն պարարտութիւն: |Ա-
կարի յիրաւունս. զի եփրաթա պարարտուն լսի, և
բեթղէհէմ տուն հացի. ապա կարի ինձ վայել-
ջանալ ընծայեաց յիւրմէ զամենապարարտ հացն ան-
մահուն: |Որդիք նորոյ սիոնի՝ * եկայք երթիցուք
,, մինչև ցբեթղէհէմ, և տեսցուք զինչ է բանս
,, այս ||. ՚ի սիոնէ մինչև ցբեթղէհէմ կարճ է
ճանապարհն. եթէ ՚ի սիոնի եմք՝ եկայք երթի-
ցուք անդր. տեսցուք և գտցուք զփրկիչն մեր,
և զիաւք մեր: |ՈՒիցուք անդ ՚ի հրեշտակաց.
փառք ՚ի բարձունս՝ այլ, և յերկիր խաղաղութիւն.
անդր ընթացցուք, զի անդ ծնաւ խաղաղութիւն
մեր, որ եկն աւետարանել զխաղաղութիւն հեռաւո-
րաց և զխաղաղութիւն մերձաւորաց. (եփես. բ. 17.)
և ՚ի ծնանիլն անդ մատոյց զանձն պատարագ խա-
ղաղութեան ՚ի հաշտեցուցանել զՀայր ընդ մարդիկ, որք
էին յերկրի. ընդ որոյ յաւետլուն ասել. * ՚ի մարդիկ
հաճութի||: |Ա՝մտանել սամուէլի ՚ի բեթղէհէմ,
հարցանէին ցնա. * խաղաղութի՞ն ելեն մուտդ
,, քո տէ՛ր ասողդ||. և նա ասէ. * խաղաղութի՛ն է.
,, զոհել ինն եկի. սրբեցարո՛ւք, և ուրախ լե-
,, րուք ընդ իս այսօր||. (Ա. Թագ. ԺԶ. 4:) |Սրբեցուք
և մեք ցերկնաւորն սամուէլ, որ թարգմանի
շնորհք այլ (կամ տուրք այլ.) խաղաղութիւնն ելեալ
մուտ քո ՚ի բեթղէհէմ տեսանօղդ ամի. խաղա-
ղուի է ասէ. և խաղաղուի իմ յերկնից քարոզի.
սրբեցարո՛ւք ՚ի չարեաց ձերոց, և ուրախ եղէ-
րուք ընդ իս այսօր: |Այլ գիտելի է՝ զի թէպէտ
՚ի

'ի Բեթղեհէմ ծնաւ Քս, բայց Դաւիթ մարգարէ 'ի գիրս սաղմոսաց՝ գնէ զծնունդ նր 'ի Սիոն, յասելն. * Մայր Սիոնի ասէ մարդ. և մարդ ,, ծնաւ 'ի նմա ||. (սաղ. ձէ. 5.) ոչ թէ ասէր. մարդկայինս բնութ ասաց ցմայրն Սիոն. զի մարդ եղև, զի ած՝ մարդ ծնաւ 'ի նմա։ Բայց այսու ոչ ցուցանի թէ 'ի քաղաքն Սիոն ծնաւ Քս, այլ 'ի սահմանս Սիոնի 'ի Բեթղեհէմ. և այս դնի ըստ այնմ ոճոյ Ճարտասանից՝ որ կոչի փոխանունութի. որով անուն գլխաւոր տեղւոյ դնի փոխանակ անուան այնոցիկ՝ որք են առ նովաւ. և զի Սիոն էր գլխաւոր քաղաք և մայր քաղաքացն Հրէաստանի, 'ի ծնանիլ Քի 'ի Բեթղեհէմ՝ ասի ծնանիլ 'ի Սիոն, այսինքն 'ի սահմանս Սիոնի։

Է. Տեսցուք 'ի վերջոյ՝ թէ որոյ երևեցաւ շնորհն այ, կամ որոյ ծնաւ։ Հրեշտակ տն 'ի յաւետարանել զծնունդն Քի՝ ասաց. * Ձեզ ծնաւ ||. ոչ ասաց սոսկաբ՝ թէ ծնաւ, այլ թէ ձեզ ծնաւ. զի մեզ ծնաւ, և մեզ տուաւ. զորմէ և Եսայի կանխաձայնեալ ասաց. (Թ. 6.) * Մանուկ ծնաւ մեզ ,, որդի տուաւ մեզ ||։ Յիրաւի մեզ ծնաւ՝ և մեզ տուաւ. զի մեք էաք յանբժշկելի ախտս ախտացեալ, և ախտի ծնունդք. և եկն նա 'ի բժշկել զմեզ, և ազատել. ուստի ասի 'ի շար. Գ. * որ գթացար ,, յերկիր և ծնար անախտ ազատելով զախտի ծնունդս ||։ Մեզ ծնաւ՝ զի մեք էաք մեռեալ և կորուսեալ զկեանս. և եկն նա առ մեզ՝ առ 'ի տալ մեզ ոչ միայն զկեանս, այլ առաւել ևս քան զկեանս. որպէս ինքն ասաց. * Ես եկի զի ,, զկեանս ունիցին, և առաւել ևս ունիցին ||. (Յովհ. Ժ. 10։) Մեզ ծնաւ՝ զի մեք էաք խաւարեալք 'ի մեղս և յանօրէնութիս, և նստեալ 'ի

ստ-

ատուածերս մահու, և եկն նա ի լուսաւորել զմեզ
ոյզ և ինքն ասաց*ես լոյս յաշխարհի եկի ։ (յովհ. ժբ. 46.)
որով և լուսաւորէ եկեղեցի ուրախութիւն երգէ. (ի
շար. ե.) ասելով* յինծուխ տօնեսցուք զծնունդ քո՛ տեր.
,, որ յայտնեցար մեզ լոյս ի լուսոյ. և լուսով-
,, քո լցեր զտիեզերս ։ Արդ ծնաւ՝ զի մեք կաք
աղքատացեալք աղքատուն յետին, և եկն նա բաց-
նալ զաղքատուն մեր. * վ՛ա ձեր ասէ աղքատա-
,, ցաւ՝ որ մեծատունն էր. զի դուք նիր աղքա-
,, տութեն մեծասջիք ։ (բ. կոր. ը. 9)։ Յիրաւի ոչ
միայն վ՛ա մեր աղքատացաւ, այլև քան զմեզ առա-
ւել աղքատացաւ, և քան զնմա՛ որդիս մարդկան,
մինչև ոչ գտաւ նմա տեղի ի ջիջևանին. (ղուկ.
բ. 7 ։) Արդ ծնաւ՝ առ ի բառնալ ի մէնջ զըն-
դունայն փառասիրուն մեր. վ՛ա և ի խոնարհ և
յանարգ տեղւոջ ծնաւ անծանօթ ի մարդկանէ ։
Արդ ծնաւ՝ առ ի բարձրացուցանել զերկրաթր-
րուն մեր յերկինս, և ջերմացուցանել զզրտա-
ցեալքս. վ՛ա յայնպիսի ժամանակի ծնաւ, յո-
րում Թէպետ և ցուրտ էր սաստիկ, բայց արե-
գակն սկիզբն առնէր բարձրանալոյ և ջերմացու-
ցանելոյ ։ Արդ ծնաւ՝ առ ի խաղաղացուցանել
զխռովուն սրտից մերոց, և առ ի հաշտեցուցանել
զհայր ընդ մեզ. զի * նա է խաղաղութի՛ն մեր ։
(եփես. բ. 14.) ըստ որում և եսայի կոչէ զնա * իշ-
խան խաղաղութե ։ (ծ. 6 ։) վ՛ա և յայնպիսի
ժամանակի ծնաւ՝ յորժամ ի խաղաղութե՛ էր ա-
յաւուրս օգոստոս կայսեր։ Արդ ծնաւ՝ առ ի յա-
դեցուցանել զմեզ իւրև իրրև երկնային մանանա
յիւ. վ՛ա ոչ մանանայն ի գիշերի ինջանէր յանա-
պատի անդ, ոյնպէս և ինքն ի գիշերի ծնաւ.
ոչ ցուցանեն քանքարչն ղուկասու. (բ. 8։) Արդ
ծնաւ՝

ծնաւ՝ առ 'ի ձգել զմեզ զհետ իւր՝ անուշահոտու-
թե՟ իւրով. վ՟յ և ը՟ երգողին, (Բ. 1.) իբրև ա-
նուշահոտ շուշան հովտաց և իբրև ծաղիկ դաշ-
տաց 'ի բացի ծնաւ: Նեղ ծնաւ՝ առ 'ի ցուցա-
նել մեզ զճանապարհ վերին երկնի. ըստ որում
ինքն եղև ճանապարհ, ճշմարտութի՟ւն և կեանք.
վ՟յ և 'ի ճանապարհին եղև ծնաւ: Նեղ
ծնաւ՝ առ 'ի սրբել 'ի մէնջ զանասնական գործս
մեր. ուստի և 'ի մէջ անասնոց ծնաւ. և ըստ
յարմարելոյ բանիցն եսայեայ (Ա. 3.) և ամբա-
կումայ. (Գ. 2.) 'ի մէջ երկուց անասնոց երևե-
ցաւ: 'Ի սկզբան 'ի շինուած տապանակին ա՟ն
կանգնեցան երկու քերովբէք 'ի վ՟ր կափարչի ն՟ր,
որ քաւութի ասիւր: Իսկ այսօր զտ՟րմբ մերով՝ որ
եղև մեզ քաւութի՟ն, երևեցան երկու անասունք. առ
'ի յայտ առնել՝ թէ տ՟րն մեր քաւելով զանասնա-
կան գործս մեր՝ կամեցաւ զմեզ զանասնացեալքս
'ի փառս քերովբէից վերացուցանել: Արդ թէ-
պէտ և այսպէս կարէ խորհրդածել այսպիսի օրի-
նակաւ ծնանիլ ք՟ի, բայց հայելով յորպէ-
սութի այժմու ժամանակի քրիստոնէից՝ կարեմ ող-
բալով ասել, թէ յայն սակս տ՟րն մեր 'ի մէջ
անասնոց ծնանի՝ և ոչ 'ի մէջ մարդկան, զի
մարդիկ գրեթէ մոռացեալ են զնա. և յայսմ
մասին արժանաւորութի մեր անարգ երևի քան
զչարժանաւորութի անասնոց: Նեղ ծնանի՝ և
վ՟ մեր ծնանի՝ և 'ի միջի մերում ոչ ծնանի, զի
մեք ոչ խնդրեմք զնա, այլ յաւէտ հալածեմք 'ի
մէնջ: Այլ արդ եթէ կամիցիմք՝ ծնանի արդա-
րև և 'ի մեզ և 'ի հոգիս մեր, և այն գերազանց
իմն օրինակաւ և սքանչելապէս. իբր զի նա՝ որ ծնաւ
'ի հօրէ առանց մօր առ 'ի ներքս ը՟ ա՟ծութէն, և

ծնաւ 'ի մօրէ առանց հօր առ արտաքս ի ժամա-նոյ, ծնանի 'ի մեզ 'ի ներքս հարբ և մարբ ի հոգւոյ ։ Եւ եմք հայր և մայր ծնանելոյ նորա 'ի մեզ 'ի ներքս, միայն թէ պահեսցեմք զբանս նր. ի որում ինքն ասաց. * որ առնիցէ զկամս „Այ՝ նա է իմ եղբայր և քոյր և մայր‖. (մարկ. գ. 35 ։ ղուկ. ը. 21 ։) Այսու օրինակաւ ծնանելով 'ի մեզ՝ տպաւորէ 'ի հոգիս մեր զհաւատ, զյոյս, և զսէր. առաջին ծնունդ նր՝ որով ծնաւ 'ի հօրէ առանց մօր՝ ի յամի գոլով մեզ անհասանելի և աներևոյթ, ծնանի 'ի մեզ զհաւատս ։ Երկրորդ ծնունդ նր՝ որով ծնաւ 'ի մօրէ առանց հօր վն անչափ սիրոյն իւրոյ՝ ծնանի 'ի մեզ զսէր ։ Երրորդ ծնունդ նր որով ծնանի 'ի հոգիս մեր, ծնանի 'ի մեզ զյոյս. զի որովհետև պահպանութի օրինաց լինի այս երրորդ ծնունդ, տայ յոյս ժառանգելոյ զծնեալն ։ Տես արդ՝ և քննեա, գտանիցի՞ արդեօք 'ի քեզ տեղի՝ ուր ծնանիցի ք͞ս. արդեօք կարէ՞ առնել զքեն ք͞ս, աշխատասիրիկ հայր իմ և մայր. տես զի մի փոխանակ քոյ՝ այլոյ ծնանիցի 'ի քեզ. և ասասցէ աշխատասիրիկ հայր իմ և մայր ։ Աստանօր ոչ ծնաւ վն մեր. ասա մի նա, այլ որ ծնաւն վասն մեր՝ նա ծնցի, և նա բնակեսցի ։

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Հանփամանք կուսութեաց ընդ ամուսնին ի ծնանիլն պատ.

Ը. ԱՒԵԱ եղև ՚ուրբ կուսին ծնանիլ զնաճ մարմ
նով. սակայն զդերագանցութիւն այսր մե
ծութեան պանծալն եղոյց ծնանիլ նոր զնա կուսու
թիւն, և մնալն ՚ի կուսութեան. արդ Թէոփէտ և խօսե
ցաք զկուսութէն նոր ՚ի Հառն ի ՚ի հասարակի (՚ի
Հատ. ք. 8.), բայց աստ ևս խոսեցցուք զայնմա
նէ իբր ՚ի մասնաւորի՝ հայելով ՚ի ծնունդ ան մե
ծոյ ։ Որպէսզի ՚ի հեթանոսաց՝ կարծելով թէ
անհնար է կուսի յղանալ և ծնանիլ, ոչ միայն ոչ
հաւատան, այլ և ծաղր առնեն զմեզ՝ թէ զնաւթ
հաւատոյք այսպիսի անհաւատալի բանի։ Որոյ
բարւոք պատասխանէ ռուփինոս ՚ի գիրս ընդէմ
հեթանոսաց. * զինչ զարմանք Թուի ասէ՝ եթէ
,, կոյս յղասցի և ծնցի. զի աւասիկ և արևեղէան
,, հաւն՝ զոր փիւնիկ կոչեն՝ սովոր է առանց դիտե
,, լոյ զայր՝ ծնանիլ կամ վերածնանիլ. և միշտ մի է
,, և ծնանօղ ինքեան և յաջորդօղ. մեղու ոչ դի
,, տէ զամուսնին, և ոչ բերէ զաւակ զուգաւորու
,, ոնի յայտ է ամենեսեան՝ հեթանոսք հաւատային՝ թէ
,, աստեղնաս ծնաւ յուղղոյ արամազդայ. ապրոդի
,, տէ ՚ի փրփրոյ ծովուն. պողոսք և կաստոր ՚ի
,, ձուոյ. մրջնաւուծ ՚ի մրջնոյ. մղիկ ՚ի քարանց
,, ձգելոց ՚ի դևկալիոնէ և ՚ի պիւռռայ ։ Ուստ սմին
պրէ և կիւրեղ եղմոյի (՚ի կոչ. ընծ. ժբ. 38.) * Ասէ
,, դարուվէն զմեզ հեթանոսք և հրէայք և ասեն՝
,, ոչինչ էր հնար քեզ ՚ի կուսէ ծնանիլ. արդ զհեթա

,, նոսսն

,, նոյնն 'ի նոցուն առասպելեաց անտի կարկես-
,, ցուք. որք ասեն՝ բայ քարինս թաւալեցուցանէին
,, և մարդիկ, զիարդ ասեն եթէ չէ մարթ այ
,, մարմին զգենուլ. Մարդիկ՝ որ յուղղոյն գըլ-
,, խոյն դուստր ծնեալ բարբանջեն, զիարդ 'ի կոյս
,, յարգանդէ անտի՝ որդի ծնանել անհնար համա-
,, րին. որ յերանաց անտի արամազդայն ձերոյ
,, յղացեալ ծնեալ ասեն զդիոնեսիոս՝ զիարդ
,, զմեր Ճշմարիտն անարգել իշխէք ||: Նա և 'որն
Հերոնիմոս ('ի Ա. գիրս ընդդէմ յովինիանոսի) ասէ.
կարծիք էր առ նախնիս, թէ * պղատոն ծնաւ 'ի
,, կոյս մօրէ ||. ուրեմն նաև Քս կարծեաց հեթանո-
սաց հնար է կուսութբ ծնանիլ: Հրեայք ևս ժըխ-
տեն զայս Ճշմարտութի. և սակայն եթէ անկարե-
լի էր կուսի յղանալ և ծնանիլ՝ զիարդ ասէր ե-
սայի յառաջիկայ բնաբանիս. * ահա կոյս յղաս-
,, ցի և ծնցի որդի ||: Պատասխանեն այսմ՝ թէ
այդ ոչ ցուցանէ զկուսութբ յղանալն և զկուսու-
թբ ծնանիլն, այլ թէ կոյսն սաղմն առեալ ծնա-
նիցի: Բայց այդ պատասխանի ունայն է. զի թէ
միտք մարգարէին այդ էր, ոչ 'ի մէջ բերէր զայս-
պիսիս իբր նշան՝ ասելով. ինքնին տէր տացէ
նշան. զի կարէին պատասխանել լսօղքն. զինչ
նշան իցէ այդ. զի ամքն գիտեմք թէ կոյսն սաղ-
մնաւորութբ յղանայ և ծնանի. իսկ զոր ամքն գի-
տեն՝ ոչ տուեալ լինի այն 'ի նշան: Զոր և ասէ
կիւրեղ եճմացի 'ի վերոյգրեալ տեղին՝ խօսելով
'ի վերայ բնաբանին մերոյ՝ * Ահա կոյս յղասցի.
,, Նշան իսկ նորօրինակ ինչ պարտի երեւիլ. նշան
,, ջուրն որ 'ի վիմէն հոսեցաւ. նշան ծովուն պատա-
,, ռելն ||: Նա և դարձեալ գրեալ է յօրէնս. * կին
,, որ եթէ սերմն առցէ և ծնանիցի արու, պիղծ

,, լինի... և յորժամ ընուցուն աւուրք սրբուե՛նք՝։
ևբ. (ղևտ. ժե. 2.) Ա՛րդ՝ յորժամ էին դնի
յօրէնս կա՛ր՝ ի խոստմունս, ցուցանի թէ այն
թէուն՝ ի դիպուածս ինչ կարէ լինիլ և ոչ լինիլ.
ասպա թէ ոչ՝ ոչ էր կարօտ թէուե՛. ա՛ր յասէլն,
կին ոք եթէ ըմպիցէ գինի՝ և վտանգեսցի՝ ի մահ,
էնթադրի՝ թէ կարէ և առանց ըմպելոյ զգինի՝
վտանգիլ։ Ա՛ստ այսմ և յասէլն աստ, * կին ոք
,, եթէ սերմն առցէ և ծնանիցի՝ պիղծ լինի ևբ՝։.
էնթադրէ թէ կարէ և առանց սերմն առնլոյ
ծնանիլ՝ որ է ծնանիլ կուսուե՛. ասպա թէ ոչ՝ ընդ
դնէ՝ * եթէ սերմն առցէ՝։. և յայս միտ բառդ
եթէ՝ ոչ դնի աստ՝ ի վե՛ր ծնանելոյն, ասպա թէ
ոչ՝ պարտ էր դնել՝ * կին եթէ ծնանիցի՝։. այլ
դնի՝ ի վե՛ր սերմնառուե՛ ծնանելոյ. ը՛ ոլոյ կամ
ասել. կին եթէ սերմն առնուցու և ծնանիցի, պար-
տի սրբիլ. իսկ եթէ առանց սերմնառուե՛ ծնանիցի՝
ոչ պարտաւորի սրբիլ. ուրեմն հնար է և առանց
սերմնառուե՛ ծնանիլ։ Ա՛յց ծանի՛ր, զի հրէայք և
հեթանոսք ոչ եթէ ը՛ ինքեան անկարելի համա-
րին կուսի ծնանիլ՝ այլ զի ոլովհետև մեք հաւա-
տամք թէ՝ ո՛ր կոյսն զի՛ծ ծնաւ՝ ի մարմնի, ոչ կա-
րելով հաւատալ թէ ի՛ծ կարիցէ մարմին զգե-
նուլ և ծնանիլ, զկուսուե՛ ծնանիլն ե՛ւս ուրանան։
Ա՛յլ զի՞նչ ը՛դեմ էր նո՛ր հաւատալ այսմ. ասպա-
քէն ը՛ դրելոյ Հոմերոսի յոդիսեան գիրսն, (է.
8.) * կարծիք էր նախնեաց՝ թէ ի՛ծք՝ ի ձև և
,, ի զգեստ աղքատաց երկին առ՛ մե՛զ՝։. եթէ զայս
կարծիս ունէին՝ ասպա ոչ համարէին անկարե՛լի՝
թէ կարէ գալ ի՛ծ՝ ի ձև և՝ ի զգեստ մարդկուե՛։
Հրէայք հաւատան՝ թէ ի՛ծ մարմնաւոր տես-
լեամբ երևեցաւ աբրահամու, մովսէսի, ևբ. ասպա

կա՛

կարէր երեւիլ և ճշմարիտ մարմնով, ուրեմն կարէին եւ հաւատալ զԱծ 'ի մարմնի. և եթէ այսմ կարէին հաւատալ, ընդէր ոչ կարիցեն հաւատալ՝ թէ կարէ կուսական ծննդեամբ եւ երեւիլ ։ Իսկ չէ ինչ այն՝ թէ պայման ծնողին է կորուսմամբ կուսութե ծնանիլ. զի որպէս ասէ Տէրն Ղեւոնդ, ('ի Բ. Ճառ. ծնն. ՏԵՆ.) * սաստ ոչ միածի պայման ծնո-
„ ղի, այլ կամք և կարողութի ծնիցելոյն. որ կամէր,
„ և կարէր կուսական ծննդեամբ գալ յաշ‖ ։ Իսկ թէ գաւազանն ահարոնի կուսութբ ծաղկեցաւ առանց արմատոյ և առանց ոռոգման՝ և ետ պտուղ ընկուզի, (Թուոց. ԺԷ. Ը.) ընդէր ոչ կարասցէ օրիորդ մի կուսութբ յղանալ և կուսութբ տալ ըն-պտուղ ։

Է. Օ այս կուսական ծնունդ այլով իմն բանիւ եւ առաջի առնէ եսայի յասելն. (Կզ. Է.) * մինչչեւ
„ իցէ յղւոյն ծնեալ, և մինչչեւ իցեն հասեալ ցաւք
„ երկանց՝ ապրեցաւ և ծնաւ արու‖. ջ թէ մինչչեւ իցէ ծնեալ բնական կարգաւ՝ առանց հասելինելոյ ցաւոց երկանց՝ ապրեցաւ 'ի կուսութէ, և 'ի կուսութէ անդ ծնաւ զարու ։ Իսկ առ 'ի սաստուգել զայս յարէ անմիջապ. * ո՞ լուաւ ո՞ ետես այսպի-
„ ինչ՝ եթէ երկնեաց երկիր և ծնաւ ազգ մի ող-
„ ջոյն միանգամայն‖. ջ թէ յղացաւ կոյս երկիրն մարիամ, և ծնաւ. ուր զերկնելն դնէ փոխանունութե ձեւով՝ փոխանակ յղանալոյ. զի երկնելն է հետեւորդ յղութե. իսկ հետեւորդն դնի երբեմն փոխանակ նախընթացի. և ըստ այսմ կամի ասել. ո՞ լուաւ, ո՞ ետես՝ թէ երկնեաց՝ ջ յղացաւ կոյս երկիրն, և ծնաւ կուսութբ զազգ մի ողջոյն. և այն՝ * 'ի միում աւուր‖. զի ինննամսեայ յղութին իբր մի օր էր առ Տր կոյսն. վն զի թէպէտ և յղացեալ էր,

բայց ոչ ծանրացեալ: Այլ յաւելու ասել. * ծնաւ
ապա մի ողջոյն միանգամայն॥. ա՟յ թէ ծնաւ զորդի
մի՛ սկիզբն նորոյ ազգի միոյ. ուր զանուն ազգին դնէ
փնիկ սկզբան ազգին. որոյ ժողովուրդք պարագրին
՚ի մի սկիզբն՝ ա՟յ ՚ի ք՟ս. ո՟չ բազմութիւնք ոստոց ՚ի մի
արմատ, և բազում շառաւիղք ՟է մի կէտ ապակ-
ւոյ: Ի հարցանել աստ մարգարէին, ո՞ լուաւ, ո՞
ետես, թէ առանց երկանց և առանց ապականութե՟
լինիցի ծնանիլ, պնդնեմք՝ թէ մեք լուաք և մեք
տեսաք, զի կոյսն ծնաւ զ՟քս առանց ցաւոց եր-
կանց և առանց ապականութե՟. զի ո՟չ ասէ պետ-
րոս դամիանեանն, * որ կոյս մնաց ՚ի յղանալն,
„ոչ զգաց զցաւ ՚ի ծնանիլն॥. յոր յաւելու բեռ-
նարդոս. * ոչ ամուլ մնաց և ոչ ցաւ ծննդեան
„զգաց॥. ՟է որում այսպէս վայել էր պատուոյ
այնպիսի մօր: Նաև զի նոյն ինքն որդին՝ որ եկն
՚ի բառնալ զցաւս և զապականութի՟ երկանց եւա-
յի, անարժան համարեցաւ ցաւօք և ապակա-
նութ՟բ ծնանիլ ՚ի մօրէ. որպէս և պատշաճողութի՟
իւրն պահանջէր այսպէս լինիլ ՟է այլևայլ գլխոց:
Նախ՝ զի որպէս նա ինքն որդին առանց ապակա-
նութե՟ ծնաւ յարգանդէ հօր յառաջ քան զյա-
ւիտեանս, սոյնպէս պատշաճ եղև նմա յարգանդէ
մօրն ևս ծնանիլ ՚ի ժամանակի առանց ապակա-
նութե՟: Երկրորդ՝ զի որդին ա՟յ եկն իբրև լոյս.
ապա ո՟չ լոյսն առանց ապականութե՟ անցանէ ընդ
ապակի, սոյնպ՟ և որդին ա՟յ առանց ապականութե՟
եանց ՟է կուսն. * ոչ բեկանէ զհայելին շառաւիղ
„արեգականն. (ասէ օգոստինոս.) սոյնպ՟ և ոչ
„խախտեաց զամբողջութի՟ կուսին մուտ և ել
„ա՟ծութե՟ն॥. ՟է որոյ կուսուհի ն՟ր օրինակեցաւ յա-
պակին յայն որ ՟է աւանդելոյ բազմաց եդաւ ՚ի

պա-

պատուհան տասպանին. զի տասպանն էր օրինակ
հուսին, իսկ ապակին օրինակ հուսուն ընդ
որ անցեալ յաւիտենական լուսոյն՝ լուսաւոր ա
րար և ապրեցոյց զմեզ կենդանիս, յոր զմեզ մարդ
Լսրդրդ՝ զի քո ասէ բան. ապա ոմն բանն առանց
ապականուն Ծնանի՛ի սրտէ, այնպէս և բանն ած
առանց ապականուն Ծնաւ՛ի հուսէ։ Կարձէ՛
ոմն բանն ձայնաւորել առանց ապականութե՛ն ան
ցանել ընդ ականջս՝ և և առանց ապականուն ելա
նել ընդ բերանն, այնպէս և բանն աՀծ ձայնա
ւորեալ՝ յոր մարմնացեալ, առանց ապականութե՛
ել՛ի՛ծոց հուսէն։ Ոչ սոսկ իբր ընդ խողովակ ան
ցանելով՝ այլ Հղմարտապէս Ծնանելով. որով և եղև
որ կոյս Հղմարիտ մայր Հանդերձ հուսուն, և
Հղմարիտ կոյս Հանդերձ մայրութե՛ն. մայրութի՛ն
զհուսուն՝ փարելով, և հուսուն՛ի՛ն ընդ մայրաւ
միանալով։ Կ՚ուր Հայելով առաքեալն ասէ. (երդ.
է. 2.) * պորտ քո Թաղոյկ Հախարակ եայ ։ ՛ի
Թաղոյկի գինի գինի և ջուր, որք այնպէս միանան,
մինչև լինիլ մի. այնպէս և յորովայն հուսին միացան
հուսուն և մայրուն (Համ բեղմնաւորուն) ան
բաժանելի. ոչ՛ի կոյս միայն պահասեցաւ՛ի բեղ
մնաւորութէ Ծննդեան, և ոչ՛ի Ծնանիլն նուա
զեցաւ՛ի կատարելութէ հուսուն։ Յորոյ ապացոյց
՛ի գրախտին միացան գարուն Ծաղկալից, և աշուն
պտղալից. ոմն է տեսանել և՛ի Ծառս ինչ՝ Ծաղիկ
և պտուղ՛ի միասին. ըստ որում և՛ի ոք կոյսն միա
յեան Ծաղիկ հուսուն գարնայնոյ, և պտուղ բեղ
մնաւորուն աշնայնոյ։ Կ՚ուր լինի եղև այս և սքան
չելի. որոյ վ՚ա ասէ ած բերանով մարգարէին.
(եսայ. խե. 19.) * ես առասիկ նոր գործեմ. որ
այժմ յայտնեսցի ։ Կ՚ըդարև նոր. աղջիկ մի Ծնցի

զորդի կուսուհւոյ. և 'ի մնալն անխախտուն 'ի կու-
սութե՛ եղիցի բեղմնաւոր 'ի մայրութե, 'ի մայրութե
կոյս, և 'ի կուսութե մայր. զուրախութի մայրական
ժառանգելով, և զցնծութի կուսութե վայելելով. և
ոմն ասէ մեկնիչն. * մայրութբ 'ի վր որդւոյն ցնծա-
,, լով, և կուսութբ 'ի վր իւր բերկրելով ||:
Ըստ կուսութեն կոչի քոյր, և ըստ մայրութեն հարսն.
* քոյր իմ հարսն ||. (երգ. դ. 11:) Ըստ մայրու-
թեն պարտէզ բարեբեր, և ըստ կուսութեն փակեալ.
* պարտէզ փակեալ ||. (երգ. դ. 12:) Ըստ
մայրութեն աղբիւր ջրոյն կենդանութե, և ըստ կու-
սութեն կնքեալ. * պարտէզ փակեալ քոյր իմ
հարսն, պարտէզ փակեալ և աղբիւր կնքեալ ||.
(երգ. դ. 12.) Ըստ մայրութե՛ դուռն մտից և ե-
լից որդւոյն այ, և ըստ կուսութեն՛ փակեալ. (եզեկ.
խդ. 1:) Եւ զի մեծ են այս սքանչելիք կուսութե
'ի մէջ այլոց հրաշից, նմին իրի ասէ նիւսացին.
* ո՛ հրաշք մեծ՛ (մի և նոյնն) իցէ կոյս և մայր.
,, զորդի ծնցի, և կոյս գտցի. տեսանեմ արդեօք
,, նոր գործ բնութե. յայլ կանայս ցորչափ ոք 'ի նմ
,, կոյս իցէ՛ ոչ է մայր. զի յետ որոյ մայր եղև՛ ոչ
,, ունի զկուսութի. իսկ աստ երկաքանչիւր ոք 'ի
,, միասին զուգընթանան. զի նոյնն՛ և մայր և կոյս.
,, ոչ կուսութին զծնունդն արգել, և ոչ ծնունդն զը-
,, կուսութին եղծ ||: * ո՛ դուստր 'ի վերք զնմ դըր-
,, տերս օրհնեն. (ասէ օգոստ. Ճառ. ծնն. քրի.) զայր
,, ոչ գիտաց, և զայր յորովայնի պարագրեաց ||:
Եւ ինքն ամբրոսիոս. (Ճառ. յաղ. կուս. գլ. Է.) ա-
սէ. արդարև 'ի մէջ հրաշից մեծ է 'ի մահուանէ
'ի կենաց վերածել. բայց մեծ քան զայն է՛ կոյս
յղանալ, կոյս ծնանիլ, և կոյս մնալ. եղիա
յարոյց, եղիսէ ևս յարոյց. այլ կուսական ծը-
նունդ

նուագդ մի միայն է, մի միայն եղև, և ոչ երբեք լինի
ցի. Հոգևոր կուսութիւն դուստր. մարմնաւոր կուսու-
թիւն մայր ։ Այս որոյ գրէ սուրբն Լեհ դուստր
լինիլ ուսուք միանգամայն և մայր, չէ հնար՝ բայց
եթէ երկոքին ևս կուսութիւն իցէ. մարիամ հոգևոր
կուսութիւն դուստր եղև այ, և մարմնաւոր կուսութիւն
մայր նորա ։

Այլ ոմն այսու կուսութիւն ՚ի կոյն կոչի Թագուհի
կուսանաց, և ևս կոյս կուսանաց. զի այլ կոյսք՝ կոյս
մնալով ոչ ծնանի և ոչ կարեն ծնանիլ. ուստի և ևս
միայն դուստր հոգևոր, և ոչ մայր բեղմնաւոր՝
այլ խորհրդաւոր ։ իսկ ՚ի կոյն դուստր զոլով
եղև մայր բեղմնաւոր, ուստի և եղև կոյս պե-
րազն քան զկոյսս. յոր միտ կոչէ զինքն * մայր
բարձրացեալ ՚ի լիբանանն ։ (սիրաք. ի՛է. 17.) ուր
մայրին նշանակի Թագն ծառայ. և ըստ այսմ ՚ի
կոյն եղև Թագր կամ Թագուհի լիբանանու,
այր Թագուհի կուսութե հաւօրէն կուսից, պարա-
գրելով զնա իբրև զշեղջ ցօրենոյ ՚ի մայրական կու-
սութե, և ՚ի կուսական մայրութե. առ որ Հայն բանն
այն՝ զոր ասաց սողոմոն. (երգ. է. 2.) * որովայն
քո ոսկի շեղջ ցորենոյ փակեալ շուշանաւ ։ իբր Թէ
ասէր՝ որովայն քո օրհնել՝ ծնաւ զցորեանն կենաց
և զշեղջս կուսանաց և ամ փրկելոց ։ Ո՛ շեղջ ցորե-
նոյ ասելով կամի յայտ առնել ևս, Թէ որովայն
կուսին ուրախութի մեծ ետ ամին. զի ամքն կարօտ
էին պտղոյ որովայնի նր. և զայս ուրախութի ցու-
ցանէ շեղջն. վ՛ր զի շեղջն է՝ որ ուրախ առնէ զվաս-
տակաւորն. քանզի որ սերմանէ զցորեան՝ ոչ ուրախա-
նայ ՚ի ցանելն, զի ոչ գիտէ Թէ զինարդ բուսանի
ցին. ոչ ուրախանայ և ՚ի հասուննալն, զի կան
դեռ ՚ի վտանգի. ոչ ուրախանայ և ՚ի հնձելն, զի

չէն

չէն աղատ յարկածից. իսկ յորժամ ժողովէաք
շեղջակուտէ՝յայնժամ ակսանի ուրախանալ՝ և ա՛ղի
և քաղաքք ոչ այնչափ ուրախանան՝ ի վերայ այլոց
իրաց՝ որչափ՝ ի վէր լիուռե շեղջակուտեալ ցորենոյ.
՝ի սոյն սակս առաջի առնէ զշեղջ ցորենոյն հանդ
դերձ յաւելուածովք յասէն.* փակեալ շուշանաւ։
այր պարիսակեալ կուսութեաբ. զի շուշանն է նշան
կուսուէ. (զայսմանէ տե՛ս և՛ ի Ճառն Ժ. յօդ. Է։)
Ը. Եւսկ թէ ընդէր կամեցաւ Քս՝ զի՛ ի կուսէ ծընի
ցի և կուսութէ կատարեսցի այս խորհուրդ, պատաս
խանեմ՝ թէ վա՛ զի չէր պատեհ այլազգ լինել. քան
զի ըստ առածին, * չէր արժան այր ծնանիլ՝ եթէ ոչ
,, ի կուսէ. չէր արժան և կուսի ծնանիլ՝ եթէ ոչ
,, զայծ ։ նա զի և պատշաճողուն իրին այսպէ պա
հանջէր ըստ բազում դէպոց. նախ՝ ի կոզմանէ
խորհրդոյն. երկրորդ՝՝ ի կոզմանէ քսի. երրորդ՝՝ ի
կոզմանէ ծ՚ա կուսին. և չորրդ՝՝ ի կոզմանէ մերմէ։՝՝ ի
կոզմանէ խորհրդոյն մտածել, սովին այսու պատ
կառելի յուցաւ առ ամենն այս խորհուրդ. վա՛ զի
եթէ առանց կուսութէ լինէր՝ չէրևէր մեծ ինչ
և գերազանց. իսկ կուսութէ լինելով այնչափ մեծ
երևեցաւ և այնչափ գերազանց, մինչև գժուարիլ
՝ի հաւատալ։ Ուր ասէ՝ զբն իդնատիոս ածաղ
գեաց. (՝ի թուղթն առ հերոմէնէս սարկաւագ.)
* արժան էր արարչին ոչ ըստ հասարակ կարգի
,, (ծննդեան), այլ գերազանց և զարմանալի ծնընդ
,, դեամբ՝(այր կուսական ծննդեամբ), գալ իբր Ճար
,, տարապետ ամի, և իբր հաստիչ ծննդեան ։՝՝ ի
կոզմանէ քսի մտածել՝ այլևայլ պատճառք են. մի՝
զի ըստ ամբրոսիոսի և ըստ օգոստինոսի և ըստ այլոց, ոմն
առաջին ադամ եղև՝ ի կոյս երկրէ, (զի դեռ չէր
գործեալ երկիր). սոյնպէս և երկրորդն ադամ՝ ի
կոյս

կոյս մօրէ . (Ծնն. ք. 7։) Արկրորդ՝ ըստ տերտուղ-
անոսի . (՚ի Ջատ . յաղ՚ մարմնոյն քնի .) * պատ-
,, շաճ էր քնի, ոչ ՚ի մարդկային սերմանէ ծնանիլ .
,, զի մի՛ ըստ ասի՝ (այ առենևին յառնէ և ՚ի կնոջէ)
,, լինելով որդի մարդոյ՝ ոչ երևեսցի կատարել որդի
,, այ, և չունիցի ինչ առնել (յայտմ մասին՝ քան զսո-
,, ղոմոն ‖ ։ Արդ՝ ըստ նմին տերտուղիանոսի . որով-
հետև ՚ի սերմանէն այ եղև՝ այ ՚ի հոգւոյն սրբոյ, ոչ
էր արժան լինիլ և ՚ի սերմանէ առն ևս ։ Ըստ՝
զի մի՛ ունիցի զերկուս բնական հարս, այլ մի հայր
միայն՝ և մի մայր միայն. հայր յերկինս անմայր, և
մայր յերկրի անհայր ։ Իսկ եթէ առանց կուսու-
թեէ ծնանիլ՝ այլազգ լինէր։ Հինգերդ՝ զի քո ծը-
նաւ թէր և ոչ թէ թագրելի. ըստ այնմ (մատ. ք. 2.)
* ուր է որ ծնաւ արքայն հրէից ‖ . ուրեմն պարտ
էր՝ այնպիսի ծննդեամբ ծնանիլ՝ որ իցէ թագ և
թէր ծննդեան ՚ի կարգի բնութե. իսկ այս ծնունդս
է կուսութէ ծնանիլն, որ գերազանցէ քան զամ ծը-
նունդս , և թագրէ ՚ի վէր ամ ծննդոց ։ Վեցերդ՝
զի որովհետև որդին այ էր անմահ և մահկանա-
ցու , պատշաճ եղև ծնանիլ յայնպիսւոյ՝ որ իցէ
անմահ և մահկանացու . անմահ ՚ի կուսութէ՝
այ անխախտելի ՚ի կուսութէ , և մահկանացու ՚ի
մարմնաւորութէ . ոչ զի ՚ի մահկանացու մօրէ ծնցի
իբր մահկանացու, և յանմահ մօրէ՝ այ ՚ի կոյս մօրէ
ծնցի իբր անմահ ։

Եօթներդ՝ զի ցուցցէ՝ թէ ինքն Աշմարիտ մարմին
զգենուլով՝ կարօղ է նուիրն մարմնով իբրև ամ մար-
մնոյ թափանցել ըստ մարմին կուսական ոչ ձայն ըստ
որմն. յորոյ ասպայոյց թափանցելով էլ՚ի գերեզմա-
նէ , և թափանցելով եմուտ ՚ի վերնատունն . ուր
ասէ օգոստինոս, (Ջատ. Ջիբ. ՚ի վէր յոլիբ.) * դրունք
,, փա-

,, փակեալք ոչ ընդհմայեան մարմնոյն քան՝ յորում
,, եր ածուածին. ոչ կամեցաւ ընթեալ դուռն
,, մտանել, զի ցուցցէ՝ թէ՝ ի ծնանիլ իւր ան-
,, խախտելի մնաց կուսութի մերն։ Այս զի անհաս
լիմն է այս՝ի սոյն ակնարկելով սողոմոնի ասէ. (ա-
ռակ. Ը. 19.) թէ * անհնարին է ինձ իմանալ...
,, զձնունդսն առն յերիտասարդուե իւրում։ այ ըզ-
ձանասպարհորդել քան ընթ կոյսն՝ի ձեռն թափան-
ցուե՝ի կոզմանէ կուսին մտածել՝ այլևայլ պատ-
ճառք բերին՝ի մէջ. մի՝ զի ոմն գրէ Թովմաս ագուի-
նացի. (յայտ. Ը. 37.) արժան էր * զի ոչ միայն
,, միտք մերն այ լինիցի նը՝ի մեղաց, այլև մարմին
,, նը հեռի իցէ յամ ապականութէ մարմնական
,, ցանկութէ։ Երկրորդ՝ զի արժան էր նը կու-
սին՝ի մայրուե իւրում զարդարել այ առաքի-
նութք. և զի կուսութին է հրեշտակային՝ ինն առաքի-
նուի, ուրեմն արժան էր և՝ի մայրուե անդ կու-
սութէ զարդարել. իսկ այս ոչ կարէ այլազգ լինիլ՝
բայց եթէ կուսութէ ծնանելով։ Երրորդ՝ զի այն
պիսի անձն պարտ էր ընտրիլ՝ի բովանդակ ցեղ՝ի
մայրութէն այ՝ որ իցէ՝ի վերք քան զնա. իսկ զի իցէ
յայ՝և չիցէ մտեալ յայ, այլ ամենևին կոյս. այնպէս
կուսութ՝ (ասէ բարսեղ. Ձառ. յաղ. ծնն. այն.) որ
չունիցի ինչ հաւասարուի ընթ կանայս, և միայն այ
իցէ հաձոյ։ Չորրդ՝ զի մարմինն՝ որ ընդունարան եղև
բանին այ, մի լիցի ընդունարան երկրաւոր զօրու-
թէ (այ սերմանն առն). որով ընթ ասելոյ գրիգորի
նիւսացւոյ (՚ի Ձառն. ծննն. այն.) դերագոյն ցու-
ցի մարմին կուսին ընթ զկոդիս այլոց. * յայլս ասէ
,, հաղիւ հոգի նայ ընդունի զներկայութէն հոգւոյն
,, այ. իսկ՚ի կոյսն նաև մարմինն եղև ընդունակ
,, հոգւոյն։ Հինգերորդ՝ զի ոմն՚ի ձեռն կուսի ե-

մուտ

մուտ մահ յ՚ի՝ քզի դեռ կոյս էր եւայ, սոյնպէս ՚ի ձեռն կուսի մտոյէ կեանք յ՚ի. եւ որպէս կործանումն մեր եղեւ ՚ի ձեռն կնոջ ելելոյ յառնէ առանց խառնման, սոյնպէս եւ կանգնուածն մեր լինէր ՚ի ձեռն առն ելելոյ ՚ի կնոջէ առանց սերման։ Քանզելի ինձ եղեւ այն, զի ած միայն յաղագս եհան զկինն. բայց այս աքանչելիս փոխեցաւ այժմ զի միայն ՚ի կնոջէ եհան զերկրորդն ադամ։ ՚Ի կողմանէ մերմէ մտածեալ՝ առաջինն պատճառն այս է. զի ըն նախադրելոյդ՝ ոչ ՚ի ձեռն կոյս մօր ապականել եղաք և անկաք յերեսաց ած, սոյնպէս ՚ի ձեռն կոյս մօր նորոգեսցուք և հաճոյասցուք ած. ևս և ունիցիմք մեզ կոյս մայր։ Այլ պատճառն է՝ զի ցուցցի մեզ՝ թէ քանի՛ մեծ իցէ և յանկալի վճարակ կուսուէ. մինչև նա ինքն որդին ած ևս ցանկացաւ ծննանիլ ՚ի կուսէ. և ետ մեզ օրինակ հետևիլ կուսուէ և ծնուլթէ։ Երրորդ պատճառն է՝ զոր տայ ըզն օգոստինոս ասելով. (՚ի Ճառն յաղ. կուսուէ. յոդ. 6.)*արժան էր գլխոյ մերում ,, վանն երևելի նշանայ՝ (այ առ ՚ի տալ զերևելի ,, նշանս,) ծննանիլըն մարմնոյ ՚ի կուսէ, զի ցուցցէ՝ ,, թէ անդամք իւր հանդերձեալ են ծննանիլ ըստ ,, հոգւոյ ՚ի կոյս եկեղեցւոյ։ Ո՞ սոյն գրէ և մեծն գրիգոր. (՚ի սաղ. ապաշխ։)

Լե. Կուսուի՛ ըզ ածածնին մտածի ըն անցելոյ, ըն ներկայի և ըն ապագայի. այ նախ ըզ զծնուածդն, ՚ի ծնընդեան, և յետ ծննդեան. և ըն այսմ՛ ըզ ածածինն ասի միշտ կոյս. և այս ոչ է սոսկ աւանդուի եկեղեցական կիր աւանդուի առաքելական, այլ աւանդուն ածային, և բան հաւատոյ ըն դաւանելոյ կաթուղիկէ և առաքելական՛ ըզ եկեղեցւոյ։ Այ՛ եթէ ոք ուրասցի զայս՝ է հերետիկոս և նզովեալ։

եալ. զի նա եկեղեցին ոչ դաւանի զնա կոյս մայր ՚ի, սոյնպէս դաւանի զնա միշտ կոյս։ Այլ նախ այն՝ թէ յառաջ քան զծնանիլն զնա՝ կոյս էր, յայտնի աւանդեն մատթէոս և ղուկաս աւետարանիչք. (մատ. ա. 22։ ղուկ. ա. 35.) և այնպիսի բանիւք հաստատեն, զոր և հերետիկոսք ոչ կարացին ուրանալ։ Ո՛ ոչ կարաս աւետարանիչ քաց ՚ի յայտնի դնելոյ զայն՝ զայլ ինչ և ՚ի մէջ բերել. զոր արժան է ուշ քննել աստ. լաւ զի հայելով նմ ՚ի ծնունդս երկուց՝ վասն եղիսաբեթի ասէ. * և եղիսաբեթի լցան ժամանակք ծնանելոյ ‖. (ղուկ. ա. 57։) Իսկ վ՚ա՛ռ կուսին ոչ ասէ ձեռնադիր, այլ ա՛ռ՚ յայտնէ. * լցան աւուրք ծնանելոյ նորա ‖. (ղուկ. բ. 6.) և ընդ երեք այս զանազանութիւն բառից. վ՚ա՛ռ զի ժամանակք փակեն եթէ զտիւս և եթէ զգիշերս. իսկ աւուրք ասին տիրապէս տիւքն, որք են լոյս, յորում չկոք խաւարք գիշերոյ։ Եղիսաբեթի կանխեաց գիշեր անկուսութեան. իսկ ՚ի՛նչ կոյսն ոչ եղև այսպիսի գիշեր. ՚ի ժամանել ատա ժամու խոստմանն և ձայնի մարգարէութեանն, լցան լուսաւիսակ աւուրք ծնանելոյ նորա։ Այս սակս ասէ քրիստոս. * մարիամ պարտի առնել օր, յորում վայելեաց միշտ լոյս ճշմարիտն, և ոչ երբեք կալաւ խաւար ՚ինձմէ տեղի ‖. և յարէ և ս, թէ նա է * օր ամենապայծառ՝ ոչ երբեք խաւարեալ ,, բեալ ‖։ Իսկ թէ պատշաճ էր այսմ այսպէս լինել, տես ՚ի ձառն. ՚ձ. հատ. ՚ք. յոր արժան համարիմ յաւելուլ և զայս, թէ որովհետև վախճան մարդեղութեանն էր ծնանիլ որդւոց մարդկան յորդիս ՚ի՝ ոչ յարենէ մարմնոյ և ոչ ՚ի կամաց առն՝ (յովհ. ա. 13.) այլ ՚ի զօրութենն ՚ի, պատշաճ էր՝ զի և նոյն իսկ խորհուրդն սկսանիցի ոչ յարեն

նէ

նէ մարմնոյ զուգակցութիւն առն, այլ միայն ի զօրութենն այ՝ կուսական յղութիւն. յորում չգուցէ մանր խաւարի մարմնաւոր ներգործուն։ Իսկ վասն կոյս մնալոյ յոբ ասծածնին ի ծնանիլն անդ զյ՝ յայտնի աւանդի յաւետարանին. (մատ. ա. 22։ զուկ. ա. 35.) զոր և աներկբայ դաւանի յոբ եկեղեցի, ըստ որում և յոբ հարք քարոզեն։ Իրանոս. (գիրք ճ. ընդէմ վարդենտիանոսի. գլ. 31.) և մեծն թարսեղ. (գիրք յայտ. ՃՂ" կուսութեն.) միաբան գրեն ընդ այլ յոբ հարս, թէ ոչ ազամ կուսութիւն ստեղծաւ, այլ նաև և քս կուսութիւն ծնաւ։ Ասէն հիլարիոն. (ի քանն ընդէմ ռուփինոսի) ասէ. * յոբ կոյսն „ ոչ այլապէս՝ եթէ ոչ հոգւով յոբվ ծնաւ դէս ի „ կուսական արգանդէ ։ և առ եպիտեկտոս՝ կոչէ զկոյսն * անխախտելի ի ծննդեան. յորում ասէ „ այնպիսի նոր ինչ եղև, որպիսի ոչ երբեք եղև „ յայլ կանայս. (այ կուսութիւն ծնանիլ) ։ Իսկ փան. (գիրք. ճ. գլ. ը. հերետ. 78.) գրէ. * զհայրդ „ ասէ կարեն արատս դնել անարատ կուսին՝ որ „ արժանի եղև լինիլ բնակարան որդւոյն այ, և „ անխախտ ծնանիլ զնա. յոյր սակս իսկ ընտրեալ „ էր ի հաղարատորացն ինչի ։ Գրէ և մեծն գրիգոր (ի սաղ. ապաշխ.) * մարիամ ծնաւ կոյս. „ և յետ ծննդեան միայ անապական ։

Ճ. Իսկ թէ հիրաւի նաև յետ ծննդեան միայ կոյս, ի բազմ գլխոց կարէ յուցանիլ Իսկ՝ զի է թէ յառաջ քան զծնանիլն և ի ծնանիլն կոյս էր, ապա ևս առաւել յետ ծննդեան. զի ոչինչ հարկ կայր խախտելոյ կուսութե. վասն զի եթէ յղուհին և ծնունդն՝ որ բնականաբար պահանջէ զբաղձուհի կուսութե՝ կուսութիւն եղև, որչափ ևս ոչ յղացեալն և ոչ ծնանիլն. արդ յայտ է թէ յոբ կոյսն

յետ

յետ քնոյ ոչ յղացաւ և ոչ ծնաւ զոք. ապա մնաց կոյս. * այդ դուռն փակեալ կացցէ, և մի բաց-
,, ցի, և մի ոք անցցէ ընդ դա. զի տ՟ր ա՟ծ ի՟ղի մտցէ ընդ
,, դա, և եղիցի փակեալ ‖. (Եզեկ. ԽԴ. 2։) Երկ՟դ՝ զի ոչ վայել էր կուսին՝ զկուսութիւն իւր՝ որ հրաշագործեցաւ 'ի նմա՝ կամովին կորուսանել։ Երր՟դ՝ զի ինքն այնք՟ մեծ համարէր զկուսութիւն իւր, մինչ զի հրաժարեցաւ 'ի ծնանելոյ զա՟ծ՝ եթէ լինէր նմա այն կորուսմամբ կուսութեան. ապա որչափ ևս սոսկ զմարդ ծնանելոյ։ Ապաքէն նա 'ի սկզբան անդ յաւետիսին ասաց՝ թէ չէ հնար լինել այդմ, զի ինքեան ոչ է պատշաճ գիտել զայր. և յորժամ իմացաւ թէ առանց առն լինելոց է յղութիւն յոր՝ յայնժամ էառ յանձն. զիարդ ապա յետ ծնանելոյ զա՟ծ յօժարէր գիտել զայր։ Չորր՟դ՝ զի եթէ նա յետ ծնանելոյ զա՟ծ կամէր ամուսնանալ ընդ այրում՝ այդ լինէր նմ՟ ևս ցանկութե՟ն. իսկ այս ա՟մ իրօք և ը՟ն ա՟մի հեռի էր 'ի նմանէ. ո՟չ հեռի է ցրտութի 'ի հրոյ։ Հինգեր՟դ՝ զի այդ նախատինք լինէր նաև հոգւոյն ս՟րբոյ. ը՟ն որում նա ինքն եղև փեսայ ս՟րբ կուսին, և գործեաց յարգանդի ն՟ր զգործ մարդեղութեա՟ն. ապա չէր վայել փառաց ն՟ր թողուլ՝ զի ունիցի ս՟ր կայան և զայլ փեսայ խախտիչ կուսութե՟ն. և ապականեալ լիցի յայլմէ, կ՟մ բեղմնաւորեալ, ուր ինքն բեղմնաւորեալ էր զնա և սրբեալ։ Վեցեր՟դ՝ զի այդ կորուստ կուսութե՟ն յաւէտ 'ի յովսեփայ էր լինելոց քան յայլմէ. իսկ այս ամենևին անվայել էր յովսեփայ. զի որովհետև ինքն գիտաց՝ թէ հոգին ս՟ր արդասաւոր արար զարգանդ ն՟ր, յանդգնութի լինէր նմ՟ մերձենալ 'ի նա. մանաւանդ զի և ինքն բոլորովին կոյս էր՝ զորմէ ունիմք խօսել 'ի վախճան գրոցս։ Եօթն-

երորդ՝ զի այս կորուսեալ կուսանէ հնձեցարերը ՚ի ոք կոյսն զկամս ունելոյ զայլ որդի ևս. իսկ այս ընդէմ եր նախ՝ կատարելոյն ծրյ կուսին. զի կամին ծրյ նանիլ և զայլս, նշանակեր՝ թէ զառաջինն ծնեալն ոչ համարի ամենևին կատարեալ, հիմ թէ չեր նիմ բաւական, և հիմ թէ ոչ շատանայր նա այնպիսի որդւով՝ զոր պիտեր լինիլ ածծ, և վ՚ո անկատար համարելոյ զնա՝ յօժարեր ունել և զայլ։ Ընդդէմ եր երկիդ՝ և որդւոյն. զի նա ոչ ըստ ածծային բնու- թեն եր միածին որդի հօր, մինչև անհնարին լի- նիլ նիմ ունել և զայլ եղբայր, սոյնպէս ևս կամեր լինիլ միածին որդի մօր։ Ընդդէմ եր երրորդ՝ և կատարելոյն ծննդեանն. վ՚ո զի որդին այ՝ որ եղև եղբ ծննդականուն ծրյ կուսին՝ իւրով գերազանցու- թէ գրաւեաց զայն. և ըստ այսմ ոչ հայրն երկնաւոր ոչ կարէ զայլ որդի ծնանիլ սոյնպէս և ոչ մայրն երկ- րաւոր զայլ։ զի որպէս որդին ՚ի ծնանիլն ՚ի հօրէ՝ լրացեալ հաւասարեցաւ ծննդականուն հօրն ըստ ածծու- թեն, սոյնպէս և ՚ի ծնանիլն ՚ի մօրէ՝ լրացեալ հաւա- սարեցաւ ծննդականուն մօրն ըստ մարդկուն. ոչ զի պակասեր կարօղականուն ՚ի հայրն և ՚ի մայրն, այլ զի ոչ գոյր պակասուն ՚ի ծնեալն, մինչև բո- վանդակել նմա զծննդականուն հօրն իւրով անբաւուքն, և զծննդականուն մօրն իւրով դերազան- ցուքն։ Յայս ամ բովանդակի առաքն այն՝ թէ * ոչ ոք մարմնացաւ ՚ի կուսէն՝ եթէ ոչ ածծ. ոչ ,, ոք ծնաւ յարդանդէ նր՝ եթէ ոչ ածծ. ոչ ոք դիե- ,, ցաւ կաթամբ նր՝ եթէ ոչ ածծ ‖։ Առարկեցէ ոք. քո ասի լինիլ անդրանիկ որդի ծրյ կուսին. ու- րեմն ծր կոյսն ստուգաւ և զայլ որդի։ Պատաս- խանեմ. յասելն զքեզ անդրանիկ՝ ոչ նշանակի լինիլ այնպիսի որդի՝ զկնի որոյ ծնեալ իցէ այլ որդի,

այլ այնպիսի՝ քան զոր յառաջ չիցէ ծնեալ. զի
ոբ գիրն (Ելից. լՂ. 20.) զայսպիսիս կոչէ անդր-
նէ, և հրամայէ զայսպիսիս սրբել ամն, որք և կո-
չին նախածին. անդրանիկ ասի և նա՝ որ լիցէ մի
միայն. յոր միտ որդին այ ասի և անդրանիկ հօր.
(տես ՚ի մեկն. մատ. գլ. ա. ՚ի վերջն։) Այորհըր-
դաբար՝ անդրանիկ ասի քն՝ հայելով յորդեգրա-
կան որդիս, որք որդիացան հօր այ և ոբ ա՛ծած-
նին. (տես ունիմք ասել ՚ի Ճառն. ՚ի. յօդ. 5։) Այսկ
թէ քն ունէր զերբարս և զքորս, այդ ասի ըստ մեր
ձառոր արենակցուե, և ոչ ըստ բուն եղբայրուե. տես
՚ի Ճառն ոբոյն յովսեփայ ՚ի վերջ գործոյս։ Ա՛ռար-
կիցէ ոք գարձեալ. գրի յաւետարանի, թէ ոբն
յովսէփ ոչ գիտէր զնա՝ մինչև ծնաւ զորդին իւր
զանդրանիկ. ուրեմն յետոյ գիտաց։ Ա՛յսմ պատաս-
խանի առնեն ոմանք՝ թէ այդ ասի ըստ ոչ Ճանա-
չելոյ ոբոյն յովսեփայ զգերապանցուի կուսին. իբր
թէ ասացեալ էր. ոչ գիտաց, այ ոչ եղև հաստա՝
թէ քանի՛ արժանապատիւ իցէ ոբ կոյսն, մինչև
ծնաւ զյն, և յայնժամ գիտաց զարժանապատ-
ուՃուի նո։ Ա՛յլ այս մեկնուի զոր և աւանդէ ոս-
կեբերան. (՚ի մատ. ա. տեսուի. ք. 2.) ոչ հաւասար
ըմ բանիդ գրոյն. զի ոբ գիրն զբաւդ գնոել՝ ՚ի
նիւթ ամբաստանուե, ՚ի կիր առնու փոխանակ զու-
գակցելոյ. արդ յաւետարանի աստ զամուսնուե
ն բանն, և ոչ թէ զՃանաչմանէ կամ զոչ Ճա-
նաչմանէ արժանապատուՃուե։ Ա՛յլք իմանան
ըստ ոչ տեսանելոյ, կամ ըստ ոչ հայելոյ. վ՚ա զի ասեն
ցորքան ունէր մարիամ զյն յարգանդի, լոյս Ճա-
ռագայթէր ՚ի նմանէ, մինչև ոչ կարել՚ երբեմն յով-
սեփայ հայիլ ՚ի նա. ոչ ասի զերեսացն մովսէսի.
(Ելից. լՂ. 30.) բայց յետ ծննդեանն համարձակ

տեսա-

տեսանէր, ևն։ Յ. յս կարծիք ևս է անտեղի. զի ոչն այս տեղեաց էր զամիսս լինն. և զայն ուշեին տեսանել ոչ միայն ՚ի ձեն յովսեփ, այլ և այլք. յորմէ ծագէր ունկարդ կարծիք, համարելով զայն՝ եր. ևոյթ լինչ կախարդական։ Յ. պա ասելի է՝ թէ յայդ քան բառս ոչ գիտաց՝ գնի փոխանակ ոչ մերձենալոյ ոչ յառաջ և ոչ զկնի։ Ոսկ թէ յաւելեալ լինի բառս գնէլ, այդ առաւել ևս հատատե զոչ մերձենալն. վ՚ս զի այդ բառ ոչ ցուցանէ ասա զՀետևումն այլազգ լինելոյ, այլ զհատատութեան եղելոյն. զրյասելն՝ (՚ի սաղ. ՃԽԹ. ւ.)
* նո՛ստ ըս աջմէ խամէ՝ մինչև եդից զթշնամիս քո
,, պատուհանդան ոտից քոց ‖, բառդ գնէլ՝ ոչ ցուցանէ՝ թէ յետ գնելոյ զթշնամիս ըս ոտիւքն քո՛ի՝ ոչ ևս է նստելոյ ըս աջմէ հօր, այլ թէ նստէր ցայնժամ՝ և զկնի ևս նստելոյ է ըս աջմէ հօր յՀիտն։ Յ. ստ սմին և աստ յասելն՝ * ոչ գիտեր զնա՝ մինչև
,, ծնաւ ՚ի, բառդ գնէլ՝ ոչ ցուցանէ՝ թէ յետոյ այլազգ լինչ եղև, այլ թէ ոչ երբեք գիտաց յովսէփ զմարիամ. ոչ յառաջ քան զծնունդն, և ոչ յետ ծննդեան. (զայսմանէ տես ՚ի մեկն. սաղ. ՃԽԹ. ւ։) Օ այսոսիկ եղեալ զկուսուէ՝ զբ ասծածնէն ըս ասծային աւանդուէ՝ և ըս անստերիւր դաւանուէ կաթուղիկէ եկեղցւոյ՝ կինքեմք զբան մեր ՚ի խոստովանուի Հնմտոյ՝ թէ՝ զբ կոյսն մնաց միշտ կոյս. և ըս այսմ անուանս կոյս՝ ընծայի նմա իբր առասպական յորջորջումն. մինչև յարտասանելն և կի՛ ՚ի գրելն՝ Դեղ կոյս, կի՛ զբ կոյս, իմանալ այնու զբ ասծածինն, դաւանելով զնա ամենևին անարատ ՚ի կուսութէ՝ եթէ ՚ի յղանալն, եթէ ՚ի ծնանիլն, և եթէ յետ ծնանելոյն։ Յս այսու դաւանութ երգեմք առ նա ՚ի շարականի՝ յասելն.

* երկս խորհուրդս (այսոքիկ) սոսկալիս 'ի քեզ
,, տեսանի Ածածին . (որ են) յղութ̃ անսերմնական .
,, ծնունդ անարատ . կուսութ̃ յետ ծննդեան' մնա
,, լով անապական ‖ ։ Այսոքէս և յայլ բազում տեղիս
շարականին, միշտ կոյս կոչելով զնա' ապաւինիմք
'ի նա . զի որս և ես աղաատան լեալ 'ի սրբութ̃
նո՞ աղաղակեմ առ նա բանիւ ուխտաւորի նորին .
* ահա կաթիլ մի կաթին քումդ կուսութ̃ յանձն
,, իմ անձրևեալ' կենաց ինձ զօրէ ‖ . որ հանդոյն
կենաց զօրէ , այնպիսի կենաց' որով վստահացայց
զի արժանաւոր ծնդյս նո՞ պաշտել զնա, և զի նոսա
հասանել 'ի վայելումն անհասանելի փառաց նորա
'ի կեանսն յաւիտենականս ։

ՃԱՌ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ·

’Ի տօնի յայտնութե՟ն Տ՟ն ։

Յայտնեցան երկինք շքեղութեամբ փառաց ն՟ր · և օրհնութեամբ
ն՟ր լցան տիեզերք ։
Ամբակ. Գ. 13. ’ի Սաղ. ՃԽԵ. 5 ։

Երրեակ կատարելութի՟ն տեսանի ’ի վա֊
յելչութե՟ն լուսոյ. մին է պայծառութի՟ն
յինքեան. երկրորդն է յայտարարու֊
թի՟ն յառարկայն. երրորդն է անցումն
ը՟ն թափանցիկ մարմինս ։ Այս երրեակ կատարե֊
լութի՟ն տեսանի և ’ի լուսապայծառ յայտնութե՟ն տ՟ն, որ ’ի
մին աւուր երրակի փայլեցաւ . առաջինն՝ ’ի գա֊
լստեան երից մոգուց պայծառութ՟բ երկնային աս֊
տեղ. երկրորդն՝ ’ի մկրտութե՟ն տ՟ն ’ի յորդանան՝ թափան֊
ցութ՟բ երկնային փառաց. երրորդն՝ ’ի կանայ գալիլեաց֊
ւոց ’ի հարսանիսն յայտարարութ՟բ ամենակարողու֊
թե՟ն տ՟ն ։ Յառաջնումն՝ ցնծացաւ հոգի ն՟րյ կու֊
սին՝ տեսանելով թէ թագք ազգաց հանդերձ ըն֊
ծայիւք գան յերկրպագութի՟ն որդւոյ իւրոյ. (Մատ.
Բ. 1. = 12.) Յերկրորդումն՝ յափշտակեցաւ հոգի
ն՟ր ’ի լսելն անդ զվկայութի՟ն զոր վկայեաց հայր

ի յերկնից ի վե՛ր ծնեցեալն իւրոյ, թէ զա՛ն ոչ
դի իմ սիրելի. (մատ. ՟ճ. 13. = 17.) զի առ՚ին
վկայուբ՚ եառնս զինքն մայր այնպիսի որդւոյ՝ որ ն
ծնունդ հօրն երկնաւորի. որով և՝ ի կարդի ծնող
դեան ցուցանիւր հաւատարուն ինչ. իբր զի (ը
ասելոյ մեր՝ ի Ճառն. ՟ճ. հատ. ը.) զոր հայրն ա
ուց՝ * զա՛ն որդի իմ սիրելի ||, զնոյն և կոյսն ա
ուր. զա՛ն որդի իմ սիրելի. հայրն ը՛ ասէ, և
մայրն ը՛ մարդկուե՝ ։ Յերդումն փառաւորեցաւ
հոգի նը. զի յայտնեցաւ փառք որդւոյ իւրոյ՝ ի
Ջանայինն անդ՝ թէ ո՛ր ն նա ա՛մն և ամենակալող,
ոմն և կամի փոխոխել զաւրաւործս. (յովհ. ը. ։.
= ։։.) Եւ որովհետև այսոքիկ երբեակ յայտնու
թիւք՝ ի սմին աւուր եղեն, արևմտեան եկեղեցիք
ը՛ անուամբ տօնի յայտնութե՛ն զերեսին զտոսա՝ ի
միասին տօնախմբեն այսօր. իսկ մեք և այլ արևել
եան եկեղեցիք զաւազինն և զերկդն հանդիսա
ցուցանեմք։ Զրդ՝ ի յայտնութե՛ն՝ որ եղև՝ ի մկրտ
տուե՛, չորս ինչ են տեսանելի. առաջինն ն ցնծումն
կի բացումն երկնից. որով ե՛թէ նշանակեսցի երա
կան բացումն, առ՚ին ցուցանի՝ թէ՝ ի մկրտել քե՛ն,
ոմն լուսեղէն հովանի եղև՝ ի վերուստ, ոմն եղև
՝ի ճաբօր. և պատառմամբ ամպոյն էջ հոգին նը
՝ի վե՛ր քե՛ն, և հնչեաց ոմն ձայն հայրական
առ քե՛ն։ Իսկ ե՛թէ նշանակեսցի փոխաբերութի՛ն,
առ՚ին ոչ ցուցանի՝ թէ յերեաւ պատառեցան
երկինք, այլ թէ փառաւոր երևեցաւ հանդէս
յայտնու՛ն հոր և հոգւոյն նը՛ յերկնից։ Եւ այս
էզանակ խօսից դնի ը՛ ձևոյ փոխադարձուե կի
փոխանունուե. որով անուն գործողուե իրիք դնի
փոխանակ այնը՝ որ չէ՛տ գոյ գործողուե. և զի
գործողուե պատառման համ բացման չէ՛տ գոյ

յայտ-

յայտնել այնը որ ծածկեալ կայ, փոխանակ դնելոյ յայտնել՝ այլաբանութեամբ ասի պատառիլ. ըստ այսմ է և առաւել քան զի աւետարանչին տեսանել զյայտնութիւն փառացն այլ յերկինից երևեալ, փոխանակ ասելոյ՝ երևեցան փառքն այլ յերկինս, ասէ՝ բացան երկինք, կիմ ցելան : Ա. յսմ օրինակ՝ յորժամ որ յայտնէ զգաղտնիս սրտի իւրոյ՝ սովոր եմք առնլ պատառեաց կամ եբաց զսիրտ իւր : Ապրիդաբար, այս բացումնս երկնից ցուցանէ՝ թէ որք մկրտինն՝ բացեալ լինի նոցա երկինք, և ևս և եկեղեցի՝ որ յերկինս օրինակի :

Երկրորդն է խօսիլ հոր ՚ի վերուստ զգալի բանբ առաւել թէ * զա է որգի իմ սիրելի, զմիս լուար ,, րուք .‖ ոմն արար և ՚ի Թաբոր : Ա. յս ձայն որ դարև հոր այլ էր, բայց ոչ եթէ բերանով հնչեալ, զի չիք յաճ նիւթեղէն բերան . այլ առ արտաքս կերպարանեալ ՚ի հրամանէ նէր, կամ ինքնին որ ծելով, և կամ՚ի ձեռն երկրորդ պատճառաց, կամ սպասաւորութեամբ հրեշտակաց : Ա. յս ձայն խնամալապէս հնչէ և առ այմ մկրտեալս . ըստ որում որք մկրտինն՝ լինին որդի այլ : Երրորդն է և ջանել հոգւոյն սրբոյ մարմնաւոր տեսլեամբ ՚ի ձև աղաւնւոյ , որ կերպարանեալ եղև ՚ի տարրերէն նաց զօրութեամբ հոգւոյն սրբոյ ՚ի ձեռն սպասաւորութեամբ հրեշտակաց : Պատճառ ՚ի ձև աղաւնւոյ լինելն այս էր՝ զի վկայեսցէ զանմեղութիւն մկրտեցելոյն . և ևս և յայտնեսցէ զբարեգթութիւն իւր . միանգամայն և ևս ցուցցէ՝ թէ որք մկրտինն՝ աղաւնիանան , և լինին տաճար հոգւոյն սրբոյ : Նակ տեսիլ մարմնաւորութեանն՝ յայտ առնէր թէ ամ մարմինն հանդերձեալ է տեսանել զերկուսին այ , և վերանալ ուրն յերկինս հանդոյն աղաւնւոյ : Զրդն

է խոնարհիլ որդւոյն այ 'ի մկրտութիւն, և սյն 'ի ծա-
ռայէ իւրմէ․ և որ աղբիւրն էր՝ 'ի յառուէ․ և
* լիութին 'ի կաթիլ մի ջրոյ ‖․ ոմ ասէ ալպերտ․
(Գ․ 13։) Մկրտեցաւ՝ ոչ զի կարօտ էր, այլ զի կա-
րող էր․ իբր զի ոչ վն կարօտութե մկրտեցաւ, այլ
զի իւրով ամենակարող զօրութբ 'ի մկրտիլն անդ
սահմանեաց զխորհուրդն մկրտութե․ քանզի շօ-
շափմամբ ամենամաքուր մարմնոյ իւրոյ, արար՝ զի
ջուրն լինիցի նիւթ մկրտութե 'ի ջնջել զսկզբնա-
կան՝ նաև զներգործական մեղս մարդկան և ծնանիլ
որդիս այ։ Իսկ որովհետև 'ի մկրտիլ իւր՝ հայր 'ի
վերուստ վկայէր՝ և հոգին 'ի վրն երևէր՝ և ինքն
որդին 'ի ջուր իջանէր, կամեցաւ՝ զի և 'ի մկր-
տութե մերում լինիցի յիշումն անուան հօր և
որդւոյ և հոգւոյն սրբ․ ըստ այնմ (մատ․ իը․ 19․)
* մկրտեցէք զնս յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն
„ սրբ ‖։ Մեք 'ի մկրտիլն ծնանիմք յորդիս այ․ իսկ
քս գոլով բնական որդի այ՝ ոչ եթէ նորոգ ծնաւ
որդի, այլ ծնաւ ծնօղ որդւոյն այ․ զր յայտնեցաւ
թէ ինքն է հեղինակ ծնանելոյ որդւոյ մարդկան
յորդիս այ․ (տես 'ի մեկն․ սաղ․ Բ․ 7․ յայն բան՝
թէ * ես այսօր ծնայ զքեզ ‖։)

Ըստ սմին սակի և 'ի յայտնութեն՝ որ եղև 'ի կանայ
գալիլեացւոց՝ չորս ինչ է տեսանելի․ առաջինն է
միջնորդութին սրբ կուսին․ զի տեսեալ նր թէ պա-
կասեցաւ գինի 'ի հարսանիսն՝ յորում էր, ասաց
ցյս․ * գինի ոչ ունին ‖․ իբր թէ ասէր․ սք հրաւի-
րեցին զքեզ 'ի հարսանիս, և այժմ ամաչեն 'ի քէն․ զի
չունին գինի, և ոչ գիտեն՝ զինչ արասցեն․ դու՝ որ
զամ գիտես, և յամի կարես, արա ոմ և կամիս։
Սովին յայտնի արար սբ կոյսն՝ թէ ամենակարող է
որդի իւր․ որով և բաւական է նաև 'ի չգոյէ գոյա-

ցու

ցուցանել զի ինքն, և զամ ինչ։ Այրէդն է քանն քան՝ զոր ասաց առ նոբ կոյսն. * զի՞ կայ իմ և քո կին ,, դու, չև է հասեալ ժամ իմ ‖. ոյզ Թէ ասացեալ էր. դու կամիս յայտնել զիաւս իմ, բայց տակաւին չէ հասեալ ժամանակ փառաւորելոյ իմոյ։ Այսպէս ոք Թերևս. եԹէ չև էր հասեալ ժամանակն, զիարդ առա կամեցաւ կատարել արտաքոյ ժամու։ Պասեմ նախ. ոչ եԹէ ժամ կամելոյն, այլ ժամանակ գործելոյն չև էր հասեալ. վ՚ոյ և գործելն հետևեցաւ կամելոյն։ Պասեմ երկրդ՝Թէ վ՚ա զի ոչ կարէր յո ընդէմ կալ կամաց մօր իւրոյ, մինչև ստիպել նմ փոփոխել նաև զժամանակն։ Այս ցուցանէ այն սաստկական եղանակ զոր դնէ. * զի՞ կայ իմ ,, և քո ‖. իբր Թէ ասէր. ընդէր բռնադատես զիս մայր իմ. գիտես՝ զի ես ոչ կարեմ անտես առնել զկնդրուճածս քո,Թէ և արտաքոյ իցէ ժամանակի. և գիտես ևս՝զի ժամանակ իմ չև է հասեալ՝ի յայտնել զիս. բայց քանզի քոյդ հասեալ է ժամանակ, հարկ է ինձ փոփոխել և զիմ ժամանակ՝ի նոյն, որ՝ի ժամանակ գՅաստիրուԹէ քո։ Այրէն է փոխարկումն ջրոյն՝ի գինի. զի յետ ասելոյ սրբոյ կուսին ցյի՝ գինի ոչ ունէին, գիտելով Թէ նա անտարակոյս կատարելոց է զկնդրուճածս իւր, և Թէ զայն ունի առնել իւՀք արտաքին գործողուԹՀ, ասաց ցսպասաւորան՝ զոր ինչ ասիցէ ձեզ՝ արարէք։ Այս յո տեսեալ՝ Թէ մայր իւր տրամադրէ զիրան, հրամայեաց սպասաւորացն լնուլ զվէցեքին Թաղկոյկան ջրով, և ասաց բերել՝ի ջրոյ անտի առ տաՃարապետն. և նա չիմացաւ Թէ իցէ հրաշագործեալ գինի, այլ բնական. բայց զարմացեալ ընդ աղնուՀուԹՀն գինւոյն՝ խօսեցաւ ցփեսայն՝ Թէ ընդ պահեալ իցէ ցայնժՀ զայսպիսի գինի. և իբրև

խմացաւ զիրսն 'ի սպասաւորաց՝ զարմացաւ յոյժ, զարմացան և նմքն որք էին անդ. Ջրդն է յայտնութ փառացն Յսի. Ըստ որում ասէ աւետարանիչն՝ թէ * յայտնեաց զփառս իւր ||. ուր բառս ճառէ՝ դնի փոխանունաւէ ձևով՝ փխն կարողութեն փառաւորելոյ. յոր միտ կամի ասել. այսու գործով յայտնեաց զամենակարողութի իւր, որով և փառաւորեցաւ իբրև տէր ջրոյ և գինւոյ, և տր ամի. զոր և յայտնի տեսեն աշակերտայն, *հաւատացին 'ինա||: Ասի 'ի բազմաց՝ թէ նաև փեսայն սքանչանալով և հաւատալով եթող զփեսայութ իւր, և աշակերտեցաւ Յռի. այն է սիմոն կանանացի, կմ ըստ հաստատելոյ ոմանց՝ նաթանայէլ որ 'ի կանայ գալիլեացւոց. զորմէ ասի՝ թէ իցէ բարթուղիմէոս առաքեալ: Այլ թէ 'ի լինել այժմ՝ զորպիսի պատիւ ցուցին տրյ կուսին՝ որք անդն էին, կարեմ ինքնին խորհել և իմանալ: Իսկ 'ի յայտնութեն՝ որ եղև 'ի գալստեան մոգուց, երկու ինչ է տեսանելի|| Առաջինն է երևիլ աստեղն և առաջնորդել նր մոգուցն մինչև յեղմ. Երկրն է գտանել նց զքս 'ի բեթղեհէմ, և երկիրպագանել նմ, և մատուցանել զընծայս խորհրդոյ: Ո յայսմ յայտնութեն է առաջիկայ ճառս. զոր ունիմք բաժանել յերկուս հատուածս. յառաջնումն խօսեսցուք զմիոյն, և յերկրորդումն զմիւսոյն:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՔԵԼՈՅ

Հանգամանք ասպեղեն՝ որ երևեցաւ երկոցունց, և առաջնորդեաց նոցա մինչև յերկիր։

ա. Ի ծնանիլ յոի քոյր՝ ի բեթղեհէմ հրէաստանի՝ երևեցաւ աստղ մի՝ ի բարձունս. ըստ որում մարգարէացեալ էր բաղաամ բէովրեան՝ յաւելեալ. * ծագեսցի աստղ յակոբայ ||. (Թուոց. կիդ. 17.) աստղ նորատեսիլ. աստղ այլաձև. աստղ յայտարար. աստղ խորհրդաւոր. աստղ հրաշալի. աստղ յաղթանակօղ. աստղ ահագին։ Աստղ՝ նորատեսիլ՝ զի ոչ էր ոք զայլ աստեղս՝ ի հաստատուածէ, կամ՝ ի կամարս մոլորակաց, և կամ՝ ի դոլորշեայ դոյացեալ. այլ հրամանաւն ոմն ձեռամբ հրեշտակաց նորոգ կազմեալ՝ ի հրոյ իբրև զբոց, կամ մանաւանդ՝ ի յօդոյ, առ՝ ի ցուցանել զնորածին արքայն, որ՝ ի կուսէ եբեր յանապական հրոյ և յանխառն օդոյ նորոգ կերպացաւ վճռ մեր։ Աստղ այլեայն՝ զի այլ աստեղք բոլորակ ցուցանին՝ և ոմանք դխաւորք. իսկ սա յոյնպիսի ինն ձև՝ որ իբր նետ արձակեալ յերկնից՝ ցուցանէր զինքն ուղղեալ դէպ՝ ի բեթղեհէմ. և հաւանական է՝ թէ սա ևս ունէր գէտ, բայց այլեայ ձև, որ ոչ միայն՝ ի գիշերի (ոչ այլ աստեղք,) այլ և՝ ի տուընջեան փայլէր, որով կարէր առաջնորդել մոգուցն. զի թէ չէր այսպիսի ասէ շնորհալին (՝ի մեկն. մատ.) ոչ մեծ ինչ երևեցուցանէր, և ոչ կարէր՝ ի տուէ ևս առաջնորդել Աստղ յայտարար՝ զի այլ աստեղք գոյացան՝ ի ջուրց երկնից. իսկ սա եղև լեզու երկնից, որ լուսեղէն բարբառով քա-

ըս-

բողեաց ՚ի, թէ լոյս յաւիտենական ծագեսցաւ ձեզ, թողէք արդ զխաւարն մեղաց. ած ՚ի մարմին ծնաւ ձեզ, փութասջիք ՚ի պաշտօն նը, և թողէք զկուռս. փրկիչ երևեցաւ ձեզ, ՚ի խնդիր լերուք նմ, և թողէք զգերութեն սիրոյն. կեանք յայտնեցաւ ձեզ, ՚ի նա մերձեցարուք, և թողէք զծառայութեն մահու։ Ա՛ստղ խորհրդա՛ւոր՝ զի այլ աստեղք եղեն յորոշումն ժամանակաց. իսկ սա նոր դրէնչ երկնից դրեաց ՚ի սիրտս հեթանոսաց զլրումն ժամանակայ խորին խնդրոյ մարդեղութե։ Ա՛ստղ հրաշալի. զի այլ աստեղք եղեն յազդումն ենթալուսնեայց. սա եղև փող երկնից, և աղբեաց ՚ի զհաշտուն ՚ի։ Ա՛ստղ յաղթանակո՛ղ՝ զի այլ աստեղք եղեն ՚ի պատմեզփառս ՚ի ըզհոգերգոյնն. (սաղ. ԺԸ. 1.) իսկ սա եղև դրօշակ քեզ կանգնեալ ՚ի բարձունս առ ՚ի ցուցանել աշխարհի զփառաւոր յաղթութիւն ընդդէմ բռնութեան սատանայի։

Ա՛ստղ աջա՛յին՝ զի թէպետ և այլ աստեղք՝ ՚ի են, այլ ՚ի քնական կարգի. իսկ սա կարգեցաւ և առ գերբնական յայտնութիւն. ուստի և ասացաւ աստղ նը. և վ՚ոկ մոգքն ոչ ասացին՝ թէ տեսաք զաստղ ՚ի այսպիսի, կամ այնպիսի, այլ թէ տեսաք զաստղն նորա. իբր թէ ասէին, տեսաք զաստղն զայն՝ որ առ ՚ի ցուցանել զնա դոյացեալ եղև, և ոչ յայլ պէտս։ Ա՛րդ աստղս այս թէպետ և ամենն կարեր երևիլ, բայց մարդիկ ոչ այնքան ուշ եդին այնմ. այլ նք միայն՝ որք ՚ի քննուն աստեղաց պատրաստին. որպիսի էին երեքին թագաւորքն, զորս յոլհ. ոսկեբ. կոչէ մեղքոն, դասպար, և բաղտասար. մեղքոն Թրգմանի արքայական. դասպար Թրգմանի հետամուտ. բաղտասար Թարգմանի դաղտ դանձօղ. և յիրաւի երեքին նք արքայ դոլով՝ հետամուտ եղեն

եղեն երկնաւոր արքայլին, և գաղտ 'ի Թշնամեաց գանձեցին յանձինս իւրեանց զգանձ ածայլին շնորհաց և պարգևաց ։ Օ՛ի նախ տեսեալ զաստղն զարմացան . և հետամուտ լեալ քննեցին և տեսին՝ թէ այն չէր աստղ հսրկ, այլ նոր ։ Եւ գիտելով ևս թէ ած տր է ամի, և կարէ առնել ինչ 'ի վեր քան զբնութի, եգին 'ի սիրտս իւրեանց՝ թէ աստղն այն է նշանակ մեծի ինչ իրի՝ զոր արարեալ է ած 'ի վր երկրի ։ Եւ թէպէտ կայր 'ի մէջ նց աւանդութիւն մարգարէութեն բաղաամայ՝ թէ ծագելոց է աստղ յակոբայ, բայց այս յայտնի և որոշակի ոչ ցուցանէր ինչ. վն որ ասելոյ բղխ վրայ հարկեցան դիմել յաղօթս առ ած, և ած 'ի ներքուստ լուսաւորեաց զնս. և 'ի լուսաւորութե անդ՝ աստղն ևս արտաքուստ երևեցուցանէր զայն՝ զոր առ 'ի յայտնել կարգեալ էր . և մանաւանդ ոպ ասէ սրն ղևոնդ . այնուհետև նա ինքն *աստղն ներգործէր 'ի սիրտս նց ‖ . բայց առաւել ևս նորածին աստղն քս, որ ծագեալ 'ի սիրտս նց . որ որոյ ասէ լաւրենտիոս յուստինեանն. քս *ձգեր զնս շնորհօք, զորս երևեալ
,, աստղն հրաւիրեր լուսով ‖ ։ Ի?րդ վնի աստեղը կոչեաց ած զայսոսիկ մոգս, զի սք էին իմաստուն աստեղագէտք, որք յայն ժամանակին մոգք անուանէին . (Թէպէտ և յետ Քիս անունս մոգ՝ արատաւորեցաւ վն բզմ առասպելաբանութեց աստեղաբաշխից, և ընծայեցաւ նաև կախարդից ։) Եւ Քղի ած կոչէ զամն յարմար միջնորդօք, զաստեղագէտ մոգսն ևս հաճեցաւ կոչել նոցին յարմար միջնորդաւ, որ աստեղը . ոպ գրէ Թէօփիլակտոս յասելն . *զաստեղագէտ մոգսն կամե-
,, ցաւ ած աստեղը հմտացուցանել իբր նոցին յար-
,, մարագոյն և ընտանի իրօք ‖ .

Սր

Ա՛ՍՏ. Է. 1։

Ա՛ ղն ըստ գրելոյ Թովմայի ադուճնացւոյ. * «ոչ
„ծանօթ ունին հաւաքաբանական լինի այնոքիւք՝
„որք առաւել յայտնի են նմա՝ որում յայտնել ի
„ինչ, այսպէս ևս յայտնութեան՝ որ լինի նշանօք, սակ
„տի լինիլ այնպիսեօք՝ որք ընտանի իցեն նմա՝ որոց
„յայտնի։ Այլ ըզդի մոգուց յարմար և ընտանի է
քննել զաստեղս, և նոքիմբք զնմ տեղեկութիւն
ստանալ իբր ինքեանց յայտնի եղելովք, այծ ևս
կամեցաւ՝ ի ձեռն աստեղ յայտնել նոցա նաև
զայն՝ զոր ոչ գիտէին. վասն սոկ Թէոդորոս եպիս
անկիւրիոյ. * ուսաւ գիտութիւնս ուսանելոյն քաղդէ
„այիք, անտի ուսանիցին և զոր ոչն գիտէին։

Ը. Այլ քննել արժան է նախ՝ Թէ ե՞րբ երևեցաւ
նոցա այս աստղ՝ և երբ հասին նո՛ք ի բեթղեհէմ.
երկրդ՝ Թէ յո՞ր կողմն երևեցաւ աստղն. երրդ Թէ
զի՞արդ երևեցաւ, արդեօք երիցն՝ի միասին՝ի միու
ժամկի, Թէ առանձինն առանձինն յայլ և այլ ժամկի.
չորդ՝ Թէ զի՞արդ գտին նո՛ք զմիմեանս։ Ա՛ռ առաջ
նոյն ծանի՛ր, զի եթէ հեռի էր տեղին՝ուր յայտնե
ցաւ նո՛ց աստղն, հարկ է ասել՝ Թէ յառաջ քան զծնա
նիլ փրկչին երևեցաւ նո՛ց այն։ Ո՛ իարդ և լեալ իցէ՝
ժամանել նո՛ց յեղէմ և՛ ի բեթղեհէմ ոչ յաժեաց
երկար, այլ միևդեռ յիջևանի ծննդեան էր քո.
կիմ քան շարականին և քան աւանդելոյ բնմ վզնոյ,
յորժամ էր յայրին, և միևչդև էր ածեալ՝ ի տա
ճարն. կիմ Թէ միևչդև էին լցեալ աւուրք քառաս
նից. զի Թէ լցեալ էր՝ոչ ևս միայր ևս կոյսն՝ի բեթ
ղեհէմ, այլ գնայր՝ ի տուն իւր՝ի նազարէթ. որ
պէս և վկայէ ղուկաս՝ Թէ դնաց. (զուկ. Բ. 39.)
վասն զի՝ ի ժողվիլ մոգուցն՝ և՛ ի լրանալ քառաս
նից՝ ածեալ զյի՝ և՛ ի տաճարն, յորում անտի՝ և՛
նազարէթ. Այլ՝ ի խնդրել հերովդէի կատուսանել
զյի՝

զյն՝ հրեշտակ ՚ն աղդ արար յովսեփայ՝ փախու-
ցանել զնա յեգիպտոս։ Եւ հերովդէս կարծելով
թէ յո՛ ի բեթղեհէմ էին, առաքեաց կոտորեաց
զմանկունս բեթղեհէմի։

Ո՞ երկիղն յայտ է՝ թէ աստղն այն երևեցաւ յա-
րևելս. ըստ որում վկայեցին մոգքն, թէ * տեսաք
„ զաստղ նո՛ր յարևելս ‖. և ինքեանք իսկ յարևելից
եկին. զի ասէ աւետարանիչն՝ թէ * ահա մոգք
„ յարևելից եկին յերկրմ ‖։ Իսկ թէ ո՛ր ՚ն էր այն՝
դժուարանամք լսանելոք. քանզ սաղմոսին և եսայեայ
ևս և բազաամու՝ յուցանեն լինել ՚ի սահմանս
մա-դիամու, արաբայ, և սաբայ. բայց զսոսին ևս
դժուարին է որոշել. (տե՛ս ՚ի մեկն. սաղ. հ՚ա. 10։)
Իսկ ընդհակառակն մեր (՚ի մեկն. մատ. բ. 1.) ասէ
լինել ՚ի պարսս, ըստ որում երկիրն պարսից անկանի
յարևելից կուսէ եղեմի։

Ո՞ երդին և վ՚ո՛ երդին՝ չունիմք ինչ ասել՝ զի չէ
յայտ։ Ի՚նուանել եւսեբիոս եմեսացին ասէ թէ երե-
քին թագք ևս առանձինն առանձինն տեսին զաստ-
ղըն ՚ի միում ՃԼՒԻ, և ծանեան զկարհուրդն, և
վերնային ազդեցութ՚ եկին առ միմեանս։ Ի՚այլ արդ
՚ո կարէ պատմել՝ թէ ՚ի տեսանել աստղոյն զերեսաց՝
ոչ ճաշակ ուրախացան, և զիարդ իւրաքանչիւր յայտ
առներ՝ թէ որպէս եղև նմա տեսանել զաստղն,
և զինչ զգայր ՚ի սրտի. և ևս թէ որպիսի ՚ո՛
բնաւիսաւ եղև ինքեանց գալ առ միմեանս։
Յետ խնդալոյ և ցնծալոյ ՚ոյ ՚ի մէջ իւրեանց՝
կարհուրդ արարեալ միտգան հաւանութ՚ կազ-
մեցան և պատրաստեցան գնալ զհետ կոչման աս-
տեղն. և զորս պատշաճ տեսին՝ յարդարեցին զայնս
սրընծայս. և ելեալ ՚ի ձնոյնէ ընթանային զկնի
շարժման աստեղն, և աստղն առաջնորդէր հրեշ-

տաւ

տակի հաճ ընծայ մինչև ի քաղաքն եղիմ, և անդ
կիսոյ առեալ դատարեցաւ յերևելոյ. զի թէ ոչ
դատարկ՝ ոչխանդային յետոյ յորժամ տեսին զնա
յելանել նուրեանոյ յերուսաղէմ։

Ք. Ի. ստանօր աղաղակեն ած հարք՝ հայելով ընդ
գործս այսոցիկ թէրեզ և ընդ գործս մեր. զարմանք
է՝ զի ած մի միայն աստեղը կոչեաց ընծ, և ն՚ք թո-
ղեալ զայս գործս նուրեանոյ՝ ուրախասուք սրտի գնաք
ընդ գտանել զնա՝ որ կոչեր ընծ. իսկ ի սկզբան մեր
հանապազ ծարկ զբազմադիմի չարութիւնս աս-
տեղ երևնային ընծոյ նշոյ. և մեք ոչ միայն
չքարժիմք, այլև զրեթէ չզգամք և։ }ամ ժամու
կոչէ զմեզ պետպետ նրօք. * կոչէ նուրև, (ասէ մեծն
„ գրիգոր,) կոչէ հրեշտակօք, կոչէ հարբք, կոչէ
„ մինչրեւնք, կոչէ առաքեալովք, կոչէ հովուօք, կոչէ
„ սքանչելեօք, կոչէ պատուհասուք, կոչէ յաջողու-
„ կոչէ ձախորդու||ս. ահա մի մի աստղեն ած քո՝ որք
կոչեն զմեզ. և մեք ոչ որ շարժի և գնայ։ * }ամանթ
„ ըմբ քրիստոնեայդ ապերախտ (ասէ սբն թեոդոր
„ գոռ,) որ ոչ գիտեն գնալ մոգուցն՝ յետ որոյ քան ոչ
„ միով աստեղը, այլ բիւրապատիկ հրաշիւք, որք
„ նախօք ածէ, յաղթանակաւ մարտիրոսաց զթմրուն
„ քո զարթուցանէ և զկուրրութիւնդ լուսաւո-
„ րէ ։ }ն սիրոս թուլացեալոյ և մեղուցեալոյ քա-
զում աստեղս երևեցուցանէ ած ի ներքս ի
խիղճ մտաց նոյ, և սակայն ոչ առնեն՝ այս այն
աստղ է՝ որ կոչէ զմեզ. ուստի և ոչ գիտանեն ի ձա-
նապարհ ած. ի գտանել զկոչողն. ոչ հարցանեն ի
մեջ եղեմ՝ յր ի մեջ հովուոց իւրեանց, ածր կոչէ ար-
դեօք արքայն հրէից։ Խոտովին և ած երթեմն ի քա-
րուէ սրտից իւրեանց, և առաւել և ած անկարպա-
նան, ուր այլք բազմօք շահին։

Ի տեսանել երից Թգրատ զաստղն լուսաւորելոյ և ուրախացան. իսկ քաղաքն՝ որ լիներ չարեօք, խաւարեցաւ և խռովեցաւ : Ա. ստեղք ներգործեն ըստ որամատրութիւն եղանակային. ոչ ահա արեգակն զմամ կանխացուցանէ և զնոդ կարծրացուցանէ. սպիտակ ծնանի յասխա և յեղրոպիա, և սեաւս յեթէովպիա, զի տրամադրութիւնք եղանակային այսպէս առնեն : Այնպէս ներգործէ և աստղ ածային ընտրհաց. եթէ տեղի տացես այնմ, և ոչ ընդեմ դարձցիս, լուսաւորիս և զօրանաս մեկնիլ ի չարէ և առնել զբարին. և ոչինչ հանարիս զդժուարսն Թին որք ընաւաջ ելանեն քեզ :

Տե՛ս Թէ երեքին Թգրեքս այսոքիկ զհարդ զօրացան, և զնրպիսի դժուարութիս յանձն առին եւ անե լեր կրէ եւ գտանե լզքս. *ոչ Թմրեցոյց զնա ,, երկարուն Հանապարհն (ասէ բեռնարդաս.) ոչ ,, դժնէութիւն ժամանակին, ոչ սէր փափկու- ,, Թեան մարմնոյ, ոչ վտանգ անձանց. զի եռանդն ,, հաւատոյ այնպէս բորբոքել էր զնա, նոյնպէս և սր- ,, տաքին պայծառութիւն լուսոյն և ներքին Հուռա- ,, պայԹուն, մինչև և ոչ վայրկեան մի ժամանակի ,, կարել նմա յամել : Ա. յլ որ մեծն է՝ վարձս ինչ ոչ խոստացաւ նմ՝ այլ միայն նշանաւ միով եցոյց զնա, զի նովնդ իւր՝ զի եկեսցեն երկիրպագանել նմա. *որ պատճառ զմոգան շարժեաց. (ասէ ոսկեբ.) որ յոյս ,, վարձուց յորդորեաց զայլ երկիրպագանել Թգրին՝ ,, որ իւր անհուն ընարձակութ Հեռի էր ի նմանէ. բայց այսու ամիս յօժարութ եկին. իսկ մեզ զմեծամեծս խոստանայ, և մեք Թուլանամք. նք կատկին երկ- բայիլ և անփոյթ լինիլ, իսկ մեք աներկբայ գե- տեմք Թե կարեմք գտանել զնա, և սակայն խնդրել անհոգանամք : Ինդ որ գժդ նեալ լիմն ասէ պր-

նամէնդուրա. զարմանք է. զի *ահա թագիք եմ
,, զնդօրճ թագաւոր թողին և խնդրեցին զթագն
,, երկնից. և սակայն գիմք կան՝ որք թէև ուսեալք
,, իցեն և կրօնասէրք ոչ խնդրեն ։ Իրամայեաց
ամէն աբրահամու. (ծնն. ԻԵ. 1.) և ասէ. *ել դու
,, յերկրէ քումմէ և յազգէ քումմէ և ի տանէ հօր
,, քո, և եկ յերկիրն՝ զոր ցուցից քեզ. և արարից
,, զքեզ յազգ մեծ, և օրհնեցից զքեզ, և մեծաց
,, ցուցից զանուն քո, և եղիցիս օրհնեալ ։ և աբ-
րահամ հնազանդեցաւ, եւ գնաց, առն ունելով
և վարձուցն. իսկ ի կոչելն զմոգս եւանել յերկրէ
խուբեանց՝ ինչ ոչ եցոյց նոյ. ոչ խորհրդածէ լաւբեն-
տիոս յուստինեան։ Արդ եթէ ամէն և մեղ ինչ ոչ
ցուցանէր ի վարձուց՝ պարտ էր մեզ հետևիլ թա-
գաւորացս այսոցիկ, և լուսով աստեղն շնորհաց դի-
մել առ քա, քանի՛ առաւել ապա արժան է մեզ ե-
լանել ի չարեաց, որովհետև զայնքան մեծամեծ
բարիս խոստանայ մեզ ամէն։ Արդ յերկրէ փախ-
կուէ քո՝ եթէ կամիս գտանել զլուսն ամէն բարեաց,
և զգուշարուի առաքինուեց. զի ի փախկուիս ոչ
գտանին նոքին. եւ ասէ՝ *և արարից զքեզ յազգ
մեծ ։ ի զանազան աղգս առաքինուեց։ Արդ յոչէ
քումմէ ի սիրոյ ձիս. զի անդ օրհնուին այլ ոչ գտա-
նի. եւ ասէ. և *օրհնեցից զքեզ ։ Արդ ի փանէ հօր
քո ի սիրոյ մարմնոյդ. զի անդ մեծուին քնի ոչ ե-
րեւի. եւ ասէ. և *մեծացուցից զանուն քո ։ Ար-
զայս հաւաստապէս գիտասջիր, զի եթէ կամիս հե-
տևիլ թագաւորացս այսոցիկ, հարկ է քեզ ի ծագել
աստեղն շնորհաց եւանել յերկրէ արծաթասիրուեճ,
յոչէ փառասիրուեճ, և ի փանէ մարմնոյ ցանկուեճ։
Արդ եւանելով յերկրէ արծաթասիրուեճ և ոսկեսիրուեճ, ն-
ման ինչ այնմ թագին՝ որ մատոյց պատարագ զոսկի
որ

որ յերկրի կղկղի ։ Այլանեւլով յոչՓե փառասիրութ՚
նմանիս այնմ Թզենի՝ որ մատոյց զկնդրուկ , որ ՚ի
փառաւորուի ոչ ընծայի։ Այլանեւլով ՚ի ոչՓե մարմնա-
պաշտութե եւ բղջախոհութե՝ նմանիս այնմ Թզենի՝
որ մատոյց զմուռս . որով մեռեալոց մարմինք պա-
տին . եւ ի՚ եւս նշան մեռեալութե մարմնոյ ։ Կիտաս-
ջիր՝ զի մելութիք խաւարեցուցէին զհոգի քո, եւ ոչ ք
փակեալ են զաչս սրտի քո. որով ոչ տեսանես զլոյս
աստեղ հոգւոյն ՚ձեզ . լուսաւորեաց լուսաւորեաց
ով մարդ . արի ՚ի Թմրութէ , եւ ել ՚ի մեղացդ Քրիս-
ոՓառուի՚ե եւ ՚ի մելութեց չար ծառայուի՚ե ։ Ո՞ինչու ոչ
ելցես յայսպիսեաց աստի՝ ոչ գտանես զխոստացեալն
յոյժ ։ Ոսկ եԹէ ելանիցես՝ քաղուս քարեօք լիաս-
ցիս . զի և աբրամ յետ ելանելոյ յերկրէ իւրմէ,
լիացաւ խոստմամբ քարեաց և կոչեցաւ աբրահամ,
որ Թարգմանի հայր բազմութե . * ոչ կոչեսցի անուն
,, քո այսուհետև աբրամ, այլ եղիցի անուն քո աբ-
,, րահամ ։ (ծնն . ԺԷ . ե .) Ոսկ աբրամ Թարգմա-
նի հայր՝ վերամբարձ՝ այ հայր քարձրացեալ ՚ի գետա-
կաց , որ ե ասել, հայր անգաւակ ։ Ոերեմն եԹէ վե-
րամբարձիս և դու՚ի չար գաւակաց՝ այ ՚ի մելութեց,
կոչեսցիս աբրահամ , այ հայր բազմ քարեաց և գա-
նազան առաքինութեց . յոյս գտանես գքե . զի ինքն
ե ՚ձեր զօրութեց , այ ՚ձեր առաքինութեց . (սաղ. ԺԷ. 10։)
Այս ոնդ ՚ձեր Թզենւոյն իրիք ՚ի Թզենւոյն անդ իւրում
գտանի, սոյնպէս և քե գոլով ՚ձեր Թզենւոյն առաքինու-
Թեց՝ ՚ի նմին գտանի . ուստի ասե վերարացին .
* ոնդ Թզենն ե ՚ձեր քաղաքաց իւրոյ Թզենւոյն , այսպէս
,, և քե ՚ձեր ե ՚ամ առաքինութեց , որք ասին քաղաքք
,, նր . ապա եԹէ կամիմք զնա խնդրել ըն ՚ձեզ Թա-
,, գաւորաց՝ խնդրեսցուք զնա յիւրում Թզենւոյն. զի
,, Թզենն հասարակօրէն յիւրում Թզենւոյն դեգերի։

Սուրեամ փոյթ կալցուք զհետ լինիլ զանազան առաքինութեց, խոնարհութե, համբերութե, եղբայրսիրութե, և որ 'ի կարգի. զի սքն են քաղաքք թգ̃րութնն, և 'ի սոսա ընծայի քս: Եւ մեք երթիցուք այժմ ը̃ երից թգ̃րցս այսոցիկ յեղ̃մ, և անտի ուղցուք ը̃ նն զա̃մ:

Դ. Յորժամ ելին ի՛նոցեք յեգիպտոսէ գալ յերկիրն աւետեաց՝ յերկիր պարարտ՝ որ բղխէր զկաթն և զմեղր, ամպ միլուսեղէն առաջնորդէր նց̃ 'ի գիշերի իբրև սիւն հրեղէն լուսատու լինելով նց̃, և 'ի տունջեան հովանի: Եւ ստ սմին օրինակի 'ի կոչելն մ̃ զերիս թգ̃րսն գնալ 'ի նոյն երկիրն աւետեաց 'ի բեթղեհեմ՝ որ թարգմանի տուն հացի, որ և ասի եփրաթ և թարգմանի պարարտութի (ը̃ որում ետ մեզ զամենապարարտ հացն անմահութե,) առաջնորդեաց նց̃ աստղն սքանչելի՝ ոչ միայն 'ի գիշերի լուսատու լինելով՝ և 'ի տունջեան Հ̃նդրհ ցուցանելով, այլ և զխաւարն հեթանոսութե 'ի նց̃է փարատելով, և զտիրէ ուրախութե սրտից նց̃ և լուսաւորութե մտաց նոցին առաւելլով, և յամ̃ նեղուծս նոցա մխիթար լինելով. մինչև եբեր հասոյց զնս յեղ̃մ: Սրախացան նք̃ յոյժ 'ի ժամանել իւրեանց անդ. զի այն էր քաղաք թագաւորացն հրէից, ուրում փափաքէին. ը̃ որում և եկեալ էին 'ի խնդիր թագաւորի նր̃ նորոգ ծնելոյ: Եւ եհաս և տրտմութի առ նս. զի ոչ̃ տեսցաք այժմ անդէն աներևոյթ եղև 'ի նց̃է աստղն: Բայց ը̃ այս ոչ երկբայեցան նք̃, թէ գուցէ խաբեալ ինչ իցեն, այլ աներկբայելի խորհրդով համարձակեցան մտանել 'ի ք̃ղքն՝ համարելով թէ անդ իցէ ծնեալն՝ զոր խնդրեն: Մտին և ոչինչ տեսին. խնդրեցին և ոչինչ գտին. հայեցան աստ և անդ և նշան ինչ ծննդեան թգ̃ի ոչ

նշմա-

նչմարեցին. և [քանզի] ոչ տեսանէին՝ սակ-
պէցան քարոզելով հարցանել և ասել. *ուր է՝ որ
ծնաւ արքայն հրեից. զի տեսաք զաստղ նորա յարև-
ելս, և եկաք երկիրպագանել նմա։ (մատ. բ. 1։)
Պատշաճ երևէր՝ թէ աստղն՝ որ առաջնորդեաց
մոգուցն, հասուսյէ զնա մինչև ի բեթղեհէմ. և
սակայն ոչ արար այսպէս. մի՝ զի մոգքն հարցանե-
լով առաւելև հասու լինէին խորհրդոյն այլ, և
առաւել ևս բորբոքեսցին ի սէր նորածինն արքա-
յին. և մի ևս՝ զի լինիցին քարոզք ի թդրեական
քաղաքի։ Ցգետ հովուաց առաքեաց ամբ գհրեշ-
տակս՝ քարոզել նոցա զնորհուրդն. զի որովհետև ան-
դեպ էին՝ ոչ կարէին իմաստուն ճնդիրհաւ հասա-
նել առ ծնեալն. ուստի հարկ եր կամ աքանչելիօք
լինչ, և կամ տեսլեամբ հրեշտակաց տեղեկացու-
ցանել զնա։ Նոքա աղքին հրէից՝ մանկիդ գտրաց նոց
և փարխսեցւոց, զիմաստուն մոգս առաքեաց ի
քարոզուլ. զի դիտուն էին նոքա, և վարժք ի
քննուլս ժամանակաց գալստեան մեսիային. ուս-
տի և չէր հարկ զաքանչելիս ցուցանել առ նոսա.
մանաւանդ թէ և ոչ խոկ հարկ եր քարոզիչս առա-
քել։ Նոյց որովհետև թմրեալ էին նոքա ի տգի-
տուե, հայրն երկնաւոր կամեցուլ ցուցանել նոցա՝
թէ ինքն զնոսոտումն իւր կատարեալ է՝ առաքե-
լով զորդի իւր յաշ, աղդ արար նոցա ի ձեռն
իմաստուն մոգուց՝ դիտելով միանգամայն և զթըմ-
րուբն անմտուե նոց զարթուցանել ի ձեռն հեթա-
նոսաց։ Ա՛ա զի՝ որովհետև հեթանոսք հանդերձել
էին ժառանգել զնոսոտումն զոյն՝ հայրն երկնա-
ւոր զնա առաքեաց ի սկզբան անդ՝ քարոզել նոց
զեկեալ հասեալ խոստումն այլ։ Եւ արդ զինչ
քարոզեն նա. *ուր է ասեն որ ծնաւ արքայն

,, Հրեից, զի տեսաք զաստղն նր յարևելս. և եկաք
,, երկիրպագանել նմա: Որպէս սպայծառ և յայտնի խօսին՝ ոչ սպայծառ և յստակ տեսին զաստղն. այլ * զարմանք է՝ (ասէ Հուկնոն) զի պանդուխտ-
,, քըս այսորիկ զծնեալն քարոզէին և զտեղին ոչ
,, գիտէին: Բայց առաւել ևս զարմանալի ցուցաւ համարձակութիւնք. զի 'ի Թագաւորանիստ քաղաքի՝ ուր նստեալ կայր Հերովդէս Թագաւոր՝ սոքա աներկիւղ քարոզէին. և զոր քարոզէին՝ աներկբայ լինել ցուցանէին. զի թէ երկբայէին համարէին՝ ոչ ասէին՝ ուր է որ ծնաւ արքայն Հրէից. այլ թէ արդեօք ծնաւ: Այս զի՝ և քաղաքն ոչ խռովէր. զի 'ի մնոտի բանից, և 'ի սուտ քարոզութէ ոչ խռովի քաղաք հանդերձ թգաւ: Ածողզայն՝ զի որ թգրն էր անդ Հերովդէս՝ 'ի քարոզութէ նց այնչափ համոզեցաւ, մինչև պատկառել 'ի նցէ, և խաղաղութ արձակել զնս. ապա թէ ոչ՝ անարգանօք դարձուցանէր զնս իբրև զխաբեբայս և զխռովարարս: Այլ թէպէտ անխոհեմութի և յանդգնութի համարեալ լինի յանդիման Թագաւորի որ կենդանի է և Թագաւորէ, քարոզել 'ի ներկայութե նորա՝ թէ ծնեալ է նոր Թագաւոր այնր տրուե. զի սովին երևի քարոզել թէ ներկայ Թագաւորն չէ օրինաւոր Թագաւոր, սակայն մինչ մոգքն ճանաչէին՝ թէ ծնեալն այն է Թագաւոր երկնի և երկրի և Թագաւոր Թագաւորաց, արժան համարեցան յայտնի քարոզել զծնունդ նորա առաջի երկրաւոր Թագաւորի. նա զի՝ և մեծութի ջերմեռանդութե և սիրոյ նց զոր ունէին առ նորածին Թագաւորն՝ ոչ թողոյր զնս չքարոզել յայտնի և չվկայել համարձակ ըստ համարձակելոյն դաւթի՝ թէ * խօսէի զվկայութիւ

,, քո

,, քո առաջի Թագաւորաց, և ոչ ամաչէի ‖ . (սաղ. ճԺը. 46։) Այս ոմն ինքեանք Ճանաչէին և վառեալ էին ՚ի սէր նը , կարծէին՝ Թէ ամքն՝ որ էին յեզիբ՝ ոչ միայն Ճանաչէին՝ Թէ ո՞եր ծնաւ . այլև Թէ յամ սրտե սիրէին զնա , և փափաքէին երկիրպագանել նմա ։ Այս որովհետև այսպէս համարէին՝ ոչ ևս զանգիտէին համարձակապէս հարցանել. ո՞եր է արքայն հրէից որ ծնաւ . ո՞ւր ծնաւ , յորմէ տան, կամ յորմէ քաղաքի ։ Ճ շարժէը զմոգան հարցանել՝ ոչ զի ուսցին՝ որովհետև յայլ էին ուսեալ , այլ զի տեզուցն հասու լինին, նաև զի ուսուցեն զՀրէայս. վ՚ա զի՞նչ ծնաւ. և զի անդիտանային նոքա՝ ամ տայր զարթուցանել զնա ասելով. ո՞եր է արքայն՝ որ ծնաւ . ո՞չ աստղքէն ձեզ ծնաւ, ընդէր անփոյթ էք՝ և ոչ խնդրէք զնա ։ Ցեսեալ Թագաւորայ՝ Թէ ամենևին սաստուցեալ են սիրտք նը, և Թմրեալ խորհուրդք նոցին, և բնաւին անփոյթք և անտեղեակք, անարժան համարէցան զնա տեսանե այնր Թագաւորի նը. վ՚ոյ ոչ ասեն առ նոսա . եկայք երթիցուք երկիրպագցուք նմա , այլ ասեն . եկաք մեք երկիրպագանել նմ։ ոմն Թէ ասէին. մեք առ ձեզ եկաք, զի ձեզ ծնաւ. ոմն զի՛ ի միասին երկիրպագցուք նմ. բայց քեզի ձեզ չէ ինչ փոյթ վ՚ա արքային ձերոյ , մեք երկիրպագցուք նմ, մեք պաշտեսցուք զնա , մեր լիցի , և մեք նորա ։ Կարծեմ Թէ և նոքին իսկ հրէայք զարմանային ՚ի վե՛ր խրեանց՝ Թէ զիարդ անգէտ գտան այսմ. որովհետև այնչափ ինչ ուսեալ էին յայ վ՚ա գալստեան մեսիային . զարմանային և ՚ի վե՛ր հեթանոսաց՝ Թէ զիարդ միով աստեղբ իմացան և եկին տեսանել ։

Ըստ սոցին և բաղմագիտք՝ եԹէ յուլսացին և անս

հոգացին, թէեւ տեսցեն բզմ ինչ, եւ լուիցեն զպարմանալիս, ոչ դառնան. իսկ միամիտք եւ անգէտք միանգամ տեսեալ զլոյս շնորհացն այ՝ դառնան՝ եւ դտանեն զնա: Արդ. որովհետեւ հրեայք անփոյթք եղեն զքսէ, իսկ հեթանոսք 'ի ձեռն մոգուց խնդրեցին զնա, եւ քարոզ եղեն զնմանէ, վնկ եւ ած զխոստումն իւր դարձոյց առ հեթանոսս. կամ այսպ ասացից. յորժամ կամեցան հրէայք 'ի բաց ընկենուլ զխոստումն այ, նաեւ զխոստացեալն զքս, հեթանոսք յափշտակեցին զայն. յորս առաջին դտան երեքին այսոքիկ թգրք. * սոքին
,, են առաջինքն 'ի հեթանոսաց (ասէ ռուբերտոս
,, աբբայ) որք 'ի քս հաւատացին ||: Ի սոսա հայելով իշխեմ ասել. ամօթ երեսաց մերոց. զի հեթանոս թագաւորք թողեալ զպաշտօն կռոց յարեւելից դան, հաւատան, եւ քարոզեն մեզ՝ դտանել եւ պաշտել զճշմարիտն ած. իսկ մեք ոչ միայն չթողումք զկռապաշտութի մեր, զի զպաշտօն ածտից, այլ չար վարուք մերովք քարոզեմք հեթանոսաց պաշտել զկուռս իւրեանց. * բայց ասեմ
,, ձեզ ասէ քս (մատ. ը. 11.) զի բզմք յարեւելից
,, եւ յարեւմտից եկեսցեն եւ բազմեսցին ը աբրա-
,, համու եւ ը սահակայ եւ ը յակոբու յարքայուե
,, երկնից: Իսկ որդիքն արքայուե ելցեն 'ի խա-
,, ւարն արտաքին ||:

Է. Ի քարոզել մոգուց յայտնապէս՝ թէ ծնեալ է արքայն հրէից, եւ թէ ծնեալն այն ած է, որում եկեալ են երկիրպագանել, լուեալ զայս հերովդի եւ այլոց՝ վրդովեցան. ը որում ասէ աւետարանիչն.
* իբրեւ լուաւ արքայ հերովդէս՝ խռովեցաւ եւ
,, ամ երղմ ը նմա ||: Հերովդէս խռովի. զի ինքն հաճակեալ էր զանձնէ իւրմէ՝ թէ իցէ մեսիայ. եւ

'ի

'ի սոյն կարծիս մոլորեցուցեալ էր զբ̄մս, որք և
հաւատալովն նմա՝ հերովկիանոսք անուանեցին. վ̄ոյ
և 'ի լսելն 'ի մոգուց՝ թէ ծնեալ է արքայն
հրէից, և ծնունդ նր̄ վկայեալ եւ է յերկնից՝ դի-
տաց հաւատեաւ՝ թէ եկեալ է մեսիայն. սմին
իրի շփոթեցաւ յոյժ. մանաւանդ զի մեծ խոյտա-
ռակումն կայր առաջի վ̄ո յայտնելոյ խարեբա-
յութե իւրոյ: Խռովի՝ և ա̄մ եղի̄ է̄ նմա, ո̄ր իշ-
խանք և ծերք, դպիրք և քահանայք եղիբի. զի ո̄ք
որոյհետև ընկղմեալ էին 'ի մոլութիս և 'ի փափկու-
թիս և յախտս ագահութե, համարելով, թէ մե-
սիայն 'ի գալ իւրում մարմնաւորապէս թագա-
ւորելոց է, և ը̄մ պատերազմունս յարուցանելոց,
և զոյլեայլ փոփոխութիս մուծանելոց, յորմէ ան-
հանգիստ լինելոց էին, յայսմանէ կարի իմն շփո-
թեցան, մինչև ոչ կամիլ իսկ՝ թէ գայցէ յայն-
ժամ մեսիայն. վ̄ոյ և խռովեցան. և յաւետարա-
նութէ մոգուցն ոչինչ շահեցան: Սա այսմ և
ը̄մ կան, որք յորժամ լսեն զքարոզութի ինչ խռո-
վին, երբեմն 'ի բարին և երբեմն 'ի չարն. իբարին
խռովին՝ յորժամ բարւոյն ժամանել ցանկան. բայց
կապեալ գոլով 'ի շղթայս մոլութեց՝ ոչինչ շահին: Իսկ
'ի չարն խռովին՝ յորժամ է̄ բանս քարոզչին ոչ
հաճելով դժուարին, եզժգմին եւ՝ թէ ը̄է̄ր
այդ̄ խօսի կի̄ր յանդիմանէ. վ̄ոյ և ոչինչ օգտին:
Այլ մեք հայեսցուք այժմ 'ի զարմանալի հաւատ
այնոցիկ թ̄է̄րայ. արդարև զարմանալեաց իրք.
զի ո̄ք յայսչափ խռովութե միջի անխռով մնացին.
հերովդէս կատաղի. իշխանք բարկանան. փարի-
սեցիք շփոթին. քահանայք դժուարին. զինուորք
հերովդի ծաղր առնեն. ժողովուրդք պժգան և
արհամարհեն. և բովանդակ քաղաքն յայլ իմն
կեր-

կերպարան փոխի. իսկ Թագաւորքս այսոքիկ ուրա-
խութ̄ և համարձակութ̄ քարոզեն և որոնեն. զի
զոր խնդրէին՝ ճանաչէին. մ̃տ զի ը̃ տեսլոյ նշ̃ին
օգոստինոսի * ոչ երբեք այնքան ջերմեռանդութ̄
„ խնդրէին զայն, և ոչ այնքան յօժարակամ բա-
„ րեպաշտութ̄ ցանկային այնմ՝ եթէ ոչ ճանա-
„ չէին զնա‖: Նա զի առաջի աչաց ունելով զնոյն՝
ոչինչ երկնչէին յայնքան խռովութենէ. զի ո̃պ ասէ
ոսկեբերան * հայելով 'ի Թագաւորն բացակայ՝
ոչ երկնչէին 'ի Թագաւորէն՝ որ էր ներկայ‖. և
ը̃ գրելոյ դարձեալ նորին յովհաննու ոսկեբերա-
նի. յօժար էին մեռանիլ ևս մ̃տ ն̃ր զոր դեռ ոչ
էին տեսեալ: Իսկ խռովեալն Հերովդէս առաւել
ևս շփոթեալ, և 'ի զայրոյթ սրտին չհանդուր-
ժեալ՝ ժողովէ առ ինքն՝ ոչ զխաղաղիչս, այլ զը-
յուզիչս խռովութենց, և զլցեալսն խռովութ̄՝ զմե-
ծամեծս հրէից. ը̃ որում ասէ աւետարանիչն. * և
„ ժողովեալ զամ̃ զքահանայապետս և զդպիրս ժողո-
„ վրդեան՝ հարցանէր 'ի նց̃է՝ թէ ուր ծնանի-
„ ցի քս̃ն. և նոքա ասեն ցնա 'ի Բեթղեհեմ Հրէ-
„ աստանի. զի այսպէս գրեալ է 'ի ձեռն մարգա-
„ րէին (միքիայ. Ե. 2.) և դու Բեթղեհեմ եր-
„ կիր յուդայ. ոչինչ կրսեր ես յիշխանս յուդայ.
„ 'ի քէն ելցէ ինձ իշխան, որ հովուեսցէ զժղ̃ովրդ
„ իմ զիս̃լ‖. (մատ. Բ. 4.): Զայս բան մարգա-
րէին (միք. Ե. 2.) նաև այլուր յիշեցին հրէայքն
ո̃պ ասի. (յոհ. Է. 42.) * ոչ գիրք ասեն եթէ
„ 'ի զաւակէ դաւթի, և 'ի Բեթղեհեմ դեղջէ,
„ ուր դաւիթն է՝ գալոց է քս̃ն‖: Իբրև լուաւ
Հերովդէս զայսպիսի բանս՝ խորհեցաւ գնալ՝ի Բեթ-
ղեհեմ առ 'ի գաղտ սպանանել զմանուկն. բայց
ք̃զ ոչ գիտէր թէ յորում տան, և ո՛վ որդի է՝ հնա-

րէ-

րեցաւ առաքել նախ զմոգսն. զի 'ի մոգուց անտի տեղեկացեալ ինքն ևս երթիցէ անդր՝ երկրպա֊գութե՛ աղագաւ, և անդէն սպանցէ զնա. ուստի ասէ աւետարանիչն. *յայնժամ հերովդէս գաղտ
„ կոչեաց զմոգսն և ստուգեաց 'ի նոցանէ զժամն աս֊
„ տեղն երևելոյ. և արձակեաց զնս 'ի բեթղեհէմ
„ ասէ. գնացէք ստուգեցէք վ՟ մանկանն. և յորժամ
„ գտանիցէք, ազդ արասջիք ինձ զի և ես եկեալ եր֊
„ կրպագից նմ ||: (մատ. բ. 7 8.) Յիմարեցաւ աստ հերովդէս, զի ինքն կի՟հաւատաց՝ թէ ծնեալն իցէ թագաւոր հրէից քս՟ մեսիայ, և կամ ոչ. եթէ ոչ հաւատաց, զի՞ զարհուրեր 'ի նմանէ. կարէր և 'ի ձեռն միոյ ուրուք 'ի ծառայից իւրոց բառնալ զկեանս նր՟. իսկ եթէ հաւատայր, հարկ էր նմա հաւատալ ևս, թէ որ թագաւոր ծնաւ՝ կարէ պահել զինքն 'ի հնարից նորա, սակայն ախտ իւր կուրացուցեալ էր զնա, և ոչ կարէր զուղիղն խորհիլ. և 'ի նոյն ախտ կապեալ գոլով արձակեաց յիւրմէ զմոգսն, և վարանէր 'ի սրտի յանբերելի տագնապ: Արդ տեսցուք այժմ՝ թէ զիա՞րդ գը֊տին մոգքն զքս և զինչ մատուցին նմա:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿԱՐՈՐՊ։

Ասէ ցնոսա Հոգին Սուրբ. Սահմանեցէք ինձ զՊաւղոս եւ զԲառնաբաս
ի գործն՝ յորում կոչեցի զնոսա, եւ պահեցէք նոցա ։

Ապա երբեմն Թագաւորք իբրեւ արձակեցան ի Հերուսղէմ գնալ՝ ի բեթղեհէմ՝ եկեալ բաստ դուռն քաղաքին՝ անկան ի տարակոյս. խորհէին ի միտս իւրեանց՝ Թէ գնիցեմ այս, զի յեղեմ եղեալքն առաւել պարտական էին գտեալ գծնունդ մեսիային՝ քան գայնոսիկ՝ որք էին արտաքոյ եղեմ. և զի նք ոչ գիտէին՝ եւս իսկ գիտել կամէին, ո՞ այլոք յօտա րաց կամ՝ ի բեթղեհեմացւոց ցուցանելոց էր նց գծնեալն կամ զտունն յորում ծնաւ. զի գուցէ յայնմ առուր քանզի էին ծնեալք անդ, և ո՞ կարէր որոշել՝ ի նցէ զմեսիան ։ Այարէին առնուլ զոք յեղեմացւոց՝ առաջնորդ լինել ինքեանց՝ գնՀԹ մինչև՝ ի բեթղեհեմ, զի զա ռաջին առաջնորդ իւրեանց եւս յայ զաստղն՝ կորու սեալ էին. բայց քանզի ոչ գտին յեղեմ զբարեյօժար ոք, նա զի և ոչ՝ ի մարդ ոք յուսայեալ էին, այլ յայն ևԹ՝ որ կոչեր զնա, ի նոյն եղեն ապաստան ի գտանել զնա ։ Եւ ահա անդէն տեսին զցանկալին իւրեանց զաստղն զայն, որ արձակէր զՀառա գայթ իւր՝ ի կողմն բեթղեհեմի՝ գնծուԹեամբ մեծ Հրաւիրեր զնա գալ անդր, բարբառելով առ նա իբ րև լեզու. զի տրտմեալ և տարակուսեալ եք. աւասիկ Հասի. եկայք ընդ իս ժամանել առ անձկալին ձեր ։ Իբրև տեսին Թագքն զաստղն՝ խնդացին յոյժ յոյ ժամուխ մեծ. զի տարակոյս նց բարձաւ, և տրտ

մու-

մուտ նոցին փարատեցաւ. և այնուհետև յապա-
հովս եղեն՝ թէ ստուգիւ գտանելոց են զնա՝ որոյ
վն եկեալ են. մանաւանդզի տեսին զմասնաւոր նա-
խախնամութի և զայցելութի ո̄յ 'ի վ̄ր իւրեանց՝ պար-
գևելով նո̄ց վերստին զառաջնորդութի աստեղն ։
Ո̄յ ուրախութ̄ սրտի սկսան գնալ զհետ առաջնոր-
դութե աստեղն մինչև 'ի բեթղեհեմ. և տեսին զի
աստղն եկաց մնաց անշարժ 'ի վ̄ր այրի միոյ ոչ յոյժ
'ի բարձունս, այլ իջանելով 'ի խոնարհ. որպ̄ ասէ
շնորհալին ('ի մեկն. մատ.) ապա թէ ոչ՝ զիարդ
կարէր յայնք̄ բարձրութե անտի երևեցուցանել
զայրն փոքրիկ ։ 'Ի տեսանել նո̄ց զայս՝ ծանեան թէ
այն է տեղին՝ յորում ծնեալ է ակնկալուն իւր-
եանց։ Պատրաստեցին ապա զընծայսն, և յորդա-
նօք մտեալ ի ներքս՝ տեսին զնորածին արքայն 'ի գիրկս
կուսին. զի ասէ աւետարանիչն. * և իբրև մտին 'ի
,, տունն՝ տեսին զմանուկն հնդ̄րձ մարեմաւ մարբն
իւրով. ուր է թէ մանուկն ոչ էր 'ի գիրկս կուսին, ոչ
ասէր, * հնդ̄րձ մարեմաւ. այլ՝ առ առաւելն, զմա-
նուկն և զմայր նո̄ր ։ Անկեան ապա յո̄ջ, և երկիր-
պագին նմ ։ Ոչ տարակուսին՝ թէ արդեօք սա՞ իցէ
արքայն նորածին. նշան ինչ ոչ տեսին, և աներկ-
բայ հաւատացին՝ թէ նա իցէ թգ̄ր թգ̄րց, և ած
ճշմարիտ. վ̄յ և իբրև ո̄յ երկիրպագին նմ ։ Ո ար-
մանայ աստանօր ոսկեբերան. * միթէ տեսի՞ն ասէ
,, զապարանս մարմարոնեայ փայլեալ. միթէ տեսի՞ն
,, զմայրն թագուհի պսակեալ կամ յոսկեհուռն մահճի
,, ընկողմանեալ. այլ զինչ, զկոյս աղքատ, զմանուկ
,, մերկ, զիջևան մթին և անարգ, առաւել անաս-
,, նոց ք̄ մարդկան յանկաւոր. բայց այսու ամենայնիւ
ոչ երկբայեն, և ոչ խորհին, մի՞ արդեօք չիցէ սա
զոր խնդրեմք. մի՞ արդեօք պատրեալ գտաք. մի՞ ար-

դեօք

դեօք յայլում տան լիցի նա : Այսպիսի ինչ ոչ խոր-
հին. այլ ճշմարիտ Աստուած ճանաչելով զնա, Աստուծոյին
երկրպագութիւն ՚ի գետին խոնարհել երկրպագա-
նելին նմ. զոր եթէ Աստուած ոչ ճանաչէին՝ այսպիսի յար-
գութիւն ոչ երկրպագանելին նորածին մանկան միում:
Դշխոյն հարաւոյ՝ այն է տիկինն սաբայ՝ եկեալ
յԵրուսաղէմ և տեսեալ զսողոմոնն նստեալ յաթոռ բարձ-
րութեան՝ զարմացաւ, և զարհուրեցաւ, և զընծայս
մատոյց նմ. (Գ. Թագ. Ժ. 3.) զի ետես զնա ՚ի գե-
րագոյն փառս թագաւորութեան, և գիտէր եւս զլինել նորա
թագաւորին : Իսկ սոքա յաղքատութեան գտին զՏէրն փա-
ռաց ՚ի գիրկս աղքատ մօր. և զորինչ միանգամ տե-
սին անդ՝ ցոյցք աղքատութենէին և նուաստութեան, և ոչ
իմիք նշան մեծութեան կամ թագաւորութեան, և սակայն իբր Աստուծոյ
հաւատային. և որ հիանալին է առաւ Ոսկեբերան.
(Մատ. Բ.) *մարդ տեսանէին և Աստուած երկրպագանէին||.
Նա զի այնպիսի ճանաչելով զնա՝ եկին առ նա : Ոչ
հայեցան ՚ի նշանսն աղքատութեան, և ՚ի կերպարանս
մարդկութեան, զոր աչօք տեսանէին, այլ ՚ի նշանսն
Աստուածութեան՝ զորս մտօք ըմբռնէին : Դշխոյն հարա-
ւոյ առաւ օգոստինոս՝ եկն ՚ի լսել միայն զիմաստու-
թիւնն սողոմոնի, և ոչ թէ յերկրպագանել նմ.
զի գիտէր զնա՝ թէ մարդ է. իսկ սոքա գիտելով
թէ Աստուած է, եկին՝ ոչ թէ լսել զիմաստութիւնն, այլ
երկրպագանել նմ, զոր ծանեան լինել իմաստութիւն
անսահման. այս * ծանեան զոր գտին, և գտին զոր
,, ծանեան. և զոր Աստուած ծանեան իբրև զԱստուած գտին. և
,, զոր իբրև զԱստուած գտին՝ իբրև Աստուծոյ երկրպագեին||: Աս-
տանօր արժան է մեզ հայիլ ՚ի մեզ, և քննել եւս, թէ որ-
դեօք և հաւատք մեր հեռիցի հաւատոյ մոգուց. որով
յարգութեամբ մատեան նոքա առ Քրիստոս ՚ի խանձարուրսն
անդ, և որով յարգութեամբ մատչիմք մեք առ Քրիստոս ՚ի
խան-

խանձարուրս խորհրդոյ հաղորդութե։ յիրաւի կա-
միմք գտանել զնա և երկիւղածանել նմա, բայց
կարծեմ թէ ոչ ունի այսոքիկ Թղթքն, այլ ունի զհե-
ղինակս. զորմէ ասէ ոսկեբերան * երկիւղածանել
„ խոստանայր, և զսուր իւր արել փուլթայր. և զբա-
„ րուն սրտի իւրոյ գունով խառնարհուե պատրոնա-
„ կեր ... նման են սմին ասէ՝ որք անարժանութ
„ մերձին առ խորհուրդն հաղորդուե ։ Այլ մեք
տեսցուք այժմ թէ այսոքիկ Թուգասորք զինչ մա-
տուցին քեզ։

Է. Սոկրատ՝ ի եր յարևելեայս՝ ի հին ժամանակս՝ (նաև այժմ իսկ՝ ի քէզմ տեղիս.) զի առանց ընծայի ոչ լինէր մտանել առջև Թղթի. ուստի և յակոբ նահապետ յառաքելն զորդիս իւր առ իշխանն եգիպտոսի՝ (յո առ յովսէփ որդի իւր, որում անդիտանայր) ասաց ցնա. (Ծնն. խբ. 11.) * առէք՝ ի պատուական պտղոց երկրիս ... և տարայք առն, նե։ Նոյնպես ասէ՛ զի Թղթին պարթևաց, * ոչ „ ոք կարէր ողջունել զԹագաւորս պարթևաց առանց ընծայի ։ Ո՞յս նաև ՚ի հրամայեաց առնել վա՛ր իւր. (Ելից. ին. 15.) * մի երևեսցիս առաջի իմ „ դատարկաձեռն ։ Այսպա և այսոքիկ Թղթքն՝ ի կա-
միընյանդիման լինել Թղթին Թղթոյ, և երկիւղածա-
նել նմա՝ ընծայիւք եկին առնա, և յերկիւղա-
ծանելն անդ՝ մատուցին նմ զայնս իւրաքանչիւր ըստ
իւրում պատշաճի. այ զայնպիսի ընծայս՝ զորպիսիս
քեզրեր երկիր իւրեանց. ոմն զոսկի. ոմն զկնդրուկ
աղնիւ. և ոմն զմուռս պատուական. այլ ոմանք
առեն՝ Թէ երեքին յերեցունց էս մատուցին. զի ոչ
եԹէ իւրաքանչիւր միոյն ոսկի, և միոյն կնդրուկ,
և միոյն զմուռս ընծայեցին այլ յերիցն էս. քայց
զմին առաւել։

Ու զի ծանիցուք թէ այսորիկ ընծայք ոչ էին նը-
ուաղ կամ անարգ՝ այլ առատ և ազնիւ յոյժ , ա-
ւետարանիչն գանձս կոչէ զայնս՝ յաւելն. * և բացեալ
,, զգանձս իւրեանց մատուցին նմա պատարագս (այսինքն ընծայս)
,, ոսկի և կնդրուկ և զմուռս ||. զորմէ և դաւիթ մար-
գարէացեալ էր ('ի սաղ. հա. 9.) ասելով. * առաջի նո-
,, նախ հնդիկք անկցին, և թշնամիք նորա (հերով-
,, դիանոսք) զհող կերիցեն. թագաւորք թարսիսի և
,, կղզեաց պատարագս մատուսցեն նմա. թագաւորք արա-
,, բաց և սաբայ պատարագս բերցեն նմա ||: Արդ թէպէտ
ըստ պատշաճի երկրի իւրեանց մատուցին զընծայս ,
բայց ընծայքն եղեն ցուցակք բազում խորհրդոց. վասնզի
և շարական մեր կոչէ զսոսին * ընծայս խորհրդոց ||.
յաւելն. ('ի ծ. կան.) և * մոգքն աստեղք նշանաւ
,, եկին 'ի բեթղեհեմ. երկիրպագին նմա , և 'ի յա-
,, րին մատուցին զընծայս խորհրդոյ ||:

Առաջին խորհուրդն եղև այս. զի ոսկի մատու-
ցանելով՝ խոստովանէին զնա իմաստութիւն յաւի-
տենական. վասնզի ոսկին համեմատի իմաստութեան:
Կնդրուկ մատուցանելով՝ խոստովանէին զնա քա-
հանայապետ մատուցող և ընդունող արդեանց և
աղօթից. վասնզի կնդրուկն համեմատի մատուց-
մանց, այսինքն պատարագաց: Զմուռս մատուցանե-
լով՝ խոստովանէին զնա ազատիչ ազգի մարդկան
'ի դառնութենէ յաւիտենական տանջանաց դառնու-
թեամբ չարչարանաց իւրոց. զի զմուռսն համեմատի
դառնութեան և նեղութեան: Երկրորդ խորհուրդն այս
եղև , զի կնդրուկ մատուցանելով՝ խոստովանէին
զնա աստուած ճշմարիտ. վասնզի կնդրուկ և խունկ՝ այ
մատուցանի: Ոսկի մատուցանելով՝ դաւանէին
զնա թագաւոր. վասնզի թագաւորաց ընծայի ոսկի. նաև զի
յատկապէս տէր ոսկւոյ և հանգաց ոսկւոյ թա-

գաւառք են. ուստի և՝ ի վեր ասէ տալ Տէրն պատիւը կամ անուն Թագաւորի։ Որ մուտս մատուցանելոյ Հանապազին զնա մարդ ջարբարել և մեռանել. վ՚ր զի զմուտ պատուի մարմին մեռեալ մարդոյ։ Ասաի ասէ՝ ձեզ զևոնդ. * մատուցանեն ,, կնդրուկ ոմն՝ այ, և զմուռս ոմն մարդոյ, խառ ,, զասկի՝ ոմն Թագաւորի։ և Հուհնոն ասէ. * ոս ,, կին Թագաւորի. զմուռն մարդոյ. կնդրուկն ,, այ։ Սոյնպէս և օգոստինոս գրէ. * ասկի վճարի իբր ,, մեծի Թագաւորի. կնդրուկ մատուցանի իբր ,, այ. զմուռս ընծայի իբր մեռանողի վ՚ր վիրաւո ,, ձէ՝ ամին՝ որք մեռանելոց էին (զմահն յայտնե նական)։ Երանելի Թագաւորքս այսոքիկ՝ ի քա րոզէն Իւրեանց յԵՀՄ քաղաքի ասացին. * մեր է ,, որ ծնաւ աղքայն հրեից.պի... եկաք երկրպագա ,, նել նմի։ Ասելով՝ մեր է որ ծնաւ, խոստովա ,, նէին զնա մարդ. զի մարդոյ է ծննդիլ։ Ասե ,, լով աղքայն հրեից՝ ձանաչէին զնա Թագաւոր, զի աղքայն Թագաւոր լսի։ Ասելով եկաք երկիր պագանել նմա, դաւանէին զնա աստ. զի այ ըն ծայի ձշմարիտ երկրպագուն է։ Եւ ահա ղոր բա նիւք քարոզէին՝ զնոյն ընծայիւք Իւրեանց հաս տատէին։ Երդ խորհուրդն այս է՝ զի ըստ այլաբանական մեկնութեանն՝ երեքին ընծայքս այսո քիկ ցուցանէին զերկրակն ընծայմունս՝ որովք ըն ծայեաց քս զինքն Հօրն երկնաւորի՝ ի վեր խաչին. նախ՝ զի ոսկւով սիրոյ մատոյց զինքն պատարագ. երկրդ՝ զի իբրև կնդրուկ բուրվառաւ խաչին բու բեցաւ առաջի Հօր մինչև՝ ի սպառումն՝ այ մինչև՝ ի մահ. երրորդ՝ զի զմուռով չարչարանաց մատոյց զինքն ողջակէզ ընծայ։ Երդ խորհուրդն այս է՝ զի ըստ բարոյական մեկնութե՝ երանելի մոգքս

պայողքիկ ընծայելով զպայտոսիկ ընծայս՝ ուսուցին
մեզ՝ զի և մեք մատուցուք ա̃յ զընծայս համեմատս
սոցին՝ ըստ մերում կարի ։ Եթէ չունիմք ինչ մա-
տուցանել՝ բարի կամքն լնուցու զտեղի նորա .
ուսուի ասէ մեկնիչն . * չունիմք զոսկիս , չունիմք
,, կնդրուկ , չունիմք զմուռս . գոնէ զբարի կամս
,, մեր ընծայեսցուք նմա ‖ . զի ո̃չ ասէ մեծն գրի-
գոր . * առաջի աչացն ա̃յ չէ բնաւ դատարկա-
,, ձեռն յընծայից , եթէ տապանակ սրտին իցէ
,, լցեալ բարի կամօք ‖ : Բայց արդ ես ոչ խօսիմ
աստ զմարմնաւոր ընծայից , այլ զհոգևորացն՝
որք մեծ են առաջի ա̃յ , և հաճոյ նմա ։ Զունիս
զոսկի մատուցանել ա̃ն , ա՛ռ ՚ի նմանէ զնոյն՝ և
մատո՛ նմա . * ա՛ռ ասէ՝ գնեա՛ յինէն զոսկի փոր-
,, ձեալ ՚ի հրոյ , զի մեծասցիս ‖ . (յայտ. Գ. 18.)
կամի ասել . սիրեա՛ զիս ոսկւով ա̃ն մաքուր սիրով .
և զայդ սէրդ մատո՛ ինձ փոխանակ ոսկւոյ ։ Զու-
նիս կնդրուկ կամ խունկ , մատո՛ նմա զաղօթս
քո . ըստ որում և դաւիթ փոխանակ խնկոյ զայն
մատուցանէր ասելով . * ուղիղ եղիցին աղօթք իմ
որպէս խունկ առաջի քո տ̃ր ‖ . (սաղ. ՃԽ . 2 :)
բայց յայնժամ իբրև խունկ մատուցանես զաղօթսդ ,
յորժամ ոսկեղէն բուրվառաւ սիրոյ նուիրես . ըստ
որում ետես յոհաննէս ՚ի տեսլեան . (Է. 8.) զի
* քսանևչորս երիցունքն . . . ունէին . . . բուրվառ
,, ոսկի լի խնկով . որ է աղօթք սրբ̃ց ‖ : Զունիս
զմուռս , ՚ի ձեռին քո է մեռուցումն ախտիցդ . զայդ
մատո՛ նմ̃ . պատրաստեա՛ և զինեա՛ զքեզ զմռսով
ճնշման , ՚ի պատերազմ ընդդէմ ախտիցդ . ո̃չ ասի .
(՚ի Գ. մակ. Է. 1.) թէ զմռսով պատրաստէին ըզ-
փիղսն ՚ի պատերազմ . և յորժամ յաղթես ախ-
տիցդ , զյաղթութի̃ քո մատո՛ նմա ։ Ահա քեզ ու-

կի ,

կի, ահա կնդրուկ, ահա զմուռս . մատո՛ զայ-
սա փրկչին քում. կի՛մ լաւ ես ասացից՝ մատո՛ ըզ-
քեզ նմա ոսկւով սիրոյ, կնդրկաւ աղօթից,
և զմռսով մեռուցման վատթար յօժարութեց
բնութեդ ։ Ընդէ՞ր խորհուրդն է այս՝ զի ըստ յար-
մարական տեսութե մատուցուք նմա զերիս կարո-
ղութիս հոգւոյ մերոյ, զմիտս, զկամս, և ըզ-
յիշողութիս . փոխանակ ոսկւոյ զմիտս մեր, փո-
խանակ կնդրկի զկամս, և փոխանակ զմռսոյ ըզ-
յիշողութի մեր ։ Զի հոգին իբրև ոսկի 'ի միտս
պայծառանայ, և իբրև կնդրուկ կամօք բերի առ-
ած, և իբրև զմուռս դառնանայ ընդդէմ մեղաց՝
յիշելով զմեծամեծս նոյ ։ Մատուցուք դարձեալ
զոսկի ճշմարտասիրութե, զկնդրուկ ողորմութե, և
զմուռս պահոց։ Մատուցուք և ևս զոսկի բարի
խորհրդոց, կնդրուկ բարի բերանոյ (այս է ուղիղ
խօսից), զմուռս բարի գործոց ։ Եւ զի՞նչ մեծ է՝
եթէ զայս ոսկի մատուցուք քնի. ո՛չ ապաքէն զնմ
զոր ունիմք՝ 'ի նմանէ ունիմք, և նորա է ամ .
այլ ընէր իցէ մատուցանել զոսա հաճութե մե-
րում կամ մանաւանդ թելադրութե դիմաց, և
ոչ հաճութեն քնի ։

Թ . Երեքին թագաւորք ոչ հայեցան 'ի հաճոյս
իւրեանց՝ այլ 'ի հաճուի կամացն քնի . և զորս ու-
նէին մատուցին նմա . մատուցին և զաշխատասնա
ծանուցնս՝ զորս կրեցին վն նր . մատուցին և զան-
ձինս իւրեանց՝ հանդերձ գործովք։ Մատուցին և
և ընկալան, ետուն և առին . և որք ոչ երևեցան
դատարկաձեռն առաջի քնի, սոյնպէս և ոչ դա-
տարկաձեռն ելին յերեսաց նր . զի ոչ վայել էր
քնի ունայնս արձակել զնս։ Իսկ զինչ արդեօք այն
էր՝ զոր ընկալան . պատասխանէ Մխիթար ար-

բայհայլն ('ի մեկն. մատ. երես. 34.) * փոխանակ
,, աշխատանաց և նեղութեց և վաստակոց զորս 'ի
,, ճանապարհի կրեցին . . . ընկալան 'ի քէն զմխի-
,, թարութի սրտի, զլուսաւորութի մտաց, և զանէնչ
,, երկնային փառաց . իսկ վն ընծայիցն՝ զորս մա-
,, տուցին ՟ն իւրեանց՝ ծամիր զի փնկ ոսկւոյ՝ ընկա-
,, լան զաճումն իմաստութե և զեռլբոքումն սիրոյ որ
,, առ ՟ծ . փնկ կնդ րկին՝ զպարգևս աղօթից , և
,, փոխանակ զմռսոյ՝ զջան մաքուր և անապական
,, կենաց ||. Ոգիմբք լիացեալ և զարդարեալ այ-
սոցիկ թգոց սքանչելի եղեն 'ի մէջ հեթանոս
իշխանաց, որպէս երբեմն 'ի մէջ թգոցն հրէից
երեքին թագաւորք միայն, դաւիթ, եզեկիա, և
ոսիա. ՟ը որում ասէ սիրաք (խթ . 5 .) * բաց 'ի
,, դաւթայ, յեզեկեայ, և յոսիայ ամքին կատա-
,, րեցին զմեղս .

Երեք թագաւորքս այսոքիկ նմանեցան երից հա-
րիւրապետացն՝ որք գովին 'ի նոր կտակարանս .
որոց առաջինն պատմի . (մատ. ՟ը. 6.) որ վառեցաւ
'ի սէրն քի , և ճանաչելով զնա ՟տր՝ ասաց առ նա
խոնարհութ՟բ . * ՟տր չեմ բաւական՝ եթէ ՟ընդ յար-
կաւ իմով մտցես ||. և սմա համեմատի նա, որ մա-
տոյց քի զոսկի՝ ցուցակ սիրոյ և ՟ածածանօթութե.
և ընկալաւ վն հեթանոսաց զերշխուն Երկրորդ
հարիւրապետն պատմի 'ի գործս առաքելոց . (ժ. 1.)
որոյ աղօթք լսելի եղեն առաջի ՟այ, և ընկալաւ ըզ-
հաւատս . և այսմ համեմատի նա՝ որ մատոյց քի
զկնդրուկ ցուցակ աղօթից, և ընկալաւ վն հե-
թանոսաց զհաւատս . Երրորդ հարիւրապետն պատ-
մի . (մատ. իէ . 54 .) որ 'ի ժամանակի խաչելութե՝
տեսեալ զմեռանիլն քի, վկայեաց՝ թէ իցէ որդի
՟այ . և սմա նմանի նա՝ որ մատոյց զմուռս՝ ցուցակ

մե-

մեռեալ է. որով հնարաւոր եղեւ նմա առնել զամենայն քան, և եղեն վկայք ճշմարիտ նորա։ Այլ նմանեցան և երից զօրավարացն դաւթի՝ որք վտանգաւ կենաց իւրեանց՝ անցեալ ընդ մէջ թշնամեացն դաւթի՝ և մտեալ ի բեթղեհէմ, հանին ջուր ի ջրհորոյն բեթղեհէմի, և բերին առ դաւիթ. (ա. մնաց. ժա. 15։) Այնպէս և երեքին թագաւորքս այսքիկ վտանգաւ կենաց իւրեանց Հանապարհորդեալ և անցեալ ի մէջ թշնամեացն քոնի՝ որք էին յերէմ, մոնի՝ ի բեթղեհէմ՝ և հանին ջուր ի ջրհորոյն բեթղեհէմի. այլ թէ առին զջուր ուրախանէ և մխիթարէ և լուսաւորէ ի ջրհորոյ խորին խորհրդոյն այ. մանաւանդ թէ ի նմին իսկ այ՝ անմիջապէս ընդունելով ի ձեռանէ նորա զառաքութիւն օրհնէ հոգևորական բարեաց. կամ ըստ եսայեայ ասացից. (ժբ. 3.) առին զջուր ուրախանէ յաղբիւրացն փրկչի։

Ժ. Աստանօր արժան է խորհիլ՝ թէ ի տեսանել մադուց զյն և զմայր նր, և ի հաւատալ նմ զնա աճ ձշմարիտ, զինչ հատարումն առին զնր կուսէն. ձպղի պատկառանօք հայելին առ նա. և որով երանուէք երանէին զնա. և զինչ արդեօք խօսէին ընդ նմա. զի ոչ կային անդ պատանձեալ, այլ զոր արժան տեսանէին՝ խօսէին, և բնչմ ինչ ևս ոտից էին տեղեակ՝ հարցանէին։ Ա. Հարկ և ծր կոյսն պատմէր նմ զեղանակ կուսական յղուէնն և ծնընդեան, թէ զիարդ աւետեօք հրեշտակի յղացաւ զնս ի նազարէթ, և զիարդ ի գնալ նր յայցելուի եղիսաբեթի՝ խաղաց յովհաննէս յարգանդի մօրն, և թէ վ՛ր ինչ պատճառի եղև նմա գալ ի բեթղեհէմ և անդ ծննդիլ զնս. յայտներ ևս՝ թէ զիարդ հովիւք ուսեալք ի հրեշտակէ՝ եկին յեր-

կըրպագուն յինէ. եցոյց և զայլ բզմ ինչ՝ որք պա-
տահեցան և գործեցան շուրջ զայսու խորհրդով.
զի արժան էր նմա զայս ամ յայտնի պատմել նմ,
վկայ ունելով անդէն զնքն յոլովս. զորմէ թէպէտ
ինչ ոչ գրեն աւետարանիչք վս լինելոյ անդ, բայց
հաւանական է՝ թէ նա ոչ մեկնէր անտի երկար
միջոցաւ, զի չէր վայելուչ աւանձին թողուլ զնա
նոյսն և զմանուկն. իսկ թէ կայր ս արդեօք անդ
և ոմանք յազգական կանանց՝ չէ յայտ։ Յետ
յետ վճարելոյ մոգուց զգործ պաշտաման իւր-
եանց, և յետ խօսելոյ Ը օրոյ կուսին, ես և յետ
օրհնելոյ 'ի քնէ՝ հրաժարեալ մարմնով և ոչ հոգ-
ւով՝ ելին անտի գնալ յերկիր իւրեանց։ Նա սա-
կայն յեղանելն անդ խորհէին թէ՝ արդեօք արժան
իցէ ինքեանց դառնալ առ Հերովդէս, և ի խոր-
դրոյ նը ծանուցանել նմա՝ թէ նորածին մեսիայն
յայս ինչ տան է, ևն։ Յայսմ տարակուսի գիտե-
ցին առ ած աղօթիւք՝ զի ցուցցէ նց թէ զինչ ա-
րասցեն. և ած տեսլեամբ յայտնեաց նց չդառ-
նալ առ Հերովդէս. ի որում ասէ աւետարանիչն.
* և հրաման առեալ 'ի տեսլեան չդառնալ անդ-
,,րէն առ Հերովդէս՝ ընդ այլ ճանապարհ գնա-
,,ցին յն իւրեանց ։ Այսու գործով ուսու-
ցին մեզ ոք, թէ յետ որոյ գտանեմք զՔս, ոչ եւս
պարտիմք դառնալ յայնպիսի գործս՝ յորս ոչ
գտաք զՔս՝ այլ զթշնամիսն քնի՝ դ զմեղս և կամ
զառիթս մեղաց. և մի եւս գնալ ընդ այն ճանա-
պարհ՝ որ ածէ զմեզ անդր, այլ Ը այնպիսի ճա-
նապարհ՝ որ ածէ զմեզ 'ի հայրենիս մեր. յոր 'ի
ժամանելն ունիմք օրհնել 'ի քնէ, և օրհնել զնա
յաւիտեանս յաւիտենից։

ՃԱՌ ՈՒԹԵՐՈՐԴ·

'Ի տօնի քառասնօրեայ գալստեան տն 'ի տաճարն · այն է՝ տնըն առաջ:

Ցնծա և ուրախ լեր դուստր սիոնի, զի ահա ես եկից և բնակեցայց 'ի միջի քում: Զաքար. Բ. 10:

'Ի դառնալ որդւոյն իսլի 'ի գերութէ բաբելացւոց՝ որ երտարացւոյ դարձի որդւոց մարդկան 'ի գերութէ սատանայի՝ իբրև կանգնեցին զտաճարն՝ ամենայն ձայն բարձեալ ողբային՝ ոմանք 'ի խնդութէ, և ոմանք 'ի տխրութէ. զի որք չէին տեսեալ զառաջին տաճարն զշինեալն 'ի սողոմոնէ՝ ցնծային ընդ յօրինուած նորին, և 'ի խնդութէ լային. իսկ որք 'ի ծերոց տեսեալ էին զառաջին տաճարն՝ ընդ այն տխրէին, և 'ի տխրութէ լային. զի յոյժ անհամեմատ տեսանէին առաջնոյն. վն զի առաջինն փառաւոր էր յոյժ և ամ մասամբք կատարեալ: Զայս տեսեալ մարգարէիցն, անգեայ, զաքարիայ, և մաղաքեայ՝ որք էին յայնմ ժամանակի, բզմ բանս աւետեաց խօսէին առ ժողովուրդն 'ի քաջալերութի նց, ցուցեալ

Թէ

Թէ փառք այսր յետին տաճարի լինելոյ է յոյժ առաւել քան զառաջնոյն. վ՟զի ներքին և տեսական փառք առաջնոյն էր այն՝ զի անուն ա՟ծ էր 'ի վ՟ր ն՟ր, և տապանակն ա՟ծ 'ի նմա. իսկ փառք երկրորդին լինելոց էր այս, զի ոչ միայն անուն ա՟ծ և կամ տապանակ ա՟ծ, այլ նա ինքն ա՟ծ գալոց էր անդ։ Եւ այս էր անհամեմատ փառք գերագոյն

քան զառաջինն։

Սո՟յ մին 'ի նշ՟է աղաղակէր.* խնդա և ուրախ լեր
„ դուստր սիոնի. զի ահա ես եկից ('ի տաճար քո)
„ և բնակեցայց 'ի միջի քում‖. (զաքար. բ. 10։)
Եւ կրկին ևս գոչէր.* ուրախ լեր յոյժ դուստր սիո-
„ նի . . . ահա Թագաւոր քո գայ քեզ. ('ի տաճար
„ քո)‖ (զաքար. Թ. 9։) Եւ այլ ո՟մն յառաւելն
բերեւ ասէր.* յանկարծակի եկեսցէ 'ի տաճար իւր
„ տ՟ր . . . և հրեշտակն ուխտի (այն է ք՟ս) զոր դուք
„ կամիք, ահաւասիկ գայ ասէ տ՟ր ամենակալ‖.
(մաղաք. գ. 1։) Ընքեալ ապա անգեայ մարգարէի
զաւետաւորութիւն ն՟ց ասէ.* մեծ եղիցին փառք տանդ
„ այդորիկ վերջինն քան զառաջինն ասէ տ՟ր ամենա-
„ կալ. ('ի գալ ն՟ր այդր)‖. (անգ. բ. 10։)

Նա այսմ աւետեաց ն՟ց սպասէր ազգն տառապեալ, մանաւանդ թէ համօրէն ազգք մարդկան. և փափաքումն ն՟ց որ քան զոր զօրանայր. իսկ՞ թէ եկեսցէ, Երբ արդեօք և զիարդ եկեսցէ։ Յայսմ ակնկալութե և 'ի փափաքման ն՟ց իբրև լցաւ ժամանակ գալստեան ն՟ր՝ 'ի սմին աւուր, յորում կատարէ եկեղեցի զտօնն, ինքնին եկն 'ի տաճար իւր, ոչ ահաւորութբ և ոչ արքայական շքեղութբ, այլ խոնարհութբ և 'ի տղայական հասակի. 'ի ցուցանել՝ թէ անդէն ունի լրացուցանել զհասակ իւր, մինչև հանցէ 'ի լրումն զ՟մ օրէնս, և

փո-

փոխադրեսցէ զՆուռնիի տաճարին ի նորոգութիւն
փառաց։ Այս ոճն ըստ ասելոյ հնաշնորհն վարդա-
պետացն, և միւսերևելի ոճնիւ, զոր ընկալաւ եկե-
ղեցի յառաքելական աւանդութենէ. որով յիշատա-
կութիւն գտանի ի դիւրս հորց սկսեալ ի չըմ-
գարու։ Ոճի Տն ընդ առաջ. կամ ըստ յունաց՝
խոնարհ ընդ առաջք. ի յիշատակ այնր գործո-
ղութե, որով սիմէոն ծերունին և աննա մարգարէ
խոնարհութիւն ընդ առաջ եղին քրիստոսի, ն
ի տաճարն։ Ոճ այս ոճն արևելեան եկեղեցիք՝ որ-
պէս և մեդիօլանցիք յարևմուտս կարգեն ընդ
ոճոս քոյ, անուանելով զայն քառասնօրեայ
ընծայութիւն քոյ ի տաճարն։ Ոճ հռովմէական
եկեղեցին թուէ զայն ընդ ոճոսխմբութիւնս ըստ
ծածանին, կոչելով զնոյն՝ ոճն մատրոնէ սըբ կուսին։
Նա կատարէ զհանդիսութիւնն ի 2 փետրվարի. յետ
քառասուն աւուրց ծննդեանն քոյ։ Արտիս յիշէ
բենեդիկտոս. ժէ. (ի Ճառս ոճոյ ըստ կուսին. դէ
քէ։) ի ոճոսախմբութե այսր աւուր լինին Ճրագա-
վառութիւն և թափոր յաւմեկեղեցիս քրիստոնէից.
ի խորհուրդ և ի նշանակ բանից սիմէոնի ծերուն-
ւոյն. որով դուշակեաց զփրկութիւն ամ ժողովր-
դեան, և զքոս ասացյ լինել* լոյս ի յայտնութիւն հեթա-
նոսաց։ Ոստոյ։ Ոստորութիւն հաւաքէ ի բանից ծերոյն կիւր-
ղի Հայրապետին երուսաղէմի, յասելն, (ի Ճառ.
ոճոն քէ առաջինն.) * զստերք երուսաղէմի՝ եկէք քէ
,, առաջ քոյ. խոնդամիտ լերկրութէ՝ Ճշմարիտ
,, լուսով վառեսցուք զլապտերս մեր . . . Ոողո-
,, վուրդք հեթանոսաց՝ ջահ ի ձեռին ընդ առաջ
,, եկցուք ի տաճարն . . . դուք՝ որք քոյ և ոչ ցան-
,, կացօղ և բարեկամքդ եք, եկայք ոչ որդիք լուսոյ
,, վառեալ մնամք զնոսա ընծայեսցուք քոյ . զի լոյս ի
յայտ-

„ յայտնուի հեթանոսաց ծագեաց աշխարհի ‖ ՚ի բանից սոսի, որպէս և այլ եբեց հարց, երևի՝ թէ այս Ջրադաւառութիւն է հնաւանդ սովորուի ինչ՝ խորհրդական իմն նմանութիւն յարմարեալ տօ նախմբուճ աւուրս։ Ասայց ըստ ասելոյ ոմանց, այս Ջրադաւառուին՝ որ կայր և ՚ի ծէսս տօնի նախնի հեթանոսաց՝ զոր առնէին յամենայն փետրվարի՝ ամպռուռալիալէ անուճանեալ, էր տօն մաքրութիւն քաղաքին. զոր ՚ի հարք յաւուրս քրիստոնէուճ փոխադրեցին ՚ի հանդէս եկեղեցական տօնի քա ռասնօրեայ գալստեանն քրի ՚ի տաճարն։

Ա՛յլ թէ ոմն եղև այս գալուստն, պատմէ զուկաս աւետչիչ այսպէս. յորժամ լցան ասէ քառասնօրեայ աւուրք ծննդեանն քրի՝ յորում պարտ էր մօր ծը նեցելոյն սրբիլ ըստ օրինացն մովսէսի՝ և նմին խակ ծնեցելոյն ընծայիլ ՚ի, ծնօղք նր առեալ տարան զնա յերկս՝ ՚ի տաճարն, յանդիման առնել տէն և սրբել զնա՝ և ընծայել զնա ՚ի. զի հրամայեալ էր ՚ի՛ն՝ թէ ՚ի ծնանիլ անդրանիկ արու զաւակի՝ ՚ի քառասներդ աւուր ծննդեան նր ընծայեսցի ՚ի, և ՚ի՛ն կոչեսցի, ՚ի՛ թէ ՚ի՛ն լինի. վասն զի ՚ի կո տորիլ անդրանկացն եգիպտացւոց՝ պահեաց ՚ի՛ զանդրանիկան իշրայելացւոց։ (Ա Եսո. ԺԳ. 6։ Ելից. ԺԳ. 2։ Թուոց. Ը. 16։) Յայսմ ընծայման պարտ էր մատուցանել զոյգս տատրակաց, կամ երկուս ձագս աղաւնեաց. (ղևտ. ԺԲ. 8.) ոմն թէ նոքօք կամելոյ ծնողացն գնել զորդին իւրեանց յ՚ի՛, և դարձուցանել զնո անդրէն ՚ի տուն։ Ա՛յլ ըստ խորհրդոյն զոյգք տատրակացն՝ ըստ ասելոյ ՚ի՛ն կիւրղի, (՚ի գիրս պարապմանց. գլ. իե.) յանդիման առնեն զ՚ի՛ն և զմարդկութիւն քրի։ * Յաւուցն „ երկուցնման եցուցանէ (՚ի՛ գիրն) զքո՝ ոչ ոմն եր „ կուց

„կուց գոլով որդւոց, այլ ոչ միոյ յերկուց՝ յածուէ
„ և ՚ի մարդկութենէ եկելոց ՚ի միութիւն ||. և ձագք ա-
ղաւնեացն ըստ ասելոյ մեկնչին՝ զմաքրութիւն մեր կու-
սին և զզգածուած ցաւոց սրտի նորա՝ զոր կրեաց
այսօր։ Իսկ պատճառ քառասնօրեայ ընծայելոյն,
այս էր նախ՝ զի հասարակօրէն ՚ի քառասուն ա-
ւուրս հոգեւորի արու մանուկ. (որպէս էգն ՚ի
Ձ. կամ ՚ի Հ. աւուրս)։ Երկրորդ՝ զի ՚ի քա-
ռասուն աւուրս համբերէր սրբել մօրն յաղտե-
ղութէ ծննդեանն. (ղեւտ. ժբ. 6. 7։) Աստի և ղուկաս
յայս սրբութիւն մօրն հայելով, ասէ զայն բան՝ թէ
* Եւ իբրև լցան աւուրք սրբութեան նորա ||. (ղուկ. բ.
22.) ուր դերանունս նց՝ դնի փոխանակ մարիամու,
ըստ որում յիգական սեռի դրի ՚ի յոյնն. և մ՚նկ լատինք
զայս տօն ոչ ասացաք կոչեն սրբութեան կամ մաքրու-
թեան մարիամու։ Իսկ քչի այս արարողութեան հայեր և
՚ի սբ լինել մանկանն՝ յաւելու աւետարանիչն և
զայն սրբութի ասելով. * Ամ արու՝ որ բանայ զար-
„ գանդ՝ սբ Տն կոչեսցի ||. (ղուկ. բ. 23։) Ի կա-
տարել ծնողացն յիհ զայս հանդէս, էր ՚ի քաղա-
քի անդ սիմէոն ծերունին, ում յայտնեալ էր
հոգին սբ՝ թէ ոչ մեռցի՝ մինչև տեսցէ զՔս. և
սա ՚ի նմին ժամու յազդեցուէ հոգւոյն սբյ, եկն
՚ի տաճարն տեսանել զցանկալին իւր. և առեալ
զնա ՚ի գիրկս գոհացաւ զԱյ, և բաւական համա-
րելով ինքեան զտեսութիւն զայն՝ խնդրեաց ՚ի նմանէ
արձակել ՚ի խաղաղութի ասելով. աւասիկ տեսի՝
զոր ցանկայի. զի՞ ևս պիտոյ է ինձ կեալ ՚ի վր
երկրի. արձակեա՛ զիս գնալ ՚ի տեղին խաղաղութե,
և անդ սպասել քեզ, զի եկեալ ածցես զիս ը քեզ
յերկինս հանդերձ Ամ սրբովք քովք։ Իսկ յաւել
ևս ասել. երանի հեթանոսաց՝ զի լոյս յայտնեցաւ
նց.

նց․ երանի և ժողովրդեան քում իլն, զի փառք
եղեր նց։ Նու 'ի զարմանալ ծնողացն յոր ը բանս սի-
մէոնի և ը բանս այլոյ՝ օրհնեաց զնս սիմէոն, և ասէ
ցմայր նր․ սա է նա՝ զոր ընդունելոց են հեթանոսք
և մերժելոց են հրէայք․ և 'ի մերժել նց զսա, * և ը
,, քո իսկ անձն անցցէ սուր ‖․ (ղուկ․ բ․ 35։)
Այս յետին բան սիմէոնի եղև արդարև ամենա-
սայր սուր 'ի սիրտ սբյ կուսին․ (զորմէ խօսե-
ցուք 'ի ը․ հատուած ճառիս։) Այլ թէ ո՛ էր սի-
մէոն ծերունին՝ և որպիսի օրհնութի նորա, տես
զորս ասացի 'ի մեկնութե բանից նորա՝ 'ի նուագա-
րանն օրհնութեց․ (օրհ․ ժա։) Գրէ աւետարանիչն
և զայս՝ թէ 'ի տաճարի անդ էր աննա մարգարէ
դուստր փանուելի յազգէ ասերայ․ որ յետ կա-
լոյ ը առն իւրոյ զամս եօթն՝ մնացեալ էր այրի,
և էր իբր ութսուն և չորից ամաց․ որ և միշտ կայր
'ի տաճարի․ և սա 'ի նմին ժամու տեսեալ զյս
և զմայր նր՝ գոհացաւ զածէ, և խօսեցաւ զնմանէ
առ այնոսիկ՝ որք փափաքէին՝ թէ երբ եկեսցէ
փրկիչն իլն։ Ի լինել այսր ամի՝ դարձան ծնողքն
յն 'ի գալիլեա 'ի քաղաք իւրեանց 'ի նազարեթ․
(ղուկ․ բ․ 36 = 40։) Այլ աստ գիտելի է՝ զի այս
օրէնք սրբութե ոչ պարտաւորէր՝ ոչ զոք կոյսն և
ոչ զյն․ նախ՝ զի այս օրէնք հայէր յանոքս, զի ոչ
ոք սրբի եթէ ոչ անոքն․ իսկ կոյսն մարիամ ամե-
նևին սբ էր, և հոգւով սբվ մաքրազարդեալ․
նոյնպէս և 'ի յն ոչ գոյր ինչ արատ, այլ ամենևին
սրբութի․ զի էր * նշոյլ մշտնջենաւոր լուսոյն ‖․ ը
պայծառութե հօրն։ * և հայելի անարատ այ
,, ազդեցութեն ‖․ ը անարատութե մարմնոյն։ * և
պատկեր առատութե նորա ‖․ ը ածութեն․ (իմաստ․
է․ 26։) Երկրորդ՝ զի օրէնքն սրբութե ենթադրէր
զա․

զառումն սերման. զի ասէ.* կին որ եթէ սերմն առ-
ցէ ‖. (զևտ. ԺԲ. 2 ։) Այլ և այս ենթադրեր ըզ-
խորտակումն կուսութե, զի ասէ.* որ քանայ զաղ-
,, գանդ ‖. (ելից. ԺԴ. 2 ։ Թուոց. Ը. 18 ։ զևտ.
ԺԲ. 6։) Այսպա այս օրինք ոչ պարտաւորեր զայն՝
որ չիցէ առեալ զսերմն, և մնայեալ իւր կոյս. և ոչ
և զայն՝ որ առանց սերման ծնեալ իցէ ի կուսէ.
ըստ որոյ այս օրինք՝ ազգ առնէր թէ ուրեմն որ ա-
ռանց սերման ծնանիցի և առանց բայման արգանդի,
ոչ պարտաւորի։ Այլ՝ զի այս օրինք ենթադրէ՝ թէ
այն մանուկ է սրբեալն՝ որ ի քառասներորդ աւուր
հոգևորեալ իցէ յարգանդի, որոյ վասն ի քառասն-
ներորդ աւուր մատուցանիւր ի տաճարն. իսկ արդ
քո ի նմին իսկ ի նախակին վայրկենին յղուէ նորոյ
հոգևորեալ եղև յարգանդի կուսին (տես ասացաք
ի ձառն. Ը. հատ. ա.) ապա չէր պարտական
պահել զայս օրինս։ Արդ՝ ոչ. եթէ ոք կոյս և
քո չէին պարտական ի պահպանուի այսր օրինաց,
ապա ընդէր կատարեցին։ Պէտ, թէ այդ մտածէ
ըստ պատշաճողուեն եթէ ի կոզմանէ ոք կուսին,
և եթէ ի կոզմանէ քոյ։ Ի կոզմանէ ոք կուսին
մտածեալ պատշաճ եղև նախ առ ի ազատ կա-
ցուցանել զինքն ի չարախօսուէ հրէից. զի որով
հետև գիտէին զծննանիլն նր զանդրանիկ որդի՝ և
ոչ գիտէին զկուսութե ծննանիլն, եթէ ոչ գնայր նա
ի տաճարն վասն սրբոյ ըստ օրինաց, դատափետէին
զնա, և բնաւ չարիս խօսէին զնմանէ. և ըստ այսմ
գոնէ առ արտաքս պարտաւորիւր։ Ա՛ռ այսմ քեզ
օրինակ զԼիսատուԹէնն քոյ. զի Թէպետ նա չէր
պարտական այնմ, բայց յանձն էառ առ ի զերծ
մնալոյ ի չարախօսուէ հրէից։ Պատշաճ էր երկ-
րորդ վասն խոնարհուե. զի որովհետև առ խոնարհու-

ԹԷ իւրոյ ընտրեցաւ լինել մայր ՝այ, արժան էր նմա հպատակել ղինքն այնպիսի օրինաց՝ որում էր պարտական, և այնու ցուցանել յանձն իւր զտիպ խոնարհուե. զի մի երևեսցի լինիլ տարացոյց հպարտուե։ Ի կողմանէ քո պատշաճ էգև նախ՝ զի ցուցցէ չհմարիտ լինել հին օրինաց՝ որ հրաժայեր զայս։ Երկրորդ՝ զի ցուցցէ զինքն պահօղ օրինադ. վ՚ս զի Թէպէտև իշխան օրինացն ազատ է՝ ի պահպանուԹէ, սակայն արժան է նմ ըստ օրինաց կեալ յօրինակ այնոցիկ՝ որք պարտաւորին պահել։ Այնպէս վարեցաւ ուրն մեր և յայլ խոտրական օրէնս։ Երրդ՝ զի կամաւ արկանելով զինքն ՚ի ներքոյ այսպիսի օրինաց՝ կամեցաւ ազատ կացուցանել զմեզ յայսպիսեաց ստոի։ Չրդ՝ ըստ ազաՀինացուցն. (մասն. գ. խնդ. լԷ. սլր. 3.) զի * արդարուն օրինացն յանդամն իւր Հոգևորսպ ՚ւլցցի ։ Հինգերորդ՝ զի լցցէ զբանս մարգարէիցն՝ որք գուշակեցին զայսմ դալստենե նր ըստ նախադրելոցդ։ Վեցերորդ՝ զի գալով ՚ի տաճարն ըստ օրինաց ՚ձգուե, սրբեսցէ զայն և ՚ի նորն փոխադրեցէ. և ըստ գոՀերլիկոսի զկորհուրդ ՚ձգուե օրինացն մեծացուցէ ՚ի նշանակել զՀոգևորականն։ Չօթներդ՝ զի ըստ օգոստինոսի ծաճկեսցէ զինքն ՚ի սմանէ՝ երևելով հաւասար այլոց տղայոց. ըստ որում և ոչ զկուստուք յղանալ նր իմացաւ սմանէ, և ոչ զկուստուք ծնանիլն, արդելեալ չայ. զի ԹէպՀ պետ կարէր նա յայտնի տեսանել զայս, բայց նահանջեալ միաց չաճային զօրուէ. ընդ որ և չէ մարեր յանձն իւր։ Ը՚րդ հայելով մեր ՚ի նախակարգեալ բանսդ և ՚ի խորհուրդ հանդիսի աստուրս՝ արժան էր մեզ խօսիլ աստ ՚ի վե՛ր քՀմտաե ՚ի

ելուէց ՚ձրյ կուսին. բայց պատշաճ ևս երևեցաւ

՚ի վ՟ր երկուց ևեթ խորհրդածել ՚ի ճառիս յերկուս հատուածս . մին՝ ՚ի վ՟ր մաքրութե և անմեղութե ն՟ր՝ զոր ունէր և զոր եցոյց յանձն իւր . և միւսն՝ ՚ի վ՟ր ցաւոց սրտի ն՟ր, զոր գուշակեաց նմ՟ սիմէոն ։

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ։

՚Ի վ՟ր մաքրութե և անմեղութե ս՟բյ կուսին։

ա. Մաքրութի և անմեղութի ասելով աստ՝ իմանամք զամենևին անարատն լինել յա՟մ մեղաց, և յա՟մ պակասութեց, և յա՟մ անկատարութեց հոգւոյ և մարմնոյ ։ Օ այսպիսի մաքրութի և անմեղութի դաւանիմք և խոստովանիմք ՚ի ս՟բ ածածինն. ը՟ որում դաւանի և ս՟բ եկեղեցի ը՟ ա՟մ տեղիս ։ Եւ այս ճշմարտութի համարի լինիլ առաքելական աւանդութի . քղի և յակոբ առաքեալ եղբայր տ՟ն ՚ի խորհրդատետրն իւր խոստովանի զնա * ամե-
,, նևին անարատ և յա՟մ անստգտանելի ‖ ։ Եւ թէպէտ այս խորհրդատետր անմիջա՟պ յիւրմէ ոչ գրեցաւ, բայց յաւանդութէ նորին գրեցին յետագայք ։ Այնպ՟ և ՚ի խորհրդատետրն եթէովպացւոց, որ համարեալ լինի եկեալ յառաքելոց՝ գրի վ՟ն ս՟բյ կուսին . * յա՟մ ս՟բ, յա՟մ անարատ ‖ ։ Ըստ սոյին խօսին և ս՟բ հարք առ հասարակ ՚ի ճառս իւրեանց . ը՟ որս և սոփրոնիոս եպիսկ, որ ընտրեալ եղև ՚ի վեցերորդ ը՟հանուր ժողովն, յասել ն՟ր ։ * Մարիամ ոչ միայն հաղորդ գտաւ ա՟ծայնոց,
,, այլև ազատ յա՟մ ախտից մարմնոյ և հոգւոյ մի-
,, անգամայն և մտաց . վ՟ն ս՟բ, և մաքուր, և անա-
,, րատ

,, բատ կոչի. որոյ ՚ի կուսական արենէ ածծ մար-
,, դապետ լիցի ։ Ակիպիանոս. (՚ի Հառն յաղ՚.
Ննն. քահ.) խոսելով ընդ կուսին, ասէ ։ * Ա.-
,, նօթին այն ընտրութիւնե բազում իրօք տարակայի
,, յայլոյ՝ որոյ հաղորդեալ է բնութիւն. ոչ
,, յանպատանք ինչ և ոչ օրինք մարմնոյ ՚ինամա, որպէս
,, յայլս. յորս զօրինս հոգւոյն հարստահարեաց
,, բնութիւն. և ոչինչ մարտ ղհանդիսատ հոգւոյ նէր
,, խռովեաց։ Իլարիոն խոսելոյաւ կոյսն ասէ. * ո՛
,, կոյս օրհնէ՛ ՚ի վեր ջ զամ կանայս. որ մաքրուի
,, յաղթես հրեշտակաց, և անմեղուի դերազան-
,, ցես քան զամ՚ոքս ։ Երոնիմոս. (՚ի ժող՚ գլ.
Ժ.) ասէ. * քան զամ սքս ազատ ՚ի մեղաց ծը-
,, նեալ, և այնչափ մաքրուն վիճակեալ, մինչև
,, արժանասցաւ լինիլ մայր ամ ։ Աւս (՚ի ա. գիրս)
ընդէմ պեղագեանց ասէ. * ամ սքք վայրապոյն են
,, քան զսրբուին մարիամու. զի սա միայն է, որոյ
,, պայծառ լոյսն ծածկէ զհրաշխալուխս այլոց ՚ոք
,, հանանց իւր զաստեղաց ։ Ա՛մբրոսիոս (գիրք
ք. յաղ. կուսին.) ասէ. * զինչ Հառապայթափայլ
,, ք զայն՝ զոր անստեղծ Հառապայթն ընտրեաց ։
Վարձեալ անդ զմաքրուն կուսին օրինակ տա-
լով այլոց, ասէ * այնպիսի էղև մարիամ, մինչ
,, զի միայն կեանք նէր խրատ լոյծ ամենն ։ Ծն-
,, ոդորետոս (գիրք. ք. երգոց երգոյն, ՚ի բանն՝ մի
է աղաւնի իմ,) ասէ. * այս մի միայն և ընտրել
,, և կատարեալ աղաւնիս է մարիամ. որ արդարև
,, մաքրուի դերազանցեաց քան զքերովբէս և քան
,, զսերովբէս ։
Ա՛բետաս (՚ի յոյժ. ժք.) կոչէ զնոք կոյսն. * մա-
,, քուր և յերկրայնոցս ազատ և մ՚ինեալ. որ թէ
,, պետև յերկրի մարմնով կենցաղէր, սակայն յեր-

„ կինս և նոցին իսկ հրեշտակաց հաւասարէր հոգ-
„ ւով ‖ ։ Կիւրղ. ('ի Ճառ. ծնն. կուսին.) կոչէ
„ զնա * ամենամաքուր գեղմն ընդունելի երկնա-
„ յին անձրևոյ, յորմէ զգեցաւ հովիւն հօտին ‖ ։
Անսելմոս ասէ. * վայել էր մօրն Այ այնպիսի մաք-
„ րութբ փայլիլ՝ քան զոր մեծագոյն ոչ մարթի է-
„ մանել արտաքոյ Այ ‖ ։ Եւ դարձեալ ասէ. * այն-
„ չափ եղև մաքրութին մարիամու, մինչև արժանա-
„ ցաւ զԹագաւորն հրեշտակաց տանել յորովայ-
„ նի. և այնքան մաքրութբ փայլեցաւ, որքան 'ի
„ վայր քան զԱծ ոչ կարէ ճանաչիլ ‖ ։ Զի թէ
չէր այսպէս՝ ոչ մարմնանայր 'ի նմ իմաստութին Այ. զի
եթէ * յանձն չարարուեստ ոչ մտանէ իմաստու-
„ թի (եղական) ‖. (իմաստ. ա. 4.) ապա և ոչ
յանձն արատաւորեալ մարմնանայ իմաստու-
թին անեղ ։ Եւ ո՛չ ասէ մեկնիչն. * եթէ մաք-
„ րութի Այ կուսին ոչ գերազանցէր քան զամմաք-
„ րութի համօրէն զի՝ ամենամաքուր էնն Ած ոչ առ-
„ նոյր մարմին 'ի նմանէ, և ոչ բնակէր 'ի նմ նո-
„ վին մարմնով զամիսս ինն ‖ ։ Եւ թէ հարկաւոր
եղև 'ի պատել զմեռեալ մարմինն քոի՝ մաքրութի
'ի կտաւն և 'ի գերեզմանն վն երից աւուրց, ապա
քանի՛ ևս հարկաւոր եղև մաքրութի մեծ յանձն
կոյն, որ ետ զայն մարմին կենդանի, և կրեաց
յինքեան զամիսս ինն ։ Բեռնարդոս. (Ճառ. դ.
յաղ. վերափ. կուսին.) ասէ. * ո՛ր մաքրութի հրեշ-
„ տակային կարէ համեմատիլ մաքրութե նորա՝ որ
„ արժանի եղև լինել սրբարան հոգւոյն Այ և
„ բնակարան որդւոյն Այ ‖ ։ Պետրոս դամիանեան
ասէ. * ո՛ սրբութի քան զամ՝ըս սրբագոյն, և հա-
„ մօրէն սրբութե ամենայնբ գանձ ‖ ։ Զվկայութիւն
Նարեկացւոյն տե՛ս 'ի գիրս նորա 'ի գով կուսին ։

ք. Եթէ ջնամ ոբս և ջնամ հրեշտակս ի մի հաւաքեալ հարցցուք զմաքրուհէ կուսին, ամքն աղաղակեն, մի միայն մաքուր, մի միայն անարատ։ Եւ ըստ հակառակն՝ եթէ ջնամ մարդիկ զանցեալսն և ըներկայս ի մի ժողովեալ հարցցուք՝ նոքեն արդեօք առանց մեղաց, ամքն միաբերան աղաղակեն. * եթէ ասիցեմք՝ թէ մեղս ինչ մեք ոչ ունիմք՝ զանձինս խաբեմք և ճշմարտուն ի մեզ ոչ գոյ ‖. (ա. յովհ. ա. 8.) միայն ոբ կոյսն կարէ ասել. ես միայն եմ որ ոչ ունիմ զմեղս։ Այր բանք լինին ի վէր մաքրուհէ՝ ի վեր առեալ լինին ոբ կոյսն նոքա պարագրիչ աւ մաքրուհեց, մինչ զի համաձակեալ լինի ասել ըստ լամիպսիոյ՝ թէ մաքրուհին ոչ հաճարի փաղանուն ըստ մաքրուհի կուսին և ըստ մաքրուհի այլոց արարածոց, այլ համեմատանուն. ուսուի և բառս նոտաբ կիմ անել՝ փաղանունաբար ոչ ստորոգի զնոյն կուսէն և զայլոց ոբց, այլ համեմատանունաբար. ոմն բառս օծեալ՝ զքոհ և զայլոց. և բառս աստուած՝ ըստ քո և ըստ առաքեալսն։ Եւ ըստ հակառակն՝ ըստ ասելոյ սրբոյն օգոստինոսի. (դիրք յաղ. քնուե և շնոր.) * երբ զոյզք լինին ‖ նոքա ի վէր մեղաց՝ ոչ փակի ի նմա մարիամ ‖. զոյն ասաց և ժողովին տրիտենդոյ. ի ցուցանել՝ թէ աստուածնեւին անըմունակ էր մեղաց՝ եւս և նեբելեաց, և ոչ և իցէ արատաւորութենէ և պակասութենէ։ Այսորոյ ասի՝ թէ մաքրուհի ոբց կուսին գերազանցեաց քան զանմաքրուհի մեղաց բոլոր աշխարհի. մինչ զի մաքրուհի նոր առաւել զօրեաց ձգել առ ինքն զաճ, քան զոր կարէր անմաքրուհի ձի հեռացուցանել յիւրմէ զաճ. և եւս մաքրուհի նոր առաւել զօրաւոր ի գտանել զաճ, քան անմաքրուհի մարդկան ի կորուսանել զաճ։ Այ կամիլ այ ջնջել զաճս՝ գրե-

թէ

Թէ՝ ի կրկնել զմաքրութիւն կուսին հանդէպ անմաքրութիւնէ ծի. և՝ ի ծանրանալ մաքրուհե կուսին նահանջեցաւ՝ ի ջնջելոյ ։

ջ. Ծանիր և՝ զի մաքրութիւն ոչ կուսին եղև կատարեալ, անընդհատ, և անեղծանելի։ Քաւսն նախ կատարել, զի երեքկին մաքուր էր. ծածկային, հրեշտակային, և մարդկային մաքրութիւնն ծածկային ունէր միանալով յաղթիւրն մաքրու է հոգւով և մարմնով։ Ծ. հրեշտակայինն ունէր կուսական սրբութիւն՝ հանդերձ այլոյք կատարելութիւք։ Քզմարդկայինն ունէր սկզբնական արդարութիւն՝ ոչ մարդն առաջին։ Քաւսն երկրորդ՝ անխառն. զի չունէր ինչ մանակցութիւն ոչ ի սկզբնական մեղացն՝ նախատապահեալ լինելոյ յորդւոյ. ոչ ի ներգործականէ՝ համահաւատատեալ գոլով՝ ի հօրէ. և ոչ ի կամ ի պակասաւորութեց կամ ի ներբեւեայ ինչ՝ ամբարիշտէ՝ ի հոգւոյն սրբոյ. և ինքն ամենևին * անխառն իբր զօդ, մաքուր ոսկի լոյս ‖. ոսկի ասէ նաբեկացին. (՝ի բանն. Ջ.) խոստովանելով՝ ինձ ի անաղտ մաքրութենն և զանբծութի՝ ի բարութե, յասելն առ նա. * ի անաղտ մաքրութեդ և անբիծ բաբի ‖։ Քև թէպէտ՝ ի հոգւածնելոցս էր և քաղաքեալ՝ ի տարերց, բայց ամենևին անմահն գտաւ մեղաց և ապականութենէ նոցին. վասն ասէ առ նա նոյն երանելին (՝ի գովեստն.) * ՝ի դրուէ խառնուած քաւից յեղանակեալ (լինելոյ) տարերց՝ անկցորդ մնացեր՝ ի մահէ (սկզբնական և ներգործական մեղաց և ապականութե) հոգեւոց ծնեալոցս հասարակաց. ոչ բերօղ ծանրութե բնակաց կիր համատեղծս կարեաց, այլ քրովբէօրէն հրաբերան բաղնոյ նշուլից ‖. * Թէ Թև պարզուցեալ՝ Թէ հիւ Թիւ բաղկացեալ ‖։ Քաւսն երրորդ՝

անընդհատ. զի մայրն էին յՔս, մայրն եկաց յՔսի, և մայրն եղ յՔսէ. ուստի 'ի վերանալն իւր յերկինս կարէր ասել զԻ յուդիթայ. * կեն-
,, դանի է տր, որ պահեաց զիս 'ի գնալս իմ աստի,
,, 'ի մնալս իմ անդ, և 'ի դառնալս իմ այսր ‖.
(յուդիթ. ժգ. 20.) և այս գնի զԻ այլում թարգմանութե։ Ասացի չՔդ՝ անեղծանելի. իբր զի անկարելի էր նմ մեղանչել՝ ոչ միայն մահացու մեղօք, որպիսի էին առաքելք, այլ և ոչ ներելեաւոք զԻ վերջադրելոյդ, որպիսի են երանելի հոգիք և հրեշտակք. զի որովհետև հարսն էր հոգւոյն սրբ, և դուստր հօրն երկնաւորի, և մայր որդւոյն միածնի, եթէ լինէր նմ մեղանչել, լինէր արատաւոր հարսն հոգւոյն սրբ, ստգտանելի դուստր հօրն երկնաւորի, և մեղաւոր մայր որդւոյն այ։ Անսխալելի է սբ եկեղեցի. ընդէր, վն զի է հարսն Քսի. զԻ որում գրէ առաքեալն. (բ. կոր. ժա. 2։ եփես. Ե. 23 = 32.) ապա ևս առաւել անսխալելի էր սբ կոյսն, զի միշտ էր հարսն հոգւոյն սբյ, միշտ էր հարսն հօրն երկնաւորի, միշտ էր հարսն որդւոյն այ. Եւ և միշտ էր դուստր հօրն երկնաւորի, և միշտ մայր որդւոյն այ։ Եւ արդարև եթէ սբ կոյսն կարէր մեղանչել՝ չլինէր յատուկ դուստր այ, այլ հասարակական, ոպ այլ կանայք և օրիորդք։
* Վաթսուն են թագուհիք և ութսուն հարճք. և
,, օրիորդք որոց ոչ գոյ թիւ. մի է աղաւնի իմ, կա-
,, տարեալ իմ. մի է մօր իւրոյ ‖. (երգ. Զ. 7։)
Գրի յերկրորդ գիրս թագաւորաց. (ժը. 18.) թէ աբիսողոմ չունէր որդի. որոյ վն ասէ կանգնեաց զարձան։ Իսկ 'ի գլ. ժդ. 25. ասի՝ թէ եղեն նմ երեք ուստերք և դուստր մի թամար։ Եւ ընդէր արդեօք ասի այս. վն զի աբիսողոմ դեղեցիկ էր

եր և անարատ 'ի մարմնի . իսկ նոքա չէին այս-
պիսի . ուստի Թէպէտ և ըստ բնական գոլոյ էին
որդիք նր , բայց ըստ անարատ գոլոյ ոչ աստացան
որդիքն նր : Ըստ այսմ եթէ և սր կոյսն կարէր ա-
րատաւորել մեղօք՝ ոչ ասիւր զաւակ կմ դուստր
Հօրն երկնաւորի : Այլ կոյսն ընտրեցաւ լինել մայր
Այ , առ 'ի բառնալ զմեղս , և առ 'ի հաշտեցու-
ցանել ընդ մեզ զԱծ . առ 'ի նորոգել զանմեղութիւն
ադամայ , և առ 'ի բառնալ զդուռն դրախտին ,
եւն . և զիա՞րդ կարելի լինէր նմ մեղանչել. զի մեղքն
եղծումն է այսր ամի :

Դ. Այս անմեղութի և մաքրութի որդ կուսին կարէ
ցուցանել ըստ ժը նմանութեց եւս . մի՝ զի է երկինք
վեհագոյն . և ըստ դամասկացւոյ". * երկինք հոգևորեալ‖.
որդ ոչ կարէ մերձենալ յերկինս ոչ արատ և ոչ
մեղք : Երկրորդ՝ զի է երկիր որդ, առ որ չէ հնար
մատչիլ աղտեղութե . որպս ասացաւ առ մովսէս. (Ե-
լից. Գ. 3.) հան զկօշիկս քո , զի երկիրդ յորում
դու կաս՝ սր է , ոչ կարէ կօշիկ արատոյ մերձե-
նալ 'ի դա : Երրորդ՝ զի է դրախտ երկնային՝ բայց
դրախտ փակեալ . ըստ այնմ (երգ. Դ. 12.) * պար-
,, տէզ փակեալ քոյր իմ հարսն ‖ : Յերկրաւոր
դրախտն եմուտ օձն և մեղք . զի չէր փակեալ ,
այլ բաց . իսկ որդ կոյսն ամենևին փակ . ըստ որոյ
նաև դուռն փակեալ կոչէ զնա եզեկիել . (խդ.
2:) Չորրորդ՝ զի է աթոռ Այ՝ եւս և խորան կմ վրան
նր հարեւ յարևու , (սաղ. ժը. 5.) որում անհնար
է աղտեղել մեղօք . ապա թէ ոչ՝ լինէր և աթոռ
սատնյի, և խորան նորին : Հինգերորդ՝ զի է սեղան
Այն՝ յոր չէր արժան գործի ձեռին մերձենալ ըստ
է մեղք, այլ բոլորովին որդ լինել : Վեցանն՝ զոր
կանգնեաց եղիա՝ բոլոր կիզաւ երկնային հրով ,

պէս մի լինի և սեղան կոտոյ. (գ. Թագ. ԺԸ. 38.) սոյնպէս և ըստ կոյսն հրով հոգւոյն բոլոր վառեցաւ, և ոչ կարէր լինիլ նաև սեղան սմին։ Ա՛ե ցերորդ՝ զի և բոց իմանալի, յոր ոչ կարէ մերձենալ Թլթեհան մեղաց. և ի՛թէ իշխեսցէ մերձենալ՝ վանի և այրի։ Հ՛օթներորդ՝ զի և տապանակ կտակի, որ արարեալ էր յանփուտ փայտից. որոյ ծառն ունի սպիտակ փուշս. որով նշանակի թէ ըստ կոյսն անփտելի էր՝ ի մեղաց. և փուշ այլ ոչ գոյր՝ ի նմ բայց եթէ փուշ սպիտակ, այր փուշ ցաւոց և ցաւակցութե. իսկ յայլս փուշ յանցանաց խոցոտիչ հոգւոյ։ Ը՛այս տապանակ օծաւ ոսկւով ըստ ներքոյ և արտաքոյ, ի ցուցանել զհամայն սրբբուսի ըստ երկս կուսին. (ելից. ի՛ե. 11.) ըստ որոյ օրինակի և ի սրբութիւնն ըստ՝ որ էր՝ ի տաճարին, այր՝ ի բովանդակութե ՅԵսու։ Ա՛ներորդ՝ զի և արեգակն. զորոյ զշառաւիղն այր զմաքրութիւն ոչ ջուր լուծանէ և ոչ հուր այրէ. ոչ օդ ապականէ, և ոչ աղտեղութի քեւկանէ. և ինքն միայ միշտ անշաղախ. ըստ այնմ (նարեկ. Ձ.) * անշաղախ ըստ նմանութե պատ՝ ,, կերի արուսեկին բարձրութե ||. այր անշաղախ նմանարևու՝ որ է՝ ի բարձունս։ Ի՛ններորդ՝ զի և ժամացոյց արևու՝ որոյ իւրաքանչիւր ժամք են տուընջեան. անուճաւոր ժամացոյցք ունին և ժամս գիշերոյ. ոչ է՝ ըստ կոյսն այսպիսի, այմ ժամք նորա լոյս են՝ անմահն ժամուց գիշերոյ մեղաց, կամ պակասուեց։ Ը՛ններորդ՝ զի և առանձին իմն կղզի արեգական. զորմէ գրե պղինիոս՝ թէ ոչ կարէ կեալ անդ անբան կենդանի, զի՝ ի կոխելն մեռանի. ըստ սմին ոչ կարէր կեալ՝ ի սէ կոյսն անբան կենդանի, այր յանցանք ինչ. որով և նմանեցաւ սինայ լերին, յոր ոչ կարէր գազան մերձենալ.

ասա

ասէ թէ ոչ՝ քարկոծ լինելը։ Վասն ձեալ ըէ հաշ
կառակն որովհետև մարդիկ նմանեցան անաս-
նոց անբանից՝ ի կոխել իւրեանց յերկիրը մեռա-
նելին և մեռանին. միայն թէ կոյսն կոխեաց և
մնաց կենդանի. դի ոչ իւիք նմանեցաւ նոքա՝ ի պա-
հասաւորութեան։ Ա՛ետասաներորդ՝ դի և աշտա-
րակ լերանանոյ բարձրացեալ՝ ի վէր լերանց. վի-
քանան՝ պայծառութիւն Յարդմանի, որով նշանակի
թէ թէ կոյսն պայծառութիւն անմեղութեան բարձրա-
ցեալ և իբրև զաշտարակ անմերձենալի՝ ի մեղաց
դեր՝ ի վերոյ քան զամ լերինս. այ քան զամ
հրեշտակս։ Ա՛յս աշտարակ վանից և եղև ամ
մեղաց առանց դինուց. յորոյ օրինակ՝ դաւիթ ոչ
կարօտեալով դինուց՝ քարամբ միայն սպան զգո-
ղիաթ. որով ցուցաւ թէ թէ կոյսն և ոչ՝ ի նախա-
հայր իւր կարօտացաւ դինուց՝ ի սպանանել ըզ-
մեղս. դինն նոքա էր վէմն Քենդանի՝ որ հատաւ՝ ի
նմանէ առանց ձեռին։ Ա՛րկոտասաներորդ՝ դի և հը-
բաշալի իմն մատնիս. որ յամի և միշտ՝ ի յղուէ իւր-
մէ միոնչ ցվախձան անշարժ հայեցաւ յանշարժ
բեւեռն յայծ * Ո՞այս մի ինչ ստոյգ գիտեմք (ա
,, սէ՝ ոբն օգոստինոս) , դի բովանդակ կեանք և
,, գործք մարիամու միշտ առ յայծ էին ։ և ինքն
ոչ երբեք իւիք յանցանօք խոտորեցաւ՝ ի հայելոյ
առ նա։

Ե. Ա՛յլ արդ՝ ոմն՝ ի զուր և ցուցանել զսպիտա-
կաւխայլուն ձեան՝ դի գոյուն նոր՝ ի սպիտակուէ և,
սոյնպէս՝ ի զուր և ինձ աշխատիլ՝ ի ցուցանել զան-
մեղուն և զանարատուն սքեմ կուսին՝ որ օրինակի
՝ի ձիւն։ Այս իսկ ոմն ձիւնն ոչ կարօտի սպի-
տականալոյ, սոյնպէս և սքեմ կոյսն ոչ կարօտեր ա-
պաշխարելոյ՝ ի վէր իւիք մեղաց և անկատարուեց։

ուստի և ոչ կատարեցաւ 'ի նմա խորհուրդն ապաշխարութեան: Գուցէ յայս հայելով քս ոչ յանձնեաց զնա սբյն պետրոսի, այլ սբյն յովհաննու. զի պետրոս էր պատկեր ապաշխարութեան, ևս և 'ի ձեռս նր տուեալ փականք արձակման. իսկ յովհաննէս էր տիպ շնորհաց և տիպար սիրոյ. որով ցուցանի՝ թէ ոչ կարէր լինել 'ի սբ կոյսն և ոչ բոպէ մի ժամու ապաշխարութեան. Կամ այսպէս ասացից՝ ապաշխարութիւն և ոչ առ կէտ մի կալաւ զնա առ իւր, այլ միայն շնորհքն: Սբ կոյսն ոչ միայն չկարէր մեղանչել, այլ և ոչ իսկ հաճէր գիտել զմեղս, և ոչ իսկ կամէր լսել զանուն նր. յայս իսկ հրեշտակն 'ի խօսիլն առ սուրբ կոյսն 'ի վերայ խորհրդոյ փրկութեան մարդկան 'ի մեղաց՝ ոչ իշխեաց յիշել զանուն մեղաց, այլ ասաց. * Ծնցիս որդի, և կոչեսցես զանուն նր յս‖. (ղուկ. ա. 11:) Իսկ 'ի խօսիլն առ սբն յովսէփ՝ յաւել ասել. * զի նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր 'ի մեղաց իւրեանց‖. (մատ. ա. 21:) Ու ընդէ՞ր է այս. վս զի սբ կոյսն ոչ կամէր գիտել՝ թէ զինչ իցէ մեղքն. և եթէ գիտէր ևս՝ ոչ կամէր թէ յիշատակեսցի անուն նր առաջի իւր. որովհետև և ոչ իսկ ստուէր նր նշմարիւր 'ի նմ: 'Ի վերջոյ ասեմ՝ կարծելն իսկ զսբյ կուսէն՝ թէ կարէր մեղանչել, է յանցանք ծանր՝ արժանի ծանր պատուհասի: Ողայ քահանայ պատուհասեցաւ 'ի ձգել զձեռն իւր 'ի տապանակն. իսկ թէ ընդէր պատուհասեցաւ՝ բզմ են պատճառք. բայց յաւելու ասել սբ գրիգոր պապն, թէ վս զի յանդգնեցաւ կարծել՝ թէ տապանակն կարաց կործանիլ. որոյ վասն կարկառեաց 'ի նա զձեռն իւր՝ զի մի անկցի. * մեռցի՛ ողայ՝ զի երկբայեցաւ թէ սբ կոյսն

,, կա-

,, կարաց մեղանչել ։ Ասացեալ՝ թէ սքեան յովհաննու
և երկբայեցաւ վկուսէն. ոչ է այդպէս. այլ
թէ ղիմարդ, լուր յովհաննու ասէ բերանէն որ
(՚ի մատ.) ասէ. * Յովհէփ առաւել հաւատաց
,, ողջախոհութէ կուսին՝ քան այսուցելոյ որովայ-
,, նին. առաւել ընտրհին ՚ք բնութէ. յղուն էառես,
,, բայց ոչ հաւատաց ընտի լինել. կարելի հաւա-
,, տայր՝ թէ կին ոք առանց առն յղասցի, քան թէ
,, մարիամ կարացեալ եցէ մեղանչել ։ Արդ ցու-
ցանէ թէ միոք սքեան յովհէփայ ոչ էր յերկբայուէ,
այլ ՚ի զարմացմանն. և այս այնչափ, մինչև յերկիւղ
և ըմբռնել նմ. ուստի ոչ ասաց նմ հրեշտակն,
մի երկբայիր՝ կամ մի կասկածիր, այլ թէ մի երկն-
չիր. և իմացոյց զկրօն և ստեղծուածն թէ կամիս ի մա-
նալ՝ թէ զիարդ եցէ լեալ այն՝ ծանիր, զի ՚ի հոգ-
ւոյն սքեայ է ։

ՀՈՒՄԱՐԵՑԱՒ ԱՅՍՕՐ

՚ի վէր գառոյ սքէ աճապանին ըստ յայտնելոյ նմա
՚ի սմէոնէ ։

Ձ Ումարեցաւ այսօր՚ի սկիզբ ձեր կուսին քո-
վանդակուն ցաւոց՝ զորս կրեաց նա՚ի կե-
նըս իւր. զի յասել առ նա սիմէոնի, * և ՚ը քո հոգ
,, անձն անցցէ սուր ։ յայս բան անցեալքն նո-
րոգեցան, և ապագայքն ներկայացան. համարձա-
կիմ ևս ասել՝թէ աղդումուն ցաւոց այսր աւուր առա-
ւել ղիմարդ՝ ըստ որում այսու բանիւ այն
աՀ ցաւք միահաղոյն տպաւորեցան՚ի հոգի նը՝ ոչ
ՀՀ ը կրեցոյն ներդործուէք, այլ ը ըմբռնեցոյն ։ Օ՚ի

որ ծանրութիւն մեծ ազգաւորին պնդակին եդեալ ի վէր տափարակ գետնոյ՝ գոմարն և բովանդակին ի մի կէտ տոյնել ծանրութեան ցաւոյ՝ զորս կրեաց և զորս կրէ լոյծ որ կոյսն, յերեսաւ ի կէտ սրտի հուսկին այնու քանիւ զոր յիշեաց սիմէոն՝ թէ * և ըզքո իսկ անձն ,, անցցէ սուր։ Զորդ սուր ցաւոյ՝ եօթնապատիկ խոցեաց զսիրտ հուսկին, ըստ որոյ եօթն թուին ցաւք նէ։ Զաջինն եղև ի թլփատուենն յոմն՝ ի տեսա նել անպ ոբոյ հուսկին զհեղանիլ արեան որդւոյ իւրոյ. որովհետև հաւատեաւ պիտեր՝ թէ հուսաածին մարմին նորա ոչ էր իբրև զայլոց, այլ փա փուկ յոյժ, և դիւրազգած. և որչափ յայտնի ըմբռներ զայս յորդին իւր, այնչափ ցաւս կրեր յինքեան։ Եւ ոչ զի առաւել յայտնի ցուցցի մեծու թիւն այսր ցաւոյ նէ, չէ ինչ տարադէպ քննել ասա թէ ուրեք պաշտօնեայ թլփատուենէն յոմն. յաւետ տարանի ինչ ոչ լիչի. և ասկայն ի պատմել զուկասաւ զթլփատուէ յովհաննու և յոմն՝ տեսս զնայրդ խօսի. ի խօսելն զթլփատուենէն յովհաննու՝ ասէ. * և եղև յաւուրն ութերորդի՝ եկին թլփատել զմա ,, նուկն, և կոչէին զնա յանուն հօր իւրոյ զաքա ,, րիա։ (ղուկ. ա. 59։) իսկ ի պատմել զթլփատուէն յոմն՝ ասէ. * և իբրև լցան աւուրք ութ ,, թլփատել զնա. և կոչեցաւ անուն նորա յս։ (ղուկ. բ. 21։) Այր ոմն և տեսանես՝ ոչ դնէ զուկաս պաշտօնեայ թլփատուէ, և ոչ զբառդ եկին՝ ոմն դնէ ի թլփատուենէն յովհաննու։ Յայս հայելով մարթ է ասել թէ այսմ պաշտօնեայ լեալ իցէ նա ինքն որ կոյսն, որով և զարիւն իւր՝ զոր եւս յոմն՝ եհեղ վա սիրոյ մերոյ։ Յայս կարծիս են որք հերոնիմոս. (դիրք յաղ. Ձմ. Թլփատ".) և որք բեռնարդոս. և քիմք ի քարոզեալ։ Եւ այս չէ ինչ ընդեմ, զի նաև սե

վո-

ինորոյ կին մովսէսի եղև պաշտօնեայ Թլփատուե
որդւոյ իւրոյ։ (ելից. գ. 25։) Եւ Թէպէտ՝ ի գիր
գանձուց դնի լինիլ զաքարիա հայր յովհաննու,
բայց ջունի տեղի. ապա Թէ ոչ՝ իւիք նշանակեր ա
ւետարանին։ Թէ արդարև այս ստոյգ էին՝ առա
ւել ևս սաստկանայր ցաւ սրտի՝ որ կուսին. ըստ որ
հիացեալ աւետրանչին՝ արդ ելաւ յիշեցուցանել երա
ժիշտ հզօր յերկրէ իւրում յորժամ հասանէ յայնպիսի
նշան բարձր՝ յոր չժամանէ հազագ իւր՝ ի կախ
Թողու ղձայնն, երգեցոյ մեայն զսկիզբն և զվերջ
ջըն, Թողեալ զմէջն. սոյնպէս և աւետարանիչն յա
ւանդել անդ զխորհուրդ ԹլփատուԹենն յոմէ՝ երբ
գեաց զսկիզբն ասելով.* և երբև լցան աւուրք ու Թ.
և յորժամ եհաս ի մէջն ուր պարտ էր ասել՝ եկին
պաշտօնեայքն, տեսեալ Թէ մարիամ է այն՝ ոչ ա
սաց՝ Թէ նա եղև պաշտօնեայն, կամ Թէ էառ
զսուրն և եհեղ զարիւնն նոր ի՛ը. այլ զայս բարձր
ձայն՝ երգեցայ անորոշակի ասելով.* Թլփատեցիցնա։
և վերջացոյց յասելն.* և կոչեցաւ անուն նոր յո ։
Այլ աստ գիտելի է՝ զի բնիկք զանց արարեալ զայսու
ցաւալի՛ոյ կուսին՝ ի տեղի առաջնոյն ցաւոց դասեն
զվիրաւորել սրտի նոր ի՛ բանիցն սիմէոնի. բայց ոմն
ասացաք, այն էր յայտարարուԹիւն ամ ցաւոց նորա,
իսկ այս կիրք մանաւանդ ցաւոց։
Է. Երկիր ցաւ՛ալի կուսին եղև՝ ի փախուցանելն զոր
դի իւր յեգիպտոս՝ ի սպառնալեաց հերովդէի՝ ի կամիլ
նոր սպանանել զյ՛ս. ոչ զի կասկածեր՛ալ կոյն Թէ հե
րովդէս կարէ ըմբռնել և սպանանել զնա, այլ զի
տառապեր ըստ հալածիլ որդւոյ իւրոյ և ըստ վտանգա
ւորիլ նոր. ևս և ըստ հեղուման արեան անմեղ ման
կանց՝ որ լինելոց էր ի պատճառս նոր։ Երկիր ցաւ
ալի կուսին եղև՝ ի կորուսանելն զորդի իւր յերկո

տա

տասան ամաց հասակին։ Այլ թէ քանի՛ մեծ եղև այս ցաւ նը, միայն զորով մարդ կարէ իմանալ փոքր մի. որոյ ոմանք՝ ի կորուսանել զորդիս իւրեանց՝ լինայրեցան, ոմանք հիւանդացան, ոմանք կաթուածոյ հանդիպեցան, և ոմանք մեռան։ Օ տաստկութի՛ այսր ցաւոյ յայտ արար՝ երբ կոյսն յոյն համառօտ բան՝ զոր ասաց զորդի իւր։ * որդեակ զինչ գործ գործե՞ ,, ծեր դու ըստ մեզ. ահաւասիկ հայր քո և ես տա՛ ,, ռապեաք, և խնդրեաք զքե՛զ։ (ղուկ. Ը. 48։) Այս մայրագոլով դանդատ ցուցանէր՝ թէ մեծ էր ցաւ նը. ապա թէ ոչ՝ ոչ լինքեան, այլ որդւոյն յոխեփայ պարտ էր ասել զայս. բայց առաւելուն ցաւոյն պատառեաց զսիրտ նը, և զեղաւ արտաքս։ Որդի ցաւ՝ որ յոսկին եղև՝ ի հրաժարիլ քո՛ ի նմէ. զի՝ ի մերձենալ չարչարանացն յայտնեաց նա մը իւրում զորս կրելոց էր. և ետ նմ՛ողջոյն հրաժարական. ահա գնամ մայր իմ, գնամ՝ ի տանջիլ, և՝ ի չարչարիլ, և՝ ի վէր խաչին մեռանիլ. և զայս զիմ մարմին՝ զոր՝ ի քէն առի՝ ի ձեռս դահճաց մատնել. այլ զոր ունին նք առնել իս՝ դու ևս տեսցես աչօք քո։ Օ՛ինչ արդեօք զգաց սուրբ կոյսն՝ ի լսել իւր զայսպիսի բանս. որպիսի կսկիծ ցաւոց յաւիշտակեաց զսիրտ նը, զորքան արտասուս հեղին ամենօրհնեալ աչք նը, մանաւանդ՝ ի մեռնել նը յիւրմէ. (երգ. ա՛. 6. 7։ և Ե. 46։) Զինչ՞ ևը դաւ սրտի նը եղև՝ ի տեսանել զորդի իւր ածիլ՝ ի մահ խաչի. զի որովհետև փողով և բազմութ զինուորաց և դահճաց տանէին զնա, ի հեծելոյ կուսին և՝ ի վարանիլ նը՝ մի արդեօք որդի իւր իցէ՝ եհաս առ նա յովհաննէս աւետարանիչ. (ոմն ասեն քէնկ.) և զեկոյց նմ՛ թէ ահա տանին զորդի քո զիմն իմ՝ ի մահ խաչի. յարեաւ ջք կոյսն վազվազ

զա-

ղակին, և առէը ըէ իւր զմօրիամ կղէօվսլայ և զմա-
րիամ մադդաղէնացի դնաց ըէ առաջ նը . և տե-
սեալ զնա՝ զի քարձեալ էր ինքնին զխաչափայտն՝
փշեայ պսակ՝ ի գլուխ և ինքն յարեան թաթաւ-
էը, թաթաւեցաւ սիրտ իւր յարիւն ցաւոց սաս-
տիկ յոյժ . * այս էցէ արդեօք իմ միածին որդի
,, ասէլով. այս էցէ ածն իմ՝ զոր ես ծնայ կուսու-
,, թէ. այս էցէ թագն փառաց՝ զոր հրեշտակք քա-
,, րեբանեն յերկինս ‖ : Յայսպիսի խորհրդս վա-
րակէը, յափշտակեցաւ՝ ի ցաւոց . և նովին ցաւով
սկսաւ երթալ զկնի որդւոյն իւրոյ՝ մատուցանել
զնա հրով սիրոյ աղջակէզ, ոյզ աբրահամ զիսա-
հակ : Այլեւ հարցաներ ցնա քո , ասա հուր սիրոյ
և ահա սուր ցաւոյ՝ ո՞ւր է աղջակէզ մայր իմ,
այնպէս նի՛ ոբ կոյսն . ածէ տեսցէ իւր աղջակէզ
ոչրդեակ . իբր լսէ ասել . ես եմ աղջակէզ, և այն-
պիսի աղջակէզ , զոր ածէ միայն տեսանէ , զի նա
միայն իմանայ զցաւս իմ, և ոչ այլ ոք ի յարա-
րածոց :

Ը.Ա եցէր զցաւոյն կուսին եղև՝ ի խաչելութե որդւոյ
նը, յորժամ ետես՝ թէ զիարդ անողորմ մերկացու-
ցանէին զնա , և զազանաբար հրամայէին նի՛ տա-
րածել զինքն՝ ի վր խաչափայտին : Ասէր զձայն
գործեաց և բևեռացն՝ զոր շառաչմամբ թօթափէ-
ին . լսէր և զձայն կռանոց , որով բևեռէին զձեռս
և զոտս անմեղ գառնին իւրոյ . լսէր և զձայն գահ-
ձոց՝ ի բարձրացուցանել նշ զխաչն առ՝ի կանգնել
և զետեղել զայն :

Հայէր այնուհետև յարիւնն՝ որք հեղանէին՝ ի
վիրացն և՝ ի գլխոյն փշով պսակեցելոյ . հայէր յե-
րեսս ածորդւոյն իւրոյ , և նա յերեսս այսպիսի
ցաւագնեալ մօր : Այլ զի՝ ի հայել մարդոյ՝ ի հայե-
լին

լին տպաւորի ՚ի նմ կերպարանք իւր, ըստ սմին և ՚ի հայիլ քան ՚ի ձեռ կոյսն, տպաւորեին ՚ի հոգին ձեռ այն ամ ցաւք՝ զորս կրեր նա ՚ի մարմնի. և զբեթէ իբրև հեղեղք իջեալ լինէին ՚ի լեռնէ անտի ՚ի քեռ ՚ի լայնացեալ ձոր սրտի ՚երց կուսին. ուստի ասի՝ թէ * վերջն քան՝ խաչելեալ ՚ի մարմնի՝ էին վերջ մոր ,, ցաւագնելոյ ՚ի հոգի ՚՚. և թէ * տատակացեալ ,, ցաւք մարմնոյն քան եղեն հոգւոյն ձանձրանայ ՚ի ,, հոգի մոր նէր ՚՚. զի ըստ ՚երց քեռնարդոսի, * խաչիւ որդւոյն խաչիւր մայրն. նա ՚ի մարմնի, ,, ան ՚ի հոգի ՚՚: Պարմինն որ տանջիւր և պատառելիւր ՚ի խաչին, առեալ էր ՚ի կուսէն. և զի հոգին ոչ էր առեալ ՚ի նմանէ՝ պատշաճ եղև տանջիլ հոգւոյ կուսին, զի ողջակէզն՝ որ մատուցանիւր ՚ի լերին անդ՝ իսկ ամբողջ՝ մարմնով և հոգւով. մարմնով յորդին, հոգւով ՚ի մայրն: Եւ թէպետ զոհ և ողջակէզ յարուճայ մատուցանիւր, բայց զոհն փրկութեան, որ և ասի զոհ խաղաղական՝ կարէր մատչիլ և լինդայ. (ղեւտ. Գ. 1.) և զի զոհ փրկութեան եղև քո, ըստ նմա մատուցաւ և ՚երբ կոյսն իւր զոհ քաւութեան և խաղաղութեան՝ միացեալ ըստ նմ ցաւօք ՚ի կիզանիլ և յայրիլ ՚ի վէր սեզանոյ սրտի իւրոյ՝ որ անմեռնելի էր ՚ի սրտին յաւիտեան. Այլ թէ այս կիզումն ցաւոց զինչ ներգործեր ՚ի սիրտ սրբոյ կուսին, ոչ հաւատամ թէ կարիցէ պատմիլ և կամ մտածիլ. այլ հաւատամ թէ այնքան ցաւ էր՝ որքան կարէր լինիլ այսպիսի մոր առ այսպիսի որդի. մանաւանդ զի գիտեր՝ թէ զիարդ յղացաւ, զիարդ ծնաւ, և ո՞ է զոր ծնաւ: Զիարդ էօք յոր տապնապ ոլորեցաւ սիրտ նէր յորժամ խօսեցաւ առնա որդի իւր. * կին դու՝ ահա որդի քո ՚՚. զինչ ասէ եթէ փեսկ ասելոյ կին դու՝ ասէր, մայր իմ. զայս ևս եթէ լսէր՝

քեր՝ոչ կարեր կեալ։ Յաւել որդւոյն կին դու, զինչ
՚ի սրտէ պինդեր մայրն. մայր քո եմ ես որդեակ իմ.
ես յղացայ զքեզ. ես ծնայ զքեզ. ծնայ այն ոչ
ցաւօք, այլ առ ՚ի ցաւս. և ցաւ քո յաւէտ տակաւին
զմայրութիւն իմ. այդ քո ցաւ ոչ տայ քեզ՝ մայր կո-
չել զիս. այլ մայր ցաւոց և կին վշտաց։

Յետ այսորիկ ՚ի լսել զցաւագին բարբառ նորին * ծա
,, րաւի եմ ‖ , զինչ զգաց ՚ի սրտի , և զինչ արար
պինդն. ոչ աղբիւրդ անմահութե բղխեցաւ ՚ի վիմէդ
ջուր կենդանութե, զի արբուցից զանկարօտդ ջրոյ.
ապա թէ ոչ՝ տուր լինձ՝ զի ես ծարաւեցայց վիմիկ
քո. ես նուճաղեցայց ՚ի ծարաւոյ. ես ընկզմեցայց
յանձիւրեն ծարաւոյ։ ՚ի տեսանել ապա՝ թէ վիմիկ
ջրոյ լեզի մատուցանելին նոր, յոր յորձանս կակծանաց
սուզաւ անարատ ոգի նոր. և զինչ բարբառեցաւ ՚ի
ներքս առ միածինն իւր. հուսական կամաձայն արբուչք
զծարաւ քո, և այժմ դառնութիւն տագնուցն զլեզուդ։
Ո՛ւր ինչ ապա սլացաւ յուսկնոնէ՝ իսկ ընդ զարթնապոչ
զայն ձայն որդւոյն. * ՚ծծ իմ՝ ծծ իմ ընկեր թողեր զիս ‖.
յորպիսի դնդիւն հնչեաց հոգի նորա. աւաղ լինձ
որդեակ իմ. եթող զքեզ հայր՝ ՚ի ժանիս գահճաց
և ՚ի հնոցս վշտաց. զինչ արարից մայրս՝ միամօր
որդւոյդ. զիարդ և ես թողից զորդիդ հօրն լուսոյ։
Ո՛պա յորժամ ետես զնա ՚ի յետին տագնապի
մերձ յաւանդումն հոգւոյն՝ զիարդ գալարեցան ա-
զիք նր. պիտոյ էր լինձ ասա հրաւիրել զդունդս
հրեշտակաց ՚ի խօսիլ զողբերդուէ քանս, և զխօսս
ցաւալիս՝ ՚ի բերանոյ այսպիսի մօր. քայց զի յայսմ
անկարանամ՝ կոչեցից զերանելին թեոնարդոս, որ
՚ի բերանոյ կուսին խօսեալով առ յն, ասէ. որդեակ
,, իմ ո տայր լինձ մեռանիլ փոխակ քո. աւ զնս առ
,, քեզ ո՛րդեակ , զի և ես մեռայց ըստ քեզ. ոչ ՚է

դէպ

,, դէպ է քեզ միայնակ մեռանիլ. մի՛ մեռանիր առանց
,, մօր: Այսպիս ահա ես առ խաչիդ՝ 'ի տեսանել
,, զքեզ, և դու տեսցես զիս. հայեցայց տառա_
,, պեալս սրտիւ յանձն իմ և յորդւոյ իմ կախելոյ զփայտէ.
,, և 'ի մեռանիլն ք՛ո անարգ մահուամբ՝ մեռայց և
,, ես առանց մեռանելոյ: Զի՞նչ մեծ է ինձ այս՝ զի
,, տեսանեմ զիս թողեալ 'ի նմէ զոր ծնայ, և ոչ
,, գոյ ոք հաւատար 'ի մխիթարել զիս. զի ո՛ կարէ
,, հաւատարիլ նմա: Փակեալ կայ ձայն իմ, տաց ընդ
,, այնր զարտասուս և զհառաչանս ցաւոց. փափա_
,, քիմ բարբառել, այլ ցաւս իմ հատանէ զհագա_
,, գնչումս. 'ի կերպարանել ձայնիս՝ առ ինքն ձգէ ցաւ
,, սրտիս. բամբէ աղետիցս. տեսանեմ մեռանել
,, զայն, զոր սիրէ անձն իմ, և ահա համայն հեղա_
,, նիմ յառաւելութէ ցաւոց՝ ոչ իմոցս՝ յորս տաչո_
,, րիմ, այլ որդւոյս, որում տագնապիմ և խորովիմ:
,, Զայն նա ամենաքաղցր աչօքն 'ի մայր իւր ցա_
,, ւօք վարակեալ՝ յառաւել ցաւոցն զոր ունի վ՛ս
,, իմ քան վ՛ս իւր: Արդ բանիւ զիս մխիթարել կա_
,, մի, զոր ոչ երկարութիւն հրեշտակային քաջալե_
,, րութեանց կարէ սփոփել: Ո՛վ մահ անողորմ՝ մի՛ ո_
,, ղորմիր ինձ. դու միայն ըստ ա՛մի հաճոյ ես ինձ
,, այժմ: Ո՛ հրէայք անողորմք մի՛ խնայէք եւ յիս. յոր_
,, մէ (առթէ) զծնեալն իմ խաչեցիք, նովին և զիս
,, խաչեցէք, կամ յայլ խստագոյն մահ ընդ նմին բար_
,, ձէք. միայն թէ ընդ որդւոյս 'ի միասին մեռայց.
,, Ընդէ՞ր տարեացի այսպիսի մայր յետ զրկելոյ յայս_
,, պիսի որդւոյ 'ի ցաւս. հարէք զմայրն ընդ զաւա_
,, կին. ոչ խնայեցիք որդւոյս, մի՛ խնայէք և ինձ:
,, Ո՛ որդեակ իմ ամենասիրելի. ո՛ իմ ծնունդ ա_
,, մենագորով. ողորմեա՛ մօր քում. դադարեա՛ 'ի
,, պահելոյ զիս անկօղ լինել 'ի վ՛ս երկրի. որ ա՛մին
իք ,, Եղէր

„ եղեր միշտ և յիւմի բարերար ընկալզմայր քո՛ի խաչ
„ ելին , զի միշտ կեցից ընդ քեզ յետ խաչի . ոչինչ
„ քաղցրագոյն է ինձ քան թէ փարել զքե՛ի խաչ
„ ելին՝ մեռանիլ ընդ քեզ՛ի խաչի ‖ : Ա՛յսպէս աստի՛ն և՝ ընդ
եփրեմ՛ի կտակի չարչարանացդ և խաչելութե՛ան
քաղցրութեան բանս խօսի՛ի բերանոյ սրբոյ կուսին լա
լագինս բարբառելով առ յի՛ս յասելն . * ո՛վ սիրելի
„ որդեա՛կ իմ , ո՛ղջ անարդեցար . ո՛վ ցնծութի՛ւն իմ
„ զիւրդ մատնեցար . ո՛վ խնդութիւն իմ զիւրդ
„ ըմբռնեցար . ո՛վ բերկրութիւն իմ զիւրդ նա
„ խատեցար . ո՛վ կեանք իմ զիւրդ՛ի մահ մատնե
„ ցար . ո՛վ անգին մարգարիտ իմ զիւրդ՛ի խաչ
„ բարձրացար . . . զի՞ դործեցիր մայրս վշտա
„ դին . աւա՛զ մօրս աղետից . աւա՛զ մօրս՛ի մէջ
„ ամենայն մարց . աւա՛զ և կրկին աւա՛զ աւա
„ զելոյս՛ի մէջ ամ կանանց . . . . . աւա՛զ՝ զի
„ տեսանեմ զորդի իմ՛ի տանջանս , և ոչ կարեմ
„ օգնել նմա . տեսանեմ զնա՛ծարաւի , և ոչ կարեմ
„ արբուցանել . տեսանեմ՝ զի մեռանի , և ես ոչ
„ մեռանիմ ընդ նմ . ո՞ւր է աւետիքն քո ո՛վ գաբրիէլ .
„ ո՞ւր ողջոյնն այն . զիւրդ ընդ հակառակն տեսանեմ
„ այսօր . ո՞չ ասպաքէն աւետարանեցեր ինձ ասե
„ լով , ուրախ լեր բերկրեա՛լ , և ահա այսօր՛ի սուգ
„ եմ տրտրեա՛լ . զի չնորհօք ձայնեցեր ինձ , և ահա
„ լի եմ դառնութի՛ւ . ասացեր ո՛ւր ընդ քեզ , և ահա
„ հանին այսօր զնո՛րն իմ յինէն . ո՛վ եղիսաբեթ
„ աղգական իմ ո՞ւր է երանին քո . է՛կ տե՛ս զայր
„ տուչն որովայնի իմոյ . զոր դու օրհնեա՛լ կոչեցեր ,
„ ահա թաւամեցաւ պտուղս , ձմլեցաւ և ցամաքե
„ ցաւ . է՛կ տե՛ս եսայի մրգրէ , սա է նա զորմէ ասաց
„ ցեր , տեսաք մեք զնա՝ և ոչ գոյր նէր տեսիլ և ոչ
„ գեղեցկութի՛ւն ... ո՛վ որդեակ իմ և ո՛ծ իմ , ահա

,, այլոց ողորմիս և վ՞ն այլոց մեռանիս, ինձ ը̄նէր ոչ
,, ողորմիս՝ զի մեռայց ը̄ քեզ. զաւազակն մխիթա_
,, րես ասելով. այսօր ը̄ իս իցես 'ի դրախտին, զիս
,, ը̄նէր թողուս . . . ա՛ռ զիս առ քեզ, զի կեանք իմ
,, մահ է, ուրախութ̃ի իմ սուգ, հանգիստ իմ չարչա_
,, րանք, լոյս իմ խ̃ր : Հրամայեա՛ մահու զի մի՛
,, ողորմեսցի ինձ. հրամայեա՛ երկնից՝ զի խաւարես_
,, ցի 'ի վ՞ր իմ. հրամայեա՛ երկրի՝ զի պատառեսցի, և
,, ը̄ քեզ առցէ զիս. հրամայեա՛ զի բացցին գերեզ_
,, մանք, և տացեն զմեռե̃լս իւրեանց, և զիս ընկալ_
,, ցին փ̃նկ ն̃ց . . . ո՛ քաղցր և անուշակ որդեակ.
,, ո՛ մօրս միայն միածին որդեակ. ո՛ աչացս լոյս
,, բարերար որդեակ. մի՛ թողուր զիս. մի՛ մեկնիր
,, յինէն. ընկա՛լ զիս զմայր քո, և տա՛ր ընդ քեզ ‖ :
Ա,յսպիսի բանք ոչ ցուցանեն զխստութ̃ի ցաւոցն ս̃բյ
կուսին, այլ զստուեր նորին : Ա,յլ թէ զիա՛րդ կա_
րաց տոկալ սիրտ ն̃ր՝ յաւէտ սպառ է ասել՝ քան
հասու լինիլ: Ա,րեգակն 'ի վերուստ խաւարեցաւ.
լուսին 'ի ներքուստ մերկացաւ զլոյս իւր. հաստա_
տուն երկրի շարժեցաւ. հիմունք ն̃ի սասանեցան.
վէմք հերձեալ պատառեցան. գերեզմանք անշարժք
բացան. վարագոյր տաճարին վերուստ 'ի վայր պա_
տառեցաւ. և այլք առ հս̃րկ խռովեցան. եթէ
ա՛մքին ն̃ք ոչ կարացին ժուժել տանջանաց որդւոյն
ն̃յ, ապա զիա՛րդ կարէր տանիլ ն̃ք կոյսն՝ որ ծնաւն
զնա : Ա,յս ցաւ անհաս իմն տեսանի և անբացատ_
րելի : Ե,թէ ցաւք մարտիրոսաց ի՞նչ հաւասարէին
ցաւոց ն̃ր, մարթ էր 'ի ցաւոց ն̃ց սակաւուք բա_
ցատրել զայն. բայց չիք հաւասարութ̃ի և ոչ իսկ
համեմատութ̃ի ը̄ ցաւս մարտիրոսաց. ուստի ասէ
ո̃րն անսկզբն, խօսելով առ ն̃ք կոյսն. * զոր ինչ
,, կրեցին մարտիրոսք՝ թեթև էին, մանաւանդ թէ
,, ոչ_

„ ոչինչ առ համեմատութեամբ կրից քոց. որք խուռեանց „ անչափութեամբ թափանցեցին յաղիս քո ներքինս, „ և 'ի գթալից սիրտ քո ։ Որչափ ցաւք եղեն 'ի մարտիրոսս և յայլ ցաւագնեալս՝ եթէ 'ի կիրս մատուցուք՝ ծանրանայ յոյժ ցաւ սրբոյ կուսին. որով և ասի մարտիրոս մարտիրոսաց, զի մարտիրոս բովանդակիչ ամենայն մարտիրոսութեանց, և գերագոյն է զամենայն մարտիրոսս բազմապատուելութեամբ ։ Մարտիրոսք 'ի մարմինս կրեցին. իսկ սուրբ կոյսն յանձին իւր 'ի հոգին. Ամ. * և ընդ քո իսկ անձն անցցէ սուր ։ Զի թէ սուրն ցաւոց անցցէ ընդ հոգի քո. ոչ ասէ հատցէ, կամ մնասցէ, կամ հարկանիցէ, այլ անցցէ. զի թափանցեաց մինչև ցորոշումն շնչոյ, յօդից, և ուղղոյ. որոյ վասն իսկ սուր կոչէ 'ի ցուցանել թէ էանց իբր սուր 'ի ներքին շարժմունս հոգւոյ նորա ։ Մարտիրոսք 'ի տանջելն մարմնով մխիթարեին հոգւով 'ի Քրիստոս. Քրիստոս ևս 'ի տանջելն անդ 'ի մարմնի երանեալ էր 'ի հոգին. իսկ հոգի սրբոյ կուսին տանջէր 'ի Քրիստոս, և սաստկութիւն տանջանացն գրաւեալ էր զբոլոր հոգի նորա, որպէս ջուր ծովու գրաւիցէ զպորունդ ։ Ոչ եղև ցաւ ըստ ցաւոցն՝ որք անցին 'ի մարմինն Քրիստոսի. սոյնպէս ոչ եղև ցաւ ըստ ցաւոցն՝ որք անցին 'ի սիրտ սրբոյ կուսին ։ Որքան էր ցաւ 'ի նմա, որքան տեսանէր զորդին կրող ցաւոց. տեսանէր զգլուխն պսակեալ փշով. տեսանէր զձեռսն և զոտսն հեղուսեն բևեռօք. տեսանէր և զաչսն լցեալ արեամբ. տեսանէր և զթաղծիլ որդւոյն 'ի վերայ մեղաց մարդկան և 'ի վերայ կորստեան բազմաց ևս և հաւատացելոց իւրոց՝ որք հանդերձեալ էին արհամարհել զմահ նորա. տեսանէր և ըզթողեալ լինիլ նորին 'ի հօրէ, և զնախատակոծ լինիլ յամենայնէ. տեսանէր զի և արարածք յիմարեին.

Եւ ահա տեսուն այսր ամի գրեթէ իբր երկաթի գրիչ տպաւորեր ՚ի սիրտ սըկ կուսին զնամ կիրս ցաւոց որդւոյն. և յամի յայսոսիկ նահատակիւր և խորհիւր հոգի նըր։ Արդ և չկարտիճ տեսա նիւր անդ արեգակն քո խաւարեալ տանջանօք ՚ի մարմնի, և ինքն լուսինն մարիամ ՚ի դոյն արեան բոլոր ՚ի սրտի հանդէպ արեւու. (յայտ. ՃԲ. 12.) * Եւ ,, ահա խաւար ծածկեաց զերկիր ։ այր թէ ծածկեաց խաւար ցաւոց զսիրտ մարիամու. (եսայ. Ի. 2։) Եւ կարեր յայսոսիկ և յայնքան չափ հասանել ցաւ մարտիրոսաց. վն զի ոչ այսպիսի որդի էին, և ոչ այսպիսի մայր. ոչ այսպիսի ծնունդ և ոչ այսպիսի անարգ մահ։ Մարտիրոսք վն հաւատոյ տանջէին. իսկ սը կոյն՝ ոչ վն հաւատոյ՝ այլ վն սիրոյ. և զի սեր առաւել ևս քան զհաւատս, և * ոչ երբեք անկանի ։ (ա. կոր. ԺԳ. 8.) ապա մարտիրոսուն սըկ կուսին ՚ի վեր էր ք զնմին. ուստի և բարբառէլով առ նա՝ասէ. (երգ. Է. 4.) * դրաւ ,, տերք եղիմ (դաւք մարտիրոսաց) . . . զարթուս ,, ջիք զսէրն ։ և ասասջիք նմ. * եթէ խանդաղ ,, կաթ եմ (ցաւոքս) ՚ի սէր քո ։ (երգ. Է. 8։) Եւ դարձեալ մարտիրոսք ոչ տանջէին սրովք քով, այլ այլովք. իսկ սը կոյն տանջիւր ՚ի հոգին նոր վին սրով՝ որով տանջիւր քն ՚ի մարմնի։ Եւ մարտիրոսանալ սըկ կուսին հոգւով՝ ոչ պակասեցաւ ՚ի մարմնաւոր մարտիրոսուէ, այլ մարմնաւոր մարտիրոսուէն պակասեցաւ ՚ի նմանէ. մանաւանդ զարհուրեցաւ ՚ի հոգևոր մարտիրոսուէ նը, և կամ ընկղմեցաւ ՚ի մեծուէ և յառաւելուէ նորին՝ ոմն կաթիլ մի ջրոյ արկեալ ՚ի կարաս գինւոյ. զի ոչ թէ մարտիրոսուի էր՝ զոր կրէը, այլ ՚ի վեր քան զմարտիրոսուի, ՚ի վեր քան զցաւ, և ՚ի վեր ք ըզ-

մահ.

մահ. ուստի ասէ սքն Հերոնիմոս.(՝ի Թուղթն առ
պաւլա) . * պայնպիսիս կրեաց (՝զբ կոյսն) որ էր
,, անկրելի. և խոստովանիմ ևս թէ մարմին նորա
,, հոգևորանալ տանջեցաւ սրով տանջանացն քրի.
,, և այս տանջանք առաւել եղև քան զմահ ։ Այս
սոփրոնիմոս ասէ. ցաւ՝ զբյ կուսին * առա-
,, ւել զօրաւոր եղև քան զմահ. զի զմահն քրիս՝
ն իւր արար ։ Նոյն Թէ յայսպիսի ցաւս տանջե-
լով ոչ մեռաւ՝ այն էր ՝ի պահպանուէն նմա , և
գործ հրաշից հոգւոյն սրբյ, յասել նր յումկիանոս
ցաւոցն. * յայդ վայր եկեսցես , և այլ մի անցանիր
,, ցես ։ (յոբ. լը. 11 .) որով ոչ միայն կենդանի
ճնաց նա , այլ և ՝ի խորհուրդն եկաց անսպրդ-
տոր , և ՝ի զգայուեան աներևակին անխոտոր . նաև
՝ի կալն անդ առ խաչին՝ երևեցաւ անշփոթ և ան-
փոփոխ . ըստ որոյ ասէ աւետարանիչն՝ Թէ զբ կոյսն
* կայր մօտ ։ առ խաչին . (յովհ. ժթ. 26.) կայր և
ոչ թաւկանայր . ըստ որ և նա ինքն քր իրրև Թէ
զարմացաւ . որոյ վ՚ը կոչեաց զնա կին , կամե-
լով ցուցանել՝ Թէ նա իցէ մի միայն ՝ի կանայս, որ
յայնպիսի կսկծանաց հնոյն ոչ նըմանէր և ոչ
թաւաւէր, ոյզ լինին կանանց. * վայելչացոյց կայր առ
,, խաչին՝ ասէ սքն անսելմոս՝ ոյզ վայել էր իւրում
,, կուսական պարկեշտութեանն , և ոչ իւիք թուլա-
,, նայր յայնքան սաստիկ դառնութենէ ։ * Այս և
,, ոչ շարժիւր՝ի վրէժխնդրութիւն ընդդէմ խաչահա-
,, նուիցս. ոչ անիծանէր , ոչ տրտնջէր , ոչ լնդրէր
,, յայլ զվրէժ քինու Թշնամեացն ։ Այս՝ զբն ամե-
րոսիոս ասէ (՝ի դիրս կրթութեան կուսանաց .) * կայր
,, առ խաչին մայրն . և ՝ի փախչիլ մարդկան ցնայր
,, աներկիւղ. զհոգի իւր ոչ այլայլելով հայեր գե-
,, Թաց աչօք՝ի վերս որդւոյն. որոյ զիտեր վիրաւո-

„ Թի լինել ամէն ‖. Իբր զի գիտէր թէ այն վէրք և այն տանջանք էին վասն փրկութեան ազգի մարդկան. Յայս փրկութիւն նկատելով սուրբ կուսին՝ և ինքն հրով ցաւոց սրտի իւրոյ պատարագէր զմիածին իւր՝ հօրն երկնաւորի. որով և ինքն եղև գործակից և օգնական որդւոյ իւրոյ 'ի փրկել զմեզ, այնու՝ զի և ինքն յողջակիզել զորդի իւր կիզաւ իսպառ 'ի սրտի իւրում: Ուստի թէպէտ ասաց տէր. (Եսայ. կգ. 5.) ոչ ոք օգնեաց ինձ 'ի փրկել զմարդիկ, բայց մեք կարեմք ասել, թէ կին մի օգնեաց քեզ, կալով առ խաչին ընդ քեզ: Զիրաւի սուրբ կոյսն ոչ եդ զանձն 'ի վերայ փրկութեան մերոյ, բայց եդ ևս կամելով և կրելով, և զորդի իւր պատարագ ընծայելով հօր. որդին եղև նժար մի կըշռոյ լի ցաւօք մարմնոյ, և սուրբ կոյսն եղև նժար մի կշռոյ լի ցաւօք հոգւոյ. որով հաւասարեցաւ և լրացաւ փրկութիւն մեր. և այս՝ ոչ վասն զի էր կին ոք, այլ զի էր ծնող այնր՝ որ տանջիւր 'ի խաչին վասն փրկութեան մերոյ:

Թ. Եօթներորդ ցաւ սրբոյ կուսին եղև 'ի մեռանիլ և 'ի թաղել որդւոյ իւրոյ: Մինչև էր աւանդեալ Քրիստոսին զհոգին, արդարև այրիւր և տոչորիւր սիրտ սրբոյ կուսին. բայց տակաւին կենդանի տեսանէր զնա 'ի ցաւակիր մարմնի: Իսկ յորժամ աղաղակեաց նա 'ի ձայն մեծ, * հայր 'ի ձեռս քո աւան-
„ դեմ զհոգի իմ ‖. (Ղուկ. իգ. 46.) և * խոնար-
„ հեցուցեալ զգլուխն աւանդեաց զհոգին ‖. (Յովհ. ժթ. 30.) յայնժամ տապ ցաւոց նորա պլագունեցաւ, և իբր բոց հնոցի մրրկեցաւ, զի ոչ ևս տեսանէր զնա կենդանի. և ահա հրաշից հրաշք, զի ոչ եհան և ինքն զհոգի իւր: Բայց արդ յորժամ իջուցին զմարմին նորա

'ի

՚ի խաչէն՝ առ ՚ի թաղել՝ զի՞ եղև նմա, զինչ արար արդեօք. զեղաւ զնուաւա, աւաղ աղետից առեալ, վայ ցաւած մօրս. ո՛ հաւատարեսցէ զիս մահու քո որդեա՛կ իմ. դարձուցէք հաւատացեք ինձ որդիք մարդկան, կամ զօրդին իմ զոր տեսանեմ մեռեալ, և կիսք եթէ առաւել ևս կամիցիք հաճոյ ինչ առնել ինձ ՚ի միխիթարել զիս, տուք և զիս ընդ որդւոցս ՚ի մահ. զի ընդ ցաւոց նոր անցցեն և իմ ցաւք ։ Օ այսպիսիս առեր, և ինքն անչափ և անհնարին տանջմամբ տրտմեալ՝ դրեթէ անընչացեալ լինէր. ո՛ մեծի և ծանու մարտիրոսուեա, ո՛ լայնատարած ընարձակումե սրտի հուսին, որ այսքան ցաւոց ատկայր և կեայր.ուր անքաւուլ աղետից զմայրական հոգին խաչէր, և լայնալն սրտի նոր զյորդուն ընթացից կակծանացն իբրև զյորձանս յորդանանու յակնակալ պիճ իւր ընուներ.(յոբ.կս.19։) ՚Ա՛յժմ ահա հատուցա. նեա տակաւիւք ոմ կոյս՝ անյաւ ծննդեան անդրանիկ կանդ. չիմացար ցաւ ՚ի ծնանիլդ զորդի, ըմբռնեցար ՚ի ցաւս ՚ի խաչիլ նոր ՚ի քումդ սրտի. բերկրութ լցար ՚ի ժամուն՝ յորում լոյս ծագեցեր ՚ի զմիածինդ Հաւտադային փառաց անեղին. կսկիծմամբ և տխրութ՛ք վեշար բիւրատատակաբար ՚ի տեսանելդ զնոյն ՚ի գբի ներքնում և ՚ի սուրբեր մահու ՚ի գերեզմանին։ ՚Ա՛յս ցաւ և սուգ սրտի հուսին յողբս շարժէր զհայեցողսն, և արտասուօք ըմբռներ զտեսօղս արտասուաց իւրոց ։ Նա զի լային և դառնային՝ որք զայնպիսի աղետս տեսանէին, (ղուկ.կգ.48.) ձայներ առ նոսա ասէր։ * ձէզ ասեմ, ձէզ ասեմ անցաւորք Հանապատ
,, հաց, դարձարո՛ւք, հայեցարո՛ւք և տեսէք, թէ ե
,, ցեն երբեք ցաւք ըն ցաւոցս լինի՞ որք ՚ի վէր իմ հա
,, սին (ողբ.ա.12։) ‖ ՚Ընդ այս և հրեշտակք ցաւակից

լինելին ՚ի վեր ՚ք զմարդիկ. հետամ թէ լայնն և եթէ կարելին, ՚ի թէ ամ ՚ի մարմնի տանջելոյ, զի՞ հաւատալն թէ նաև հրեշտակք լացեալ իցեն ՚ի վէր այսպիսի աղէտից. լացին արդարև, բայց հրեշտակօրէն. հեղին ոչ զարտասուս աչաց, այլ հոգւոյ. ոչ զդայական զդաճմամբ, այլ խմանալեաւ. առաւել զարմանալով ըստ մայրն յաւակից, քան ըստ որդին յաւակիր: ՚ի զարմանալ նոցա՝ բարբառեր առ նա սէր կոյսն ըստ նոեմեայ. (հռութ. ա. 20.) այսուհետև * մի՛ կոչէք զիս նոեմի, այլ ,, կոչեցէք զիս դառնայեէ. զի դառնացոյց զիս բա- ,, ւականն յոյժ ‖: Որ արժան է գիտել, զի բառդ նոեմի՝ Թարգմանի դեղեցիկ. և զի անհնարին ցաւք սրտի կուսին դառնացուցեալ էին զնա և յայլ հին կերպարանս փոխանակեալ, վ՚ասկ ասէր. մի՛ կոչէք զիս դեղեցիկ, այլ դառնացեալ. ուր Եբրայականն դնի մառա, որ է նոյն ըստ անուանն մորիա կամ մարիամ. և Թարգմանի դառն, կամ ծով դառնացեալ. զի դառնացոյց զնա բաւականն, ՚ի թէ որդին այ՝ որ բաւական է յայմ, ՚ի բևեռելին անդ ՚ի խաչին և ՚ի մեռանիլն՝ դառն ցաւօք լցոյց զնա, և տագնապեցոյց զնորս սրտի նր իբրև զծովու. * ՚ի ծովու են ձանաապարհք քո ‖. Ձանապարհք չարչարանաց խաչելոյն քո. (սաղ. հզ. 20.) յոր կարէ յարմարիլ բանն այն՝ որ գրի. (յովբ. խա. 22.) * եռացուցանէ զանդունդս (ծովու) իբրև զկատսայ ‖: ՚ի որ ոյժ սիրտ սըր կուսին որպէս եռայր սիրով՝ այնպէս այրիւր ցաւով: Երկու գոլորշիք են ծովու, նուրբ և թանձր. նուրբն ջերմուբ արևու ձգի ՚ի վեր. իսկ թանձրն յաղթեցուէ արևու՝ աղանայ և աղիացուցանէ ք դառնացուցանէ զջուրսն ՚ի

ներ-

ներքուստ. սոյնպէս և գոլորշիք սիրոյ նորա կուսին 'ի ժամ խաչելութեան իբր յանդիման արևու 'ի վեր ելանէր. իսկ գոլորշիք ցաւոյն այրեալ զսիրտ նորա դառնացուցանէր իբրև զծով: Այլ որպէս զի գիտասցես հաւաստեաւ թէ քանի մեծ եղև ցաւ սրբոյ կուսին՝ ծանիր. զի որչափ է սէր ուրուք, այնչափ է և ցաւ նորա առ վիշտս սիրեցելոյն. վասն զի սէրն է՝ որ տայ ցաւիլ. և պատճառն է, զի սէրն մի առնէ զսիրօղն ընդ սիրեցելոյն. այնպէս զի 'ի վշտանալ սիրելոյն՝ վշտանայ և սիրօղն, և 'ի բերկրելն բերկրի. եթէ լուիցէ սիրօղն՝ թէ հիւանդացեալ է սիրելին՝ ինքն ևս գրեթէ հիւանդանայ 'ի ցաւոցն. յաղքատանալ սիրելոյն, զաղքատութեան կիրս կրէ. յայրիլ նորա, այրի և սա. սմին իրի սէրն ասի լինիլ չափ ցաւոց. եթէ նուազ իցէ սէրն՝ նուազ է և ցաւն. եթէ առաւել, առաւել է և ցաւն: Արդ երրեակ է սէր, բնական՝ բանական՝ և գերբնական. բնական՝ որպէս ծնողի առ ծնեալն, կամ որպէս եղբօր առ եղբայր: Բանական՝ որպէս բարեկամի առ բարեկամ, ևս և որպէս հարսին առ փեսայն: Գերբնական՝ որպէս մարդոյ առ Ած, կամ ասացից՝ որպէս ստեղծուածոյ առ ստեղծօղն՝ ընդ որում է յինքեան: Բնական սիրոյ ցաւ յանփորձս անճանաչելի է. ծնողք միայն կարեն փորձել և իմանալ առանց կարելոյ իմացուցանել: Խոստանայր Դեմոսթենէս փիլիսոփայ կարօղ լինել յաղթելոյ ցաւոց սրտի. այլ իբրև եմուտ 'ի փորձ, 'ի տեսանելն անդ զմահ միածնին իւրոյ՝ բնական սէր նորա ոչ եթող նմա ժուժկալել. և 'ի խրատել յայլոց՝ զուսոյ ունիլ զինքն՝ ետ պատասխանի. այժմ գիտացի՝ թէ ցաւ միածնի ոչ իւիք չափի: Նաև անփորձն թաղէս՝ ոչ կամելով զփորձ առնուլ ցաւոյ զաւա-

ւակի՛ հրաժարեցաւ յամուսնանալոյ. ընտրեաց
մեռանիլ առանց տեսանելոյ զմեռանիլ որդւոց,
քան մնալ կենդանի կրելով զցաւ մահու նոցա: Աս-
տի յայսմանէ հնար է իմանալ՝ թէ որքան եղե-
ցաւ սրտի կուսին 'ի վերայ միածնին իւրոյ. և այն՝
ըստ որում սոսկ մայր. զինչ ապա եթէ զմտաւ
ածցուք զգերազանցութիւն մայրութեան նորա՝ որ ըստ եր-
կուց մտածի. մի՝ զի էր մայր ծնելոյ յիւրմէ ան-
հայր. այլ մարք ևս ծնանին, բայց ծնեալն ոչ
է սոսկ յիւրեանց, այլև 'ի հարց, իսկ կուսին միայն
յիւրմէ. ուստի և ցաւն միայն իւր էր և անբա-
ժան 'ի վերայ միոյ. երկրորդ՝ զի էր մայր անմայր
ծնելոյ 'ի հօրէ. և ըստ այսմ առարկայ սիրոյ և ցա-
ւոց նորա էր անսահման, և իբր առ այնմիկ որդի տա-
րածիւր սէր և ցաւ նորա. ուստի 'ի կողմանէ ա-
ռարկային՝ ք̅ս 'ի կողմանէ որդւոյն, սէր նորա և ցաւ
նորին էր իբր անսահման. որում ոչ կարէ տա-
կալ ստեղծական սիրտ: Եթէ 'ի բնական սիրոյ
յայսչափ ցաւս ըմբռնեցաւ սուրբ կոյսն, զմտաւ ած
թէ ապա յոր ցաւ կսկծանաց տագնապեալ եղև
'ի բանական սիրոյ՝ որ և ասի սէր բարեկամական.
զի սա առաւել է յոյժ քան զնա. վասն զի սա ըստ վերին
մասին կշռի, և նա ըստ ստորնոյն. սա ըստ հոգևո-
րին չափի՝ և նա ըստ մարմնաւորին. և յայտ է թէ
հոգի առաւել է քան զմարմին. (Մատ. Զ. 25.)
ըստ որոյ ասի, թէ հոգի յօժար է և մարմին տկար.
(Մատ. ԻԶ. 41.) սա 'ի բանաւորս իջևանի, և նա
յանբանս ևս. սա մի կացուցանէ զերկոսին, և
նա յերկոսին նշմարի. այնչափ է սրտի զօրութիւն մինչև
զմին առնել Դիոն. եւ: Եւ քանզի այս սէր անհամե-
մատաբար առաւել էր 'ի սուրբ կոյսն՝ քան յայլ ամենայն
բանաւոր արարածս, տես թէ յոր սահման ցա-
ւոց

ւոց տամնէր զսիրտ նր̃. յայն արդարև, յոր ոչ եհաս և ոչ կարէ հասանել ո՛ և իցէ ստեղծական եից զօրութի ։ Այս ցաւ ն̃րյ կուսին անձառ է ՚ի մէնջ. ապա եթէ կամիցիմք յառաւելն բերել, յայն ցաւ ասեմ՝ որ պատճառի ՚ի գերբնական սիրոյ, ամենևին անքննելի և անհասանելի մնայ. զի յառաջ գայ ՚ի շնորհաց, որ ՚ի վեր է քան զբնութի, և քան զբան. իսկ արդ շնորհք սր̃յ կուսին ա̃յ նմին և սէր նր̃ էր անկշռելի, (ո՞ր̃ ասացաք ՚ի ճառս. ժ̃. հատ. ժ̃.) ապա և ցաւն՝ որ պատճառիւր անտի՝ մնայ անկշռելի, և ամենևին անբացատրելի. վ̃ն յաւէտ ընտրելի համարիմ լռել և սքօղել՝ ք̃ ասել ինչ և կի՛մ քննել։ Պատկերահան ոմն ՚ի նկարելն զյուղարկաւորութի աղէտալի մահու դստերն յեփթայեայ՝ ջանացաւ ձևացուցանել զդէմս իւրաքանչիւր բազմականաց և յուղարկաւորաց պէսպէս կսկծատիպ կերպարանօք. մին ՚ի կոծ և միւսն ՚ի լաց. մին ՚ի ցետումն և միւսըն ՚ի փետումն. մին ՚ի կնձիռն երեսաց և միւսըն ՚ի ժանիս գիմաց. մին ՚ի նուաղումն և միւսն ՚ի գլորումն. որովք գրեթէ զամէն զցաւս ա̃յ կարի ներկայացոյց առաջի։ Իսկ իբրև եհաս ՚ի նկարել զտխրագին դէմս յեփթայեայ՝ տեսեալ թէ ոչ կարէ իւիք նկարագրութբ̃ երևեցուցանել՝ քող եարկ ՚ի վր̃ երեսաց նր̃, ՚ի ցուցանել թէ աննկարելի և անպատմելի է կսկիծ ցաւոց նր̃։ Զսոյն և մեզ պատշաճ է գործել աստ. զի թէև հնար լինէր զիւրաքանչիւր ցաւագնելոց և սգաւորաց զկիրս ցաւոց ՚ի յայտ ածել, բայց յորժամ ժամանեմք ՚ի նկարել զցաւս սր̃յ կուսին՝ կի՛մ խօսել ինչ զայնմանէ՝ բռնադատիմք սքօղել, ա̃յ լռել. զի անձառ է և անհաս յերկրաւորացս և յերկնա-

ւոր-

ւորաց։ Համարձակիմ ասել թէ ո՟պ անճառ է մայր ա՟յ լինել ն՟ր, սոյնպէս անճառ է և մայր ցա-ւոց լինել նորին։

Ժ. Աստանօր հայեցեալ յայսչափ և յայսպիսի կիրս ցաւոց ս՟րյ կուսին, գրեթէ տարակուսէին և հրեշտակք՝ թէ զինչ արդեօք կարիցէ մխիթա-րել զնա. ոչինչ արդարև, բայց եթէ տեսանել նմ՟ զորդի իւր կենդանի յարուցեալ ՚ի մեռելոց, որում ակն ունէր. ապա թէ ոչ՝ և ոչ իսկ ներգոր-ծումն հրաշից կարէր պահել զնա ՚ի կեանս։ Այս իսկ աւանդեն վարդապետք եկեղեցւոյ, ո՟պ և ս՟րբն Ամբրոսիոս. (՚ի Ճառն գերազանցութե կուսին.) և ս՟րբն Գրիգոր Նիւսացի. (Ճառ. ա՟. յաղ. յար.) և այլք բ՟զմք, թէ ք՟ս տ՟րն մեր է՟ յառնելն ՚ի գե-րեզմանէ նախ քան զերևիլ այլոց՝ նմա երևեցաւ ՚ի հասարակիլ գիշերոյ, յորժամ կայր յաղօթս ցաւալից, և յոգւոց հանէր. յորում պահու ՚ի տեսանելն զլուսածնունդ որդի իւր յարուցե՟լ՝ յարեաւ և սիրտ նորա ՚ի սգոյ և ՚ի ցաւոց. ահա գտի ասելով զա՟ծորդին իմ. դտեր և դու զիս ա՟ծ իմ, և կեանք իմ միածին որդի։ Փարեցաւ ըզ-կենդանի վիրօք ն՟ր ՚ի համբոյր սիրոյ։ Ուրախու-թի անչափ, զոր չէ հնար տանիլ ստեղծական սըր-տի։ Իսկ թէ զինչ խօսեցին ընդ միմեանս մայր և որդի ո՛վ կարէ ճառել։ Ասացի՝ նախքան զերևիլ այլոց. Զի հարկ իրացն այսպէս պահանջէր ըստ բ՟զմ գլխոց. նախ՝ զի որպէս արեգակն ՚ի ծագիլ իւրում յառաջագոյն լերանց երևեցուցանէ զինքն, սոյնպէս և ք՟ս ՚ի ծագիլն ՚ի գերեզմանէ, նախ երևե-ցոյց զինքն իմանալի լերինն՝ ի՟բ ս՟րյ կուսին, և ա-պա բլրոց, ի՟բ իւղաբեր կանանց. որք յարևա-ծագելն հասին ՚ի գերեզմանն։ Երկրորդ՝ զի ար-

ժան

ժան էր Քի նախ այնմ երևեցուցանել զմարմին
իւր՝ յորմէ եառ զայն. նախ այնմ՝ յորմէ ծնաւ.
նախ այնմ՝ յորմէ սնաւ. եթէ արդարև նա եղև
առաջինն՝ որ ետես զՔս յարդանդէ ծնեալ, ապա
նա եղև առաջինն որ ետես զՔս և 'ի գերեզմա-
նէ ծնեալ։ Երրորդ՝ զի Ը կարգի ընդունէ պատշաճ
էր Քի յառաջ քան այլոց ամի՝ մօր խնրում ե-
րևել, և նմ տալ զայս յարգումն զի այսմ պաշտօն-
ջեր պատիւ մօրն։ Չորրորդ՝ զի մեծութիւն ցաւոց և
սգոյ սրտի կուսին 'ի սոյն տախալէր ։ Ցաւ և սուգ
Մագդաղենացւոյն մեծ լինելով քան զայլոց՝ նախ
նմ երևեցաւ Քս քան այլոց կանանց. ապա քա-
նի առաւել ևս մօրն՝ որոյ ցաւն 'ի վեր էր քան
զամենայն ։ * Երանի սգաւորաց (ասաց Քս) զի նոքա
,, մխիթարեսցին ‖. ո՞ քան զնա կոյսն սգաւոր դը-
տանիւր յայնմ ժամանակի. և ո՞ կարէր մխիթա-
րել զնա՝ եթէ ոչ նա՝ յորոյ վէր սգայր։ Եթէ փոքու
սգաւորին երևեցաւ նախ 'ի մխիթարել՝ մեծին
ոչ երևեսցի։ Հինգերորդ՝ զի գրէ սողոմոն թէ իմաս-
տութիւն դիւրաւ * երևի սիրողաց իւրոց ‖. (Իմաստ.
Զ. 13.) և Քս ասէ. * որ սիրէն զիս . . . երևեցուցից
,, նմ զիս ‖. (յովհ. ժԴ. 21։) Իսկ արդ ո՞ք կոյսն
էր մի միայն առաջին 'ի սիրողսն՝ ապա յառաջ
քան զամենայն նմ երևեցաւ 'ի մխիթարել։ Վեցերորդ՝
եթէ յառաջն չէր երևեալ նմ Քս՝ ասէր հրեշտակն
զկանայս. երթայք ասացէք ցմայր նորա և ցաշա-
կերտսն։ Իսկ թէ աւետարանիչք ոչ գրեցին, չէ
ինչ. զի և ոչ զհասարակ երևմանսն գրեցին նոքա։
Նախ՝ զի ինքնին իմանիւր այդ. օրինակ այսմ,
մատթէոս գրէ թէ մոգքն իբրև տեսին զաստղն
խնդացին յոյժ. իսկ 'ի տեսանել նոյ զմարիամ և
զՆա՝ ոչ դնէ թէ ուրախացան, զի ինքնին իմանի
այն ։

այն։ Երկրորդ՝ զի աւետարանիչք զորոց գրեցին զՔս երեւմանն յետ՝ իբրեւ թէ վկայ բերին զնա յարութեն նր. եթէ գրէին և զՔր կուսէն՝ վկայ բերել և զնա՝ ոչ զօրէր. զի վկայութն մօր չազդէ ինչ. Նու դարձեալ՝ 'ի զուր էր նր գրել. վՏ զի մեք առանց գրելոյ նոցա հաւատամք զայն, և գրեմք զնոյն. եթէ գրէին և նք, հեթանոսք ոչ հաւատային. ապա առ ինչ պիտոյ էր գրել։ Նսկ զոր առարկեն ոմանք զբան սբյն պօղոսի՝ որ ասէ. (Ա. կոր. ԺԵ. 5.) թէ նախ երեւեցաւ կեփայի՝ չզօրէ ինչ. զի այդ նախնութն հայի 'ի կարգ երեւման աշակերտաց, իբր թէ 'ի մէջ աշակերտաց նախ կեփայի երեւեցաւ. ապա թէ ոչ՝ յայտ է յաւետարանէն թէ յառաջ քան զՔմ երեւեցաւ մագդաղենացւոյն. (մարկ. ԺԶ. 9։ յովհ. Ի. 14.) ապա ոՏ նախնութն երեւմանն կեփայի ոչ բառնայ զնախնութն երեւման մագդ", սոյնպէս և նախնութն երեւման մագդ" և այլոց ոչ բառնայ զնախնութն երեւման Տրյ կուսին. ՔՍ յասելն՝ զգրեալսն 'ի հրովարտակ արքայի գիտէ նախ ատենադպիրն՝ այս նախս ոչ 'ի բաց առնու զթագուհին կամ զայլ ոք խորհրդական արքայի. սոյնպէս և յասելն՝ Քս նախ երեւեցաւ կեփայի՝ նախին ոչ 'ի բաց առնու զթագուհին երկնի և երկրի.

Աստանօր վերջ տուեալ ընթացից ճառիս յաւելլից ասել ինչ մի եւս, թէ որովհետեւ Տր կոյսն առ խաչին կալով՝ հրովլ ցաւոց պատարագեաց հօր զորդի իւր, նա և զի 'ի սմին աւուր հրով ընծայեաց զնա հանձնի նորա, 'ի հարկէ և հայրն երկնաւոր հաճեցաւ պարգեւել նմ զՔմ՝ զոր արժէր այս ընծայութն։ Ի կամիլ աբրահ" պատարագել զորդի իւր, ասաց նմ Աճ. * փոխ զի ՍՆ ‖. (Ծնն. ԻԲ. 16.)

Նու

Նա զի յանչափս ազնիւ էր պատարագն՝ զոր մա_ տոյց ոչ կոյսն, ապա զանբաւս ետ նմա ած առե_ լով.փոխանակ զի արարեր զերդ զայդ,արարից և ես քեզ՝ զոր կարող է առնել ձեռն իմ։ Նաքեալքն յաւուր չէշինց թողին զքս և փախեան. բայց քզն յայլ փորձութիւնս ը՝ նմ էին՝ աստ ցնն քն. * և ես ,, ուխտեմ լը. || (ղուկ. իբ. 28.) զինչ ապա ը՝ մայր իւր։ Նթե նք 'ի սեղանի, ապա ոչ կոյսն 'ի գը_ լուխ սեղանոյն 'ի փառս արքայութե։

ՃԱՌ ԻՆՆԵՐՈՐԴ։

՚Ի տօնի վերափոխման սրբ̃ ած̃ածնին ։

Ո՞վ է սա՝ որ ելանէ յանապատէ յեցեալ յեղբօրորդին իւր ։ Երգ. Ը. 5 ։

Հիացան այսօր երկինք՝ զի կրկին տեսին զսքանչելիս ։ ՚Ի համբառնալ որդւոյն իմ̃ զարմացան, և հարցանելով ասէին. * ո՞վ է սա՝ որ գիմեալ գայ յեդովմայ . . . բուռն զօրութ̃ ‖. (Եսայ. կգ̃. 1.) և հաւաստեաւ թէ որդին իմ̃ է՝ ցնծութ̃ վերընկալան զնա ։ ՚Ի վերափոխել ապա և սրբոյ կուսին՝ տեսեալ զհանդէս նր̃ նման առաջնոյն՝ կրկին ևս զարմացան, և հարցանէին. * ո՞վ է սա՝ որ ելանէ յանապատէ՝ յեցեալ յեղբօրորդին իւր ‖. (Երգ. Ը. 5։) Այս միօրինակ հարցուած՝ ցուցանէր զնմանութիւն հանդիսի փառաց. մինչ դրեթէ մի և նոյն համարիլ զելս. յայսմ միայն երևիւր զանազանիլ, զի յառաջնումն հարցման ասի ելանել բուռն զօրութ̃, ըս̃ ինքնիշխան կարողութ̃. իսկ յերկրորդումն ասի ելանել՝ յե-

ցեալ յեղբօրորդին . յայլ հանգամանսն նման , մանաւանդ թէ հաւասար :

Եթէ չիցէ անտեղի՝ վստահիմ ասել՝ թէ կուսին շքեղագոյն եղև քան զՔսին . վն զի 'ի վերանալ Քսի՝ սոսկ հրեշտակք և երանելք հանդիսանային . իսկ 'ի վերանալ կուսին՝ նա ինքն Քս հանդիսադրէր և կարապետէր հանդերձ հրեշտակօք և այլովք սրբովք 'ի պատուել զմայր իւր : Հիացեալ է այս և երկրաւորս եկեղեցի սրբ՝ ցնծայ և պանծայ այսօր՝ տօնախմբելովն զշքեղաշուք այսր փառաւոր հանդիսի Է անուամբ վերափոխման : Այլ թէ երբ սկիզբն կալաւ տօնելոյ՝ անտարակոյս կարեմք ասել՝ թէ յառաքելոց անտի իցէ : Եւ թէպէտ որոշակի ոչ աւանդի այս , բայց հին աւանդութիւնք եկեղեցեաց և ձայնք սրբց հարց յայտնի ցուցանեն՝ թէ միշտ կատարիւր այս տօն 'ի մէջ եկեղեցւոյ : Եւ արդարև զիա՞րդ հնար էր յետ տեսանելոյ առաքելոց աչօք իւրեանց զայնպիսի սքանչելի վերափոխումն նր՝ անյիշատակ թողուլ զայն : Աստի և որք միանգամ ձայնս յօրինեցին 'ի վր այսր տօնի, որպէս և Լևոն իմաստասէր կայսր՝ անտարակոյս այսպէս համարին . և յաւելուն ասել՝ թէ ամ յամէ տօնեմք զտօն վերափոխման կուսին : Եւ զի ոմանք յայսմ աւուր և ոմանք յայլում կատարէին , մարկիանոս կայսր Ջան եդ՝ զի յամ տեղիս կատարեսցի 'ի 15 օգոստոսի . ոպ գրէ նիկեփորոս կալլիստեան . (յեկեղ . պատմ . ԺԷ . 18 :) Եւ աստ այս հանդէս է այն՝ զոր տօնէ այսօր Է հանուր սրբ եկեղեցին . ըստ որոյ և ընդ անուամբ վերափոխման՝ հաւաքէ զերկուս տօնախմբութիւնս . մին՝ ննջման կմ մահուան կուսին , յորում հոգւով վերացաւ նա յերկինս . և միւսն՝ յարութե նր , յորում մարմնով

նոյն ևս վերացաւ ՚ի նոյն։ ՚Ա. վէր ննջման կամ մահ-
ուան կուսին մարթ է առարկել, թէ որովհետև
ոք կոյսն ոչ անկաւ ընդ անիծիւքն ադամայ, ընդէր
ասլա ձաշակեսցէ զմահ. ասլաքէն ոմն ասէ առա-
քեալն. (հռոմ. Ե. 12.) * ՚ի միոջէ մարդոյ մեղք
,, յաշխարհս մտին, և ՚ի մեղացդ անդտի մահ, և այսպէս
,, յամենայն մարդիկ տարածեցաւ մահ ‖. իսկ արդ ոք
կոյսն ոչ դտաւ հաղորդ մեղացն ադամայ, ասլա և
ոչ մահուան։ ‖Քննեմ նախ՝ թէ մահ ոք կուսին
ոչ էր յանիծիցն ադամայ կամ ՚ի մեղացդ նը, այլ
՚ի հանգամանաց մարդկային բնուն՝ որ բաղադ-
րեալ դոլով ՚ի չորից տարերաց՝ ընդ ինքեան է մահ-
կանացու. ոմն ասէ արիստոտէլ. (դիրք. յայտ. ծննն.)
հայելով առ հասարակ յամենայն բաղադրեալս։ ‖Ասդի
նաև մարդն առաջին ընդ ինքեան առեալ՝ ևս և ընդ
հնորհայ՝ ոչ էր անմահ, այլ ընդ բնուն իւրում մահ-
կանացու. իսկ անմահութիւնն՝ զոր ունէր՝ էր ՚ի մաս-
նաւոր զօրուէ սկզբնական արդարուէ, որում և
նպաստ ունէր իբր զօրացուցիչ բնուն քննադ նկա-
տելոյ զպտուղ ծառոյն կենաց՝ ըստ ասելոյ աբէյն
օգոստինոսի, և ընդ յուշանելոյ սկսելոյ ածաբա-
նի։ ‖Ասդ սմին և ածք կոյսն ունելով զբնուէ մարդ-
կայինն բաղադրեալ ՚ի չորից տարերաց՝ ըստ այսմ
բնուէ էր մահկանացու, և ոչ ընդ որում անկեալ
ընդ մեղաւն ադամայ։ ‖Քննեմ երկրորդ՝ մեռանել
ածք կուսին ընդ արժանապատուհուէ իւրում մտածել՝
ոչ էր ընդ հարկի, այլ ընդ պատշաճի՝ վասն երից. ՚ի՝ առ
՚ի նմանիլ որդւոյ իւրում. զի չէր վայել դերագոյն
լինիլ յայս նիւթ քան զորդի իւր, որ անպարտա-
կան էր մահու։ ‖Երկրորդ՝ վասն արդիւնաւորելոյ.
զի արժան էր նմա նաև մահուամբ և չարչարա-
նօք արդիւնաւորիլ զայն՝ զոր իբր մայր արդէն ու-

նէր լիաւունս առանց մահու ժառանգելոյ, որպէս և քս. ուստի և յօժարութ յանձն էառ ոչ միայն ընդ քնի չարչարիլ, այլ և ըստ քնի մեռանիլ: Երրորդ՝ 'ի զօրացուցանել զմեզ ը̄դէմ մահու. զի բնականաբար ամ̄քն երկնչիմք 'ի մահուանէ. * որքան ծանր է մեռանիլ‖. ասէ կուինտիլիանոս ('ի գիրս բողոքմանց): Օ այս երկիւղ թէպէտ և քս արհամարհել եցոյց, սակայն կարէր ասացեալ լինիլ, թէ նա գոլով տր̄ կենաց և մահու՝ ած և կամեցաւ յանձն էառ զմահ. իսկ սբ կոյսն յօժարութ յանձն առնլով՝ օրինակ եղև մեզ՝ ը̄ նմին յօժարութ յանձն առնուլ զնոյն: Արդ թէպէտ և մեռաւ սբ կոյսն, բայց մարմին նր մնաց անապական. և ինքն յարուցեալ 'ի գերեզմանէ վերացաւ յերկինս. որպ ուսնիմք աստ յառաջիկայդ. ('ի հատ. ԺԲ:)

Այլ յառաջ քան զմատչիլ մեր 'ի Ճառդ՝ արժան է քննել զերիս. նախ՝ թէ քանի ամաց էր սբ կոյսն 'ի փոխիլն աստի. երկրորդ՝ թէ ուր բնակէր մինչև 'ի վերափոխիլ իւր. երրորդ՝ թէ զինչ առնէր: Ի առաջնոյն՝ ասէ հիւպողիտէս (առ եպիփանու երիցու,) թէ յիսուն և ութ ամաց էր սբ կոյսն յորժամ փոխեցաւ աստի. սոյնպ համարի և նիկեփորոս. ը̄դ սմին գնի և 'ի գիրս նմանութեց. երես. 6: Այլ եպիփան, և միքայէլ գղիկաս, և անդրէաս կրետացի, դնեն վաթսուն ամ՝ փոքր մի աւելի կամ պակաս. սոյնպէս դնէ և խորենացին 'ի թուղթն առ սահակ արծրունի: Ռափայէլ բողատերնացի ասէ՝ թէ գտի 'ի հնագոյն իմիք պատմագրի՝ զի սբ կոյսն ընդ ամ̄ եկաց զամս խթ. և յաւելու թէ այսպէս յայտնեցաւ սրբուհւոյն եղիսաբեթի՝ որ 'ի սկոյժնանիոյ յամի տն 1156: Յայսմաւուրսն օգոստ. ԺԵ. դնի ը̄դ խորենացւոյն, թէ 'ի համբառնալն քնի էր

սբ

ոբ կոյան լոր ամայ . և եկաց յետ համբարձմանն
Ջ ք ամ. և ի Ի ամայ հասակի փոխեցաւ յերկինս :
Հասարակաց կարծիք է ըլ եւսեբիոսեան տարե-
գրուե և ըլ կեդրենոսի՝ թէ ոբ կոյան եկաց յետ
համբարձմանն քրի զամս չորեքտասան ըլ յայտ
նուէն՝ զոր յիշէ պօղոս . (գաղ . բ . 2 .) և վերա
փոխիլ նորա եղև ի ժամանակս կղոպեայ կայսե
յաման ոն 48. գոլով նա 63. ամաց. զի ոնզ ասացաք
ի Ճառն ընծայման , երից ամաց էր նա՝ յորժամ
ընծայեցաւ ի տաճարն . եկաց անդ զամս մեծա
ոան , և անտի խօսեցեալ եղև ըլ յովսեփայ . և ի
հասակի 15 ամաց ծնաւ զքն . և եկաց ընդ քրի
զամս 33. և յետոյ զամս 14 . ըլ ոամ ամք 62. և ի
մտանելն ի հասակ 63. ամաց, փոխեցաւ յաստեացս:
Այս ըլ այսմ ոյն քան ռափայելի բոզատերնեայ՝
զոր եդաք՝ ոչ հայի ի վերափոխուէն կուսին , այլ
թէ կեցեալ էցէ նա մինչև ի համբարձուէն քրի
զամս 49. յոր յաւելեալ և զամս 14, գումարի ի 63.
ամ : Այս ըլ այսմ հասարակ աւանդութէ՝ ոյն ա
ղօթաշարք՝ որք կոչին պատակ կուսին, ի 63. ողջոյնս
բովանդակին : Այ երկդին պիտելի է՝ զի հասա
րակաց կարծիք է՝ թէ ոբ կոյան յետ համբարձ
մանն քրի բնակեր յէ՛ր . ըլ որում զրե սոփրոնի
մոս. (ի Ճառ.վերափ.) * բնակեր առ ոբ կոյան յերու
,, ոչ հեռի ի գերեզմանէ ոն ‖ : Այս նիկեփո
րոս (գիրք բ. եկեղ. պատմ .) ասէ , թէ ոբ կոյան
նատեր յերու ի տանն յովհաննու մերձ ի սիոն
մինչև ի մահ : Այայց ըզի ըլ աւանդելոյ աւետա
րանին՝ յովհաննէս պահէր զնա առ իւր և ծառայ
եր նմ , ասէն ոմանք թէ որովհետև յովհաննէս
գնաց յեփեսոս, և անդ եդ զաթոռ իւր, անդր տա
րաւ և զոբ կոյան . ըլ որոյ ասի ի Թուղքն գրե՛ ի

Հարց եփեսոսի 'որ ժողովոյն առ ժողովուրդն կոս-
տանդնուպօլսոյ, թէ * յովհաննէս աւետարանիչ
„ և 'որ ածածին կոյսն մարիամ բնակեցան երբեմն
„ 'ի քաղաքն եփեսոս ‖ : Գրէ և եպիփան. ('ի հե-
րետ. 78.) թէ * մարիամ եկեալ իցէ յեփեսոս,
„ կմ յասիա. և անդ բնակեալ ընդ իւրոյ պահապա-
„ նին յովհաննու ‖ : Այլ այս կարծիք ոչ երևի հա-
ւանական. զի անհաւատալի իմն թուի՝ թէ 'որ
կոյսն թողեալ զանօրինական տեղիս որդւոյ իւրոյ՝
յորս սփոփիւր, գնացեալ իցէ յայլ տեղի հեռա-
գոյն : Իսկ այն բան ժողովոյն չէ վճիռ՝ այլ պատ-
մական յարգութեան տեղւոյն : Աւանդի 'ի բազմաց,
թէ նաև 'որ ղուկաս աւետարանիչ կայր առ նմ 'ի
սպասու՝ իբր հոգաբարձու ընդ յովհաննու : Իսկ զի
սա քաջ գիտէր նկարել զպատկերս՝ ասի թէ նկա-
րեաց և զպատկեր 'որյ կուսին՝ եթէ առանձինն, և
եթէ յո 'ի գրկի. ոպի է և այն որ կայ յեկեղեց-
ւոջ 'որյն մարկոսի՝ որ 'ի վէնետիկ, փայլեալ բզմ
հրաշիւք, զոր և ցարդ իսկ գործէ : Գրէ խորե-
նացին 'ի թուղթն առ սահակ արծրունի, թէ
* սպասաւորէր 'որյ կուսին (նաև) յակոբ արդարն՝
„ 'ի յովսեփայ յանձնեալ. զի և առ յովսեփաւ նա
„ հոգայր ծառայապէս հեզն և արդարն, մինչև 'ի
„ քռէ յովհաննու յանձնեցաւ ‖ : Նորին գիտելի
է, զի գրէ սոփրոնիմոս 'ի բանից՝ ովտիլեայ. * է
„ թէ ասէ կամիցիմք իմանալ՝ թէ 'որ կոյս ածածինն
„ յետ յարութեն քսի յառաջ քան զվերափոխիլ իւր
„ յերկինս՝ զինչ առնէր, (ծանիր՝ զի) յաճախակի
„ այց ելանէր տեղեաց ածային ծննդեան, չարչա-
„ րանաց, և յարութե, և 'ի նոյին հեղոյր զար-
„ տասուս. և համբուրէր ամենայն բերանոյ իւրոյ
„ համբուրէր զայնս ‖ : Այլ գրէ խորենացին 'ի
վե-

վերոյիշեալ թղթի, թէ * «Եթէ կոյսն բնիկ չարչարանս
,, կրեաց և վտանգ ՚ի կայիսափայ, և հալածանս
,, ՚ի հրէից. զի ոչ տային նմա գնալ ՚ի գերեզմանն
,, կալ յաղօթս կամ ՚ի գերեզմանին յայտնանալ, կամ
,, յայլ տեղիս տնօրինականս փրկչին, բայց միայն
,, գաղտնի»։ Ասէ և զայլ ևս հալածանս և վիշտս
կրել ՚ի նմանէ մինչև ցվերափոխին իւրմէնս։ Զոր
աւանդելոյ բազմաց ՅԲՅ կոյսն ունէր առ ինքն զԲՅ
կուսանս. և հրեշտակակերպ խոսակցութիւն իւրով
ոչ միայն սփոփէր զնս, այլ և մարդկեր յառաքինա-
կան կեանս, և յԱծայինն գիտուն, և ՚ի հոգե-
ղէնարձ խորհուրդս, ևս և յԱծաշունչ գրոց տե-
ղեկուն։ Զրբեւն ընդ նոսա ուստեր, զոր ինչ պատ-
շաճ էր իւրում ամենազգաստ սպասկեշտութեանն. և
երբեմն ընդ նոսա գնայր և շրջէր ՚ի տնօրինական
տեղիս իւրոյ միածնի։ Այլ ըստ մեծի մասին
յափշտակեալ յաղօթս, յորս զմայլեալ լինէր երկ-
նային մխիթարութիւք, և վերանայր միտքմամբ
հոգւոյ ՚ի կարօտութիւն տեսութեանն որդւոյ իւրոյ. բայց
այս կարօտ ոչ նեղէր զնա, այլ քաղցրութիւն ինն
սայր նմա սպասել այլ ևս փոքր մի ժամանակ ՚ի
քաջալերուն առաքելոց և աշակերտաց և այլոց
հաւատացելոց, որք ՚ի տառապիլ իւրեանց գի-
մէին առ նա իբր ՚ի գանձարան մխիթարու-
թեան։ * Զոր ինքն Ծբ կոյսն (առ խորենացին ՚ի
,, Թադեոսէն առ սահակ արծրունի) աքանչելի վա-
,, րուք սրբութիւն առաւելեալ (լինէր) քան զամս ոք,
,, ըստ բանին սողոմոնի. բազմ դստերք ստացան զմե-
,, ծութիւն, բայց դու առաւել եղեր. ոչ աւետարա-
,, նեցաւ ՚ի նազարեթ ՚ի գաբրիէլէ»։ Զի գործք
նորա և կեանք նորին այնպիսի էին, զորպիսի ոչ
ոք ՚ի հողեղինաց կարէր ունել կամ առնել՝ հայե-

զօլ 'ի հաճոյս անձուենն, մինչև զմայլիլ 'ի վ̃ր նորա և նոցին իսկ հրեշտակաց, և կալ 'ի սպասու նորա, և զգուշանալ զատամբ ն̃ր. զի նոքա միայն կարեին ճանաչել զարժանաւորութի ն̃ր։ Արդ լցեալ ս̃րբյ կուսին զատհմանեալ չափ աստի կենացս՝ փոխեցաւ յարքայութի երկնից. զորմէ ունիմք խօսիլ յառաջիկայ ճառդ յերկուս հատուածս։ Յառաջնումն զննջմանէ ն̃ր և զփոխմանէ հոգւոյ նորուն յերկինս։ Յերկրորդումն զյարուէ ն̃ր և զվերանալոյ մարմնով ևս յերկինս։

Ըստ որում աւանդեն յայսմաւուրք զանազան ազգաց քրիստոնէից առեալ յաւանդութէ, և 'ի բանից դիոնեսիոսի արիսպագացւոյ. և որոշագոյն ևս մովսէս խորենացի 'ի ճառն վերափոխման որ 'ի թուղթըն գրեալ առ սահակ արծրունի. և ևս անդրէաս կրետացի պատրիարգ ե̃մի. և յոբնաղնոյնմ պատրիարգ ե̃մի. յովհան դամասկացի. նիկեփորոս կալլիստեան. (գիրք. Ե. եկեղ. պատմ. գլ. 22.) և այլք բ̃մք 'ի նախնեաց։ Այլ և տրակ մի վերափոխման ս̃րբյ կուսին, զոր թարգմանեաց ս̃րբն հերոնիմոս. ('ի գիրս նմանուէց. երես. 813. 1։) Ասի և յայսմաւուրս. օգոստ. ԺԵ. թէ յովհաննէս աւետարանիչ գրեաց զննջումն և զվերափոխումն ս̃րբյ կուսին. դուցէ այս էր տրակն թարգմանեալ 'ի ս̃րբյն հերոնիմոսէ։ Մատիցուք արդ 'ի ճառդ։

ՏԱՏՈՒԱԾ ԱՈՒԱՂՈՒ։

Հանփոխման ՝ի նոյնման ՝ի ձիաճինին և փոխման հոփոխ նորա յերկինս։

ՅԱ. ՅԵտ մեծամեծ յաղթուեցեալ՝ զորս սարար զա-
ւելն ընդեմ Թշնամեաց իւրոց՝ տեսեալ
զթշերուն իւր ՝ի խաղաղուե , յիշեաց զտապանակ
ուխտի կտակարանացն , որ կայր ՝ի տան աբեղ-
դարայ. (որ և օրհնել էր զտունն զայն). և կամեցաւ
բերել զնա ՝ի տունն՝ զոր պատրաստեաց վ՚ն նմ .
զի անդ կացցէ և փառաւորեսցի ։ Ա՚ռեալ ապա ընտիր
զբազմութենէ հազարաւոր զօրաց և անհամարս ՝ի
ժողովրդոց՝ հանդերձ երաժշտօք և դուսանօք՝ գնա-
նաց ՝ի տունն աբեղդարայ. և առեալ անտի զտա-
պանակն՝ սկսաւ բերել՝ բարձեալ զայն ՝ի վրայ ու-
սոյ քահանայից . և էած յեղիւ ՝ի սիոն լեառն,
և անդ զետեղեաց զնա փառաւք , և արար նաւա-
կատիս մեծ . կարգեաց և զբազմութեն սաղմոսասաց-
ից և նուագածուաց՝ օրհնութիւք և երգովք փա-
ռաւոր առնել զնոյն . (Բ . Թագ . Ճ. 12 . = 17։)
Այն այս հանդէս վերաբերուէ եղև տիպ կամ
ստուեր վերաւիոխման ՝ի յոյն հուսին . վ՚ր զի-որդին
այ յ՚ն քն , որ պատրաստեալ էր տեղի փառաւոր
յարքայութենէ երկնից վ՚ր տապանակի նմն՝ այ վ՚ր
՝ի յոյն հուսին , յետ կատարելոյ զզոհս յաղթութենէ
իւրոյ՝ զոր արար ընդեմ դիմաց և մահու, տեսեալ
զթագաւորութենի իւր ամրացեալ և խաղաղացեալ
հաճեցաւ փոխադրել զտապանակն զայն շինեալ
յանփուտ փայտից ։ Ա՚յս տապանակ էր ՝ի տանն
աբեդդարայ , այ ՝ի ժողովրդեան հրէից . որոյ վ՚ր

արար

արար նմա ողջագուրմ բարիս ՚ի պատիւ երեսաց նր, ոյք բուն տապանակին՝ տանն աբեդդարայ։ Եւ յորժ մինչչև եր համբարձեալ ՚ի նոսա փափաքելին զօրք երկնից վերանալոյ նորա յերկինս, և անձկանօք ասէին. արի՛ ՚ի հանգիստ քո. արի՛ և Ե՛կ առ մեզ։ Եւ տեսեալ Թէ գալստեամբ նորա Թեպետ և լցեալ լիներ երկինք ՚ի ծայրին փառաց, բայց պակասիւր տապանակ նր, յաւելլին ասել. * արի՛ ՚ի հանգիստ քո, դու և տապանակ կո՛ղ տակի սրբութե՛ քո։ իբր Թէ ասացեալ եր. բաւական է մնալդ այսչափ ժամանակ ՚ի վր երկրի. արի՛ արդ, Ե՛կ ՚ի հանգիստ քո. այծ և ընդ քեզ զմայր քո՝ զտապանակ կտակի սրբութե՛ քո՝ զզարդ արքայութե՛ երկնից։ Եւ իբրև համբարձաւ ՚ի մերս երկինս, և լցոյց փառօք զպալատն արքայութե՛, առաւել ևս սկսան անձկալ հրեշտակք և հոգիք արդարոց ընդունիլ յինքեանս և զմայր նր։ Եւ յանցանել իբր չորեքտասան ամաց՝ ոչ ևս կարէին ՚ի ժուժել՝ ստիպէին և Թախանձէին զՔր՝ փոխադրել և զնա, ասելով. Երբ արդեօք ՚ի՛ր, Երբ ունիս վերայուցանել զնա յերկինս, զի կատարեսցի լիով ուրախութի՛ մեր։ Յիշեաց յայնժամ ՚ի՛ր զհրաշալի տապանակ իւր, և անդէն հրամայեաց պատրաստիլ համօրէն երկնային զօրաց՝ ևս և երից ՚ի՛մին՝ զօրս ածեալ եր ընդ իւր ՚ի համբառնալ իւրում յերկինս. պատուիրեր ետ դարձեալ հրեշտակաց՝ փութալ աղդ առնել առաքելոց, ևս և պօղոսի, և այն՝ ՚ի ձեռն յայտնութե՛, ոյք ասացաք ՚ի վերոյ, զի եկեղեն յեղիւ։

Ը. ՚Ի մերձենալ ապա աւուրց փոխադրութե՛ կուսին, աղդեցաւ ՚ի հոգի նր ամենամեծ փափաք տեսանելոյ զմիածին զօրդի իւր. և Թէպետ զայս փափաք

փաք միշտ ունէր, բայց իբրև թէ զուսպ կայր ՚ի սրտի նր. իսկ յաղթել որդւոյն առաւելաւ յոյժ յոյժ։ Այս այնուհետև ոչ ևս մխիթարէր զնա տա՛ Հարն՝ ուր տեսեալ էր զնա ՚ի քարոզուէ. ոչ մխիթարէր զնա վերնատունն, ուր բազում անգամ եկեր ընդ նմ. ոչ լեառն գողգոթա, ուր ետես զնա ՚ի խաչին բևեռել. ոչ և լեառն Ձիթենեաց՝ ուստի համբառնաւ նա. ոչ մխիթարէր զնա կենցաղալարուԹի որդւոյ մարդկան կամ հրեշտակաց, և ոչ պայծառուն երկնից, և ոչ նոյն ինքն արքայուԹին և փառքն՝ որ պատրաստեալ էր նմա. այլ իբրև բոց սլանայր հոգի նր՝ միայն ՚ի տեսուն ածորդւոյն իւրոյ։ Յերկարել այսր անձկուԹէ հոգւոյ ոգւոյ կուսին՝ հրաման եղև ՚ի ձոնէ առ աւետաբեր հրեշտակն դաբրիէլ դնալ առ նա, և տալ նմա զաւետիս փոխադրուէ նր։ Այս նր փուԹանակի եկեալ առ աբ կոյսն՝ ողջոյն բերկրանաց հետ նմա. ուրախ լեր բերկրեալդ շնորհօք բարձրելոյն. ուրախ լեր տղաւար լուսատահման անքննին բանին ածուԹեն. ուրախ լեր շքեղաշուք հարսն երկնային հովանաւորուԹ ամենանաձ հոգւոյն պարասքողեալ. ուրախ լեր դուստր սիրելի ամենահօր վեհի և դշխոյ պանծալի երկնի և երկրի։ Ո՛ի ահա հաճեցաւ ամենաձք երրորդուԹին փոխադրել զարժանապատիւ տապանդ լուսոյ յերկինս ՚ի վայրն անմատոյց յաւուԹն արիւեանն խորան. ուր համօրէն դունդք երկնային քահանայապետուԹեց, և դումարք աւ՛որ կարօտիւ սպասեն մեծափափաք անձկանօք քումդ սխրալի տեսլեան։ Այ՛կ պատուեալդ և փառաւորեալդ, ՚ի կներ բողեալդ և բարեբանեալդ ՚ի շրԹունս աւից՝ մայրդ էմմանուէլի. Այ՛կ ցանկալիդ երկնաւորաց և երկրաւորաց, և սլսակդ յոդնանկատ ամ

արա-

արարածոց։ Այլ զի Թեկղեայ վերին արքայութիւնն
քան լսեալ բովանդակեացի. Եկ, իշխեա և Թա-
գաւորեա ըստ որդւոյ քո յաւիտեան՝ ի վեր ասի, ևս
և՝ ի վեր մեր։

Օ այս առացեալ հրեշտակին և տեսեալ զամենա-
բերկրալի հաճոյն կուսին՝ զարձաւ առ առաքինի
իւր. և ահա կրկին ևս հրաման՝ ի պատրաստի
կալ ամին նմ. յայտ արարեալ Թէ որդին նոյ ևս
ինքնին հանդերձեալ է ածային փառաւք իջանել առ
մայր իւր։

Ե. Յայնմ վայրի յանկարծակի հասին յերկինս քա-
ղաք՝ ոբ առաքեալք՝ ի ջրից ծագաց ծի. ըստ որս
և Եօթանասունքն ըստ յայսմաւուրաց. օգոստ. ԺԵ.
և տեսեալ զիրեարս՝ ի քաղաքի անդ յանակնու-
նելի ժամու՝ զարմացան. Հարցանէին ցմիմեանս՝
Թէ զիարդ եղև այս գալուստ նոցա, և զինչ ու-
նիցի յուցանել. վաղվաղակի ասպ դիմեցին առ
մայրն մխիթարուԹիւն, որ յաճախ լուծիչ էր տարա-
կուսանաց նմ. և տեսեալ զնա լցան խնդուԹիւն և
ուրախուԹիւն, և յարգական խոնարհուԹիւն պատեցին
զնովաւ իբրև զձագս աղաւնեաց։

Ա. Այլ՝ ի փափաքիլ նմ առնուլ՝ ի նմանէ լուծումն
տարակուսանաց, ծանեան՝ Թէ հանդերձեալ է նա
փոխիլ յաստեացս, և Թէ վաղ ժողովեալ իցէ ածք
զնա առ նա։ Այլ ահա հատան և լքան խորհուրդք
նմ. սկսան յոգւոց հանել, և արտասուալից հա-
ռաչմամբ հեծել և ճչել։ Հայէին առ միմեանս
և ձայնէին աղիողորմ. աւաղ մեզ ետղարիք. այս-
պէս եղև վախճան ուրախուԹե սրտից մերոց. ի
մեկնիլ ի մէնջ ցանկալի վիԹխին մերոյ և նա՝ ևս
Թող մեզ փոխանակ վշտաց մխիԹար զամենօրհ
նեալ մայրդ, և ահա գտանիմք զուրկ և՝ ի տեսու-

Թէ

Թէ և՝ ի մխիթարուէ քումմէ։ Օ այս ասէին, և յերեսս ոչ ածածկին հայելով հեղձամղձուկ մնալին։ Ա. սի յայսմաւուրսն. օգոստ ԺԵ. և Ի. Թէ նախ եհաս անդր ոչ յոլհաննէս աւետարանիչ. և՝ ի հրամայել ոչխ կուսին՝ մատոյց՝ ի տան անդր զոր պատարագն, և հաղորդեաց զնա. և՝ ի նմին ժամու ժամանեցին և ժողովեցան առ նա առաքեալքն։

Հրամայեաց ապա՛որ կոյսն աղդ առնել ոչխ կուսանաց՝ որք սպասաւորէին նմա, և կային՝ ի խորտոս նր. և՝ ի ժողովիլ նց առ նա, զի կոյս նց՝ թէ ահա մերձ է ժամ գալստեան նորն. զի նա խոստացաւ ինձ ասէ գալ՝ և առնուլ զիս առ ինքն։ Ա՛որ յետ բջմ յորդորական բանից, հրամայեաց նոցա լուցանել զլապտերս իւրեանց հանդերձ մոմեղինօք. զի նմքն վառեալք երևեսցին՝ ի գալստեան նորն։ Ա՛որ՝ ի Թուղթն խորհնացւոյն առ սահակ արծրունի, և յայսմաւուրսն օգոստ. ԺԵ. և Ի. Թէ յայնմ վայրի յոլհաննէս աւետարանիչ առեալ տախտակ մի կնիպարի, զոր ձևացուցեալ էր՝ ի պատկեր տիրամօրն՝ ետ՝ ի պետրոս. և պետրոս աղաչեաց զոր կոյսն՝ նոյնպէս և զբն պօղոս՝ օրհնել զտախտակն զայն։ Ա՛որ զոր կոյսն օրհնեաց՝ և եդ՝ ի վր երեսաց իւրոց, և նկարեցաւ՝ ի տախտակի անդ կերպարան կուսին ըստ նմին։ Ա՛ կատարել այսր և՝ ի պատրաստել աւուրն՝ պատրաստէին յերկինս և նահապետք և աւք երկնայինք, և հայէին առ սոսա՝ ցուցանելով զվսեմութիւն իւրեանց յընդունել զոր կոյսն առ ինքեանս։ Ա՛այլ որք ժողովեալ էին անդ՝ ոչ ցուցանէին զայդ վսեմութիւն, այլ մտմտէին թէ զնորդ ունիմք բաժանիլ՝ ի տեառնէ այնպիսի մօր. այս ցաւ ոչ յանհնարինս

մեծ

մեծ էր քան զփափաք նահապետաց և հրեշտակաց ։ Ահա կարելով ապա հանդուրժել այսմ, հեղուին զվտակս արտասուաց, և տորրէին սիրտք նոցա. խօսէին առ նա դարձեալ թաղծագինս. ով մայր մեր, ով թագուհի մեր, ով ցնծութի մեր, ուր թողուս զմեզ, ընդէ՞ր գնաս. եթէ գնաս, տար և զմեզ ընդ քեզ. զիարդ հնար իցէ մեզ առանց քո կալ 'ի վ̃ր երկրի։ Դու թռանխս տիրուհի տեսանել զորդի քո և վայելել զնա յաւիտեան. մեք 'ի վաղուց զրկեցաք 'ի նմանէ, և քև մխիթարէաք. և այժմ 'ի մեկնիլ քո 'ի մէնջ՝ զինչ արասցուք թշուառականքս. դու էիր ապաւէն մեր և պաշտպան, զինչ մնայ մեզ այսուհետև առնել, բայց եթէ անմխիթար լալ 'ի կեանս մեր և ողբալ։ Խօսեցաւ ընդ նոքօք ա̃ծածինն և ասէ. չէ ձեզ արժան որդեակք իմ այդպէս մորմոքիլ և մորմոքել զսիրտ իմ. գնամ ես այժմ, եկեսջիք և դուք յետ սակաւուց զհետ իմ. գնամ ես և լինիմ բարեխօս վ̃ն ձեր. այլ դուք զօրասջիք կատարել զհրաման որդւոյ իմոյ. եթէ աստ մխիթարէի զձեզ ներկայութ̃ իմով, անդ լինելովս՝ մխիթարեցից զձեզ բարեխօսութ̃ իմով. զի զամէն զձեզ ունիմ յանդիման աչաց իմոց՝ ով մայր զորդիս։ Նա արդ պատուիրեմ ձեզ՝ զոր պատուիրեաց որդին իմ. յայսմ ծանիցեն ամ̃ն՝ թէ իմ որդիք էք՝ եթէ սիրիցէք զմիմեանս։

Է. 'Ի խօսիլ ն̃ա ա̃ծածնին զայսպիսի բանս՝ պայծառացան երեսք ն̃ր և բոլորովին 'ի զուարթութի̃ դարձան։ Նա յայնմ վայրի սկսան հրեշտակք եղանակել քաղցր ձայնիւ յաներևոյթս. և 'ի բարձրանալ ձայնից ն̃ց՝ երևեցան անդէն բազմութիւնք յառաջընթաց զուարթնոց. երևեցան և գունդք նահապետաց և մարգարէից. և ամ̃ն խնդալից

բերկ-

քերկրուք և զմայլմամբ հայեին ՚ի նա ։ Յառա-
ջեաց անդէն ադամ, և բարբառեցաւ առ նոքա
կոյն. մի՛ զաւակդ օրհնեալ. դու իմ միխիթա-
րուի, դու աւետիս փրկուե մօր քումմէ եւայի, դու
ընչեցեր զպատիժ անհնազանդուե մերոյ. մեք
փակեցաք զդուռն դրախտին, դու զդուռն երկ-
նից բացեր. մեք մոլորեցաք, դու Քանապարհ
փրկուե ցուցեր. մեք կերաք ՚ի ծառոյն գիտուե
և մեռաք, դու զծառն կենաց ետուր մեզ. մեք
եղաք սանդուղք իջանելոյ մարդկան ՚ի դժոխս,
դու եղեր հուն և անցք ելանելոյ նոցա յերկինս ։
Ա՛ահն որ ապականեաց զմեզ, լիցի քեզ իբր նա-
ւակ անցանելոյ ընդ ծով Յիս ՚ի նաւահանգիստ յա-
ւիտենական կենաց ։ Արդարև քեզ դուստր իմ՝
որ ոչդպիսի մայր եղեր, և չոդպիսի պատիւ
բարձրացար ։ Ահաւասիկ և դասք նահապետաց և ե-
րանելեաց բարբառիլ առ նա. մի՛ երանելի՛դ աւիշն,
որոյ միջնորդուք կատարեաց ա՛ծ զա՛մ՝ զոր խոս-
տացաւ մեզ և ՚ի ձեռն մեր, և այժմ լցան փա-
փագք մեր. արի՛ արդ կո՛յդ գեղեցիկ, արի՛ ել
առ մեզ ։ Ո՞չոդպիսիս բարբառէին առ նա և հը-
րեշտակք. առանց քո անզարդ մնայ արքայութի՛ն
երկնից. առանց քո անկատար է ուրախութի՛ն մեր.
առանց քո ոչ լրանայ երանութի՛ն երկնաւորաց ։ արի՛
ել ՚ի հանդիստ քո, և հանգո՛ զկարօտ մեր. տե-
սանել փափաքէին զմիածինդ, ել և տե՛ս. դուք
աւազակ և նա առ քեզ, ընդ որում խոստացեալ էր
քեզ ՚ի հանդիսի աստ էին ընդ առաքեալն և բազմք
յաշակերտաց, ընդ որս և տիմոթէոս աշակերտ պօ-
ղոսի առաջին եպիսկոպոս եփեսոսի, և դիոնեսիոս արիս-
պագացի. ընդ սոսին և ա՛ծարեալն հռոմոս. մի՛
ասէ յոբնաղ պատրիարգ եղիցի ընդ վկայելոյ յովհան-

նու

նու զամասկացւոյ։ Ի բազբառիլ ապա հրեշտակացն առ նա եբ կոյն, յարուցեալ Հռոբէաս՝ խօսեցաւ զբանս հիանալիս առ հրեշտակն և առ առաքեալն, և առ նա ինքն եբ կոյն. մինչև ըստ վկայելոյ յայսմաւուրսն (յօգոստ ԺԵ.) * զՀրեղէն ,, լեզուան զարմացոյց ‖. և այս՝ յաւէտ ներքողելոյ տիրամօրն։ Նա մինչդեռ ապրեալ և հիացեալ կային ամբոխն՝ յանկարծակի ծագեաց լոյս սաստիկ ի վերնատան անդ. և երևեցաւ անդ արեգակն արդարուն միածին որդին՝ պարառեալ ի սերովբէից և ի քերովբէիցն. զոր և աւքն յայտնի տեսին, և սքանչացան. տրտմութիւն նոցա խառնեցաւ ըստ ուրախութեան. և անձկութի սրտից նոցա յափշտակեցաւ ի զարմացումն. ոչ վկայեցին որք անդն էին տիմոթէոս և դիոնեսիոս. (դիրք. յայլ. ածային անուանց. գլ. ե.) զորս և յառաջ բերէ յօբնատ, և դամասկացին։ Յորժամ երևեցաւ անդ միածին որդին՝ անուշութիւն իմն հայեցաւ յերեսս ամենօրհնեալ մօրն. և ցուցեալ զնա հրեշտակացն և ամ ՚ոբց՝ ասէ. տեսանիք զդա. դա աւասիկ ձիմայլիտ մայր իմ, մայր անբիծ և անարատ. ՚ի դմանէ և դովեաւ առի զմարդկայինս բնութի. դա զգեցոյց ինձ զմարմինս զայս. դա անոյց զիս. դա է նա, որ միայն հաճոյացաւ ինձ ՚ի մէջ բազմաբոյս ծիս։ Խօսեալ ապա և առ նա ինքն մայրն՝ ասէ. Ես մայր իմ՝ ես աւ նա. զիս կամէիր տեսանել, ես և տեսս, և վայելեա զիս յաւիտեան. ես մուտ յանձառ փառս իմ. և լեր ըստ նա ՚ի փառս քո՝ զոր պատրաստեցի քեզ յերկինս. արի ես մերձաւոր իմ, գեղեցիկ իմ, աղաւնի իմ, կատարեալ իմ, ես ՚ի լիբանանէ. արի ես, զի ահա ձմեռն էանց, և եհաս գարունն. ես և կաց ըստ ինձ ամէն իմմէ, և

իշխեա՛ի վէր ամի ։ Ասէ՝ թէ կոյն յաւիտենական՛ ի տեսութէն միածնին իւրոյ՝ բարբառեցաւ առ նա՝ ասէ որդեա՛կ իմ և ա՛ծ իմ ։ Եւ յաւել՝ նէ զայս՝ սէր նէ յանլափս սաստկացաւ ։ և յեղանակել նորոգ երկնային զօրաց վերջս հիանալիս ։ և՛ ի նոսա զնել նոյ զնոսա զմայլեցուցիչս ։ յառաւել ապաւկուե սիրոյ աւանդեաց՛որ կոյն զՀոգին ասելով առ միածին իւր ։ ՛ի ձեռս քո աւանդեմ զՀոգի իմ ։ ընկալ զոր սիրեցեր ։ ա՛ռ՝ զոր յա՛մ արատոյ պահեցեր ։ և փոխադրեա՛ զնս ա՛ռ քեզ ։ զի որ ես զաւակդ որովայնի իմոյ՝ անդ և ղեց և ես ե՛ք քեզ ։ Եկիր առ իս ո՛ղ և խոստացար ։ գա՛մ և ես առ քեզ՝ ո՛ղ և կամեցար ։ յանձն առնեմ քեզ և զմարմին իմ, քեզ տա՛մ և ո՛չ Հողոյ ։ Եւ զի յառաւելուե՛ սիրոյ աւանդեաց՛որ կոյն զՀոգի իւր, Հնարկ աւանդուե՛ն և եկեղեցւոյ, թէ՝ որ կոյն ո՛չ մեռաւ ՛ի հիւանդուե՛ն, այլ ՛ի սիրոյ ։ Յաւանդել՛ոյ կուսին զՀոգի իւր՝ բազմութի՛ք երկնային զօրաց կառք կաղմեցան ելից՝ նէ, և սկը՛ սան ամբառնալ զնա յերկինս ։ Եւ զի գերագոյն ինն խմանալի կարգ կոյ՛ ի մէջ նո՛ յոյն կարգ դասաւորեալ՛ը դասու անբաւ բազմութե՛ իւրեանց վերանային ։ Ամանք յառաջընթաց լինելով՛ ի վեր ՛ի յերկինս սլանային՛ ի պատրաստեալ և՛ ի բանալ՛ը դրունս երկնից, և այլք որք զկնի նո՛ երթային՝ աղաղակէին համբարձէ՛ք զդրունս ձեր՛ ի վեր ։ համբարձ՛ցին դրունք յաւիտենական, և մտցէ տապանակին տէր ։ Համբառնան և բացան դրունք վերին, և եմուտ օդոստատուկուհին՛ ի վայելս ան՛ճառ և անհաս փա՛ռաց տէրունէն ։

Ո՛ այսոսիկ համառօտիւ ինն նկարագրե՛լ նարե՛կացւոյն՝ մատչի՛ ի փառաբանուե՛ կուսին ասելով։

* խնդա և ուրախ լեր յարկ անձառ ծննելոյդ ի
,, քէն անեղդ այ. որ ի նմին որդւոյն քո խնամոց
,, հրաշալարդ փառօք ամբարձար ի կատարաւարտ
,, ման վերնայինն երկնի լուսապես. և Թևօք Թե-
,, Թևուէ հոգւոյն սլացեալ յիմանալիսն վերաչուէ-
,, ցեր ի կայանս հանդչիլ. ուստի և զանհասանե-
,, լին իշխանականս իմացման, զանկապտելին զգա-
,, յուէ սրտի նկատման՝ վայելս անտեսելոյն անձնա-
,, պես հոգևապրիկեալ, զանեղծին փառաց ձևսուն
,, քեզ սեպհականեցեր՝ որ ոճծածին ։

Է. Նոյն առաքելոյն գասք՝ և որք ըստ նմա, ակն յեր-
կինս կառուցեալ անքարբառ ղկնի Հայելին, և յատ-
շուէ ըմբռնեալ լինելին, և գրեթէ ընդարմացեալ
Թմրելին. Հայելին ապա առ միմեանս, և ոչ կա-
րելին ասել լինչ. և դարձեալ յերկինս հայելով ա-
սելին. ով լուսեղէնն երկինք, չէր քեզ բաւական
փառք միածնի որդւոյն այ. զնորոգ ապա յաւիշտա-
կեցեր զփառս մեր, և զդանձ մեր, և զկեանս
մեր. յաւիշտակեցեր այն, և ահա գայ առ քեզ փառ-
քըն լրբանանու. (եսայ. Ի 13։) Օ այսպիսիս ասելին,
և յանձառելի հանդէս վերանալոյ կուսին ակնար-
կելով հիանալին, Նա տեսեալ զինքեանս որկեալս
այնուհետև ի կենդանի տեսուԹէ մերն միԹԹա-
լուէ՝ հալելին և զեղուին զմարմնովն նէ։

Պրի յայսմաւուրս. (օգոստ. ԺԵ.) Թէ ի ննջման
սրբոյ կուսին՝ հոգի նորա * երևեցաւ սպիտակ
,, առաւել քան զձիւն ։, և պայծառ քան զարե-
գակն. ընդ որ հիացան առաքեալքն. յայնժամ
ակսաւ ասել պետրոս առ տէր. * տէր ա՛ուի և մեր
,, քո միածին որդի, ի մարդկանէ ոչ է քատակել՝
,, հոգւով պայծառ արփւոյ նմանեալ ոչ մեր քո
,, անարատի։. և առէն զպնդնի՝ Թէ հոգւոյ է պայ-

ծառ

ծառ լինիլ և սուրբ՝ քանի՛ ևս հոգւոյ մօրն լուսոյ։ Եւ ապա սկսան հանդէս կատարել. ոչ զհանդէս ուրախութեան՝ զորպիսի կատարէին հրեշտակք և նոքա յերկինս, այլ զհանդէս յուղարկաւորութեան և թաղման։ Իսկ և սուրբ կուսանքն որք անդ ժողովեալ էին՝ առժամայն ամփոփեցին զսուրբ մարմինն նորա 'ի սպիտակ կտաւս, և եդին զնա 'ի գագաղի։ Եւ առաքելոցն բարձեալ զայն տանէին 'ի գերեզմանս։ Ասի թէ հրէայք՝ որք անհնարին նախանձու վառեալ էին ընդդէմ սրբոյ կուսին, իբրև տեսին թէ տանին զնա գագաղաւ՝ առաւել ևս դրդուեցան. և մին 'ի նոցանէ կամ ըստ այսմաւուրաց օգոստ. ժե. մին 'ի քահանայից սոփոնիաս անուն, զոր և յիշէ խորենացին, յանդգնեալ մերձեցաւ 'ի գագաղն առ 'ի քարշել և ընկենուլ 'ի վայր. և առժամայն չորացան ձեռք նորա որպէս գրեն դամասկացին և մետափրաստէս. և կամ որպէս գրէ խորենացին հատան բազուկքն, և կախեցան զգագաղէ. այլ 'ի զղջանալն նորա՝ եգիտ զառողջութիւն։ Եւ այլոց ևս տեսեալ զայսպիսի հրաշս՝ լցան սարսափմամբ, և դարձան 'ի հաւատոյ՝ լսելով բանիցն պետրոսի և պօղոսի, և մկրտեցան անդի։ Իսկ և առաքեալքն անկասկած մնացին, և աներկիւղ թաղեցին զսուրբ մարմին կուսին 'ի գերեզմանի՝ որ էր 'ի գեթսեմանի. որպէս վկայէ անդրէաս կրետացի պատրիարգ երուսաղեմի, և այլք։ Կացին անդ առաքեալքն զաւուրս երիս, և երգէին զերգս սաղմոսաց. ձայնակից եղեն նոցա և հրեշտակք փոխ առ փոխ պատասխանելով. և զի զկնի երից աւուրց ոչ ևս լսեալ եղև 'ի հրեշտակաց քաղցրալուր այն սաղմոսերգութիւն, ինքեանք ևս լռեցին։

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Հանգստանալն յառնելոյ որ մեռանին, եւ ծնանելոյ նոր մարմնով եւս յերկինս:

Է. 'Ի հանդիսի վերափոխման սրբյ կուսին, նոյնպէս և 'ի թաղմանն՝ ոչ գտաւ անդ սրբն բարթուղիմէոս առաքեալ, որպէս գնէ խորենացին. զի երթեալ էր աստ 'ի Հնդիկս ընդ Թովմայի. թէպէտ վն Թովմայի ասեն զայս. ոչ զի անարժան ինչ էր, այլ զի կամեցաւ ած միջնորդութբ նր հաւաքել մեծ ինչ, քն զպատուել սրբյ կուսին մարիամու. Քանզի յե՟րդում աւուր անդ յորժամ դադարեցաւ ձայն երգոց հրեշտակաց՝ եկն եհաս սրբն բարթուղիմէոս. և լուեալ զեղեալսն՝ սկսաւ լալ և մորմոքիլ՝ թէ զիարդ զրկեցաւ ինքն 'ի ներկայութէ ննջման և փոխման սբ ածածնին: Եւ թէպէտ մխիթարէին զնա առաքեալքն, բայց նա ոչ դադարէր յողբալոյ: Հուսկ յետոյ բզմ թախանձանօք աղաչեաց զնս՝ զի բացցեն զգերեզմանն նր, որպ զի և ինքն տեսցէ զսբ մարմին նորին: Ո֊ րքէ առաքելոց յաղաչանս նր՝ բացին զգերեզման սրբյ կուսին և ոչ տեսին 'ի նմ զսբ մարմին նր, այլ միայն զմաքուր կտաւսն՝ յորս պատեալ եղև. յորոց բուրեաց հոտ անուշուէ, և զմայլեցոյց զայնոսիկ՝ որք կային անդ: Ապա ուշ մնացին առաքեալքն 'ի վր այսր սքանչելեաց, և անտարակոյս եղեն, թէ որդին ան՝ որ 'ի մարմնոյ նր առեալ էր զմարմին, և լեալ էր մարդ յորովայնի նորին՝ յարուցեալ է զնա յառաջքան զյարութիւն

հա-

հանուրական , և վերափոխել յերկինս. ոչ և ազգ եղև նոյ ՚ի վերուստ ձայնիւ հրեշտակաց. զայսմանէ որոշագոյնս գրէ խորենացին ՚ի Թուղմն առասպհակ արծրունի ։

Պոհացեալ ասպա առաքելոցն՝ և փակեալ զդերեզմանն՝ մեկնեցան ՚ի միմեանց, և գնացին իւրաքանչիւր ՚ի գործս իւր ։ Այլ յառաջ քան զմեկնիլն աղաչեաց զնոսն բարթուղիմէոս զառաքեալսն տալ ինքեան զպատկերն զոյն զկիսպարեայ , զի նովաւ մխիթարեսցի ։ Այս նոքա զիջեալ յաղաչանս նորա՝ ետուն նմ զայն , և նա տարաւ ՚ի հայս . ըստ որում գրէ խորենացին ՚ի վերոյիշեալ Թղթի . և յայսմաւուրս . (օգոստ. ի։) Տէս և ՚ի պատմութ հայոց. (բ. 19. 4։)

Է. Յայսմ հրաշափառ վերափոխման սբոյ կուսին, երեք ինչ տեսանի ։ Առաջինն է՝ թէ մարմին նորա կիմ աւասիկ՝ նա ինքն միայ անապական ՚ի գերեզմանի պաւուրս երիս. երկրորդն է թէ յարեաւ ՚ի մեռելոց. երրն է թէ վերացաւ մարմնով յերկինս։ Ո՞ր անապական միալոյ նէր վկայէ ընդհանուր եկեղեցի ՚ի յայսմաւուրս պանագան աղաչայ քրիստոնէից. վկայեն և հարք ։ Այն օգոստինոս (՚ի ձառն վերափոխ . կուսին) ասէ. * դիտեմք՝ զի ,, յն կարօղ է ամի՝ այն որ ասաց գանձնէ՝ տուաւ ինձ ,, աւ իշխանութ յերկինս և յերկրի . ուրեմն եթէ ,, կամեցաւ անխախտ պահել զմայրն ՚ի կուսութ, ,, էր ոչ կամէր անապական պահել զնա ՚ի փտու- ,, թէ ։ Այս յաւելու զպատճառն . * անվայել է ,, ասել, թէ այն ամենազօր մարմինն՝ յորմէ մար- ,, մին հաւ բանն ամ՝ կերպակուր լեալ իցէ որ- ,, դանց ։ Այս դարձեալ ասէ ՚ի նմին ձառի. * որ ,, ՚ի կենդանութէ պատուեաց զմարիամ յղանալ

,, լով ('ի նմանէ առանց ապականութե), բարե-
,, պաշտութբ հաւատալի է՝ թէ մասնաւոր պահ-
,, պանութբ և առանձին խնամով պատուեալ իցէ
,, զնա 'ի մահուան, ազատ կացուցանելով զնա 'ի
,, փտութէ և 'ի հող դառնալոյ։ Եւ դարձեալ ասէ
անդ. * նա որ կարաց 'ի ծնանելն 'ի նմանէ՝ կոյս
,, պահել զնա, կարաց անապական ևս պահել
,, զնա ։ Եւ դարձեալ ասէ. * ազատ էր մարիամ
,, յայնպիսի ապականութէ, յորմէ ազատ էր յո բր-
,, նութբ. և զայս յայտնի եցոյց յո, յորժամ վե-
,, րափոխեաց զնա. զի մարմին յոր՝ մարմին մա-
,, րիամու է ։ Եթէ նր է՝ ապա ոչ զիւրն պահ-
եաց անապական, սոյնպէս և զնորայն ։ Եւ թէ-
պէտ վճիռ ապականութեն եդեալ էր 'ի վր ամ
մարդոյ, բայց յայսմ պարտուց ազատ գտաւ ոբ
կոյսն ա վերոյգրելոյդ. մանաւանդ թէ նոյն ինքն
պարտաւորութեն մահու պատկառեալ հեռացաւ 'ի
նմանէ, ոչ գրէ նարեկացին յասելն. * պատկա-
,, ռեաց ('ի նմանէ) ամօթով պարտիքն մահուն ։
Սբն աթանաս. ('ի ճառն՝ որ 'ի վր ածածնին)
ասէ, թէ որդին այ * զմայրական մարմին սբյ կու-
,, սին . . . զգածանեալն յամենայնբ հոգւոյ նր,
,, զոր իբրև զամենահաճոյ և զամենամաքուր տա-
,, ճար կազմեաց, ազատ պահեաց յապականութէ
,, և 'ի հող դառնալոյ. և էած յանանց փառս ար-
,, քայութե ։ Անդրէաս կրետացի ասէ. * ոչ մար-
,, մինն քի՝ որ առեալ եղև 'ի կուսէն՝ մնաց անա-
,, պական, սոյնպէս և մարմին կուսին՝ յորմէ էր
,, մարմինն քրիստոսի մնաց անապական ։ և
սբն գերմանոս ասէ՝ թէ * մարմին սրբոյ կուսին
,, ոչ ետես զապականութիւն ։ Սոյն ասեն և
այլ ոբ հարք. գրիգոր նիւսացի, եփրեմ խուրի,
և

և այլք. Լաս և ասէին նոքա, որք միանգամ գրե-
ցին Հառս ի վերոյ փոխանակ ասացն. Թէպ
զորս աւանդեցին հարքն մեր ի Հառս, և կերդս,
և ի շարակոնս. Ըստ սոսին և ասէն եպիփան. զոր-
մէ գիտելի է, զի սա վասն բանաւոր բարձրացու-
նելոյ ձայն կոյսն՝ կարծեցուցանէ զանձն ոչ հաւա-
տալ մահուան սմին կուսին. * ոչ իշխեմ (ասէ) ա-
,, սել Թէ մեռաւ ‖. և ապա յարէ * եթէ մեռաւ
,, և ես, ոչ եառնս զապականութիւն ‖։ Վասն
ձգեալ էր զձեռն իւր ի ծառն կենաց՝ անապական
պահէր զմարմին իւր. իսկ արդ ասէ կոյսն մարիամ
ոչ միայն ձգեաց ի նա զձեռն իւր, այլև յորովայ-
նէ իւրմէ բուսոյց զնոյն, ապա ըստ այսմ անապական
պահեաց զմարմին իւր։

ըստ. Վասն ձշմարիտ է անապական մնալ մարմնոյն զոր
կուսին, սոյնպէս ձշմարիտ է և յառնելն նր ի գերեզ-
մանէ՝ ըստ գաւանելոյ ասէ եկեղեցւոյ և ըստ հաստա-
տելոյ ասէ հարց։ Այսն աթանաս (ի բանն որ ի
վերն աւետարանին. յաղագս ասէ) ասէ. * ոչ
,, միայն քո՝ որ ծնար ի կուսէն՝ յետ մահու յա-
,, րեաւ և թագաւորեաց, այլ և ծնողն նր, որ ըզ-
,, տուգանս մահու ըստ իրջանիկ անմահութե փոխա-
,, նակեաց. և այժմ զգեցեալ զանապականութի-
,, մարմնոյ՝ նստի յերկինս ըստ որդւոյ իւրում իբրև
,, թագուհի և տիրուհի։ Թուղթ ինչ՝ որ ընդ
ծայի յոմանց դիոնեսիոսի արիսպագացւոյ, գրի՝ Թէ
* կոյսն մարիամ... Թէպէտ և ձաշակեաց զմահ,
,, Թէպէտ և իբրև զմարդ եդաւ ի գերեզմանի,
,, բայց յաղթանակեաց զսահման բնութե, և
,, բարձրացաւ. և ոչ կարաց ընկալել զնա գերեզ-
,, ման և մահ ընդ իշխանութե իւրում. զի յարեաւ
,, նա ի գերեզմանէ ‖։ Ո՞ասն զայս պէսպէս

վկայուԹք և պատմուԹք հաստատեն միԹոյեվդղե-
կաս. (յերդ մասին տարեգրուե.) և նիկեփորոս
կալլիստեան. (ա. գիրք. եկեղ. պատմ. գլ. լե։)
Օ սոյն հաստատեն և ամ՛ոծ ապեանք ըՀնդկ այնմ
կանոնի, Թե *այն ձիրք՝ որ շնորհի՛ Էջ՝ ոչ ե՛ զը-
,, լանալն Էջ կուսին ։ Նոկ արդ բազմայ շնոր-
հեցաւ յաուներ, ապա և առաւել Էջ կուսին։
Ա՛ստ աւանդելոյ Էջ հարց բազմաց՝ յովՀաննէս
աւետարանիչ առանց ապաւկանուե յարեաւ. Եթե
նա՝ որ ծառայեր Էջ կուսին՝ այսպէս յարեաւ,
ասա քանի՛ առաւել Էջ կոյսն։

Ք. Ա. յո՝ ոչ միայն յարեաւ փառօք, այլ և փառա-
աորեալ մարմնով վերացաւ յերկինս։ Ա՛ստի ասէ
Էջն գրիգոր նարեկացի. *գլխաւորեալ այսօր Է
,, քեզ զհմանալին փարԹամ մեծուԹի, որ սլաց
,, ցեալ հասեր Է բարձունս երկնից իբր անբն-
,, դունակ առապականուԹեան և մահու լուծման
,, մարմին ։. և դարձեալ ասէ. *հողեղէնն հաս-
,, տուճած (դոլով, ՚ի մարմին գոլով), Է քրով-
,, քեից աղի հանգուցար ։. յայս հայի և այն
զոր ասէ. *երագ ընԹացիւք հետոց Է վայրն
,, անմատոյց յարիւին վերին ընծայեցար ։ Օ այս
ցուցանեն և նախադրեալ վկայուԹիդ ըստ դա-
,, ւանելոյ ըՀանուր Էջ եկեղեցւոյ։

Ա կայեն այսմ և միտք մարդոյ. զի չէր արժան
զայսպիսի ակն պատուական Թողուլ յերկրի,
այլ յեառուլ յերկինս. կամ ըստ օգոստինոսի ասացիդ
(Է Հառ վերադ.) *զայսպիսի պատուական
,, գանձ լաւագոյն է երկնից պահել քան երը
,, կրի ։ Ա՛նաւանդ զի ոչ ասէ դամասկացին,
որովՀետև երկինք էր մարիամ՝ արժան էր յերկինս
ղետեղել։ Ա՛Թէ Էջ կոյսն Հիւրընկալաւ զՓրն Է ի
մարը

մարմին իւր մարմնով, որ ոչ հիւրընկալցի զնա յերկինս հանդերձ մարմնով. ըստ որում ասէ տա-
մասկացին : Աբ կոյսն ի ծնանիլն զքս՝ էառ զնա
ի գիրկս իւր մարմնով, և անոյշ զնա նոյնպէս ի
գիրկս իւր մարմնով. և յետ իջուցանելոյ զնա
ի խաչէն, ընկալաւ դարձեալ զնա ի գիրկս իւր
մարմնով. ապա արժան էր՝ զի և որդին իւր ա-
նուցու զնա ի գիրկս իւր մարմնով յերկինս : Ա-
պաքէն Աշմարիա մայր էր աբ կոյսն. ապա արդար
ինն էր, զի անդ իցէ մարմին մօրն՝ ուր էք մար-
մին որդւոյն. կամ այսպէս ասացից, անդ իցէ
մայրն մարմնով, ուր էր և որդին մարմնով : Աբ
կոյսն ի ձեռն մարմնոյն՝ զոր ետ որդւոյն, պատ-
ճառ եղև ուրախութեանն երկնից. ապա արժան
էր և իւրով մարմնով գնալ անդր : Այս ամ
ինքն լուսն կայսր իմաստասէր ասելով. * մարիամ
,, հանդերձ տաղաւարաւ մարմնոյ իւրոյ փոխեցաւ
,, առ որդին. և յոդիւ անմահնալի ընկերութեանն
,, և կենակցութեանն՝ անձկադոյնս և կատարեալ
,, գոյնս միացաւ ընդ նմա ‖ : Հաստատեն բնմք,
ընդ որս և բեզա և անսելմոս, թէ որք յարեան
ի խաչելութենէն քրի՝ ընդ նմա վերացան յերկինս
մարմնով. ընդ որս ապա և աբ կոյսն ոչ վերասցի մար-
մնով յերկինս : Ժամանն նոր կայ դատարկ, և
ոչ եղև մարմնոյ նր. եթէ ցրուեալ լինէր ուրեք,
գոնէ մասն ինչ՝ ի նշխարաց նր գտանիւր յեկե-
ղեցւոջ. ըստ որում տրամաբանեն աբն բեռնարդն
նոս ասելով. աճ յայտնեաց զբնմք մարմինս աբց՝
որք ծածկեալ էին ի զանազան տեղիս, որպէս զի
պատուեալ լիցին ի հաւատացելոց. ապա եթէ
և մարմին աբց կուսին կայր յերկրի, ի յայտ
ածէր և զայն. որովհետև ոչ զայնց ամենեցուն

ար-

արժանի էր պատուոյ. և զի 'ի բովանդակ տիեզերս մինչև ցայժմ չեղև գիտացեալ՝ թէ ո՞ւր իցէ, ապա ոչ ևս է յերկրի՝ այլ յերկինս։ Դու չափիցես՝ թէ 'ի յայտնիլն վտանգ լինէր պաշտելոյ ումանց զայն 'ի տեղի նրա. զի այդպիսի պաշտօն՝ ոչ ընծայի մարմնոյ. այսպիսի զգուշութի 'ի մէջ հրէից էր նկատելի. որոյ վն ծածկեցաւ 'ի նոցանէ մարմինն մովսէսի։ Բայց արդ մի թէ արժա՞ն էր այնպիսի օրհնեալ մարմնոյ մնալ 'ի վերայ անիծեալ երկրի։

Զայս ամ կնքէ սրն բեռնարդոս ասելով. ոչ գտանիւր տեղի 'ի վր երկրի արժանի ընդունելոյ և պահելոյ առ ինքն զորովայնն զայն՝ յորում բնակեցաւ որդին այ՝ իբր յայնպիսի իջևանի՝ որ ինքեան միայն էր արժանի, յորմէ և էառ՝ զոր էառն. արդ եթէ ոչ գտանիւր տեղի 'ի վր երկրի վն մարմնոյ նորա, ապա ոչ էր արժան թողուլ զնա յերկրի՝ այլ համբառնալ յերկինս, և փառաւորել զնա յայնպիսի փառս՝ քան զոր գերագոյն ոչ կարէ մտածիլ. և կացուցանել զնա իբրև զիւր արժանապատիւ մայր՝ թագուհի երկնի և երկրի, թագուհի հրեշտակաց և մարդկան, թագուհի 'ի վեր քան զամ թագաւորութիւնս, և 'ի վերոյ քան զամ իշխանութիւնս. որք երևին և որք ոչն երևին, այնպիսի մեծ պայծառութբ, զոր նարեկացին կոչէ պաշտելի և պսակելի, ամփայլ և լուսանշոյլ. քղի յաւարտել նրյն զճառն, յարէ 'ի վերջոյ խօսելով առ նա կոյսն. արժանի լիցուք ասէ յարքայութե երկնից՝ * փառաւորել զքեզ և զքոյն
„ յանդիման դիմաց պաշտելի և պսակելի քում
„ ամփայլ և լուսանշոյլ մեծ պայծառութեդ
„ չնուն անքակ և անքննելի ընդ երրորդութեն 'ի
„ մի-

„ միում աշխուժ և արտքուն. յորում իբր՝ ինեւրքին բուրաստանի ածուեն վայելել բերկրի սէր կոյսն։ Եւ յայլ ևս՝ ի փոխադրել ՅԷՅ հուսին նաև մարմնով յերկինս՝ զորպէս ոմն ցնծուն կատարեցին երկնայինք, և զորպիսի պատիւ ընծայեցին նմա՝ ո կարիցէ պատմել։ Ի ժամանակս հառնմանեցուց կոյր կին մի՝ բերկրենտիա անուն, որ՝ ի հեթանոսաց կոչիւը մայր չածց. ՚ի գնալ սէր յաւուր միում ՚ի հուսիմ, հրամայեն եղև ՚ի ծերակուտէ ժողովիլ կառաց բազմուն, և փողով և թմբկաւ ըստ առաջ ելանել նմա։ Ուր եղև ՚ի մտանել նր ՚ի քաղաք անդր ՚ի հուսիմ, փառօք ընկալաւ զնա ծերակոյտն, և ամբոխք առհասարակ հնչէին ձայն ցնծուն ՚ի բոլոր քղքի։ Ուրն տարան զնա, նստուցին ՚ի բարձր բազոյն գահ. և ամքն անկեալ առաջի նր երկրպագին նմի, և իբրև մոր չածց մատուցին նմա զիամ կարելի պատիւ։ Կըռեա արդ՝ թէ ապա ՚ի մտանել մոր Աչմարտին ոյ ՚ի հուսիմ վերին ՚ի յերկինս, որպիսի փառօք ընկալաւ զնա ամենայնք երրորդութիւնն, զոր պատիւ ոչ ընծայեաց նմի։

Օ ինչ ապա և երկնային քաղաքացիք։

Ք. Նոկ տեղին և գահն յոր վերացաւ՝ անհաս է ՚ի մէնջ՝ և անմատանելի յեղակեանց՝ հուսկ յամենայնք երրորդութիւն իբր աղբականացեալ ինն. ուր Հայրն երկնաւոր իբրև զդուստր մեծարեաց, և Հոգին նմա իբրև զկարան փայփայեաց, և որդին իբրև զմայր պատուեաց, և կացոյց ընդ աջմէ իւրմէ. ըստ զոր ասաց մեծին. * կացցէ դշխոյ ընդ աջմէ քումէ։ (սաղ. խե. ։։) Օ ի եթէ ՚ի վեր երկրի ոչ գտաւ գերագոյն տեղի արժանի որդւոյն ոյ՝ քայց եթէ արգանդ սըբ կուսին, ապա և յերկինս ոչ կարէր գտանիլ գերագոյն տեղի արժանի սըբ կուսին,

քայց

բայց եթէ աջ որդւոյն այ յոր բարձրացաւ իբրև գլխոյ. և եկաց * 'ի հանդերձս ոսկեհուռս զար-
,, դարեալ և պաճուճեալ‖. ուր ոսկեզարդ հանդերձքդ ցուցանեն՝ թէ փառքն այն՝ յոր եհաս սբ կոյսն՝ ծածկեալ է 'ի մէնջ, ոպ որ ծածկիցի ընդ հանդերձիւ, և է 'ի վեր քան զգիտութին մեր. զի որոյ ասի ('ի սաղ. ժէ. 11.) * եղ 'ի քրովբէս, և թռեաւ. սլացաւ նա 'ի թևս հողմոց‖. զի թէ բարձրացաւ 'ի բարձունս առաւել քան զհասողութի գիտութե. զի որում քերովբէն թարգմանի լիութի գիտութե. զի ո և իցէ գիտութի ոչ կարէ հասու լինել՝ թէ որքան բարձրացաւ սբ կոյսն 'ի փառս: * Թռեաւ‖. 'ի վերոյ քան զամ սերս. և * սլացաւ‖. 'ի վերոյ քան զամ հրեշտակս. մինչև եհաս յաջ միածնին իւրոյ: Եւ յայս միտս ասէ նա ինքն 'ի գիրս երգոց երգոյն. (գ. 4.) * Իբրև փոքր մի անցի ե նոսա (զի ընդ
,, հրեշտակս), գտի զոր սիրեաց անձն իմ‖. Իբր թէ ասէր. գերազանցեալ և անցեալ քան ըզփառս հրեշտակաց՝ գտի զմիածին իմ: Ընդ եգիտ արդարև, ուր եդեալ կայր աթոռ իւր հանդէպ թագաւորին երկնից, ոպ եդաւ աթոռ մօր սողոմոնի ե աջմէ նր: Ընդ ասացաւ նմ. * Ահա
,, որդի քո‖. զոր և տեսանես յանհասանելի փառս. Ահա արդարև որդի քո՝ ոչ ոպ առ խաչին՝ յորում ճշմարիտ որդին բառնիւր, և կերպարանեալն փոխանակեր յասելն՝ ահա որդի քո, այլ ճշմարիտն այն որդի՝ զոր ծնար, ե որում և խաչակից եղեր. և արդ վայելեա և լեր փառակից ե նմ, այդպիսիդ մայր՝ ե այդպիսի որդւոյ յաւիտեանս յաւիտենից:

ՃԱՌ

ՃԱՌ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ։

՚Ի պատիւ վերափոխման սրբ. Ածածնին.

՚Ի կարգիլն նր̃ նախ ՚ի պաշտօն միջնորդութե̃, փառատաբանութե̃, և բարեխօսութե̃. երկ̃դ ՚ի պաշտօն գանձապետութե̃ (ողորմութե̃,) մայրութե̃, և շնորհաբաշխութե̃. երր̃դ ՚ի պաշտօն խնամածութե̃, օգնականութե̃, և պաշտպանութե̃։

Որ չէին գտանիցէ՝ գտանիցէ չէին. և ընդունիցին զփրկութիւն ՚ի տնէ։ Ղուկ. Ը. 35։

Յորժամ ելանէ ոք ՚ի բարձր տեղի՝ յըստակ տեսանէ զեղեալսն ՚ի խորս ծովու։ Յորժամ բարձրանայ ամպ յերկինս՝ ցողէ զանձրև յերկիր։ Յորժամ վերանայ գաւազան կմ̃ այլ ծանր ինչ ՚ի բարձունս՝ ուժգին դիմէ ՚ի վայր։ Օ՛ սոյն է տեսանել և ՚ի վերափոխման կուսին. զի նախ՝ ՚ի բարձրանալն անդ յերկինս՝ յստակ ետես զաղէտս թշուառութե̃ ազգի մարդկան՝ որք լողին ՚ի ծով մեղս, և ՚ի գութ շարժեալ սկսաւ աղաչել վն̃ նց̃ զա̃ծ. երկ̃դ զի լիացեալ գոլով շնորհօք և պարգևօք՝ կամեցաւ ՚ի բարձրութէ̃ անտի իբրև ամպ յերկիր վերացեալ՝ ցողել

զնոյն

զնոյն 'ի մարդիկ. Երգ՝ զի բնական ինն բերմամբ հաճեցաւ 'ի վերուստ անտի հաստանել նշ յօդնուն Իսկ առաջնոյն՝ կարգեցաւ յամենայնք երրորդութե միջնորդ ընդ ած և ընդ մարդիկ. փաստաբան՝ 'ի խաղաղացուցանել զբարկութիւն այ. և բարեխօս՝ ընդունելոյ 'ի նմանէ զբարիս: Իսկ երկրորդին՝ կարգեցաւ գանձապետ և մայր ողորմութե, և մայր մեր, բաշխող շնորհաց, և մատակարար պարգևաց: Իսկ երրորդին՝ կարգեցաւ խնամող մեր, օգնական 'ի բարին, և պաշտպան 'ի չարէ: Արդ ով և տեսանես՝ յայսպիսի և յայսքան գերագոյն պաշտօն կարգիլ մրյ կուսին, ոչ էր վն իւր՝ զի ինքն հասեալ էր 'ի լիութիւն փառաց, այլ վն մեր՝ զի և զմեզ հասուսցէ 'ի նոյն. և անտարակոյս հասուցանէ՝ եթէ մեք ջերմեռանդն սիրով և աննենգ ոգւով դիմեսցուք առ նա, և հաւատարմութեամբ ծառայեսցուք նմա: Եթէ յայսմ գտցուք հաստատուն, կարեմք բարոյաց աներկբայ լինիլ զփրկութե մերմէ, և նշան ես մեծ ունիլ հասանելոյ 'ի յաւիտենական կեանս. յոր սակս որբն Եփրեմ ('ի Ճառ. գով. կուսին.) կոչէ զնա. *Նշան կենաց „ և առհաւատչեայ փրկութե || : Խնդիր է 'ի մէջ ածաբանից՝ թէ արդեօք կարէ՞ ոք ստուգիւ գիտել՝ թէ հասանելոց է 'ի փրկութիւն յաւիտենական: Այսմ խնդրոյ պատասխանեն՝ թէ ոչ ոք կարէ առանց մասնաւոր յայտնութե եղելոյ ինքեան յայ՝ Ֆիզիգական ստուգութբ գիտել զայս. զի թէ այնպ ստոյգ լինիլ, մինչև բնաւ չերկբայիլ զփրկութե իւրմէ: Այլ ներհակ կարծիքն է հերետիկոսական և դատապարտեալ մանաւանդ 'ի ժողովն տրիտենդոյ: Բայց բզմ նր հարք և ած ածաբանք հաստատեն, թէ կարէ մարդ գիտել զայս

բա.

քարոյական ստուգութիւն. այլ այնպիսի ստուգութիւն որ ոչ բառնայ խոպան վերկբայութիւնս։ Զի առ՝ ի ոչ նիլ ումեք զայս ստուգուն՝ քիչ նշանս սահմանեն ի բանից նոր գրոց։ Զառաջինն է երկիւղն այս. որով մարդն զգոյշ կայ միշտ՝ զի մի ինչ գործեսցէ ընդդէմ արարչին իւրոյ՝ երկուցեալ յամենիշխան հրուժ նետողութեամ և դաւիթ երանի տայ ասելով. * երանեա՛ ,, է այր որ երկնչի ի՛ տնէ . . . արդարութի՛ն նո՛ր մնայ ,, յաւիտեանս յաւիտենից ։ (սաղ. ճԺ՘ա. 1։) Զերկիղն է խաղաղուն սրտի և սրբուն խղճի մատչ՝ ազատ պահելով զանձն՝ի մահուչափ մեղաց, ևս և՝ի կամաւոր ներելեաց. որոյ վ՛ա ասէ աւետարանչին. *սիրե՛լք եթէ սիրտք մեր զմեզ ոչ ստգտանիցեն. ,, ցեն՝ համարձակուի ունիմք առ աստ ։ (ա. յովհ. գ. 21։) * երանի այնոցիկ որք՛ոբ են սրտիւք՝ զի ,, նո՛ք զաստ տեսցեն ։ (մատ. Ե. 8.) * ոչ է արքայու ,, թիւն այ կերակուր և ըմպելի, այլ արդարուն և ,, խնդուն և խաղաղութի՛ն հոգւոյն սո՛ր ։ (հռոմ. ԺԴ. 17։) Զերկն է ջերմեռանդուն աղօթիւ. որով է միաւորել զհոգին ընդ այ ոստ և՛ի հանդերձեալն. և ոմն ասի՝ է պատկեր արքայուն, և յաւիշտակօղ նը, ևս և դրաւ փրկութե՛ն. որոյ վ՛ա՛ նը հարք ա դաւել քան զառաւել՝ի սոյն յորդորեն ումեք, և զսոյն տան՝ի ձեռս մեր իբրև զբանալի երկնային դրան. զորմէ երկար ունիմք խօսիլ՝ի Ճառս աղօթիւ։ Զերկն է յօժարութի՛ն և դիւրութի՛ն ներել թշնամեաց՝ և աղօթել ևս վ՛ա նո՛ր. որով նմանիմք քրի՛ստոս՝ որ՝ի ժամ խաչելութե՛ն աղօթեաց վ՛ա թշնամեաց իւրոց ասելով. * հա՛յր թո՛ղ դո՛ր՝ զի ոչ գիտեն՝ ,, զինչ գործեն ։ (ղուկ. ԻԳ. 34։) Զերդ յորոյ վե՛ր տեսանէ հայրն զնմանութի՛ն որդւոյ իւրոյ՝ անշուշտ առ ինքն ձգէ զնա։ Զինգերկն է ողորմածութիւն

ան-

անդանդաղ Թէ՛ ՚ի հոգևորս և Թէ՛ ՚ի մարմնաւորս,
զի ասէ առաքեալն. * բարձր ՚ի գլուխ սարծի ո-
,, ղորմուԹի առ գնոստանաւ ||. (յակ. Ե. 13:) Նա-
ՀԱՐՆ երանի տալով ասէ. * երանի ողորմածաց, զի
նոքա ղողորմուԹի գտցեն ||. (մատ. Է. 7:) Ա էջեբդն
է հանապազորդեան մտածուԹի վերջնոց. այ մա-
հու, դատաստանի, դժոխոց, և արքայուԹե. զի
ասէ սիրաք, (Է. 40.) * յաւմ գործս քո մտածեա
,, զվերջինս քո, և յաւիտեան ոչ մեղիցես ||. զի որ
խորհի զայնոսիկ՝ բարւոք պատրաստի առ այնս:
ՆօԹնեբդն է ՀՀմարիտ տուգ ՚ի վէր անկարգուԹե
անցեալ կենաց. ևս և ՚ի վէր աքսորանաց կենցա-
ղոյս. ըստ որում ասէ քն. * երանի ոգաւորաց, զի
,, նոքա մխիԹարեսցին ||. (մատ. Է. 4:) Նա պօղոս ա-
սէ. * որ ըստ ասյն տրտմուԹի է՝ զապաշխարուԹի ՚ի
,, փրկուԹի առանց՝ղղջանալոյ գործէ||. (Բ.կոր.Է.10:)
Ա-ԼԹեբդն է յաՀախ ընդունելուԹի խորհրդոյ հա-
ղորդուԹե արժանանալ. զի ասէ տէրն. * եԹէ ոք ու-
,, տիցէ ՚ի հացէ յայսմանէ՝ կեցցէ յաւիտեան ||.
(յովհ. Ղ. 52.) և զի մարդս առ սահականուԹե
յաՀախ կորուսանէ զՀոգևորական կեանս, ապա
առ ՚ի լրումն զօրուԹե այսր վՀուց՝ պատշաՀի յա-
ՀախուԹի խորհրդոյն: Ննեբդն է՝ սիրով Համբե-
րել նեղուԹեց. զի ասաց տէրն. * ՀամբերուԹ ձերով
,, ստասջիք զոգիս ձեր ||. (ղուկ. ԼԻ. 19.) զոր և
կնքէ առաքեալն ասելով. * պիտոյ է ձեզ Համբե-
,, րուԹի, զի կամս ՚ի պարել Հասջիք առեռեացն||.
(եբր. Ժ. 36:) Տասնեբդն է արՀամարՀել ՚ի սրտի
զմեծուԹիս ՀԻս. և այսպիսիքս ասին լինել աղքատ
Հոգւովք. զորոց ասէ տէրն. * երանի աղքատաց Հոգ-
,, ւով՝ զի նոցա է արքայուԹի երկնից ||. (մատ. Է. 3:)
Ա՚եռասանեբդն է լսել զբանն ՚ի յօժար սրտիՀ և

փուլթալ՝ի կատարել. զայսպիսիս երանելոյ ասէն
ասէ. * երանի այնոցիկ է՝ որ լսեն զբանն ոյ և առ-
,, նեն ։ (ղուկ. ԺԱ. 27։) Այս նշան ծնօղ է և
պահպանիչ նախակարգելոյ նշանացդ. զի ուսուցիչ
է նոցին, և մնուցիչ՝ի կատարելն։ Երկոտասանեցին
է մանաւանդ ջերմեռանդութիւն առ սուրբ Ած-
ածինն անձնանուէր փափաքմամբ. այս նշան ըս
հաստատելոյ բազմոյ է իբր դրօշակ վրկութե.
վասնզի յուսնիլ մարդոյ հաստատութե զջերմեռան-
դութն նր՝ գտանէ զնա. և՝ի գտանելն զնա գտա-
նէ նովաւ զկեանս յաւիտենականս. * որ զնոն
,, գտանիցէ՝գտանիցէ զկեանս, և ընդնիցի զվրկու-
,, թի՝ի նմանէ. Հանապազքդ իմ են ձնալ կենաց։
(առակ. Ը. 35։) Ի սոյն հայելով ասէ զբն անսեա-
մոս. * օրուամ շնորհեցաւ ջերմեռանդն լինել առ
,, նբ կոյսն, և բազմ անգամ արտի մօտ կարել խոր-
,, հիլ զնմանէ, մեծ նշան շահելոյ զկեանս յաւիտենական
,, վրկութե ծանեալ ։ Եւ բեռնարդոս ասէ.
* ծառայել մարիամու է ստոյգ նշան՝ գտանել
,, զոր զվրկութե յաւիտենական ։ Եւ երանելին
պլանոս ասէ. * ջերմեռանդութ առ նբ ածածկեն է
,, նշան կարգման և նախատահմանութե (ոչ միայն
,, առ վրկութե, այլև) առ դերապոյն փառս։ Այս
և ոսկեբոս դնէ՝ թէ նբ կոյսն * եղև մայր նոր
,, նախատահմանելոյ ։ Վրկ ռուբերտոս՝ թէ
լսեն այն կարմիր՝ զոր եդ ռախաբ՝ի վէր պատու-
հանի տան իւրոյ՝ է նովաննաւորութե կուսին՝ամ
անուն նորին՝ կնքպաշտպանութի նր. զոր եթէ իբրև
նշան գնցուք՝ի վէր պատուհանի ք՝ի վէր սրտի և բերա-
նոյ մերոյ՝ի կարգալն առ նա՝ ազատիմք՝ի բար-
կութէն յեսուէ այ ք յօն. և դերծեալ՝ի ձեռաց չար
վիշապին ժամանեմք յարքայութի։ (յեսուէ. Բ. 18։)

Ասէ ՚ի գիրս յայտնուէ՝ թէ կինն մի երևեցաւ ՚ի քարձունս, և յորժամ ծնաւ զորդի՝ զհետ պնդեցաւ վիշապն. բայց որդին այն *յափշտակեցաւ առ ,, Աստ և առ աթոռ նորա ‖. (Յայտ. ԺԲ. 5.) Սովին ցուցանի թէ որ ծնանի ՚ի սրբ կուսէն՝ այն թէ որ որդեգրին նմա, անմարմին վիշապն ոչ կարէ յափշտակել զնա. այլ նա ինքն որդի հայեաւն՝ ունելով ՚ի վեր իւր զհովանաւորութի՛ սրբ կուսին, յափշտակի առ Աստ և յարքայու թի երկնից. որով երևի թէ նշան փրկու թէ մարդոյ է որդեգրիլ և ջերմեռանդն լինիլ առ Աստ կոյսն. և յիրաւի իսկ. որովհետև կամի նա, և կարէ փրկել զայսպիսիս. և զոր կամի ոչ կարէ ոչ լինիլ. սմին իրի դոյէ առ նա սքէն անսեւմնա (՚ի Ճառն դերազանց. կուսին. գլ. 12.) *զոր ինչ ,, դու ուզ կոյս կամիս՝ ոչ երբեք կարէ ոչ լինիլ ‖. զի *տուաւ քեզ Աստ իշխանութի՛ յերկինս և յերկրի ‖. ոյզ ասէ պետրոս դամիանեան (՚ի Ճառ. ՟ա. յաղ. Ծնն. կուսին.) Եւ թէ յիրաւի ջերմեռանդութի՛ կուսին կի՛ մանաւանդ թէ նա ինքն Աստ կոյսն իւրէ նշան հաստանելոյ ՚ի փրկութի՛՝ յայտնի լինի անտի՝ զի յորժամ կամեցաւ Աստ նշան փրկութեան տալ հրէայոց՝ ասաց բերանով եսայեայ. *խնդրեա դու ,, քեզ նշան (փրկութեան) ‖. և յասել աքազայ *ոչ խնդրեցից ‖, ասաց. *վ՛ակ տայէ ձեզ Տէր ինք ,, նին նշան ‖. զինչ նշան. *ահա կոյս յղասցի և ,, Ծնցի որդի ‖. (եսայ. է. 10.) Աստ ահա զկոյսն տայ նշան փրկութե՛. և կարի յիրաւութն՝ զի ՚ի սոյն իսկ կարդեալ էր նա յաւիտենից երրորդութէ՛, ՚ի լինիլ միջնորդ փրկութե՛ որոց ապստինին ինա.ւս և ցուցանել առ նա զողորմութի՛ իւր, խնամել և պատսպանել նո՛. զորոց խօսեսցուք յառաջիկայդ ՚ի տան յօդուածս՝ բուվանդակել զՏամ Տէրիս Հատուածս։

ԻՒ.

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ.

Թէ որք կոյսն կացուցաւ միջնորդ, փաստաբան և բարեխօս ։

Յօդուած . ա ։

Միջնորդ ։

ա. Միջնորդութիւն որոյ կուսին և հանգամանք միջնորդութեան յայտնի աւանդի յաւետարանի 'ի պատմութեան հարսանեացն՝ որ եղև 'ի կանայ գալիլեացւոց. ուր ասի թէ 'ի պակասիլ գինւոյն խօսեցաւ մայր այնորիկ կոյսն առ որդի իւր. յորում և եցոյց բազում ինչ 'ի քննել զգերազանցութիւն միջնորդութեան իւրոյ ։ Առաջին քննելին է այն, զի այսու գործով յայտնեաց՝ թէ ինքն է կարգեալ գերագոյն միջնորդ մեր. զի ինքն եղև որ միջնորդեաց անդ, և ոչ ոք այլ. զի այն էր պաշտօն իւր, և յայն էր կարգեալ յԱստուծոյ. և մայր այսր իսկ գտաւ 'ի հարսանիսն. յաղագս որոյ ասէ աւետարանիչն, թէ * անդ էր ‖. ուր բառքդ էր և անդ՝ ցուցանեն զհաստատութիւն միջնորդ լինելոյ նորա. զի էրն հայելով 'ի բառդ անդ՝ ցուցանէ աստ՝ թէ 'ի սկզբանէ հետէ կարգեալ էր նա լինել անդ՝ յԱստուծոյ 'ի պաշտօն միջնորդութեան. ուստի և ինքն ասէ բերանով իմաստնոյն. * 'ի սկզբանէ . . . ստեղծայ ‖. (սիրաք. իդ. 14.) ուր ասէ մեկնիչն՝ թէ բառդ ստեղծայ՝ ոչ 'ի մէջ բերէ աստ զբան ստեղծեալ լինելոյ, զի ոչ 'ի սկզբանէ՝ այլ 'ի ժամանակի ստեղծաւ. և ոչ

և սէգ նախատեսեալ լինելոյ, զի այն ենթադրի-
այլ զգոյ միջնորդ լինելոյ. և այն յառաջ ք զվէհ-
փոխարկելոյ որդւոյն զջուրն ՚ի գինի : Այս և
բառդ էր՝ յուցանէ առաւ և զմիշտն. ք որում միշտ
պատրաստ է նա միջնորդել : Ուր արժան է և
նկատել, թէ ՚ռբ կոյսն ենթէ յերկրի աստ գոլով
միջնորդ եղև առ ՚ած, քանի՛ և այժմ յերկինս, ուր
բազմեալ կայ իբր յաստուկ միջնորդ : Տեսեալ
այ զմարդիկ նեղեալս և կարօտեալս՝ կարգեաց զսքս
իւր միջնորդս վ՚ս նոցա. բայց մի միայն գերագոյն
միջնորդ ք վկայութէ եկեղեցւոյ սահմանեաց զսքս
կոյսն : Այս թէպէտ առաջին միջնորդ ՚ամի է յի-
ջեալ, բայց ասաց հայր և հոգին ՚ռբ. * ոչ է բարւոք
,, մարդոյդ միայն լինել, արասցուք դմա օգնական
,, ք դմա ||. այն ինքն է կոյսն մարիամ. (ծնն .
ք . 28 .)

Այս այս՝ կարի լաւն ք պատշաճի. զի ոմն ՚ք լինել
լոյ ՚ած և մարդ՝ եղև առաջին միջնորդ ք ՚ած և
ք մարդ, ոյնպէս և ՚ռբ կոյսն լինելով մայր ՚ոյ և մայր մեր,
պատշաճ եղև՝ զի յետ քան նա միայն լոյն միջնորդ
ք որդի իւր և ք մեղ. ք որում միջնորդին է հա-
ղորդ լինիլ երկուց ծայրից. ոպէս եղև յովնաթան ք սա-
ւուղ և ք դաւիթ. (՚ա. Թագ. ժԹ . 3 =7.) և յով-
սէփ ընդ փարաւոն և ք եղբայրս իւր . (ծնն .
խէ . 1 :)

Ո՞ ակնարկն միջնորդութէ իւրոյ յայտնեաց ՚ռբ կոյսն
յիմանալի հարսանիսն կոյն՝ յորում հարսնացաւ
հոգւոյն ՚ռբ. զի հաւանութէն տալով անդ մեծի
խորհրդոյն՝ եղև ձշմարիտ միջնորդ փրկութեան .
որով և արդիւնաւորեցաւ յայմի կարօղ լինել մի-
նորդելոյ վ՚ս ազգի մարդկան, եթէ ք հոգևոր և եթէ
ք մարմնաւոր կենաց . ք որոյ ասէ առ նա ՚ռբ դրիպոլ

նա

հատեկացին.*միջնորդ կենաց երկոցունց աբանչելացն
,, համարձակեցար։ Երկդ քննելին է այն՝ զի յիւրմէ
միջնորդեաց. որով երեպյ՝ թէ նաև առանց աղաչե-
ցեալ լինելոյ՝ տեսանելով միայն զկարօտութիւն մեր
միջնորդն վ՚ա մեր առ որդի իւր. ապա քանի՛ ևս
աղաչեցեալ լինելով՝ ի մէնջ։ Նաւակատն եղև յոր-
դանան տեսանել զկարօտութիւնն բեռնկոծ այսոց.
և առանց աղաչեցեալ լինելոյ ՚ինքն՝ եղև նոյ պատճառ
փրկութեան. (յովհան. ը. 1. 9. 21. 30։ և ժէ. 10։)
Նաւակատն է և ՚ոբոյ կուսին Քանաչէլ զկարօտութիւն
մեր առ՚ի միջնորդելն զի ըստ աւանդելոյ պատաբանից՝
յայտնի է նոյնպէս զկարօտութիւն մեր, ըստ որում նոյ
յանձնեալ է փրկուել մեր, վ՚ա այսորիկ իբր ՚ի քնու-
թէ և իբր ՚ի պաշտամանէ իւրմէ փութայ միջնոր-
դել։ Նեռարանին ՚ի խօսիլն առ զոքոյ կուսէն՝
ասէ. * անդ էր մայրն յի՚ս. ոչ դնէ * կոչեցաւ ։
ոյզ պրէ զյիսէ, այլ թէ անդ էր. ոչ կոչի, այլ կան-
խէ և առանց խնդրելոյ միջնորդէ. իսկ յի՚ս
խնդրի, կոչի, և դնայ ՚ի բարերարել միջնորդու-
մէն. * բարերարութեն յի՚ս տեսանի խնդրեալ. իսկ
,, բարերարութեն մէն տեսանի հասեալ ։ և ոյզ ա-
սէ կայետանոս կարտինալ. (յովհ. բ.) * պատճա-
,, ասաւ մարիամայ կոչեցաւ և յի՚ս ։ եթէ ոչ էր անդ
ՈՒր կոյսն՝ ոչ դնայր և յի՚ս. որով յուցանի ևս՝ թէ
ոչ գնայ յի՚ս և ոչ բարերարէ, ուր ոչ է միջնորդու-
թէն մարիամայ։ Երկդն է այն՝ զի ոչ յի՚ս վ՚ա միոյ միջ-
նորդեաց՝ այլ վ՚ա ամենն՝ որք էին անդ, ՚ի ցուցանել
թէ վ՚ա ամենն է միջնորդ։ Նոքեր աղաչեր զնոյն
վ՚ա փրկութէ ժողովրդեան իւրոյ իլն. իսկ վ՚ա այ-
լոց զհակառակն մաղթեր. (եսթ. ժդ. 11։) Ել
այսպէս է միջնորդութէն ՚ոբ ամենեցունց, այլ վ՚ա ամենն.
*այլ՚ոբք(ասէ մեհինչն)զյանձնելոյն ինք եանց յանձն

,, առնեն ո՛յ՝ իւրեանց միջնորդութե՛ն. իսկ՚որ կոյսն
,, ոչ միայն է թագուհի, սոյնպէս և միայն է միջնորդ»:
Եօթներորդն է այն՝ զի ՚ի կատարումն մարմնաւոր պիտոյից միջ-
նորդ լինելով՝ յայտնի եղիցի՝ թէ ոչ երբեք անտես
առնէ զկարօտութիւն հոգևորաց. եթէ վ՛ն նիւթե-
ղէն գինւոյ աղաչեաց՝ որչափ ևս վ՛ն իմանալի գին-
ւոյ, ք՛ վ՛ն հոգևոր իրաց. մանաւանդ զի միջնոր-
դութիւն ոչ այնչափ ՚ի մարմնաւորս բերի՝ որչափ ՚ի
հոգևորս՚ի կարգի շնորհաց առ՚ի սփռել զնոյն յոր մե-
յարմարի առաւել առ նա զբանս սաղմոսին. (խդ. 3.) թէ
*սփռեցան շնորհք ՚ի շրթունս քո»: Եւր զանուն
պատճառին դնէ փխկ անուան գործոյն, այսինքն
զշրթունսն փխկ խնդրուածոյ՝ որ ելանէ ՚ի շրթանց.
ոպ՛ թէ ասէր. խնդրուածովք շրթանց քոց սփռեցան
և սփռին շնորհք. և այն՝ յընդհանուրս. ըստ որոյ
ոչ ասէ հեղան, այլ սփռեցան: Ութերորդն է
այն՝ զի ոչ ստիպելով խնդրեաց, այլ անուշութ՛ բա-
նից, զկարօտութիւն միայն եդ առաջի. զի ոչ ասաց՝
կամիմ՝ զի արասցես, կամ աղաչեմ՝ արա, այլ այս-
չափ ևեթ՝ թէ *գինի ոչ ունին»: Այս բան յայտ քաղցր
հնչեաց յականջս Յի՛ս. որոյ վ՛ն ասաց առ նա.
*կոկորդ քո իբրև զգինի ազնիւ»: (Երգ. Է. 9.) ասա ևս
Ը վերոյգրելոյդ՝ զանուն պատճառին դնէ փխկ
անուան գործոյն. ք՛ զկոկորդն փխկ աղաչանաց ե-
լելոց Ը կոկորդն. իբր թէ ասէր. աղաչանք քո ելեալք ՚ի
կոկորդէ քումմէ՝ են առ իս իբր գինի պատուական:
Այս ձև աղաչանաց՚որ կուսին՝ եղև ևս իբր սկա-
ւառակ գինւոյ յօրինեալ յարծաթոյ՝ որոյ ձայնն քաղցր
հնչէ ՚ի լսելիս ք՛ զձայն այլոց հանգոյց: Իններորդն
է այն՝ զի ոչ խնդրեաց իբրև մայր, այլ իբրև կին
միջնորդող. և առ այս ասաց ցնա Յի՛ս. *զի՛ կայ իմ
,, և քո կին դու»: վ՛ն զի կնոջ միջնորդութե՛ն զօրա-
գոյն

քոյն է. ոչ յայտ է ՚ի բիբլ պատմութեց. (բ. Թագ. ԺԳ. 12–21.) նաև զի տակաւին չէր կալ գիէ արտաքսական մայր միջնորդելոյ։ Արդ եթէ իբրև կին մի խնդրելով անդառնալի եղև ազաչանք իւր, քանի՛ ևս՝ ի խնդրելն իբրև մայր։ Հօգնեցուցն է այն՝ զի սովին այսու եղոյց՝ թէ ինքն յաւիտ միշտ պատրաստ է միջնորդել. և հաճի ևս՝ զի ամենեքեան յաւիտ և միշտ ընդ ամենայն տեղիս դիմեսցեն առ ինքն։ Այս իսկ կամեցաւ ունել՝ ի բիբլ տեղիս ջնորհաշատուծ պատկերս և զմնաուսդինոքիմբք մատնաւորանալ ազաչեսցի միջնորդել ՚ի աղաչողաց։ Հետեցուն է այն՝ զի լսել է ջնեն բանք իւր. որով ցուցաւ՝ թէ յաւիտ լսէ նիմ որ դեն ասյ. և զիսդր. միթէ այսպիսի մեր ոչ լսէիցէ ,, այնպիսի որդի։ Հնթէ զաղաչանս ձերց, ևս և հնդկ մարդկան ոչ արհամարհէ քո, քանի՛ ևս զաղաչանս մեր իւրոյ։ * Հնթէ քո հաճի յաղօթս ձերց ,, և լսէ, (ասէ թեզա՚ի Հատ. յաղ. մար.) առաւել ,, ևս լսէ մեր իւրոյ յաղաչել նմ ՚ի մեղաւորաց ։ Ներաբէ խնդրեաց յորդւոյ իւրմէ սողոմոնէ ՚ի ադոնիայ. և սողոմոն արար պէսպէս։ * խնդրեաց մայր ,, իմ. զի ոչ դարձուսցէ զերեսս իմ ՚ի քէն ։ (բ. Թագ. բ. 20.) բայց ոչ կատարեաց. ոչ այսպէս առնէ քո առ մայր իւր, այլ յետ ասելոյ՝ խնդրեաց մայր իմ, անխափան լսէ նիմ և կատարէ ՚ի բարին։ Ի կալ՚ելոյ կուսին յաջակողմն խաչին՝ ՚ի նոյն խոնարհեցոյց քո զդէմս իւր, ոչ ասեն թագուցմ մեկնիչք. ՚ի ցուցանել՝ թէ յաղաչել մօրն լսէ և յաջողէ. զի աջակողմն է ցոյց լսողութե և յաջողութե։ Ինդեղն է այն՝ զի միջնորդութ սէր կուսին փոխեցաւ ջուրն ՚ի գինի. որով ցուցաւ՝ թէ միջնորդութ նմ թուլոյն ՚ի

Հաստատուն. նաև դառնայեալ սիրտ մեր դառնայ
յանոյշ գինի սիրոյն քում. ոմն առեսաք՝ ի բեղն, որք
ընկղմեալ գոլով՝ ի դառնուն ջուրց մերոց, միջնոր-
դութիւք սբոյ կուսին դարձան և արդարացան. զոր
առաւելութիւն ինն հաստատ պատմութիւն մարիամու
Եգիպտացւոյն. զի գոլով նա՝ ի մեղս ծանուն՝
իբրև կամեցաւ մտանել յեկեղեցի՝ արդելաւ յան-
երևոյթ զօրուէ. ամբարձ զաչս իւր՝ ի վեր, և է-
տես՝ ի վերջ գրան զպատկեր սբոյ կուսին՝ յո՝ ի գրկի-
ազգէացոյ զնա, և ասէ. *երաշխաւորեա՛ ինձ ամե-
,, օրհնեալ սբ կոյս ածածին, զի մտից յեկեղե-
,, ցին, և այլ ոչ ևս տայ զանձն իմ՝ ի չար գործս՚՚.
(վարք Հարց. գլ. ին. պատմ. 22. երես. 506.)
Եւ միջնորդութիւք սբոյ կուսին արձակեաց եմուտ յե-
կեղեցի, և ելեալ դնաց յանապատ, և գործաւ
ջուրն՝ ի գինի, յո՝ թէ եղև մեծ սբ։ Այլ ծանիր
ևս, զի և այն սկզբնաւորուն՝ որով շարժեցաւ երա-
նելին այն՝ միջնորդութիւք սբոյ կուսին պարզևեցաւ
նմ. զորմէ գիտել արժան է, զի առ՝ ի դառնալ
մարդոյ առ ած՝ հարկ է կանխել զարթուցիչ շնոր-
հաց. զայս շնորհս բեզմ անգամ ոչ տայ նոյ ած՝
որք բեզմ ձմեռաւ խոտացեալ են՝ ի մեղս, որպիսի
եր վերոյիշեալ երանելին. *խնդրեցէք զիս և ոչ
,, գտանիցէք (ասաց քս.) և՝ ի մեղս ձեր մեռանիք
,, ցիք՚՚. (յովհ. է. 34.) և սակայն միջնորդութիւն
սբոյ կուսին կարէ ընուլ զպակասուն մեր. զի առաջ
է՝ թէ *զոր արդար գատաստանաւն այլ ոչ կա-
,, րեմք՝ կարեմք՝ ի ձեռն միջնորդութեանն սբոյ կուսին՚՚։
Խնդիր է՝ թէ զիարդ եղև՝ զի աջակողմեան աւա-
զակն գարձաւ առ ած։ Լսեն ոմանք՝ թէ առեալ
սբոյ խաչին քում ևհաս՝ ի նա. և փոխարկեաց զնա
յանիրաւ գոլոյ յարդար գոլ. զի թէ առեալ պատ-

րը

ըսսի զայնքան առաղչօրնա գործերը, (գործ. ե. 15.)
քանի՛ ևս ստուեր խաչելոյն քնին։ Այլ ասեն՝ թէ՝ի
խորհիլ նէ զանպատրա լինելն քան այնպիսի չարչարա-
նաց, ծագեաց քա՛ի սիրտ նէ զերծ իւր՛ի ձանձ-
չելոյնքն և դառնալ։ Ախոր ասեն՝ թէ՝ի շարժիլ
նորա՛ի գութ՛ի վէր քան՝ քա ևս շարժեցաւ՛ի
գութ՛ի վէր նորա։ Այս սակայն պատճառ այսմ
այսպէս յաջողելոյ՝ այն եղև, զի սքանչելոյն ըստ որում
այժմ առացաք՝ էր յաջակողմն խաչին՛ի միջնոր-
դել վ՛ա ազգի մարդկան. որում արժանի լեալ և
առաղակին փոխեցաւ ոմն թէ՛ի դինի։ Յաստնէրէն
է այն՝ զի այսու գործողութ եցոյց սքանչելոյն
միջնորդութէ իւրոյ, մինչև հնազանդեցուցանել
զնա. զի ինքն ասաց, և նա հնազանդեցաւ քանից
նէ։ Յայսմանէ հնար է ասել, թէ յոմի կարօղ է
սքանչելոյն իւրով միջնորդութէ. ուստի հաստարակ
վէիս է վէպոյ, թէ *որչափ կարէ քա իշխանութէ,
„ նոյնչափ կարէ սքանչելոյն միջնորդութէ։ Այս որոյ
ասի յայսմաւուրս. ազաստ. ժե. * զինչ և նամի քա
„ առնէ ըստ իւր ամենաքաւ զօրութեն. և սա զինչ և
„ հայցէ առնու ըստ իւրում հնարկութեն։ Աստուած-
էրէդն է այն՝ զի զվէիսն այ յեաս դարձոյց. վ՛ա զի
՛ի խնդրել սքանչելոյն՝ ասաց ցնա քա. * չև է հաս-
„ եալ ժամ իմ։ իբր թէ ասէր. զոր խնդրեսջ՝
չէ կարելի՝ զի այլազգ է կարգեալ վէիսն և հայր
ձիմ. բայց միջնորդութէն նէ դարձոյց զժամն յեաս
հանգերձ վէնութէն. և զայս պարտ է իմանալ հայե-
լոյ մեզ ըստ գործադրութէ վէնոյն. (տե՛ս և զոր ա.
ասացաք՛ի ձառն. քե. հատ. ա. 4։) Աստուածա-
էրէդն է այն՝ զի ազատեաց զիեսայն և զայլսն
՛ի նեզութենէ պակասութէեան, ևս և յաջո-
թեղ, որով տաղնապելին առաջի կոչնակատաց.

՚ի ցուցանել՝ թէ զմեզ ևս ազատէ ՚ի նեղու-
թենէ և յամօթ լինելոյ առաջի այ՟ և հրեշտակաց
նր՟: Արդ թէպէտև սբ՟ կոյսն անպակաս միջնորդ
լինի վ՟ն մեր, և միջնորդութի՟ն նր՟ ոչ ելանէ ունայն,
բայց մեզ ևս պարտ է զդուռ կալ և փոյթ ՚ի կատա-
րել զհաճոյս նր՟ և զհրամանս որդւոյ նորին, զի մի՛
անզօր երևեսցի ՚ի մեզ միջնորդութի՟ն նորին: ՚Ի միջ-
նորդել նր՟ ՚ի հարսանիսն անդ ասաց ցսպասաւորսն.
* զոր ինչ ասիցէ ձեզ՝ արասջիք ‖. եթէ նքա անփոյթ
լինէին, և զոր հրամայեացն քն՟ ոչ կատարէին, միջ-
նորդութի՟ն սբյ կուսին ոչինչ ազդէր անդ. իսկ ՚ի կա-
տարել նր՟ կատարեցաւ և խնդիրն:

Յօդուած. Է:

Փաստաբան:

Է. Միջնորդութի՟ն սբյ կուսին առաւել փայլէ
յերկուս. մի՝ ՚ի փաստաբանութե. և միւս՝
՚ի բարեխօսութեան. փաստաբանութիւն նորա
կարգի ՚ի զմիջուցանել զբարկութի՟ն այ՟, և ՚ի հաշ-
տեցուցանել զերեսս նր՟. իսկ բարեխօսութի՟ն նորին
կարգի ՚ի տանել յմյ՟ զբարիս, զառողջութի՟ն
հոգւոյ կմ՟ զթողութի՟ն մեղաց և զնորոգութի՟ն կե-
նաց: Յայս յօդուած խօսեսցուք զփաստաբանու-
թէ նորա, և ՚ի յաջորդ զբարեխօսութէ նորին:
Փաստաբանութի՟ն սբյ կուսին զօրագոյն երևի ՚ի
գործս եսթերայ իբր յօրինակի: Պատմի յմծա-
ցնցի՝ թէ արտաշէս արքայ բարկացեալ դաւաճանու-
թեն համանայ, հրաման ետ հն կորուսանել զամ՟ հրէ-
այս. յորմէ զահի հարեալ նք՟ դիմեցին առ եսթեր
թագուհի ձեռամբ մուրթքէի: Յայնժամ էառ ես-
թեր

թեր *զերկուս նաժիշտսն իւր զսիրելիսն. մին ու-
„նէր զատորատ զդեստու նը՛ի վեր, և զմիւսովն
„արկեալ զձեռն իւր ... և եմուտ նա ընդ ամ
„գրունս ապարանիցն, և ելից առաջի Թագաւորին ։
(եսթեր. ԺԵ. 5։) Եւ տեսեալ զնա յոթոռ Թագաւո-
թենէ, *եղև իբրև Թալկատեալ. և խոնարհեցաւ՛ի
„գլուխ նաժշտին ։ և Թագաւորն խօսեցեալ ընդ նմա
բանիւք խաղաղութենէ, *էառ զպատուականն զսակի,
„և եդ՛ի վերայ պարանոցի տիկնոջն, և համբուրեաց
„զնա ։ և ասէին մատուցէք բանիս նմա, դարձոյց
զվէհան մահու յաղագն հրեից։ Եւ դուք Թագաւորն
արտաշէս՝ որ Թարգմանի լոյս՝ նշանակէ զայծ.
որ իբր ամենաբարի լոյս՝ հաղորդեալ զբարու-
թիւն իւր՝ արար զմարդն լուսազարդեալ քանա-
ւոր։ Նոյն՛ի գաւառն Համանայ որ սատկի եհատ
վէհու մահու կորուսանել զնմանն։ Նայց իմացեալ
մարդկան՝ Թէ՝ոք կոյս սահմանել է լինիլ Թագու-
հի վէրին՝ դիմեցին առ նա՛ի ձեռն մուրհակի՝ յո
ապաշխարութենէ. եւ որում մուրհակ Թարգմանի
գառն զղջումն կիր զմեռս մարդոյ. և ապաչէին ա-
սելով. *խոնդրեա գու խնդրուածով զայծ. զի կին
„արդար ես գու ։ (յոթ. ը. 29։) Ուրեալ հուսին
աղաչանաց մարդկան՝ էառ ը ինքեան թոյլ յայլոց
կատարելութենէ, զերկուս նաժիշտս իւր զսիրելիսն՝
յո զկանարհուրթի և զկուսութի. խոնարհեաւ նը
ունէր զատորատ զդեստու նը՛ի վեր. և կուսութն
արկեալ էր զձեռն իւր։ Եւ մտեալ ը ամ դրունս
իմաստուն և Թագաւն խորհրդոց սիրոյն այ՝ եկաց
առաջի ամենանաթ երկրորդութենէ. յոյր սակս առ
նէն դրիդոր. *երկրորդեսն անտես Թագնութենէ
„խորհրդակից սիրոյ կոչեցար։ Եւ տեսեալ զցա-
սումն բարկութեն այ՛ի վրայ մարդկան, *եղև իբրև
„Թալ-

,, Թաղկացեալ՚՚. և խոնարհեցաւ ՚ի գլուխ նաժշըտին՝ ՚ի գուբ՚ի վէր կորուսեալ աղջկ մարդկան։ Իսկ հայրն ՚ած տեսեալ զնա մատուցեալ առաջի իւր յաղաչանս՝ ասաց ցնա. *զի՞ է քեզ եսթեր ախկին . . . զինչ կամիս եսթեր . և զինչ են աղաչանքդ քո՚՚. (եսթ. ԺԵ. 12. 19։) Եւ դիտացեալ զկամս նր՝ էառ զդաւազանն զոսկի՝ ՚ի գլխաճին իւր, և եդ յարդանդ նր . և զհամարն զԼճնամին աղջկ մարդկան կրկին դատապարտեաց ՚ի մահ . որով և եղև ազատուի մարդկայինս բնութե։ Այլ արդ նա՝ որ այսու օրինակաւ ՚ի սկզբան անդ փաստաբան եղև վ՚ա աղաւաւե՝ այժմ ոչ լինիցի՞այլ լինիցի, և առաւել ևս վ՚ա ամենեցուն՝ որք դիմեն առնա ՚ի ձեռն մկրտիչքին , այսինքն ՚ի ձեռն արտաքոյ և մաքուր աղօթից։ Եւ ՚ած անտարակոյս լսէ, թէև մահու իցեն արժանի՝ որոց վ՚ա կամիցի աղաչել նա։

Ապա՚՚ արքայ անդրիոյ նստաւ երբեմն ըստ երկար ժամ ՚ի քաղաքն կաղէդոն . և տեսեալ անդ զեղեռն ինչ չար տարածեալ ՚ի ժողովրդեան քաղաքին՝ բարկացաւ յոյժ . և եդ ՚ի մտի սրով և հրով կորուսանել և ջնջել զայնպիսի ժողովուրդ , և զքաղաքն նր ըստնա ։ Ապա՚՚ ՚ի ժողովրդենէ անտի իմացեալ զայս՝ դիմեցին առ փիլիպպիա Թագուհին . և նա մատուցեալ առ արքայ՝ աղաչեաց զնա՝ ասելով . * աղա՚՚ զեմ զքեզ ՚ած , վ՚ա սիրոյն յոր քո՚՚ ընարհեաւ ինձ ,, զդուստ ՚՚ . և նա առանց ինչ ըզգիտուե և առանց յառպաշման ղինջեալ ՚ի սրտմտութէ՝ արար պէսպէս . որովհետև դու խնդրեցեր՝ կատարեսցին խնդրուածք քո . *ընկալ զդուստ՚՚։ Ապա ասն եթէ և ՚ած կոյս մարիամ՚ ՚ի ժամ քարկուե հօրն երկնաւորի մատիցէ առ նա ասելով, վ՚ա սիրոյն յոր քո որդ-

ւոյ

ւոյ քո և իմոյ՝ ընդհէաւ ինձ զասա՝ որք դիմեցին առ իս,անառարակոյս ընդհէաց նմա,զինչ աւրի արդարութիւն իւրմէ։ Պատրեաւ ի վէր յակոբայ ընկալ զնա և զիւր որ ըստ նմ. առաքեաց յակոր ըստ առաջ նր զընծայս քիմ, այլ ոչ զինչս եաւ. ըստ առաջ եհան նմ յակոբ զկանայս և զորդիս իւր, բայց ոչ հանդարտեցաւ նա. հուսկ յետոյ մատոյց առաջի զաւրէ զեղէցիկ. իբրև եաես զնա եսաւ՝ զկայ եաւ. և հաշտեաւ ըստ յակոբայ՝ համբուրեաց ըստ նմ. (ծնն. լգ. 4։) Այս սակն և հայրն երկնաւոր բարկացեալ ի վէր մարդոյ՝ կամեցաւ ընկնել զիւր ծնունդս նորին. քաղցր պատարաս մատոյց նմ մարդս,և քիմնահատեաս և մարգարէս ըստ առաջ եհան նմ, բայց ոչ իւիք զինչս նա։ Յերևեցուցանել ասա զսուրբ կոյսն՝ հանդարտեցաւ քաղցրացաւ և հաշտեցաւ ըստ մարդոյ, և համբուրեաց եւս ըստ նմա, այսինքն Թէ միաւորեցաւ ըստ մարդկայինն բնութե. և որ մերժեալն էր զնա յաւիտեան՝ յաղաչանաց ձեյ կուսին զկայ եաւ, և նահանջեաց յետս զվէիս իւր։ Այ իրաւամբ կոչէ նաբեկայինն զնոր կոյսն, քաղցրութիւն, հաշտութիւն, և բերկրութիւն. (Ի բանն. Ձ։) Պատրեաւ արքայ բարկացեալ ի վէր որդւոյ իւրոյ աբիսողոմայ՝ վ՚ն ապանանելոյ նորա զեղբայր իւր զամնն՝ մերժել էր զնա խաղաղ. մատեաւ առ նա կին մի Թեկուացի, և փաստաբանն լեալ հաշտեցոյց զնա. մինչև ասել նմա զկինն. * ահաւասիկ արարի քեզ ըստ բանի քումդ ըստ այդմիկ։ (բ. Թագ. ժգ. 21։) Այնպէս այսչափ զօրաւոր եղև փաստաբանու Թիւն կնոջ միոյ Թեկուացւոյ, որչափ արդեօք զօրեսցէ փաստաբանուն ձեյ կուսին ի զիջուցանել զբարկուն ձայ։ Այսմ ունիմք օրինակ և զգործ արիգեայ. գրի. (ա. Թագ. իե 20.) Թէ

դա-

դաւիթ խնդրեաց զընծայս ի նաբաղայ ի ձեռն
ծառայից իւրոց՝ վ՚ը բիշ երախտեաց՝ զորս եցոյց
առ նաբաղ. իսկ նաբաղ զոլով այր ժանտ՝ ոչինչ ետ
նմին՝ նոյն այս բարկացեալ դաւթի կամեցաւ գալ և
սպանանել զնաբաղ և զնոսա՝ զոր ասի[ա]կ ասիմա
կին իմաստուն խնայեալ զայս՝ փութացաւ և եկն ա-
ռաջ դաւթի հանդերձ ընծայիւք. և բանիւք քե-
բանոյ իւրոյ խաղաղացոյց զբարկութիւնն. և յետոյ հարս
նացաւ ընդ նմա։ Դաւթի նշանակ զայն որ բազում
բարերարութիւնս ցուցեալ առ ազգս մարդկան խնդրէր
՚ի նմանէ զընծայս սիրոյ փոխակ երախտեաց իւրոց. այլ
մարդս ժանտացեալ գրաւէր մեզաց իւրոց զնաբաղ
(ըստ որում նաբաղ ժանտ և ցուրտ թարգմանի,)
ոչինչ մատոյց նմա. վասն և ասէ բարկացեալ ընդ այս՝
կամեցաւ ջնջել զազգ մարդկան[ա]կ իմաստութեն աբի-
գիա՝ըն կոյսն մարիամ ընդառաջ ելեալ ընծայիւք
խոնարհութեամբ և կուսութեամբ և սիրով, և փաստաբան
լեալ խաղաղացոյց զբարկութիւնն։ Այլ ասէ ոմն
բոնաւէնդուրա. * աբիգիա հաձեցոյց զդաւիթ
,, ընծայիւք և բանիւք ասելով. առ զօրհնութիւնս
,, զայս՝ զոր երեր աղախին քո ընդ իմոյ ընդ սմին և
,, ընդ կոյսն հաձեցոյց զնոսա մաղթանօք և արդեամբք,
,, և հարանացաւ նմա։ և միշտ զսոյն գործել՝ ի խա-
ղաղացուցանել զնա, և՝ ի դիջուցանել զմրրկաւիրն
ցասումն նորա. ամին իրի գոյն առ նա նաբեկացին.
*համոզիչ՝ ի խաղաղութիւն մրրկածուփ շարժմանց
,, կացուցար։ Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ և՝ ի ցրտա-
նալն սոյ ցասումն՝ կակղէ զցրտութիւն նորա։ Յորժամ
ոք բարկանայ յոյժ, թէպէտև ջերմանայ՝ ի նեղ-
ջուտ, բայց արտաքուստ ցրտանայ. զի արտաքին
ջերմութիւն գնայ՝ ի ներքս։ Այս է՝ ի սոյն այլաբանել
հաճախ կարեմք մտածել՝ թէ յորժամ բարկանայ
աստ

ծած ՚ի վէր մեր, թէպէտ և ՚ի ներքուստ ըլ նախընթաց կամաց ջերմանալ սիրով առ ՚ի փրկել զմեզ, բայց ՚ի ցրտուէ մեղաց մերոց ցրտանալ առ արտաքս. և դրեթէ ամ արտաքին ջերմութիւն նը ՚ի ներքս ժողովի |տակ արդ ՚ի կարօղ էին ջերմացուցանել զնա, բայց եթէ նա, որ ոչ երբեք ցրտացաւ մեղաց ինչ. այլ երբ կոյսն մարիամ՝ որում ոչ երբեք ախտ բեաց ցրտութիւն ինչ մեղաց. սա միայն արդարև կարօղ է ընդուել, այլ բանիւք քերանոյ իւրոյ ջերմացուցանել զնա. յորոյ օրինակ աբեխաակ սաղմոսին կոյս անարատ՝ ջերմացուցանէր զդաւիթ արքայ, որ կարի ինն ցրտացեալն էր ՚ի ծերուէ. (գ. թագ. ա. 4։) |՝ սա սմին և սբ կոյսն. և այս այնչափ, միայն չև ասել Հոգւոյն սրբ սա Հոգի մարդոյ. * արի ,, եկ մերձաւոր իմ. . . վ՚ա զի ահա ձմեռն էանց ||. (երգ. բ. 10.) զինջաւ անցիջանելի բարկութի իմ, և նահանջեցաւ վճիռ դատապարտուեդ։ Այսր ամ Հայելով կարեմ ասել, թէ յորժամ ոք ՚ի նշանաց ինչ գիտասցէ՝ թէ լցեալ է չափ մեղաց իւրոց և չափ հնարհացն այլ, և թէ հանդերձեալ է դատապարտիլ՝ եթէ դիմեսցէ առ սբ կոյսն և աղաչեսցէ նոքաւ զնա, և կամ ցուցցէ զնա այլ՝ կարէ զերծանիլ ՚ի դատապարտուէ. զի որովհետև զնա եդ ամ իբրև աղեղն հաշտուէ ՚ի յամսն, ՚ի ցուցանել մեր զնա՝ հաշտ ըլ մեզ. և զի այս անքնն նելի է մեզ, վ՚ա այն յամսն եդ, որ է օրինակ անքննուէ. (ծնն. թ. 13։)

Յօդուած. Գ.

Բարեխօս:

Գ. 'Ի նախնիս որք միանգամ կամէին մեծ ինչ շնորհս խնդրել 'ի Թագաւորաց՝ դալար ոստս ձիթենւոյ 'ի ձեռս առեալ առաջի մատչէին, և նովաւ իբր անբարբառ նշանաւ խնդրէին զոր ակնունէին առնուլ: Արդ որք կոյսն է ամենադալար ձիթենի տնկեալ յարքայութեան Այ. որպէս և ինքն վկայէ ասելով. (սաղ. ծա. 10.) * այլ ես որպէս ձիթե-
,, նի պտղալից 'ի տանն Այ ||: Այսպէս և 'ի խնդրել մեր յերկնաւոր Թագաւորէն զմեծամեծ շնորհս, պարտիմք առաջի մատուցանել զնա ոչ իբր անբարբառ բարեխօս, այլ իբրև կենդանի բարբառ աղերսական. մինչև բանիւք բարեխօսութեան նորա լիալիր առնուլ մեզ յԱյ զբազմապատիկ բարիս. որոյ վն դնէ պտղալից՝ 'ի ցուցանել թէ բարեխօսութիւն նորա ունիմք գտանել զլիութիւն զանազան պտղոց բարեաց զեղմամբ. զի ձիթենւոյ պարարտութիւն զգեղումն պարգևաց ևս ցուցանէ. և այն՝ միշտ. զի որում մշտադալար է ձիթենի: Ըստ գրելոյ պիերիոսի, ձիթենին է նշան հաշտութեան, նշան խաղաղութեան, և նշան յաղթութեան (որպէս և արմաւենին). յայս իսկ 'ի մտանել Քի յԵղմ՝ ընդ առաջ ելին նմ եբրայեցիք ոստովք ձիթենեաց և արմաւենեաց, առ 'ի ցուցանել՝ թէ ահա եկն հաշտարարն, և խաղաղարարն, ևս և յաղթանակօղն: Ըստ այսմ և մեք ընդ առաջ ելեալ Այ ոստովք բարեխօսութեան որդ կուսին, նովին խնդրեսցուք յԱյ հաշտիլ ընդ

մեղ, և տալ մեզ զիսաղաղուն իւր, և զօրութիւն յաղթանակելոյ սուրբ Հոգւոյն։ Յունիլ մեր զոր կոյսն մեղ բարեխոսն՝ հաւատամբ ունիլ ի մեղ և ըստ մեղ զնշան հաշտուհեն սոյ և խաղաղուհեան ոսկի ինքն է հաշտարար և խաղաղարար, նոյնպէս և բարեխոսուն նոր նշան հաշտուհե և խաղաղուհեան. որով մարթիմք դիտել թէ խաղաղացեալ է ցասումն բարկուհեն սոյ։ Յորժամ աղաւնին եբեր ի տապանն զոստ ձիթենւոյն ի ժամանակս ջրհեղեղին, * գիտաց նոյ թէ ցածուցեալ են ջուրք յերկրէ ։։ կրկ ։։ . (ծննդ . ը . 11 ։) Աղաւնին է կոյսն Մարիամ. զորմէ ասէ քն. * մի է աղաւնի իմ ։։ . (երգ. գ. 8 ։) Սակ տապանն է հոգի մեր . և ձիթենին նշան հաշտուհե ։ Թէ աղաւնիս այս ածէ ի տապան մեր զձիթենին հաշտուհե, այր եթէ՝ զի կոյսն երևեցուսէ մեզ զբարեխոսուհի իւր , յայտնի է բան՝ թէ ցածուցեալ են յերկրէ ջուրք , այր պատիժք ածային բարկուհե , և աղատացեալ եմք ի ջրհեղեղէ մեղաց և պատժոց , և հաշտեալ եմք ընդ սոյ . մինչև կարել մեզ՝ հաճոյական պատարագս բարի գործոց մատուցանել նմա իբրև զինք կենդանի . (ծննդ . ը . 20։) Ջ կամի հաղորդել աւգին զբարիս իւր, մանաւանդ հաւատացելոց . բայց ըստ աւանդելոյ վարդապետաց եկեղեցւոյ, կամք են՝ զի միջնորդեսցի բարեխոսուհի զմեզ հոգւոյն ։ Ի սկզբան բան բնիմ անգամ բնիմ աւրեք երևեցաւ ածծ և խոսեցաւ ընդնախահարոյ մերոց, ընդ ադամայ, ընդ նոյի, ընդ աբրահամու և ընդ այլոց . բայց ոչ սահմանեաց տեղի ինչ, ուր իցէ յատուկ կոյսրան երևելոյ և խոսելոյ ընդ մարդիան. իսկ՝ ի ձիթենիս մոմսէսի ետ շինել յայս սիտս զտապանակն ուխտի յանփուտ փայտից, պատել ոսկւով ներքոյ և արտաքոյ. (ելից.

(Ե՛ե. 11.) որոյ կախարիչն կոչեցաւ քաւութիւն, ՚ի չոքել որդւոցն իւրեւ և ՚ի բանակիլն ՚ի միջի ունէին զտաւտանակն զայն. (Թուոց. ա. և բ. 17։) Այս երբ հարկ լինէր խօսիլ ընդ մովսէսի, և մովսէսի հարկ լինէր խնդրել ինչ յայմ, իջանէր ամպ ՚ի վերայայսր տաւտանակի, և անտի խօսէր ընդ նմա։ Տապաստանակս այս է որ կոյսն մարիամ շինել յանփութս վայրի, ՚ի առանց փտուճ մեղաց, պատել զԹուրք և ողորմութիւն ներքոյ և արտաքոյ։ յորում ՚ի վախճան աւուրցս երևեցաւ բանն ամբ իբր ՚ի սահմանեալ տեղւոջ։ Այս տաւտանակ է այն՝ որով խօսի ընդ մեզ ամբ, և սա է՝ որով և մեք խնդրեմք յայմ ընդարձակ և զքաւութիւն։ Քանզի այսր տաւտանակի ոչինչ կարեմք առնուլ յայմ. կամիմ ասել, թէ միայն բարեխօսութիւն որոյ կուսին կարեմք գտանել յայմ զբարիս և ազատիլ ՚ի չարէ և առաջնորդիլ յարքայութիւն երկնից. իսկ առանց բարեխօսութեան սորին զուրկ գտանիմք յամէ։ Այսմ ունիմք օրինակ և զտաձար ան. զոր իբրև չինեաց սողոմոն՝ խոստացաւ ամբ՝ թէ յանուն այնր տաձարի հանդերձեալ է առնել և կատարել զամ հայցուածս ժողովրդեան իւրոյ՝ եթէ՝ ի ընդունել զբարիս և եթէ՝ ի զերծուցանել՝ ի չարեաց. (Գ Թագ. ը. 29։ և Ե. 3։) Ահա է որ կոյսն մարիամ. և յանուն սորին ամբ բարեխօսութիւն սորին ունիմք գտանել յայմ զամ բարիս, և զերծանիլ յամ չարէ. ՚ի ձեռն սորին մատչիմք առ ամբ, և ամբ մատչի առ մեզ։ Այլ ընդ այսմ ոչ միայն նոյն ինքն տաձարն, այլև արևելեան դուռն տաձարին օրինակեր զոր կոյսն՝ ընդ երկուցի՝ ՚ի կոչմանէ այմ մատածել, և միւս ևս՝ ՚ի կոչմանէ մերմէ. ՚ի կոչմանէ այմ մտածեալ՝ յայտ է թէ ամբ ընդ այն դուռն անցեալ եմուտ յաշ. և ՚ի

նմա

նմանել ծագեաց իբրև յարևելից, որոյ վ՚ա ասէ լինիլ դուռն արևելեան. ՚ի կոզմանէ մերմէ մատ- ծեալ ցուցանի թէ նոավու մտանեմք առ աՅծ. և նոավա մատուցեալ նիմ զաղաչանս մեր, հաՀոյ ընդ ծայեալք նիմ զպատարագս բարի գործոց մերոց։ Ո այսոսիկ յայտ առնէ եղեկիէլ (՚ի գլ. խդ. 2. և յ.) վ՚ա առաջնոյն ասէ. * այդ դուռն փակեալ ,, կացցէ, և մի բացցի. (այ մի մնասցէ բաց) և ,, մի ոք անցցէ ընդ դա. զի Տէր աՅծ ամենակալ մտցէ ,, ընդ դա, և եղիցի փակեալ ‖ սոյնպէս և վ՚ա եզեկիէլ ասէ. * քանզի առաջնորդն իշխան՝ նա նստցի ՚ի ,, դա ուտել զՀաց առաջի Տեառն ‖ ։ Այս ասէ գինտե- րոս՝ թէ այս դուռն յաւուր շաբաթու բացեալ լի- նէր. և առաջնորդ իշխանն կացեալ առ նմին՝ ու- տանէր ոնտի զպատարագն՝ որք մատուցեալ լի- նէին. և անդ ուտէր զՀաց ։ Այլով ցուցանի՝ թէ զոր ինչ պատարագս կիմ զոր ինչ աղաչանս մատու- ցանեմք Տեայ ՚ի շաբաթու, այ ՚ի պատՀառս Հաշտե- ցուցանելոյ զմեզ և Հանդուցանելոյ զնա, (ըստ ո- րում շաբաթին Հանգիստ թարգմանի), ոչ ընդու- նի մեզ և ոչ Հայի, բայց եթէ այսու արևելեան դրամբ ։ Այս դուռն է և երկնային, և կոչի դուռն երկնից. ընդ այս մտանեն խնդրուածք մեր առաջի Տեայ, և ընդ այս ելանեն պարգեւք Տեայ, և ընդ այս ժամանեն առ մեզ նպաստք նորա ՚ի նորոգել զմեզ, և ՚ի զօրացուցանել ՚ի գործս բարեաց։ Յորժամ գնայր յակոբ նահապետ ՚ի խառան՝ ետես ՚ի տեսլեան զդուռն երկնից. * զահի Հա- ,, րաւ և ասէ. ահեղ ինն է տեղիս այս. և ոչ ,, է սա եթէ ոչ տուն Տեայ. և այս է դուռն երկ- ,, նից ‖. (ծնն. ԺՀ. 17։) Այլ ՚ի գառնալ իւր ՚ի խառանէ՝ մարտեաւ ՚ի գիշերի ընդ առն միում. և

'ի կուռքին կաղացաւ. ոմն ասէ և զիրն, Եթէ * կա-
,, ղայր երթայր 'ի գլուխ անտի ՚. (Ծնն. լբ. 31.)
Յառաջ քան զմատչիլ 'ի բացատրուն այսր բանիս,
արժան համարիմ պատմել և զայն՝որ գրի 'ի գործս
առաքելոց. (ը. 2.) ուր ասի՝ Եթէ * այր մի կաղ
,, յորովայնէ մօր իւրոյ (գնիւր) առ դրան տաճա-
,, րին որ կոչիւր գեղեցիկ՝ խնդրել ողորմուի ՚.
Այլ 'ի տեսանելն Թէ պետրոս և յովհաննէս մտա-
նեն 'ի տաճարն, * աղաչէր ողորմութիւն առնուլ.
,, հայեցաւ 'ի նա պետրոս յովհաննու հանդերձ ՚,
և յանուն քրիստոսի բժշկեաց զնա։ Այլ այրն * 'ի վեր վա-
,,ղեաց և սկսաւ գնալ. և եմուտ ընդ նոսա 'ի տաճարն ՚։
Յակոբ նշանակէ զմարդկայինս բնութիւն կիսզլուխ,
որ 'ի կուռքին ըստ այսմ պատուիրանադանցութիւն՝ կաղա-
ցաւ չարաչար։ Իսկ այն կաղ յորովայնէ մօրն
նշանակէ զորդիսն ադամայ, որք յորովայնէ կաղ
ծնանին. (սաղ. Ծ. 6։) Գոլուն է՝ որ կոյսն մա-
րիամ՝ եթէ 'ի խոստման և եթէ 'ի գոյութիւն. 'ի խոստ-
մանն մտածեալ՝ յերկինս ետես զնա յակոբ, և ա-
սաց * այս է դուռն երկնից ՚. 'ի գոյութիւն մտած-
եալ՝ օրինակեցաւ 'ի գեղեցիկ դուռն տաճարին։
Եթէ կաղքն յորովայնէ կամիմք առնուլ յայլ ը-
ղորմուի, և բժշկիլ ևս 'ի կաղութենէ մերմէ, և
գնալ 'ի հանապարհ փրկութեան, ևս և 'ի վեր վաղել
և մտանել յիմանալի տաճարն արքայութեան, հարկ
է մեզ նստիլ առ այսու դրան, այն է՝ գիմել 'ի
բարեխօսուի տըղայ կուսին։ Եթէ յամեմք 'ի յոյս
մեր՝ տեսանեմք և գտանեմք զպետրոս և զյովհան-
նէս, այն զհաստատուի հաւատոյ և զգործունեայ
շնորհս. զի պետրոս օրինակ է հաստատուեալ հա-
ւատոյ, ըստ որում ասի վէմ հաւատոյ. իսկ յով-
հաննէս թարգմանի շնորհ։ Գտանեմք և զկենդ-
դա-

դանի վէմն գիրս. (զի պետրոս վէմ թարգմանի). և ակն ունիմք թէ հայցեսցէ 'ի մեզ հանդերձ յով-հաննու, քն թէ զայս հաշտութ իւրոյ դարձուցանի-ցէ առ մեզ 'ի ձեռն սիրոյ՝ որ օրինակի 'ի յովհան-նէս. քն որում եղև նա սիրոյ աշակերտ: Հա-յելով յաւետարանն մեր, զարմանամ զի ոչ՞ն մեր յայնքն տունս շրջէր, և ոչ զոք սրբեաց 'ի կաղուէ որովայնի՝ քն 'ի սկզբնական մեղաց. բայց յորժամ մեր կուսին՝ փոխ յորովայնի նր՝ գնաց 'ի տունն զաքարեայ, սրբեաց զյովհաննէս յորովայնի 'ի կա-ղուէ նր. 'ի ցուցանել թէ 'ի ձեռն մեր կուսին սրբէ և զմեզ յամ կաղուէ և յանկարգութե: Ընդ և այլ ինչ ունիս գտանել զբարեխօսութե մեր կուսին 'ի վերոյգրեալդ զմիջնորդութե նր և զփա-ռաբանութե, և ս և 'ի գրելոց զկնի. զի զորս առացաք և զորս ունիմք ասել՝ մասամբ իմն 'ի սոյն հային. ամ և որք 'ի սմին ասին, 'ի նոսին պատշաճին:

ՀԱ. ՏՕՆԻ Ա. Ծ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Թէ մեր կոյսն կացուցաւ գանձապետ և մայր ողորմութե, և մայր մեր, բաշխող շնորհաց, և մատակարար պարգևաց:

Յօդուած. Ա.

Գանձապետ և մայր ողորմութե:

Ա. Մատիցուք այժմ 'ի պատիւ երկրորդ պաշ-տաման մեր կուսին՝ յորում կարգեցաւ նա գանձապետ և մայր ողորմութե և մայր մեր, և ս

և բաշխօղ շնորհաց և մատակարար պարգևաց։ Արժան է գիտել, զի իշխանութիւն քո յերիս է-րեկի. 'ի կարողութիւն, յարդարութիւն, և յողորմութիւն. զոր եթէ կամիցիմք 'ի կշիռ մատուցանել՝ մարթ է ա-սել, թէ ողորմութիւն քո զանցանէ զկարողութ. և զարդարութ. նր. զի կարէ արգելուլ զներգործութի նց. զի 'ի կամիլ կարողութեն ոչ տեղալ հուր յերկ-նից՝ կարող է ողորմութի նր արգելուլ զներգոր-ծութի նորին. և 'ի կամիլ արդարութե նր վրէժ առնուլ 'ի մեղաւորէ՝ կարող է ողորմութի նր խա-փանել զայն։ Ոչ դարձեալ՝ կարողութիւն քո և արդարութի նր ոչ կարէ առնել՝ թէ մեղաւորն չիցէ մեղուցեալ. իսկ ողորմութի նր յապաշխարել մեղա-ւորին՝ առնէ՝ զի չիցէ լեալ եղեալն։ Արդ քո տէրն մեր ինքեան պահեաց զկարողութիւն և զարդարութիւն. զկարողութիւն որ աստի կենաց, և զարդարութիւն որ հանդերձելոյն. իսկ զողորմութիւն յանձն արար մեզ կուսին, կացուցանելով զնա գանձապետ այնմ և մայր՝ ողջ ամեն վշտք եկեղեցւոյ։ Ոչ թէպէտ կարող էր առանց յանձնելոյ նմա զայս՝ ինքեամբ վճարել, բայց հայելով նախ յաղքատութի մեր և 'ի մեծ թշուառութի՝ յանձն արար մօր իւրում, իբրև մօր մերում. վն զի առաւել գթասիրտք են մարք քան հարք. նա զի առաւել դիւրին է խնդրել զողորմութի 'ի մարց քան 'ի հարց. երկրորդ՝ հա-յելով յողորմած լինիլ մեզ կուսին. վն զի թգր ողորմած և առատ՝ զողորմածն կացուցանէ գան-ձապետ և զառատաձեռնն։ Կոստանդիանոս թագա-ւոր տեսեալ զողորմած բարս մօր իւրոյ հեղինեայ՝ նմ յանձն արար զիշխանութի ողորմութե իւրոյ. իբր զի որոց կամիցի՝ արասցէ զողորմութի 'ի թգաւորական գանձուց իբրև յիւրոց։ Նա տէրն և քո յանձն

ա-

արար ՚ի կուսին զդանձս Հոգւոյն սրբոյ՝ իբրև ամենազօրիւ և ամենապատուական ։ Արդ այնչափ առատ են ձեռք յողորմիլ, մինչև ասել Թէ Ձախարակէայ իսկն. ոմն աւանդի ՚ի գիրս երգոց երգոցն. (է. 14.) յառէլն. * ձեռք նոր Ձա՛ ,, խարակէայք ոսկեզինք լցեալք ակամբք Թարս ,, սոյ ։ Ա՛յս քան Թէպէտ զքեզ ասի, բայց ՚ի կուսին և սա յարմարի. ոմն և այլ բիւր բանք երգոց երգոցն։ Այլ ոչ ցուցանին նախ՝ Թէ փութով բերի յողորմիլ, ոմն փութով պատրաստի Ձախարակէայն, քան քառակուսին և քան այլինչ ձևաւոր։ Ցուցանի երկրորդ՝ Թէ ոմն Ձախարակէայն յաճախ կոչմն դառնայ, ստնապէս և ողորմութիւն ՚ի կուսին յաճախ կոչմն Ցի տարածի, մանաւանդ Թէ ընդ զբօսրակուն Ցի ընդ ամ տեղիս։ Ցուցանի երրորդ՝ Թէ զեղմամբ ինն տունեալ լինին ՚ի նմանէ պատ դեք ողորմութիւն, որք օրինակին յակունս Թարսոյ ի՛ ՚ի յակինդս. զի յայտ է Թէ յակինթք և այլ ակունք եղեալք ՚ի վէր Ձախարակէայ իբր՝ անաղ դել Թօթափին։ Ուստի պատՁառ՝ ակունք Թարսոյ կի՛ յակինթք դնելոյ աստ, այն է՝ զի ցուցցէ զպատ նութիւն այլևայլ պարգևացն. ըստ որում յակինթք կրկնատեսակք են. մին կարմիր (որ է յատուկ Ձախուտն), և միւսն երկնագոյն՝ (որ է կէօք Ձախուտ)։ Ա՛յսուհետև զի է առ ոսկեզինն ձեռք ՚ձեյ կուսին. ուր կարմրագոյն յակինթովն նշանակի սէրն նէր. և երկնագունիւ երկնային միտեարուԹի և փափաք, զորս ընդունի մեղ՝ մանաւանդ Թէ զեղու ՚ի լիուլ գանձուց իւրոց. յայդ ասէ * գանձ ,, նորոյ կատակի ‖ կոչէ զնա գրիգոր նիկոմիդացի. (Ձառ յաղ. ընծայ. կուսին։) Ա՛ինչէ եր կարգ եալ՝ կոյսն գանձապետ ողորմութե՝ ասէին զնա

նէ օրհնողք. (Երգ. Ը. 8.) * Քոյր մեր փոքր է, և
,, ստինս ոչ ունի‖. Իբր թէ ասէին. ունի արդարև
սիրտ ողորմելոյ և ցաւակցելոյ, բայց չէ բաւական
դիեցուցանելոյ զնմանս. և սակայն (որպէս ասէ մեկնի-
չըն) 'ի դիեցուցանել 'նոյ կուսին զորդին իւր՝ որպէս
ետ նմ զկիրս ցաւակցութե, սոյնպէս ընկալաւ 'ի նմա-
նէ զզօրութի դիեցուցանելոյ զմեզ 'ի ձեռն ողոր-
մութե. Այսու ընդունելութբ կացուցաւ նա կոյսն և
և մայր ողորմութե ըստ երկուց. մի՝ զի ծնանելով զո-
ղորմածն՝ ոչ միայն եղև մայր ողորմածին, այլև
մայր ողորմութե նորա՝ զոր ծնաւ. և այնու ստա-
ցաւ զիրաւունս ծնանելոյ միշտ զողորմութի ա-
նմախին. ըստ որոյ յաւէտ սովոր եմք ասել՝ մայր ողոր-
մութե, քան մայր ողորմածին. զի զողորմածն միան-
գամ ծնաւ, իսկ զողորմութին միշտ ծնանի. Երկ-
րորդ՝ զի ինքնին իբր 'ի բնէ ծնանի զողորմութի,
և ոչ իբր ստիպեալ լինելով. վս զի որպէս Հուր ինք-
նին ծնանի զջերմութի, և որպէս արեգակն ինքնին
ծաւալէ զլոյս իւր առանց ստիպելոյ լինելոյ, և ա-
ռանց այլայլելոյ, սոյնպէս և նա կոյսն միշտ և
յամի ինքնին ծաւալէ զողորմութի իւր՝ առաւել
քան զօրինակսդ. ուստի ասած է, թէ * Տեսա-
,, նիցի արեգակն առանց տունջեան՝ քան մարիամ
,, առանց ողորմութե‖. Եւ որպէս արեգակն ոչ արգե-
լանի 'ի ծագելոյ յերկրէ զլոյս, սոյնպէս և ոչ սբ
կոյսն 'ի ծագելոյ զողորմութի. Եւ որպէս ոչ պակա-
սի արեգակն 'ի լուսոյ 'ի սփռելն զայն, և ոչ
սուրբ կոյսն յողորմութէ 'ի սփռելն զնոյն.
Չունի չափ արեգակն 'ի լուսաւորելն. զի որչափ
է յինքեան, այնչափ է 'ի լուսաւորութե. չափ նր
է ընթացք նորին. չունի և նա կոյսն չափ յողորմելն,
զի յանչափս բերի ողորմութի նր. վս զի ըստ նախա-
դրե.

գրելոյդ ՚ի ձեռին նոր և անաստուածն գանձ ողորմութեան ոչ: Հուսկ յետոյ ոչ արեգական կարգեալ է ՚ի լուսաւորել զմեզ, այլ նմանպէս և յոր կոյս յողորմիլ ՚ի մեզ: Արեգական արդարութիւն քո ՚ի բարկանալ իւր ՚ի վերս մեր՝ կիջոյ զմեզ ըստ պահանջելոյ արդարոյն, և ոչ դիտէ նեղել. իսկ յոր կոյս այնպիսի արեգական է՝ որ ոչ կարէ կիջուլ, այլ ողորմութեամբ իւրով միջնորդ լեալ առ ողորմելին քրիստոս զովացուցանէ և փրկէ. մինչ զի ըստ առաքելին՝ * զոր ,, քո ոչ կարէ փրկել վճռ իւրոյ արդարոյն, մա- ,, րիամ փրկէ վճռ իւրոյ ողորմելոյ ||, առաջի աստ- կանելոյ քոյ զպաշտօն իւր յողորմիլ վտանգելոց. դու եւտուր ինձ ասելով զինչ անուն ողորմելոյդ. եթէ դատաստարան կամիցիս վճռ արդարութեան, խնայեա՛ վճռ ողորմելոյդ՝ զոր ինձ մոր քոյ՝ յանձնեցեր: Օ գանձն ողորմութեան յինքեան անսպառ ունելով՝ խնդրէ և յորդոյ իւրմէ զողորմութիւն:

Պատմէ ածաշունչն (Ղ. Թագ. Դ. 1 =6.) Թէ կինն մի յորդւոց մարգարէից աղաչեաց զԵղիսէ վճռ ողորմելոյ. և նա ասաց նմա՝ զի յիւղոյ անտի զոր ուներ կինն՝ լցուսցէ զանօթս որքան և իցեն. և ծանոյց նմա՝ Թէ մի պակասեսցի իւղն. սկսան ա- պա որդիք նոր մատուցանել առ նա զանօթս բազմա- և նա լցուցանէր յիւղոյ անտի, և ոչ սպառեր իւ- ղըն: Կինս այս է որ կոյս մարիամ ասէ պոնա- վենտուրա. որ խնդրէ զողորմելի յեղիսէէ որ յիւղ փրկէէ մերմէ. զի եղիսէ ածէ փրկիչ Թարգմանի. և զի լիապէս ունի յինքեան զիւղն ողորմութեան՝ հրա- մայէ նմ փրկիչն՝ յիւղոյ անտի լցուցանել զամանն՝ իբրև զանօթս մատուցեալս առ ինքն: Իսկոյն և նա, և լիացուցանէ զամ, և այն՝ Թաթաղուն և ղեղուն. իբրև հեղմամբ և Թափմամբ. յոր-

մէ և զանուն ընկալաւ. ըստ այնմ. (Երգ. Ա. 2.) * Իւղ թափեալ է անուն քո ||. ուր անուանն՝ որ է բառ նշանակող՝ դնի փոխանակ նշանակեցելոյ ըստ ձևոյ Ճարտասանից, որ ասի փոխանունութի. ոչ թէ ասէր. ողորմութի քո կոչի իւղ թափեալ. զի յանըս-պառ գանձուցդ իբր թափմամբ հեղանի 'ի վերայ ամենայն ըստ ամենայն տեղիս. և իբրև իւղ օծանէ զամենեսին՝ որք պանդխտին 'ի վերայ երկրի, և լի առնէ զամենեսին. որոյ վասն աղաղակէ սուրբն Բեռնարդոս բանիւ սաղմոսին. (ԼԲ. 5.) յասելն. * ողորմութեամբն մարխա-„ մու լի եղև երկիր ||. և այլ ումն աղաղակէ * ողորմութեամբն մարխամու պատեալ է երկիր ||. Յերկրի կաս, յոր կողմն և հայիս՝ տեսանես զողորմութիւն այ իբրև երկինք անհաս, և զողորմութի սրբոյ կուսին իբրև հորիզոն շրջապատ. ուր և ընթացիս՝ յամենայն տեղիս՝ 'ի հորիզոն ողորմութեան նորա հայիս՝ պատեալ զերկրաւ բոլոր. հորիզոն արդարև այնպիսի՝ յորում երևեցաւ արեգակն արդարութեան. մինչև տեսանել մեզ յողորմութեան զարդարութի, և յարդարութեան զողորմութի: Յայս հորիզոն հային ամենքն, եթէ նոքա որք 'ի ծովու ծիս նաւակոծին, և եթէ նք՟ որք 'ի ցամաքի թշուառութե տառապին և տագնապին: Արդ ոչ ողորմութի նորա իբր հորիզոն տեսանի զմեօք, սոյնպէս և ինքն իբրև կեդրոն ողորմութեան կալեալ ունի զմեզ յանէրևոյթս. ապա Ք՟Ս ամենքն՝ որք կան 'ի վերայ երկրի 'ի կեդրոն դիմեն, սոյնպէս արժան է՝ ևս և հարկ է մեզ ամենայն դիմել 'ի սուրբ կոյսն իբրև 'ի կեդրոն ողորմութեան. ոչզի և նա հաստատուն ունիցի զմեզ: Կեդրոն Ֆի ոչ զոք մերժէ յինքենէ, այլ զամենեսին առ ինքն ձգէ. սոյնպէս և սուրբ կոյսն ոչ զոք մերժէ, այլ զամենեսին առ ինքն ժողովել կամի. ամենայն ողորմիլ ախորժի.

խորժէ . զիմն մեծացուցանել ցանկայ . և ոչ հաձի երբէք՝ թէ օք մնասցէ արտաքոյ ողորմութեան իւրոյ . և կարի յիրաւունս , զի ոչ վայելէր անչափելի ողորմութեն նէր անմահն առնել զողորմելիս. ըստ որոյ ասէ պետրոս դամիանեան. (Հատ. ա . ծնն. հուսկին) . * ոչ վայել է այդքան ողորմութե մուտ ,, նալ զայսքան ողորմելիս . . . արժան է՝ զի ’ի ցո ,, ղոյ այդքան գթութե յօդուածես յայսքան ողորմե ,, լիս . ծնալ զաղքերն ողորմութե , աղքերացո՛ յո ,, ղորմելիս զողորմութի ։

Յօդուած . Ե ։

Ա՛այր մեր ։

Ե . Աղորմութի սիրոյ հուսկին հայելով առ մեզ Հաւատաց ցեալս՝ բազմօք ևս առաւելօք և զերազու . վ՛ա զի ոչ միայն իբրև մայր ողորմութե տայ մեզ զայն , այլև իբրև մայր մեր , ըստ որում իբր մայր ծնաւ զմեզ . վ՛ա զի ծնանելով զՔրիստոն մեր զքա՝ այնու ծնաւ և զմեզ՝ որք եմք անդամք նէր . քանզի ոչ օք մայր ծնանի սոսկ զԼուծս առանց անդամոց . ապա և սո՛ կոյան : Այլ ըստ այսմ ոմն Հերձուածող մայր եղև նա քոյ , այնպէս Հերձուածող մայր եղև և մեզ . քո՛ ըստ բնութե . մեզ՝ ըստ շնորհաց : Այլ ոմն նա ինքն քա զա լով որդի այլ եղև որդի մարդոյ , այնպէս կամե ցաւ զի և սո՛ կոյան զօրով մայր այլ՝ լինելով և մայր որդւոց մարդկան :

Այլ ըստ որդիք մարդկան լինին որդիք հօր նէր ’ի ձեռն շնորհաց , այնպէս լինին և որդիք մեր նէր . զի որ լինի որդի հօր ուրուք՝ լինի և որդի մեր նէր : Այլ եթէ չիցէ անտեղի , կարեմ ևս ասել , թէ ’ի ձեռն շնորհաց այնչափ լինելիք որդիք սիրոյ հուսկին , որչափ լինելիք

նիմք

նիմք որդիք հօրն երկնաւորի. զի ոմն քո՛ի բնական որդիութե՛ այնչափ որդի է մարիամու ըստ մարդկու՛ թե՛, որչափ որդի է հօր այ ըստ աճմուե՛, այլնպէ՛ և կարե՛մք ասե՛լ բարոյապէ՛ և վա՛ծ մե՛ր յորդեգրական որդիութե՛ ի՛ ձեռն շնորհաց, թե՛ եմք որդիք հօր այ և որդիք մե՛ր այ։ Յե՛ի աստ ոչք ունին զբնական որդի՛ ոչ յօժարին ունել և զորդեգրականն. և եթէ կամիցին ևս ունել, պիտակաբար կի՛ անյատկապէ՛ ասին ունել. միայն հօր այ է՝ ունելով զբնական որդի կամիլ ունել տիրապէ՛ և զորդեգրականն, ոչ ա՛րար ըստ մե՛ղ. ըստ որոյ ասի՛մք որդիք այ. ըմ. (ա. յովհ. 4. 1.) * տեսէ՛ք որպիսի սէր շնորհեաց մե՛զ ,, հայր, զի որդիք այ կոչեսցուք և եմք ... սի՛րե՛լիք այժմ որդիք այ եմք ‖։ Պատ ոմն հօր այ յա՛տուկ ի՛մն եղև այս, այնպէս և մօր այ յատուկ ի՛մն եղև ունել և զորդեգրական որդիս։ Յասայեայոյ կա՛րեմք հետևեցուցանել, թե՛ ծննուդ ՚ռբ կուսին Ֆիղիպապէս եղերեցաւ յորդին այ, և բարոյապէս յորդիս մարդկան. յորդին այ իբր ՚ի բնական, և յորդիս մարդկան իբր յորդեգրական. ՚ի նա՝ իբր յանդրանիկ, ՚ի սոսա՝ իբր յերկրորդական. յայս իսկ աւետարանին խորհրդով ի՛մն ոչ ասե՛ պարզապէս, թե՛ ծնաւ նա զորդի իւր, այլ յաւելմամբ ի՛մն՝ թե՛ * ծնաւ զորդի իւր ,, զանդրանիկ ‖. ՚ի ցուցանել թե՛ ունելոց է նա զայլ որդիս ևս, և լինելոց է * մայր որդւովք բերկ՛ ,, րեալ ‖, և իբր ծառ պտղովք լցեալ. յայր սակս կոչէ զինքն՝ * ձիթենի պտղալից ‖. (սաղ. ծ՛ա. 10։) Ունն պտուղ նր է որդին այ, և մեք իբր պատ՛ ոճաստեալք. որով և որովայն նր եղև ընտնարան կրկին ծննգոց. առ որ յարմարի ասել զասացեալն առ ռեբեկա. (ծնն. ի՛ե. 23.) * երկու ազգ են յորո՛ ,, վայ-

,, վայնի քուռ ‖ . որդին այ և որդիք մարդկան . (տես և ՚ի Ձառն . ձ . Հատ . ք . 7.) ՚ի սոյն ակնարկեալ խօսի և քո առ սբ կոյսն , և ասէ . * որովայն ,, քո ոպ շեղջ ցորենոյ փակեալ շուշանաւ ‖ . (երգ . է . 2.) Նշանակութեան դնէ յաստէն . * շեղջ ցորենոյ ‖ . առ ՚ի ցուցանել զբեղմնաւորուն որովայնին , որ ծնաւ ոչ միայն զցորեանն կայն՝ որ անկեալ յերկիր՝ բազմ արդիւնս արար , այլև զբազմութիւն հաւատացելոց իբրև զշեղջ ցորենոյ. և այն փակեալ շուշանաւ , ՚ի կուսութիւն . զի ոպ զորդին այ կուսութիւն ծնաւ , սոյնպէս և զբազմութիւնս հաւատացելոց ամենևին կոյս գոլով։ Ո այս կուսական մտքուն ՚ի նէ հրաստարակեաց և հաստատեաց քո ՚ի յետին կտակի իւրում , յորժամ բևեռեալ կայր ՚ի խաչին . (յովհ . ժթ . 26 . 27.) Իր տեսեալ զմայր իւր՝ ազդ արար նմ զի զլինիլ նէ մայր յանձն աշակերտին իւրոյ յովհաննու . զի ասաց ցնա . * ահա որդի քո ‖ և առ յովհաննէս . * ահա մայր քո ‖ Յովհին այսու ըն առանձնելոյ երևելի վկայութիւն յայտ արար քն՝ թէ զմայր իւր կարգէ լինել մայր մեր , և իբր վճռով սահմանէ զմեզ լինիլ որդիս մօր իւրոյ . ապա թէ ոչ՝ ընդ անուճամբ մօր և անուճամբ որդւոյ յանձնէ , ՚ի հաստատութիւն այսր հաձելոյ նա ինքն որդին այ եղբարս անուճանել զմեզ . ըմ . (մատ . ԻԲ . 10.) * աստղիք եղբարցն իմոց ‖ . ըն որոյ ասէ պօղոս . * ոչ ամենի համարի եղբարս անուճանել զինս և ա ,, սել , պատմելոյ զանուն քո եղբարց իմոց . (երբ . բ . 12.) Նու ըն այսմ ոպ հայրն ամէ է հայր նէ և մեր , սոյնպէս և սբ կոյսն մայր նէ և մեր . նէ բնութ , և մեր շնորհօք , ոպ աստղաք ՚ի վերոյ . և յաղագս այսորիկ յանձն յովհաննու խօսեցաւ , ըն որում յովհաննէս շնորհք Թարգմանի . որոյ կամեցաւ

յայտ

յայս առնել, թէ ոչ 'ի ձեռն շնորհաց արար զմեզ որդիս այ, սոյնպէս արար և որդիս սբյ կուսին։ Կարեմ աստանօր համարձակութբ իմն ասել ես՝ թէ որդին այ վ՛ն զսբ կոյսն արար մայր իւր, զի լինիցի մայր մեր. և յայս ակնարկելով ասէ գիրն. (Երգ. Գ. 9.) *դահաւորակ արար իւր ար-
,, քայ սողոմոն. զսիւնս արար արծաթեղէնս, և
,, զյնարսն ոսկեղէնս, և զխարիսխսն ծիրա-
,, նի, և զմէջն ականակապ. տարածեալ զսէր 'ի
,, դստերացն եղմի ||. այս թէ քս, որ է ճշմարիտ սո-
ղոմոն՝ արար զարգանդ կուսին դահաւորակ իւր. զերկու բազուկս նր արար իբրև զսիւնս արծաթեղէնս առ 'ի բառնալոյ զնա սրբութբ. զլանջս նր արար իբրև զյնարս 'ի յենուլ ոսկեղէն սիրով. և զծունկսն արար իբրև զխարիսխս, յորոց վր կանգնեցաւ ծիրանազօն արծ բերկրութբ. և զմէջն այս զհոգին նր զարդարեաց զանազան ականմբք առաքինութեց։ Իսկ թէ ընդէր արար զայս ամ՝ տայ զպատճառն ասելով. *տարածեալ զսէր 'ի դստերացն
,, եղմի ||. այս վ՛ն սիրոյ դստերացն եղմի. իբր թէ
ասէր. յայնսակս քս արար զմարիամ դահաւորակ իւր՝ զի լիցի մայր դստերաց, ոչ այմն՝ այլ դստերացն եղմի, այս որդւոց նորոյ սիոնի. մանաւանդ թէ մայր սիոնի և մայր հիմնադրութն նորին. որոյ վ՛ս կոչէ զնա նարեկացին. *մայր հիմնադրութե
,, հաստատութե եկեղեցւոյ ||։ Իսկ արդ եթէ նա
կարգեցաւ լինել մայր մեր և մայր նորոյ սիոնի, ապա կարեմք և մեք պարծանօք ասել. *ունիմք մեք մայր զմարիամ ||. ոչ պարծելին հրեայք 'ի հայր իւրեանց յաբրահամ ասելով. *ունիմք մեք հայր զաբրա-
,, համ ||. (Մատ. Գ. 9։ Յովհ. Ը. 39։) Բայց ոչ քս
յանդիմանեաց զնս ասելով, *եթէ որդիք աբրա-
,, հա.

„Համու եղիք՝զգործան աբրահամու գործէիք‖։(յովհ. Ը. 39։) զգոյշ լինուք դի մի և զմեզ նոյնպէս յանդիմանեսցէ առելով։ *եթէ որդիք մեր իմոյ մարիամու ,, էիք , զգործան մարիամու գործէիք ‖ ։ ՚ի ծառայել ՚ոյ սրբութիւնք և խոնարհութիւնք , և ոչ թէ ՚ի ծառայել մեզոյ ։ ապա թէ ոչ՝ երևիմք հակառակ եկանել նմա, և չեն որդւոյ նորա ։ Այս առաւել ևս զգոյշ լինուք , դի մի գանգատեսցէ զմեզ քան առելով ։ *որդիք մեր իմոյ մարտեան ԸԼ իս ‖ ։ (երէմ ։ ա ։ 5 ։)

Ո՞ անիւր ևս՝ զի նաև նոյն ինքն ոբ կոյսն մարիամ ոչ Հանապէ զմեզ յորդիս իւր՝ եթէ ոչ տեսցէ ՚ի մեզ զնշան որդիութիւնե ։ որ է նմանակցուիլ անդրանիկ որդւոյ իւրոյ ։ զի ոմն արծուիւն եթէ ոչ տեսցէ ՚ի ձագս իւր զնմանութիւն հարազատ որդւոյ՝որ է նիստուածն արևու՝ մերժէ զնա, ոյնպէս և ոբ կոյսն Հայելով ՚ի մեզ ։ Արդեօ աստ տարակուսիլ թէ զի՞արդ զոյս նմանուիլ ատացայց.դու մի ինչ Հոգար.դի՞մեա որդիսպէս ՚ի դԹուխ ոբոյ կուսին , և նա իբրև մայր զգեցուսցէ քեզ զնոյն ։ ոյսիսկ գտանիս Հաճոյ ոչ միայն յաչս նորա, այլև յաչս Հօրն երկնաւորի և ընտունիս զօրհնուԹիւն նորա ։ Օ ի ոմն ուեբեկա զգեցոյց յակոբոյ զնմանուիլ ՚ի ձեռն Հանդերձի անդրանիկ որդւոյ իւրոյ աս ՚ի օրհնիլ հիսահակայ,(ծնն. իէ. 15=30.) այսպէս ևս ոբ կոյսն զգեցուցանէ մեզ իբրև մայր զնմանուԹիւն անդրանիկ որդւոյ իւրոյ քոյ՝ զի օրհնեսցուք յիւրմէ և յերկնաւոր Հօրէ ։ Այս քան առաք մեզ Հայիլ և ՚ի մայրուԹիւն եւայի ։ ասէ ածաղուննդն վ՚ոեւայի, Թէ *կոչեաց ադամ զանուն նոր կեանս‖։ և տայ զպատճառն ասելով ։ *զի նա է (առաջինն) ,, մայր ամ կենդանեաց ‖ ։ (ծնն. գ. 20.) ուր կենդ-

զա-

դանեօք յայտ է Թէ իմացեալ լինին մարդիկ, որք
վ՚ռ առաւել հաղորդ գտանելոյ կենաց՝ ախրասէս
կոչին կենդանիք։ Նայց արդ միթէ մարդիկ կեն
գանի ծնանի յեւայէ. ամքն մեռեալ ծնանի և մե
ռեալ ծնանին՝ ի նմանէ՝ ի ձեռն սկզբնական մե
ղաց. ապա յաւէտ պարտ էր կոչել զնա մայր ամ
մեռելոց՝ քան Թէ մայր ամ կենդանեաց։ Արդարև
լինելոց էր եւայ մայր այնոցիկ՝ որք ծնանելոց էին
կենդանի՝ ի ձեռն շնորհաց, զի շնորհքն է կենդա
նութիւն հոգւոյ. բայց եւայ կորոյս զայս արժանա
ւորութիւն վ՚ռ մեղս խնձորոյ. ուստի և որ լինելոցն
էր մայր ամենայն կենդանեաց շնորհօք, եղև
մայր ամենայն մեռելոց մեղօք։ Եւ յաղագս այսո
րիկ նշ և ևթ ասին որդիք եւայի որք ծնանին մեղօք
և ոչ որք մեռեալ են մեղօք. իսկ որք կենդանի են
շնորհօք՝ ոչ ունին մայր զեւայ, զի նա ոչ է մայր
շնորհաց. և յայտ է Թէ միայն շնորհօք հնար է
ծնանիլ կենդանի՝ ի հոգիս, ոյք յուսանեն աճա
բանք։ Եւ արդ՝ զի միայն սքբ կոյսն է մայր շնոր
հաց՝ նա միայն եղև Ⴃիմարիտ մայր այնոցիկ որք
կենդանի են շնորհօք. մինչև իրաւամբք ասիլ
զնմանէ՝ Թէ *նա է մայր ամ կենդանեաց ||. ոչ
գոչէ առ նա նաբեկացին. *խոստովանեաւ մայրդ
,, կենդանեաց ||. *ողջացուցիչ երկանցն եւայի ||,
մօրն մեռելոց։ Եւ եԹէ արդարև մայր է կենդա
նեաց, ապա ամքն կամի կեանս, և ոչ ումեք մահ։
Ասնայք երկու երեւեցան առաջի սջղմանի. մին
մայր մանկան մեռելոյ, և միւսն մայր կենդան
ւոյ. և՝ ի խնդրել երկոցունց զկենդանի մանուկն՝
հրամայեաց սողոմոն յերկուս բաժանել զկեն
դանի մանուկն. յայնժամ որ Ⴃիմարիտ մայրն
էր կենդանւոյն՝ աղաչեաց զսողոմոն մի սպանանել

զմանուկն, այլ թողուլ կենդանի. իսկ մայր մեռե-
լոյն տոխեր սպանանել. Հրամայեաց Սողոմոն
տալ զմանուկն մօր կենդանւոյն. * տուք սմա զմա
„զմանուկն կենդանի՝ որ սպանց թէ... մահու մի սպա-
„նանէք զդա. նա է մայր դր‖. (Գ. Թագ. Գ. 27.) Մայր
մեռելոյն է նախամայրն Եւայ, որ անկեալ ՚ի մէ որդւոց
իւրոց սպան զնս. իսկ մայր կենդանւոյն է Սբ Կոյսն Մա-
րիամ. Եւայ աղաղակէր՝ զի կենդանացեալքն շնորհօք
իւր լիցին մեռոք. եւ և մեղքն նր աղաղակէր մահու
մատնել զնս. իսկ Սբ Կոյսն աղաչէր և աղաչէ զՃշմա-
րիտն Սողոմոն՝ զի մի մեռցին. Ապա լուեալ նր աղա-
չանաց Սբյ Կուսին՝ ասաց և ասէ իսկ. * տուք զմա զմա-
„նուկն կենդանի ... նա է մայր դր‖. Եւ զայս
Հրատարակեաց ՚ի վերջին կտակի իւրում առ խա-
չին. ով ասասցաք այժմ ՚ի վերոյ. Այս բան այլով
իմն սեսութեմբ ևս յարմարի առաջադրութե Ճառիս.
իբր զի արդարութի և ողորմութի (որք առ Երբայե-
ցիս յիգական սեռի են) կռուէին առաջի իմաստու-
թեն այ. Արդարութին այ՝ որ ՚ի մահ մատնեաց
զնախահայր մեր ասելով, * մահու մեռանիցիս ‖.
տոխեր՝ զի մեռցի մարդն յաւիտենական մահ-
ուամբ. իսկ ողորմութի նր աղաչէր՝ զի մի մեռ-
ցի. Յայնժամ իմաստուին այ որոշեաց տալ զմա-
նուկն ՚ի ձեռս ողորմութե. Եւ Քզի միջնորդն այսր
դատաստանի ՚ի գործադրութե մտածել՝ եղև Սբ
Կոյսն Մարիամ, զի ՚ի նմա կատարեցաւ այս խոր-
հուրդ ամծային ողորմութե, իմաստութին այ առեալ
զմանուկն ետ ՚ի ձեռս Սբյ Կուսին ասելով. * նա է
„ մայր դր ‖.

Ահա մայր մեր, ահա մայր բարի, և մայր գթած.
ահա ապրեցուցիչ մեր և սպասաւորիչ. դիմեսցուք
առնա յամի որդիական համարձակութբ, եթէ ՚ի

յաջողութե և եթէ 'ի ձախորդութե. եթէ 'ի հանդարտութե և եթէ 'ի փորձութե. եթէ 'ի յանդորրութե և եթէ 'ի նեղութե. բայց առաւել ևս 'ի նեղութե. վ՞ զի նա նեղութ՞ք և ցաւօք ծնաւ զմեզ. իբր զի յորժ՞մ յանհնարին ցաւս էր առ խաչին՝ յայնժամ ցուցաւ լինիլ մայր մեր. և յայս սակս ստիպի ցուցանել զմայրական գութ իւր առ ցաւագնեալս և առ վշտագնեալս։ Նա զի 'ի սահմանին անդ մայր՝ ետես թէ քանի վշտօք գնեաց զմեզ որդին իւր, և յորպիսի թշուառութէ ազատեաց զմեզ. զայս գիտելով առաւել ևս գթայ 'ի մեզ. վ՞ զի տառապանօք և ցաւօք ստացեալքն առաւել պատուական համարին ստացողին, և մեծի գթութե արժանի լինին։ Գիտէ ևս թէ ինքն վ՞ մեր եղև մայր ոյ,ուստի և 'ի հաստուցումն այսր՝ զմայրական գութ իւր ոչ երբեք 'ի բաց առնէ 'ի մէնջ, այլ յամի և միշտ իբր ստնտու մայր դիեցուցանէ զմեզ նովաւ իբր կաթամբ։ Նւս և առեալ յանդրանիկ որդւոյ իւրմէ զպարգևս բարեաց՝ գրեթէ ծառայելով մատակարարէ մեզ. և երբեմն զեղու ևս։ Միայն թէ մի տեսցէ զմեզ 'ի կերպարանս մեղաւորի. զի անպատեհ իմն է՝ թէ մարդ մեղաւոր՝ իցէ որդի այնպիսի ամենամաքուր մօր։ Ո՜ ինչ կարծես, ո՜ համարեսցի թէ այս որ իցէ որդի նորա կուսին՝ եթէ նա անառակութե զհետ իցէ. ո՜ համարեսցի՝ թէ այս որ ջերմեռանդն իցէ առ տիրուհին երկնից, եթէ նա անհոգ իցէ 'ի ծառայութե նր. ո՜ համարեսցի՝ թէ այս որ ցնծայ է թևօք մօրն ու՝ եթէ նա խայտայ է թիւնալից թևօք դիւին. ո՜ համարեսցի՝ թէ այս որ բանիւն յոյի յանձնեալ է թագուհւոյն հրեշտակաց՝ եթէ նա կեայ ը հաճոյս ախտից, և շրջի յանառակ վարս, այսմ և ոչ խիղճ նր վկայէ։ Ո՛ գաստատացուք ուրեմն

բեմն յանձինս մեր. և հաւատարիմ գտեալ յորդե-
դրուե այնպիսի ամենանք մեր՝ բերկրալից ցնծա-
ցուք ի ծառայուե նր :

Յօդուած . ՀԸ :

Խաշիսոց հնարհաց :

Ջ. Ա՛ք կոյն մարիմոնի կորդել էղև մայր ողորմուե
և մայր մեր, ոյնպէս և կայուցաւ բաշխող հնարհաց, և
մատակարար պարգևաց . զի նուիրաւ և՛ ի նմանէ և՛ ի
ձեռն նր զեղանին՝ ի մեզ հնարհք և պարգևք . *եթէ
,, դոյ ինչ՝ ի մեզ՝ ի յուսոյ, ի հնարհաց և՝ ի փրկու-
,, թէ (ասէ բեռնարդոս,) ի նմանէ գիտացաք զե-
,, ղուլ . զգի այսպէս կամք եղեն այլ՝ զի մեք զնմ ինչ
,, ընկալցուք ձեռամբն մարիամու ‖ . և դարձեալ
ասէ . *յիրաւի նմ այք՝ ի քեզ հային ոմն սրբուհի
,, կոյս . զի ի քեզ՝ ի քէն և քեզ հնարհն մեզ նմ
,, բարինաց զի ոչինչ կամեցաւ ունել նմ՝ զոր ոչ ետ՝ ի
,, ձեռս քո ‖ : Օրոմէ նմ նմ բարուեց և նմ հնար-
հաց . և՝ ի ծոմէ ասաի ժողովին՝ ի՛նք կոյն իբր
յաղթիւր նմ հնարհք և պարգևք , և անտի հոսեն
առ նմանին , և զնման առաքանեն : Ջեռանեմք զի
իւրաքանչիւր աղբիւր առաքանէ զայս և զայն տե-
ղի . իսկ աղբիւրն եդեմայ՝ ի ծոմէ առեալ զզեղուն
ջուրց, առաքուներ զնմ երեսս երկրի ըստ վկայելոյ դրոյն.
(ծնն. ք . ։ . ճ . ։ ։) Ոյնպէս իւրաքանչիւր նրք զայս
ոք և զայն ոք առաքանեն նմանային հնարհօք . իսկ նր
կոյն զնմանն. նա զի՝ ի նմանէ իբր՝ ի սկզբնական
աղբերէ կենաց առնուն նրք զնմ և բաշխեն .
իսկ՝ նր կոյն անսիջանք՝ ի ծոմէ մի յայլ առեալ ծաւալէ
յանման . ուստի և կոչի եդեմական աղբիւր . յոր միտ

ասէ շարականն . * աղբիւր կենաց բղխեալ յեդե-
մայ՝ զբ ամաձին ‖ .

Այս իսկ վերատին հեղաւ յաղբիւրս յայս հոգին
՝որ իբրև զծով՝ի՝ոբ վերնատանն . զի թէպէտ և նա
լի էր , բայց զի հեղեալ և յայլս՝ կրկին էջ՝ի նա .
Ուր ասէ բերնարդոս . * ոչ զի լցոյր , այլ զի վերա-
,, լցոյր՝ ոչ վ՛ս ինքեան , այլ վ՛ս մեր ‖ . Որ աղբիւր
լցեալ՝ի վերայնանէն՝ ոչ ինքեան՝ այլ այլոց զեղու .
Այս աղբիւր է այն՝զորմէ ասէ զաքարիա.(ժգ. ւ.)
* եղիցի աղբիւր բացեալ տանն դաւթի՝ի լուա-
,, ցումն մեղաւորի և դաշտականաւորի ‖ . իբր զի
այս աղբիւր հոսեալ յաղգէ դաւթի՝ոչ միայն զար-
դարս ուրագանէ , այլ և զմեղաւորս լուանայ՝ ևս և
զսպանականէս մեղաց իբրև զդաշտականաւորս . մի-
այն թէ ոչ խոստովանի՝ի դառնալ ոմն առաջաք՝ի վե-
րոյ . ապա թէ ոչ՝ ոչ ևս բացեալ լինի առ նմա , այլ
միայն փակէ։Աստի՝ի դիրս երգոց երգոյն. (գ.շշ.)
սոյն այս աղբիւր կոչի կնքել . կիմ ըն թարգմանել զա-
յլոց՝փակել.զի արդարև փակէ միայն այնմ՝որ չու-
նի բանալի ապաշխարուէ. իսկ որ ունի՝բացէ լինի
նմա կիմ ըն ասպետի.*աղբիւր բացէ՝բարեաց,աղբիւր
փակէ՝ չարաց. բացել առ ապաշխարողս , փակել
,, առ անապաշխաս ‖ ։Ա՛ստ որոյ կոչի՝ և * աղբիւր
,, պարտիզաց ‖ , և ոչ աղբիւր դաշտաց . (երգ. գ.
ւ 5.)զի պատրաստ է ուրագանել զպաթեղս , այլ զայ-
նոսիկ՝ որք կամին լինել իբրև զպարտէզ ծաղկալից,
և ոչ զայնոսիկ՝որք կամին վայրենի մնալ ըն դաշտաց։
Ա՛թէ աստանօր էանք և դոյացուպէս առցուք զաղ-
բիւրն ընդ հայ,այնու իմացեալ լինի ածային բարու-
թին՝ի յոյժ . յոր միտ ասի (սաղ. լե. 10.) * ի քէն
,, է աղբիւր կենաց‖։Ա՛ւ ըն այսմ նմանուէ ոբ
կոյսն համեմատի խոզովակի,որ առեալ յածային
աղ-

աղբերէն անտի ղջուր ընտրեալ հոսէ յեկեղեցի աբ՝ եւս և ՚ի հոգիս իւրաքանչիւրոց . * իբրև (՚ի) ,, դրախտ օրոյ ոչ պռոցէ ջուր ‖ . (եսայ . ա . 30 :) Օ այս նմանութի ՚ի մէջ բերեալ աբէն բեռնաբ դոսի՝ ասէ . ընտրէն այ ՚ի ձեռն աբէյ հուսին իբր ՚ի ձեռն խողովակի առոգանէ զերիս ածուս հոգւոյն. զպիշողութինն՝ ՚ի բառնացանել զկենդանի տուն կ յիշատակութինե բարերարութինեցն այ . զմիտան՝ ՚ի յառաջ ածել զծաղիկս երկնայինն խոկմանց. զհամբարն՝ ՚ի բերել զպտուղս սիրոյն այ և ընկերին : Այս խողովակ ոչ միայն զընտրհան այ ածէ ՚ի մեզ, այլև զվերնժխնդրութի նէր քաղցրացուցանէ . ոմն ատորեր կրեայ կաւեղէն խողովակ առեալ զդառն ջուր ծովու քաղցրացուցանեն, և բարեհամ աղբիւրս դարձեն մեզ : Ա՛ստ այսմ հաստմատի աբ կոյան և ամպոյ . զի ոմն ամպք առեալ զդառն ջուր ՚ի ծովէ քաղցրացուցանեն և քաղցրութիւ անձրեւեն՝ ՚ի մեզ, ասէնայ և աբ կոյան զդառն վերնժխնդրութինն այ ՚ի քաղցրութի ընտրհայ դարձուցանէ , և առատութ հոսէ ՚ի մեզ՝ ի յաւիտեանս հոգւով . * իբրև զամպ ,, ցօղացին յաւուրս ամարայնոյ ‖. (եսայ . ԺԸ . 4 :) Որպ յօրինակ՝ առ եղիայիւ մարգարէին ամպ մի թեթև թաւթառն գործեալ (որ է խորհուրդ ծովու՝) էառ զդառն ջուր ծովուն՝ և քաղցրացուցէ ընտյն հոսեաց յերկիրն իւր առատ յոյժ , և զովացոյց . (Գ . Թագ . ԺԸ . 44 :) Յայտնի է որ գործ աբէյ հուսին հայելով կարեմք հոգևորական ատեանց և համեմատել. զի ոմն հիւթն այն՝ որ լինելոց է նեւթ արեան, անցեալ ընդ ստինս փոխարկի ՚ի կաթն ընդ խղիդ բոսին և ընդ բիկտուեցւոյն, որպէս և վերնժխնդրութինն այ, որ օրինակի ՚ի գինի և յարիւն՝ հասեալ ՚ի աբ կոյան՝ փոխարկի ՚ի կաթն . զի անցեալ ընդ խողովակս երա-

կայ գեղութե̄ նո̄ր քաղցրանայ և սպիտականայ. ը̄ որոյ ասեն ցնա որիորդք. * բարի են ստինք քո ք̄ „ դգինի‖. (Երգ. ա̄. 1.)

Յօդուած. Է.

Մատակարար պարգևաց.

Է. Որպէս զողորմութ̄ և զշնորհաց ասացաք, սոյնպ̄ արժան է ասել և զպարգևացն ա̄յ. Եթէ զի ոչ̄ զողորմութի̄ իւր և զշնորհս յանձն արար ք̄ս ն̄րյ կուսին, սոյնպ̄ և զպարգևս իւր ը̄ շնորհաց, առ 'ի մատակարարել որոց և կամիցի. և զայս եցոյց այնու, զի յանձնեաց նմա զյովհաննէս, որ թարգմանի պարգևք և շնորհք. որով և կամեցաւ՝ զի զխորհ և հանճոյ իցէ նմա՝ առեալ 'ի շտեմարանաց իւրոց զանազան պարգևս՝ բաշխեսցէ և մատակարարեսցէ ամէն՝ որոց արժանի տեսանէ. Յայս հայելով ('ի Ճառն. բ̄. հատ. ա̄.) լուսնի նմանեցուցաք զնա կոյսն, ը̄ որում ոչ̄ լուսինն առե՛ զլոյս 'ի շտեմարանէ լուսոյ ա̄ր յարեգակնէ՝ զեղու 'ի մեզ 'ի գիշերի, սոյնպ̄ և տ̄ր կոյսն առեալ զհոգևորական պարգևս յարեգակնէ արդարութե՛ զեղու 'ի մ̄ր մեր. կամք 'ի գիշերի կենցաղոյս, որով և կենդանացուցանէ զմեզ և զուարթացուցանէ զսիրտս մեր. Իսկ թէ 'ի ներգործութէ լուսնի գոյաւորի ցօղ, և ը̄ այսմ ոչ միայն ցօղն անեղական գոյացեալ ը̄ մեզ 'ի կուսէ ցօղեցաւ յը̄, այլև ամ̄ պարգևք երկնայինք 'ի մատակարարութէ ն̄րյ կուսին գոյաւորեալ ցօղեն յեկեղեցի. և * 'ի ցօղել ն̄ր զուարթ եղիցի բոյս „ նորա‖. (Սաղ. կ̄. 11.) Պարգևք և շնորհք հոգւոյն ն̄րյ՝ թէպէտ և ը̄ ինքեան սքանչելի են և զօրաւոր, բայց մատակարարութե̄ ն̄րյ կուսին փառա-

ւո

ուրագոյն եւս ազգեն եւ զօրագոյնս ։ Օ՛ի միթ շատա-
սիղք արեւու անցեալ ըլ ասպս զոնարհագոյնս ծա-
գեն, սոյնպէս եւ պարգեւք Հոգւոյն սրբոյ անցեալ ըլ
ձեռս սրբոյ կուսին, լուսաւորագոյնս եւ փառաւորա-
գոյնս Հասանեն առ մեզ՝ իբրեւ յայտարարք փա-
ռացն ձեն, մինչեւ Համարձակիլ մեզ ասել. * ահա
„ փառք ձեն երեւեցան ասպով ‖ . այլ սրբ կուսիւ .
(ելից . ժգ . 10։) Եւ ոպ Հաւատոյիք արեւու յան-
ցանելն ըլ ասպակի զօրանան եւ աստուկանան, վ՛ը զի
ոչ Հասպաղմամբ այլ Հաւաքմամբ զեղջն , սոյն-
պէս եւ զօրուիք ձեծոյին պարգեւաց Հաւաքմամբ
իմն անցանելով ըլ անասպական ասպակին մարիամ
աղգոզագոյնս եւ սաստկագոյնս ներգործեն։ Այլ
ոպ զի բարւոք իմասցիս՝ թէ զիարդ ձամ պարգեւք
եւ շնորհք ի ձեռն սրբոյ կուսին իջանեն առ մեզ՝ որք
եմք յեկեղեցւոջն քրիս՝ ծանիր , զի ըս առաքելոյն՝
քո է գլուխ եկեղեցւոյ , եւ եկեղեցին մարմին նր .
իսկ որ կոյսն է պարանոց , եւ այն՝ Հզօր . ըմ զոր
ասէ քո առ եկեղեցի որ . (երգ . է . 4 .) * պարա-
„ նոյ քո իբրեւ զաշտարակ փղոսկրեայ ‖ : Այդ
յայտ է թէ գլուխն է՛ի վերոյ ք զձամ անգամն եւս
և ք զպարանոցն.և պարանոցն է՛ի վայր ք զգլուխն և
՛ի վեր ք զայլ անգամս.որով մարմինն միանայ ըլ գլո-
խոյն : Այնպէս և քո՛ ի վերոյ է ք զձամ. իսկ որ կոյս՝ ի
վերոյ ք զայլ անգամս իբր պարանոց , որով եկեղե-
ցին միանայ ըլ քրիս . եթէ ոք ոչ է միացեալ ըլ այսմ
պարանոցի , ոչ է միացեալ ըլ քրիս : Եւ ըս այսմ նախ
առաջին՝ ոպ ազգուԹիք անգամոց ՛ի ձեռն պա-
րանոցի իջանեն ՛ի գլխոյ՛ի մարմինն, սոյնպէս ո և խոկ
պարգեւք և զօրուիք ՛ի ձեռն սրբոյ կուսին իջանեն ՛ի
քրիս ՛ի սբ եկեղեցի. զոր վ՛ը զօրագոյն գոլոյ՝ նման
նեցուցանէ փղոսկրեայ աշտարակի . ՛ի ցուցանել՝
թէ

Եթէ ներդործուիք ածային պարգեւաց զօրադոյնս աղքեն ըստ անցանելն ըստ ձեռս ոքոյ կուսին ։ Արդ՝ ոմն ըստ պարանոցն հասանեն ՚ի ներքս ուտելիք եւ ըմպելիք՝ եւս եւ դեղք, սոյնպէս միջնորդութիւն սքոյ կուսին հասանեն յեկեղեցի սքի եւ ՚ի հոգիս մեր պարգեւք եւ շնորհք եւ խորհուրդք՝ ինձեղ խորհուրդ սքոյ հաղորդուիւ՝ զոր իբրեւ զդեղ հասոյց յինքեան ։ Արդ՝ ոմն ըստ պարանոցն ելանէ շունչ՝ ի ներքուստ, եւ ըստ նոյն մտանէ օդ ՚ի ներքս, սոյնպէս ՚ի ձեռն սքոյ կուսին ելանեն ՚ի մէնջ աղօթք առ Աստ, եւ մտանեն ՚ի մեզ ձիրք ածային պարգեւաց ։ Ահա է՝ որով ունիմ դործք մեր՝ եթէ աղօթք եւ եթէ այլ ինչ բարի ներդործուիք ընծային ոյ, եւ հաճոյանան նմ։ եւ որ ինչ հաճոյ է ոյ՝ նոյնաւ դոյ առ մեզ ։ Ասա որով այլով ինն նմանուիք հասանել զնա իմաստունն բանեբեկնաւուն շինելոյ ձեռամբ ամենանաք երկրորդուիք։ որ տանի՚ի մէնջ առ Աստ զաղօթս եղբարի դործակցաց մեր, եւ բերէ առ մեզ յոյժ ղկիուիք ինամ բարուոյ ։ * Եւ եղեւ (ասէ) իբրեւ զնաւ շահաբեր։ որ՚ի հեռաստ ,, տանէ ժողովէ զմեծուիք ։ (առակ ։ լԻ ։ 24 ։) Օ՜ առաջինն եբեր՚ի հեռաստանէ յոր կերկնից ըզ յ՚ , և ապա յիւր զամենայն բարիս։ Նոյնպէս և զմեզ՝ որք յալեկոծուիք վտանգէաք՝ հաճ՚ի նաւ ահանդիստ եկեղեցւոյ , և ունի եւս վերածել յարքայուիք երկնից ։ Արդ արդ որովհետեւ զայս պիսի ունիմք շահաբեր նաւ , ՚ի նա դիցուք զբեռնիս յուսոյ մերոյ, և ՚ի նմանէ խնդրեսցուք զոր ինչ կարեւոր տեսանեմք առ փրկուիք մեր ։ աղաղակեսցուք եւս զհետ նոր անխոնջ ընթացիւք , մաքուր բերանով, անարատ մտօք , և ՚ոք արտիւ , եւս և ուղիղ դիտաւորուիք և արժանաւոր վարուք , և ոչ թէ ներհականօք ոտիկն։ Այլ թէ ոչ՝ զինչ օդուտ

է դիմել առ նա, և իբր խոնջեալ յետս կասիլ 'ի նմանէ: Որդ. կարէ համարձակ կարդալ առ նա բերանն այն, յորմէ ելանեն բամբասանք, նախատինք, և հայհոյանք (որ է քիւֆիւր:) Ո՞չ ապաքէն անվայել է ձայնիւ խօսիլ ընդ նմ, և մտօք յածիլ յայնս՝ յորս հայիլ ոչ կամի նա: Ո՞չ ապաքէն անպատեհ իմն է արտաքուստ պատուել զնա, և 'ի ներքուստ 'ի սրտէ բերել յայնս՝ որք ընդդէմ են նմ: Ո՜ ինչ շահ իցէ ամբառնալ առ նա զձեռս, և նովին ձեռամբ շաղախիլ 'ի պղծութիւնս: Ո՞ր օգուտ իցէ ունիլ առ ինքն զաղօթամատոյց նր կմ զհանդերձ նորին՝ և ոչ յետս կալ յառթից մեղաց: Որդ. համարձակիցի քրիստոնեայ ոք ողորմութի խնդրել 'ի նմանէ՝ եթէ ինքն անողորմ իցէ, և հեռի յողորմածութենէ: Մի՛ նմանիք նց՝ որք 'ի դիմելն առ նը կոյսն յարեալ են հոգւով 'ի նենգութիւնս և 'ի զազրագործութիւնս. Մի՛ նմանիք և նց՝ որք 'ի խնդրելն ինչ 'ի նրյ կուսէն՝ թշնամութի ունին 'ի սիրտս իւրեանց, և խորհին առնուլ վրէժս յատելեաց. Մի՛ և նմանիք նց՝ որք երևին լինիլ ջերմեռանդն պաշտօնեայ նրյ կուսին, և պաշտեն զախտս, և զդրամս և զսնոտի իրս կենցաղոյս: Նմանեաց հաւատարիմ ծառայից նր, և անարատ վարուք ծառայեա՛ նմ, որով ընկալցիս զվարձս ծառայութեն:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ.

Թէ ո՛ր կոյսն կացուցաւ խնամօղ, օգնական, և պաշտպան:

Յօդուած. Ա.

Խնամօղ:

Է. Մատիցուք այժմ յե՜րդ կարգ պաշտաման ո՜րյ կուսին, յորում կացուցաւ նա խնամօղ մեզ, օգնական՝ ՚ի բարին, և պաշտպան ՚ի չարէ: Տեսանեմք՝ զի ՚ի ս՜բ գիրս որչափ ինչ նմանութի՜ք աւանդին վ՜ս ս՜յ կուսին՝ ոչ այնչափ ցուցանեն զնո՜ գոլն՝ որչափ զաւրբերար գոլն ՚ի խնամել, յօգնել, և ՚ի պաշտպանել: Արեգակն ասի՝ զի լուսաւորէ զաշխ՜ն՝ առ որս հայի, և ջերմեռանդս առնէ զն՜ս: Լուսինն՝ ՚ի մերժել զգիշեր մեղաց այնոցիկ՝ որք կարդան զնա յօգնութի: Աստղ (բևեռային)՝ զի նաւակարեմք ուղղել զընթացս մեր ՚ի մրրկալից ծովուս, և հասանել ՚ի նաւահանգիստ: Առաւօտ՝ զի է մայր տուընջեան շնորհաց: Գեղմն՝ ՚ի զգեստաւորել զմերկութի մեր: Որթ՝ ՚ի տալ մեզ զողկոյզն անմահութե: Ձիթենի պսակեալ՝ առ հաղորդս առնելոյ զմեզ իւրում պարարտութե: Արմաւենի յաղթական՝ առ մասնակից առնելոյ զմեզ իւրոց յաղթանակաց: Գաւազան՝ առ մատուցանելոյ մեզ զօգնութի իւր ՚ի նեցուկ: Ակն պատուական՝ առ ՚ի կազմել մեզ պսակս: Ահա յամի յայսմիկ և

յայլ

յայլ ազգին նմանն՝ յայտնի տեսանի խնամք, և օգնա-
կանութիւն և պաշտպանութիւն սրբոյ կուսին ։ Խնամք
նորա հիմնի 'ի սէրն՝ զոր ունի առ մեզ ․ և այս սէր
նորա հիմնի 'ի սէրն յայն, որով սիրէ նա զԱծ ․ զի
սոքա ոչ բաժանին 'ի միմեանց ․ (ա ․ յովհ ․ դ ․
21.) վն զի սէր այ և սէր ընկերին՝ է որպէս և կար-
գաւորէն սէր անձին՝ են իբրև միոյ լուսոյ երրեակ
ճառագայթք կմ շառաւիղք ․ և վն անբաժա-
նելի գոլոյ սը անուանս սէր՝ անյօգնական գնի ․ զի
միշտ եղանի վարի ․ վն զի ոչ երբեք ասեմք սէրք, այլ
երիւք տաւիւք սէր ․ 'ի ցուցանել զմի էութիւն սիրոյ
յերիս խոկութիս ։

Եւ քանզի սէր սբյ կուսին՝ որ առ Ած՝ է գրեթէ
անսահման, որովհետև առաւելութիւն սիրոյ նր չա-
փի յառաւելուէ անչափ շնորհաց նորին, (որպ յայտ
է 'ի գրելոցն 'ի ճառն ․ գ ․ հատ ․ բ ․) ապա և սէր նր
որ առ մեզ՝ գրեթէ անչափ է և սաստիկ յոյժ
յոյժ ։ Այս սէր նր այնքան եղև առ մեզ, մինչև մատու-
ցանել զորդի իւր պատարագ վն մեր ․ ուստի որ
ասի զայս հօրէ ․ (յովհ ․ գ ․ 16.) թէ * այնպէս սի-
,, րեաց Ած զաշխ, մինչև զորդին իւր միածին ետ ||,
զսոյն կարեմք ասել և զսբյ կուսէն՝ թէ * այնպէս
,, սիրեաց մարիամ զաշխ, մինչև զորդին իւր միածին
,, ետ ||։ Համեմատութբ սիրոյ սբ կուսին՝ սէր այ-
լոց սրբոց համարի իբրև զկայծակն ․ (որ կայծ՝ որ է
խլրձում ․) իսկ սբյ կուսին իբր հնոց ։ Եւ բ զի յատ-
կութիւն է սիրոյ որպ և հրոյ՝ յինքն փոխարկել յորս հպի,
սէր սբյ կուսին ևս յորս մերձենայ՝ իբրև թէ յինքն
փոխարկէ ․ և որք սիրենն զնա՝ 'ի հուր սիրոյ փոխա-
կերպէ զնս ․ * ես՝ որք զիս սիրեն սիրեմ || ․ (առակ ․
է ․ 17 ։) Այսու սիրով այնչափ խանդաղատի զմեօք
սբ կոյսն, մինչև մեօք մխիթարիլ և բերկրիլ ․ (ա-
ռակ ․

ռակ. Ը. 31.) ընդ Լոտ. * բերկրութիւն իմ է լինել
,, ընդ որդիս մարդկան ||: Ընդ հրեշտակս է յեր-
կինս, և թագուհի հրեշտակաց, պաշտի ևս և երկր-
պագի 'ի հրեշտակաց. բայց ոչ ասէ թէ բերկրիմ
'ի նոսա, այլ ընդ որդիս մարդկան՝ թէև մեղաւորք ի-
ցեն: Առաւել մեծ պարծանք է նմա խնամել զմար-
դիկ՝ որք աղաչեն զնա, քան հրամայել հրեշտակաց՝
որք սպասաւորեն նմա. առաւել հաճոյ է նմա սփոփել
զտառապեալսն երկրի, քան թագաւորել ընդ երանեալսն
յերկինս. քաղցրագոյն նուագ է սիրոյ նորա մի ևեթ
հառաչանք 'ի սրտէ 'ի պաղատիլ առ նա՝ քան հրեշ-
տակական երաժշտութիւնք 'ի հնչակել զմեծութիւն նորա:
Այնպէս է սէր նորա առ մեզ, որպէս թէ բոլոր առ
մեզ բերիցի 'ի խնամել զմեզ. և ինքն իսկ փոխար-
կեալ իցէ 'ի սէր վասն մեր: Սուրբն Եպիփան կոչէ զնա
* բոլոր աչք 'ի հայիլ 'ի մեզ և 'ի թշուառութիւն
,, մեր ||. բայց առաւել ևս արժան էր կոչել զնա
բոլոր սիրտ՝ 'ի սիրել և 'ի խնամել զմեզ: Խնամք
սրբոյ կուսին կարէ նմանութեամբ իմն համեմատիլ այլև-
այլ ներգործութեանց ձեան. զի ձիւնն նախ՝ ծածկէ
զտգեղութիւն երկրի. երկրորդ՝ զգեցուցանէ զհող. երրորդ՝
սպիտակացուցանէ զդաշտս և զլերինս. չորրորդ՝ խցանէ
զծակտիս հողոյն, որովք ոչ ևս կարեն գոլորշիք 'ի վեր
ելանել. հինգերորդ՝ 'ի ներքս փակելով զջերմութիւն
հողոյն՝ նովին տածէ զզօրութիւն արմատոցն. վեց-
երորդ՝ փտեցուցանէ զանպիտան խոտսն՝ զի մի վնա-
սեսցեն պիտանեաց. եօթներորդ՝ ցուցանէ զհետս
ոտից գազանաց: Այնպէս և խնամք սրբոյ կուսին՝ նախ
առաջին ծածկէ զաղտեղութիւն մեղաց մերոց՝ յա-
պաւինիլ մեր առ նա: Երկրորդ՝ իբրև զզգեստ կամ
իբր զասր արկանէ զմեօք զգութ իւր. ըստ այնմ. (Սաղ.
ՃԽԷ. 6.) * դնէ զձիւն որպէս զասր ||. զոր այսպէս ըն-
թեռ-

թեռնու բոստոս. *դնէ զգուեթ իւր ոյզ զծածկոյթ
,, մերկութէ մերոյ ։ Լուիր՝ զարտաքին գործս մեր
ևս բարեձևս առնէ, և իբրև թէ ձեամբ սպիտա-
կացուցանէ։ Ընդ՝ զբար ծակտիս կամաց խցանէ,
զի մի գոլորշիք մեղաց մերոց՝ ի վեր ելցեն իբրև
զթանձր ամպս, և խափանեսցեն զաղդօնութիւն
խնամոց նոր. ևս և փակէ զբողոքմունս՝ որք ելանեն
յերկրէ յերկինս՝ ի խնդրել յոյզ զվրէժ մարդկան։
Լինգերդ՝ տածէ ջերմեռանդութիւն՝ ի ներքուստ,
և յաջողակս գործէ զարմատս բարի գործոյ՝ յո
զառաքինանալն ունակութիւնս և զբարի յոժարմունս
հոգւոյն։ Ի ներդ՝ փտեցուցանէ և ջնջէ՝ ի միջոջ
զանկարդ ուխտ մեր իբր զանպիտան խոտս։ Լսո-
ղերդ՝ ցուցանէ զհետս և զհնարս չար դիւաց, և
զգուշացուցանէ զմեզ։ Լուսակ լետոյ որք միան-
գամ ապաւինին՝ ի խնամն նոր, խնամք նոր ևս փա-
րի զնոքօք, և լնու զնոս բարեբոյս բարեկարգութիւք,
և առնէ զնս առաքինիս՝ ևս և իմաստունս։ Որպէն
արիստոտէլ և պլինիոս, թէ *ուր ձգի աղեղն ծիա-
,, ծանին՝ զծագկունս տեղւոյն զնոշորան հոտս
,, ևէտս գործէ ։ սոյնպէս յոր իջանէ կիր բերի խնամք
Աբէլ կուսին՝ անուշահոտս գործէ զնս առաքինու-
թիւք. ոյզ տեսանի՝ ի ջերմեռանդն ծառայս նոր.
և այս՝ առաւել ևս՝ ի նիւթ ողջախոհութէ և
զգաստութէ։ Որոյ ծառ մի կոչեցեալ գաւնուկ
ողջախոհ. որոյ արմատն և բունն, Հիւղն և տե-
րևն, ծաղիկն և պտուղն, հակառակ են զողջախոհու-
թէ, և են դեղ ողջախոհութէ. սմին իրի ըստ ասե-
լոյ ոմանց՝ յառաջին դարուն անդ ողջախոհք կազ-
մէին մահիճս՝ ի փայտէ նորա. և կանայք սրբա-
կեաց ցանէին զտերևս նր՝ ի տունս իւրեանց։ Որ
կոյսն է ծառս այս, որոյ իւրաքանչիւր խնամք ընդեմ

են

են բղջախոհութեանէ և անկարգութեանէ, և են դարմանողջախոհութեանէ. և ինքն ըստ խոնարհ անուանն գտնուկ՝ օրինակ է ձշմարիտ խոնարհութեանէ. ապա և մեզ արժան է՝ ի խնամոյ նորա կազմել անկողինս զգաստութեանէ, և զտերևս ազդարարութեանէ նորա ընդունել՝ ի հոգիս մեր։

Այս խնամք ծերոյ կուսին՝ ոմն կիզուս զցանկութիւն մարմնոյ, սոյնպէս և զխոնարհ գործս մեր՝ զորս իբր պատարագս մատուցանեմք ամ՝ հաձոյ առնէ նմա։ Որպէս յայծաքնդի, (գաւա. ՟Ը. 21.) թէ՝ ի հասուցանել հրեշտակին զծայր գաւազանին՝ ի միս զոհին՝ եւ նմա՝ ի վիմէ անտի՝ յորոյ վէր մատչիւր զոհն, և ել կեր ջրիան։ Ծայր գաւազանին է խնամք ծերոյ կուսին՝ որ եղև գաւազան ծաղկեալ յարմատոյն յեսսեայ. ապա որ միանգամ մերձեցուցանէ զծայրն ընդ՝ այր զխնամն ընդ յանձն իւր՝ ելանէ՝ ի վիմացեալ սրտէ իւրմէ հնար ջերմեռանդութեանէ, և ծախէ զցանկութեանէ մոյ այր մարմնոյ. և նա ինքն մարդն զգործս իւր՝ զորս իբրև պատարագս մատուցանէ ամ՝ ընդունելի առնէ նմա ըստ ալպերտի։ Այս արդ՝ ո՛րովհետև այսպիսի է խնամք ծերոյ կուսին՝ մի՛ յետնեսցուք ապաւինել՝ ի նա, և մի՛ լքցուք՝ ի կարդալոյ առնա. եթէ նա թողուցու զմեզ, և հեռացուցանիցէ՝ ի մէնջ զխնամս իւր, ՝ի կարդալ մեր առնա՝ զկայ առնու. եթէ մեկնեսցի՝ ի մէնջ՝ յաղաղակել մեր զկնի նորա՝ չետս դառնայ. եթէ ծածկեսցէ զերեսս իւր՝ ի մէնջ, զայն վ՛ս օգտի մերոյ առնէ. եթէ՝ ի հաձիլ նմա հայիլ՝ ի մեզ՝ ոչ դարձցուք ընդ եդեմ, կանխէ՝ ի խնամել։ Այսոյիկ ունիմք յարատոյց զերեսին սքանչելիս արեգական՝ որք պատմին՝ ի նոր գիրս. առաջինն է այն՝ զի ասէ. (Լեսու. Ք. 13.) Թէ մի՛ թանալիկ՝ ի հեռանալ

ար-

արևու՝ իբրև գոչեաց յեսու՝ եկաց նա 'ի կայս իւ-
րում. որում օրինակն թէ 'ի թողուլ զմեզ 'որյ կու-
սին և 'ի հեռանալ՝ եթէ գոչեսցուք առ նա՝ զկայ
անու 'ի լսել։ Նշանակ է այն՝ զի սոփ (՚ի Դ. Թագ.
Ի. 11.) թէ յաղօթել եղեկիայ և 'ի խնդրել զա-
ռողջութիւն յետս դարձաւ արեգակն. որում ցուցա-
նի՝ թէ 'ի հիւանդանալ մեր հոգւով մերձ 'ի մահ՝
որում մեկնի 'ի մեզ իմանալի արեգակն Մարիամ,
եթէ աղաչեսցուք զնա՝ յետս դառնայ, և առող-
ջացուցանէ զմեզ։ Նշանակ է այն՝ զի սոփ յաւետա-
րանի, (Ղուկ. Ի. 44.) թէ 'ի խառնել հրեից զոր-
դին ոյ՝ ծածկեաց արև զերեսս իւր. որում ցուցա-
նի՝ թէ 'ի մեղանչել մարդոյ և 'ի վերստին 'ի խաչ
հանել զորդին ոյ՝ ծածկէ որ կոյսն զերեսս իւր,
զի մի տեսանել զայնպիսի անողորմութիւն մարդոյ՝
լքցէ զնա խոպան, և կիմ պատուհասեսցէ չարաչար։
Օրհն է այն՝ զի 'ի գիշերի յարութեան Քի Թարգման-
չաց ոմանց՝ կանխեաց արեգակն 'ի ծագել. Քր ո-
րում սոփ. *փառք քեզ Քր առաւօտն. (Ղուկ. Ի. 1.)
Քս 'ի փարփառել առաւօտու, կիմ 'ի յոյժ վաղ ծա-
գել. որում ցուցանի՝ թէ 'ի հանել 'որյ կուսին յա-
րուցանել զոք՝ կանխէ Քր զժամն, և գայ 'ի գերեզ-
մանն նր. Քս թէ փութով հասանէ 'ի յարուցանել
զնա 'ի հոգևոր մահուանէ։ Որ նմանութիւն և
բերից՝ յամենայնի գերազանց փայլէ խնամք սրբոյ
կուսին, և յոյժ սքանչելի ցուցանի, և 'ի վեր
երևի քան զամենայն։ Վայ որդ բառ ասելոյ և բառ
խանդաղատելոյ ուրուքն ուխտաւորի 'որյ կուսին՝
ասացից և ես Քր նմ.* եթէ ձանձրացցիս 'ի բանից
,, ասողի իմոց մայր 'որ, ես ոչ ձանձրացայց 'ի մեծա-
,, ցուցանելոյ զխնամս քո. եթէ տաղտկացեալ մեկ-
,, նեսցիս յինէն, ես ոչ դադարեցայց 'ի գովելոյ

առ

,, առ քեզ. եթէ լքցես զիս և թողցես, ես ոչ
,, լքայց յաղաղակելոյ առ քեզ. եւթէ՝ ի տուա-
,, սիրել իմում՝ ի յետին Ճշմարտութեանն ծած-
,, կեացես զերեսս քո յինէն, դողմամբ որդւոյ
,, քո՝ ի խաչէն պաղատեցայց առ քեզ: Նա ասէ-
,, ունիմ՝ թէ ոչ մերժիմ. զի ում որ կարդացեալ
,, իցէ առ քեզ յինչ և իցէ վիշտս՝ և չիցէ տե-
,, սեալ զինուամն դԹուԹեան քո. ում որ դիմեալ
,, իցէ առ քեզ յանձկուԹիւ, և՝ ի դառնուԹիւ իւ-
,, րում և՝ ի տխրուԹիւ, և չիցէ առ՝ ի քէն միսիԹար-
,, եալ. ում որ բողոքեալ իցէ յատեան խնամոյ քոյ,
,, և չիցէ ընկալեալ առատաձիռ զողորմուԹիւն առ՝ ի
,, քէն. ում որ հասեալ՝ ի յետին կէտ յուսա-
,, հատուԹիւն՝ յապաւինիլն առ քեզ՝ չիցէ գտեալ
,, զաղատուԹիւն փրկուԹեան ‖ . Նա արդարև ո՛
կարէ Թոփել՝ Թէ յորքանս եղեալ՝ ոք կոյսն զաքան-
չելիս խնամոյ իւրոյ. զորքան մեղաւորս էած յա-
պաշխարուԹիւն կենաց. զորքան խոստացեալս ա-
բեօք կախղացեալ ընդ հօր. զորքան վտանգեալն՝ ի փոր-
ձուԹիս ծանուննս զերծեալ. զորքան ընկղմեալս՝ ի ջուրս
ջուր սոլորուԹիս՝ ի վեր հառ. զորքան ըմբռնեալն
՝ի ձեռս դիւացն ազատեալ. զորքան պաշարեալս
յամօԹ անհնարին քօղով նմին սփոփեալ. զորքան
ցաւագարս փոքրու նմին ապաքինեալ. զորքան գերիս
՝ի կապանաց արձակեալ. զորքան նաւակոծեալս
՝ի խորոց ՚ևհան. զորքան առ՝ ի մահ վիրաւորեալս
յառողջուԹի պատուպարեալ. զորքան բազում՝ ի
ձեռաց աւազակաց փրկեալ. զորքան ոգիս յանհա-
մար վտանգից աղբեալ: Ա՛ի այսոցիկ զպատմու-
Թիս զանազան մասամբ կարես ընԹեռնուլ՝ ի
գիրս հրաշից նր: Ա՛ռաւել՝ ջ զայմ խնամք ողոր-
մուԹ՝ ոլոյ կուսին սքանչելի երևիլ յայսմ՝ զի զտա-

բամբռժեալս յերեսացն ամենայն, և զի՛ թող լքեալս յու-
սահատութիւն ինն՝ ի խոստովանահարց և՛ ի քարող-
ջոյ՝ յանկանիլ նոքա յոտս ողորմութիւնն՝ կանգնել
և առնու՛ ի կիրկս։ Յուդիթ գլխատ երթեալ հնձո-
ղաց յանդիման թոյոսի՝ժողովէր՝ ի գիրկս իւր գհատ-
սըն գայնոսիկ՝ զորս հնձողքն լքանէին. (Հուդիթ.
ժե. 3. 7. և 17։) Յուդիթ և օրինակ սրբոյ կուսին.
հնձողքն նշանակեն զքարոզիչս և զխոստովանա-
հարս. լքեալ հատիքն ցուցանեն զայնոսիկ մեղա-
ւորս, յորոց յուսահատեալ են խոստովանահարք
և քարոզիչք, ևս և ինձ, (ըստ մեղ խօսելոյ.) և
լքեալ են գնա. անդն թոյոսի նշանակէ զեկեղեցի
քրիստոսի։ Որդ շրջի՝ որ կոյտն՝ ի մէջ եկեղեցւոյ,
գտանել առաւելապէս զայնոսիկ մեղաւորս. զսոսա
խնդրէ. և զայնոսիկ ժողովէ. և՛ ի գտանելն ու-
րախանայ։ Այլ ոչ ուժգին արժան է յուսահատիլ
վասն մեղաց իւրոց Թէոփետաւ լքեալ էր յայրենեաց և
մերձեցեալ՝ ի դրունս դժոխոց. ոչ ասէ թեւնաթ-
դոս. *եթէ կոյտ փրկուէ քո պակասեսցի՝ ընդ
,, և ողորմութիւն որդ կուսին ոչ սպառի. ապրդ առնէ
,, նա՝ զի՛ յուսահատիցդ յուսացիս՝ ի նա՝ և մեր-
,, ձեսցիս առ նա. եթէ մերձեսցիս՝ ընկալցի զգ-
,, քեզ, և ոչ մերժեսցիս։

Յօդուած. ե.

Ընդհանուր.

ա. Պօղոս առաքեալ տեսեալ զորդիս մարդկան՝ ի խնդիր օգնականութեան անձանց, յորդորէ զամե-
նեսեան հանդերձ իւրեւ՝ մատչիլ առ աթոռ կոյսն, և
նովաւ գտանել զնոյն. *մատիցուք ասէ այսուհե-
,, տև հնարիկուք առաջի ամենայն շնորհայ նորա. զի
,, ընկա-

,, ընկալցուք զողորմութիւն. և գտցուք շնորհս ՚ի
,, դէպ ժամն օգնականութիւն։ (Եբր. Դ. 16։) Արդ
զաբ կոյսն աթոռ շնորհայ ըստ երից. մի՝ զի շնորհօք
է յօրինեալ և լի շնորհօք. երկրդ՝ զի ՚ի նմանէ զե-
ղուն շնորհք օգնականութե. երրդ՝ զի նովաւ շնորհէ
մեզ յաճ դնամ քարիս, ևս և զթողութիւն մեղայ։
Յայս աթոռ բազմեցաւ որդին այ՝ իբրև *նմա
,, նուէր առաւել ականց յաստղիսոյ և սարդիոնի։
(յայտ. Դ. 3.) ուր յաստղիսն որ է կանաչագոյն՝
հայի յաճծութիւնն. և սարդիոնն որ է կարմրագոյն՝
հայի ՚ի մարդկութիւն. յորում երևեցաւ կարմրա-
գեալ երբ ՚ի ձորձի. ըստ որում հարցին հրեշտակք.
*վա՞ր է կարմիր են ձորձք քո։ (Եսայ. կգ. 2։)
Ե ուրջ զայսու աթոռով ետես յովհաննէս զաղեղն,
այ զծխածան, որ է աղեղն առանց լարի և նետի.
զի իշխանութիւն նր ոչ է լարեալ ՚ի հարկանել, այլ
՚ի դեալ և յօդնել։ Այս աթոռ հաստատէ է յո-
ղորմուն և յիրաւունս, յողորմութիւն ՚ի դեալ, և
յիրաւունս ՚ի փրկել. (սաղ. ղէ. 2։) Օ այս աթոռ
պատրաստեաց ՚ար յերկինս. (սաղ. Ճ՛ք. 19.) իբր
զի այնպէ ձևացոյց՝ զի միշտ իցէ յերկինս՝ եթէ կեն-
ցաղավարութէ, և եթէ սրբութէ։ Յայսմ ա-
թոռոյ՝ (տես գրի ՚ի յայտ. Դ. 5.) ելանեն ֆայլաա-
նոնտ լուսաւորուե ՚ի միտս. յայնտ յորդորանաց առ
՚ի բարին՚ի կամս. և որոմոնտ սպառնալեաց ընդեմ
ախտից և դիմաց։ Ընդ ահա այս աթոռ է՝ յոր
միայն կարեմք եւտքն դնել զյոյս մեր առ՚ի դտանել
ըզ օգնականութի ՚ի կեանս յայս՝ որ է դեպ ժամ.
զի յետ որդւոյն այ՝ սա միայն կարէ տիրապէ օգնա-
կան լինիլ մեզ առ ՚ի գործել զբարին, և հասա-
նել ՚ի փրկուն յաւիտենական։

Վ՚ջ սակ անսեմոս. * յետ որդւոյ քո ո՛ կարասցէ

,, օգնական լինիլ մեզ՝ եթէ ոչ դու միայն ‖. Արդ եթէ դադարէր 'ի մէնջ օգնականութիւն սրբոյ կուսին՝ չէր մեզ հնարք հասանելոյ 'ի փրկութիւն. զայս խորհելով յովհաննու ոսկեբերանին ասէր. * տառապեալ
,, և տագնապեալ՝ եթէ չէր հասու լեալ նպաստից
,, օգնականութեան մարիամու. զի մեք չէաք փրկուելոց ‖
Դուռն երկնից է քո. եթէ ոչ օգնեսցէ մեզ կոյսն և բացցէ՝ ոչ կարեմք մտանել. դուռն է և սիրտ սրբոյ կուսին, զոր եհերձ և եբաց սուր ցաւոց. և ոչ ևս փակի ընդդէմ մեր յօգնել մեզ: Դուռն է և նա ինքն մեզ կոյսն՝ ոչ նեղ և անձուկ, այլ ընդարձակ. քզի ընդարձակ է ողորմութեան գթոյն և սրտի նր: Այս դուռն համեմատութբ քն ասի և պատուհան երկնից. որպ ոմն ասէ մեկնիչն, * եթէ փակեալ մես-
,, ցուք զդուռն, յօգնական լինիլ սրբոյ կուսին՝ բա-
,, ցեալ գտցուք զպատուհանն ‖. եթէ փեսայն եւս փակել զդուռն ընդդէմ յիմար կուսանաց, բացեալ լինի պատուհանն. և արդարև բացեալ լինէր՝ եթէ յետ ձայնելոյ նց՝ տր տր, ապաւինէին յօգնութիւն կուսին ասելով՝ տիրուհի տիրուհի: Այս պատուհան է՝ ընդ որ ծագեցաւ ած յս. և ընդ այս ծագէ հանապազ զլոյս և զնպաստ իւր: Յետ կորնչելոյ ջի հեղեղաւ ջուրց՝ եհաս մեզ դառնալ և մտանել ընդ այս պատուհան 'ի տապան փրկութեան ունելով տերև ձիթենւոյ օգնականութեան նր 'ի բերանս մեր, զի 'ի կոչել մեզ բերանով զօգնութիւն նր: Եւ զր մկրտութիւն լինի մեզ մտանել յեկեղեցի, սոյնպէս և օգնութիւն սրբոյ կուսին յարքայութիւն երկնից: Որպէս պօղոս. (ա. կոր. ժ. 2.) թէ ինչպէս մկրտեցան յամպն և 'ի ծովն. ընդէր և ոչ 'ի սիւնն. զի չէ յարմար 'ի մկրտել. (թէպէտ հրեղէն գոլով կարէ օրինակ բերել մկրտութեան հրոյ, զի սիրոյ.) իսկ ընդ խորհրդոյն սիւնն նշանակէ զքս ,

որ առաջնորդէ յերկինս ըստ օրինակի այնր սեան. բայց պարտ է օգնական ունել զամին, այսինքն զնր կոյսն, և զծով ընտրհաց նորին. և օգնականու-
թիւն նր իբր միրտուիթէ մտանել ՚ի ներքս։ ՚Ալաև զի ինքն է լայնատարած ծով բարուիթե. որոյ իբր
էզր է օգնականուն նր. յոր իբր ՚ի նաւահանգիստ կարեմք խարսխել զյոյս մեր յերեկոյի՝ ՚ի նեղու-
թիե. ոմն գրէէ զառաքելոյ, թէ * իբրև երեկոյ ,, եղև՝ լինի ՚ի ծովեզրն ‖. ՚ի յէզր օգնականուիթե նր. (յովհ. ձ. 16։) ՚Ալաւեմք ՚ի ծովու Ցիս յար-
քայուիթի երկնից՝ ունելով մեզ ուղեցոյց զանշարժ աստղն վէքս. բայց բնդմ անպատմ բնդմ ինչ արդեւ
լինին ուղղելոյ ՚ի նա. եթէ՝ թե կոյսն օգնական լիցի մեզ, և մագնիսիճ սիրոյ իւրոյ օծցէ զսիրտս մեր, նր
օծուիթեն ուղղիմք հանգոյն կողմնացուցի ՚ի գնացս մեր. մնենդ թէ նա ինքն լինի մեզ միանգամայն և
կողմնացոյց և աստղ անմոլար գնալոյ։ ՚Այս և ըստ գրելոյ մեր այժմ՝ նաւ բարեյաջող ՚ի դիմել յար-
քայուիթիւն երկնից։ Վերտինանատոս մագեղլեան ունէր նաւ մի, յորոյ վէր գրէէ կայր. * անմահն ՚ի նա ,, ւաբեկուիթէ ‖. և անուն նաւուն. * յաղթութիե ‖։ ՚Այսու նաւով չորեցաւ փերտինանատոս ՚ի վէր ծովու զամս երիս առնոյ վտանգաւորելոյ, ուր այլ բնդմ նաւք խորտակեցան, և ընկղմեցան։ Երաշալի իմն նաւ
է նր կոյսն, յորոյ վէր գրեալ կայ՝ * անմահն ՚ի նա ,, ւաբեկուիթէ ‖, եթէ յինքեան և եթէ ՚ի ծա-
ռայս իւր. յինքեան ոչ երբէք նաւաբեկեցաւ՝ ոչ ՚ի սկզբնական մեղաց, ոչ ՚ի մահացուաց, և ոչ ՚ի
ներելեաց. ՚ի ծառայս իւր հայելով՝ ոչ թողու զնա նաւաբեկիլ, այլ պահէ առանց նաւաբեկուիթե
հոգւոյ, և խաղաղուիթէ հաստուցանէ ՚ի կեանսն յաւիտենականս։ Յաղթուիթի է անուն այր նա

ՀՈՒ.

ւոս. եթէ ի նմ եմք՝ ամ ալեաց փորձուեց յաղ-
թեմք։ Այլ զայս միայն կասի ի մէնջ՝ զի մի ա՛ւդ՝
այլ նմ ընծայեսցուք զյաղթուին։ Նեղլորդւոցն
էլի ի սխատալ, դե բորա կին մարդ արէ ասաց ցքա-
րակ ելանել ի մարտ. և նա ասէ. * եթէ երթիցես ընդ
,, իս՝ երթայց. և եթէ ոչ երթիցես ընդ իս՝ ոչ երթայց...
,, և ասէ ցնա դե բորա. երթալով երթայց ընդ քեզ. բայց
,, գիտասջիր՝ զի ոչ քո լիցի քաջութիւն ի ճանապարհին՝
,, զոր երթիցես. քանզի ի ձեռն կնոջ մատնեսցէ Տէր
,, զսիսարա։. (դատ. դ. 8։) Այ՛սր ոյ՝ քո է յաղ-
թուԹիւն և քո լիցի քաջութիւն, միայն եկ ընդ մեզ. զի
քեզ յաղթեալ՝ քեզ դատուք զկեանս։ Լսեարդ՝ ըստ
յորդորելոյ սրբոյն բեռնարդոսի՝ որովհետև զոյս-
պիսի օգնական և առաջնորդ ունիմք՝ մի հե՛զ-
դասցուք դիմել առ նա յամեհայնի. * եթէ
,, ասէ անկցիս ի փորձութիւն, եթէ տրտմիս, եթէ
,, խռովիս, եթէ տարակուսիս, հայեաց ի մարիամ,
,, կարդա զմարիամ։. *ի հետևիլդ նմ՝ ոչ զարտու-
,, ղիս. ի պաշտպանիլդ առ նա՝ ոչ յուսահատիս. ի
,, խորհիլդ զնմանէ՝ ոչ մոլորիս. յունիլդ զնա՝ ոչ
,, կործանիս. ի պահպանել նմ ոչ երկիւղիս. յա-
,, ռաջնորդել նմ ոչ վաստակիս. յօժանդակել նմ՝
,, ի դուռն հասանես. և այսպէս դու ի քեզ փորձես,
,, թէ քանի՛ իրաւամբք կոչեցաւ անուն կուսին մա-
,, րիամ։ Լսեա անսեւմնա (Ճառ ը. ի վէր բանին ա-
ռաքելոյս)ասէ. * յունիլ նմ քեզ ոչ սասանիս. ի
,, պահպանել նորա ոչ երկնչիս. յուղել նորա
,, ոչ վհանդիս. ի դէմ ասիրել նորա ժամանես
,, (ուր գնալ ցանկաս)։ Այսոցիկ ապա ընդ մեծի
մեհնին. * ընթացսցուք ուրեմն զհետ քո ո՛վ մարի-
,, ամ ի հոտ իւղոց քոց. օգնեա՛ ընթացողացս.
,, ձգեա՛ զլքեալս, և ի վե՛ր առ. զի և մեք մտցուք

,, Ընդ քեզ յերկինս ||: Ի դիմել մեր առ նա՝ ոչ դարձուցանէ զերեսս. յապաւինել մեր առ նա՝ ոչ առնէ անտես. յաղաչել մեր զնա՝ ոչ արհամարհէ. 'ի յուսալ մեր 'ի նա՝ ոչ ամաչեցուցանէ: Ունկն է պատրաստ 'ի լսել և յօգնել. միանգամ միայն ունկն մատուցանելով հրեշտակին՝ փրկութե եղև աւետիս և մայր. և այժմ ճշմարիտ մայր գոլով՝ միշտ պատրաստ է ոչ իբր սոսկ արտաքին ունկն, այլ և իբրև մ̄յ ունկն՝ ոչ միայն 'ի լսել, այլ և 'ի զննել և յօգնել այնոցիկ, որք ուղիղ սրտիւ և աներկմիտ յուսով կարդան առ նա. * 'ի պատրաստութիւն սըր-
,, տից նոցա նայեցաւ ունկն քո||. (սաղ. Թ. 39.)
Համարձակիմ ես ասել, թէ հնար է առողջ ունկան չլսել՝ Սրբոյ կուսին անտես առնել 'ի լսել: Այո լսէ և օգնէ. լսէ օգնելով, և օգնէ լսելով, և ոչ երբեք պակասեցուցանէ զօգնութիւն իւր յայնցանէ որք կարդան առ նա. վ̄յ ասէ Ս̄րբն օգոստինոս զիւր զայն գերագոյն բան. * ով ամենօրհնեալ անուն մարի-
,, ամ, ով է որ կարդացէ առ քեզ, և ոչ (լուիցի և)
,, օգնեսցի 'ի քէն||: և բեռնարդոս զառաւելն խօսելով ասէ. * եթէ ոք 'ի նեղութե իւրում կարդաց-
,, եալ իցէ առ քեզ, և ոչ (լուեալ և) օգնեալ
,, առ 'ի քէն՝ լռեսցէ 'ի գովելոյ զքեզ||: Ո̆ սոյն ասէ և 'ի Է̄ ճառն վերափոխման կուսին. * լռեսցէ
,, զողորմութ̄ քումդ ով երանելդ կոյս՝ եթէ ոք 'ի
,, հարկաւոր պիտոյս իւրում կարդացեալ առ քեզ, և
,, գտցէ զինքն պակասեալ||:
Եւ սակայն 'ի կարդալ մեր առ նա՝ յոյս մեր մի իցէ մեռեալ. զորմէ գիտելի է, զի որ 'ի մեղս է և ոչ կամի դառնալ 'ի մեղաց՝ յոյս նր մեռեալ է և յանդգնական. իսկ որ 'ի մեղս է և ցանկայ դառնալ, յոյս նր ճշմարիտ է, բայց անկերպ. այլ որ 'ի

ընարհս դոլով յուսալ, յոյս նոր կենդանի է. ըստ որոյ
ասի (ա. պետ. ա. 3.) * Ծնաւ զմեզ վերստին ի
,, յոյսն կենդանի ։ Այսպիսի յոյս խնդրել յայնմ
որ կորդայ առ ոչ կոյան, կամ դնել յոյս ձիմա-
բիտ. զի ինքն է մայր այսպիսի յուսոյ. ըմ. (սի-
րաք. ին. 24.) * ես մայր գեղեցիկ ատրմանն
... և ոչ յուսոյ ։ Օ այս գիտելով երանուհի
կոյան սիրելինա՝ որ վառեալ էր ի սէր Հոգւոյն
սրբոյ՝ զոյս իւր բոլոր եդեալ էր ի տուրբ կոյան,
և ջանայր կենդանի պահել յինքեան զնոյն։
Ոխմեսցուք ապա և մեք այսպիսի յուսով առ նա
ըսյորդորելոյ բեզոյն. * զի ոչ լքանէ ասէ զյուսա-
,, ցեալսն առ ինքն ։ Յուցցուք նմի զկարօտութիւն
մեր, և մի վհատեսցուք. ընու նա զամ պետս մեր.
և յոր չեմք ձեռնհաս՝ խնդրեսցուք ի նմանէ. զի ըստ
առաքին. * զոր զօրութիւն մերով ոչ կարեմք, օգնու թ՝ ինձ
,, ածածկին ստանալ հաւատոյն ։ Օ այս ևս ա-
սեմ ըստ ասելոյ համօրէն վկայից թէ՝ ինձ կոյան ոչ մի-
այն ծառայողաց և յուսացողաց իւրոց ցուցանէ
զօգնութիւն իւր, այլև չարաց ևս, և անյուսից. զի
ոմն ածէ զարեգակն իւր ծագել՝ ի վերայ չարաց և բա-
րեաց, ոյնպէս և ինձ կոյան՝ որ արիւնէ զիւրում չարե-
գակն, (յայտ. ժբ. 1.) ծագէ զօգնութիւն իւր առ
բարիս և առ չարս ։ Այլ զի՞նչ ինձ ածելով զանձրև՝ ի
վերայ արդարոց և մեղաւորաց (մատ. է. 45.) զարե-
գարան ուրախացուցանէ, և զմեղաւորն ամաչե-
ցուցանելով առ ինքն կոչէ, ոյնպէս և ինձ կոյան
ցուցանելով զօգնութիւն իւր արդարոց և մեղաւո-
րաց, զարդարոն բարեգաւաչս առնէ՝ ի բարին, և
մեղաւորաց քաջալերս տայ. որով և յայտնի երևե-
ցուցանէ թէ աչք իւր հոգի են թէ՝ յարդարս և թէ՝
՝ի մեղաւորս, և վն ամենն հոգւոյ ։ Յորժամ կայր

Եթե կոյսն առ խաչին՝ զաչս իւր ծառայեցուցանէր՝ ի լսել ոչ միայն վ՚ա արդարոց, այլև վ՚ա մեղաւորաց՝ առ՝ ի արժանի առնել զնա փրկութեան։ Արդարև * աչք տեն՝ ի վե՛ր արդարոց ‖ . (սաղ. լէ. 16.) բայց աչք կուսին՝ ի վե՛ր արդարոց և մեղաւորաց. արդարոց՝՝ի վարձատրել և մեղաւորաց՝՝ի դարձուցանել. որով ոչ միայն արդարոց ասի տիրուհի. այլ և մեղաւորաց. ըստ արդարան ուրախանալով, և ըստ մեղաւորն զթալով, զի հայելով առնէ ոչ թէ մխիթարի. իսկ առ սոսա հայելով՝ ոչ թէ տխրի՝ և՝ ի գութ շարժի իբրև՝ ի վե՛ր որդւոյ կորուսեալ։ Այլ յիշի ուրեք յայտնի թէ եթե կոյսն յունկնէն առ իւր զորդին՝ կոչեցեալ էիցէ զնա՝ որդի կամ որդեակ. իսկ յորժամ կորոյս՝ ասաց ցնա. * որդեակ զինչ գործ գործեցեր ‖ . (ղուկ. բ. 48.) որով ցուցանի՝ թէ եթե կոյսն առաւել գթայ՝ ի վե՛ր կորուսեալին իբրև՝ ի վե՛ր որդւոյ՝ քան՝ ի վե՛ր ոչ կորուսեալին. և թէպետ կորուսեաւն կամ մեղաւորն ոչ ևս է որդի եղեալ կուսին, բայց գութ օգնականութեանն ընդ քեզի՝ ի վե՛ր նը՝ ոչ իբրև սոսկ՝ ի վե՛ր որդւոյ, այլ իբրև՝ ի վե՛ր կորուսեալ որդւոյ։ Եւ պարձէ սովաւ ցուցանի թէ յորժամ կորուսանեն մեղաւորք զքո՝ եթե կոյսն ձայնէ առ քո՝ որդեակ. զի՝ ի գութ շարժեսցէ զնա՝ ի վե՛ր նո՛ց, առ՝ ի փրկել զնա՝ ի թշնամանուէ և՝ ի գերութե՛ մեղաց. զի յայսմ է նը՛ մեծ օգնականութի, և յայսմ զօ՛ արձանայ նա, Յուսմայեցիք առաւել ախորժէին արձակել զգերի՝ քան՝ զարձրացուցանել զարժանաւորս։ Այնպէ և և՝ եթե կոյսն առաւել ախորժէ աղաւել զմեղաւորս՝ քան՝ փառաւորել զարդարս. զի առաւել պանծալի ցուցանի օգնականութի՛ նը՛ յազատելն զմեղաւորս՝ ի գերութե՛ մեղաց՝ քան՝ ի նպաստելն արդարոց. զի արդարք արժանի են այնմ, իսկ մեղաւորք օտար

են

էն յարժանաւորուէ . արդ մեծ է մարդոյ՝ անարժանից ցուցանել զօգնութի՝ քան արժանաւորաց . զի առիթն օգնելոյ այսպիսեաց՝ է արժանաւորութի նոցին . իսկ անարժանից՝ բարեսէր կամք օգնողին . վնյ առաւել փայլէ օգնուի՛ 'Տրյ կուսին յանարժանսն՝ քան յարժանաւորսն, 'ի հիւանդացեալս հոգւով՝ քան յառողջսն, 'ի վիրաւորեալսն մեղօք՝ քան յանվէրսն : 'Ի վիրաւորել մոյ 'ի զօրականաց մեծին աղեքսանդրի՝ եհան աղեքսանդր զփակեղն 'ի գլխոյ իւրմէ, և նովին պատեաց զվէրս նր : Այս գործ աղեքսանդրի առաւել մեծ փառկաւ փակեղ նր 'ի վր վիրաց վիրաւորեցելոյն՝ քզ 'ի վր գլխոյն աղեքսանդրի . զի 'ի գլուխ անդր պսակ էր զօրութե, իսկ 'ի վէրս զօրականի՝ պսակ գթութե : Այնպ և օգնականուի գթութե սրյ կուսին առաւել մեծ փարկանի, յորժ՚ պատէ նովաւ զվէրս մեղաւորաց և բժշկէ զնս, քզ յորժամ անօգնական

Թողու զնս :

Այլ որ զարմանալին է, 'ի վիրաւորել ես 'սրյ կուսին 'ի մեղաւորաց՝ փխկ մերժելոյ զնս՝ 'ի մեղաց նց երբեմն առիթ առեալ՝ գթայ 'ի վր նց, և զներգործութի իւրոյ օգնականութե առաւելեօք ցուցանէ 'ի նս : Յանցեաւ մովսէս 'ի հարկանել զվէմն յանապատի . (Թուոց . ի . 11 .) և վէմն 'ի յանցանաց անտի առիթ առեալ ետ ջուր առաւել քան որ եղև յառաջն . (Ելից . ժէ . 6 .) ըմ . * և ել ջուր ,, բազում || . (Թուոց . ի . 11) Այնպէս և 'ի վիրաւորել սրբոյ կուսին 'ի մեղաւորաց, պատճառա առնու երբեմն 'ի մեղաց նց՝ հոսել առ 'նս առատ զջուր գթութե իւրոյ : Ոչ թէ ոչ դարձցին մեղաւորք՝ սպասէ նց . և 'ի բողոքել երկնի և երկրի ջնջել զնս յերկրէ, ոչ զի մի և արդարք նմանեսցին նց, պատ-

ուէր

ոճիրե, * Թոյլ տուք երկոցունց աձել ‖. գուցե փոխոխեսցին մինչև ի ձմիս հնձոց. (մատ. ԺԳ. 30։) Ա՛պա թէ ոչ զգաստասցին՝ ոչ ևս օգնէ նոյ. և այնուհետև ոչ բուսանին ի նա խորհուրդք բարեաց. զի ներարամադրեալ չարութիւն նոյ արգելու և ոչ թողու։ Ա՛սե արիստոտէլ և պլինիոս՝ թէ * ուր ոսկի կղկղի՝ ոչ լինի անդ ծաղիկ (անուշահոտ) և ոչ ,, խոտ (պարարտ). զի ոսկին ձգէ բոլոր զաձողական ,, խոնաւութիւն տեղւոյն ‖. սոյնպէս է և յորս կղկղին մեղք։ Ո՛րանիք ևս՝ զի ըզ կոյսն թէպէտ և օգնէ ինայելոց ի մեղս և ննջելոց ի նոսին՝ ոչ զի զարթիչն, քայց որք ի քուն ևս լինին ի նմին չար ուրնակութեամբ՝ ոչինչ օգնէ նոցա. որպէս տեսանի ի յիմար կուսանսն, որք ի ննջել զատեին՝ ի քուն մտին, և յոգնականութենէ կուսին դուրկ մնացին։ Ա՛յսպիսեացս ոչ հասանէ օգնութիւն նէ՝ այլ յաւիտենական կորուստ նոցին. զի ոչ յոչ թողուլն զոք՝ գտանէ նա զիրկուն, սոյնպէս ի թողուլ նորա գնայ ի կորուստ. զի առակ է, * որում օգնական է ըզ կոյսն՝ փրկի. որում ոչ ,, օգնէ՝ կորնչի ‖. ըստ որոյ ասէ ըզն անսելմոս. * ոչ անկարելի է նոյ փրկիլ՝ յորոց կոյսն մարիամ ,, զաչս իւր ի բաց դարձուցանէ, սոյնպէս հարկ է նոյ ,, արդարանալ և փառաւորիլ առ որս հայեցեալ օգ,, նական լինին նոյ և բարեխօս ‖. զսոյն ասեն և այլ բազմ վիպք. մինդ ըզն բերանարդոս (ի Ճառն՝ առաջ քեցաւ ևն։) Ա՛ռարարդ հսուն կացեալ առ հիւանդին՝ եթէ հայեսցի ի նա, ցուցանէ՝ թէ հիւանդութիւն նէ չէ ի մահ՝ մինդ թէ ի հայեցուածոյ նէ դիւրաշնայ. իսկ եթէ դարձուսցէ զերեսս իւր ի նմանէ՝ նշան է մահու։ Սոյնպէս եթէ ըզ կոյսն հայեսցի ի մեղաւորն, գոյ յոյս փրկութե. իսկ եթէ դարձուսցէ

զե-

զերեսաիւր ՚ի մեղաւորէ իսպառ, չկայ յոյս։ Ապացի
իսպառ, զի եթէ առժամանակ մի թողուցու՝ դիմել
օգնէ. որով հնար լինի մեղաւորին դառնալ և կեն
դանանալ. Ասանձ հեղձեալ ՚ի մէջ իւղոյ՝ եթէ դէ
ղի յարևու՝ կենդանանայ. սոյնպէս և մարդ մեղա
ւոր հեղձեալ ՚ի յիւղ, այ ՚ի մեղս տկարութիւն ե.
թէ ընկալցի ՚ի նոր կուսէ զօգնուն, կենդանանայ։
Պարի՝ ՚ի գիրս արհատատելի ասացեալ՝ թէ գոյ աղ
բիւր մի ՚ի սիկիլիա * իբրև յորձանուտ՝ յո
,, րում եթէ ոք թանայցէ զթուչունս և զայլ
ընտաւորս նորոգ հեղձամուղձ եղեալս, (այսինքն
,, գկիսամեռս,) անդրէն կենդանանան ։ Սոյնպէս
և մեղաւորք ՚ի թաղեալինելն յօգնականութիւն նոր
կուսին, և ՚ի գտանելն զնա ինքն զնոր կոյսն՝ անդ
րէն կենդանանան. * որ գիտն գտանէ՝ գտանիցէ
,, գկեանս ։ (առակ. ը. 35.) ըստ որոյ կոչէ զնա
գամահակցին՝ * գանձ կենաց ։ (՚ի Հառն վերոյ.
կուսին.) գտեր զնոր կոյսն՝ գտեր ապա ըզ
կեանս. գտեր զծառն կենաց, գտեր անտարակոյս
և գկեանսն. ոչ որ գտանէ զշափիւղայ, գտանէ՝ նուի
գկարկեհան՝ որ համարեալ լինի գերագոյն քան
զայլ գոհարս, ևս և որ գտանէ զսատափ՝ գտանէ
զմարգարիտ. գիտ ուրեմն և դու զնոր կոյսն,
դի գտցես զմարգարիտն օգնականութեան նորա
՚ի բժշկութիւն հոգւոյ և ՚ի նորոգութիւն կե
նաց։ Հեղինակք ՚ի կարգի բժշկարար իրաց
դնեն զմարգարիտն, զի ե մաքրիչ վատթար հիւ
թոց, կազդուրիչ զօրութեան սրտի, և արգե
լիչ ապականութեան, և ե դէղ դողման սրտի.

որպես գրէ Հռուվէյոս։

Գտեր զնոր կոյսն, գտեր * զդեղն կենաց ։ զառաջ
ջարար մարգարիտն օգնականութենէ նր ՚ի մաքրիլ

յանդ-

յանցել մեղաց, ՚ի զօրանալ ընդէմ ներկայ փորձ
ձուլթեց, ՚ի զերծանիլ յասպատակ վտանգից, և յա-
զատ գտանիլ ՚ի դողմանէ սրտի՝ զոր ունիս վ՚ը կաս-
կածանաց յաւիտենական դնդպրտուե։ Այս իսկ
իբր օրինակ կուսին գոյացեալ ցուցաւ մարգարիտ
՚ի ծովէ. ուստի ասէ նարեկացին. * որոյ տեսչութ՚ն
,, այ նախագիծ (օրինակ) ՚ի ծովէ քարն պատուա-
,, կան հրաշեայլ և սպիտակ մարգարտին մաքուր
,, կերպարան գոյացեալ յուցաւ. քզի արդարև (ասէ)
,, դու ես ակն պատուական ՚ի յՅիս ծովէ ընտրու-
,, թե, որ զՅաճայեին տարար կերպարան։

Յօդուած. Ը։

Պաշտպան։

Ը. Այեսցուք ՚ի վերջոյ և ՚ի պաշտպանութ՚ն սրբոյ
կուսին, որով պահպանէ և ազատէ զապաւինեալս
իւր ՚ի չարէ։ Հրամայեաց Ած նոյի շինել տապան
առ ՚ի ապրեցուցանել զայնոսիկ որք մտանեն ՚ի նա։
(Ծննդ. Զ. 14։) Հրամայեաց զնոյն և որդւոյ
իւրում Նոր նոյի՝ ըստ որում Նոյ Թարգմանի
Հանգիստ և Հանգուցիչ, և նա շինեաց զ՚ըն զայս
տապան ՚ի փայտից տաշելոց և սրբելոց, այսինքն ՚ի
յովակիմայ և յանննայէ քառակուսի գործելոց չո-
րիւք առաքինութ՚ք։ Այս ըն գիրն՝ Թէ արար Նոյ ՚ի
տապանի ներքնատունս, և միջնատունս, և վերնա-
տունս. ուր գիտելի է, զի որք միանդամ յՅիեն ՚ի
կարգի ամուսնութ՚ն՝ յերիս վերածին. զի կամ
սոսկ կոյս են առանց ամուսնանալոյ, կամ ամուս-
նացեալ են և կոյս անորդի, կամ ամուսնացեալ
և ոչ կոյս։ Ամք սոսկ կոյս են՝ ՚ի ներքնատան
սրբոյ կուսին պաշտպանին. որք ամուսնացեալ
են

են և կոյս՝ 'ի վերնատան. այլ այս սակաւուց
եղև. և որք ամուսնացեալ են և ոչ կոյս՝ 'ի մէջ_
նատունս: Այլ կոյսն ոչ է 'ի համարի սց, զի է ա_
մուսնացեալ և կոյս և ծնող որդւոյ. վսյ ինքն ոչ
կարօտի պաշտպանութե, այլ կարգի 'ի պաշտպա_
նութի 'ի վր այլոց՝ իբր ծածկոյթ նց՝ որ 'ի մի կան_
գուն ասի բովանդակեալ (ծնն. ի. 16.) իբր լրումն
ամի և յամի: Երկայնութի հաւատոյ այսր տապանի
է երեքհարիւր կանգուն, ոք լի յամ հաւատալիս.
Լայնութի յուսոյն յիսուն՝ որ բովանդակէ զչափ յու_
սոյ. բարձրութի սիրոյն երեսուն կանգուն՝ ամենե_
լին կատարեալ: Պատուհան տեսական կենաց այսր
տապանի է երկինս ուղղեալ. իսկ դուռն գործնա_
կան կենաց յերկրի կատարեալ: Նմուտ յայս տա_
պան բանն ած, ես և հարսն նր, ոք իմաստութիւն.
(իմաստ. է. 2.) և ծնունդք նր՝ ոք շնորհք և պար_
գևք. և հարսունք նց, ոք առաքինութիք: 'Ի հասա_
նել ջրհեղեղաց ածային վրէժխնդրութե՝ սա միայն
եղև և է միշտ ապաւէն ազատութե ազգի մարդ_
կան՝ որք ապաստան լինին 'ի սա: Ըստ որոյ ասէ առ_
նա Նարեկացին. *եղեր մեր օգնական և տուն ա_
,, պաւինի յուղխից հեղեղաց յաւուր անձկութե‖:
Ըստ այսմ տեսութե համեմատի որք կոյսն և 'ի լեա_
ռն բարձր՝ յոր կարեմք զերծանիլ յերեսաց ո՛ և
իցէ փորձանաց. ըստ որում ասացին հրեշտակքն ցՂ_
ովտ. *ապրեցո զանձն քո . . . զերծիր 'ի լեառն‖.
(ծնն. ժթ . 19. 30:) Համեմատի և 'ի քաղաք ա_
պաստանի. ըստ որում յայս նմանութի վերաբնու_
զնա քն փոխաբերութե 'ի գիրս երգոց երգոյն.
(է. 4.) և զհնարս պաշտպանութե նր այլովք իմն փո_
խաբերութե 'ի վարսս այլաբանելով՝ ասէ. *վարսք
,, քո իբրև զերամակս այծից՝ որք երևեցան 'ի գա_
,, ղաա-

,, ղայադէ՚։ Պատղայադ էր առաջինն՚ի վեց քաղքց ասպաստանի. (Բ. օր. Գ. 41 = 44։ և Յեսու. ի. 9.) ասելին յուցանի՝ Թէ վարսք, այր մտածութիք և խոր հուրդք հնարից ոչ էյ կուսին՝ որք իբր վարսք են՚ի գլուխս, յայս հայեին՝ զի լինիցի մեզ իբրև դաղայադ՝ այր իբր առջին քաղք ապաստանի։ Ետդնէ աչք, կամ ձեռք, այլ վարսք, այր հերք գլխոյ՚ի յուցանել զբազմապատ կուԹի խորհրդոց նր՚ւ՚ծ պաշտպանելոյ զմեզ. և զարձեալ՝ Եթէ հերքն այսպէ՝ քանի՛ ևս աչքն և ձեռքն. զրՀ՝ զի հերք միշտ աճեն, և՚ի հատա նելն՝ վերստին բղխեն։ Այս քաղաք ապաստանել պահպանիմք՚ի չարէ նպաստիւք զօրաւորացն որա. զի առ սովաւ կան. * վաԹսուն (այր անհնձի զօրք երկ ,, նից) ՚ի զօրաւորացն իլլի՚։ (Երգ. Գ. 7.) և * հա ,, զար վահան կախեալ էեն՚ի նմա և ամ նեւոք զօրաւո ,, րաց՚։ (Երգ. Գ. 4.) որով նշանակին ամ հնարք պաշտպանուԹե. ըստ որում հազար Թիւն յուցանէ զբուման համարոյ։

Ուր գիտել արժան է՝ զի կրկին աղբք են զինուց. ոմանք վանողական՝ ոպէ սուր, նետ, ևջ, և ոմանք պաշտպանողական, ոպէ վահան, զրահ, ևջ։ Զրդ ոչ կոյան ոպէ իւրով օգնականուԹէ իբր վանողական զինու վանէ զԹշնամիս մեր, սոյնպէ և հազարաւոր վահանօք պաշտպանուԹէ իւրոյ պահէ զմեզ. ըստ միոյն՝ * մահու նահանջիչ՚, և ըստ միւսոյն՝ * եղջ ,, ման ըստանիչ՚։ ոպէ գրէ նարեկացին։ Միոյն՚ի նետից բարկուԹեն այ պահէ, միւսոյն՚ի դարանա կալուԹէ Թշնամեաց աներևևանս առնէ. միոյն՚ի հոգևոր վտանգից զերծ կացուցանէ, միւսոյն՚ի մարմնաւոր արկածից ազատէ. միոյն յանդգնու Թէ մարդկան ապրեցուցանէ, միւսոյն՚ի չարուԹէ և յորոգայԹից դիմաց կեցուցանէ. և՚ի վտանգիլ

մեր

մեր 'ի հնարից նց՝ առեալ զմեզ ը թեւոք խուրովք
արհամարհելի և անարգ ցուցանէ զնս․ ըստ որոյ ա-
սի 'ի գիրս երգոց երգոյն․ (Է․ 4․) *ընդունիք քո
,, իբրև զաշտարակն լիբանանու՝ որ դիտէ 'ի դէմս
,, դամասկոսի‖։ Դամասկոս թարգմանի արեան
արբու, որով նշանակի ստնյ և դևք նր՝ որք միշտ
ծարաւին արեան որդւոց մարդկան․ ընդդէմ սը
ասէ ընդունս առնէ, կմ ունչս առնէ 'ոբ կոյսն․
որ է ասել առ ոչինչ համարելով արհամարհէ զնս
և ոչ թողու մերձենալ առ ծառայս իւր․ Եւ և
իբրև յաշտարակի ամրացուցանելով զնս՝ զօրացու-
ցանէ արհամարհել զհնարս նոցին․ զի որովհետև
ոչինչ իւիք կարաց ստնյ մերձենալ առ նա, ոչ թոյլ
տայ նա մերձենալ և առ նս, այլ մնւնդ թէ խոր-
տակէ զնս։
Յարձակեցաւ աբիմելէք 'ի վր քաղաքին թեբսայ
առնուլ զնա, և կոտորել զամ մարդ քղքին։ Իսկ
զի աշտարակ մի էր հզօր 'ի մէջ քաղաքին, յայն ա-
պաստան եղեն արք և կանայք, և փակեցին ըդէմ
նր․ և իբրև մերձեցաւ աբիմելէք յաշտարակն՝ այ-
րել զնա հրով, *ընկեց կին մի բեկոր երկանի 'ի վր
,, գլխոյ նր․ և մանրեաց զգագաթն աբիմելէքայ‖․
(դատ․ Թ․ 53։) Այս աշտարակ հզօր է կոյսն մարի-
ամ․ զորմէ ասէ քս․ *իբրև զաշտարակն դաւթի
,, պարանոց քո․ զի շինեալ է 'ի թալպիոթ‖․ (երգ․
Դ․ 4։) Իսկ ինքն կոյսն ասէ․ *Ես պարիսպ, և ստինք
,, իմ (այսինքն օգնութիւն և պաշտպանութիւն իմ) իբրև
,, զաշտարակ‖․ (երգ․ Ը․ 10։) Արդ յորժամ աբիմե-
լէք՝ այն ինքն է ստնյ՝ յարձակի այրել զապաւինեալսն
յայս աշտարակ, խորտակէ զգլուխ նորա 'ոբ կոյսն
բեկորաւ միով երկանի, այսինքն փոքու իւն պաշտպանու-
թբ։ Իսկ թէ բեկորաւ իմասցուք զսկզբնական մեղ-
որ

որ իբրև զբեկորս յայմանն բաժանել էր, մարթ է
մեկնել այսպէս. ՚ի բարձրանալ այսր աշտարակի
այսինքն ՚ի յղանալ սրբոյ կուսին իբրև կամե-
ցաւ անդր մերձենալ աւուրն, նա ընկէց ՚ի վէր գլխոյ
նոր զբեկորն երկանի յոր զսկզբնական մեղս, և ջաղ-
ջախեաց զգլուխն նոր։ Եւ որովհետև զայսպիսի անցս
կրեաց նա ՚ի ծոյլ կուսէն ոչ ևս համարձակի մերձե-
նալ ոչ եթէ ՚ի նա ինքն ՚ի ծոր կոյսն, ոյր և յայտ
է, այլ յոտպաւինեչեն ՚ի նա։ Եթէ այսպէ՛ս՝ ապա
արժան է ամէն համարձակութեբ ասպաւինիլ ՚ի նա
իբր յաշտարակ հզօր, և իբր ՚ի պատուար ամուր.
ըստ որոյ ասէ աւուրն նարեկացին. * անհամար և ան-
„ թիւ աղանց ամրական և պահպանական պարիսպ
„ կառուցար. քեզի յարժանահայց և յամենազօր քո
„ թարեխօսութիւդ միշտ ապաւինեալ՝ մնամք ՚ի հաս-
„ տատութեբ, խնամեչք և հանգուցեչք ըստ հուա-
„ նեաւ պաշտպանութեբ ամուր պատուարի։ ան-
մատչելի ՚ի հնարից չարին։

Ա՛ռաքեալն գոչեաց յետ այրելոյ զտաճարն դերեաց
զնմա անօթս տաճարին. (Ե. Թագ. ԻԵ. 14.) այլ
ոչ կարաց մերձենալ ՚ի տապանակն և ոչ ՚ի մարգա-
րէն երեմիա՝ որ զոյս իւր եդեալ էր ՚ի նա, զոր և
պահեաց ՚ի յանդորրու։ Այնպէ և սմին յետ այրե-
լոյ զդրախտն դերեաց զնմա մարդիկ. բայց ոչ կա-
րաց մերձենալ ՚ի ծոր կոյսն, և ոչ ևս իշխէ մերձե-
նալ կամ յափշտակել զերեմիայ՝ այր զոյն, որ ապա-
ւինեալն է ՚ի նա, ըստ որում երեմիա թարգմանի
ապաւինուն կիմ վստահուն. այլ մնընդ փախչի ՚ի
նմանէ։ Տապանակն ուխտի չինեալ էր ՚ի փայտէ
փրաքսին ծառոյ, այն է հայի ասացեալ ծառն. յորմէ
այնչափ զարհուրին օձք (որպէս ասէն բզմիք) մինչև
նաև ՚ի ստուերէ նորա ՚ի հեռուստ փախչիլ. ասէ

լնի ևս

և ես թէ առաւել յօժարին ի հուր արկանել զանձինս՝ քան մերձենալ ի նոյն։ Այլ թէ ի հովանւոյ այսր երկնային տաղանդակի փախչին դէպ, ասա որ ապաւինի և մնայ ընդ հովանեաւ պաշտպանութեանն՝ ոչ կարեն մերձենալ առ նա, այլ ստիպին փախչել ի նմանէ։ * Ասէին մեր անդր երբէք զառիւծ դոյզ, զընձոյն և խնդրել թէ զմ կլանիցէ։ (ա. պետ. է. 8։) Այսպէս ի կարդալ մեր զանունն մարիամայ սոսկայ և հալածի։ Այս թէ առիւծն ի ձայնէ խօսնակին և ի կատարից նորա սոսկայ. այնպէս և առիւծն ամենայն ի ձայնէ անուանն երկնային խօսնակին այսր ինքն մարիամայ՝ և ի ձայնել լոյս մեր առ նա յաղթեալ՝ սոսկայ, և ի կատարից պաշտպանութեանն նորա ահիւ հեռանայ։ Ներձին այնուհետեւ փխկ նոցա հրեշտակք, և խնամ բարի ցուցանեն առ մեզ ի պատիւ երեսաց նր. և եթէ բարկացել ևս իցեն ի վր մեր՝ հայելով ի պաշտպանութիւն նորա՝ զիջանին։ Յարտաքսել մարդոյն ի դրախտէ՝ հրեշտակք ևս զայրացել էին ի վր ազգի մարդկան, և բացեղէնն սրով վառեալ կային ընդդէմ նոյ. բայց երբէք եղան ի վր տապանակին՝ այլ յորժամ կարդացան ի սպասաւորուն իմանալի տապանակին մարիամայ սուրբ նշանկան. և ինքեանք հիանալով հայելին առ միմեանս, և տարածեալ ունէին զթևս իւրեանց ի պաշտպանել զպաշտօնեայս նր. (տես ի դիրս ելից։ իէ. 18 = 20։)

Այլ դիրն (ի գ. թագ. ը. 9.) ի պատմել անդ զհանգամանաց տապանակին ասէ՝ թէ ոչ դոյր ինչ ի նմ, բայց միայն տախտակք կտակարանացն։ Այսպէս և մանանայն, կամ սափորն մանանայիւ և գաւազանն ահարոնի. ուր ասեն ոմանք՝ թէ յետոյ եղան.

ծայլք թէ մերձ առ նմ կային, և ոչ թէ 'ի նմ. և յետոյ երեմիա մարգարէ զետեղեաց զնս 'ի նոյն, և թաքոյց. (Բ. մակ. Բ. 5.) Տախտակ կտակարանացն է բանն ած՝ որ եդաւ 'ի տապանակին մարբ-ամ. և յորժամ կարգեցաւ նա օգնական և պաշտպան մեր՝ եդ 'ի նմ ած և զմանանայն և զգաւազանն. զքաղցր մանանայն յօգնել մեզ, և զծորաւոր գաւազանն 'ի պաշտպանել զմեզ. (և թէպէտ գաւազանն է գործի վանողական, բայց քզի 'ի վանելն պաշտպանէ՝ օրինակի և 'ի պաշտպանութի.) Ապա որք միանգամ ուղիղ սրտիւ ապաւինին 'ի նա և հաւատարմութբ ծառայեն նմ, օգնէ նց և պաշտպանէ զնս. Ադոնիա և յովաբ ապաւինեցան 'ի տապանակն և սպանան. (Գ. թագ. Ա. 50. և Բ. 28.) զի ոչ եդին ի նա զյոյս իւրեանց, և ոչ մերձեցան 'ի նա ուղիղ սրտիւ. իսկ աբիաթար քհնյ թէպէտ և գտաւ արժանի մահու, բայց այնու տպնկաւ փըրկեցաւ, զի կրեաց զնա, և ծառայեաց նմ. Սատի ասաց ցնա սողոմոն. * այր մահու ես դու. այլ յաւուր յայս-
,, միկ ոչ սպանից զքեզ, զի կրեցեր զտապանակ ուխ-
,, տի ածյ. (Գ. թագ. Բ. 25.) ոչ ասէ՝ ներկայ գտար տապանակին՝ կամ կալար, այլ կրեցեր. զի այլք ևս ներկայ եղեն և աչօք ևս տեսին. այլ և ոզայ քհնյ, որ վն ոչ կրելոյ յուս իւր զտպնկն՝ և ուսով տանելոյ ընդ դաւթի, հարաւ յայ և մեռաւ. (Բ. թագ. Զ. 7.) Իսկ աբիաթար ուսով կրեաց, վնյ և յարժանի գտանիլն մահու՝ ազատեցաւ: Կրեա՛ և դու յուս կամաց քոց և 'ի սրտի քում զիմանալի տապանակն ածյ, և ապրեսցիս յաւուր մահու: Եթէ հեռանաս 'ի տապանակէ աստի, և կմ եթէ նա հեռասցի 'ի քէն՝ հեռանաս 'ի փրկութէ և կորնչիս. իսկ 'ի մերձենալն փրկիս: Հեղի քրբև լռեաւ զմեկ-

նել

նիլ տապանակին, անկաւ յետս և քեկաւ ոչն նոր և մեռաւ. (ա. Թագ. է. 18.) իսկ աբրահամ տեսեալ ՚ի մէնին գուշակման զմերձենալ տապանակին՝ ՚ի ձէյ, կուսին՝ անկաւ ՚ի վէր երեսաց. (ծնն. ԺԷ. 2.) նա կորուսանելով՝ յետս կործանեցաւ. սա դատնելով առաջի անկաւ. նա՝ զի պաշտպանն հեռացաւ, սա՝ զի ապաւէնն մերձեցաւ. ապա և ինքն կամելով ՚ի նոյն մերձենալ՝ անկաւ առաջի նր, և երկերեսպաշտ նիւ։

Ո՞ դժնչէր՝ զի ՚ի մերձենալ նր առ քեզ՝ ի ՚ի յոր դորել նր զքեզ ՚ի քարին՝ և ՚ի զդուշացուցանել ՚ի չարէն, մի անփոյթ լինիցիս, և կիս դուցե երբ արհամարհօղ երևեսցիս։ | ոչ զոր զոր պատմէ ձեզ գիրն. (ա. Թագ. է. 19.) յորժամ եհաս տապնկն ՚ի բեթսամիւս, տեսեչն նա բեթսամիւսացւոց, անփոյթ եղեն ՚ի յարգել. վայ եհաս ՚ի նոցն ՚ի ձեր յիսուն հազար և եօթանասուն։ | ոչ դարձեալ ՚ի գնալ տապտնակին առ փղշտացիս՝ յոչ պատուհասէ նոցն նա եհաս ձեզ նա և զնոսա. (ա. Թագ. է. 1. 6։) | ՚ըդ եթէ վ՚ա ստուերի և պատկերի ձեր կուսին այսոր վրէժխնդիր եղև ձեզ, քանի՞ ևս վ՚ա նր։ | ՚այս օրինակ ըն հակառակն ևս կարէ գնել առաջի. իբրպէս տապտնակն ՚ի հասանել անդ ՚ի բեթսամիւս՝ մերժեաց զչարսն, և ՚ի մտանելն ՚ի տաճար դագոնայ կործանեաց զդագոն, սոյնպէ ՚ի հայել ձեր կուսին ՚ի մեզ՝ կորուսանէ ՚ի մեզ զչարութիւնս և զպակասութիւնս և կործանէ զանձնասիրութիւն մեր։ Պօղ պլինիոս (՚ի գլ. է. գլ. 19.) թէ հողկըղզեացն բալեարայ օպանանէ զնաւ օձ. և հողկղզոյն դաքատայ և կլուսիեայ յատիրիկէ՝ թունաւորէ զկաբիսն ուռ՚ի մահ. և ըն հկնէին՝ հող քաղաքին պատնինու ողջացուցանէ զնա խոյուճածս. իսկ արդ

միթէ լուսաձեմ երկիրն ամենօրհնեալ չունիցի՞ զօ-
րութիւն սպանանելոյ զմեզ, և բժշկելոյ զխոցուածս
մեր: Այսմ իմն՝ զորս ցարդ խօսեցաք՝ արժան է
մեզ բարի յուսով ապաւինել յայնմիկ պաշտպան և
օգնական, և 'ի նա յանձն առնել զանձինս մեր,
մինչ յորժամ գտանիմք 'ի մեծամեծ վտանգս՝ ևս
և 'ի վտանգ մահու, զի ոչ մերժէ զմեզ: Սիսարա՝
'ի վտանգին 'ի մահ՝ ապաւինեցաւ 'ի յայէլ բայց
չարաչար մահու սպանաւ 'ի նմանէ (դատ. դ. 17:)
Համան՝ տեսեալ զինքն 'ի վտանգ մահու, անկաւ
յոտս եսթեր տիկնոջ, և խնդրեաց կեանս և ազա-
տութիւն. բայց փոխանակ կենաց մատնեցաւ 'ի
մահ դառն 'ի վր փայտի. (եսթեր. է. 7:) Իսկ
որ ապաւինի 'ի սուրբ կոյսն ևս և 'ի մահու՝ ապ-
րեսցի անտարակոյս, և գտցէ կեանս, և ար-
ժանասցի ևս և 'ի ժամ մահու գտանել զօգնութիւն
և զպաշտպանութիւն նորա, և ներկայութբ նորա
աւանդել զհոգի իւր առ ած: Տէրն մեր զերիս ժամս
կացեալ 'ի վր խաչին՝ խոնարհեցոյց զգլուխն առ
մր կոյսն. (ոպ ասէ ուգոն կարդինալ և այլք բզմք.)
և աւանդեաց զհոգին իւր 'ի ձեռս հօր՝ կամելով տալ
մեզ օրինակ, զի և մեք ապաւինելով 'ի մր կոյսն
յանձն արասցուք զկեանս մեր, և ներկայութբ նր
աւանդեսցուք զհոգիս մեր 'ի ձեռս նյ. և ազա-
տեալ յեռատև տառապանաց կենցաղոյս, յանցե-
լոյն ասեմ, և 'ի ներկայէն, և յապագայէն, ժա-
մանեսցուք 'ի հանգիստն յաւիտենական. ուր վայե-
լեսցուք զփառս ամենաբարի օգնականին, և ամե-
նազօր պաշտպանին մերոյ աներկեան ցնծութբ,
և ներկայութբ նր փառաւորեսցուք զհայր և զորդի
և զսբ հոգին յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

ՃԼԲ

'Ի վ՟ր սրբոյն Յովհաննու փայ՟տածաւոր ։

Ո՛ւ աշխէշատ գառաշանն. Եզեկ. Է. 10.

'Ի նկարագրութե՛ն աստեղաց երկնից զայլ և այլ նշանս նշմարեմք . յոմանս քը-նար , յոմանս գետ , յոմանս վիշապ , և յայլս այլ նշանք իբր վերտառութիւնք 'ի նշա-նակ որոշ դրից նո՛ր. ևս և 'ի ցոյց բնաւորութեց նո՛ց և հանգամանաց նոցին։ 'Ի վ՟ր երկրի ևս զնոյն տե-սանեմք 'ի քղ՟քական կարգի. ո՛ղ ահա յապարանս մեծամեծաց և 'ի ճակատ գրանց նո՛ց պատուով կանգ-նին և փառօք պահին նշանք իւրեանց . դարձեալ և մակագրութիք իբր գրօշակք ազնուականութե իւրեանց, կամ իշխանութեն զոր ունին. նաև դրը-օշակք և տիպք 'ի յաղթարարութե զանազան գոր-ծոց՝ որք երևեցան 'ի նո ։ 'Ի ռուսիկ 'ի ճակատ ապա-րանից կայսերացն կանգնեալ կայ արծիւ երկգըլ-խեան . 'ի վենետիկեցւոցն առիւծ թևաւոր . 'ի գաղղիացւոցն երեք շուշանք 'ի մի փունջ . 'ի փլան-դրացւոցն կամ Ֆիանտրացւոցն եօթն գաւազանք կապեալք 'ի մի . ('ի ցուցանել թէ 'ի կալ եօթնեակ իշխանութե նո՛ց միաբան՝ մնան անխորտակելի ։)

 Այն

Սոյն այս և յեկեղեցական կարգի պահի, մանաւանդ՝ի պատկերս. աւասիկ՝ի պատկեր մովսէսի նկարի տախտակ կտակարանացդ՝ի ձեռին. ՚ի պատկեր պետրոսի երկու բանալիք՝ի ձեռին. ՚ի պատկեր ղուկասու եզն. ՚ի պատկեր անտոնի Ճգնաւորի հուր և զանգակ. ՚ի պատկեր օգոստինոսի սիրտ վառեալ. ՚ի պատկեր լաւրենտիոսի կասկարայ. և ՚ի պատկեր կատարինեայ կուսի անուն. ըստ սովին և յայլս։ Օ՚ինչ ապա՚ի վերատառուածն՝ որոյն յովսեփայ ՚ածաՀօր. զարմանալի ինն տեսանեմք. դաւաճան ծաղկեալ՝ի ձեռին. արդարև նշան մեծ և դրօշակ գեղեցիկ. իսկ թէ զինչ նշանակիցէ այս, և առ ինչ խորհուրդ կարդեալ իցէ՝ արժան է առաջի առնել աստ սակաւուք։ Ասի նշանակուածն իրացն՝ այս նշան հայի յեղեամն. ըստ որում ասի՝ թէ գաւազան նր ծաղկեցաւ՝ի պսակիչն ըստ ՚ձեռ կուսին. այլ թէ զիարդ՝ հայեսցուք՝ի պատմութի նր, ուր աւանդի թէ յետ կալոյ ՚ձեռ կուսին՝ի տաճարի ՚ն զամս մետասան, ՚ի լքանալ ջրերքտասան ամաց նր՝ (ոպ ասացաք՝ի Հառն ընծայման,) առին զնա՚ի տաճարէ անտի ծնօղք նր։ Ն՚ւ՚ի կամիլ նց տալ զնա առն՚՚՚ի տնօրինմանէ ՚ն ոչ ոք համարձակեցաւ առնուլ զնա. զի տեսանէին զնա կնքեալ կուսուք՚ի հոգւոյն ՚ձեռ։ Ն՚ւ թէպէտ նք կինքեանս ոչ խորհէին զայս, և ոչ իսկ կարէին խորհիլ, բայց զի հոգին ՚ձեռ այսպէս գիտէր՝ այսպէս լինել տնօրինէր։ ՚Ն՚ սոյն ակնարկէ լուկեասայեայ՝ նմանեցուցանէ զՀոգի կոյսն Թղթոյ կնքելոյ. * զոր իբրև տայցէն ասէ ,, ՚ծայր մի գրագետ, և ասիցէն ընթերցիր զայդ, ,, և ասիցէ՝ ոչ կարեմ ընթեռնուլ, զի կնքէ՚ էն ‖ . (եսայ. իԹ. ԱԱ.) ՚Ն՚ զի այս քան այսպէս ասացեալ իցէ յայնմանէ՝ որ կարէր առնուլ զՀոգի կոյսն, այլ զի այս-

այսպէս եւ առնել հոգին ոք․ իբր զի ոչ զոք հա-
մարձակեցոյց առնուլ զնա 'ի կնութիւն․ զի որք առ-
նուլ կարէին զնա՝ գիտէին զդպրուհի, եւ կարէին
ընթեռնուլ՝ փակելով եւ խախտելով զկնիք թղթոյն․
բայց քանզի հոգին ոք ոչ կամէր՝ թէ քակտեսցի եւ
ընթերցեալ լիցի, զի թէ խախտեսցի 'ի կուսութենէ՝
ոչ ումեք թոյլ եւ առնուլ զնա ։ Եւ գիտ այս զմի
միայն ոք հայրն յովսէփ, որ ոչ գիտէր զդպրուհին եւ
ոչ եւս ընթեռնուլ․ զի ամենեւին կոյս էր, եւ ոչ կա-
րէր քակտել 'ի կուսութենէ իւրմէ կամ քակտել
զկնաուսն այլոյ․ (Եսայ․ իթ․ 12․) վասն հրամայեաց
հոգին ոք, զի թէ պատշաճեցոյց՝ զի նմա տացի ոք
կոյսն․ * 'ի տնէ պատշաճի կին առն ‖․ (առակ․ ժթ․
14 ։) Որ իբրեւ էառ երանելին՝ ամենեւին ան-
խախտ եւ անարատ պահեաց զնա, ասելով․ * ոչ գի-
,, տեմ զդպրուհի ‖․ (Եսայ․ իթ․ 12 ։) Այսմ ճշմար-
տութեան վկայ եղեւ այն՝ զի ծաղկեցաւ գաւազան
նորա․ ոչ աւանդութիւն է 'ի մէջ եկեղեցւոյ․ այլ թէ
զիարդ ծանիր․ զի ըստ ասելոյ ոմանց՝ գրի յայտնա-
ւորս (յապրիլի է․) թէ սովորուն էր, * զի կու-
,, սանք կային 'ի տաճարն եւ սնանէին անդ թուով
,, երկոտասան․ եւ 'ի լնուլ չորեքտասան ամաց նց,
,, արանց տային զնս․ եւ մին 'ի նցէ եղեւ ոք կոյսն
,, մարիամ չորեքտասանամեայ․ վասն յղեալ կոչե-
,, ցին քհնյքն երկոտասան արս ամուրիս տալ 'ի նմ
,, զկուսանն 'ի կնութիւն ։ Եւ իբրեւ եկին, առեալ
,, քահանայից զգաւազանս արանցն՝ եդին 'ի խո-
,, րան տաճարին․ եւ միոյ միոյկուսանացն հրամայե-
,, ցին մտանել 'ի խորանն՝ եւ առնուլ զգաւազան մի՝
,, եւ տալ արտաքս․ նոյնպ եւ ոք կոյսն մարիամ եմուտ
,, էառ գաւազան մի, եւ այն հանդիպեցաւ յովսեփայ․‖
Կոր յաւելուն այլք՝ թէ անդէն ծաղկեցաւ գաւա-

զանն

ղանն այն. Վնյ ամուսնացուցին զսբ կոյսն է յով-
սեփայ։ Յայլոց ևս այլազգ պատմի այսպ յոմանց՝ թէ
'ի հասանել ժբյ կուսին 'ի մետասաներորդ ամ հա-
սակի՝ քահանայք տաճարին, ընդ որս և սնուցիչք
նր և ծնօղք տեսեալ 'ի նմա զգերազանց սրբութի
անհամեմատ մահկանացուաց, ևս և զպանծալի ի-
մաստութի ածային, խորհեցին՝ թէ արդեօք է որ-
պիսում արժանաւորի պարտ իցէ ամուսնացուցա-
նել զնա։ Կոչեցին ապա 'ի տաճար ան զչափա-
հաս մանկունս, և ետուն 'ի ձեռս իւրաքանչիւրոց
'ի նցէ մի մի գաւազան. և աղօթս առնելով սպասէ-
ին տեսանել զսքանչելիս առ յնյ։ Եւ ահա անդէն
ծաղկեցաւ գաւազանն՝ որ կայր 'ի ձեռս յովսե-
փայ։ Զայս տեսեալ նց՝ զարմացան և յերկիւղ
ըմբռնեցան. և շարժեցեալ յերկնային ազդեցուէ խօ-
սեցան զսբ կոյսն է երջն յովսեփայ. և յետ երից
ամաց պսակեցին զնա է նմա։ Յոմանց պատմի՝ թէ
'ի կամիլ ծնողաց ժբյ կուսին ամուսնացուցանել
զնա, տեսեալ՝ թէ նա ոչ կամի ամուսնանալ՝ ազդ-
արարին քհնյից տաճարին. և նք ուխտ եդին՝ զի
եթէ երևեսցի 'ի տաճարի 'ի վր ուրուք նշան սքան-
չելեաց՝ ամուսնացուսցեն է նմ, ապա թէ ոչ՝ թոյլ
տացեն նմ մնալ առ ժմկ մի 'ի կուսութեն։ Ի ժո-
ղովել ապա ժողովրդոց 'ի տաճար ան՝ տեսին՝ զի
ծաղկեցաւ գաւազանն երջն յովսեփայ, և երևեցաւ
ևս շնորհքն այ 'ի վր գլխոյ նր։ Ընդ որ սքանչա-
ցեալ քահանայից, սա է արժանի փեսայանալոյ է
մարիամու կուսին ասելով՝ ամուսնացուցին զնա է
նմ։ Յայլոց այսչափ ինչ համառօտիւ պատմի՝ թէ
'ի պսակիլ ժբյ կուսին է երջն յովսեփայ՝ 'ի պսակման
անդ ծաղկեցաւ կուսուե գաւազանն յովսեփայ ա-
ռաջի քահանայից և ժողովրդոց. ընդ որ հիացան

ամքն

ամքն։ Ասացի կուսութիւնը. զի առանց նրանք գոծակցութեան, և առանց հնութեան եւ զծաղկի, ցուցանել թէ ինքն կոյս մնալով՝ հանդերձեալ է ընծայել ծի զծաղկին անմահութիւնն զյն՝ի կուսական արգանդէ մարիամու կուսին։ Ասա այս ասի լինել նշանակութիւն այն՝ ըստ որոյ ոչ յովսէփ նկարի ծաղկեայ գաւազանաւ։ Իսկ ըստ խորհրդոյն այս ծաղկեալ գաւազան նշանակէ զնա ինքն զնրն յովսէփ ըստ ընդրից. մի՝ ըստ փոխաբերական տեսութեան. երկիր՝ ըստ վիճակի աշխատականութեան. երիր՝ ըստ բանի քարոզականութեան. չորիր՝ ըստ գերազանց իմն վսեմութեան։ Ասա՝ զինն խորհուրդն՝ որ ըստ փոխաբերական տեսութեան, ցուցանէ զծաղկիլ ոչխն յովսէփայ կուսութիւնը, այլ զպատակիլն նր կուսութիւնն ընդ ոչխ կուսին. ըստ որում ինքն գոլով գաւազան բուսեալ յարմատոյն յեսսէայ՝ կուսութիւն ծաղկեցաւ՝ այլ պտղակեցաւ ընդ ոչխ կուսին. և յինքեան կոյս գոլով՝ մնաց ընդ նմ կոյս. գիտելով եւս՝ թէ ոչ երբեք կորուսանելոց է կուսութիւն իւր. ապա թէ ոչ՝ ոչ ամուսնանայր ընդ նմ. զի գիտէր և Ճանաչէր՝ թէ ընդ որում ամուսնանայ՝ մնալոց է անխախտ՝ի կուսութեան. ոչ ցուցանեն բանք ոչխ կուսին. (զորմէ տես՝ի Ճառն ընծայման. Հատ. ը։)

Զկին խորհուրդ ծաղկեալ գաւազանին՝ որ ըստ ազնուականութեան՝ ցուցանէ զազնուատոհմութիւն ոչխն յովսեփայ՝ի գերազոյն վիճակին։ Զերտաւութիւնք և մակագրութիւնք այլոց՝ ցուցանեն զազնուականութեան նոցա՝ քայց՝ի ստորին կարգի. զի ոմանք նախ՝ բեալ և եգեալ՝ի վեր դրան ժեծի իշխանին, ցուցանէ զազնուատոհմութիւն նր զստորին՝ այ զլինելն նորուն՝ի տանէ ոմանց. որ ստորին իմն է քան զլինելն՝ի թագաւորական զարմէ։ Իսկ ծաղկեալ գաւազանն ցուցանէ ատ զնեղբին ազնուատոհմութիւն

ոչխն

Ձըյն յովսեփայ. Ես որուհ նա ինքն իբրև գաւա-
զան շաւաւիղէ գեղեցիկ ինն բուսաւ յարեւնէ աղ-
նուհատոհմից և՚ի Թագաւորազանց, և նովին աղ-
նուհատոհմութիւն ծաղկեցաւ. մինչև եհաս յաղա-
տականութիւն լինելոյ հայր որդւոյն ոյ և փեսայ
ուծամոր: Զթիւ կամիս հաւաստեաւ իմանալ զայս
աղնուհատոհմութիւն Ձըյն յովսեփայ՝ ընթերցիր զա-
ւաջին գլուխ աւետարանին մատթէի. ուր աղգա-
բանուհ նր յերրեակ չորեքտասանից շարունակի.
՚ի յածամերձ նահապետացդ, ՚ի փառաւոր Թա-
գաւորացդ, և ս և յերջանկապուշակ մարգարէից.
Ոչերն մեր՚ի կամիլն զարձուցանել զՁ՚ի հաւատս՝
այլ ընտրեաց զարս աղնուհատոհմն հին իմաստուհնս, այլ
գիանարգս և զանտոհմս. զի մի իմաստութիւն և աղնը-
ուհութիւն նոյ ընծայեսցին այն գործք՝ զորս գործելոց եր
՚ի ձեռն նոյ. (ա. կոր. ա. 12 = 30:) Այլ ոչ վայե-
լուչ համարեցաւ ծագիլ յանտոհմ աղգէ. նաղի
անհնարելի ինն երևի Թէ հայրն երկնաւոր յանսահ-
մանն աղնուհութիւն գոլով՝ կամեցեալ լոյծ յանձնել
զիրածին իւր՚ի ձեռս այնպիսւոյ՝ որ չլոյծ ծագեալ
յաղնիւ զարմէ՝ Զդ աղնուհատոհմութիւնըն յովսեփայ
յայտնի ցուցանի անտի՝ զի էջ՚ի դաւթայ Թգէն. և
զայս վկայեաց նախ հրեշտակն՝ կոչեալ զնա * որդի
„ դաւթի ‖. (մատ. ա. 20:) Ա կայեաց և աւետա-
րանիչն ղուկաս (բ. 4.) յասելն՝ Թէ էր նա *՚ի տա-
„ նէ և յազգէ դաւթի ‖. ուր ասէ բեռնարդոս.
ահա * Ձիմարտիւ՚ի տանէ դաւթի, Ձիմարտիւ՚ի
„ Թգէնէն զարմէ էջ այրն այն յովսէփ ‖: Ա կա-
տէ աստ ոսկեբերան (՚ի մեկն. մատ. ա.) զայն
Թէ յովսէփ ոչ միայն ասի՚ի տանէ, այլև յազգէ
դաւթի. և այսմ հետևեցուցանէ, ուրեմն ասէ ոչ
Թէ՚ր լինի տարակուսիլ՝ Թէ նա Ձիմարտիւ՚ի Թա-

գա-

դաւորական զարմէ դաւթի առէք իւրեւ զծագումն։
* քեզմէ եղիցին ասէ՝ ի ցեղէ ազգին յուդայ, բայց ոչ
„ ամէն՝ ի դաւթայ ընկալան զծագումն։ զայս մի
„ ասասցես (ասէ) աստ։ աւասիկ կանխէ աւետա-
„ րանիչն, և խոպան տարագրէ զայս տարակոյս
ս քո, ՚ի հաստատեալն՝ թէ ոչ միայն ՚ի տանէ։
„ այլև յազգէ դաւթի էր յովսէփ ։

Այլ այս ցուցանի և յօրինացն։ ուր սահմանէր էր, զի ի բեթսայիդա և հարան իւրեանց՚ինոյն ցեղէ։ (Թուոց. լէ. 7։) Եւ այս վկայու ըն հաստատեալոյ ումանց, եթէ ոչ պարտաւորէր զՅոսէփ, բայց անչափ պարտաւորէր զայնոսիկ աղջկունս՝ որք՚ի պակասիլ արու զաւակի տանն՝ յաջորդէին՚ի ժառանգութիւն հօրն։ զի մի՚ ժառանգութիւնն այն անցանիցէ՚ի ձեռն ամուսնոյ առ այլ ցեղ։ Եւ զդէպ յայտ է թէ յամուսնանալ ՚ի նոյ կուսին՝ յովակիմ ոչ ունէր զարու զաւակ։ (ինչպէս թէ ըստ յայսմաւուրաց յատկի. է. մեռեալ էր յայնժամ յովակիմ.) ապա առ՚ի ըն օրինացն ամուսնանալ՚ի՚ն յովսեփայ ընդ նմա, պարտ էր լինել յայնմ աղգէ՝ յորմէ էր նոր կոյսն։ ՚ի յազգէ և՚ի տանէ դաւթի։ ոպէ ցուցեալ է մեր՚ի Ճառի ծննդն դեսպ՚ի կուսին։ Եւ զարձեալ՝ յայտ է թէ քահանայն մեր ծագեցաւ՚ի տանէ դաւթի, և կոչեցաւ որդի դաւթի։ ըստ զոր առաջ հրեշտակն։ * տայէ նմա տէր „ աստ զաթոռն դաւթի հօր նորա ։ (ղուկ. ա. 32։) Ո այս ծանեան և իշխանք, մինչև առել՝ * ոչ գիրք „ ասեն՝ եթէ՚ի զաւակէ դաւթի, և՚ի բեթղեհեմ „ գեղջէ ուր դաւիթն էր գալոց է քան ։ (յովհ. է. 42։) Ո՚. յանդ հաստարէին և ժողովուրդք, և ասէին։ * միթէ սա՞ իցէ քան որդի դաւթի ։ (մատ. ժբ. 23։) Ո այս և կոյրք տեսին։ որոց միոն աղաղակէր առ նա՝։ * յո՛ որդի դաւթի ողորմեա՛ ինձ ։ (ղուկ. ժը. 38.)

38.) և այլք պնդէին. *ողորմեա՛ց մեզ որդի դաւ-
,, թի||. (Մատ. Թ. 27.) Արդ ՚ի դնել ճշմարտիւ
թէ յո՛ էր որդի դաւթի, հարկ լինի ասել, թէ ո՛րն
յովսէփ ևս իցէ որդի դաւթի. զի յորմէ ցեղէ էր
յովսէփ՝ յայնմ ցեղէ էր յո՛. և անդրադարձեալ՝
յորմէ՛ ցեղէ էր յո՛ յայնմ ցեղէ էր յովսէփ. ուստի
և նոյն ազգաբանութի է երկոցունց. և այնչափ հաս-
տատուն է այս ճշմարտութիւն, մինչև հաստա-
տել բազմաց, Է որս և բեռնարտինոսի սենաց-
ւոյ, թէ ո՛րն յովսէփ եղև օրինաւոր յաջորդ և
արժանաւոր ժառանգ թագաւորութեն դաւթի.
յորմէ յայտնի ցուցանի ազնուատոհմութի նր :
Ասիցէ ոք թերևս. եթէ այդ բան զօրէր, ապա ամ՟ք
կարէին պարծիլ՝ թէ ազնուատոհմ իցեն. զի ամ՟քն
յադամայ ունին զծագումն, և սակայն ոչ ճշմարտի
այդ յամենին : Ո այս խնդիր շարժեաց երբեմն բա-
նաստեղծ ոմն ՚ի հնոց՝ յասելն. *թէ բոլորից՝ հայր
,, է ադամ՝ խոկեալ մայր, միօրինակ էէր բնաւք՝
,, չէին հաւասարք||: Դիւրաւ լուծանի այս առարկութի
յասելն, թէ որդիք ադամայ ոչ միայն իցեն ՚ի նմէ
զի բոլորք ՚ի նմէ անկան կարեօք և ախտիւք իւրեանց
յառաջին ազնուականութէ, և ծնան զորդիս ա-
նարգս. ուստի պնդէ նա ինքն նախայիշեալ բա-
նաստեղծ ասելով. *մարդիկ ախտիւք՝ վատ ծնա-
,, նին, նաև անարգ, այլ զօրութիւնք՝ և քաջ սնունդք
,, տան նր յարգ||:
Վ՟ այսր պատճառի ՚ի սկզբանէ անտի Ճի ոմանք
յորդւոց մրդկան եղեն ազնուականք, և ոմանք ա-
նարգք : Առաւել յորդւոց անտի ադամայ աբէլ և
սէթ եղեն ազնիւ, զի պահեցին զազնուականու-
թի իւրեանց. իսկ կայեն իւրովք ախտիւք անկա-
յայնմ ազնուականութէ, և եղև անարգ և անտոհմ:

Յետ

Յետ ջրհեղեղին յորդւոց Նոյի յաբեթ և սեմ ժառանգեն զազնուականութի հօրն՝ պահեցին զնոյն, և զարգարեցին ևս. իսկ քամ վ՛ս անիրաւութեն՝ զոր արար, անկաւ յազնուականութե անտի՝ և եղև ծառայ եղբարց իւրոց. (Ծնն. Թ. 25.) սոյնպ տեսցես և յայլս ։ Արդ հայեցեալ յազգաբանութիւն որչն յովսեփայ, տեսանեմք զի տոհմ նր իջանէ յադամայ՝ ազնուականութը. վասն զի յովսէփ էջ յադամայ ոչ 'ի ձեռն կայենի՝ որ անարգ գտաւ, այլ 'ի ձեռն սեթայ որ յարգոյ ցուցաւ ։ Իջ 'ի նոյէ՝ ոչ 'ի ձեռն քամայ՝ որ անիծաւ և անպիտանացաւ, այլ 'ի ձեռն սեմայ, որ ազնիւ գտաւ ։ Իջ յաբրահամէ՝ ոչ 'ի ձեռն որդւոյ աղախնոյ՝ այլ 'ի ձեռն որդւոյ ազատի ։ Իջ յիսահակայ՝ ոչ 'ի ձեռն եսաւայ՝ որ վաճառեաց զազնուութի իւր, այլ 'ի ձեռն յակոբայ՝ որ օրհնեցաւ 'ի հօրէ իւրմէ ։ Իջ 'ի յակոբայ ոչ 'ի ձեռն ռուբենի անդրանկան նր՝ որ խոտան գտաւ, այլ 'ի ձեռն յուդայ, որ իբրև առիւծ հզօր ցուցաւ. յորմէ ծագեցաւ տունն դաւթի ։ Իսկ յետոյ էջ 'ի դաւթէ ոչ 'ի ձեռն ամնոնայ անդրանկանն, որ պիղծ ցուցաւ և սպանաւ, այլ 'ի ձեռն սողոմոնի, զոր նախ ինքն ած թագաւորեցոյց. և ահա յայնմ սողոմոնեան տոհմէ ուղիղ էջ որն յովսէփ. յորմէ էջ կուսութե թագաւորն թգւրաց յս քս ։

Յաստացելոցս յայտնի ցուցանի թէ քանի ազնուատոհմ էր յովսէփ ազնուականութեամբ իջեալ յազնուականաց. և ահա այս է երկրորդ խորհրրդական տեսութիւն ծաղկեալ գաւազանի նորա ։ Իսկ թէպէտ որպէս և տեսանի՝ որն յովսէփ չէր մեծատուն, այլ հիւսն (այս տիւրկեր) բնակեալ 'ի նազարէթ. բայց այս ոչ ներհակի ազնուատոհ-

մու-

մուԹԵ նէր. մանաւանդ ԹԷ պանծալի ևս կացու-
ցանէ. ըստ որում ամէն մեր որ յանհունս մեծատուն-
էր՝ աղքատուԵ ձանապարհաւ եկն յԱ, և աղքա-
տուԹԵ կամեցաւ կեալ՝ առ ՚ի փարԹամն առնել
զմեզ հոգևոր բարեօք, և երկնային մեծուԹԵ։
Այլեդ խորհուրդն առաջի դնի ըստ բարոյականուԵ, և
հայի յառաքինուԵիս վարուց ՚ըզյն յովսեփայ. զորս
՚ի մի բան բովանդակէ առետարանիչն՝ կոչելով զնա
արդար. ըստ. (մատ. ա. 19.) * և յովսէփ այր նէր
,, քանզի արդար էր ‖. ոչ կոչի աստ արդար ՚ի միայ-
նոյ առաքինուԹԵ տեսակաբար արդարուԵ, այլ
յաւնմ արդարուԵ՝ որ փակէ յինքեան զամ առա-
քինուԵիս, ոմն ասեն առհասարակ ամ մեկնիչք, ըստ որ
և ՚ըզն Հերոնիմոս յատէլն. * յովսէփ արդար կոչի
,, վ՚ր լիագոյն ժառանգուԹԵ ամ առաքինուԵից ‖։
ԱյնԹԷ ՚ի ժառանգուԵ ածային առաքինուԵց հատա-
տոյ՝ յուսոյ և սիրոյ, և եԹԷ ՚ի ժառանգուԵ բա-
րոյական առաքինուԹԵց, խոհեմուԹԵ, արդա-
րուԹԵ, արիուԹԵան և ողջախոհուԹԵան որովք

ծաղկեցաւ ։

Ո՛ի որովհետև ընտրեՂ էր զնա ամենաՀոգ երրոր-
դուԵն յաւնսիսկ պաշտօն՝ ՚ըզ զոր գերագոյն ոչ կա-
րէ լինիլ յետ պաշտաման Հոգւոյն, արժան էր
զարդարել զնա ամ առաքինուԹԵք. ըստ որոյ հայրն
ածՀ ծաղկեցոյց զնա հաւատով. որդեն ծաղկեցոյց
զնա յուսով. Հոգին Հոգ ծաղկեցոյց զնա գերազանց
սիրով. և նոյն իսկ հաձուի ածուԵն վայելչացոյց և
կատարեալ զարդուծեաց զնա այլովք ևս առաքինու-
ԹԵք. մինչև վերացուցանել զնա յարժանաւոր-
ուԵուն լինել նոյ հայր որդւոյն ամ և փեսայ մեր նորա
Հաւատաք նէր սքանչելի քարոզի յայն՝ զի աներիկայ
Հաւատոյ՝ ԹԷ ածՀ է՝ որ չղացեալն է յարդանդէ

կու-

կուսին։ Ղբիկ տեսաներ զնա կոյսն, և հաւատայր թէ նա կոյս մնալով յղացեալ ունի յինքեան զնա։ Ի հոգեկինաց կարգի տեսաներ զնա, և յղացեալն յարդանդի նորա իբր այ երկիրպագաներ։ Մուսին իւր Ջանաչեր զնա, և ածամայր լինիլ ոչ տարակուսեր։ Յոյս նոր ընդ հաւատոյ նորին հաստատեալ կայր ի նմ. որով ակնուներ տեսանել զՔրիստոս Թի այ աւ ազգս մարդկան ընդ քաջմասպատիկ գուշակութեց մարգարէից. զորս և տեսաներ կատարել ընդ կարգի։ Ակր նր առաւել գտաւ առ ածծ քան զնամին, ի վեր առեալ զսեր նրոյ կուսին։

Ըստ այսոցիկ ածծային առաքինութեց՝ յորդէին ի նմա և զեղմունք բարոյական առաքինութեց, և առաւել ևս առաքինութի կուսութեն. զի ընդ կուսի պսակելով մնայր կոյս. որպէս ասացաք ի վերոյ. (տես և ի Ճառն. ՟ը. հատ. ՟ը։) Ըստ ասմծագիտիկք առաքինութեց՝ ըզյն յովսեփայ արմատացեալ և հաստատեալ էին ի հնարս՝ զորս զեղեալ էր և զեղոյր ի նա հոգին ըզ. զի որովհետև կարգեալ զնա ամուսին այնը՝ որ լի էր հնարօք, պատշաճ էր և զնա լի կացուցանել հնարօք. զի լիցի յարմար, և ունելոյն նմանութի ինչ ընդ նմ իբր զնմանութի փեսային և հարսին։ Ըստ ե ահա եղեդ խորհրդական առաքինութի ծաղկեալ գաւազանի, որ առնեալ լինի ի ձեռս ըզյն յովսեփայ։ Ընդ խորհուրդ այսր ծաղկեալ գաւազանի գերազանցութ ինն ցուցանի՝ Թէ ըզյն յովսեփայ էին երկոքին ծաղիկքն բղխեալ յարմատոյն յեսսեայ, այր ե յն քն, և ըզ կոյսն մարիամ յն իբր որդի, և ըզ կոյսն իբր հարսն։ Ո ոսա ետ ըզյն յովսեփայ հայրն երկնաւոր խոսել առ նա բերանով հրեշտակի. * առ զմանուկդ և զմայր իւր։ (մատ. ՟ը. 13. և 20։) Ըստ առնուլս Թէպետ ցուցա-

ցանէր փոխադրել զնա 'ի տեղի ապահովի, բայց բան-
յանձնարարութեան ցուցանէր՝ թէ տայ նմա զնա. որպէս
թէ ասացեալ էր. ահա զսոսա քեզ, և որք լիցին քեզ
նշան ազնուութեան և մեծութեան, բարձրութեան և փառաւո-
րութեան։ Զինչ է զայս նշան բարձրագոյն՝ ունիլ իւր
զորդին քո և զմայրն քո. զինչ է զայս նշան փառա-
ւորագոյն՝ ունիլ առ ինքն զԱստուծոյ որդին, և զԱստուածամայրն.
զինչ է զայս նշան մեծագոյն՝ ունիլ 'ի ձեռին զգանձն
անմահութեան, և զգանձարանն նորին. զինչ է զայս նշան
ազնուագոյն՝ լինիլ հայր Քրիստոսի և փեսայ մօր նորա։
Որինչ նշան և ունիցին այլք՝ ոչինչ իմիք կարէ
հաւասարիլ այսմ. եթէ լուսնի իցէ և եթէ արուսե-
կի, եթէ հրոյ իցէ և եթէ ջրոյ, եթէ առիւծու ի-
ցէ և եթէ արծուոյ, եթէ ծաղկան իցէ և եթէ
ծառոյ, որինչ և այլ նշանք իցեն՝ նուազ իմն ցու-
ցանեն. զի այն նշանք ոչ են Աստուած, և ոչ մայր Աստուծոյ. իսկ
նշանք սրբոյն Յովսեփայ՝ Քրիստոս Աստուած, և կոյս Աստուածամայր.
մին իբր որդի՝ և միւսն իբր հարսն. վասն որոյ և նոքիմբք
նկարի հասարակօրէն պատկեր նորա հանդերձ ծաղ-
կեայ գաւազանաւ՝ 'ի ցուցանել թէ երկաքանչիւրն
եւս են նորա, և նշանք նորին։ Կամելով ապա և մեր
ցուցանել զգերազանցութիւն սրբոյն Յովսեփայ՝ զերկուս
զայսոսիկ դիցուք աստ առաջի յերկուս հատուա-
ծս. 'ի միումն յայտ առնելով զգերազանցութիւն
նորա 'ի լինելոյ նորա հայր որդւոյն Աստուծոյ, և 'ի միւ-
սումն յայտ առնելով զնոյն 'ի լինելոյ նորա փեսայ
մօրն Աստուծոյ.

ՀԱՏՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ.

Գերազանցութիւն որքն յոլովեցաւ 'ի լինելոյ նր հայր որդւոյն այ ։

ա. Օ գերազանցութիւն որքն յոլովեցաւ մարթ էր ցուցանել 'ի բզմ գլխոց . զոր յերեւելի և 'ի պայծառափայլ ազանց, 'ի նահապետաց սուրբ և 'ի մարգարէից, 'ի թագաւորաց և յիշխանաւորաց՝ յորոց էջ, որպ ասացաք 'ի վերոյ 'ի յառաջաբանութեն . յառաւելուն շնորհաց հոգւոյն սրբոյ՝ որով լիացաւ . յիմաստութ և յերկնային պարգևաց՝ որովք ճոխացաւ . 'ի հրաշալի և 'ի պանծալի առաքինութեանց՝ որովք փայլեցաւ . և յայլ եւս բազմապատիկ կատարելութեանց՝ որովք մեծացաւ ։ Բայց թողեալ զայս ամ՝ ձեռն արկից 'ի սմին հատուածի յայն միայն՝ զի սահմանեցաւ լինել հայր որդւոյն այ ։ Քանզի սաբեղղիոս՝ թէ երեւելի ճարտարաբան ոմն կամելով յօրինել գովասանութիւն 'ի վերայ փիլիպպոսի արքայի մակեդոնացւոց՝ զսկիզբն և զարմատ գովութեանն եառ 'ի միջէ սատի . այն թէ՝ նա իցէ հայր մեծին աղեքսանդրի . ուստի խօսելով 'ի դէմս նորա՝ ասէ . * զայս
,, միայն ասել բաւական է . ունիս որդի զաղեք
,, սանդր ։ Կարէր սա զայլ բազում նիւթս գտանել յայլևայլ գլխոց, 'ի պանծալի ազգաբանութէ նախնեաց նր՝ յորոց իջեալ էր . 'ի թագաւորական պատուոյ նր, որով փառաւորեալ էր . 'ի վեհանձնութէ նր՝ որով վսեմացեալ էր . 'ի բարեմասնութէ նորա՝ որով երջանկացեալ էր . 'ի յաղթութէ գան

ձուլն՝ որով փարթամացեալեր : Այրել և յայլբաղ-
մոգիսն կատարելուն նը ձեռն արկանել . բայց
պահիւ զանց արարեալ՝ միայն զհայր լինիլ նը աղեք-
սանդրի մեծի առաջի արար ասելով . * զայս միայն
ասել բաւական է ‖ : Ա՛ստ ամին և ես մատեայց՝ի
բարձրացուցանել զգերազանցուն՝ Յովսէփայ՝ի
գերապանծ արժանապատուէն անտի՝ որով կար-
գեցաւ լինիլ հայր՝ ոչ եթէ երկրաւոր թագին՝ այլ
թագին թագեաց. զի այս պատիւ նը այնչափ գերա-
զանց է և փառաւոր , մինչև բաւական լինիլ զնա
գովասանուիս նը լինքն բովանդակել . ըստ որոյ կա-
րեմք ասել առ նա . * զայս միայն ասել բաւական է՝
„ զի ունիս որդի զյ՞ ‖. և կոչիս հայր նը : Ա՛նդր սա
միայն գոյաւ յարանց կարգի՝ որ զառաջինն ետես
զնա՝ի մարմնի իբրև հայր, ոչ՝ըստ կոյսն իբրև մայր:
Ո՛ր ինչ ունին այլ՝ըզք՝ ունի և ըստն յովսէփ . իսկ
այսու պատճառ՝ որով ասի հայր յոր՝ գեր՝ի վերոյ
գտանի՛ք զնմանին զնա : Ա՛յ և հոգին՝ըզ զայս ևեթ
առաջի արար՝ի կոչելն զնա բերանով աւետարան-
չաց՝ հայր յոր՝ : Ա՛կարիչք զարմանալի լինն գործեն
յարհեստի իւրեանց . զի զո՛ և իցէ մեծաշէն կեր-
տուճած և բարձրամարմին հասակ՝ի փոքրու մասին
թղթոյ և կամ կտաւոյ սակաւու լինն նկարու պար-
փակեն . սոյնպէս և աշխարհագիրք զբովանդակ զան-
գուճած տիեզերիս՝ի մի երես թղթոյ ստուերագրուի՛ք
յանդիման առնեն : Ա՛յլ՝ին այսու զարմանալի ար-
հեստիւ վարեցաւ հոգին՝ըզ՝ի վե՛ր սրբոյն յովսէ-
փայ . զի զնա՛մ կատարելուէս և զգերազանցուելիս
նը՝ ՛ի համառօտագոյն բան նկարեաց . և զնմին
բովանդակեաց՝ի հայրուելենը՝ յանուանելն զնա
հայր յոր՝ ՛ի բե՛ղմ տեղիս աւետարանին , ևս և՝ի
բերանոյ հարսին նորա յասել նորուն առ յո՛ .

* հայր

* Հայր քո և ես ‖ . (ղուկ. ը. 48.) Նիւթ աչայ մարդոյ փոքր է քան զքանակուն սիսեան և ոլեռան. սակայն տեսողական զօրութիւն հոգւոյն զմեծամեծ մարմնաւոր իրս դիւրին ինն ներկայացուցմամբ պատկերէ ՚ի նմին. զլուսին, զարեգակն, զերկինս և զքաղաքս, զաշտարակս և զնաւս, զծով և զցամաք: Օ սոյն արժան է ասել և զվերտառուէ հայր յոն լինելոյ: Ոչ ազատ ինն հնչել արդարև այս վերտառուն բովանդակեալ յերկուս բառս՝ յասելն. * Հայր յոի ‖ . սակայն հոգին ՚ձբ ՚ի սոյն յայս կէտ բովանդակեաց զայնքան և զայնպիսի վեհագոյն կատարելութիւնս, ՚ք զորս ոչինչ մեծագոյն և ոչինչ փառաւորագոյն տեսանի՚ի տիեզերս համօրէն. զի արդարև զինչ պանծագոյն և սքանչելագոյն ՚ք զվինիլ հոգեզինի ումեք հայր երկնաւոր Թագին Վրէ յուստինոս (՚ի պատմ. դիրք. 16.) Թէ պտղոմէոս Թագաւորեցոյց ՚ի պատիւ երեսաց որդւոյ իւրոյ մերկացեալ ՚ի Թագաւորական զգեստուցն՝ ՚ի տեղի իւր Թագաւորեցոյց զնա. և ասա՚ի վերստին պատկիլ իւր Թագիւ՚՚ ՚ի ձայն բարձր աղաղակելով ասաց ՚ի հրապարակի առաջի անհամար բազմութեան. * քան զայժմ Թագաւորուիս յարգոյ է լինիլ հայր ,, Թագաւորի ‖ : Ո՚պա քանի՞ անհամեմատ առաւելութ արժան է գոչել, Թէ ոչինչ մեծագոյն, ոչինչ գերազանցագոյն և ոչինչ փառաւորագոյն կարէ լինիլ յոի աստ՝ քան զվինելն հայր Թագին Թագեաց: Այսոր հօր յաւիտենականի է այս պատիւ և միայն ՚ձբ յովսէփայ. զի նմա միայն տուեալ հասանել յայս անհասանելի բարձրուն, զոր ոչ ոք կարէ ձանաչել՝ բայց միայն որդի նր: Այս ձբ նա ինքն որդին ասաց՝ Թէ * ոչ ոք հայր ոք ձանաչէ՝ եթէ ոչ որդի, և (նա միայն) ումր կամիցի որդին յայտնել.

(մատ . ժե . 27 .) սոյնպէս կարէ եւս ասել նոյն ինքն որդին ղերկրաւոր հօրէ իւրմէ զօրէն յովսեփայ՝ թէ ոչ ոք ի մարդկանէ ձանաչէ զնա՝ եթէ ոչ որ պի : Այս ի՞ր հայելով յաճատայրուն՝ զբոյ կուսին, ասեմք՝ թէ ոչ ոք կարէ հասանել ի նա՝ զի է ի վեր քան զհասողուն արարածոց , սոյնպէս կարեմք եւ իմիք ասել եւ զօրէն յովսեփայ հայելով յաճահայրութեան նէր . զի այս պատիւ աճահայրութեն է իբր պատիւ հաւատ ստուերք աճատայրութեն . եւ զի պատկերն չափի ի գաղափարէ եւ ստուերն ի մարմնոյ , սա եւս չափի յաճատայրուէ իբր ի գաղափարէ , եւ մեծ նոյն ցուցանի ի մեծուէ նէր , ոչ ստուերն ի մեծութեէ մարմնոյ : Այլ առ ուղիղ իմանալոյ զասացեալն , ծանիր՝ նախ զի աճատայրուն զբոյ կուսին , եւ աճահայրուն զբոյն յովսեփայ զանազանին յայսմ , զի աճատայրութենն է իրական առնչութեն առ անսահման անձն , ուստի եւ ունի յինքեան իրապէս զբան աննահման արժանապատուէ . իսկ աճահայրութեն զբոյն յովսեփայ է խորհրդաւոր նոյն օրէնական առնչութեն առ նոյն անձն . հինն առնչութեն աճատայրուէ է իրական ծնունդն . իսկ հինն այլ առնչութեն աճահայրութեն է սպասին կամ կապն ամուսնութեն . ուստի թէպէտ եւ ոչ փակէ յինքեան զանսահմանուն , բայց լինելով իբր պատկեր աճատայրութեն՝ փակէ յինքեան զստուեր իմն կամ զձեւ անսահմանութեն . եւ որում այն պատիւ աճահայրութեն բանիւ ամուսնութեն՝ զոր ունէր եւ կուսին , բերելով առ անձն անսահման՝ ոչ ըստ կարգի բնութեն՝ ոչ աճատօրն , այլ եւ կարգի օրինաց : Զանիր երկոք , զի հայրութեն զբոյն յովսեփայ՝ մինչեւ եր ծնեալ զբոյ կուսին զյն՝ եր միայն առնչութիւն փեսայութեն առ զբ կոյսն . զի յայնժամ ոչ ասիւր հայր

հայր յոի, այլ միայն փեսայ կամ ամուսին ըլլ կու-
սին. իսկ՝ ի ծնանիլ կուսին զյն՝ նոյն առնչուի պե-
րազանցաբար հայելով և առ ծնեալն՝ ասացաւ և
առնչուի հայրուե ։

ք. Ոչ անկիր ևս՝ զի՛ոբն յովսեփ ըս ջորից ասացաւ հայր
յոի։ Ա՛ի՝ ըս կոչման, զի այնպէս կոչէին զնա մար-
դիկ. * ոչ սա է (ասէին) յս որդին յովսեփու. զորոյ
„ մեք գիտեմք զհայրն և զմայր ‖. (յովհ. զ. 42։)
Անկիդ՝ ըս համարման, զի այնպէս ձանաչիւր. ըստ
այնմ. (ղուկ. ֆ. 23.) * որոց որպէս կարծիւր որդի
„ յովսեփայ ‖ ։ Անդ՝ ըս խնամարկութե. զորմէ
ունիմք խօսիլ այժմ ։ Ընդ՝ ըս լինելութե՝ ի՛ ըստ
գոլոյ հայր առնչուի հայրութե. ըս որում վկայ-
եաց նա ինքն՝ զբ կոյսն ասելով. * աւասիկ հայր ք
„ և ես տառապէաք ‖. (ղուկ. բ. 48։) Այս զայս ոչ էր
մարթ բացարձակաբար ասել՝ եթէ նա չէր արդարև
հայր յոի ըս սահմանադրուե և ըս կարգի օրինաց.
և ահա յայսմ էր տիրանալ ՚ձծահայրուն՚ձյն յով-
սեփայ՝ որոյ առնչանայր առ որդին ՚ձյ ։

Ընասցի՝ ըս սահմանադրութե կամ ըս կարգի օրի-
նաց. զի ոմն տեսանի՚ի նախագրելոցդ, այս առն-
չութե ոչ հինգն՚ի ծննդենն, այլ՚ի կատն ամուս-
նութե ըստ սահմանելոյ յօրէնս. յորս որոշակի
վճռեալ կ՚, թէ որ ամուսնանայ ընդ. այլուս, լինի
հայր որդւոյ՝ զոր ծնանի կինն այն. ըս որում հաս-
տատե և տբն օգոստինոս ։ Այս թէպէտ տբ կոյսն
ոչ ծնաւ տբյն յովսեփայ զորդի, այլ ինքեան և հօրն
երկնաւորի. յորմ սակս իսկ յաւետել հրեշտակին,
ոչ ասաց յովսէի՝ ծնցի քեզ որդի, ոչ ասաց առ
զաքարիա. (ղուկ. ա. 13.) այլ * ծնցի որդի ‖. (մատ.
ա. 21.) բայց քզի ամուսնացեալ էր ըս նմ, ի՛ ծնանիլ
նորա ինքեան զորդի իրական ծննդեամբ՝ նման ևս

ծնաւ զնա բանիւ որոշման օրինաց ։ Արուն և ածն յովհէսի եղև հայր նը ոչ ը ծննդեան, այլ ը կարգման . կամ լօձիպասիս ասացից՝ ոչ ը գոյացութե՝ այլ ը պատահման . իբր խորհրդաւոր եաց հայր , կամ եթե չկոչէ անպատեհ ասել , իբր արբաղնական հայր ։ Օ՛ի ոնի խորհուրդն հաղորդութե կոչի հայ , ոչ զի է հայ ը գոյացուե , այլ զի է հայ ը պատահմանցն՝ ոչք յետ արբապործութե ծնան , սոյնպէս և ածն յովհէսի հայր կոչի քանի՝ ոչ զի է հայր բնական կամ հայր ը գոյացութե , այլ հայր ը պատահական գոյութե ։ Ա՛յս հայրութե պատիւ այնչափ սեփականեալ է ածին յովհէսիայ , մինչև բացարձակապէ կոչել մեզ զնա՝ հայր յովհէսի . ուր հայր ասելով իմանամք ասել հայր յոհ. զի թէ սէտ և այլոց ումանց տամք զայս յորջորջուածս , ոչ հայր աբրահամ, հայր անտոն, ևն. բայց ոչ այնու նշանակուէ, որով հայր կոչեմք զածն յովհէսի, այլ այլով. աբրահամու ասեմք հայր ըստ հաւատոց . ածին անտոնի ը ձդնաւորուե . իսկ ածին յովհէսիայ ոչ ը այսմ և ոչ ը այնմ, այլ ը ածահայրուե . զի ոնի եթե զփիլիպպոս թագը՝ կոչէաք հայր, այնու ոչ այլինչ իմանիւը՝ բայց եթե լինիլ նմա հայր աղեքսանդրի , սոյնպէս ՚ի կոչել մեր զածն յովհէսի հայր՝ ոչ այլինչ իմանամք , բայց եթե զլինիլ նը հայր յոհ ։ Օ՛ մեծն և ս եդից առաջի . ոնի յասել մեր հայր ածի ը յատուկ նշանակուեն իմանամք զլինիլ նը հայր որդւոյն ած , սոյնպէս և յասել մեր հայր յովսեփ՝ իմանամք զնա լինիլ հայր նմին որդւոյն ած , ը այլևայլ բանի. իբր զի հայր ասեմք հօր ած՝ ը բնական ծննդեանն՝ որով ծնաւ զնա ՚ի նեղքս ՚ի յաւետենից իբրև զբան. իսկ ածն յովհէսիայ ասեմք հայր՝ ոչ ը ծննդեան ոնի ասացաք այժմ, այլ ըստ

սահ-

ցանկանելոյ հոգւոյն ոբյ, և ըստ պատկէղ լինելոյ ըստ
ոբյ կուսին. յորմէ իրապէս և ձշմարտապէս ծնաւ յի-
սուս որ հայր կարգի ուրուք՝ ըստ իրաւանց հայրու-
թեան պարտաւորի անուցանել զնա, պահպանել, և
վերակացու լինել. անուցանել ըստ պահանջելոյ
օրինաց բնութեան. պահպանել ըստ պահանջելոյ հայ-
րական գթութեան. և վերակացու լինիլ ըստ պահան-
ջելոյ արդարութեան։ Այս զի զայս ամ լիանալ և ան-
թերի կատարեալ ոբն յովսէփ հայելով առ քո,

խոսեսցուք զսոցանէ յառաջիկայդ։

ՃԸ. Ի ստ առաջնոյն՝ այր ըստ մնդեան մնալ՝ զարմանալ արժան է. ասպաքէն հայրն երկնաւոր ըստ որում հայր քրի պարտաւորիւր անուցանել զքս կամ ինքեամբ՝ անտուլըր ինն օրինակաւ մա-տակարարելով նմա յերկնից զերկնայինն ինչ աննդարար ցօղ, կամ զհաց ՝ի երեշտակաց, և կամ զայլ ինն նորատեսիլ կերակուր. կամ եթէ ոչ ինքեամբ, կարօղ էր գՀնթ կարգել զՀրեշտակ ոբ՝ի քերովբէից զդաբրիել կամ զՄիքայէլ, կի զանհամար բազմութենի սերովբէից, որք զայս պաշտօն ծայրագոյն ա-խորժանօք և մեծագոյն յարգանօք կատարէին. բայց ոչ ինքեամբ կամեցաւ կատարել զայս, և ոչ այլոց հաձեցաւ յանձնել, այլ ոբյն յովսեփայ. կա-ցուցանելով զնա անուցիչ որդւոյ իւրոյ, առ՝ի կե-րակրել զնա իբրև հայր ՝ի կերակրոյ անտի, զոր պատրաստեր նմա ինքն և ոբ կոյսն։ Այս նախ յայտ Ի թէ յետ հատանելոյնքեան ՝ի ստենէ՝ ոչ սբ կոյսն իբր մայր, սոյնպէս և սբն յովսէփ իբրև հայր՝ պէտ պէս խնամով դարմաներ զնա, մատուցանելովնմ զայնպիսի ուտելի, զորպիսի վայել էր տալ այնպի-սի որդւոյ. և զայն երբեմն ծաստքելով և երբեմն առաջի նորա դնելով. երբեմն դրդալով և երբեմն

ձեռամբ . երբեմն ՚ի գիրկս իւր քաւնալով , և երբեմն առ իւր նստուցանելով : Այնպէս և ՚ի զարգացնալն ՚ի տղայական հասակի՝ սեղանակից ունելով զնա ըստ մօրն , և կերակրելով զնա այնու կերակրով զոր քրտամբք երեսաց վաստակէր ինքեան : Բայց նայր երանելին զձեռս իւր զօր ամ ՚ի մատակարարել զկերակուր այնմ՝ առ որ աղաղակէ մարգարէն . * ամքն քեզ սպասեն , և դու տաս կերակուր ,, նոյ ՚ի ժամու . տաս դու նոցա և կերակրին . բանաս ,, զձեռն քո , կերակրես զամն կամօք քովք ‖ . (սաղ . ճդ . 27 :) Այլ ին պաշտամամբ և գործողութ՚ , լցոյց Աբէն յովսէփ զիւրոխանորդուն հօրն յաւիտենականի . ոմն գրէ իղիդորոս . * եբեր (ասէ) յովսէփ սէփ յանձն իւր զանձն հօր ամ ‖ : Նոյց և զիւրոխանորդութ՚ հոգւոյն սրբոյ . զի ոմն հոգին սբ հանգոյն սրտի աղբիւր լինէր ՚ի ներքուստ կենսական և կենդանական շարժմանց և ոգեաց , որովք կեայր մարմինն քոյ , ականջք զօրանայր և զարգանայր . ըստ . (ղուկ . բ . 40 .) * և մանուկն աճէր (սնընդեանամբ ՚ի հոգւոյն) և զօրանայր , լի իմաստութ՚ . ,, և շնորհք ամ էին ՚ի վրա նր ‖ . և թէ * յն զարգանայր իմաստութ՚ամբ և հասակաւ (յաճիլն) , ,, և շնորհօք յամ և ՚ի մարդկանէ ‖ . (ղուկ . բ . 52 :) Այնպէս և Աբէն յովսէփ մատակարարել զիւր զուտելիս , նոքիմբք լինէր արտաքուստ տուօղ այնց կենսական և կենդանական շարժմանց և ոգեաց . որք սիրեաւ յիւրաքանչիւր մասունս մարմնոյն քոյ՝ անուցանէին զնա . ևս և կազդուրէին զսննդական և զաճողական զօրութ՚իս նր : Բայց սիրալի և պարծանք մեծ եղև այս Աբէն յովսէփայ . և արդարև զինչ դերագոյն փառք և մեծագոյն պարծանք՝ քան զլինելն կերակրիչ և անուցիչ այնր՝ որով

ամքն

ամքն կեան, շարժին և են. (գործ. ԺԷ. 28։) Պարծանք մեծ եղև յովսեփայ նահապետի՝ կերակրել զսովեալ եգիպտացիս. (ծնն. խԷ. 25.) որքան ա՛ պա պարծանք իցէ երբեմն յովսեփայ կերակրել ոչ եթէ զսովեալս, այլ զայն՝ առ որ աւետ մարգարէն. * աչք ամենի՛ ի քեզ յուսան. և դու տաս կերակուր ,, նոցա՛ ի ժամու ‖. (սաղ. ՃիԵ. 15։) Եթէ փառք մեծ եղև պետրոսի՝ զի յանձնեցաւ նմա պաշտօն արածելոյ զդառինս և զոչխարս և զնոյս քոյ, քանի՛ ևս մեծ փառք եղև սրբոյն յովսեփայ արածել զայս տածել և սնուցանել՝ ոչ եթէ զոչխարս և զդառինս քոյ, այլ զնոյն ինքն զքեզ զդառն այլ զհովիւն հոգւոյ։

Աբրահամ առ անդամ մի կերակրելով զհրեշտակս իբրև զհիւրս՝ մեծ ապէս պատուհեցաւ յայ, և օրհնեցաւ՛ ի նմանէ. (ծնն. ԺԸ. 10.) ապա որքան առաւել մեծ համարելի իցէ պատիւ և օրհնուն երջն յովսեփայ, որ զամս բազումս կերակրեաց և սնոյց զքաղաւորն հրեշտակաց։ Յակոբ նահապետ օրհնեցաւ՛ ի հօրէ իւրմէ վ՛ա միանգամ և եթ կերակուր պատրաստելոյ նմա. (ծնն. խէ. 28.) ապա որպիսի օրհնուն և որպիսի վարձք տուեալ եղեն երջն յովսեփայ յերկրի աստ և յերկինս, որ բազմ անգամ կերակուր պատրաստեաց աստուծոյն իսրայէլի։ Պաւղէն խոստացաւ նա ինքն որդի՝ եթէ որ միանգամ արբուսցէ փոքրկան ումեք բաժակ մի ջուր ցուրտ՝ ընկալցի զվարձս. (մատ. Ժ. 42.) որ չափ ապա առատապարգև և լիաձեռն ցուցեալ իցէ զինքն յերկինս առ երջն յովսէփ, որ ոչ եթէ փոքրիկ ումեք եւ բաժակ մի ջուր, այլ զնոյն ինքն զաստուածն և մարդեցին և զաղբիւրն անմահուն արբոյց բազմ անգամ, և սնոյց ծայրագոյն հոգւոցողուբք։ Յայսմ

ամի արժան է մտածել՝ թէ քանի՛ մեծ պարտ է լի-
նիլ փառաց այդ յովսեփայ յաւուրն դատաստանի։
Ո՛րչափ յայնժամ ունի ասել քե՛ առ այնոսիկ որք
ձերբակրեցին զնա՝ ոչ եթէ վինքեան, այլ յանձն
աղքատի.*քաղցեայ և եւտուք ինձ ուտել՝ ծարաւե-
„ցայ, և արբուցիք ինձ ‖ (մատ. իե. 35)։ Ո՛րչափ
ապա առ այդն յովսէփ յանդիմանեն ամբոխն. ո՛ հայր
իմ. յորժամ կենցաղէիր յերկրի, և ջրչէիր յա՛ր
՛ի մէջ մարդկան՝ ես ինքն քաղցեայ և եւտուր ինձ
ուտել, ես ինքն ծարաւեցայ և արբուցեր ինձ։
Ա՛յս քան միայն՝ առանց մտածելոյ զայլ ամ ապա-
ւէն, փառք մեծ եղիցի սմին յովսեփայ յաւուր
յայնմիկ. ըստ որ պարմացին և հրեշտակք, և ին-
քեանք ես փառաւորեացեն զնա։

Ճ. Այսեաղուք այժմ յերկիր պաշտօն սմին յովսե-
փայ՝ որով կարդեալ եղև ՛ի լինել խնամօղ և պա-
հապան յոր և պաշտպան նմին, ըստ նմին և՛ այլ կու-
սին։ Ա՛յս պաշտօն սմին յովսեփայ հրաման ՛ի հայ-
րապետէ սէր նը. ըստ որում ո՛ և իցէ հայր ՛ի քնա-
կան սէր նը. և այս
քան սիրոյ շարժէ խնամոճ զորդի իւր. և այս
սէր այնչափ յատուկ է, մինչ զի անհնար է թէ ոք
հայր իցէ և չսիրիցէ զորդի իւր. * եթէ հայր է
„ոչ կարէ ոչ սիրել ‖. ասէ ոսկեբերան. (Ձառ.
լէ.) և ըստ ասելոյ սմին շգոստինոսի, անհամբոյր
քան զանասունս և խստագոյն քան զգազանս հա-
մարի հայրն այն՝ որ ոչ բերկրի ՛ի սէր որդւոյ։ Ա՛յս-
պիսի հայեաց թէև չիցէ յատուկ ծնօղ ձագուցն՝ այլ
տածէր միայն, ա՛ր սաստիկ ցուցանէ առ նոսա.
Ձայսմ հայրական սիրոյ յայտ է՝ թէ ոչ պակասե-
ցաւ ՛ի սմն յովսէփ. վ՛ր զի հոգին ՛ի՝ որ է տ նման
զարժանապատուհուն հայր լինելոյ քո՛վ՝ անտարա-
կոյս տպաւորեաց ՛ի նմ զսէր հայրական, սէր սաս-

տիկ

առիկ յոյժ առ այնպիսի սքանչելի որդի. ուստի ա-
ակ բեռնարդոս (՚ի Ձառն՝ որ ՚ի վեր ածին յովսե-
փայ՝) *յովսէփ աղդապատճոյն և հղօրագոյն սիրով
„ բերիւր առ նա իբր առ ամենասիրեելի որդի տը-
„ ուճեէ նա՛ ՚ի հօտուցն ածէ միջնարդուքն ամենայն
„ կուսին॥. զի ոպ նա ինքն բեռնարդոս ասէ. հօ-
գին ածէ ՚ի կերպարանել յարգանդի կուսին զմար-
միևն քի՝ կերպարանեաց և ՚ի սիրտ յովսեփու ըզ-
սէր առ որդին. ըստ որում գրէ և ռուբերտոս
(գիրք յաղ. փառաց որդւոյ մարդոյ.) *հօրին ածէ
„ ՚ի մարմնոյ կուսին գոյաւորէէ զմարմին յի՝ եհեղ
„ ՚իյովսէփ զսէր հայրական առ ծնեալն ՚ի կուսէն॥
Ա. յոյս հայրական սիրով վառեալ սէյն յովսեփայ՝
ոչ միայն ցնծալիս անուղղանէր զյի, այլև առաւե-
լաբէ այնր սիրոյ արտաքսական խնամարկէր զնա
իբրև պահապան և պաշտպան նէր. վայ կոչէ զնա
առաքեալն՝ քերովբէ խնամարկիօղ և պահպանօղ
ճարհամոս և յի. *ընդէր ասէ ոչ համարեցեալ
„ քերովբէ՝ որ ամենաբաբ կուսին և յի պահապան
„ կարգեցաւ յոյ անմահէ॥. () երկրաւոր դրախտն
յանձն արար ած պահպանուէ քերովբէէից. (ծնն.
ճ. 24.) արդ դրախտ խորհրդաւոր էր աբ կոյսն,
և յա ծառ կենաց տնկեալ յարդանդի նէ. ս արդ-
եօք քերովբէն պահապան և պաշտպան այր ծա-
ոյ և դրախտի. երանի՛ քեզ և լիւր երանի ս՛
հայրդ աբ յովսէփ, զի դու միայն գտար քերովբէ
՚ի պահպանել և ՚ի պաշտպանել զսոսա. և իբրև
պահապան հրեշտակ կատարեալ՝ ևս և առաջ-
նորդել այնմ՝ որ եղև մեղ *Ձանապարհ, Ձշմար-
„ տուի և կեանք॥. (յովհ. ժդ. 6։)
Ա. յա այն քերովբէ է՝ զոր նշմարեաց եզեկիէլ (եզեկ.
ճ. 7։ և ա. 26. ևն.) ՚քզի զրկ մարդասէրն՝ թէ եռե-
՚ի

'ի տեսլեան կառք զարմանալի՝ յորում էր աթոռ, և նստէր 'ի նմին Թագաւորն փառաց 'ի նմանութիւն մարդոյ. և առաջնորդ այսր կառաց քերովբէ: Այս աթոռ էր Տէրն կոյսն՝ յորում նստաւ Թագաւորն Թագաւորաց զամիսս ինն. իսկ ո՛ արդեօք քերովբէն՝ որ առաջնորդէր և կառավարէր. աւասիկ սուրբն յովսէփ, որ զամս բազումս կառավարէր և պահէր՝ եթէ զմայր կոյսն և եթէ զՈրդին ծնեալ զտեղի պահապան հրեշտակի: Յայտ է ըստ աւանդութեան եկեղեցւոյ՝ թէ իւրաքանչիւր ումեք կարգեալ է յատուկ հրեշտակ 'ի կառավարել և 'ի պահել զնա. ըստ որոյ գրէ սպետրոս դամիանեան առ երկրորդ աղեքսանդր պապ, թէ * իւրաքանչիւրումն 'ի մեզ կարգեալ է պա-
„ հապան հրեշտակ յօրէ մկրտութեան մինչև 'ի վախ-
„ ճան. որ հզօր զօրութեամբ պահպանէ զվտանգեալսն 'ի
„ փորձութենէ, և ոչ դադարէ յօգնելոյ ‖. Ես և առաւելութեամբ սիրոյ պաշտպանէ յո՛ և իցէ չարէ. ըստ որում գրէ անաստաս սինեացի. (գիրք ժ. վեցօր). * վեր-
„ նային զօրութիւնք (ասէ) առաւելապէս և սաստ-
„ կապէս սիրելով զմեզ՝ պաշտպանեն ‖ : Արդ ըստ հասարակ կարծեաց աստուածաբանից Քրիստոս տէրն մեր թէպէտ և ունէր առ իւր զբազմութիւն հրեշտակաց, բայց ոչ իբրև զպահապանս, այլ իբրև զսպասաւորս. զի ոչ կարօտէր պահպանութեան ինչ 'ի զգուշանալ 'ի հնարից սատանայի, կամ յայլմէ և իցէ վտանգից. զի ինքն զամենայն տեսանէր և զամենայն գիտէր, և յամենայնի կարող էր անկախ յամենայնէ: Բայց քանզի առեալ էր զմարդկային բնութիւն՝ 'ի ներքոյ էարկ զինքն մարդկային տկարութեան բաց 'ի մեղաց. որով և հանգոյն այլ մարդկան՝ կրեաց կամաւ զքաղց և զծարաւ, զնեղութիւն և զհալածանս. վասն որոյ թէպէտ և ոչ կարօտէր պահապան հրեշտակի, բայց երևեցաւ կարօտել

դէթ

գէթ այնպիսումն, որ յայսմ ամի խնամ տարցի նմա, և լիցի ինքեան իբր հառաւարիչ հրեշտակ։ Նա ահա զայս պաշտօն ելից ազն յովսէփ. որոյ աղաչեաւ ազն բեռնարտոս կոչէ զնա * հրեշտակ մեծ ,, ծի խորհրդոյ ||. արդարև հրեշտակ էր հրեշտակաց ինն մաքրուեն. և սա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ. զի յայնմ մեծի խորհրդեան զոր արար ամենայնք երբորդութիւնն, կարգեալ եղև լինել հառաւարիչ և պահպանիչ, և սա և պաշտպանիչ յոսէ և մօր նորա յամ գիսաճաճս ։ Որով և եղև նա իբր վահան պատուոյ և կենաց նոցա. վահան պատուոյ՝ պսակելով զնոսա ազն սին. զի այսու անբաժանելի գտաւ յա և մայր նորա առ արտաքս. վահան կենաց՝ փախուցանելով զնոսա ի ձեռաց հալածչաց. յորս սակս կոչէ զնա իզի գործս. * բարձրապոյն խորհրդոյ վահան անվանեց ,, լի ընդդէմ տրտնջման և ընդդէմ հալածման ||։ Օ՛ի ի կարել անդ ծադիլ արտնջման, և յառնել հալածման ընդդէմ այսր մեծի խորհրդոյ՝ վահան և պաշտպան եղև նա՝ ոչ միայն պատուոյ ընդդէմ տրտնջման՝ ամենանանաւորով զնոսա ազն կուսին, այլև կենաց՝ ընդդէմ հալածման՝ յաւիտենականելով զյա՛ ի ձեռաց հերովդի, և իբրև թէ ապաստանարան լինելով նմա. մինչև մարթ է ասել՝ թէ ոչ դին այ յայսմ ամի յանձնէ էր զինքն ի ձեռս յովսեփայ, և իբրև թէ յեղեալ էր ի նա և հաստատեալ ի պահպանութիւն նր ։ Յակոբ նահապետ ետես նորատեսիլ տեսիլ. յորում ոմն գրի (ծննդ. իբ. 12.) երևեր * սանդուղք հաստատեալ յեր ,, կրի. որոյ գլուխն հասանէր յերկինս . . . և ահա ,, հաստատէ կայր ի նմ՛ ||։ Օ՛ արմանք է՝ զի ահա՛ * որ կրէ զամ բանիւ զօրութեամբ իւրով ||. (եբր. ա. 3.) ամենակալ սիրն հաստատութիւն ամ եղելոց.

* հաս-

* հաստատեալ կայր 'ի սանդուղսն ॥ ։ Ո այս տարակոյս լուծանէ ռուբերտոս աբբայ ասելով, Թէ սանդուղքն այն նշանակէ զդասակարգուն հարց տոհմին քնի. այսր սանդղոյ աստիճանք են աբրահամ, իսահակ, դաւիթ, և այլ նախահարք Թգւրք և մարգարէք, յորոց ծագեցաւ քս ։ Իսկ այն վերին աստիճան՝ յորում հաստատեալ կայր տծ՝ է ո՛րն յովսէփ, յոր յեցաւ և յեցեալ կայր քս իբրև 'ի դայեակ, (զի իբր 'ի լալոյ,) և իբրև 'ի պահապան և 'ի պաշտպան պատուոյ և կենաց. զի որում նա ինքն ո՛րն յովսէփ 'ի տուէ և 'ի գիշերի, 'ի տան և արտաքոյ տան՝ խնամարկելով պահպանէր և պաշտպանէր զնոյն զայն՝ որ * պահապանն (էր) իմ ॥ . (սաղ. ձր. 4 ։) Որով և լինէր իբր հովանի այնմ՝ որ է * ապաւէն ամյն որք յու-
,, սան 'ի նա ॥ . (սաղ. ժէ. 31 .) ընդ այս և հրեշտակք զարմանային՝ տեսանելով զի այր մի հողեղէն կարգեալ է լինիլ պահապան այնմ՝ որ պահպանիչն է էութե և գոյութե իւրեանց ։ Արժանիք մեծ է այնմ՝ որ կարգի դայեակ որդւոյ Թգւրի, մինչև իբր Թգւրահայր մեծարիլ. ապա քանի՜ մեծագոյն պարծանաց արժանի իցէ ո՛րն յովսէփ, որ որդւոյ երկնաւոր Թգւրի կարգեցաւ դայեակ և դաստիարակ, ձեռնտու և խնամածու ։ Պատի՜ մեծ եղև հրեշտակաց, յորժամ մատեան առ նա յանապատի, և պաշտէին զնա. զի սպասաւորէին նմ. (մատ. դ. 11 ։) Նա ապա որպիսի մեծ պատի՜ եղև ս՛ր յովսեփայ, որ զամս բզմս ոչ միայն պաշտեաց, այլ և պաշտպանեաց զնա ։ Արժէր ո՛րն պօղոս՝ զի եղև ծառայ քնի. ուստի յամ Թուղթս իւր գրէ. * պօղոս ծառայ յսի քնի ॥ . ապա որչափ կարէ պարծիլ ո՛րն յովսէփ որ եղև առաջնորդ նր ։

Նկա-

Նկատել արժան է աստ՝ թէ յո՛ր աստիճան սըր-
բութէ վերացեալ էր նորին Յովսէփ, որ յայսպիսի
գերազանց պաշտօն արժանացաւ ելանել. զորպի-
սի կատարելութիւն պարտ էր ունիլ, որքան առաքի-
նութե զարդարիլ, և որչափ շնորհօք փայլիլ: Յով-
հաննէս մկրտիչ յայնչափ կատարելութիւն զարդա-
րեալ էր, մինչև մարգարէ համարիլ ՚ի ժողովր-
դենէ. (մատ. ժզ. 5.) բայց ոչ համարձակէր և
ոչ զխրացս կօշկացն քրի լուծանել. միայն մա-
տամբ իշխեաց ցուցանել զնա: Ո՛ ինչ ապա ասել
պարտ իցէ զնորին Յովսեփայ, որ ոչ եթէ զխրացս
կօշկացն քրի կարգադրէր, այլ և զնա ինքն զքս
կալեալ ձեռամբ իւրով իբրև դայեակ շրջեցուցա-
նէր, իբրև ձեռնտու առաջնորդէր, իբրև պահա-
պան խնամորկէր, դաստիարակէր, և պաշտ-
պանէր:

Է. Հայեսցուք այժմ յերրորդ գործ պաշտաման
նորին Յովսեփայ. որով կարգեցաւ վերակացու լի-
նել որդւոյն այ, և այնու կարել ևս հրամայօղ
լինել նմ: Ու բարւոք հասու լինելոյ այսմ՝ ծա-
նի՛ր, զի ո՛ և իցէ հայր՝ բնական օրինօք ունի ըղ-
հայրական իրաւունս առ որդի իւր. և որդին
յորում աստիճանի արժանաւորութե և իցէ՝ պարտի
ճանաչել զհայր իւր միշտ վերադոյն քան զինքն ը
հայրութե, որպ հաստատէ արիստոտէլ և իրաւա-
դէտք առ հասարակ: Նա սակայն ո՛ր հայր կա-
րիցէ վերադոյն լինել քան զորդին զայն՝ որ իցէ
միանգամայն և ած: Ճշմարիտ է՝ թէ ած ոչ ունի
վերադոյն ոք քան զինքն, և ինքն ոչ կարէ ստորա-
դոյն լինել քան զայլս. ը որում գեղեցիկ դրէ
տերտուղիանոս (գիրք ըդդէմ հերմեայ. 7.) և ոչ է
հնար նմա անկանիլ ը իշխանութե այլոյ: Յովսէփ

դրա-

գրաւեաց զայս գերադոյնութի. զի բանիւ Հայ-
րութեն, որով կացուցաւ Հայր քմի, էառ 'ի Հօ-
րէն յաւիտենականէ իշխանութի գերադոյն լինե-
լոյ, եւ և հրամայելոյ որդւոյն ոյ. սոյնպէս և
որդւոյն ոյ պատշաճ եղև հնազանդիլ նմա իբր
Հօր. և զայս ոչ է պարտ իմանալ ըս ածուեն, այլ
ըս մարդկուեն. իբր զի նոյն որդի ըս որում մարդ
և ըս որում որդի մարդոյ էարկ զինքն ընդ հնազան-
դութբ մարդոյ իբրև իւրում հրամանատուի:
Իսկ թէ ճշմարտիւ որդին ոյ հնազանդէր նբյն
յովսեփայ, և հպատակ կայր հրամանի նց՝ յայտ-
նի տեսանի յայն բանն՝ զոր ասէ աւետարանիչն, թէ
* էր նց հնազանդ ||. (ղուկ. բ. 51:) Յորոյ վր ասէ
նբն բարսեղ ('ի գիրս կրօնաւորական կանոնաց. գլ.
է) տրն մեր * յառաջնոյ հասակէ իւրմէ հպատակ
,, կալով ծնողաց՝ զամ մարմնաւոր աշխատութի
,, յանձն էառ հեզութբ և հնազանդութբ. զի որով-
,, հետև նք թէպէտ և արդարք էին՝ բայց չէին
,, ճոխացեալ կարեւորօք, պարապէին աշխատութեց
,, մարմնոյ, որովք շահէին զկերակուրս. և յս
,, հպատակ կալով նց ոչ ասէ գիրն՝ ըն նս աշխա-
,, տէր, և յամի ցուցանէր զհնազանդութի ||: Սբն
յովսէփ գիտելով թէ ած է յս որդի իւր՝ մեծա-
պէս պատկառէր 'ի նմանէ. բայց 'ի վր այսր ամի
ոչ ասէ բեռնարդոս, * իբրև Հայր ըն որդւոյ վա-
,, րէր առ արտաքս բանիւ և գործով և հրմնաւ ||:
Յովսէփ հրամայէր նմ իբր որդւոյ, և նա հնազան-
դէր յովսեփու իբր հօր: Ահա զարմանք, ած հնա-
զանդի մարդոյ, և ստեղծօղն հպատակի ստեղծ-
ուածոյ: Աղաղակէ աստ բեռնարդոս. (ճառ.
ա. 'ի վր բանին՝ առաքեցաւ). ահա նբ գիրն
վկայէ՝ * էր նց հնազանդ. ո՞ որոյ. ած՝ մարդկան,

,, մարխամա և յովսեփու. երկաբանչիւրն ևս հինա-
,, նալիք, երկաբանչիւրն ևս հրաշալիք ։ Օ այս
հպատակուն յոն աս յովսէփ և աս ոբ կոյն այն-
չափ զարմանալի եռես աւետարանիչն, մինչև
յայլ ամ գործոց՝ զորս գործեաց յս ի մանկու-
թէ մինչև յերեսնեցդ ամ հասակի իւրոց, զայս
ևեթ բերել առաջի, յր թէ էր հնազանդ յովսէ-
փայ և մարիամայ։ Նատարակոյս է՝ թէ բնմ աբան-
չելի և ահաւասիկ գործս գործելիսկ յս ի մանկու-
թէ հետէ ։ Յայս է ևս թէ յամ վայրկենի կենաց
իւրոց ցուցանէր զներգործուխն զանազան առա-
քինութեց՝ զհոնարհուն, զհեզուն, զհամբերութէ,
զսիրոյ, և զողորմած. թող զայլ բազում գործս,
* որք եթէ գրել էին մի ըստ միոջէ (ոչ ասէ աւե-
,, տարանիչն) կարծեմ թէ և ոչ ՚ցս բաւական էր
տանիլ զգիրսն՝ որք թէ գրեալ էին ։ (յովհ. ին.
25։) Յայց զարմանք է՝ զի յայսքան զարմանալի
գործոց՝ զորս գործեաց յս մինչև ցերեսնեցդ ամն
կենաց իւրոց՝ զայն ևեթ յառաջ բերէ աւետարա-
նիչն թէ * էր նոյ հնազանդ ։ Այլոց ցերանելն
աւետարանիչն զուկաս, զինչ գործեր ասն մեր
ի տանեցդ ամի հասակի իւրոց. զինչ ի մեռա-
նանեցդ ամի. զինչ ի հնգետասանեցրորդ ամի.
զինչ ի քառասներրորդ ամի. զինչ մինչև ցամն ե-
րեսնեցրորդ։ Օ այս ևեթ պատասխանէ. * էր
,, նոցա հնազանդ ։ հպատակ կայր ասէ հրամա-
նի հօրն և մօր. և այնպէս հպատակ՝ մինչև
ամ ակնարկուեց նդ անասել ըզր կանոնաց իւրոց.
զի զայս ցուցանէ արձակապէս աւետն զնմանէ աւե-
տարանչին. * էր նդ հնազանդ ։ Ասատի խոսե-
լով եղիդորոսի ի դիմաց յնի ասէ. * վարեցայ ես ըս
,, յովսեփայ յամի ևրը բնական որդի, և յամի

„ հնազանդ . ոչ երբէք զանց արարի զբանիւք նր.
„ հպատակ կայի նմ և մօր իմոյ իբրև որդի ծնո_
„ ղաց իւրոց ։ Հրեշտակք պատկառէին 'ի նմա_
նէ . երկինք և երկիր հնազանդէին ակնարկութ
նր . արարածք ամ դողային 'ի հրամանէ նր . և
նա հպատակ կայր առն միում, 'ի հրամայել և 'ի
կոչել նր ։ Սմ հրամայես որդ յովսէփ, զոր ձայ_
նես առ քեզ . ո՛ է նա՝ որում յանձնես առնել
զայս ինչ և զայն ։ Զարմանայ և ոչ իմանայ երա_
նելին՝ թէ յո՛ր բարձրութ պատուոյ իցէ 'ի վեր ա_
ռեալ. զարմանայ և որք կոյսն . և նա ևս ոչ իմանայ
թէ զիա՛րդ է զի հրաման ամուսնոյ իւրոյ և հրա_
ման իւր կարիցեն հնազանդեցուցանել զած . զար_
մանան և հրեշտակք և նոքա ևս ոչ իմանան, թէ
ո՛րպ հրամանատուն իւրեանց տեսանի ը հրամանաւ
հիւսան միոյ, և պատրաստ կայ սպասաւորել նմ,
խոնարհիլ և հնազանդիլ, անսալ և հպատակիլ ։
Զարմացան երբայեցիք, զարմացան և հեթանոսք,
զարմացան ևս և արարածք ամ՝ յորժամ տեսին՝
զի 'ի հրամայել յեսուայ որդւոյ նաւեայ, և յասել.
* կացցէ արեգակն հանդէպ գաբաւոնի . . . . և_
„ կաց արեգակն 'ի մէջ երկնից . . . . և ոչ եղև
„ այսպիսի օր՝ ոչ յառաջ և ոչ յետոյ . լսել
„ այ ձայնի մարդոյ ։ . (յեսու. Ժ. 13) ։ Զիա՛րդ
ապա ոչ զարմասցին 'ի տեսանելն անդ՝ զի
հիւսն մի հրամայէ արեգականն արդարութեան՝
կալ, և նա կայ. հրամայէ գնալ, և նա գնայ. հրա_
մայէ ուտել և ննջել, հրամայէ յառնել և գոր_
ծել, և նա յամի անսայ նմա . և այս՝ ոչ եթէ
միանգամ՝ ոմն առ յեսուաւ, այլ բզմ անգամ 'ի
բազում ամս ։ Յովսէփ նահապետ ետես 'ի տես_
լեան, զի արեգակն և լուսին և մետասան աս_

տեղք

տեղք երկիրպագանէին ինքեան (Ծնն. ԼԷ. 9։) Որ-
վհետև իմացեալ լինի ըստ ձառին, թէ հայր և մայր
յովսէփու և ժո՛ եղբարք նր՛ երկիրպագանելոյ
էին նմա. և այս այնչափ մեծ երևեցաւ, մինչև սաս-
տել նմա հօր նր՛, և նախանձիլ ըստ նա եղբարց նորա
և վաճառել։ Այլոց տեսլուք թէ զինչ ասէ մեծ
վարդապետն օգոստինոս (՚ի ձառն. ձն. յայղ. ժա-
մանակի.) այս մեկնուի ասէ ձգիւմ առեալ՝ ան-
յարմար թուի, զի երկիրպագանել եղբարցն՝ յով-
սեփայ՝ և հօր նր՛ նմա, մեռեալ էր մայր նորին, և ոչ
կարէր երկրպագութիւն պատուհել զյովսէփ. ուրեմն
ասէ այս տեսիլ խորհրդաբար հայի ՚ի ՚ուրն յով-
սէփ. զի ՚ի նմա չիմարտապէս կատարեցաւ այս.
քանզի արդարև այլ ոմ աստեղք, քան ՚ուրք պա-
տուհէին զնա. ՚ուր կոյսն ևս իբրև լուսին՝ սըր-
քութիւն մեծարեաց զնա՝ ոմն զինւր փեսայ ՚ուր. ըստ
սոցին և արեգակն արդարութեան քր՛ կատարեալապէս
հնազանդեցաւ և հպատակ եկաց նմա իբրև հօր։
* Այս հպատակութի՛ն (ասէ գերսոն. ձառ. յայղ.
,, ծնն. կուսին) ոմն ցուցանէ ՚ի նմա զանձառելի
,, խոնարհութիւն, սոյնպէս յայտ առնէ ՚ի յովսէփ
,, զանհամեմատ արժանապատուհութիւն ‖. և պատ-
ձառն է ասէ, զի ոչ ինչ գերադոյն կարէ լինիլ քան
տիրել այնմ՝ որ զինքն կոչէ ՚ուր ղօրուէց. ոչ ինչ
պանծագոյն քան հրամայել այնմ՝ որ վիայէ զանձնէ
լինիլ ՚ուծ հղօր և սքանչելագործ. ոչինչ փառաւորա-
գոյն քան ունիլ զիւրով իշխանութիւն զայն՝ որում կրկ-
նի ծունր ոմ։ Այլ թէ չիցէ յանդգնութի՛ն, համարձա-
կիմ ասել՝ թէ յայսմ մասին մեծագոյն երևեցաւ
պատիւ ՚ուրն յովսէփայ ՚ի հրամայել՝ ք՛ զնոսա՝
հուլթի՛ որդւոյն ոյ ՚ի հնազանդիլ նմ՛. կամ այս-
պէս ասացից. մեծ էզև հրամայելն յովսէփայ

քան զհնազանդիլ որդւոյն այ. զի յետ որոյ խո-
նարհեցաւ նա, և եղև մարդ ճշմարիտ, մարթ
էր նմա մարդոյ հնազանդիլ. բայց անհնարին
երևի թէ մարդ ոք առանց ածանալոյ հրամայես-
ցէ այ, և ած հնազանդեսցի նմա. և ահա երջա-
նիկս այս յովսէփ մարդ գոլով հրամայէ այ և
ած հնազանդի. զինչ քան զայս սքանչելի կարիցէ
լինիլ. և ո՞ր միտք կարէ այսմ համարձակ հասա-
նել: Մեծ եղև սբյ կուսին հրամայել որդւոյն
այ, բայց կարեմ ասել՝ թէ առաւել ևս մեծ եղև
այս սբյն յովսէփայ, զի նա կոյսն ծնանելով զոր-
դին այ՝ կարէր իրաւամբք հրամայել նմա իբրև
իւրում մարմնոյ. իսկ սբն յովսէփ առանց ծնանե-
լոյ զնա՝ հայրական իշխանութբ հրամայեր նմա, և
նա խոնարհութբ հնազանդեր: Միայն հօրն յա-
ւիտենականի էր այս իրաւունք, զի հայրական
իշխանութբ հրամայել որդւոյն. և սակայն սբն
յովսէփ ևս ահա իշխանաբար հրամայէ նմա. և
նա մտադիւր հնազանդի: Աւասիկ հաւասարեցաւ
արդեօք հօրն յաւիտենականի՝ երանելի սբ հայրդ
յովսէփ. զի որ և նա ինքն հայր զարմանայր՝ եթէ
չէր սահմանեալ զքեզ լինիլ հայր որդւոյ իւրոյ՝
ոչ ըստ բնութե, այլ ըստ իւրում առաջադրութե: Այլ
արդ եթէ յայնչափ բարձրութե պատուոյ և իշխա-
նութե եհաս սբ հայրն յովսէփ 'ի վր երկրի, յո՞ր
բարձրութի փառաց հասեալ իցէ յերկինս. եթէ
արժանի գտաւ յերկրի աստ սնուցանել և պահ-
պանել զորդին այ, յորպիսի զմայլութե ածային
սննդեան վայելեալ իցէ 'ի սեղան ամենասբ եր-
րորդութե, եթէ կարողացաւ յոճի հրամայել որդւոյն
այ, ո՞րչափ ևս կարող է և այժմ աղաչել զնա վն
մեր յերկինս: Ո՞նք կարող է մինչև համարձակիլ

ուրեմն

ուժեմն ասել, թէ * ոչ այնչափ մաղթէ՝ որչափ յաղ-
„թէ||. այլ թէ ոչ իբրև զայլ հասարակ մարդս աղաչէ զնա
վասն մեր, այլ կարող է և իբրև հայր պաղատա-
կան իմն հեղինակութեամբ խնդրել, և իբր զօրութե-
նական հրամանաւ պահանջել. զի որդի ասէ գերան.
* յորժամ աղաչէ հայր ով զորդի, աղաչանք նորա
„հրաման համարի||: Եթէ այսպէս է, ապա և որ-
դին ոչ անսայ աղաչանաց նորին յօժարեփայ իբր
հրամանաց հօր. և այն զիւրաւ. զի արդէն սովոր-
եալ և վարժեալ էր անսալ նմա ՚ի վերայ երկրի. եթէ
անսայ, ապա անշուշտ կատարէ զհայցուածս նորա.
Եթէ կատարէ ամենայն զխնդրուածս նոցա՝ որք հնա-
զանդին նմա, զիարդ ոչ կատարեսցէ զխնդրուածս
այնորիկ, որ հրամայեր նմա. Եթէ * զկամս եր-
„կիւղածաց իւրոց առնէ տէր||. (սաղ. ճխդ. 19.)
զիարդ ոչ արասցէ զկամս նորա, որ յերկիւղէ մարդ-
կան պաշտպանէր զնա, և յամենայն պահապան էր
նմա: Այո՛ լսէ նմա, և ոչ անտես առնէ զաղա-
չանսն նորա՝ վասն մեր և մեզ արժան է յամենայն կարիս մեր դի-
մել առ նա, և ապաւինօք կարդալ առ նա.
յուսով մեծաւ յանձն առնել զմեզ պաշտպա-
նութեան նորա, և յամենայն պէտս մեր յօգնութիւն կոչել զնա:
Նա նորա տեսեալ զպատուիրել մեր առ ինքն՝ հա-
ճի և փութայ հեռացուցանել ՚ի մէնջ զամենայն չարիս, և
ընդունիլ յայս վասն մեր զամենայն բարիս, ևս և զկեանս
յաւիտենականս:

ՀԱՏՈՒԱՆ ԵՐԿԱՐՈՐԴ։

Վերադարձանողութիւն սրբոյն Յովհեփայ ՚ի լինելոյ նորին
հեռաւ սրբոյ հոգւոյն։

Ջ այելով ՚ի բանս նոր գրոց՝ յայտնի տեսա-
նեմք, զի փեսայ սրբոյ հոգւոյն էրև նա
ինքն հոգին նոր. վ՚ր զի զօրութիւն նոր և նովաւ յղա-
ցաւ նոր կոյսն զյ՚ր. ըստ այնմ զոր ասաց հրեշտակն
առ նոր կոյսն. * հոգին նոր եկեսցէ ՚ի քեզ, և
„ զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լինի ՚ի վր՚ քո ‖.
(ղուկ. ա. 35.) որով յայտ առնէր հրեշտակն,
թէ հոգւով նովք յղանալոց է նա զյ՚ր. և նա
լինելոց է հոգևորական կիր ասացից պերճնական
ինն փեսայ կուսին. զի զայս բան ասաց հրեշտա-
կըն ՚ի հարցանել կուսին՝ թէ զիարդ հնար է ինձ
յղանալ, որովհետև զոյր ոչ գիտեմ. և յասել
նորա զայս՝ եցոյց հրեշտակն, թէ այն յղուն ոչ
է լինելոց գործակցութիւն առն, այլ հոգւոյն նոր
իբր երկնային փեսայի։ Ասաւ և առ նոր յով-
սէփ ասաց. * որ ՚ի նմանէ ծնեալ է՝ ՚ի հոգւոյն
նոր է ‖. (մատ. ա. 20։) Նոյն այսու ամիճ կամե-
ցաւ հայրն երկնաւոր կարգել նոր կուսին և զայլ
փեսայ նոր ըստ նոր հոգւոյն. յոյր սակս վկայէ գիրն
(ա. Թագ. ժգ. 14. գործ. ժգ. 22.) թէ խըն-
դրեաց ած զայր մի * ըստ սրտի իւրում ‖։ Ասէ
սիրտ ոյ ասի հոգին նոր. վ՚ր զի ոչ որդին կոչի
բան և բերան ոյ. զի զորինչ խօսեցաւ առ ար-
տաքս հայրն երկնաւոր՝ նովին խօսեցաւ իբր բերա-
նով իւրով, այնպէս և հոգին նոր ասի սիրտ հօր,
զի ՚ի ձեռն նր իբր ՚ի ձեռն յատուկ սրտի սիրէ

զինքն

զկինքն և զորդի, եւ և զորս սիրով ընդունի: Արեմն ՚ի խնդրել Աստուծոյ զայր մի ըստ սրտի իւրում՝ խնդրեր զայր մի ըստ իւրոյ հոգւոյն: Այս այր զոր յիշէ գիրն՝ Թէպէտ և ըստ ճառին նշանակէ զդաւիթ, սակայն եթէ հայեսցուք ՚ի խորհրդական և ՚ի յարմարական միտս՝ ցուցանէ զսուրբն Յովսէփ, զոր խնդրեաց հայրն երկնաւոր իբրեւ զայր ըստ սրտի իւրում. և նախ՝ այնպիսի այր՝ որ իցէ ամենեւին սուրբ ըստ սրբուն հոգւոյն իւրոյ. երկրորդ՝ այնպիսի այր՝ որ արժանի իցէ լինելոյ իբր փեսայակից հոգւոյն իւրոյ. և երրորդ՝ այնպիսի այր՝ որ բաւականասցի հոգւով իւրով ամուսնանալ ըստ օրինաց ընդ իւրոյ կուսին: Յառաջինն հայելով՝ արժան է զարմանալ, մինչ ոչ գոյր յԻսրայէլի այլ ոք այր ըստ սրտին Աստուծոյ արժանի փեսայանալոյ իւրոյ կուսին ամենեւին սուրբ: Արդարեւ եթէ գտանիւր, զնա խնդրէր, զնա ընտրէր, և զնա առնոյր: Եւ զի փոխան ամենայն ընտրեաց և էառ զսուրբն Յովսէփ, ապա նա միայն գտաւ այր ըստ սրտին Աստուծոյ: Գրէ ոսկեբերան (՚ի ճառն յաղ դաւթ. և գողիաթ.) Թէ Աստուած ՚ի կամիցն ընտրել Թագաւոր իսրայէլացւոց յետ սաւուղայ՝ հայեցաւ յորդիս մարդկան. և յանհամար անձանց՝ որք կարէին յարմարիլ ՚ի նոյն պաշտօն՝ միայն ըզդաւիթ եւտես արժանի այնմ. և այնչափ արժանի, մինչև չկարէլ անտես առնել զնա առ ՚ի կարգել յայսպիսի պաշտօն մեծ. *յորժամ ասէ քննէր Աստուած զմիտս, և հայէր առ բազմութիւն՝ զի ՚ի թուոյ նոցա ընտ-
„ րեսցէ Թագաւոր, միայն զդաւիթ եգիտ. զորոյ
„ զարժանաւորութիւն ոչ կարաց կարօղն ամենայն զանց առնել„: Այն հանգոյն ՚ի հայիլ Աստուծոյ յորդիս մարդկան՝ խնդրել զայր մի ըստ սրտի իւրում սուրբ և յարմար ՚ի փեսայութիւն իւրոյ կուսին և ՚ի հայրութիւն յոյն

՚ի դարմանել և ՚ի պահպանել զնա սրբութիւն քննեաց
զիւրաքանչիւր մահկանացուաց զսրբուն և զսր-
դիւնս . և չգտեալ զոք ՚ի նոցանէ այնպիսի՝ որպէս
սի խնդրէր՝ զանց արար զնոքօք . ետես միայն
զՅեհն յօսկեփ փայլեալ այնպիսի սրբութիւն և զար-
դարեալ այնքան արդեամբք առաքինութեաց, մին-
չև չկարել զանց առնել զնովաւ . վ՚ոյ ըս խրատ
ամենահայեաց առաջադրուեն զնա ընտրեաց առ
այսպիսի գերազանց պաշտօն ։ Նա զի յառաջա-
տեսութեն ՚ոյ ՚ի սկզբանէ անտի այնպէս կարգա-
ւորեաց, զի Եհն յօսկեփ այնչափ առաւելիչ լինի ՚ի
սրբութեն, մինչև յարմար լինիցի նմանել ըստ կու-
սին, և արժանի դատեսցի յերկնաւորաց և յերկ-
րաւորաց՝ Թէ այսպէս հարսին այսպէս փեսայ է վայ-
ել ։ Նա ըս ասելոյ գերանի (՚ի Ձառ. ծննս. մար.)
* ոմն վայել եր մարիամու փայլիլ այնքան սրբու-
„ Թէ ըզ զոր մեծագոյն լմանիլ ոչ կարիցէ ՚ի վայր
„ քան զՁծ , սոյնպէս վայել եր երանելոյն յօսեփ
„ փայ լինիլ ՚ի վեր ըզ ՁՄ մարդիկ մաքուր նման
„ ամենափառաւոր կուսին ։ Կարեմք իբր հակա-
դարձ օրինակ բերել այսմ զայն՝ զոր աւանդէ գիրն.
(ծննս. ը. 18.) Թէ յետ որոյ ստեղծ ՁԾ զազգամ,
ասաց . * ոչ է բարւոք մարդոյդ միայն լինիլ .
„ արասցուք դմա օգնական ըստ դմա . ։ ուր ասելն
ըստ դմա՝ ցուցանէ զամենևին նման լինիլն ըստ
նորին վիճակի։ Հանգոյն այսմ յետ որոյ ընտրեաց
ՁԾ զմարիամ ՚ի լինիլ մայր Յի՝ գրեթէ ասաց ,
ոչ է բարւոք կուսիդ միայն լինիլ, դուցէ ՚ի ծնա-
նիլն զորդի երևեսցի յայլ մարդկան խոխտեալ
՚ի կուսութէ , կամ Թերևս վատահամբաւութէ
արատաւոր ծանիցի . վ՚ոյ * արասցուք դմա օգնա-
„ կան ըստ դմա ։ ՚ի տացուք դմա փեսայ ըստ դմա ,

,, եր է նման դմա ՚ի սրբուե ըս ամ կատարելուեց ,
ըս կուսուե, ըս խոնարհուե, ըս սիրոյ և այլ առաքի
նուեց։ Օ սոյն գայս հաստատելով՝ ըզյն բեռնար
դոսի (Ձետ. ՚ի վե՛ր յոլհեփ.) ասէ * վայել էր
,, տեսչուեն սոյ զոյնպիսի փեսայ տալ այնպիսի հար
,, սին՝ որ իցէ ըս նմ՛ ըզ ‖ . և դարձ՛ ասէ * զիարդ
,, կարէ զգաստ միտք խորհիլ լմե հոգևն՛ ըզ յայտնի
հոգևորական ամուսնուլմե տացե սյոսպիսի կուսի
զոյնպիսի փեսայ, զոր չիցէ տեսեալ ամենևին նման
,, նմա ՚ի սրբուե ‖ ։ Յաւելու դերսոն՝ լմե ՚ըզ
այնպես նման արար զնըն յոլհեփ ՚ոչ կուսին.
մինչև ոն նա ՚ըզ յղացաւ, սոյնպես և սա սրբեալ
եղև յորովայնի և հաստատեէ՚ի ընդհս. արդարև
ոչ հաւասար, սակայն նման ։ Այս սրբուե յոլ
սեփայ ոչ միայն ըս հոգւոյն էր, այլ և ըս մարմնոյն.
իբրև ոչ միայն լի էր հոգի՛ն՝ ընդհօք հոգւոյն՝ ըզյ
և ամ առաքինուլմե (զորոց խօսեցաք ՚ի հատ. ա.)
այլ և մարմին նո՛ ՚ըզ էր յանկարդ յօժարուլմեց.
մինչ զի ամենևին ոչ անցայանէր ըս միաս նո՛ այլ ընդ
այլոց խորհուրդ ինչ՝ ՚ի վե՛ ՚ըզյ կուսին, և ոչ զգայր
ինչ զգայական յօժարամասուն առ նա. սակի էր ա
զամ առ Եւայ յառաջ քան զյանցանել նց. զի
ոչ գոյր ՚ի նո՛ և ոչ իսկ ատուէր զգայական ան
կարգ յօժարուեց ։ Լմե ամ այնպիսի կուսի ՚ըզ
Եւայի՝ զայսպիսի այր էա, ոչ էր արժան տալ ա
մենաըզ կուսին գո՛նէ ընդհան նմին ՚ի սրբուլմե ։
Լմե պատշաճ դատեցաւ հայրն երկնաւոր ընտ
րել զայնպիսի գերահրաշ մայր այնպիսի որդւոյ,
ըստ ոչ պատշաճ դատեցի տալ նմա զայնպիսի այր
և ամուսին, որ իցէ ըստ նմա, այնպ զի ոն ՚ի ձե
ոչ կարէցե լինել և յամուսին նո՛. Օ՞ ի այս ոչ վայ
ել

ել էր, ոչ սրբոյ կուսին, ոչ սրբոյն Յովսեփայ, ոչ Հօրն երկնաւորի, ոչ Որդւոյն միածնի, և ոչ սրբոյ Հոգւոյն։ Ոչ սրբոյ կուսին, զի ծանր էր նմա գիտել թէ փեսայ իւր յածի յանպատեհ մտածմունս։ Ոչ սրբոյն Յովսեփայ, զի պարտ էր նմա կալ 'ի միասին ընդ ամենասուրբ կուսի, և գտանել յինքեան զանպատշաճ զգածուածս։ Ոչ Հօրն երկնաւորի, զի որովհետև 'ի տեղի իւր Հայր կացոյց Որդւոյ իւրոյ զսուրբն Յովսէփ, անտեղի լինէր տեսանել զՀայր Որդւոյն իւրոյ յանվայելս յօժարիլ։ Ոչ Որդւոյն միածնի, զի որովհետև արար զնա իւր դայեակ (ըստ Ղուկայ) և պահապան, անդէպ էր տեսանել զնա յայլ ընդ այլս բերմունս։ Ոչ Հոգւոյն սրբոյ, զի որովհետև ընտրեաց զնա իբր իւր փեսայակից, չէր արժան թողուլ տալ նմա իմանալ յանձին իւրում զընդդէմ ինչ այնպիսի փեսայակցութեան։

Է. Հայեցարուք այժմ յերկրորդն, որպէս 'ի նոյն քօղ 'ի փեսայակցութիւն սրբոյն Յովսեփայ. ըստ որոյ ասի, թէ սուրբ կոյսն ունէր զերկու փեսայս, որպէս են Հոգին սուրբ և սուրբն Յովսէփ. Հոգին սուրբ գերբնական փեսայ, և գեր քան զփեսայ՝ կատարիչ խորհրդոյն. ընդ որում զօրութեամբ նորա յղացաւ սուրբ կոյսն զՔրիստոս. (Ղուկ. ա. 35. և Մատ. ա. 20.) Իսկ սուրբն Յովսէփ իբր օրինական փեսայ, կամ իբր խորհրդակցեաց փեսայ. ընդ որում ամուսնացեալ էր նա ընդ սրբոյ կուսին. (Մատ. ա. 18.) Եւ և այնպիսի Հարկաւոր փեսայ, առանց որոյ չէր վայել սրբոյ կուսին ծնանիլ զՔրիստոս։ Ըստ արմաւենին յայնժամ՝ տայ պտուղ ուտելոյ, յորժամ հայի 'ի նա փոշի պտղոյ արուին և Հովանաւորութեան նորին։ Սուրբ կոյսն է արմաւենի բարձր և գերազանց վասն բարձ-

րա-

քաղցն առաքինութեց և կատարելութեց , որովք
ծաղկեցաւ. ըստ այնմ (սիրաք. իէ. 18.) * իբրև զաղ-
,, մաւենի բարձրացեալ եղէ ՚ի կաթեւս՚՚ : Ա. յս ա-
մաւենի եւս զտուղ ածային գյձ ուտելի ա-
ժանաւորաց . քայց զայս պատուղ երեր ըստ վեսա-
ուքն հոգւոյն սրբոյ , և սրբոյն յովսեփայ . մին եւս
զևիուն ընդհայ իբրև զպատղոյ փոշն , և միւսն ե-
ցոյց գնման իբրև հովանի : ՚Ի զօրուէ հոգւոյն
սրբոյ իբր ՚ի պատգամաւորէ յղացաւ սրբ կոյսն գյձ և
ծնաւ զնա . Ասկ ՚ի յամուսնութէ սրբոյն յովսեփայ
իբր ՚ի հովանաւորութէ պաշտպանեալ եղև ըստ պա-
տուճոյ ծննդեան . ուստի ասէ պետրոս կեղծ-
եան . * սրբ կոյսն իբր հաստատակ օրինօրդ հարսնա-
,, ցաւ ըստ յովսեփայ ՚ի պահել զպատուիճ ծնանելոյ .
,, քայց իբրև սեպհական հարան հոգւոյն սրբոյ յղա-
,, ցաւ գյձ՝ նորա ածային զօրութեամբ ՚՚ : Ա. յր
կոչին այսոքիկ փեսայք սրբ կուսին անարատ պա-
հէին զկուսութն նր . որով ըստ ասելոյ իլտեփոն-
սոսի եղև սրբ կոյսն . * կոյս յայ , կոյս ՚ի մար-
,, դոյ ՚՚ . կոյս յայ՝ զի հոգին սբ անխախտ պահ-
եաց զկուսութն նր . կոյս ՚ի մարդոյ , զի յովսէփ
կոյս էր , և կոյս մնալով՝ անբիծ պահեաց զկու-
սութն նորին : * Ա. սեմ զնա ինքն զյովսէփ կոյս
,, զալ (ասէ հերոնիմոս ընդէմ հեղվիոյ) . ոչ զի ՚ի
,, կուսական ամուսնոյ կոյսն ծնանիցի կոյս որդի ՚՚ :
Ա՛արթ էր ընդէմ այսր կուսութե սբոյն յովսեփայ
առարկել նախ զայն՝ որ գրի (՚ի մատ. ա. 25.) Թէ
* ոչ գիտեր զնա՝ մինչև ծնաւ զորդին իւր զանդ-
րանիկ ՚՚ : Ա. յլ զնկանի սորին տես ՚ի Հառն ծնն-
դեանն ան. որ է (Հառ. ՚Ի :) Ա. րդիւ՝ մարթ էր
առարկել զայն՝ որ գրի յաւետարանի Թէ ջրս եղ-
բարք կային յն . և երկու կին երեք քորք . (մարկ.

Ը. 3։) Յորմէ ոմանք կասկածեան մակաբերել, թէ սքեն յովսէփ յառաջքան զպօսակիլ ընձեռ կուսին, ա-
ժուսնացեալ էր ընդ այլում. և ծնեալ ի նմանէ
զչորեսին ուստերս. այր են յակոբ (եղբայր ան
ասացեալ.) յովսէս, յուդայ (որ և Թադէոս), և
սիմեան. և զերիս դստերս, այր են մարթա, եսթեր
և սողոմէ. ընդ որում զրէ և խորենացին (ի Թուղ-
թըն առ սահակ)։ Այլ այս կարծիք ի վաղուց ևս
խափանեալ է. իսկ թէ վերոյգրեալքդ եղբարք
ասին քոյ, յայդմանէ ոչ ինչ ցուցանի. զի նոքա
եղբարք ասին յոմէ՝ ոչ վասն ծնանելոյ ի յովսեփայ,
այլ վասն ծնանելոյ ի կղէոպասայ՝ որ էր եղբայր սրբոյն
յովսեփայ ամուսնացեալ ընդ մարիամայ կոչեցե-
լոյ քոյր մօր նորա (յովհ. ժ՛թ. 25.) ընդ որում ի
նոր գիրս այսպիսիքս եղբարք կոչին. նայ յայտէ.
(ի ծնն. լ՘ա. 23.) ուր ասի. * և առեալ լաբանայ
„ զեղբարս իւր ընդ իւր՝ սնդեցաւ զկնի նորա...
„ և լաբան կացոյց զեղբայր իւր ի լերինն գա-
զաադու»։ Այս յայտ է թէ նոքա ոչ էին հարազատ
եղբարք լաբանայ, այլ ազգականք, զորս նաև
յակոբ կոչեաց անդ եղբարս յասելն (ի հա-
մարն, 32.) * մի կեցցէ առաջի եղբարցս մերոց»։
Ա. յոպէս հաստատէ և յովհաննէս ծործորեցի (ի
մեկն. մատ. գլ. իէ.) յասելն, թէ սոքա թէպէտ
ուրեք ուրեք ի պատմուճս հնոց ասին որդիք յովսե-
փայ, բայց * այսմ ոչ օժանդակեն աւետարանիչք.
„ քանզի թէպէտ եղբարք ձեզի ասեն զսոսա, բայց
„ որդիք յովսեփայ ոչ բնաւ։ (Ապա թէ եղբարք
„ ևն ասին, այն չէ ինչ.)... ձգի ի բջմտեղիս գը-
„ տանեմք ի գրոց սուրբ զհօրեղբօրորդիս և
„ զմօրքուէրորդիս եղբարս կոչել»։ * արդ չորեքին
„ նոքա էին (ասէ) մօրքուէրորդիք յմէ»։ Այս ևս
(ի)

(՚ի գլ. ժբ. 46. ՚ի մեկն. մատ.) գրէ. * Ա՚ԷՔ
,, ստուգեցաք (ասէ), զի ոմն մարիամ կոյս է, սոյն
,, պէս և յովսէփ. և սոքա (որք ասին եղբարք ՚ին,)
,, էին որդիք ալփէոսի ընտանւոյ ՚ին մերոյ, զորս
,, եղբարս ասէ ըստ գրոց սովորութե. ըստ այնմ արք
,, եղբարք էք ընդ զրկէք զմիմեանս. և զդուստ՝ եղ-
,, բայր իւր ասէր աբրահամ. և թէ պատմեցից
,, զանուն քո եղբարց իմոց՝ դաւթի երգէ. վ՚ոկ
,, ոչ երբէք գտանեմք ՚ի գիրս զսոսա որդիս յովսե-
,, փայ լեալ. այլ միայն զյա՛ որդի յովսեփայ, և
,, զսոսա եղբարս յա՛ր։ Նոյն (՚ի գլ. ԺԳ. 3.) ասէ.
* Ոմանք որդիք ասեն զսոսա յովսեփայ, որ ա՛ծա-
,, հայր անուանեցաւ. քայց յոյժ ստեն. զի ոչ
,, գտանեմք ՚ի գիրս որդիս յովսեփայ կոչել. թէ-
,, պէտ եղբարս ՚ին ասեն վ՚ա ընտանւոյ. քանզի
,, յովսէփ հուսան գոլով, հուսին խօսնայր անուա-
,,նեցաւ։ Յաւելուն այլք յանդէպս, թէ ՚որպն
յովսէփ յետ ծննդեանն յա՛ր ամուսնացաւ ըստ այլոց
ումեմն մարիամու, և ՚ինչիէ ծնաւ զվերոյ գրեալսդ։
Ա.յս կարծիք ևս խափանեալ է իսպառ. և կարի
յիրաւունս. վ՚ա զի յայտ է յաւետարանէն. (զուկ.
բ. 41.) թէ ՚որպն յովսէփ յետ ծննդեանն քո՛ի զամն
երկոտասան եկաց ըստ սո՛ր հուսին. և ըստ նի՛ ատենր
զյա՛ ՚ի տաճարն. երբ ասպա ամուսնացաւ ըստ այլոսն։
Նա դարձեալ՝ մինչ ինքն յայտնի գիտաց, թէ ՚որ
կոյսն ՚ի հոգւոյն սո՛ր յղացաւ, և աչօք ևս ետես
զծննեալն հուսուլ, և զայնքան ամս ըստ նմա վարե-
ցաւ, զնարդ մարթ էր զայնպիսի հրաշալի կոյս
ամուսին լքանել, և երթալ առնուլ զայլ կին. և
կամ զայն ևս պահելով առ իւր ՚ի հուսուէ, ու-
նիլ և զայլ առւանց հուսուէ. բնութին խոկ ոչ տա-
նի այսմ խառնիխուռն իրի։ Ա՚ն զի այ՛ր հաս

տաք

տատի Թէ ոբն յովսէփ մնաց միշտ կոյս. որոյ վ՚ա
կոչն կոյս փեսայ ամենաճոխ կուսին, որ բուէ ամե-
նաճոխ փեսային նէր ի հոգւոյն սրբ ընդ նախապրեցոյց։
Աստանօր նկատել արժան է զի Թէոփէտ երկա-
քանչիւր սոքա ևս եթէ հոգինոբ և եթէ սբն յով-
սէփ փեսայ եղեն և փեսայ ասին սրբ կուսին, միա
ներդործելով, և միասն ընկերելով, սակայն հո-
գին ոբ՝ որ ներդործելով փեսայ եղև, ոչ առացաւ
և ոչ եղև հայր ծնեցելոյն, այլ միայն փեսայ կու-
սին. իսկ ոբն յովսէփ՝ որ ընկերելով փեսայ եղև՝
առացաւ հայր ծնեցելոյն. զի ծնեալն ոչ եղև՝ որ-
դի հոգւոյն ոբ, այլ որդի յովսեփայ։ Ցաց այսմ
յարացոյց ինչ. իբրպ ըստ հին օրինաց եթէ այր
ոք ոչ ունելով որդի մեռանէր, եղբայր մեռելոյն
փեսայանայր այրի ծնացելոյն. զի յարուսցէ զա-
նակ եղբօրն մեռելոյ. և որդիք որք յայսմ փեսայ-
ութէ ծնանէին՝ անէին լինիլ որդիք մեռելոյն. (ք.
օրին. ի՛ե. 6. մարկ. ժ՚բ. 19։) Ոնմանատիպն այսմ
կարեմք իմիք նշմարել ի վր սբոյն յովսեփայ. զի
նա Թէոփէտ և ձշմարտիւ փեսայ էր սբ կուսին,
բայց իբր մեռեալ ըստ մարմնաւորութե ի ձեռն ան-
խախտելի կուսութե. իսկ հոգին ոբ իբրև Թէ եզ-
բայրակից լեալ և փեսայակից սբոյն յովսեփայ ըզ-
պաշտօն եղբօր ի կիր էարկ յայս դործ. զի իւր
հարսն արարեալ ըզոբ կոյսն զամուսինն ոբոյն յովսե-
փայ՝ հեղսպարանեաց յորովայնի նր սքանչելաբէս
զմարմինն քրիս. որով և սբ կոյսն ծնաւ զյն որ ա-
առացաւ որդի՝ ոչ հոգւոյն սբոյ, այլ սբոյն յովսեփայ։
Եւ ահա յայսմ մասին ըստ օրինակիդ՝ որ ի հին ո-
րէնս, յովսէփ եղև և ե հայր յն, ոչ զի ծնաւ
զնա, այլ զի ունի առացաք՝ ամուսին նր սբ կոյսն
մարիամ գործողութե հոգւոյն սբոյ իբր եղբօր յով-

սէ-

ակ՝ գերբնաբար ծնաւ ընա նմա։ Ասաի է բաւամբք ասէ գերսոն. * սքն յովսէփ եղև հայր ,, ոչ իւրով ծննդեամբ, այլ մարիամու իւրոյ ամուս ,, նոյ , գործակցութ հոգւոյն սքոյ ։ Յովհն ոսկ ,, սքն յովսէփ ոչ միայն եղև հայր քոյ , այլ և ստացաւ բարոյական ինչ կիմ օրինական լմն է բաւուն առնա , ոնք Թէ լինէր իբր որ արտաքուստ՝ գերբնաբար յղացելոյն յարգանդի առնաթ կուսին ։ Ոտ ոսկ մի . եթէ ի պարտիզի ուրուք աքանչելեօք բղխեսցէ աղբիւր , աղբիւրն այն համարի նր որոյ է պարտէզն ։ Այդ սքն կոյսն է * պարտէզ փակեալ ։ (երգ. գ. 12.) և բանիւ դաշինն ամուսնուէ՝ պարտէզ յովսեփայ . և ևս յայսմ պարտիզի բղխեաց աքանչելատիպ ազբիւրն անմահուէ յն զօրուք հոգւոյն սքոյ , ապա համարի լինիլ սքն յովսեփայ՝ իբրև այնմ որ է որ պարտիզի ։ Այս ըստ այսմ ոնք սքն յովսէփ ասի լինիլ հայր նր , նոյնպէս և յն ասի լինել որդի նր . * եթէ որ է պարտիզին (ասէ ռուբերտոս) է և որ և աղբերն . եթէ այր է մարիամու՝ հայր է ոն յն ։ Այն այս բաւական է ասէ գերսոն առ ի լինիլ նմ հայր , և ժառանգել ընա իբրև զիւր օրդի , և իբրև զիւր ստացուած ։ Ոտ և զայլ օրինակ մի . ոնք պատուիրք՝ որք յանբեր այգւոյ գերբնաբար յառաջ բերին՝ լինին այգետեառն. այնպէս և ընդ՝ որ եղև օրհնէշ պատուիրակ յայգւոյ սքոյ յովսեփայ, այ ի սքն կոյսն մարիամ ի հարսն իւր՝ համարի պատուիրակ և օրդի յովսեփայ ։ Այ Թէպէտ բուսաբուցաբնոյն այլ էր , այ հոգին սքն , սակայն իրաւունքն էր ի ձեռս այգետեառն, այ ի ձեռս սքոյն յովսեփայ . և այս՝ վ՛ դաշինն ամուսնուէ , որ համարեալ լի

նի իբր գնուա այնը այգւոյ ։

է. Հայեսցուք արդ յերրորդն, զի յիրաւունս ամուսնութե սրբոյն Յովսեփայ ընդ Սրբոյ կուսին. զորմէ գիտելի է՝ զի այս ամուսնութի եղև ճշմարիտ, օրինաւոր, և Սրբ. ճշմարիտ, զի ճշմարտիւ խոստացեալ էր զի ամուսնացեալ և պսակեալ էր ընդ սրբոյ կուսին. և առեալ էր զնա յիւր հարսնութի (Մատ. ա. 18:) Օրինաւոր, զի հաւանութե միմեանց ամուսնացան ըստ օրինաց. ուստի և աւետարանիչն կոչէ զՍրբն Յովսէփ այր սրբոյ կուսին. ըստ այնմ * և Յովսէփ այր Նորա ‖. (Մատ. ա. 19:) Այնպէս և Հրեշտակն 'ի խօսիլն ընդ Յովսեփայ զՍրբ կոյսն կոչէ կին Նորա յասելն ցնա. * Յովսէփ որդի Դաւթի մի երկն,,չիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո ‖. (Մատ. ա. 20:) Այլ, զի երկոքին ևս կոյս էին, և անխախտ մնացին 'ի կուսութե. որով առաւել ևս հաստատեցաւ 'ի նմա դաշն ամուսնութե. յայլ ամուսինս խախտմամբ կուսութե անխախտ պահի կապն ամուսնութե. իսկ 'ի Սրբն Յովսէփ և 'ի Սրբ կոյսն անխախտ մնալով կուսութե՝ ամենևին անխախտ և Սրբ պահեցաւ կապն ամուսնութեան: * Ա՛
,,ամուսնութի ճշմարիտ և Սրբ (ասէ Ռուբերտոս աբ_
,,բայ.) ամուսնութի երկնային և ոչ երկրային.
,,յերկոսին մի հոգի, այլ ոչ մի մարմին. ամուսնու_
,,թի Նոր, յորում ճշմարտի ասել եղիցին երկո_
,,քին ոչ մարմին մի, այլ մի հոգի ‖: Ա՛ հիանալի բարձրութիւն Յովսեփայ ասէ Գերսոն. ո՛ արժանապատուութի անհամեմատ. աւասիկ Նա որ միանալոցն էր ընդ Այ մարմնով 'ի ծնանիլ՝ միաւորի ընդ Յովսեփայ հոգւով 'ի սնանիլ: Որին վն սրբն օգոստինոս ('ի Ճառն ծնն. քսի) 'ի դիմաց ազգի մարդկան շնորհաւորէ զսրբն Յովսէփ բազմապատիկ բանիւք, որ արժանի եղև կուսութբ պսակիլ ընդ սրբյ

կուսին ։ Արդ է աստ խնդրել՝ թէ քանի ամաց էր տէրն յովսէփ՝ յորժամ ամուսնացաւ ը̄ սրբյ կուսին ․ ոմանց թուեցաւ ասել, թէ ծեր էր իբր եօթանասուն ամաց․ բայց այս կարծիք խափանելի է, և ոչ իսկ պատեհ է զայսպիսի ինչ զմտաւ ածել․ զի զինչ հաւատարմութի է զայնպիսի գերազանց օրիորդ չորեքտասանամեայ՝ տալ եօթանասնամեայ ծերոյ ։ Հաւանական կարծիք այն է՝ զոր դնեն ոմանք՝ թէ էր իբր երեսնամեայ կա̄ երեսուն և երից ամաց ․ յորում երևի այրականութի մարդոյ ․ Թէպէտ խորենացին դնէ քառասնամեայ ։

Իսկ թէ 'ի պատկերսն ծեր նկարի, այն ոչ եթէ զծերութի հասակին ցուցանէ, այլ զծերութի առաքինութե և կատարելութե ․ (իմաստ․ դ․ 8 ։) Այլ դարձեալ պատճառ այսպէս նկարելոյ՝ է պատիւ սրբյ կուսին ․ առ որով անպատեհ երևէր երիտասարդ նկարել ․ իսկ կերպարան ծերոյ տարացոյց է զգաստութե և սրբութե ։ Այլ կամ թերևս այդ նկար հայի 'ի ժամանակ ծերութե սրբյն յովսէփայ․ յորում վախճանեցաւ նա 'ի հասակի իբր վաթսուն և երից ամաց ըստ ամաց հասակի սրբյ կուսին․ զի երեսուն և երից ամաց փեսայացեալ՝ եկաց ը̄ կուսին զայլ ևս ամս երեսուն կմ̄ ըստ խորենացւոյն երեսնևմի մինչև 'ի քարոզութին քրի․ և 'ի վախճանին՝ սկսաւ տրն մեր քարոզել գոլով 'ի հասակի երեսուն ամաց ․ (ղուկ․ գ 23 ։) Արդ սրբն յովսէփ ամուսնանալով ընդ սրբյ կուսին՝ ստացաւ և ժառանգեաց զազնուականութիւն իւն պանծալի յազնուականութե սրբյ կուսին ․ Այլ թէպէտ ինքն սրբն յովսէփ (որպէս ասացաք 'ի յառաջաբանութե) յազնուականաց ծագելով՝ ազնուական համարիւր և էր, սակայն

թէև չէր այսպիսի՝ յաղնուճականութէ սքեյ կու-
սին վերացաւ յաղնուճականութէն քարձրագոյն։
Այլ ծանիր, զի գրի՝ ի կանոնադիրս, թէ կինք
անտոհմ յամուսնանալն ըստ աղնուճատոհմ առն՝
աղնուճանայ, կամ համարեալ լինի աղնուճական.
սակայն այր անտոհմ ոչ աղնուճանայ յամուսնա-
նալն ըստ աղնուճատոհմ կնոջ. զի գրէ ուղղիանոս,
թէ * կինն հետևի անարգ հանգամանաց առն ‖ .
որ է ասել. կինն անարգ է քան զայր. իսկ անարգն ոչ
աղնուճացուցանէ զինչ։ Այս սակայն ոմք ուսուցանեն
իրաւագետք, յայսմ օրինաց՝ ի բաց առեալ լինին այ-
նոքիկ արք՝ որոց կինն է թագուհի և իշխանուհի
կամ դքսուհի. զի՞ք թէ և չիցեն աղնուճատոհմք,
՝ի կանանց իւրեանց աղնուճանան։ Այթէ այսպէս է,
ուրեմն և ՚ոչն յովսէփ՝ թէ և չէր յիւրմէ աղնուճա-
կան՝ աղնուճանայր՝ ի ձեռն կողակցի իւրոյ սքեյ կու-
սին. և զի՞ք կոյսն ոչ միայն էր թագուհի իսրայ-
էլեան տոհմին, այլև համօրէն արարածոց, ապա
հարկ էր յայսքան տղնուճութէ նր՞ աղնուճանալ յոյժ
սքեյն յովսեփայ. մինչև արժան է ասել՝ թէ այս
միայն բաւական էր նմա աղնուճանալ և լինիլ ե-
ջանիկ յաղնուճութե քան զնամ աղնուճականս։ Այլ
գոր ՚ոճաբան համեմատ գոլով՝ զայր քեռն իւրոյ
գորգոնեայ, բաւական համարեցաւ ասել՝ թէ կոյս
այր նր՞. * կամիս ասէ զի միով բանիւ ներքոյե-
„ցիս զայրն, ծանիր զի այր է գորգոնեայ ‖ ։ Այս-
րեր գոլով՝ զքեռայր իւր ՚ի մեծութէ նր՞, և զս և
յաղնուճականութէ և յառանձին բարեպաշտութէ
նորա, և յայլ ևս ձրիոց հոգւոյ և մարմնոյ նորին.
քայց այնքան գերագոյն երևեցաւ նմ՞ արժանա-
ւորութէն փեսայ լինելոյ գորգոնեայ, մինչև հատա-
ռաւ՝ թէ քաւականն էր այս միայն առ կատարեալ

գո-

գովելի աղնուՀուԹե առն այնորիկ, և ոչ համարեցաւ Հարկաւոր յաւելուլ և զայլ ինչ. * զի ոչ գիտեմ ասէ՝ ԹԷ զինչ այլ առաւել պարտ իցէ ասել։ ։ Օ մտաւ ած այժմ՝ ԹԷ քանի՛ գովելուԹե արժանի գտաւ սբեն յովսէփ և յոր աղնուՀուն բարձրացաւ՝ լինելով փեսայ՝ ոչ եԹէ գորգոնեայ տիկնոջ, այլ ԹաԹուհւոյն Հրեշտակաց և մօրն այ ։ ԶԹէ խնդրեսցէ ոք, ԹԷ որպիսի ոմն էր սբեն յովսէփ, և յոր աղնուՀուԹի բարձրացեալ բաւական է պատասխանել՝ ԹԷ էր փեսայ և այր մարիամու ։ Զորս րև գերազոյն գովելուն է սբեն յովսեփայ լինիլ Հայր քրի, բայց ոչինչ պակաս քան զայս պատիւ է լինիլ նմին փեսայ մօր նր ։ ԶԹէ ձշմարիտ է՝ զոր ասէ իմաստունն՝ ի գիրս սիրաքայ. (իշ. ։.) ԹԷ * կինոջ բարւոյ երանեալ է այր ։ զինչ արժան իցէ ասել զսբեն յովսեփայ. որ եղև այր կինոջ ամենաբարւոյ այ սբոյ կուսին՝ որ և ՔԷ զայմ մարդիկ և քան զՀրեշտակս դերազանց գտաւ ի բարուԹե. կարեմ ասել ԹԷ իբր յանչափս երանելի եղև նա, և ՔԷ զայմ մարդիկ աղնուականացոյց ԶԹէ սբեն յովսէփ չուներ զընորհս ինչ. եԹէ չէր զարդարեալ իմիք առաքինուԹեք, եԹէ չէր յաւետարանչէ վկայեալ արդար գոլ, բաւական էր նմա այս, զի սպասաւեցաւ ընՔ սբոյ կուսին, և եղև ձշմարիտ փեսայ նր. զի այսու ևս եԹէ ընկալաւ զարժանապատուՀուի ինն անձառ ։ Զև զի սովին այսու եՀաս ի վիճակ բարձր յոյժ, վերանալով յայլ ինն դերահրաշաղ-

գակցուի խորհրդաւոր ։

Զպաքէն որ միանդամ փեսայանայ ընՔ ումեք կուսի՝ երջանիկ համարի զինքն՝ եԹէ ի ձեռն փեսայուԹե աղգակից լինի այնպիսի անձանց՝ որք իցեն Հղօր զօրուՔ, և փառաւորեալ ի մեծուԹե և յիշ-

խանուհե. զինչ ասայ պարտ իցէ ասել վ՛ա սէյն յովսեփայ, որ վեհայանալով ընդ ձեզ կուսին՝ միջնորդաբար լինն աղջակեաց երևելեաւ երից անձանց ամենանոքը երրորդուհե. ըստ հօրն յաւիտենական կանի իբը հայրակից. ըստ հոգւոյն սրբ իբը վեհայայակից. իսկ որդւոյն միածնի իբը հայր խորհրդաւոր, մինչև ծնօղ ևս կոչիլ նմ՛ըստ ձեզ կուսին. ըստ այնմ. (ղուկ. ը. 27. 41. և 44.) * իբրև ասէին ծնօղքն
,, զմանուկն յս ‖. և թէ * երթայկն ծնօղը նր ամ
,, ամի յերկիմ ‖. և թէ * ոչ գիտացին ծնօղք նո
,, ր ‖։ Սակ այս կոչումն՝ի վեր ե քան զանուանկն հայր. այնպես զի որպես հայրն ածէ, և ձեզ կոյան, նոյնպես և սքն յովսէփ համարձակապես կարէր այսու կոչել զյն՝ որդի իւր։ Ո՛չ միայն երեքեան սոքա կարեն ասել առ յս զայն բան. * դա ե որդի
,, իմ սիրելի ‖. հայրն երկնաւոր ըստ ածուքե և ըստ յաւիտենական ծննդեան. սքն կոյան ըստ մարդկուքեան և ըստ ժամանակաւոր ծննդեան. իսկ ձեզն յովսէփ ըստ ածային կարգադրուքե և ըստ դաշինն ամնեանուքե։ Սաւիթ ևս կարէր ասել զայն. ըստ որոյ կոչի քմ որդի դաւիթի, բայց իբը՝ի հեռուստ և ըստ ինքանելոյ ազգի և տան. իսկ սքն յովսէփ՝ի մօտուստ ըստ բնի իրաց, զորոց խօսեցաք՝ի վերոյ (և՝ի հատ. ա։) Տես արդ թէ քանի երջանիկ գոտաւ երանելիս այս վեհայանալով ձեզ կուսին, և զնայրդ ե հաս այնու յայսոսիսի բարձ րագոյն պատիւ։ Սննեա՝ի վերջոյ, և տես թէ քանի երանուքեամբ երանելի եղև և քանի սքը քուքե և շնորհօք լիացաւ՝ի կենսակիցն ըստ այսոսիսի իւրոյ ամենաձգ հարսին, և՝ի վարելն ըստ այնպէս որդւոյ իւրոյ։ Որ վարի և կենսակցի ըստ առաքնիս և ըստ ձեզ՝ գրեցէք ինձ ստուգապէս տոգորի յառաքնութեց

նուեց

նուէր նոյն և ի սրբուհի նոցին. ապա ոմն կատարե-
լութիւն ընդհատից և առաքինութիւք տոգորեալ և լիա-
կեալ էղև ոգին յոյսին ի կենսակիցին ըստ ամենայնի
հուսոյն։ Յաւէտ էղիտաբէթ հոգեւոյ սիրով և երջան-
կացաւ, զի ետես առ ինքն զնոր կոյսն յայցելութե
անդ. մինչև աղաղակելով ասել. * ուստի է ինձ այս
,, զի եկեսցէ մայր տեառն իմոյ առ իս ‖ (ղուկ. ա.
63։) Պատ քանի՛ ևս առաւել լցաւ հոգւով նորին
ոգին յոյսին, և սրբեաւ երջանկացաւ ի հոգի իւր.
որովհետև ոչ միայն մերձ ետես առ ինքն զնոր կոյսն,
այլև զշմարտապէս փեսայանալով նմա՝ կայր ըստ
նմա մինչև ի վախճան կենաց իւրոց։ Օ մտաւ սիր
լեզ սրտիսն մեծարանօք և սրտիսն վայելմամբ վա-
րեր ըստ նմա, սրտիսն նոր աչօք հայեր առ նա. ոմն
քաղցր բանիւք խօսեր ըստ նմա, ոմն պատկառա-
նօք նայեր առ նմա. ոմն յարդուբէ ուտեր ըստ նմա.
ոմն յօժարակամ սիրով կատարեր զբան նոր. ոմն
անդորրուբէ և ոմն հոգեպատար խաղաղուբէ քնա-
կեր ի միասին ըստ նմա։ Սրտիսն խոնարհ հրաժար-
մամբ մեկներ ի նմանէ ի գնալն ի գործ իւր. և
սրտիսն բերկրական բանիւ ողջոյն տայր նմա ի
դառնալն ի տուն։ Օ ինչ ապա և սէր կոյսն.
զիարդ արդեօք կենցաղավարեր ըստ այնպիսի սէր իւ-
րում փեսայի. քանի՛ յարդուբէ խօսեր ըստ նմա, և ոմ-
պիսի խոնարհուբէ ի գործ դներ՝ զորս նա յանձ
ներ նմա առնել։ Եւ գարձեալ ձանաչելով զնա որ
ժանաւոր փեսայ սրտիսն փափաքմամբ աղօթեր
վա՛ն նոր. և զինչ ոչ խնդրեր յոյժ յատաւելուլն
ընդհատից և պարգեւաց ի փառաւորուն հոգւոյ նր.
ըստ նմին և ի լուսեղ կարեւոր պիտոյից նր, և ի պահ-
պանուն կենաց նորին։

ՃԾ. Պղտարև մեծ և երանելի վիճակ եղև այս,

յորում երջանկացաւ երջանիկն ի՛նքս սքեն յովսէփ ի կալն և ի կենակցիլն ընդ այսպիսի ամենանոքա հալածին . բայց թէ քանի՛ ևս երջանկացաւ նա ի վարձին ընդ աճօրդուոյ իւրոյ յոթ , ո կարիցէ ձառել , որքան արդեօք աձեցեալ եղև ընորհօք. որքան ձախաղեալ եղև աճապին սարգևօք . որքան զարդարեալ եղև գերապանծ առաքինութեաբ. որքան փայլեալ եղև երկնային իմաստութեբ ։ Եւ քանի՛ եր իբրև դձառ տնկեալ առ կենդանի ջրով, յորմէ ոռոգեալ բարդաւաձեր յամ կատարելութիս . (սաղ. ա. 2։) Յակոբ նահապետ յորհնելն զյովսէփ զորդի իւր՝ ասէր . * որդեակ աձեցեալ յովսէփ. որդեակ աձեցեալ ,, ընդ առ աղբեր՝՝. (ընդ եբր.) և ի Թարգմանութե ա բարբառոյ գրի . * որդեակ աձեցեալ առ աղբերբ ,, ջուրց ՝՝ ։ Այս օրհնութի յակոբայ առաւելութեբ ինն հայի ի գերափայլ յայս որդի յաճախայրն յովսէփ. որ աձեցեալ եղև առ աղբերբ ընորհայ՝ այ առ յոթիւ. առ նիբ եր . ընդ նիբ նստեր. ընդ նիբ ուտեր. ընդ նիբ հսկեր. ընդ նիբ աշխատեր. և եր անմեկնելի ի նմանէ զամն իբր երեսուն . որով և սքանչելի լիներ ընորհօք ։ Զաստատեն աճապանք թէ քո կ աղբիւր և սկիզբն ընորհայ եթէ ընդ աճուէ և եթէ ընդ մարդկուէ . ընդ աճուէն հեղինակաբար , ըստ մարդկուէն գործիքապէս և միջնորդաբար՝ ուստի ամքն ի քէ ընունին զընորհս . ընդ աճուէքեն նկատեալ՝ ասէ աւետարանիչն. (յովհ . ա . 16.) * ի լրուէ անտի նը մեք ամքին առաք ընորհս ։ իսկ ընդ մարդկուէն նկատեալ՝ ասէ . * ընորհք և ճշմարտուի ի ձեռն յի՛ քո՛ եղեն ։ . (յովհ. ա. 17։) Ո՛թէ այսպէս էր , տե՛ս թէ սքեն յովսէփ հանապազ առ նմա կալով զօրպիսի և զօրքան ընորհս առընկալաւ ի նմանէ . ոչ առեմ այլևայլ , և ոչ առեմ

ասեմ այնչափ, այլ առաւել քան զնա եմ սքա յայտ
կարգի. ՚ի վեր առեալ միայն զնոր կոյն. զի քաց
՚ի սըկ կուսէն առաւել քան զնամն մեծաւոր եղև
նմա: Ասա գրելոյ սըկն Թովմայի ագուինացւոյ.
* ուրքան ոք առաւել մերձենայ առ սկիզբն յո՛ և
„ իցէ սեռի, այնքան առաւել հաղորդն ներգոր-
„ծուճ այնր սկզբան: Ո՛ր օրինակ ուրք ոք առա-
ւել մերձենայ ՚ի սկիզբն լուսոյ այր յարեգակն, այն-
քան առաւել ընդունի զլուսաւորութիւն և զպայ-
ծառուճ. ուրքան ոք առաւել մերձենայ ՚ի սկիզբն
ջերմուճ այր ՚ի հուր, այնքան առաւել ջերմանայ:
Իսկ արդ սքն յովհէփ քաց ՚ի սըկ կուսէն առաւել
քան զնամ մերձեցաւ ՚ի քա ՚ի սկիզբն ամ ընորհաց
և սրբուճ իբրև հայր, իբրև մնուցիչ, իբրև յան-
ձանձիչ կենաց, իբրև պահապան և իբրև պաշտ-
պան, ապա ուրեմն առաւել քան զնամն ընկա-
լաւ ՚ի նմանէ զընորհս և զսրբութիւն, ևս և
զամենայն կարելի կատարելութիւնս: Յարան
հոգևոր փափաքեր գտանել զեղբօրորդի իւր. զի
* գտեալ ասէ զքեզ արտաքոյ՝ համբուրեցից ||.
(երգ. ը. 1:) Ուրում ցանկայր հարսն երանելի,
զայն եդիտ փեսայն մարիամու. եդիտ արտաքոյ
ղյաւիտենական բանն ած. եդիտ զնա մարմնով
՚ի վէր երկրի, եդիտ, և փաթեցաւ զնովաւ. ՚ի
դիրկս իւր ընկալաւ զնա, և համբուրեաց զնա,
կենցաղավարեցաւ ընդ նմ իբր ընդ որդւոյ, և ըն-
տանի բնակակցութեբ նր միացաւ հոգւովք ընդ նմա.
որով և գրեթէ տոգորեցաւ և լիացաւ ՚ի սրբուճ
և ՚ի շնորհաց նր: Յովհաննէս մկրտիչ տեսեալ
մերձ առ իւր զյն յարգանդի մօրն, սրբեցաւ և
լցաւ շնորհօք: Յովհաննէս աւետարանիչ միանգ-
ամ անկանել առ լանջսքն յն, յափշտակե-

ցաւ 'ի սէր նր̄, և սիրոյ աշակերտ կոչեցաւ ։ Մե̄
անտոն պատուեցի արժանի լինելով միանգամ բառ-
նալ 'ի բազուկ իւր զմ̄ երջանիկ քարոզեցաւ 'ի
սբ̄ս ։ Նպա յորդախն սրբուն ժամանեալ իցէ սբ̄ն
յովսէփ • որքան շնորհօք լիացեալ իցէ, և յոր ե-
րանութի հասեալ • որովհետև բզ̄մ անգամ մերձե-
ցաւ առ յն̄, բզ̄մ անգամ անկաւ զլանջօք նո-
րա, բազում անգամ 'ի բազուկ իւր եբարձ զնա,
բզ̄մ անգամ 'ի համբոյր սիրոյ գգուեաց և ողջա-
գուրեաց զնա • բազում անգամ կալաւ զձեռանէ
նր̄ 'ի գնացուցանել • և 'ի փաստակին 'ի վէր եառ
'ի գիրկ իւր, և փայփայեաց զնա • և զայլ բազ-
մապատիկ գործս հայրութե եցոյց առ նա • որովք ամ̄
առէ սբ̄ն բեռնարդոս * եառ ընկալաւ 'ինմէ զգե-
„րահրաշ շնորհս և զգերազանց կատարելութի ։
Ժ. ԶԱՅԼ արդ եթէ այսքան երջանիկ գտաւ սբ̄ն
յովսէփ 'ի վր̄ երկրի ե̄ բզ̄մ ձրից և կատարելու-
թեց, զորոց փոքր 'ի շատէ խօսեցաք, ապա յոր
երջանկագոյն փառս եհասյարքայութե երկնից՝ եթէ
ե̄ հոգւոյ և եթէ ե̄ մարմնոյ ։ Ըստ հոգւոյ նկա-
տեալ, փառք սբ̄յն յովսեփայ յետ սբ̄յ կուսին 'ի
վերոյ է քան զփառս այլոց սբ̄ց • վս̄ զի ամ̄ ասեն
ածաբանք՝ փառքն արքայութե չափի ե̄ շնորհաց, ե̄
սիրոյ, և ե̄ արդեանց • իբրև որչափ որ առաւե-
լե̄ իցէ շնորհօք 'ի կեանս յայս, և որչափ գերբ-
նաբար միացեալ իցէ ե̄ ա̄յ սիրով, և որչափ ար-
դեամբք արժանացեալ իցէ վարձուց, այնչափ
փառս ե̄ունի յա̄յ • իսկ արդ սբ̄ն յովսէփ, ո̄պ յայտ
է 'ի նախադրելոցդ՝ յայսմ ամի առաւել գտաւ ք̄
զա̄մ սբ̄ս ('ի վեր առեալ զա̄բ կոյսն,) ապա քան
զա̄մ սբ̄ս գերազանցեալ եղև 'ի փառս յետ սբ̄յ
կուսին • ուստի զրգ գերսոն, թէ սբ̄ն յովսէփ բազ-
մեալ

մեալ կայ յերկինս յետ յոի և յետ մարիամու ։
զի * նա երևի ասէ մերձաւորագոյն քան բազմեալ
,, յերկինս ՝ որ ՚ի պաշտամանն նոր հետևորդացն
,, գտաւ նոքա զկնի մարիամու ՚ի վեր երկրի ։ ‖ ։ Ի ստ
մարմնոյն նկատեալ գիտելի և զի բազում երևելի
վիպոք զօրաւոր բանիւք հաստատեն՝ միաձայն ընդ
եկեղեցւոյն լսանինաքոց թէ սքեն յովհէփ յետ
մահուն իւրոյ յարեաւ ՚ի մեռելոց, և ընդ քոի վերա-
ցաւ յերկինս ։ Ո՞ր եթէ զայս պարզև բազմաց
ընորհեաց քո , ոչ յայտ և յաւետարանէն, ուր
ասի թէ ՚ի խաչելուենն յոի * գերեզմանք բացան ,
,, և բազմ մարմինք ննջեցելոց սքոց յարեան նոր ‖ ։
(մատ. ի՛է. 52.) քանի՛ և ես արժան երքեմն զսոյն զայս
յուցանել և առ հայր իւր, և առ սնուցիչ իւր, և ես և
առ պահապան իւր և առ երախտաւոր իւր մեծ ։
Նա զիտէր . միթէ չիցէ արժան զի ուր որդին
գնաց՝ գնասցէ անդ և հայրն. միթէ չիցէ արժան՝
զի ուր վերացաւ հարան՝ անդ վերացեալ իցէ և վե-
ասյ նոր . միթէ չիցէ արժան , զի որդին ոյ անա-
պական պահելով՝ առ իւր առնուցու զանձն, զայն,
որ իւր հայր պահապան եղև ինքեան և պաշտպան։
Սմին իրի որք միանգամ ջերմեռանդն են ՚ընդ յով-
սեփայ՝ այսպէս հաւատան , և այսպէս հաւատացեալ ՚ի
տեղի նշխարացն նոր ունին և պատուհն զմնացուածս
զգեստուց նոր, որք ՚ինաիանեաց անտի ՚ի քարեպաշտ
անձանց պահեալ եղեն ՚ի մէջ եկեղեցւոյ . ՚ի ձեռն
որոց բազմ օգանչելիք գործին ՚ի բազմ տեղիս . մին-
չև միաբանուն եղբայրուն ևս հաստել ՚ի պատիւ
նոր հանդերձ ներոզութիք ։ Նա արդ որովհետև
այսչափ փառաւորեալ և սքեն յովհէփ յարքայութե
երկնից , փութայ և ինքն փառաւորել զփառաւոր
ընչս որդւոյ իւրոյ և հարսինն. յոր սակս խոկ պատ-

բառաս

տոյս,
տեղով գնաս՝ ի նա լեցուք ապաստան յո՛ւ և իցէ պէ-
կարևոր պիտոյից կենաց մերոց կամակատար գէ-
ուղք մեռանի՝ եթէ ոչ քարուղք կեայ ։ Արեամն ամ
ասպա և քարի կենաց՝ զի հասարակօրէն ոչ ոք քար-
և քարի մահու է միջնորդ և քարեխոս,
Այլ արդ եթէ քարի մահու է միջնորդ և քարեխոս,
հուս նէ՝ ոպէ զի առ ընթեր լուցին նէ յա՛, մարիամ,
և նա ինքն սբն յովսէփ՝ թէ ոչ մարթով՝ գէթ
հոգւով ։
թէ պատրաստ է նա մանաւանդ լինի խնամով քա-
րեխոս լինել յերմեռանդից իւրոց վ՛ա երջանիկ մա-
արժանացաւ սբն յովսէփ ածահոյը, որով և մահ
նէր եղև երջանիկ քան զնոսին, տնտարակոյս եմք՝
զիարիամ՝ ի հոգեվարութէ. և զի այսմ պարգևի
և ծրպիսի միխիթարուԹէն իցէ նեղկայ ոնիլ զյո՛ և
մաց, ևս և բժշկաց և առաւել ևս քահանայից, զինչ,
հոգեվարաց նեղկայուն աղգականաց և բարեկա-
ձին առաջնիկայ գտան յո՛ և մարիամ. և այս էր եր-
ջանկուն լինն անպատմելի ։ Թէ միխիթարուն մեծ
և հոգեվարեալ նեղկայուն աղգականաց և բարեկա-
և ծրպիսի միխիթարուԹէն իցէ նեղկայ ոնիլ զյո՛ և
զիարիամ՝ ի հոգեվարութէ. և զի այսմ պարգևի
արժանացաւ սբն յովսէփ ածահոյը, որով և մահ
նէր եղև երջանիկ քան զնոսին, տնտարակոյս եմք՝
թէ պատրաստ է նա մանաւանդ լինի խնամով քա-
րեխոս լինել յերմեռանդից իւրոց վ՛ա երջանիկ մա-
հու նէ՝ ոպէ զի առ ընթեր լուցին նէ յա՛, մարիամ,
և նա ինքն սբն յովսէփ՝ թէ ոչ մարթով՝ գէթ
հոգւով ։
Այլ արդ եթէ քարի մահու է միջնորդ և քարեխոս,
ասպա և քարի կենաց՝ զի հասարակօրէն ոչ ոք քար-
ուղք մեռանի՝ եթէ ոչ քարուղք կեայ ։ Արեամն ամ
կարևոր պիտոյից կենաց մերոց կամակատար գէ-
տեղով գնաս՝ ի նա լեցուք ապաստան յո՛ և իցէ պէ-
տոյս,

տոյս, և յա՛մ քրիստոս և 'ի փորձութիւնս՝ թէ 'ի հոգևորս և թէ 'ի մարմնաւորս ։ 'Ի դիմել մեր առ քեզ 'ի նեղութիւն և 'ի կարիս մեր՝ առ նա յղէ զմեզ ասելով. ահա յովսէփ հայր իմ, ահա որ պաշտպան իմ եղև յետ, ահա 'ի դմա են ամբարք ցորենոյ ողորմութեան իմոյ, դիմեցէք առ նա . որպէս գրեալ է 'ի գիրս ծննդոց (ժա. 55.) ասել վասն յովսեփայ նահապետին՝ * երթա՛յք առ յովսէփ ։ Մատիցո՛ւք ուրեմն առ նա յուսով, մատիցուք խոնարհութեամբ, մատիցուք ջերմեռանդութեամբ, և նորա միջնորդութեամբ գտցուք 'ի քէն զշնորհս և զողորմութիւնս և զբարի վախճան կենաց . որով արժանասցուք ժամանել 'ի փառս արքայութեան երկնից, և փառաւորել անդ ընդ նմա զամենասուրբ զերրորդութիւն զհայր և զորդի և զամենասուրբ հոգին յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

ՑԱՆԿ ՃԱՌԻՑ ՄԱՏԵՆԻՍ.

Յառաջաբանութիւն ։ 3.

ՃԱՌ. Ա. Ի տօնի յղուէ սբ ածածնին ։ 7.

Հատ. ա. Թէ կոյսն մարիամ 'ի յղանալն ոչ անկաւ ընդ անիծիւքն ադամայ. կամ 'ի սկզբնական մեղա. թէև սատանայ ես ջանացաւ արկանել զնա 'ի նոյն կամ արատաւորել ։ 15.

Հատ. բ. Թէ արժան էր սբյ կուսին յղանալ առանց սկզբնական մեղաց, նախապատրաստեալ լինելով ածային շնորհօք ։ 33.

ՃԱՌ. Բ. Ի տօնի ծննդեան սբ ածածնին ։ 53.

Հատ. ա. Թէ երբ ծնաւ սբ կոյսն մարիամ. և զի՞նչ ծնաւ և որպիսի ։

Հատ. բ. Թէ որքան շնորհօք ծնաւ սբ կոյսն մարիամ. և որքան լիացաւ 'ի նոյն քան զա՞մ ստեղծուածս ։ 82.

Ի վր անուանն մարիամու ։ 99.

ՃԱՌ. Գ. Ի տօնի ընծայման սբ ածածնին ։ 103.

Հատ. ա. Ի վր առաքինութեց սբյ կուսին որով օրըստօրէ փայլէր նա 'ի տաճարի ան, և 'ի կեանս իւր ։ 111.

Հատ. բ. Ի վր առաքինութեց սբյ կուսին 'ի

'ի մասնաւորի : 129.

ՃԱՌ. Դ. Ի տօնի աւետմանն սրբ. Ածածնի: 153.

Հատ. Ա. Հանգամանք սրբ. Ածածնին 'ի յղանալ զորդին այ : 165.

Հատ. Բ. Հանգամանք Ածամայրութեն սրբյ կուսին : 188.

ՃԱՌ. Ե. Յաւուր յիշատակի այցելութեն սրբ. Ածածնին : 215.

Հատ. Ա. Հանգամանք այցելութեն սրբյ կուսին : 225.

Հատ. Բ. Հանգամանք գերազանցութեն սրբյ Ածածնին : 238.

ՃԱՌ. Զ. Ի տօնի ծննդեանն քի : 255.

Հատ. Ա. Հանգամանք ծննդեան քի : 259.

Հատ. Բ. Հանգամանք կուսութեն սրբ. Ածածնին 'ի ծնանելն զքս : 274.

ՃԱՌ. Է. Ի տօնի յայտնութեն տն : 293.

Հատ. Ա. Հանգամանք աստեղն, որ երեւեցաւ երից մոգուցն, և առաջնորդեաց նց մինչև յԵրուսաղէմ: 299.

Հատ. Բ. Թէ զիարդ երեքին թագաւորք առաջնորդութբ աստեղն երեւելոյ գնացին 'ի բեթղեհէմ. և գտեալ զքս երկրպագէին նմ, և մատուցին զընծայս խորհրդոյ. 316.

ՃԱՌ. Ը. Ի տօնի քառասնօրեայ գալըստեան տն 'ի տաճարն, այն է՝ տն ը աւուր: 327:

Հատ. Ա. Ի վր մաքրութեն և անմեղութեն սրբյ կուսին : 335.

Հատ. Բ.

Հատ. Բ. ՚Ի վե՛ր ցաւոց սրբ. Ածածնին, ի̃ յայտնելոյ նմա ՚ի սիմէոնէ : 347.

ԳԼՈՒ. Թ. ՚Ի տօնի վերափոխման սրբ. Ածածնին : 371.

Հատ. Ա. Հանգամանք ննջման սրբ. Ածածնին, եւ փոխման հոգւոյ նր յերկինս : 379.

Հատ. Բ. Հանգամանք յառնելոյ սրբ. Ածածնին եւ փոխելոյ նր մարմնով ևս յերկինս : 390.

ԳԼՈՒ. Ժ. ՚Ի պատիւ վերափոխման սրբ. Ածածնին, ՚ի կարգիլ նր նախ՝ ՚ի պաշտօն միջնորդութե, փաստաբանութե, եւ բարեխօսութե. Երկ՝ ՚ի պաշտօն գանձապետութե (ողորմութե), մայրութե, եւ շնորհաբաշխութե. Երր՝ ՚ի պաշտօն խնամածութե, օգնականութե, եւ պաշտպանութե : 399.

Հատ. Ա. Թէ սրբ. կոյսն կացուցաւ միջնորդ, փաստաբան, եւ բարեխօս : 405.

Յօդ. Ա. Միջնորդ : 405.

Յօդ. Բ. Փաստաբան : 412.

Յօդ. Գ. Բարեխօս : 418.

Հատ. Բ. Թէ սրբ. կոյսն կացուցաւ գանձապետ եւ մայր ողորմութե, եւ մայր մեր, բաշխօղ շնորհաց, եւ մատակարար պարգեւաց : 423.

Յօդ. Ա. Գանձապետ եւ մայր ողորմութե : 423.

Յօդ. Բ. Մայր մեր : 429.

Յօդ. Գ.

Յօդ. ԺԳ. Բաշխօղ շնորհաց ։ 437.

Յօդ. ԺԴ. Մատակարար պարգեւաց ։ 440.

Հատ. Գ. Թէ ո՛ր կոյսն կացուցաւ խնամօղ, օգնական, եւ պաշտպան ։ 444.

Յօդ. Ա. Խնամօղ ։ 444.

Յօդ. Բ. Օգնական ։ 451.

Յօդ. Գ. Պաշտպան ։ 462.

ՃԱՌ. Ի վե՛ր սրբոյն Յովսեփայ մեծահօր ։ 471.

Հատ. Ա. Գերազանցութիւն սրբոյն Յովսեփայ ՚ի լինելոյ նորա հայր որդւոյն այ ։ 483.

Հատ. Բ. Գերազանցութիւն սրբոյն Յովսեփայ ՚ի լինելոյ նորա փեսայ սրբոյ կուսին ։ 504.